CLASICII RUSI

1820–1881

A.F. PISEMSCHI

O mie de suflete

Cartea Rusă

A.F. PISEMSCHI

O mie de suflete

EDITURA A.R.L.U.S. „CARTEA RUSĂ“

Această carte a fost tradusă în colectivul de redacție al Editurii A. R. L. U. S. „Cartea Rusă" după originalul în limba rusă:

А. Ф. ПИСЕМСКИЙ
ТЫСЯЧА ДУШ
ГОСЛИТИЗДАТ 1949

PARTEA INTÂIA

1

Printre deciziile publicate în buletinul oficial al administrației civile, era și aceasta: „Directorul titular al liceului din orașul X, asesorul de colegiu Godnev, este scos la pensie cu dreptul de a purta uniforma și cu pensia aferentă serviciului"; iar mai departe: „Candidatul Calinovici e numit director al școlii din orașul X".

Citind acestea, autorul cărții de față căzu pe gânduri: „Cât de trecătoare-s toate pe lumea asta! Piotr Mihailâci Godnev nu mai e director; și când te gândești că timp de douăzeci și cinci de ani a purtat titlul acesta! Ce-are să se facă bătrânul? O să-și schimbe oare felul de viață? Și de-acuma unde o să-și petreacă

vremea, dimineaţa, dela ora opt până la două, dacă nu mai are cancelaria lui de director?"

Godnev avea o căsuţă cu grădină în oraşul X, iar undeva aproape de oraş — treizeci de sufleţele[1]), dobândite prin munca lui. Era văduv; avea o fiică, Nastenca, şi o menajeră, Pelagheia Evgrafovna, o fată bătrână de vreo patruzeci şi cinci de ani, nu tocmai frumoasă. Asta n'o împiedeca însă pe soţia şefului poliţiei judeţene — slobodă la gură cum era — să spună că Piotr Mihailâci ar face foarte bine dacă s'ar însura cu fermecătoarea lui menajeră, ca să-şi mântue în acest chip sufletul de păcat. Părerea altora, mai cu scaun la cap, era că la nişte oameni în vârstă ca Piotr Mihailâci şi menajera lui, nici nu poate fi vorba de păcat, aşa că n'avea niciun rost să se mai căsătorească!

Godnev era un om cunoscut nu numai în oraş şi în judeţ, dar cred că şi într'o bună parte din gubernie. In fiecare dimineaţă, pe la şapte, pleca la piaţă după cumpărături şi avea obiceiul să stea de vorbă cu toţi cei care-i ieşeau în cale. Aşa, trecând pe lângă căsuţa dărăpănată a unei vecine — o dughengiţă care tocmai atunci scotea pe fereastră capul legat cu o basma — intra în vorbă cu ea:

— Bună ziua, Fecla Nichiforovna.

— Bună ziua, tăicuţule, — răspundea ea.

— Te-ai întors demult dela gubernie?

— Nu, deabia ieri, tăicuţule. Şi-am venit pe jos, nu cu căruţa; şi m'am înfundat rău de tot în noroi.

— Dar treburile cum mai merg?

— Treburile mele, Piotr Mihailâci, au luat drumul stăpânirii.

— Ei, dac'au ajuns la stăpânire, atunci e bine.

— Oare aşa să fie, tăicuţule?

— N'avea nicio grijă... — răspundea Godnev, văzându-şi de drum.

La drept vorbind, Piotr Mihailâci habar n'avea care erau treburile vecinei şi dacă era cu adevărat bine că ajunseseră la stăpânire, dar spunea şi el aşa, numai ca s'o liniştească.

---

[1]) Iobagi. (N. trad.)

Lângă casa de piatră a unui negustor, aştepta un vizitiu, cu o scurtă îmblănită aruncată pe umeri. Piotr Mihailâci se simţea dator să-i spună şi lui o vorbă bună:

— Ţi-ai mai îmblânzit căluţul?

— Aşa şi aşa... Se dă el pe brazdă, încetul cu încetul.

— Văd... văd... Eşti un băiat de ispravă...îţi pricepi meseria.

Omul zâmbea mulţumit.

Tocmai atunci îşi deschidea prăvălia măcelarul, către care se îndrepta Godnev.

— Ehei, Silvestr Petrovici, cam târziu ai deschis astăzi.

— Ce să-i faci, Piotr Mihailâci? Am mai zăbovit şi eu, păcatele mele. — Şi trecând după tejghea, întrebă: — Cum mai merge băiatul meu, acolo, pe la dumneavoastră?

— Cum să meargă? Bine: e băiat bun, dar cam zburdalnic. A mai spart şi ieri două geamuri în clasă.

— O-of, doamne, aşa mi-a fost dat! — se jelea negustorul ridicând din umeri. — Nu ştiu ce să mă mai fac cu băiatul ăsta; şi doar nu-l slăbesc deloc din frâu... Imi vine să-l dau dracului.

— Ei lasă! Nu-l ţine prea din scurt că-l zăpăceşti şi mai rău.

— Ce să-l zăpăcesc? Un zvânturat ca el?... Doriţi ceva văcuţă?

— Fie şi vacă, jupâne; numai vezi să fie moale.

— Vai de mine! Să vă dăm carne proastă? Nu vă punem noi d'aia... O păstrăm pentru ghenerălesele noastre.

— Ei, le mai amesteci acuma şi pe ghenerălese! Asta-i meteahna voastră, a negustorilor, să luaţi lumea în zeflemea!

— Păi zău, la ce-or mai fi păstrând banii şi cucoana aceea şi dirigintele poştei?

Piotr Mihailâci zâmbea uşor şi clătina din cap.

Dela măcelărie intra în hală, unde precupeţele vindeau colaci, oale, zarzavaturi, aţă şi fel de fel de alte lucruri.

— Ce, iar ai venit cu marfă de-asta? — spunea Piotr Mihailâci unei femei care şedea lângă un coş mare cu ceapă.

Piotr Mihailâci nu putea suferi ceapa.

— Cucoane, nu-mi ponegri marfa, nu-mi strica safteaua! Ia mai bine o legătură, şi pe urmă poţi să spui ce vrei.

— Eu nu mănânc ceapă.

— Aşa-s boierii: „Nu mănânc ceapă!“ La voi, zahăr şi iar zahăr.

— Ei lasă, nu te supăra, dă-mi o legăturică!

Godnev lua ceapa şi se grăbea s'o dea celui dintâi cerşetor care-i ieşea în cale: „Ţine ceapa, îi spunea, dar să n'o mănânci fără pâine, că ustură.. Trage o fugă până la mine, or să-ţi dea acolo pâine. Du-te!“

Ii ieşea apoi în cale preotul, pe care-l saluta de departe.

Piotr Mihailâci îl întâmpina cu „bună ziua“ şi, scoţându-şi şapca, se apropia pentru blagoslovenie.

— Bună ziua, — răspundea preotul cu glas adânc de bas.

— Părinte, ai citit cartea pe care ţi-am dat-o?

— Am citit-o şi mă gândeam chiar astăzi să ţi-o dau înapoi, odată cu mulţumirile mele. Frumoasă carte!

— Da, da, e o carte plină de învăţăminte... Adu-mi-o când ai vreme.

— O aduc negreşit. — Şi preotul îl saluta prietenos.

Când ajungea acasă, Piotr Mihailâci se ducea întins la bucătărie. Bucătăreasa tocmai aprindea focul în plită, iar Pelagheia Evgrafovna o supraveghea.

— Ţi-am adus de toate, comandantule, — i se adresa el menajerei şi-i întindea coşniţa.

Pelagheia Evgrafovna o lua şi scotea târguielile, clătinând din cap şi mormăind: „E... he... he...“

— Iar ai început să bombăneşti, cucoană cicălitoare?! Ce, poate n'am târguit bine?

— Da, foarte bine! — îl lua în zeflemea Pelagheia Evgrafovna.

Niciodată nu era mulţumită de cumpărăturile lui Piotr Mihailâci şi avea toată dreptatea, fiindcă prietenii lui, negustori, sau îl înşelau la cântar, sau îi vindeau drept proaspete toate mărfurile învechite, iar la Pelagheia Evgrafovna rânduiala şi curăţenia în gospodărie ajunseseră un fel de manie. Se trăgea dintr'o familie de nemţi, dar habar n'avea de altă limbă în afară de cea rusă. Când venise în orăşelul acesta de provincie — cum şi pentru ce nu ştia nimeni — dintru'ntâi era cât pe ce să moară de foame; mai pe urmă, ajunse la spital. Acolo din întâmplare se afla şi Piotr Mihailâci care, văzând o doamnă necunoscută, bolnavă, intră după obiceiul lui în vorbă cu ea; şi cum tocmai în

anul acela rămăsese văduv, o aduse acasă la el, ca să aibă grije de fetiţa lui — Nastenca. Pelagheia Evgrafovna luă încetul cu încetul în mâinile ei toată conducerea casei în care intrase ca dădacă. Din zori şi până noaptea târziu, trebăluia când ici, când colo, prin toate ungherele gospodăriei; ba se urca după câte ceva în podul de fân, ba cobora în pivniţă, ba scormonea pământul în grădină, după care freca şi mătura ori pe unde credea că e nevoie, şi, în sfârşit, pe la opt dimineaţa îşi sufleca mânecile, îşi punea şorţul şi începea să gătească. Trebue să spunem că era mare meşteră în pregătirea multor mâncăruri. Ii ieşeau de minune mai ales tot felul de murături şi marinate; bunăoară peştele marinat era atât de gustos, încât de fiecare dată când, vara, pe vremea arşiţei, Piotr Mihailâci îl mânca gătit cu sos, exclama:

— Nici Lucullus [1]) n'a mâncat aşa peşte!

Intotdeauna Pelagheia Evgrafovna spăla cu mâna ei piepţii cămăşilor şi fularele lui Piotr Mihailâci, precum şi guleraşele, manşetele şi plastronaşele Nastencăi. Dac'ar fi ajutat-o puterile, ar fi spălat şi celelalte albituri, fiindcă, după cum spunea ea, o durea inima când vedea ce fel ieşeau rufele din mâinile spălătoresei.

Când mai dormea, şi cu ce se hrănea Pelagheia Evgrafovna era cam greu de spus, şi nici nu-i făcea plăcere dacă-i vorbeai despre asemenea lucruri. Ceaiul şi-l bea de-a'n picioarele; la masă (unde tacâmul ei nu lipsea niciodată) se aşeza doar pentru o clipă; nici n'apuca bine femeia s'aducă mâncarea, că ea şi sărea de pe scaun şi se repezea pentru te miri ce, la bucătărie. Când se întorcea, Piotr Mihailâci obişnuia să-i spună: „Dece nu mănânci nimic, comandantule?" Pelagheia Evgrafovna răspundea, zâmbind: „Dacă n'aş mânca nimic, cum aş mai trăi?" Şi iar o pornea la bucătărie.

Când primea leafa (o sută douăzeci de ruble pe an, în asignaţii[2]) Pelagheia Evgrafovna simţea totdeauna un fel de stingherealâ. La sfârşitul lunii, Piotr Mihailâci îi aducea regulat zece ruble.

---

[1]) *Lucullus, Lucius Licinius* — comandant de oşti în Roma antică, vestit pentru luxul, risipa şi ospăţurile lui, care au ajuns legendare. (N. red. ruse.)

[2]) Hârtie monedă, scoasă în Rusia în 1769. Deoarece cursul ei era foarte nestabil, s'au creat două unităţi monetare: rubla de argint şi rubla-asignaţie. Pe la jumătatea secolului al XIX-lea, rubla-asignaţie valora cam cât douăzeci şi şapte de copeici dintr'o rublă de argint. (N. red. ruse.)

— Asta ce mai e? — întreba ea.

— Banii dumitale. Banul e un lucru tare bun. Fă bine de-i ia şi iscăleşte de primire.

— Ei... da'isprăviţi odată cu fleacurile dumneavoastră! — Se întorcea apoi cu spatele şi începea să privească pe fereastră.

— Ceeace ţi se cuvine nu-i fleac. Te rog să primeşti banii! — stăruia Godnev.

— Parcă la dumneavoastră n'aş avea ce mânca şi cu ce mă'mbrăca, — spunea Pelagheia Evgrafovna, uitându-se mai departe pe geam.

— Haide, haide, ia-i! Ştii bine că nu-mi plac lucrurile astea! — stăruia Godnev.

Atunci Pelagheia Evgrafovna, supărată, lua banii şi-i asvârlea cu nepăsare în paneraşul ei de lucru.

De fiecare dată, oricâtă mâhnire i s'ar fi citit pe faţă în timpul acestei discuţii, până la urmă o podideau lacrimi de duioşie.

— Aţi cules de pe drumuri o biată femeie, n'aţi lăsat-o să moară de foame, ba pe deasupra i-aţi mai hotărît şi o leafă. E ruşine! Doar aveţi o fată, mai bine aţi strânge ceva pentru ea! — îngăima încetişor.

— Să nu mai îndrăzneşti să vorbeşti aşa, auzi? N'ai să mă înveţi pe mine! — se răstea la ea Piotr Mihailâci şi Pelagheia Evgrafovna tăcea, primea resemnată leafa, dar întotdeauna cu un fel de silă.

După ce lăsa târguielile în mâna menajerei, Piotr Mihailâci se ducea în salon şi se aşeza la masă ca să-şi bea ceaiul împreună cu Nastenca. Aproape în fiecare dimineaţă tatăl şi fiica, schimbau cam aceste vorbe:

— Nastasia Petrovna, iarăşi ai stat până la ziuă... Nu-i bine, scumpa mea, zău, nu-i bine!... Trebue să-ţi împarţi cu socoteală timpul pentru treburile tale, pentru odihnă şi pentru somn.

— M'am luat cu cititul, tăticule. Am şi isprăvit nuvela pe care am început-o ieri.

— Nici asta nu-i bine. Şi astăzi ce citim? Uite că pe diseară nu mai avem nimic.

— Fii pe pace, că ţi-o citesc şi ţie până la sfârşit; chiar îmi

face plăcere s'o mai citesc odată. Închipueşte-ţi! Până în cele din urmă, iese la iveală că Valentin e un om rău.

— Nu, nu, nu-mi spune! Mai bine să mi-o citeşti; e mai plăcut să aflu din carte cum şi ce s'a mai întâmplat, — îi tăia vorba Piotr Mihailâci, şi Nastenca tăcea.

Apoi, se despărţeau. Fata se apuca fie de citit, fie de transcris ceva, sau se ducea în grădină să se plimbe. Nu se îndeletnicea nici cu gospodăria nici cu lucrul de mână. Piotr Mihailâci îşi punea uniforma şi pleca la şcoală. In anticameră îl întâmpina mai totdeauna Gavrilâci, paznicul, un soldat ieşit la pensie, poreclit de elevi „Tiorca"[1]) din pricină că avea faţa ciupită de vărsat. Trebuia să ai răbdarea cu adevărat creştinească a lui Piotr Mihailâci, ca să-l poţi ţine pe Gavrilâci paznic al şcolii, zece ani dearândul; invalidul, împovărat de ani, mai era pe deasupra şi prost, şi leneş, şi obraznic; nu făcea aproape nimic, nici măcar curăţenia, aşa că Piotr Mihailâci era nevoit să tocmească pe socoteala lui, cel puţin odată pe lună, câteva femei ca să aducă şcoala în starea cuvenită. In afară de asta, paznicul mai avea un obicei şi nu se desbăra de el în ruptul capului: dis-de-dimineaţă mânca ciorbă fierbinte de varză, pe care o ţinea peste noapte în soba din cancelaria directorului. Când Piotr Mihailâci intra dimineaţa în şcoală, aproape nu era zi să nu-l dojenească:

— Iar ţi-ai încălzit ciorba aici, grenadirule! Uite cum duhneşte! Poţi să te şi înnăbuşi!

— Ei asta-i! Am încălzit-o! Ce-i tot daţi într'una cu încălzitul! — protesta Gavrilâci.

— Cum, n'ai încălzit-o? Mai şi tăgăduieşti? Minţi la bătrâneţe, păcătosule!

— Căutaţi şi dumneavoastră singur în sobă, şi-o vedeţi că nu-i nimic.

— Ştiu că nu-i nimic, dacă ai mâncat-o! Nici măcar nu te-ai şters de grăsime pe bot, neisprăvitule! Ba-ţi mai şi rânjeşti colţii! Să ştii c'am să te dau afară... să umbli teleleu prin lume, să cerşeşti.

— Puteţi să mă şi alungaţi! Parcă din cerşit n'or mai fi trăind oameni, — răspundea Tiorca şi pleca.

---

[1]) „Tiorca" — răzătoare (în limba rusă). (N. trad.)

— Prostule! — striga Piotr Mihailâci în urma lui.

Lucrurile se opreau totdeauna aici.

In cancelarie, Piotr Mihailâci întocmea dările de seamă şi rapoartele, iar în timpul recreaţiilor inspecta şcoala. Incepea totdeauna cu clasa întâia, unde pluteau veşnic nori de praf.

— Sălbaticilor! Hoardă de tătari ce sunteţi!... Linişte!... Tăcere!... Să n'aud nici musca! — striga bătrânul, luând o înfăţişare aspră.

Clasa se mai potolea puţin.

— Nu cumva să îndrăzniţi să mai faceţi larmă! Vă pun în rând pe toţi şi vă scarmăn, din zece în zece, să vă meargă fulgii! — încheia el biruitor şi pleca.

Pe sală, un ştrengar alerga întins la el şi era cât pe ce să-l răstoarne.

— Ce-i cu tine, ce-i cu tine, băiatule? — zicea Piotr Mihailâci, dând din mâini. — Cal sălbatic! Las'că-ţi pun eu frâul, acuşi!

— Piotr Mihailâci, m'a pedepsit Modest Vasilievici să nu mă duc la masă, dar nu-s vinovat! — se plângea Calaşnicov, un băietan de vreo optsprezece ani, din clasa treia, bine legat, murdar, cu părul zburlit şi îmbrăcat cu o manta lungă.

— Dacă te-a pedepsit, înseamnă că ai meritat, — îi răspundea Piotr Mihailâci.

— N'am făcut nimic, zău! Intrebaţi-i pe toţi. Se ştie doar că mă persecută. Şi-apoi, astăzi nu pot să rămân, că-i zi de târg şi n'are cine să stea în prăvălia lui tăticu.

— Cu atât mai bine că nu poţi; ai să te căeşti şi are să-ţi intre în cap că nu trebue să fii obraznic şi să faci năzbâtii, — spunea Piotr Mihailâci, şi pleca în grabă.

Calaşnicov îl îngâna destul de tare, ca s'audă şi bătrânul:

— Nu trebue să fii obraznic şi să faci năzbâtii! Uf, uf, uf, huhurezule! Am s'o şterg şi fără şapcă, să văd ce-o să-mi faci, — zicea el, rupând de ciudă colţul hârtii.

In general severitatea şi măsurile aspre nu erau deloc în firea lui Piotr Mihailâci. Cu şcolarii o scotea el la capăt cum o scotea şi la nevoie mai folosea şi biciul, dând această însărcinare lui Gavrilâci. Nu stătea însă niciodată la execuţie şi avea totdeauna grijă să poruncească pazniculuí ca aplicarea pedepsei să pricinuiască nu atât durere, cât ruşine; Gavrilâci însă

îi ura grozav pe şcolari şi, dacă cel pedepsit era mai slab decât el, aplica pedeapsa în aşa fel încât vinovatul, după ce scăpa din cancelaria directorului, timp de două ceasuri nu mai contenea cu plânsul.

Dar bătrânul director se simţea grozav de stingherit atunci când trebuia să facă vreo observaţie sau vreo mustrare profesorilor. E adevărat că prilej pentru aceasta dădea numai profesorul de istorie, Eczarhatov, om inteligent dealtfel, care trecuse şi prin universitate. Conştiincios, stăpânea foarte bine materia şi era îndeobşte o fire dintre cele mai liniştite, veşnic gânditor şi tăcut; dar asta până la leafă: a doua zi intra în clasă vesel nevoie mare glumea cu elevii şi pe urmă pornea la plimbare pe stradă, cu pălăria pe o ureche, cu o ţigară de foi în colţul gurii, fredonând sau fluierând o melodie şi fiind gata să se ia şi la bătaie, dacă s'ar fi ivit prilejul. Era în stare să spargă vase şi geamuri şi să snopească pe oricine, chiar dintre ai lui, dacă i-ar fi ieşit cumva în cale. Impins de o puternică atracţie către sexul frumos, se ducea la râu, se aşeza pe mal, lângă podeţele pe care spălătoresele spălau rufele, şi rămânea acolo îndelungă vreme, privindu-le cu admiraţie...

După ce trăgea un somn bun, devenea iar omul cel mai liniştit. Se însurase încă de pe când era la Moscova, cu o văduvă, dumnezeu ştie din ce fel de lume, şi care pe lângă toate mai avea şi cinci copii — o femeie proastă şi cicălitoare, din pricina căreia, spuneau oamenii că şi luase el darul beţiei. Cât timp bărbatul era cu chef, Eczarhatova se oploşea pe la vecini; dar cum vedea că şi-a venit în fire, dădea drumul la meliţă, mâncându-i zilele ca rugina fierul. Era deajuns să spună bărbatul o vorbă că femeia şi arunca în el cu ce nimerea; îşi ciufulea părul şi, răvăşindu-şi rochia, alerga la Piotr Mihailâci să se plângă; dădea buzna la director şi începea să strige:

— Piotr Mihailâci fie-ţi milă de mine! Ce să mă mai fac... tăicuţule?...

— Ce s'a întâmplat? Ce vrei dela mine? — întreba Godnev, cu toate că ştia foarte bine despre ce era vorba.

— Parcă dumneata nu ştii; iar a băut două zile şi două nopţi în şir. Fă ce vrei. Nu mai am putere; în casa noastră nu mai găseşti o lingură, o strachină — la toate le-a venit de hac. Şi eu abia am scăpat cu viaţă; de trei nopţi dorm cu copilaşii în baie.

— Doamne! Doamne! — făcea Piotr Mihailâci, clătinând din cap. — Liniștește-te, doamnă! Am să-i vorbesc și nădăjduesc că pentru cea din urmă oară.

— Dar vezi, tăicuțule, fii cât mai aspru cu el, și... n'ai putea... să pui să-l biciuiască?

— Cum se poate una ca asta, doamnă? Nu se cade nici să rostești asemenea vorbă, — îi răspundea Piotr Mihailâci. — Gavrilâci! — striga el apoi. — Du-te de-l poftește la mine pe domnul Eczarhatov.

Și Eczarhatov venea: puțin adus de spate, cu uniforma roasă, cu fața suptă și o vânătaie la ochiul stâng, avea o înfățișare jalnică.

— Nicolai Ivanovici, iar începi să te lași în voia nenorocitei dumitale patimi! Cred că ți-e cunoscută zicala grecească: „Beția este o mică turbare!" Și ce plăcere mai e și asta, să cazi într'o stare de seminebunie! Cu inteligența, cu cultura dumitale... nu-i bine, pe cinstea mea, nu-i deloc bine!...

— Sunt vinovat, Piotr Mihailâci, îmi dau foarte bine seama eu însumi, — răspundea Eczarhatov, plecându-și capul.

— Păcătosule! — se amesteca Eczarhatova, fără să-i pese de director. — Te căești numai cu vorba, dar nu ești pătruns de ceeace spui. Ai de hrănit cinci copii. Ce fel de părinte ești? N'am să fur și n'am să mă duc să cerșesc din pricina ta!

— Așa-i, așa-i, — încuviința Godnev, dând din cap.

— Sunt vinovat, Piotr Mihailâci, — repeta Eczarhatov.

— Cred, cred în pocăința dumitale și nădăjduesc că te vei îndrepta pentru totdeauna. Te rog să poftești la cursuri, — zicea Piotr Mihailâci. — Ei așa, doamnă, — adăuga el, după ce Eczarhatov pleca, — vezi că nu l-am cruțat? I-am făcut o morală bună... nu mai ai dece să fi amărîtă...

Dar Eczarhatova izbucnea, nemulțumită:

— Cum nu mai am? Ce i-ai făcut?... Doar că nu l-ai mângâiat... câinele!

— Vai, vai, vai! E rușinos pentru o doamnă să rostească astfel de vorbe! — o dojenea Piotr Mihailâci. — Soții sunt datori să-și îndrepte cusururile unul altuia, cu dragoste și blândețe, nu cu înjurături.

— Că nu mai pot cu de dragostea lui! Pocitania! — striga

furioasă Eczarhatova. Şi adăuga când să plece: — Dacă ştiam una ca asta, nu mai veneam la dumneata; văd că-i ţii parte!

Piotr Mihailâci zâmbea: „O femeie cu năbădăi! Şi încă ce năbădăi! L-a nenorocit, sărmanul! Un băiat minunat! Dar ce să-i faci?"

Când se întorcea dela şcoală spre casă, Piotr Mihailâci era foarte bucuros să întâlnească vreun moşier din cei pe care-i cunoştea şi care veneau uneori la oraş.

— Stai puţin! — striga el.

Moşierul se oprea.

— Pentru multă vreme pe la noi? — îl întreba Piotr Mihailâci.

— Până mâine.

— Te-au poftit undeva astăzi la masă?

— Nu, nicăieri.

— Atunci vino la noi să mâncăm o ciorbă de varză; dacă nu vii, să ştii că mă supăr; pe cinstea mea, mă supăr foc. A trecut un an de când nu ne-am mai văzut.

— Iţi mulţumesc. Am să viu cu voia dumitale. Trec numai pe la judecătorie.

— Bine, bine, mă bucuri! Aşa da, prieten! La revedere.

Obiceiul acesta de a pofti pe oricine la masă o cam supăra pe Pelagheia Evgrafovna.

— Ce-avem azi de mâncare, comandantule? — întreba el, intrând în casă.

— N'aveţi grijă, c'o să vă săturaţi.

— Bine; am poftit şi un cunoscut.

— Piotr Mihailâci, dece nu-mi spuneţi niciodată din vreme? Şi apoi ce înseamnă asta? Musafiri şi iar musafiri! Cum să mai pridideşti cu merindele?!

— Ei, nu mai bodogăni, comandantule! Numai zgârciţii nu-s bucuroşi să-şi împartă masa cu un prieten.

De altfel nici Pelagheiei Evgrafovna nu-i părea prea rău: era nemulţumită cu adevărat numai atunci când o luau, cum zicea ea, pe nepusă masă. Afară de musafirii întâmplători, Piotr Mihailâci avea şi unul statornic — pe fratele lui, căpitanul pensionar Flegont Mihailâci Godnev. Căpitanul era burlac, avea o pensie de o sută de ruble de argint şi o locuinţă cu două camere mici, despărţită numai printr'o casă de cea a lui Piotr Mihailâci. Spre

deosebire de Piotr Mihailâci, atât de vorbăreț și de sociabil, căpitanul era un om tare tăcut, pe care dacă îl întrebai ceva îți răspundea, dar și atunci numai prin monosilabe. Iubea mult păsările și avea cam vreo sută de soiuri deosebite. Afară de asta, îi mai plăcea să vâneze și să pescuiască; dar slăbiciunea lui cea mare era un prepelicar — o cățea pe care o chema Dianca. Dormea în camera lui, o spăla, nu se despărțea niciodată de dânsa; se uita ceasuri întregi la ea când stătea culcată sub masă și pe urmă zâmbea.

— Dece râzi, căpitane? — îl întreba Piotr Mihailâci.

Așa îi zice el întotdeauna lui frate-său: „căpitane".

— Uite la Dianca, doarme, — răspundea el.

Haina de toate zilele a căpitanului era o uniformă militara. Fuma, și chiar mult de tot, un tutun turcesc, tare, pe care-l purta mereu la el într'o pungă brodată cu mărgele, împreună cu o lulea scurtă, de spumă de mare. Punga aceasta i-o brodase Nastenca și, după dorința lui, broderia reprezenta pe o parte un cazac care omoară un turc, iar pe cealaltă, cetatea Varna. In fiecare zi, cu jumătate de ceas înainte de întoarcerea lui Piotr Mihailâci, căpitanul sosea, o saluta pe Nastenca, sărutându-i mâna, și o întreba de sănătate; pe urmă se așeza pe un scaun și tăcea.

— Dece nu fumezi? — îl îndemna fata, ca să mai treacă timpul.

— Iacă fumez, — răspunde căpitanul; apoi își umplea luleaua lui cea scurtă, scăpăra deasupra fitilului, făcut de el dintr'o hârtie groasă de învelit zahărul, și începea să pufăe.

— Bună ziua, căpitane! — zicea Piotr Mihailâci, când intra în casă.

Căpitanul se ridica și-l saluta politicos. Chiar după salutul acesta se putea vedea cât de mult își stima el fratele. In timpul mesei, când nu era niciun străin, vorbea numai Piotr Mihailâci. Nastenca mai mult tăcea și mânca puțin; căpitanul nu scotea o vorbă, în schimb mânca cumplit, iar Pelagheia Evgrafovna nu stătea locului o clipă. După masă, frații aveau mai totdeauna aceeași conversație. Când căpitanul, după ce-și fuma luleaua, își lua șapca, Piotr Mihailâci îi spunea:

— Și-acum, încotro? Pun rămășag că te duci la păsări.

— Da, trebue să trec pe acolo.

— Cu bine, Vii diseară?

— Vin.

Şi căpitanul pleca.

Şi într'adevăr, seara, exact la vremea ceaiului, sosea cu tovarăşii lui nedespărţiţi: punga de tutun, luleaua şi Dianca.

După ceai, începea de obicei lectura. Căpitanului îi plăceau mai ales cărţile cu subiect istoric şi militar; dar asculta cu destulă luare aminte şi altfel de cărţi; şi, când Dianca gemea prin somn, când o auzea scărpinându-şi urechea cu laba, sau când începea să dea din coadă bucuroasă, el o ameninţa cu degetul, spunându-i încetişor: „Cuş!"

In zilele de sărbătoare, viaţa familiei Godnev lua o înfăţişare oarecum deosebită. Piotr Mihailâci îşi punea paltonul de toate zilele şi o şapcă veche şi de cele mai multe ori se ducea la biserică la slujba de dimineaţă, la care venea şi Flegont Mihailâci. După serviciul religios, fraţii se îndreptau spre casele lor. La liturghie Piotr Mihailâci se ducea împreună cu Nastenca. Se îmbrăca în uniformă, cu mantaua cea nouă, şi-şi lua pălăria; căpitanul venea şi el în uniformă. După ce ascultau liturghia, fraţii sărutau crucea şi se îmbrăţişau, felicitându-se de sărbătoare. Pe urmă căpitanul se apropia de Nastenca şi, după obiceiul lui, o întreba de sănătate şi o felicita şi pe ea. Dela biserică, toată familia se întorcea acasă, unde Pelagheia Evgrafovna îi aştepta cu cafeaua. In zilele de sărbătoare, Piotr Mihailâci era şi mai liniştit, şi mai vesel.

— Dragul meu, vrei să-mi dai puţin luleaua şi tutunul tău? — îl întreba el pe căpitan, când începea să-şi bea cafeaua, ceeace obişnuia numai o singură dată pe săptămână, când fuma şi o lulea.

Rugămintea fratelui său îi făcea mare plăcere căpitanului. Lua pipa, o curăţa cu migală, o umplea bine cu tutun şi, după ce punea deasupra iască aprinsă, i-o întindea lui Piotr Mihailâci care, drept mulţumire, îl săruta.

Ştirea despre pensionarea lui Godnev uimi întreg oraşul.

— Ai lăsat slujba, Piotr Mihailâci? — îl întrebau unii.

— Da, domnule, — răspundea el.

— Dar ce ţi-a venit?

— Cum ce mi-a venit? Mi-ajunge cât am slujit!

— Ai fi putut încasa încă odată pe atâta.

— Da, ce-mi trebue mie asta? Am, slavă domnului, o bucată de pâine; o scot eu la capăt şi aşa.

2

Din capitolul precedent, cititorul a putut de bunăseamă, să ajungă la concluzia, că în familia descrisă de mine domnea liniştea şi pacea şi că toţi erau fericiţi. Aşa se părea şi aşa ar fi fost chiar într'adevăr, dacă în mijlocul lor n'ar fi trăit şi o fiinţă tânără, viitoarea mea eroină, Nastenca. Nevasta poliţaiului, care răstălmăcea cu atâta răutate legăturile dintre Piotr Mihailâci şi Pelagheia Evgrafovna, spunea şi despre fată:

— Doamne, dumnezeule! Cum poate să fie pe lume o fiinţă atât de urâţică, cum e nenorocita aceea de Nastenca Godneva!

— Cum, atât de urâţică? Dimpotrivă, e o fată foarte drăguţă, — îndrăzni s'o contrazică odată bărbatul ei, dar numai cu jumătate de gură.

— Foarte drăguţă! — izbucni indignată nevastă-sa, apăsând pe vorbele acestea şi roşindu-se toată, de parcă i s'ar fi adus o jignire grea.

— Dar ce-i? — întrebă bărbatu-său mai mult pentru el.

— Foarte drăguţă! — repetă femeia şi în glas i se deslușea un şuierat ca de şarpe. — Se împiedică la dans, iar franţuzeşte vorbeşte ca vai de lume: *je-ne-ve-pa, je-ne-pe-pa!*

— Nu-s oameni cu stare; n'au avut cu ce să-şi plătească guvernante, — mai încercă el împăciuitor s'o contrazică.

Femeia îl săgetă cu privirea câteva clipe, parc'ar fi vrut să-l măsoare, căutând totodată un mijloc ca să-l pună la locul lui, şi apoi abia stăpânindu-şi mânia, zise:

— Şi ce cauţi, mă rog, în salon? Pleacă de aici! Să stai acolo, la tine, în birou! Şi să nu mai îndrăzneşti să-ţi arăţi mutra asta urâcioasă.

Poliţaiul dădu din umeri şi plecă.

— Ce mai filosof s'a găsit şi prostul ăsta! Ba cutează să mai şi discute, — bombăni nevastă-sa. — Nici ţărăncile n'au cu ce să-şi plătească guvernante, şi rămân ţărănci.

De prisos să mai spunem că răuvoitoarele păreri ale soţiei poliţaiului erau cu desăvârşire neîndreptăţite. Nastenca, dimpotrivă, era chiar foarte drăguţă: nu prea înaltă, subţirică, oacheşă în toată puterea cuvântului; avea părul des şi negru, ochii mari, negri, ca două cireşe coapte, iar coada ochilor puţin ridicată în sus, dădea chipului ei parcă ceva sentimental; avea precum vedeţi, un căpuşor cât se poate de drăgălaş.

Cât privește educația ei, trebue să fac o mică digresiune. Nastenca era o adevărată *domnișoară de provincie*... Dar, doamne ferește, să gândești cumva, cititorule, că era o domnișoară de provincie din zilele tinereții noastre. Deosebirea e foarte mare. Așa de pildă, eu care nu-s încă bătrân merg abia pe patruzeci de ani, floarea vârstei pentru un bărbat — cu toate stăruitoarele mele cercetări n'am izbutit să mai întâlnesc, de mai bine de cincisprezece ani, acest soi de drăgălașe domnișoare de provincie, cărora le-am închinat cândva iubirea mea dintâi, care plângeau împreună cu mine, când citeam povestea lui „Amalat-Bec", când ne recitam unul altuia fraze din „Evgheni Oneghin", și cărora le scriam în album:

Eu n'oi destăinui vreodată
Ce taină'n sufletu-mi ascund.

Pe vremea mea, aproape în fiecare orășel, în fiecare cartier, se povesteau istorioare, care sunau cam așa: O oarecare Annocica Savinoba se îndrăgostise nebunește — ce grozăvie! — de Ananin, om însurat, așa că mamă-sa a fost nevoită s'o ducă la Moscova, la hidroterapie, ca s'o vindece de patima ei nesăbuită; iar Catenca Macarova era așa de amorezată de locotenentul de carabinieri, încât nici chiar la bal n'a fost în stare să se stăpânească și toată seara nu și-a luat ochii dela el. Sunt încredințat că pe atunci aproape fiecare domnișoară păstra într'un sertar tainic al scrinului câteva caiete de versuri copiate conștiincios, dar desigur cu greșeli gramaticale — scrise toate de mâna ei. In timpul cât dansau nesfârșitele mazurci, domnișoarele vorbeau cu cavalerii lor despre sentimente și se înflăcărau până într'atâta, încât nici nu băgau de seamă că mazurca se sfârșise și că lumea se așezase demult la masă. Din toate acestea, nimic n'a mai rămas la domnișoarele de provincie din ziua de azi. Doamne, cât de socotite și de prevăzătoare sunt ele acuma! Și cum s'au obișnuit cu corsetul! Nu ca domnișoarele de altădată. Nu cântă prea frumos la pian, dar cu cât temperament! Și ce bine vorbesc franțuzește! Ce grațioase sunt la dans! In schimb, fiți siguri că nu se vor lăsa furate de vârtejul dansului. Dacă veți începe să discutați cu ele despre sentimente — autorul acestei cărți a încercat uneori acest lucru înadins — credeți-mă că ele vor căuta să schimbe vorba, fie din pricină că nu înțeleg,

fie că vor socoti această discuție ca necuviincioasă. Dacă veți întreba azi pe o domnișoară din provincie de-i place ori nu muzica, ea va răspunde „da" și vă va cânta două-trei polci, se prea poate ca alta să vă cânte și ceva din „Norma". Dar dac'o veți ruga să cânte din gură sau la pian vreun cântec rus sau vreo romanță mai veche, care vă place pentrucă-i duioasă, va strâmba din nas și se va ridica dela pian. Autorul fiind odată într'o societate de tinere fete care trăiau la țară și-a exprimat părerea că, dacă o fată visează în nopțile cu lună, e semn că are suflet delicat. Fetele începură să râdă, strigând toate într'un glas: „Ce prostie să visezi!" Marele nostru Pușchin — ale cărui versuri domnișoarele de pe vremea mea le cunoșteau aproape pe dinafară, Pușchin, menit parcă să fie veșnic favoritul femeilor, al căror ideal era întruchipat în Tatiana lui — nu prea e citit de domnișoarele din ziua de azi, care, în schimb, înghit sute de romane de ale lui Dumas și de Paul Féval[1]). Și știți dece? Pentrucă în acele romane autorii descriau curtea, saloanele minunate ale eroinelor și călătorii pline de fast. Iar dacă se întâmplă să observi la domnișoarele de astăzi, vreo licărire de dragoste, descoperi îndată că ele nutresc acest sentiment tocmai pentru omul care reprezintă o partidă bună: și cu cât partida e mai bună, adică mai avantajoasă, cu atât crește și iubirea. Se poate spune că domnișoarele de altădată sufereau din pricina dragostei, iar cele de azi sufăr fiindcă tăticu' nu prea are bani. Altădată, o fată tânără era gata să fugă cu un Voldemar sărac, dar nobil; astăzi nu se mai întâmplă așa ceva; în schimb, însă, am văzut, cu inima sfâșiată, zeci de cazuri când o fată de șaptesprezece ani își desfășura toată cochetăria pentru a cuceri pe un bătrân bogat. Inainte fetele visau un semizeu; azi visează un viitor general, sau un bogătaș care stăpânește cinci sute de suflete. Din înclinarea spre visare și sentimentalism, pe care cu atâta râvnă o propovăduia odinioară blajinul Caramzin, n'a mai rămas nici urmă: mândria deșartă, strălucirea exterioară și golul sufletesc au otrăvit sufletele tinere. Pentru cupeuri cu arcuri, pentru o mantie de catifea tivită cu puf de lebădă, pentru un colier de diamante, fetele de astăzi sunt gata să îndure orice chin în căsnicie.

---

[1]) *Paul Fèval* (1817—1887) — romancier francez dintre cei mai fecunzi, care a scris mai mult de două sute de romane. (N. red. ruse.)

Eroina mea era cu totul altfel: foarte deşteaptă, bună, întrucâtva sentimentală şi sensibilă; se ţinea însă cam încovoiată, nu ştia să danseze valsul în doi timpi, nu cânta la pian şi — e adevărat — pronunţa franţuzeşte *je-ne-ve-pa*, *je-ne-pe-pa*. Ce să-i faci? N'avusese nici guvernantă franceză care să-i împărtăşească taina pronunţării corecte, nu i s'a spus niciodată să se ţină dreaptă şi nici n'au învăţat-o la pension să facă reverenţe. N'avusese pe lângă dânsa vreo mătuşă sau o soră pricepută, care să se fi îngrijit de înfăţişarea ei şi să-i fi băgat în cap, cum spune Gogol, tot felul de nimicuri femeieşti.

Când Piotr Mihailâci şi-a pierdut soţia, i-a venit greu să se despartă de Nastenca, şi a crescut-o în casă. In copilărie fata a fost o mare ştrengăriţă; cât era ziua de mare, alerga prin grădină, scormonea în nisip, se pârlea la soare, aşa cum numai o fată oacheşă poate să se pârlească; dădea din când în când de mâncare gâştelor la râu şi se juca chiar „de-a mânat caii" cu copiii târgoveţilor.

O cerşetoare, care venea zilnic în curtea lui Piotr Mihailâci, spunea totdeauna când o întâlnea:

— Ei, ce domnişoară ştrengăriţă! Hai, stai, că acu'te pun în sac şi te iau cu mine.

Nastenca se îmbujora, dar nu-şi pierdea cumpătul şi privea cu îndrăzneală drept în ochii bătrânei. De Pelagheia Evgrafovna desigur că nu asculta şi nici nu se temea câtuşi de puţin de dânsa.

Menajera se lua cu mâinile de cap când vedea rochiţele murdărite şi ghetuţele rupte ale fetiţei.

— S'a dus şi stamba dela Petersburg! Acuma umblă cu ce poţi... De data asta nu mai merge, Nastasia Petrovna, nu! Am să mă plâng tăticului tău... — o ameninţa ea.

— Tăticu' n'are să spună nimic, — răspundea Nastenca şi alerga singură la taică-său

— Tăticule, ia te uită ce murdară sunt, — striga ea.

— Frumos, frumos, sălbăticuţa mea! — o „dojenea" el.

Din pricina vioiciunei şi a pieliţii ei oacheşe, Piotr Mihailâci o chema „Sălbăticuţa".

Nastenca îi sărea pe genunchi, îl săruta, apoi se culca lângă el pe divan şi adormea curând. Bătrânul stătea locului nemişcat, ceasuri întregi, ca să n'o trezească, şi o privea îndelung fără

să-şi ia ochii dela ea; pe urmă o ridica cu grijă pe braţe şi o ducea în pătucul ei.

„Câtă bucurie am avea noi de copilul ăsta, dac'ar mai trăi biata răposata", îşi zicea el, întorcându-se cu ochii în lacrimi în biroul lui, şi multă vreme nu mai ieşea de acolo...

Uneori, Pelagheia Evgrafovna îi atrăgea grijulie atenţia lui Piotr Mihailâci: „O răsfăţaţi, o răsfăţaţi, trebue să recunoaşteţi!" Iar el îi răspundea cam aşa: „Să opreşti un copil să zburde înseamnă să-i otrăveşti cele mai frumoase clipe din viaţă şi să-i întuneci cea mai curată şi mai luminoasă bucurie".

Piotr Mihailâci începu s'o înveţe pe Nastenca religia, caligrafia, partea întâia şi a doua din aritmetică şi gramatică. Feţiţa prindea repede totul. Cu ce încântare arăta el cunoscuţilor cele dintâi cuvinte scrise de mâinile ei mici, dar cu litere foarte mari: „America e foarte bogată în argint".

— Fata mea va fi maestră în caligrafie, domnilor! Pe cinstea mea! Maestră în caligrafie! — zicea el.

Deasemenea îi plăcea tare mult să-i pună întrebări din tabla înmulţirii, faţă de persoane străine — şi, căutând parcă anume s'o încurce, o întreba:

— Spune-mi Nastasia Petrovna, cât face, de pildă, de nouă ori doi?

— Optsprezece, — răspundea Nastenca şi nu greşea niciodată.

Bătrânul era în al nouălea cer.

Când Nastenca împlini paisprezece ani, ea încetă să mai alerge prin grădină şi nici cu păpuşile nu se mai juca; se ruşina să-l sărute pe unchiu-său, căpitanul ieşit la pensie, care venise de curând la ei; şi când, din îndemnul lui taică-său, îl săruta, se îmbujora toată, iar căpitanul roşea şi el. Piotr Mihailâci ducea o viaţă ştearsă; cum şi cu ce ar fi putut el atunci s'o facă pe „sălbăticuţa" lui să-şi treacă vremea? Pe nesimţite, o făcu să îndrăgească şi ea cititul — plăcerea lui cea mai deosebită. Cred, că toată lumea îşi mai aminteşte în ce mare număr se editau prin jurul anului 1840 romanele traduse, cât şi cele ruseşti — cu tot felul de subiecte: istorice, de moravuri, haiduceşti, şi apoi culegeri, almanahuri şi, în sfârşit, reviste. Ei citeau din toate câte ceva, în fiecare seară. La început, Nastenca asculta cu acea cu-

riozitate inconştientă a copilului, pe urmă începu să-i citească ea cu glas tare lui taică-său şi, în sfârşit, prinse patima cititului.

Intrarea ei în restrânsa societate aleasă a orăşelului de provincie n'a fost prea fericită. Implinise optsprezece ani; tocmai atunci se stabili în oraş generăleasa Şevalova, o doamnă foarte modernă şi trufaşă. Inainte, ea îşi petrecea verile la conac şi iernile la Moscova şi Petersburg, iar acum se mutase în capitala judeţului pentru a putea înrâuri personal mersul unui proces important în legătură cu moşia ei. Avea o singură fiică, pe *madzmoiselle* Polina, o fată despre care se spunea că-i foarte inteligentă şi instruită, dar că din nenorocire are faţa de o culoare cam bolnăvicioasă şi că — după cum se şoptea — îi mai lipsesc şi două coaste, cusur care de altfel aproape nu se bagă de seamă când te uiţi la ea. Generăleasa era putred de bogată şi nemaipomenit de zgârcită: storcea din moşie tot ce putea stoarce şi conducea singură toată gospodăria, tremurând pentru fiecare copeică. Se spunea că zgârcenia ei mergea până acolo, că rupea nu numai dela gura argaţilor, dar şi din mâncarea ei şi a fiicei sale; iar atunci când n'avea oaspeţi, mâncau doar atât ca să-şi poată amăgi foamea; în schimb însă, generăleasa nu precupeţea nimic când era vorba de fast. Inchiriase cea mai frumoasă casă din oraş; mobila adusă era îmbrăcată cu catifea şi cu stofă; în toate odăile atârnau tablouri cu rame aurite şi la tot pasul vedeai obiecte de bronz. Cu toate că cei patru cai ai ei erau slabi de le numărai coastele, ea ieşea la plimbare numai într'un cupeu cu foraiter[1]. Avea un *maitre d'hôtel* şi lacheii erau totdeauna îmbrăcaţi în livrele. Mai anunţase că în cursul iernii va da serate dansante în fiecare joi.

In orăşel toată lumea se ploconea adânc în faţa acestei măreţii, cu atât mai mult cu cât generăleasa se arătase foarte trufaşă în legăturile ei cu oamenii — şi, deşi făcuse cunoştinţă cu toţi funcţionarii de vază ai oraşului, nu legase prietenie aproape cu nimeni şi nu se sfia să spună că numai în tovărăşia cneazului Ivan şi a simpaticei lui familii trăeşte clipe de mulţumire sufletească. (Cneazul Ivan era un moşier bogat din apro-

[1]) *Vorreiter* (fonetic *foraiter*) din limba germană: surugiul care merge călare pe unul din caii înaintaşi ai unei trăsuri boiereşti, trasă de patru sau şase cai (N. red. rom.)

pierea oraşului şi rudă îndepărtată cu ea.). Generăleasa făcu cunoştinţă cu Piotr Mihailâci mai mult printr'o întâmplare. I se adresase cu rugămintea să-i procure cărţi din biblioteca liceului, şi fiindcă el îi satisfăcuse numaidecât cererea, generăleasa ca să-i mulţumească într'un fel, îl pofti să vină chiar în cea dintâi joi şi neapărat împreună cu fiica lui. Nastenca îşi cam pierdu cumpătul când Piotr Mihailâci îi spuse că vor merge la serata generălesei; la drept vorbind, fata năzuia demult la asta. Cu toată lipsa lui de experienţă în ale vieţii mondene, Gondev înţelegea că la cel dintâi „bal", fata lui trebuia să se prezinte cât mai frumos îmbrăcată — şi se sfătui în această privinţă cu Pelagheia Evgrafovna. Amândoi hotărîră să-i cumpere Nastencăi cel mai fin voal pentru rochie şi cel mai bun atlas pentru *furou*. Menajera începu să se frământe amarnic şi schimbă de vreo şapte ori materialul cumpărat, fie din pricină că văzuse la voal o răritură ceva mai mare decât cea obişnuită pentru asemenea ţesături, fie o pată mică pe atlas. Nu se încumeta să coasă ea singură rochia; descoperi, la soţia casierului dela fisc, o croitoreasă iobagă; o convinse să lucreze la ei acasă şi o instală chiar în odaia ei, stând necontenit cu ochii pe ea şi supraveghindu-i fiecare împunsătură de ac. Se gândise de mai înainte să-i pună Nastencăi la gât colierul de perle cu încheietoare de briliante, rămas dela răposata soţie a lui Piotr Mihailâci; îl înşiră din nou, îl curăţă şi îl spălă, trecându-şi o jumătate de zi până să-l facă aşa cum trebue. Pelagheia Evgrafovna, ca orice nemţoaică adevărată, ştia să gătească mâncare bună, dar nu se pricepea să îmbrace pe cineva. Voalul ales de ea, deşi de o finețe deosebită, era de un roz cam ordinar. Croitoreasa greşise măsura şi răscroise prea adânc decolteul corsajului. Colierul de perle refăcut era fără îndoială destul de scump, dar părea cam grosolan şi înzorzonat. De toate acestea nu şi-a dat seama nici Nastenca, pe care o stăpânea o teamă nelămurită, nici Pelagheia Evgrafovna, care gătise după capul ei copila crescută de dânsa, şi cu atât mai puţin Piotr Mihailâci, care habar n'avea de chiţibuşurile gătelii femeieşti. El îmbrăcase uniforma cea nouă, cu vestă albă, nasturi şi cravată aşişderea — uniformă pe care o punea numai când se împărtăşea şi când se ducea la liturghia de Paşti. Când Nastenca se înfăţişă gata îmbrăcată, el exclamă:

— A, parcă eşti o regină! *Bien!... Optime!...*[1]) Ia întoarce-ţi puţin capul!... Bine... pe cinstea mea că-i bine... Comandantule, Nastenca dumitale-i minunată!

— Ei, lăsaţi-mă acum! Nu mă mai încurcaţi! Daţi-vă laoparte, că-mi faceţi umbră! Nu văd nimic! — turuia mulţumită menajera, aşezând şi potrivind grijulie rochia Nastencăi.

La braţul fiicei lui, Piotr Mihailâci păşi în salonul feeric luminat al generălesei, unde se mai aflau câţiva musafiri. In toată ţinuta bătrânului, era ceva trist şi totodată duios şi cam ridicol. Călca mândru, vădit încredinţat că, în seara aceea, Nastenca lui va fi cea mai frumoasă. După expresia de linişte şi mulţumire ce-i lumina faţa, puteai vedea ce departe era de el gândul că micuţa şi firava lui Nastenca fusese, de cum păşise în salon, pusă în umbră de înfăţişarea strălucitoare a fiicei cneazului Ivan, o fată de vreo optsprezece ani, de o frumuseţe şi un farmec arar întâlnite. Iar veninoasa soţie a poliţaiului — şi ea de faţă în salon — nu scăpă prilejul să şoptească umilului ei soţ, care şedea alături şi nu prea era în apele lui:

— Felicitările mele! Au început să se ivească la serate şi musculiţele din mustul de agrişe!

Piotr Mihailâci se apropie de amfitrioană, care şedea sprijinită între perne, pe divanul din colţ.

— Ingăduiţi-mi, excelenţă, să vă prezint pe fiica mea, — zise el, plecându-se.

— *Charmée*[2]), — făcu generăleasa, dându-şi ochii peste cap şi abia salutându-l.

Nastenca se aşeză într'un fotoliu, mai laoparte. Generăleasa îşi întoarse a lene capul spre ea, privind-o câteva clipe cu ochii ei tulburi şi cenuşii. Nastenca crezu că vrea s'o întrebe ceva, dar generăleasa nu scoase o vorbă şi, întorcându-se apoi către soţia unui concesionar[3]) care se ţinea dreaptă ca un soldat şi era acoperită toată cu briliante, zise:

---

[1]) *Bien* — bine (în limba franceză); *optime* — foarte bine (în limba latină). (N. red. rom.)

[2]) Incântată (N. red. rom.)

[3]) In Rusia, până la jumătatea secolului al XIX-lea desfacerea rachiului era concesionată unor persoane particulare, care realizau astfel venituri enorme. (N. trad.)

— Brăţara dumitale e minunată! — *Combien l'avez vous payé?*[1])

— Nu ştiu, excelenţă; e un dar al soţului meu, — răspunse interlocutoarea, înroşindu-se de mulţumire că izbutise să atragă atenţia.

Mademoiselle Polina, care tocmai isprăvise cu îmbrăcatul, intră în salon; se duse la mama ei, îi luă mâna şi i-o sărută.

— *Qui est cette jeune personne?*[2]) — întrebă ea, strecurând spre Nastenca o privire printre gene.

Maică-sa nu-i răspunse; îşi lăsă doar pleoapele în jos şi zâmbi.

Nastenca — deşteaptă şi ambiţioasă — observând schimele generălesei, înţelese totul şi obrajii i se împurpurară de roşeaţă

Dansul începu. Erau puţini cavaleri şi toţi dansau când cu fiica gazdei, când cu alte fete pe care le cunoşteau.

Pe Nastenca n'o invita nimeni; asta n'ar fi fost cine ştie ce, dar o pândeau încă, necazuri şi mai mari: printre musafiri se găsea şi un oarecare şef de birou, Mediocritschi; acesta se bucura de o deosebită bunăvoinţă din partea soţiei poliţaiului, care-l recomandase de altfel generălesei ca să-i întocmească actele şi să-i facă demersurile de trebuinţă în procesul ei; deaceea stăpâna casei, călcându-şi pe inimă, îi îngăduia să ia parte la seratele ei, unde mai toată vremea nu făcea altceva decât să-şi întindă mănuşile de antilopă pe mână şi să-şi potrivească vesta. In seara aceea, văzând că pe Godneva nimeni n'o pofteşte la dans, pe Mediocritschi îl străfulgeră gândul că ar fi tocmai persoana potrivită pentru el şi hotărî pe loc să-şi încerce norocul; se apropie, şi plecându-se în faţa ei, o angajă la cadril. Desigur că Nastenca îşi dădu numaidecât seama că această invitaţie, care venea din partea unui astfel de cavaler, înseamna pentru ea o nouă umilinţă; totuşi nu lăsă să se vadă nimic şi primi. Dar chiar dela cei dintâi paşi băgă de seamă că lui Mediocritschi nici nu-i trecuse măcar prin minte să caute o pereche pentru *vis-à-vis*. *Mademoiselle* Polina observă însă gafa lui şi se grăbi să îndrepte lucrurile: trecu repede în faţa lor, făcându-le *vis-à-vis*-ul care le lipsea, împreună cu dansatorul ei, un husar la pensie, căruia-i şoptise

[1]) Cât a costat? (N. red. rom.)
[2]) Cine-i această fată tânără? (N. red. rom.)

ceva. Husarul ridică uşor din umeri şi exclamă: *„O mon dieu, mon dieu!"*[1]) Junele şef de birou, care învăţase singur cadrilul francez — mai mult privind cum dansează alţii, nu era tocmai stăpân pe mişcări şi se încurca mereu, iar la figura a cincea, care e cea mai grea, se zăpăci cu totul. Nu schimbase o vorbă cu dansatoarea lui: o privea doar din când în când prietenos, zâmbindu-i — şi, când cadrilul se sfârşi, îi zise deodată: „Pentru următorul". Nastencăi i se făcu negru înaintea ochilor; era gata s'o podidească plânsul, dar se stăpâni şi primi. Când începură iar să danseze, mulţi din cei de faţă schimbară zâmbete de ironie. Mediocritschi se purtă ca şi mai înainte: tăcu din nou toată vremea şi la sfârşit îi zise iar Nastencăi: „Pentru următorul". Neavând habar de regulile de rigoare, nici nu-i trecea prin minte că în lumea bună nu se cade să dansezi o seară întreagă cu aceeaşi persoană.

Nastenca nu se mai putu stăpâni şi, sub cuvânt că o doare capul, plecă în grabă de lângă plicticosul cavaler şi se apropie de tatăl ei. Instalat tacticos lângă o masă de joc Piotr Mihailâci strălucea de o mulţumire naivă, dar când văzu paloarea de pe faţa Nastencăi, se sperie deabinelea.

— Ce-i cu tine, sufleţelul meu? — o întrebă el neliniştit.

— Să mergem acasă; mă simt rău, — îi răspunse fata.

— Să mergem, să mergem. Arăţi aşa de slăbită! — făcu bătrânul ridicându-se. — Scuzaţi-mă, excelenţă, — se adresă el generălesei când trecură prin salon, — nu se simte bine.

Ajunsă acasă Nastenca nu-şi scoase, ci îşi zmulse înciudată de pe ea rochia de bal şi se trânti pe pat. A doua zi, se trezi cu ochii umflaţi de plâns şi jură că nu va mai ieşi nicăieri. De atunci singura ei distracţie era lectura. Citea fără alegere tot ce-i cădea în mână. Până la urmă, nemaiavând la îndemână cărţi ruseşti, Godneva îşi exprimă dorinţa să înveţe franţuzeşte. Bătrânul, care cunoştea bine această limbă, dar o pronunţa prost, începu să-i dea lecţii. Zi şi noapte învăţa Nastenca şi după şase luni citea destul de bine. Se înţelege că în felul acesta se şi cultivă; nivelul ei intelectual săltase în mare măsură, dar totodată imaginaţia Nastencăi se avântă spre culmi înaripate. Fata în-

[1]) Doamne, dumnezeule! (N. red. rom.)

cepu să trăiască într'o lume a ei, deosebită, plină de Homeri, de Horaţii, de Oneghini, de eroi ai revoluţiei franceze. Dragostea femeii, ea şi-o închipuia ca un simţământ clădit pe abnegaţie; viaţa de societate — ca un chin; opinia publică — o nerozie asupra căreia nici nu face să te mai opreşti. Ajunsese să nu-i mai poată suferi pe cei în mijlocul cărora trăia. Până şi blajinul şi veşnic mulţumitul Piotr Mihailâci începu s'o irite, mai ales atunci când se apuca să laude pe vreunul dintre concetăţenii lui, când povestea unele întâmplări petrecute în oraş, sau chiar numai când, la masă, mânca prea cu poftă. Intr'un cuvânt, ajunse un fel de mic tiran şi pentru ea şi pentru tatăl ei, şi pentru toţi ai casei, vădind din ce în ce tot mai multe ciudăţenii. Aşa, de pildă, îi veni deodată un chef să călărească; îl puse pe tatăl ei să-i cumpere o şea şi, deşi calul lor nu era învăţat la călărie şi nici ea nu mai călărise vreodată, plecă sau mai bine zis se năpusti, într'un galop atât de nebunesc, încât Piotr Mihailâci era cât pe ce să moară de spaimă. Totuşi se întoarse cu bine, dar era palidă şi tremura toată. Altădată îi veni gust, nici mai mult nici mai puţin, decât să meargă pe jos cale de treizeci de verste, la un loc sfânt de pelerinaj. Se duse, dar pe urmă zăcu două săptămâni.

Piotr Mihailâci, pentru care fiică-sa era tot copil, punea toate ciudăţeniile şi toanele ei pe seama zdruncinării nervoase şi era încredinţat că vara următoare la băi, îi vor trece toate. Dându-şi seama că pe zi ce trece Nastenca îşi îmbogăţeşte cunoştinţele sau, după cum spunea el, „îşi lărgeşte orizontul intelectual", se simţea într'al nouălea cer.

— Ce căpşor ai! Dacă ai fi fost băiat, ar fi ieşit un poet din tine, da, cu siguranţă un poet, — zicea bătrânul.

Fiică-sa îl asculta şi se înroşea toată; dar chiar era într'adevăr poetă; aproape în fiecare zi scria versuri în ascuns.

Şi aşa vremea trecea. Nastenca împlinise douăzeci de ani şi n'avea decât un singur pretendent. După serata din casa generălesei, desgustătorul Mediocritschi se înfiinţa cu o ghitară în fiecare duminică seara la Piotr Mihailâci şi de fiecare dată, după ce şedea puţin, cerea voie să cânte. Bătrânul îi dădea voie şi-l asculta îngăduitor. Mediocritschi, după ce arunca o privire du-

ioasă spre Nastenca, începea mai totdeauna, acompaniindu-se cu ghitara:

M'am izbit, tot plutind,
Noaptea de o stâncă.
De-oi muri în curând
Nimeni n'o să plângă.

Şi sfârşitul a fost că într'o dimineaţă, soţia poliţaiului sosi pe neaşteptate la Piotr Mihailâci şi-l vesti că protejatul ei o cere în căsătorie pe Nastenca. Piotr Mihailâci zâmbi.

— Maria Ivanovna, îţi mulţumesc foarte mult, întâi dumitale pentru osteneală, apoi lui Mediocritschi pentru cinstea care ne-a făcut-o, — zise el, — numai că fiica mea e încă prea tânără.

Soţiei poliţaiului începură să-i tremure buzele; îndeobşte, nu-i plăcea să i se împotrivească nimeni şi, mai ales în cazul de faţă, nici nu se aşteptase la aşa ceva.

— Piotr Mihailâci, asemenea vorbe se rostesc numai când vrei să găseşti pricină! — răspunse ea, ritos. — Nu ştiu, dar după părerea mea, tânărul acesta e o partidă dintre cele mai potrivite pentru Nastasia Petrovna. Şi n'are face că-i sărac; sărăcia nu-i un cusur.

Piotr Mihailâci începu să-şi cam iasă din fire.

— E adevărat că sărăcia nu-i un cusur, — îi întoarse el vorba, — dar noi nu putem primi cererea domnului Mediocritschi, nu din pricină că-i sărac, ci fiindcă-i un om cu totul inculţ şi, după cum am auzit, cu apucături destul de urâte.

— Mi se pare că în oraşul nostru logodnicii şi logodnicele sunt cam la fel în privinţa culturii! — aruncă în batjocură soţia poliţaiului.

Nastenca era de faţă şi nu se mai putu stăpâni.

— Şi dumneata, Maria Ivanovna, ai o fată de măritat, — i-o plăti ea, — şi dacă-ţi place aşa de mult Mediocritschi, ar fi mai nimerit s'o dai pe fata dumitale după el.

— Nu, el nu poate fi logodnicul fetei mele, — răspunse înţepat soţia poliţaiului.

— Atunci cum crezi dumneata că ar putea fi logodnicul meu? — întrebă semeţ Nastenca, înroşindu-se toată.

— Ah, doamne! — făcu soţia poliţaiului. — Nu m'am gândit la nimic; am venit numai fiindcă tânărul nu-mi mai dădea pace

cu rugăminţile lui. Se vede că avea el oarecari temeiuri şi că i s'au dat ceva speranţe — dar asta n'o mai ştiu!

Nastenca îşi ieşi de-a-binelea din fire:

— Pesemne că dumneata i-ai dat speranţe, eu însă nu; şi te rog să nu te mai îngrijeşti de soarta mea şi să mă scuteşti de peţitul dumitale pentru oricine ar fi, — i-o tăie ea cu glasul înnecat de lacrimi şi ieşi repede.

Maria Ivanovna o petrecu cu privirea, zâmbind batjocoritor.

— Şi răspunsul dumitale, Piotr Mihailâci, e acelaşi? — mai întrebă ea.

— Intocmai, Maria Ivanovna, — rosti Piotr Mihailâci. — Şi îmi pare foarte rău că ţi-ai luat această însărcinare, jignitoare pentru noi.

— Te asigur că mie-mi pare şi mai rău, pentrucă trebue într'adevăr să fii cu mare băgare de seamă în asemenea împrejurări şi să ştii cu ce fel de oameni ai să ai de afface, — zise tăios Maria Ivanovna, legându-şi furioasă panglicile dela pălărie; apoi îşi puse boa-ul[1]) vopsit şi se îndreptă spre uşă.

Piotr Mihailâci o însoţi până în antreu şi se întoarse la fiică-sa care se retrăsese în camera ei şi plângea.

— Ce-i Nastenca, plângi? ... Ce mai e şi asta? ... Să-ţi fie ruşine! Ce laşitate!

— Bine, tată dragă, dar e îngrozitor! Mâine-poimâine are să vie să mă ceară în căsătorie pentru servitorul ei. Trebuia s'o dăm afară!

— Ei, haide-haide, linişteşte-te! Iute mai eşti! Te necăjeşti pentru orice fleac. Hai mai bine să citim! — o îndemnă bătrânul.

Dar Nastenca numai chef de citit nu avea.

Această întâmplare o îndepărtă cu totul de restrânsa societate a orăşelului. Nu se mai ducea nicăieri şi când întâlnea cunoştinţe — la biserică, la forturile cele vechi, unde se plimba câteodată cu Piotr Mihailâci în serile de vară, sau în sfârşit la ei acasă — Nastenca nu obişnuia niciodată să salute cea dintâi şi, chiar dacă o întreba cineva ceva nu răspundea deloc sau răspundea prin monosilabe şi cu oarecare duşmănie.

---

[1]) Garnitură de pene sau blană, pe care doamnele de pe vremuri o purtau în jurul gâtului. (N. trad)

3

Intr'o seară, cam la trei săptămâni după apariţia deciziei de pensionare, pe când Piotr Mihailâci, spre marea mulţumire a căpitanului, citea din *Istoria anului al doisprezecelea*[1]) de Dani levschi, iar Nastenca şedea la fereastră şi privea gânditoare poiana scăldată în lumina palidă a lunii, Gavrilâci se ivi în antreu şi începu să vorbească în şoaptă cu slujnica.

— Ce-i cu tine, grenadirule? Ce s'a întâmplat? — strigă Piotr Mihailâci.

— Am venit la dumneavoastră, — răspunse Tiorca, vârîndu-şi prin uşa întredeschisă capul cu faţa lui ciupită de vărsat. — A sosit noul director şi-i poftește pe toţi profesorii la o şedinţă, acasă la dânsul, mâine la ora nouă, şi toţi trebue să fie în uniformă.

— A, va să zică aşa! Pesemne că tânărul are spirit de organizare! Asta, căpitane, cam seamănă cu milităria, nu? — zise Piotr Mihailâci, întorcându-se spre frate-său.

— Da, întocmai, — răspunse căpitanul cu gravitate.

— Şi unde a tras domnul director cel nou? — urmă Piotr Mihailâci.

— La han, la Afonca Ciuntul, — răspunse în silă Tiorca.

— Ai fost la el?

— Nu, n'am fost. Ce să caut acolo? A venit azi nevasta lui Afonca şi a spus că mâine la ora nouă să fie toţi la el, neapărat în uniformă — asta-i!

— Atunci du-te şi anunţă-i pe toţi!

— Nu, nu mă duc acum: n'are să-mi deschidă nimeni la ora asta... e târziu; am să le spun mâine.

— Fie şi aşa. Dar vezi să te duci cât mai devreme; şi spune domnilor profesori să se îmbrace îngrijit, în uniforme, şi să treacă pe la mine ca să mergem împreună. Iar tu să te bărbiereşti, să-ţi scoţi pâslarii, dar mai ales bagă de seamă la ciorba ta.

— Iar aţi început cu ciorba! Altceva nu mai ştiţi să vorbiţi! — bodogăni invalidul supărat şi plecă trântind uşa.

Piotr Mihailâci se uită după el şi zâmbi.

De altfel, de data aceasta Gavrilâci duse la bun sfârşit însărcinarea ce i se dăduse cu o grabă ce nu era în obiceiul lui şi,

[1]) Anul 1812. (N. trad.)

încă înainte de revărsatul zorilor, trecu pe la toţi profesorii, care se adunară apoi cam pe la ora şapte la Piotr Mihailâci. Se frământau stăpâniţi parcă de un sentiment de teamă şi de nelinişte; dar unii lipseau.

Venise profesorul de istorie Eczarhatov, cunoscut nouă, şi profesorul de matematică Lebedev, un bărbat înalt de doi arşini şi unsprezece verşoci[1]) veşnic ciufulit, aproape întotdeauna nebărbierit şi cu un glas tunător de bas profund. Înfăţişarea lui sălbatică se potrivea cum nu se poate mai bine cu neînfrânta lui patimă pentru vânătoare. Era într'adevăr, cel mai bun trăgător din gubernie şi unul dintre cei mai vestiţi vânători de urşi; în viaţa lui venise de hac la mai mult de treizeci. Aşa se făcea că se afla în cele mai strânse legături de prietenie cu căpitanul. Al treilea venit, profesorul de literatură Rumianţev era, spre deosebire de Lebedev, un tânăr scund, slăbuţ, sfios, dar tare vorbăreţ; făcea mereu pe elegantul şi-şi cârlionţa părul, iar din pricina sfielii avea aplecare spre un fel de slugărnicie josnică. Şi de data aceasta venise cu un palton, după părerea lui, foarte modern şi cu un fular colorat legat într'o fundă mare, dar, după sfatul lui Piotr Mihailâci, se repezi acasă şi-şi puse uniforma.

Godnev se îmbrăcă şi el în uniformă de sus până jos.

— Ei, iată-ne în mare ţinută! Tot unul şi unul! — zise el, cercetându-se şi îmbrăţişând şi pe ceilalţi cu privirea. — Păcat numai că dumneata Vladimir Antipâci, nu te-ai mai tuns puţin, — se adresă el profesorului de matematică. — Ai nişte laţe!...

— Naiba-l ştie! Creşte blestematul parcă'ntradins; nu pot să'nţeleg dece. Trebue să vă spun că astă noapte am stat la pândă de cocoşi sălbatici într'o colibă, aşa că n'am avut când să mă tund, — răspunse Lebedev, netezindu-şi părul.

— Bine, bine, nu-i nimic, — rosti înţelegător Piotr Mihailâci şi se întoarse către Rumianţev: — Ei, dar ce-i cu tine, scumpul meu Ivan Petrovici?

— Nimic! Maică-mea mi-a hotărît: „Tu, Vaniuşca, să nu vorbeşti prea mult cu noul tău şef; nu te cunoaşte încă şi nu se ştie ce impresie ai să-i faci; fără să-ţi dai seama scapi cumva un cuvânt, şi nu-l mai prinzi din urmă", — mărturisi cu nevinovăţie profesorul de literatură.

— Sigur, sigur, — întări Piotr Mihailâci. Apoi făcând haz,

---

[1]) Un *arşin* = 71,1 cm; un *verşoc* = 4,4 cm. (N. trad.)

fredonă bătrâneşte: „A sunat ceasul despărţirii noastre“ ... — după care rosti cu glas turburat: — Domnilor, vă doresc tuturor din suflet, să vă iubească şeful; în ce mă priveşte, am fost foarte mulţumit de dumneavoastră şi o să vă prezint pe toţi în lumina cea mai bună.

— Noi, Piotr Mihailâci, am fi dorit să lucrăm un veac cu dumneata, — zise Lebedev.

— Da, aşa-i, chiar un veac. Uite, deşi sunt de curând în serviciu, vă mărturisesc că atunci când am sosit aici n'aveam nici cu ce să-mi plătesc birjarul, n'aveam o haină ca lumea, şi astăzi toate acestea le-am realizat numai datorită dumneavoastră ... — îl linguşi Rumianţev, cu ochii în tavan.

Eczarhatov nu spuse nimic; oftă numai din greu.

Era vădit că vorbele foştilor colegi îi mergeau bătrânului la inimă.

— Vă mulţumesc pentru cuvintele voastre de preţuire, — răspunse el. — Desigur, uneori mă burzuluiam şi vă dojeneam; se prea poate să fi fost şi nedrept câteodată. Să nu păstraţi însă o amintire rea despre mine!

— N'am putea să vă vorbim decât de bine, — îl asigură Lebedev.

— Desigur, noi v'am considerat totdeauna ca un părinte, — întări Rumianţev.

Piotr Mihailâci era înduioşat la culme,

— Vă mulţumesc mult, mult de tot, dragi prieteni: Sunt adânc mişcat, credeţi-mă, şi nu pot să exprim prin grai tot ceeace simt. Să dea dumnezeu să vă meargă bine şi cu noul dumneavoastră şef.

In timp ce vorbea ochii îi înnotau în lacrimi şi se străduia să le strivească cu pleoapele.

Eczarhatov, care-şi plecase capul tot mai jos, începu deodată să plângă în hohote, de răsuna casa şi fugi într'un colţ.

— Ei, da'ncetează, încetează! Ce-i asta? Mai mare ruşinea! Eu, om bătrân, mai calea-valea ... încetează odată, — îl mustră Piotr Mihailâci, abia stăpânindu-se să nu izbucnească şi el în plâns. — Mai bine, hai să plecăm, într'un ceas bun! — încheiă el solemn şi porni în fruntea subalternilor săi.

In curtea lui Afonca Ciuntul, dascălii noştri dădură de stăpâna hanului, o femeie voinică, îmbrăcată cu un sarafan[1]) de stambă. Tocmai ducea, ţinând-o de toate, o albie mare plină cu lături, pe care o lăsă îndată jos şi le dădu bineţe:

— Bună ziua, boieri dumneavoastră, bună ziua.

— N'ai vrea, matale, să-l vesteşti pe domnul Calinovici c'au venit domnii profesori să se prezinte? — o rugă Piotr Mihailâci.

— Indată, boieri dumneavoastră, trimit îndată la el pe flăcăul meu; până atunci poftiţi să-l aşteptaţi în odaia de musafiri; aşa mi-a poruncit, să-l aşteptaţi în odaia de musafiri.

Piotr Mihailâci şi profesorii intrară în camera de musafiri. Uşa spre odaia vecină era închisă.

Aşteptară ca la vreun sfert de ceas. In sfârşit, uşa se deschise şi se ivi Calinovici, un tânăr înalt, slăbănog, cu faţa palidă şi cu o expresie inteligentă. Ca toţi ceilalţi, purta şi el uniformă — nouă, ca scoasă din cutie, deşi dintr'o stofă nu tocmai bună — şi vestă de pichet albă ca zăpada; era încins cu spadă şi ţinea în mână un mic tricorn.

Piotr Mihailâci începu:

— Mă prezint: predecesorul dumneavoastră, asesorul de colegiu Godnev.

Calinovici îi întinse vârful degetelor.

— Ingăduiţi-mi să vă prezint pe domnii profesori, — adăugă bătrânul.

Calinovici îşi plecă uşor capul.

— Domnul Eczarhatov, profesor de istorie, — urmă Piotr Mihailâci.

— Din ce institut? — întrebă Calinovici.

— Dela facultatea de litere a Universităţii din Moscova, — răspunse Eczarhatov cu glasul lui trist.

— Aţi absolvit cursurile?

— Am plecat din anul al doilea.

— Stăpâneşte însă perfect materia; cu cunoştinţele lui ar putea ocupa o catedră universitară, — interveni Godnev. — Se prea poate chiar să vă cunoaşteţi dela universitate. Judecând după vârstă, probabil că sunteţi din aceeaşi serie.

---

[1]) *Sarafan* — vestmânt lung, încheiat în faţă, pe care-l purtau ţărăncile în Rusia. (N. trad.)

— Eram mulţi! — răspunse Calinovici.

Eczarhatov îşi ridică o clipă privirea spre el, apoi şi-o coborî iar. Il cunoştea bine pe Calinovici din universitate, doar fuseseră colegi, şi timp de doi ani stătuseră chiar în aceeaşi bancă, dar celălalt socotise, pare-se că-i mai nimerit să nu-şi mai recunoască vechiul coleg.

— Domnul Lebedev, profesor de matematici, — urmă Godnev.

— Din ce institut? — întrebă din nou Calinovici.

— Ingineri-hotarnici liber profesionişti, — răspunse lacomic Lebedev.

Calinovici îşi mută privirea spre Rumianţev, care nu mai aşteptă să fie întrebat: îşi lipi mâinile pe vipuşca pantalonilor şi spuse pe nerăsuflate:

— Am fost crescut într'un orfelinat din Moscova, am dat lecţii particulare de muzică, dar, având familie, am ţinut să intru în serviciu la stat.

— Toţi domnii profesori, aici prezentaţi, se disting prin cunoştinţele lor, prin moralitate şi sârguinţă... — interveni Piotr Mihailâci.

Calinovici zâmbi uşor; lucrul acesta nu-i scăpă bătrânului.

— Vorbindu-vă astfel, — urmă el, — nu mă refer deloc la mine — eu mi-am trăit traiul şi nu-mi mai caut norocul; vorbesc mai ales pentru ei, pentruca să le acordaţi tot sprijinul. Sunteţi un om nou: cuvântul dumneavoastră atârnă greu în balanţa meritelor lor faţă de superiori.

— O socot drept o plăcută datorie pentru mine... — răspunse Calinovici şi adăugă, adresându-se lui Piotr Mihailâci: — Nu doriţi să luaţi loc?

Pe profesori îi salută aşa cum salută de obicei superiorii pe subalternii lor, când vor să le spună fără cuvinte: „Puteţi să vă căraţi"; dar, în primul moment, ei nu pricepură şi rămaseră pe loc.

— Nu vă mai reţin, domnilor, — zise Calinovici.

Eczarhatov ieşi cel dintâi, iar după el ceilalţi; numai Rumianţev se opri puţin în uşă şi făcu o plecăciune adâncă. Piotr Mihailâci se posomorî: era tare nemulţumit că succesorul său nu numai că nu spusese nicio vorbă bună profesorilor, dar nici

măcar nu-i poftise să stea jos. Voi să plece şi el, dar Calinovici îl rugă din nou să ia loc şi-i oferi el singur un scaun.

— Toţi sunt oameni foarte, foarte cumsecade, — începu iar bătrânul, aşezându-se.

Calinovici părea că nu aude ce i se vorbeşte şi, după câteva clipe de tăcere, întrebă:

— Aveţi societate bună aici?

— Da, bună... Avem funcţionari minunaţi care trăesc în deplină înţelegere între ei; la noi nu-s certuri, nici bârfeli; oraşul nostru-i demult vestit pentru prietenia care-i leagă pe oameni.

— Şi se distrează?

— Cum să nu! Din când în când, se întrunesc unii la alţii şi petrec.

— Puteţi să-mi numiţi câteva persoane?

— Dece nu? Numai că nu ştiu ce fel de persoane vă interesează?

— Aveţi un prefect al oraşului?

— Il avem pe Feofilact Semionovici Cucerov, un bătrân stimat de toată lumea, veteran din 1812.

— E căsătorit?

— Da, şi are familie numeroasă.

— Şi altcineva?

— Ar mai fi şeful poliţiei judeţene cu nevastă-sa, apoi avocatul, un tânăr încă necăsătorit, dar care o să se însoare în curând cu fata prefectului.

— Dar diriginte de poştă aveţi?

— Cum să nu, avem şi diriginte de poştă, numai că-i bătrân ca şi mine şi stă mai mult pe acasă.

— Aştia ar fi funcţionarii. Dar moşieri aveţi? — întrebă Calinovici.

— Moşieri care să locuiască toată vremea aici... avem doar pe Şevalova, o generăleasă.

— E bogată?

— Da, are avere nu şagă; lumea zice că-i milionară, şi trebue să adaug că e o adevărată generăleasă; aici chiar i se spune „guvernatoarea".

— E tânără?

— Nu, e bătrână şi are o fată cam stătută, nemăritată.

— Dar, spuneți-mi, vă rog, — întrebă iar Calinovici după o clipă de tăcere, — birjari sunt?

— Vă gândiți probabil la trăsuri de piață; așa ceva nu se pomenește pe la noi, — răspunse Piotr Mihailâci. — N'au pentru ce să fie birjari; în virtutea legii economice, pe care cred c'o cunoașteți și dumneavoastră, când nu sunt consumatori nu-s nici producători.

Calinovici căzu pe gânduri.

— Asta-i cam supărător: mă gândeam tocmai să fac astăzi câteva vizite, — zise el.

— Nu vă faceți grijă pentru asta, — replică Piotr Mihailâci. — Cu prilejul primei noastre întâlniri, dați-mi voie să vă ofer trăsura mea. Am un cal minunat și o trăsură bună, deși nu se poate spune că-i modernă. O împrumut adesea multor moșieri, care vin în oraș, și se servesc de ea.

— Mă voi simți foarte îndatorat, dar n'aș vrea să vă supăr...

— Ce fel de supărare? Ce avem, dăm cu dragă inimă.

— Vă mulțumesc.

— Vă mulțumesc și eu; numai că, stimate domn, am de pus o mică condiție: cine-mi ia calul, trebue să ia și masa cu mine; asta-i plata pentru transport.

— E o plată foarte plăcută, — răspunse Calinovici, zâmbind. — Mi-e teamă însă că v'am reținut cam mult.

— Mă rog, dispuneți de timpul dumneavoastră așa cum doriți, — spuse Piotr Mihailâci, ridicându-se de pe scaun. — La revedere, — mai adăugă el, plecându-se.

Calinovici îi strânse mâna și-l însoți cu politețe până la ușă.

Pe drum bătrânul mergea mai îngândurat ca de obicei, mogorogind din când în când:

— Ei, tinerețe, tinerețe! Nu zic, ăți fi mai deștepți decât noi, bătrânii... dar aveți mai puțin suflet! — adăugă el ajungând în fața casei și, după obicei, o vesti îndată pe Pelagheia Evgrafovna că vor avea un musafir la masă.

— Știam eu, — zise ea și alergă la pivniță.

După ce își schimbă hainele și porunci să i se trimită lui Calinovici trăsura, Piotr Mihailâci se duse în salon la fiica lui, o sărută, se așeză și rămase iar pe gânduri.

— Ei, tată, l-ai văzut pe noul director? — întrebă Nastenca.

— L-am văzut, scumpa mea, am avut fericirea să fac cunoştinţă cu el, — răspunse Piotr Mihailâci cu o umbră de surâs.

— E tânăr?

— Tânăr... fercheş!... Şi se vede dela o poştă că-i un om inteligent! Dar pare să fie cam semeţ. I-a primit de sus pe flăcăii noştri de parcă ar fi guvernator... Nu-i bine... Şi chiar la prima întâlnire! Asta nu-i face deloc cinste.

— Ei şi ce-i dacă are conştiinţa propriei lui demnităţi? E drept că profesorii tăi sunt oameni de treabă, dar atâta tot! — obiectă Nastenca.

— Oricum ar fi, — hotărî Piotr Mihailâci, — dânsul nu trebue să se ţină cu nasul pe sus. Sunt două feluri de mândrii, dintre care una nobilă, întemeiată pe dorinţa de a fi mai bun, de a te desăvârşi; o astfel de mândrie este însuşirea oamenilor mari; ea-i întăreşte în munca lor, le dă puteri să birue piedicile şi să-şi ajungă ţelurile. Dar trufia — mândria aceea prostească de a te umfla în pene faţă de oameni modeşti — ptiu! Imi vine să scuip pe ea. Ce rost are o astfel de mândrie? E o mândrie neghioabă şi caraghioasă.

— Atunci dece l-ai mai poftit la masă, dacă-i fudul? — întrebă Nastenca.

— Pentrucă ţin să mai vorbesc cu el despre profesorii nostri. Trebue să-l fac să-i preţuiască aşa cum se cuvine, — răspunse Piotr Mihailâci, căutând parcă să-şi mai ascundă puţin simţul lui firesc de ospitalitate, care-l făcea să poftească la el pe toată lumea, dumnezeu ştie dece.

— Eu una nu i-aş fi trimis trăsura: să fi mers pe jos, — adăugă Nastenca.

— Vorbeşti prostii! — i-o curmă, de data aceasta supărat, Piotr Mihailâci. — Parcă ce i se poate întâmpla calului? Nu păţeşte nimic. Omul vrea să facă vizite şi n'o să cutreiere doar tot oraşul pe jos.

— Să facă vizite! A sosit abia aseară, şi astăzi o şi porneşte hai-hui! — zise batjocoritor Nastenca.

— Ei, şi ce-i de mirare? Nu văd nimic rău în asta!

— Faţă de profesori îşi dă aere — şi la alţii, nici n'a sosit bine şi dă fuga să se ploconească; pe lângă toate, mai e şi stupid.

— Asta-i bună! Amarnic te mai pripeşti tu, Nastenca, cu verdictele tale! Nu găsesc nimic stupid în toate acestea. Odată ce

are să trăiască în oraşul ăsta, vrea omul să cunoască pe toată lumea.

— N'are decât, numai s'o facă inteligent!

— Şi dece n'ar fi aşa? De altfel oamenii de aici sunt vrednici de tot respectul... Vezi, asta nu-mi place mie la tine, nu-mi place deloc, sufleţelul meu! Rău, foarte rău! — zise Piotr Mihailâci, bătând cu degetele pe masă. — Ce înseamnă lipsa asta de dragoste de oameni? Şi de unde până unde? Ce ţi-au făcut?

— Cred că n'are nimeni nevoie de dragostea mea.

— De dragoste are nevoie şi dumnezeu, şi omul. E greu şi-i păcat să trăeşti pe lume fără să-ţi iubeşti semenii! — rosti cu gravitate bătrânul.

Drept răspuns, pe faţa Nastencăi, flutură un zâmbet oarecum dispreţuitor.

Nu pentru întâia oară Piotr Mihailâci şi fiica lui discutau cu aprindere această chestiune.

4

La ora douăsprezece, Calinovici ieşi să facă vizite. In locul uniformei, purta acum un frac negru cu vestă de catifea neagră; la gât avea un fular tot negru, de atlas, şi-şi îmbrăcase paltonul cel nou. Dar când dădu cu ochii de trăsură, se trase fără voie îndărăt: calul, pe care Piotr Mihailâci i-l lăudase atâta, era, datorită îngrijirilor Pelagheiei Evgrafovna, destul de rotofei, dar capul lui mare, urechile blegi, picioarele butucănoase şi păroase, vădeau dintr'o ochire că blândul animal era bătrân şi abea se mai ţinea pe picioare. Hamurile, cumpărate de menajeră, erau mai mult trainice decât arătoase. Iar trăsura — cu roţi prea mari, cu arcuri prea înalte şi cu o capră caraghioasă — puteai să juri că-i „de pe vremea lui tata Noe". Colac peste pupăză — vizitiu era pocitul de Gavrilâci, înfăşurat într'un caftan ţărănesc, lung şi cenuşiu, luat pesemne de pe umerii unui mujic spătos; pălăria rotundă, cenuşie şi ea, şi-o trăsese până peste urechi, de i se vedeau numai mustăţile ţepoase şi o părticică din mutră. Când se ivi Calinovici, Tiorca îl salută scoţându-şi pălăria.

— Tu eşti vizitiul? — întrebă Calinovici.

— Sunt ostaş, înălţimea voastră, ostaş la pensie, — răspunse Tiorca, făcând încă o plecăciune.

— Atunci dece eşti tuns, dacă te-ai tocmai vizitiu?

— Nu, înălţimea voastră, eu nu-s vizitiu de meserie, sunt paznic la şcoală. Dar Pelagheia Evgrafovna m'a trimis pe mine, fiindcă băietanul lor e bolnav. „Du-te, Gavrilâci, mi-a zis, du-te tu cu trăsura!" Iac'aşa, înălţimea voastră, — raportă invalidul, ploconindu-i-se pentru a treia oară.

Era vădit că umbla să se linguşească pe lângă noul lui şef.

Tânărul director stătu câteva clipe în cumpănă, dacă să se urce ori nu într'o trăsură ca aceea, dar n'avea încotro, fiindcă alta nu putea găsi. Se strâmbă de nemulţumire, dar se urcă totuşi în trăsură şi porunci vizitiului să-l ducă la prefectul de poliţie care locuia în clădirea instituţiei.

Intrând în prima cameră, Calinovici văzu prin uşa deschisă o doamnă numai în bluză şi fustă şi cu părul despletit; zărindu-l, strigă:

— Ce-o mai fi şi asta, doamne, că se vântură toţi pe aici?...

Şi, cu mers de păuniţă, se îndreptă fără grabă spre camerele din fund.

Calinovici rămase singur; începu să bată uşor cu piciorul în podea. Se ivi o tânără slujnică, grasă şi desculţă, îmbrăcată cu o rochie de pânză de casă.

— Ce poftiţi? — i se adresă ea.

— Primesc stăpânii? — întrebă Calinovici.

Fata holbă ochii la el.

— Olgunca!... Svânturato!... cu cine tot trăncăneşti acolo? — se auzi glasul prefectului.

Slujnica se duse la stăpânu-său şi-i spuse:

— A venit cineva, nu ştiu cine.

— Cum nu ştii?

— Nu l-am mai văzut până acum, boierule, nu mă duce capul cine să fie.

— Du-te şi spune-i că, dacă are nevoie de ceva, să vină la poliţie, că acuma n'am timp, — hotărî stăpânul casei.

— Plecaţi, că acuma n'are vreme! A poruncit să veniţi la poliţie, — repetă fata, înapoindu-se.

Calinovici surâse.

— Fii bună şi dă-i cartea mea de vizită, — zise el, întinzându-i două cartonaşe cu colţuri îndoite.

— Să le dau stăpânului? — întrebă ea.

— Intocmai, — răspunse Calinovici şi plecă.

„Aştia-s dobitoace sălbatice, nu oameni!“ îşi zise el urcându-se în trăsură, şi o clipă îi trecu prin gând să nu mai facă cunoştinţă cu niciun funcţionar; dar, socotind că era încă prea devreme pentru o vizită oficială la generăleasă şi dând cu ochii de firma Poştei, pe o casă din apropiere, porunci vizitiului să tragă la scara ce dădea deadreptul în stradă. De bunăseamă că dirigintele poştei ducea o viaţă cu totul retrasă, fiindcă în întreg oraşul numai uşa lui era încuiată, şi mai atârna acolo şi un clopoţel. Calinovici sună pe puţin de vreo cinci ori; în sfârşit, se auziră paşi rari pe scară, zăvorul scrâşni şi în uşă se ivi un bătrân înalt, slab, cu faţa trecută şi pe cap cu o scufie albă, croşetată; purta ochelari rotunzi şi era îmbrăcat cu o haină lungă cenuşie şi cam roasă.

— Domnul diriginte al poştei e acasă? — întrebă Calinovici.

— Chiar eu în persoană, domnule, sunt dirigintele poştei. Cu ce vă pot servi? — răspunse bătrânul cu glas tărăgănat, monoton şi răguşit.

Calinovici îl lămuri că venise în vizită.

— A... vă sunt adânc recunoscător, domnule. Poftim, intraţi, — zise dirigintele poştei şi îşi duse musafirul printr'un salon rece şi lung. Pe pereţi atârnau tablouri mari, în ulei, atât de vechi şi mohorîte, încât la prima vedere era cu neputinţă să ghiceşti ce vroiau să reprezinte. Mai la toate ferestrele stăteau în rând ghivece cu muşcate care răspândeau un miros tare şi înnecăcios. In camera de alături, în care stăpânul casei îşi pofti musafirul, atârnau câteva tablouri cu acelaşi colorit întunecat; colţul din faţă era acoperit aproape în întregime de icoane; pe o masă de stejar nevopsit zăcea o carte legată în pergament, deschisă şi întoarsă cu cotorul în sus; pe peretele din faţa mesei atârna un crucifix fin de fildeş; scaunele de stejar erau înalte, deasemeni nedate cu vopsea şi cu perne tari de piele. După ce-l rugă pe Calinovici să ia loc, dirigintele poştei îşi aţinti prin ochelari privirea asupra lui, fără a rosti niciun cuvânt. Nici Calinovici nu începea vorba.

— Aşadar, dumneavoastră aţi venit în locul domnului Godnev? — întrebă în sfârşit gazda.

— Da, — răspunse Calinovici.

— Aşa, domnule, aşa; slujba-i tare bună, predecesorul dumneavoastră ducea un trai minunat, ba a mai făcut şi avere... Bună slujbă!... — încheie el cu glas tărăgănat.

Calinovici făcu o strâmbătură.

— Dar înainte ce serviciu aţi avut? — îl iscodi gazda, după o clipă de tăcere.

— Sunt abia doi ani de când mi-am luat licenţa la Universitatea din Moscova, şi n'am fost încă în serviciu.

— V'aţi luat licenţa la Universitatea din Moscova? Ştiu, domnule, ştiu: e o instituţie de înaltă cultură; mulţi învăţaţi au ieşit de acolo. O, blagosloveşte doamne, blagosloveşte! — făcu dirigintele poştei, ridicându-şi ochii în sus.

Apoi tăcură iarăşi.

— Dar din Moscova aţi plecat demult? — începu bătrânul din nou.

— Vin de-a-dreptul de acolo.

— Aşa, domnule, aşa, asta înseamnă că n'aţi plecat demult. Aş fi vrut să ştiu ce se vorbeşte acolo despre o cometă, care se spune că va trece la orizont.

— Ei, ce importanţă are? E un fenomen cu totul obişnuit; calea e calculată de mai înainte.

— Ştiu, domnule, ştiu; marii noştri astronomi citesc limpede în cartea stelelor şi, cum s'ar zice, proorocese. O, blagosloveşte doamne, blagosloveşte! — făcu iar bătrânul, înălţându-şi privirile în tavan şi adăugă, vorbind ca pentru sine: — Totdeauna, înainte de marile evenimente se arată semne pe cer; numai că, oricât de ageră-i mintea omului şi cu toate că avem încă multe alte semne, ea nu poate pătrunde asemenea taine.

— Ce fel de semne şi la ce anume se referă ele? — întrebă Calinovici, căruia gazda începea să-i trezească interesul.

— Sunt multe semne, — repetă bătrânul, ferindu-se parcă să răspundă deadreptul. — Se desgroapă oraşe înghiţite de genuni, care sunt mărturia deşertăciunii celor pământeşti. Anul acesta domnule, am citit în „Moscovschii vedomosti"[1]), că misionarii englezi au pătruns până în stepele Etiopiei...

— Tot ce se poate, — încuviinţă Calinovici.

— Da, domnule, au pătruns, — urmă dirigintele poştei. — Un om vrednic de toată încrederea mi-a istorisit că în America

[1]) „Moscovschii vedomosti" — „Buletinul Moscovei". (N. red. rom.)

s'a născut un copil monstru. Blagosloveşte doamne, blagosloveşte doamne, blagosloveşte! Puzderie, puzderie de semne se mai arată, domnule, dar, mai mult decât toate, lipsa dragostei între oameni ne mărturiseşte deşertăciunea celor pământeşti.

Calinovici începu să se uite la bătrân cu un interes din ce în ce mai mare.

— Citiţi mult? — întrebă el.

— Nu, domnule, puţin; în ziua de azi se găsesc foarte puţine cărţi bune; afară de asta, n'o prea duc bine cu sănătatea: de şapte ani am apă la plămâni. M'a dat gata o mare durere, domnule: propriul meu fiu a depus plângere împotriva mea, învinuindu-mă c'aş fi dosit şi aş fi pus mâna pe averea mamei lui. Blagosloveşte doamne, blagosloveşte doamne, blagosloveşte! — încheie dirigintele poştei şi rămase pe gânduri.

Calinovici se ridică să-şi ia rămas bun.

— La bună vedere, domnule, — zise stăpânul casei, ridicându-se şi el. — Vă sunt adânc recunoscător. Predecesorul dumneavoastră avea din când în când grija să-mi împrumute unele cărţi minunate. Nu mă lăsaţi nici dumneavoastră! — urmă el, cu o plecăciune. — S'a hotărît să se plătească la bibliotecă câte zece ruble pe an: eu nu pot să dau atâţia bani pentru cărţi şi poate că veţi avea bunătatea să-mi împrumutaţi fără plată... mie, ca om nevoiaş...

Calinovici îl încredinţă de toată bunăvoinţa lui şi plecă.

— La bună vedere, domnule, la bună vedere: vă sunt adânc recunoscător, — repetă bătrânul, însoţindu-l şi închizând uşa, pe care o şi încuie îndată cu zăvorul.

După cum am avut prilejul să o spunem, casa generălesei era cea mai frumoasă din tot oraşul. De jur-împrejur se afla un trotoar de piatră care iarna era curăţat de zăpadă şi presărat cu nisip, deoarece generăleasa şi fiica ei obişnuiau să se plimbe pe acolo între ceasurile două şi patru, dat fiind că în acest anotimp nu găseau în oraş alt loc mai potrivit pentru plimbare. La ferestre spânzurau perdele mari, dungate. Interiorul casei se potrivea de minune cu înfăţişarea ei exterioară. Din vestibulul cel mare pornea o scară largă, de culoarea stejarului, acoperită cu un covor şi împodobită cu plante pe amândouă laturile! Când Calinovici intră în vestibul, un lacheu, cu faţa cam neghioabă, dar îmbrăcat într'o livrea cu galoane, îşi luă poziţia de serviciu,

încordată, cu mâinile lipite de trup. La întrebarea lui Iacov Vasilici: „Doamnele primesc?" — valetul răspunse desgheţat: „Poftiţi!" Şi urcă în fugă ca să-l anunţe.

Calinovici se opri puţin în faţa unei oglinzi; îşi mai potrivi părul, gulerul, îşi încheie toţi nasturii dela frac şi intră apoi în salon.

Ca de obicei, generăleasa şedea sprijinită între perne pe divanul din colţ. Lângă ea, *mademoiselle* Polina desena cu creionul un cap de copil. Calinovici se prezentă în franţuzeşte. Se vede că generăleasa, care-l cercetase destul de stăruitor cu ochii ei tulburi, rămase mulţumită de înfăţişarea lui, fiindcă-l întrebă cu un zâmbet binevoitor:

— Sunteţi un moşier de prin partea locului?

— Nu, — răspunse Calinovici, uitându-se în treacăt la Polina, a cărei faţă bolnăvicioasă şi corp ciudat îl impresionaseră.

— Probabil c'aţi venit aici pentru ceva treburi? — urmă generăleasa.

Il luase pe Calinovici drept un funcţionar dela Petersburg pe care-l aşteptau atunci să sosească în oraş.

— Nu, eu voi lucra aici, — o lămuri el.

— Veţi lucra aici? — întrebă mirată generăleasa. — Ce fel de serviciu aveţi aici? — adăugă ea.

— Am fost numit director al liceului.

Mama şi fiica schimbară o privire.

— Şi ce fel de serviciu-i ăsta? — întrebă distrată generăleasa.

— Probabil în locul bătrânului aceluia, — adăugă Polina.

— Da, — întări Calinovici.

Mama şi fiica se priviră din nou. Generăleasa îşi lăsă ochii în jos, Polina şi-i închise o clipă şi pe urmă începu iar să deseneze. Calinovici înţelese că, în clipa în care le spusese ce slujbă ocupă, pierduse stima noilor sale cunoştinţe şi, dându-şi seama cu cine are de-aface, hotărî să-şi îndrepte greşeala.

— Acum mă stabilesc pentru întâia oară într'un oraş de provincie, şi nu cunosc deloc viaţa de aici, — începu el.

— E plictisitoare, — scăpă generăleasa.

— Se pare că societatea bună nu-i prea numeroasă.

— Da, aşa se pare.

— E formată numai din funcţionari?

— La drept vorbind, nici nu ştiu.

— Excelenţa voastră locueşte în permanenţă aici? — întrebă Calinovici.

— Locuesc aici din pricina afacerilor şi a bolii mele, ca să am totdeauna un medic la îndemână. Moşia mi-e aici, în judeţ; am multe rude, mulţi cunoscuţi cu care mă văd, — sporovăi generăleasa, şi se opri deodată, parcă s'ar fi temut ca nu cumva să fi rostit vorbe de prisos şi să fi pierdut astfel ceva din demnitatea ei.

— Am părăsit cu profundă părere de rău Moscova, — începu iar Calinovici. — Ca un făcut, anul acesta puteai să vezi acolo multe lucruri bune. Nu mai vorbesc de tablourile „vivante", minunat executate, dar au fost şi multe concerte admirabile, şi, în sfârşit, Rubini.

— Dar n'a stat prea mult: a dat numai două sau trei concerte, — se amestecă Polina în discuţie.

— Şi ce fel de concerte! Numai fragmente!... Moscova se alege totdeauna cu rămăşiţele... La Petersburg, l-am auzit într'o operă, — zise generăleasa.

— La Moscova a cântat cele mai bune arii: Moscova era în extaz — obiectă Calinovici.

— Ce Moscova? Moscova-i gata să cadă în extaz oricând şi pentru orice.

— De altfel ca şi Petersburgul. In cazul de faţă însă, mi se pare că publicul din Moscova e mai reţinut.

— Cum poţi să compari Petersburgul cu Moscova!.. Petersburgul e o frumuseţe, pe când Moscova... nu-mi place deloc; am stat acolo câteva ierni şi ne-am plictisit de moarte.

— Asta-i o părere personală a excelenţei voastre şi nu îndrăznesc s'o combat, — răspunse Calinovici.

— Nu, nu-i părerea mea personală, — replică liniştit generăleasa. — Defunctul meu soţ, care a călătorit în toate capitalele Europei, spunea totdeauna — cred că-ţi aminteşti, Polina — că n'a văzut nimic mai frumos decât Petersburgul.

— Dar dumneata ai locuit la Petersburg? — se adresă Polina lui Calinovici.

— Nici n'am călcat pe acolo, — răspunse el.

Mama şi fiica zâmbiră.

— Atunci cum de-l cunoşti, dacă nici n'ai fost acolo? Nu mai pricep nimic, — observă Polina nedumerită.

— Nici eu, — întări mama.

Calinovici nu le răspunse nimic.

Generăleasa şi fiica ei nu pierdeau niciodată prilejul să-şi exprime marea lor admiraţie pentru Petersburg şi dispreţul pentru Moscova. Adevărul era că la Petersburg le plăceau nespus magazinele de modă, caldarâmul de lemn, trotoarele minunate si iluminatul cu gaz, lucruri care, după cum se ştie, nu se găsesc la Moscova. Dar, afară de asta, generăleasa petrecuse două ierni la Moscova, unde dăduse câteva baluri cu un anume scop şi se dusese cu fiica ei aproape la toate reuniunile nobilimii, căutând s'o prezinte în asemenea împrejurări cât mai elegant îmbrăcată. Dar nici toaletele, nici talentele domnişoarei Polina n'au dus la efectul urmărit; nimănui nu i-a trecut prin gând să-i ceară mâna.

După un răstimp mama şi fiica începură să discute despre o vară a lor dela care aşteptau o scrisoare ce nu mai sosea. Calinovici, neputând lua parte nici într'un fel la această discuţie de familie, se ridică şi plecă.

— Cine mai e şi ăsta? — întrebă generăleasa.

— Directorul şcolii, mămico! — răspunse Polina.

— Ce îndrăzneală, să dea buzna aşa, deodată, să facă cunoştinţă! Ce nevoie am eu de el?

— Nu pronunţă deloc prost franţuzeşte, — remarcă fata.

— Cine nu vorbeşte astăzi franţuzeşte? Numai după atâta nu-ţi poţi da seama cine şi ce fel de om e. Ar fi trebuit să roage pe cineva să mi-l prezinte. Aş fi ştiut cel puţin cine-l recomandă. Ei, dar ce păzesc oamenii noştri?... Când au să înveţe odată să-şi facă serviciul ca lumea?! — izbucni mâniată generăleasa şi trase şnurul clopoţelului.

Un majordom uscăţiv se ivi pe uşă.

— Cine-i astăzi de serviciu? — întrebă stăpâna.

— Semion, excelenţa voastră, — răspunse el.

— Trimite-mi-l îndată pe Semion.

Lacheul se înfăţişă.

— Semionuşca, totdeauna faci tu prostii în timpul serviciului. Dacă eşti aşa de nepriceput, atunci cel puţin gândeşte-te bine, înainte, la ce faci. Dai drumul oricui. Iată, astăzi ai lăsat să intre un oarecare domn, cu totul necunoscut.

— Excelenţa voastră . . . — începu lacheul.

— Te rog, nu te mai desvinovăţi. Am însemnat destule greşeli de-ale tale şi ai să mă sileşti să iau măsuri energice împotriva ta. Pleacă şi caută să fii mai cu cap.

Auzind cuvintele „măsuri energice", lacheul se înroşi până în vârful urechilor.

In discuţiile ei cu oamenii de serviciu, generăleasa vorbea totdeauna liniştit şi prietenos, dar când rostea cuvintele „măsuri energice", rareori se întâmpla să nu le şi pună în aplicare.

5

Pelagheia Evgrafovna se frământa parcă mai mult ca de obicei cu prilejul primirii noului musafir, ca şi cum ar fi vrut să-şi arate talentele de gospodină în toată strălucirea lor. Pusese pe masă cea mai bună faţă, cu şerveţele care, bineînţeles, erau mai albe ca zăpada şi aşa de frumos călcate, că puteau fi duse chiar atunci la expoziţie; în sfârşit mai scosese şi serviciul de cristal, zestrea răposatei soţii a lui Piotr Mihailâci — un serviciu încă în bună stare, de care se foloseau numai de două ori pe an, la onomastica lui Piotr Mihailâci şi la cea a Nastencăi, şi pe care menajera îl păstra cu străşnicie în camera ei, într'un dulap anume, neîngăduind nimănui să se atingă de el. Pe cât se părea şi masa urma să fie cu totul neobişnuită. O furculiţă mare şi o lopăţică de lemn de arţar făceau să te gândeşti că se va servi desigur şi rasol de cegă. Pelagheia Evgrafovna o necăjise grozav pe Nastenca: toată dimineaţa se ţinuse de capul ei ca să-şi pună o rochie de mătase neagră în locul celei de stambă, pe care o purta de obicei în zilele de lucru; şi cu toate că Nastenca îşi ieşise de-a-binelea din fire, până la urmă voinţa menajerei triumfă.

Toate acestea le făcea fata bătrână întru împlinirea unor anume planuri la care năzuia în viitor: Piotr Mihailâci îi spusese cândva, când cu scoaterea lui la pensie: „Iacă, în locul meu vine un director tânăr; poate c'o da dumnezeu să se însoare cu Nastenca". „Vai, dar ar fi minunat! Minunat!" răspunse fericită menajera.

Ea nutrea dorinţa fierbinte ca Nastenca să se mărite cât mai

degrabă şi mai cu seamă cu un director, pentrucă, judecând după Piotr Mihailâci, era deplin încredinţată că, dacă-i director, trebue neapărat să fie şi cumsecade.

Căpitanul sosise la ora două, şi ca deobicei, şedea tăcut în salon. Nastenca răsfoia revista „Analele naţionale", iar Piotr Mihailâci se plimba de colo-colo prin odaie, aruncând câte o privire mulţumită spre masa bogat împodobită şi uitându-se din când în când pe fereastră.

— Ce, tată dragă, nu mai vine directorul dumitale? E plictisitor să aştepţi! — făcu Nastenca.

— Ai răbdare, sufleţelul meu, că vine el! O fi zăbovind pe undeva, — zise Piotr Mihailâci. — Uite-l — exclamă el în sfârşit.

Dintr'o curiozitate firească, Nastenca se uită pe fereastră; căpitanul se ridică să privească şi el.

Tiorca, vrând să-şi mai îmbuneze şeful, cel puţin acum la sfârşitul drumului, dădu bici calului care, neobişnuit să meargă la trap, zvâcni într'un galop caraghios: trăsura hodorogi scârtâind din toate încheieturile, şi porni într'o goană atât de bezmetică încât vizitiul numai cu mare greutate izbuti să cârmească şi să intre pe poartă.

Calinovici, încă sub impresia neplăcută cu care ieşise din casa generălesei — unde, după cum am văzut, fusese primit cu atâta trufie — intră posomorît în casă.

— Poftiţi, poftiţi, Iacov Vasilici, — îşi întâmpină Piotr Mihailâci musafirul conducându-l apoi în salon. — Dumnealui este fratele meu, căpitan în rezervă, iar aceasta e fiică-mea, Anastasia, — adăugă el.

Căpitanul se plecă... iar Nastenca se ridică puţin; Calinovici le răspunse cu o înclinare politicoasă, dar rece.

— Nu doriţi o votcă? — urmă Piotr Mihailâci, arătându-i masa cu gustări. — Asta-i vişinată făcută în casă; aici sunt ciuperci marinate şi râşcovi[1]), iar acolo scrumbii de Arhanghelsci; nu-s prea mari, dar foarte gustoase. Vă recomand să luaţi.

— Ingăduiţi-mi mai bine să fumez, — zise Calinovici.

— Vă rog! Domnule căpitan, acum e rândul dumitale. Eu nu prea fumez; în schimb dânsul e mare amator şi cunoscător în ale tutunului.

---

[1]) Tot un soi de ciuperci. (N. trad.)

Căpitanul dădu să-şi cureţe luleaua lui cea scurtă.

— Vă mulţumesc, am tot ce trebue, — îl opri Calinovici, scoţându-şi o ţigară din tabacheră.

Căpitanul îşi puse luleaua laoparte, scăpără peste fitilul făcut de mâna lui şi, după ce i-l întinse musafirului, începu să cerceteze cu atenţie tabachera.

— E minunată; parcă-i de piele, — îşi dădu el cu părerea.

— Nu, e din *papier-mâché*[1]) — îl îndreptă Calinovici.

Căpitanul nu pricepu despre ce era vorba, dar nu vru să-şi arate neştiinţa.

— A! O fi vreo născocire englezească, — rosti el cu gravitate.

— Drept să vă spun, nu ştiu.

— Da, englezească, — hotărî căpitanul.

Era mare amator de tot felul de obiecte în legătură cu fumatul, şi se socotea cunoscător în materie.

— Pe unde aţi fost? ... Pe cine aţi văzut? Cu cine aţi făcut cunoştinţă? — întrebă sfătos Piotr Mihailâci.

— N'am fost la prea mulţi, dar ... îmi pare rău şi de atâta! — răspunse Calinovici.

— Cum aşa? — întrebă cu uimire Piotr Mihailâci.

Nastenca îl cercetă pe tânăr cu privirea; căpitanul îl privea şi el.

— Mai întâi, prefectul dumneavoastră, — urmă Calinovici, — nici n'a catadicsit să mă primească şi a poruncit să vin diseară la poliţie.

— Ha, ha, ha! — se înveseli Piotr Mihailâci, râzând fără răutate. — E nostim veteranul! Pesemne că n'a înţeles despre ce-i vorba. Ce să-i faci? ... Mai toată vremea e cu serviciul; şi apoi mai e şi sărăcia. In orăşelul nostru, prefectul n'o să se'ngraşe niciodată, nu-i ca pe-aiurea: trăeşte aproape numai din leafă; doar dacă-i mai pică dela vreun concesionar câte o sută-două.

Calinovici zâmbi dispreţuitor:

— Mai are bietul şi familie grea, — urmă Piotr Mihailâci, fără să fi băgat de seamă ceva. — Doi băieţi de-ai lui urmează la noi, la şcoală; ţi-e mai mare mila să te uiţi la ei: cu haine cârpite şi zdrenţuroase ... nici nu seamănă a copii de boier. Şi pe

---

[1]) *Papier-mâché* — un amestec de clei, ipsos şi cretă, din care se fac diferite obiecte, prin presare. (N. red. rom.)

lângă toate, soția lui din nenorocire, nu mai e în toate minţile; pesemne că nu s'a îngrijit după naşterea celui din urmă copil şi i s'a urcat laptele la cap. Am auzit că nu se spală, nu se piaptănă, umblă ca o stafie prin casă şi-i cicăleşte pe toţi... e îngrozitor! — încheie Piotr Mihailâci cu o mâhnire adâncă în glas.

Dar tânărul director asculta nepăsător toate acestea.

— Prefectul are o fată drăguță de tot; aici trece drept o frumuseţe! — îi atrase atenţia Nastenca, nu fără oarecare ironie.

Nici de data aceasta Calinovici nu catadicsi să răspundă; îi aruncă numai Godnevei o privire fugară.

— Şi nu-i adevărat? E într'adevăr tare frumuşică, — reluă Piotr Mihailâci. — Şi la cine aţi mai fost? — adăugă el, întorcându-se spre Calinovici.

— La dirigintele poştei. Ciudat om!

— Da, da, ciudat! — încuviinţă Piotr Mihailâci. — N'ar fi prost bătrânul; e om evlavios, dar cumplit se mai teme că vine sfârşitul lumii. . Intr'o vreme discutam adeseori cu el: e păcat, îi tot spuneam, să te îndoeşti de cele hărăzite de dumnezeu; trebue să trăeşti cinstit după legea lui, şi mai departe — facă-se voia sa cea sfântă...

— E îngrozitor de zgârcit, — observă Nastenca.

— De unde ştii tu asta, sufletelul meu? — obiectă Piotr Mihailâci. — Şi dacă-i într'adevăr zgârcit, atunci, după părerea mea, e mai mult răul lui, pentrucă trăeşte mereu în lipsuri.

— Cum adică, tăicuţule, e mai mult răul lui, de vreme ce dă bani cu dobândă? — îl întrerupse Nastenca. — E un cămătar! Dar povestea cu fiu-său?

— Şi cum e povestea cu fiu-său?... Cine-i în măsură să judece o neînţelegere între un părinte şi copiii lui? Nimeni, afară de dumnezeu, — rosti Piotr Mihailâci, cu o înfăţişare oarecum aspră şi nemulţumită.

Nastenca schimbă vorba.

— Aţi fost la generăleasă? — întrebă ea.

— Da, am fost, — răspunse Calinovici.

— La noi, ea reprezintă lumea mare!

— Aşa s'ar părea.

— Dar cu fiica ei aţi dat ochi?

— Nu știu, am văzut o fată sau o doamnă; era șoldită sau cu gâtul strâmb — nu mi-am dat bine seama.

— Îi lipsesc câteva coaste... e îngrozitor. Și închipuiți-vă că mai dau și serate. Am avut și eu fericirea o singură dată să iau parte la una. Biata de ea, avea o înfățișare... Și mai cu seamă în rochie de seară — îți făcea o impresie penibilă!

— Tinerilor! — făcu Piotr Mihailâci. — Nu vă bateți joc de cusururile fizice; asta-i ca și cum ați râde de bolnavi. E mare păcat!

— Dar nu ne batem joc, — se apără zâmbind Calinovici, — dimpotrivă, fata aceea mi-a făcut o impresie atât de penibilă și de tristă, încât mă mai urmărește și acum.

— Masa-i servită! — anunță Piotr Mihailâci, văzând că în sufragerie se adusese un castron. — Și cum, nu luați o votcă nici înainte de masă? — îl întrebă el pe Calinovici.

— Nu, mulțumesc, — răspunse tânărul.

— Cum doriți! Dar căpitanul și cu mine o să bem. Înălțimea voastră, — se adresă el fratelui său, — a sunat demult ora prânzului. Ordonați!... Poftim! — zise bătrânul, umplând un păhărel de argint și întinzându-l căpitanului; dar tocmai când acesta era gata să-l apuce, Piotr Mihailâci îl trase îndărăt și-l dădu pe gât. Căpitanul zâmbi... Fratele lui glumea zilnic în felul acesta cu el.

— Ei, de data asta n'am să te mai păcălesc, — urmă Piotr Mihailâci umplând alt păhărel.

— Știu, — răspunse căpitanul, dându-l de dușcă.

Trecură cu toții în sufragerie, unde Piotr Mihailâci prezentă noului cunoscut pe Pelagheia Evgrafovna. Calinovici se înclină ușor în fața ei; menajera îi făcu o plecăciune stângace.

— Se pare că astăzi are de gând să ne ospăteze cu potroace, — zise Piotr Mihailâci, așezându-se la masă și adulmecând mirosul ciorbei fierbinți. — Vă place ciorba de potroace? — întrebă el pe Calinovici.

— Da! Dece nu? — răspunse Calinovici cu un surâs cam ironic; dar după ce gustă din ciorbă, începu să mănânce cu mare poftă. — E foarte bună, — o lăudă el, — și minunat gătită!

—Artistic! — întări Piotr Mihailâci. — Pelagheia Evgrafovna, cinstea-i a dumitale; ne închinăm și-ți mulțumim din partea onorabilei societăți!

Menajera își lăsă cu modestie capul în jos, alintându-se, și pesemne că-și uitase obiceiul de a pleca mereu dela masă. După ciorba fierbinte, urmă cega, căreia Calinovici îi dădu atenția cuvenită, apoi o mâncare de găinușă sălbatică cu sos, pe care deasemenea o lăudă, dar mai mult decât toate îi plăcu vișinata: după ce bău două păhărele, mai ceru și pe al treilea, spunând că-i mai bună decât toate lichiorurile.

Pelagheiei Evgrafovna îi ardeau obrajii de mulțumire.

După masă se întoarseră cu toții în salon.

— Povestește-mi, te rog, Iacov Vasilici, — începu Piotr Mihailâci, — ceva despre Universitatea din Moscova. Am auzit că acuma sunt acolo profesori minunați. Dumneata la ce facultate ai urmat?

— La facultatea juridică.

— Minunată facultate!... Și eu am învățat tot la Universitatea din Moscova, dar la facultatea de litere; pe vremea mea Merzliacov se bucura de o faimă neobișnuită, și pe drept cuvânt: era o minte luminată. Când îl analiza pe Derjavin, cerceta cu deamănuntul fiecare rând, fiecare vorbă. „Uite cutare vers e bun, zicea el, dar cutare-i mediocru; iată cum ar fi trebuit să spună", și începea să improvizeze. Noi ne mulțumeam să-l ascultăm; dar dacă atunci ar fi notat cineva improvizațiile lui, s'ar fi ales cu poezii minunate, — declară Piotr Mihailâci.— Sunt curios să știu, — urmă el după o clipă de gândire, — dacă domnii studenți își mai amintesc de Merzliacov și dacă-l prețuesc așa cum se cuvine.

— Foarte mult, — răspunse Calinovici, — mai ales ca profesor.

— Asta face cinste tinerei generații; astfel de oameni nu trebue dați uitării! — încheie bătrânul, oftând.

Cele câteva păhărele de vișinată, pe care le băuse în timpul mesei, îl făcuseră și mai vorbăreț, și-i dădeau o stare sufletească de duioasă melancolie.

— Și acum, la bătrânețe, — începu el din nou, parc'ar fi vorbit cu sine însuși, — aș dori foarte mult să mă mai duc la Moscova, dar nu-s în stare să încropesc banii de trebuință. Cum aș mai alerga să văd iar Moscova cu clădirile ei albe și universitatea ei! Imi închipui că-i este îngăduit unui vechi student să-i contemple măcar zidurile. Mulți dintre colegii mei sunt astăzi

literaţi cunoscuţi, savanţi. Pe vremea studenţiei eram prieteni, câteodată discutam în contradictoriu. Fără îndoială că astăzi au ajuns departe, iar eu nu sunt decât un biet director titular, scos la pensie; cred însă că, dacă m'aş duce pe la ei, nu m'ar primi cu indiferenţă.

Calinovici abia-l asculta pe Piotr Mihailâci; în schimb se uita stăruitor la Nastenca. Fata se aşezase la fereastră, plictisită şi înciudată, fiindcă poate pentru a suta oară Piotr Mihailâci vorbea de faţă cu ea despre Merzliacov şi despre dorinţa de a se mai duce odată la Moscova. Pentru a-şi ascunde ciuda şi plictiseala se uita când pe fereastră, când îşi pleca ochii negri pe revista „Analele patriotice", deschisă în faţa ei — şi trebue să spunem că în clipele acelea era foarte drăguţă.

— Ce citiţi acolo? — i se adresă Calinovici.

— Nu citesc, răsfoesc revista, — răspunse ea.

— Vă place să citiţi?

— Mult de tot. De altfel asta-i singura mea distracţie. Acum citesc mai puţin, dar înainte citeam până-mi venea rău.

— Şi ce mai găsiţi de citit? E destul de greu, cu literatura noastră.

— Citesc mai mult reviste... — răspunse Nastenca.

— De-o vreme încoace, — se amestecă în vorbă Piotr Mihailâci, — citim numai reviste... Au început să apară reviste destul de bune, cu un cuprins variat. Găseşti în ele de toate: lectură distractivă, ştiri interesante, istorie, chestiuni privitoare la ştiinţele naturii, critică...

Calinovici zâmbi uşor.

— Sunteţi cam îngăduitor cu revistele noastre, — zise el. — Cred că nici ele singure nu-şi atribue meritele pe care le-aţi descoperit dumneavoastră.

— Nu ştiu, — răspunse Piotr Mihailâci, — vorbesc aşa cum înţeleg eu lucrurile. Nu-mi place însă ciorovăiala lor. Deloc nu-mi place! Iertaţi-mă, dar are vreun rost? In loc să discute o chestiune oarecare, ele ştiu numai să se înţepe şi se străduesc, ca nişte luptători în arenă, să-şi pună piedici una alteia.

— O revistă serioasă şi cinstită, dacă ar exista o astfel de revistă, — începu Calinovici, — ar trebui să ducă neapărat o campanie şi energică şi necruţătoare împotriva celorlalte reviste

ale noastre, care ori n'au nicio orientare, ori, atunci când o au, e greşită.

— Aşa-i, aşa-i! — încuviinţă Piotr Mihailâci, care se vede că nu prea înţelesese ce a spus Calinovici, şi adăugă cu o expresie gravă: — Nu ştiu care-i părerea dumneavoastră, Iacov Vasilici, dar eu socot că în general literatura a decăzut.

Calinovici nu răspunse, dar se uită la bătrân cu o privire întrebătoare.

— Altădată, — urmă Piotr Mihailâci, — pentru poezie se alegeau teme mai înălţătoare; aşa, de pildă, Derjavin a scris oda „Dumnezeu", în altele proslăvea pe împărăteasă, pe eroi şi faptele lor de vitejie, iar astăzi scriu numai despre ochii şi picioruşele femeii... Doamne iartă-mă, ce-o fi însemnând asta?

O uşoară umbră de ironie trecu pe faţa lui Calinovici.

— Literaturii de astăzi îi va reveni totdeauna un mare merit: altădată scriitorii minţeau sub o formă retorică, iar acum desvălue măcar în parte adevărul, fără retorică, — zise el, aruncând o privire spre Nastenca; aceasta îi răspunse cu un zâmbet de încuviinţare.

— Hotărît, eu nu pot să citesc aceste ode, — începu ea. — Uite, tata îl admiră pe Ozerov. Închipuiţi-vă cât de neverosimil e ca prinţesa rusă Xenia, care stătea închisă în palat, ca toate prinţesele, să poată ajunge în tabăra lui Dmitri Donscoi!

De cum schiţă Calinovici un surâs, începu şi Piotr Mihailâci să cam şovăe.

— Nu socot că sunt autoritate în această privinţă, — dădu el înapoi, — înţeleg că astăzi se scriu lucruri mai apropiate de simţămintele noastre, de viaţa noastră, şi că de obicei învăţăminte preţioase se dau sub formă de povestiri satirice, destul de bune în felul lor.

— Aş spune chiar foarte bune, — zise Calinovici. — E mult mai cinstit să-i aperi pe cei slabi, decât să-i lauzi pe cei puternici.

— Da, chiar aşa! — întări Nastenca, cu ochi strălucitori de bucurie.

— Dacă acesta-i ţelul, atunci, firește, cine n'o va recunoaşte? — fu şi Piotr Mihailâci de acord, văzându-se încolţit din toate părţile.

— Astăzi avem scriitori mari, — începu Nastenca, — cei

trei — Puşchin, Lermontov şi Gogol — despre care Belinschi vorbeşte atât de mult în „Otecestvennâe zapischi".[1])

— Citiţi şi critică? — o întrebă Calinovici.

— Da, — răspunse ea cu oarecare mândrie.

— Acest critic, domnul Belinschi, e un om inteligent, un suflet înflăcărat, — observă Piotr Mihailâci.

— Dumneata eşti de acord cu părerile lui? — îl întrebă Nastenca pe Calinovici.

— Aproape, — răspunse el. — Dar chestiunea e că Puşchin nu mai trăeşte, — urmă el după o scurtă oprire. — Ţinând însă seama de talentul său şi de orientarea ultimelor sale opere, el ar fi putut să dea încă şi mai mult.

— Da, domnule! Ar mai fi dat foarte mult. Era un poet plin de inspiraţie! . . . Chiar şi Derjavin l-a numit urmaşul lui! — reluă Piotr Mihailâci cu gravitate. — Dar iată, de pildă, Gogol... — voi el să continue, dar deodată se opri.

— Ce-i cu Gogol? — îl întrebă fiică-sa.

— După mine, Gogol a fost cam prea mult lăudat, — răspunse hotărît bătrânul. — Fără îndoială că nimeni nu poate să-i conteste meritele: e un scriitor cu mult umor! In tot ce scrie pulsează viaţa; parcă le vezi pe toate, totu-i grozav de hazliu şi, în acelaşi timp, verosimil, dar...

Calinovici zâmbi uşor auzind această naivă caracterizare a lui Gogol.

— Gogol e un talent uriaş, — zise el, — dar deocamdată se înfăţişează numai ca satiric — bineînţeles cu toată forţa care-l caracterizează — şi deaceea ne desvălue numai o singură latură a vieţii ruse şi nu se ştie încă dacă o va desvălui în întregime, aşa cum făgăduieşte în „Suflete moarte", şi dacă va izbuti să redea chipul adevărat al femeii slave şi al bărbatului slav plin de virtuţi.

— Dar Lermontov nu vă place? — întrebă Nastenca.

— Şi Lermontov e mort, — răspunse Calinovici, — dar dacă ar mai fi trăit, nu ştiu ce-ar fi putut să mai dea. Judecând după cele ce a scris, aş putea spune că-l imită pe Puşchin, că transpune *byronismul* în scrierile lui, dându-i o nuanţă cam militărească — şi, în sfârşit, că ia dela Schiller întruchiparea forţelor naturii.

---

[1]) „Otecestvennâe zapischi" — „Analele patriotice". (N. red. rom.)

— Nu, nu-i adevărat; pe Lermontov îl găsesc minunat! — se împotrivi Nastenca.

— Da, — urmă Calinovici după o clipă de gândire, — a fost un om foarte inteligent şi cu o fire în adevăr înflăcărată, dar numai într'o anumită direcţie. Era un mare talent în tot ceeace scria, dar dincolo de asta n'a văzut nimic.

Nastenca dădu din cap în semn că nu e de acord; nu era deloc de aceeaşi părere.

— Afară de aceşti trei scriitori, mai sunt şi alţii care-mi plac foarte mult, — începu ea din nou, după o clipă de tăcere.

— Care anume? — întrebă Calinovici.

— De pildă, Zagoschin, Lajecinicov; am citit de vreo cinci ori „Casa de ghiaţă"; apoi contele Sollogub: romanele lui, „Farmacista" şi „Lumea mare", îmi plac nespus şi, pe lângă aceştia. Cucolnic, Veltman, Dal, Osnovianenco.

La această înşirare de nume, chipul lui Piotr Mihailâci străluce de mulţumire, văzând că fiica lui vădeşte o cunoaştere atât de adâncă a literaturii; dar expresia cu care o asculta Calinovici lăsa să se întrevadă lămurit că autorii pomeniţi de ea nu se bucură de stima lui.

— Sunt mulţi, nu poţi să-i citezi pe toţi! — observă el.

— Vai, ce judecător aspru şi necruţător trebue să fii mata! — făcu Piotr Mihailâci.

Calinovici nu răspunse nimic şi se uită în jos.

— Dar dumneavoastră nu scrieţi nimic? — i se adresă deodată Nastenca.

— Ce vă face să credeţi că scriu? — îi întoarse el parcă stingherit întrebarea.

— Aşa, mi se pare că trebue să scrieţi.

— Tot ce se poate, — răspunse Calinovici.

Piotr Mihailâci bătu din palme.

— Aha! Bravo, Nastenca! Foarte bine! Să ştii c'ai nimerit-o! Ei, haide! Să dea dumnezeu! Să dea dumnezeu! Eşti un om inteligent, tânăr, cult... Dece n'ai fi şi scriitor?

— Şi ce anume scrieţi? — întrebă iar Nastenca.

Calinovici tăcea.

— Asta-i taina autorului, stimată domnişoară, — observă Piotr Mihailâci, — şi nu se cade s'o cercetăm atâta vreme cât însuşi autorul n'o doreşte; poate însă că va da dumnezeu şi va

sosi şi vremea când Iacov Vasilici are să vină să ne citească el singur câte ceva: atunci vom şti tot, vom discuta şi vom judeca... Dar ce zici, căpitane? — adăugă el căscând şi întorcându-se către fratele lui. — N'ar fi oare cazul să ne retragem în cantonamentele noastre de iarnă?

— Nu, eu mai stau puţin, — răspunse căpitanul.

In răstimpul unui an, se întâmpla doar de patru sau cinci ori ca el să nu se mai întoarcă după masă în împărăţia lui păsărească, şi asta numai în cazuri cu totul neobişnuite. Era vădit că noul musafir îl interesa peste măsură de mult. De altfel asta se vedea şi din faptul că sorbea fiecare cuvânt al lui Calinovici.

— Foarte bine; eu însă o să-mi cer voie dela prea stimatul nostru oaspe, să mă duc să mă culc. Ce să fac? Obişnuinţa! — zise Piotr Mihailâci ridicându-se.

— Mă rog, — răspunse Calinovici.

— Dar pe dumneata nu te las să pleci; dece să stai singur în camera dumitale, acolo, la han? Aici ai cu cine să te întreţii: un căpitan bătrân şi o fată tânără! Stai de vorbă cu ea!... Îi place grozav să discute despre literatură, — încheie bătrânul, cu o plecăciune; apoi salută cu mâna şi ieşi.

Peste câteva clipe sforăitul lui se auzea desluşit în salon, ceeace pe Nastenca o făcea să se ruşineze.

— Nu doriţi să faceţi o plimbare în grădină? — propuse ea, observând că Iacov Vasilici îşi tot ducea mâna la frunte.

— Aş vrea să mă răcoresc puţin, — se învoi el. — Vişinata dumneavoastră e minunată, dar ajunge prea repede la ţintă.

Ieşiră cu toţii.

Grădina Godnevilor — cumpărată odată cu casa dela un burlac bogat, mare pomicultor, fost mareşalul nobilimii din localitate — era cunoscută pentru originalitatea ei.

Pelagheia Evgrafovna trăda adesea gândul ce-l avea de a o preface într'o grădină de zarzavaturi. „Uite, creşte ca o pădure, şi n'ai unde să pui măcar un morcov", mormăia ea, deşi ştia bine că tot s'ar mai fi găsit loc pentru un morcov, dacă ar fi pus mai puţină varză; dar Piotr Mihailâci pe de o parte, din propria lui dorinţă, iar pe de alta, fiindcă Nastenca stăruia să nu se lase cumva înduplecat — rămânea neclintit în hotărîrea lui; lăsa cea mai mare parte din grădină în starea de mai înainte, şi răspundea menajerei.

— Nu-i totul, maică, să te zbaţi pentru ceeace e practic; se cuvine s'avem grijă şi de ceeace-i plăcut. In viaţă trebue să împreunăm „utile dulci".[1])

Ieşirea în grădină era de-a-dreptul din salon, de pe o mică terasă, dela care pornea o aleie de tei ce dădea într'o poiană largă, în mijlocul căreia se găsea un chioşc chinezesc pe jumătate dărâmat. Mai departe, dela chioşcul acesta, se iveau din loc în loc statui de lemn de-ale zeilor Olimpului, la fel cu acelea pe care cititorul se prea poate să le fi văzut din întâmplare în grădina lui Ostoşevschi, care acum nu mai există, şi în felul căreia s'au făcut multe grădini pe la conace. Din aceşti zei mai rămăsese doar Minerva care n'avea mâna dreaptă, Venus fără o jumătate de cap, picioarele nu mai ştiu cărui zeu, iar dela celelalte statui numai postamentele scăpaseră întregi. Toate aceste rămăşiţe de zei şi zeiţe erau vopsite în culori vii. Piotr Mihailâci numea locul acesta „ruinele Olimpului".[2])

„Ar trebui să restaurez bietul meu Olimp; numai că aici nu găseşti meşteri pentru aşa ceva!" zicea el adesea, plimbându-se printre statui.

După poiană, până la râu, urma un povârniş destul de repede care păstra urmele vădite a două sau trei fântâni arteziene şi a cărăruilor ce se întâlneau acolo din diferite direcţii. Pe tot povârnişul creşteau, într'o poziţie înclinată, cedri uriaşi, la umbra cărora se vedea un fel de paraclis, sau poate că era o colibă în care, după spusele vechilor locatari, s'ar fi adăpostit cândva un schimnic. Alţii tălmăceau mai simplu prezenţa ei, povestind că fostul proprietar, om tare hazliu şi un fel de Păcală, se străduise înadins să dea acestei căsuţe o înfăţişare sălbatică, aşezând înăuntru şi o păpuşă de lemn, în chip de pustnic. Când intra cineva, păpuşa se ridica deodată în picioare şi saluta, speriind aşa de cumplit pe unele doamne, încât erau gata să leşine, ceeace pricinuia proprietarului o veselie besmetică. De partea cealaltă, malul lăsat al râului se ridica treptat într'o pantă dulce, acoperită pe de-a'ntregul de un brădet mărunt ce părea tuns cu foarfeca. Păduricea scundă se pierdea în zare, ca într'o ramă

---

[1]) Utilul cu plăcutul. (N. red rom.)

[2]) *Minerva* — zeiţa meseriilor, a ştiinţei şi a artelor, la romani; *Venus* — zeiţa iubirii; *Olimp* — locaşul zeilor în mitologia antică greacă. (N. red. ruse.)

ovală deasupra căreia nu se ridica niciun copăcel nu plutea niciun nor, în mijlocul ei profilându-se doar clopotnița înaltă a satului din depărtare. Ziua era senină și caldă, cum sunt adeseori zilele începutului de Septembrie; de pe râul neted ca oglinda se înălța o ceață ușoară.

Văzduhul era învălvorat de văpăile soarelui care scăpăta către orizont, strecurând ici și colo pete luminoase pe alei, sau aruncându-și piezișe razele asupra acelei Minerve fără mână și asupra Venerei decapitate, și dând astfel întregii priveliști o înfățișare fantastică. Iar în acest cadru feeric, drăgălașa Nastenca, în rochia ei neagră, cu părul despletit și, alături de ea, pe treptele chioșcului, căpitanul, cu luleaua lui cea scurtă în mână și cu nasturii scânteietori în bătaia soarelui. Toate acestea pare-se că-i plăcură lui Calinovici.

— Ce bine-i aici! Ce priveliște minunată! — exclamă el.

— Da, mai ales pentru musafiri! — observă Nastenca. — De altfel, e singurul loc unde respir și eu mai ușor, — adăugă ea; pe urmă ceru lui Calinovici o țigară și o aprinse dela luleaua unchiului ei.

Căpitanul clătină din cap.

— Bagă de seamă să nu te vadă tata, — spuse el prevenitor.

Nastencăi îi plăcea mult să fumeze, dar se ferea de Piotr Mihailâci. Bătrânul o răsfăța pe fiica lui și n'o oprea dela nimic, dar își ieșea din fire ori de câte ori o vedea cu țigara în gură.

— Nastasia Petrovna e un husar, domnule, da un husar. Acum nu le mai rămâne doamnelor decât să bea și votcă, — zicea el.

In astfel de împrejurări, căpitanul se străduia să-și ocrotească nepoata și, în ascuns de Piotr Mihailâci, îi făcea câteodată țigări, dintr'un tutun turcesc slab; dorind să iasă cât mai bune, cerceta cu cea mai mare atenție țigările musafirilor, să vadă din ce hârtie și cu ce fel de carton erau făcute.

— Ați văzut portretul lui George Sand[1]), — întrebă Nastenca, mergând pe aleie cu Calinovici.

— Da, l-am văzut.

— E drăguță? Tânără?

---

[1]) *George Sand* (1804—1876) — născută Aurore Dupin, prin căsătorie baroneasă Dudevant. Romanul „Indiana" e cea dintâi operă a ei, scrisă fără colaborator și publicată în 1832. (N. red. ruse.)

— Nu, nu-i prea tânără, dar e încă bine.

— Să fie adevărat că umblă îmbrăcată bărbăteşte? Parcă n'aş crede.

— Pe portret era în costum de amazoană.

— Eh! Cât aş fi ţinut să am acest portret! Grozav îmi plac romanele ei!

— Care vă place mai mult?

— Toate-s de-a-dreptul minunate! Nici nu mai ţin minte de câte ori am citit „Indiana".

— Şi fără îndoială c'aţi şi plâns, gândindu-vă la soarta ei, — insinuă Calinovici, cu o ironie ascunsă.

— Dece să plâng? — răspunse repede Nastenca. — După mine, nu-i deloc de compătimit, aşa cum poate li se pare unora; cel puţin a trăit şi a iubit.

Calinovici zâmbi uşor şi tăcu.

— Oare ar fi fost mai fericită, — urmă Nastenca, — dacă şi-ar fi înnăbuşit pornirea inimii, gingăşia, pasiunea, în sfârşit visurile ei, jertfindu-şi toată viaţa pentru soţ, omul acela care n'a iubit-o niciodată şi nici n'a vrut, şi nici n'a putut s'o înţeleagă? Dac'ar fi fost o femeie vulgară, s'ar mai fi putut deprinde până la urmă cu situaţia ei: şi aici sunt unele doamne care spun fără sfială că nu pot să-şi sufere bărbaţii şi că trăesc cu dânşii numai fiindcă ele n'au avere.

— Un motiv destul de plauzibil! — observă Calinovici.

— Dar nu pentru „Indiana". Ea, cu firea ei, trebuia sau să moară, sau să găsească o ieşire. S'a înşelat în iubirea ei. Ei, şi? A avut totuşi clipe când a fost iubită. Credea în această iubire, şi a fost fericită.

— Ar fi trebuit să-l iubească pe Ralph, — zise Calinovici. — Din tot romanul se desprinde ideia că adeseori femeile iubesc bărbaţi nedemni, iar valoarea oamenilor demni o descoperă destul de târziu. In scenele din urmă, Ralph se vădeşte ca un adevărat erou.

— Ralph, erou? Niciodată! — strigă Nastenca. — Eu nu cred în iubirea lui. Ca orice englez, e un om plin de ciudăţenii, se ocupa de „Indiana" fiindcă n'avea ce face, şi poate numai ca să-şi alunge *spleen*-ul. Mai curând avocatul e un erou. E un om viu: se îndrăgosteşte, suferă... „Indiana" ar fi trebuit să-l iubească pe dânsul, pentrucă-i, hotărît, mai bun decât Ralph.

— Cu ce-i mai bun? E un egoist.

— Nu, e bărbat, şi toţi bărbaţii sunt ambiţioşi; însă Ralph — e o cârpă! „Indiana“ n'ar fi putut fi fericită cu el; ar fi nimerit din lac în puţ.

Nastenca vorbea cu o mare însufleţire; ochii îi scânteiau, obrajii i se îmbujoraseră. „Ce mai drăcuşor!“ îşi spuse Calinovici, privind-o. La sfârşitul discuţiei, căpitanul se apropie de ei şi începură să se plimbe împreună.

Nastenca arătă spre el:

— Uite, unchiului îi place foarte mult Ralph. — Şi pe urmă i se adresă: — Unchiule, dumitale îţi place Ralph? Iţi aduci aminte, englezul acela ... am citit noi acum trei zile.

— Da, îmi place.

— Dece?

— Fiindcă-i un om aşezat, — răspunse căpitanul.

Intr'adevăr, ascultând atunci când se citea „Indiana“, el arătase mult interes pentru englezul acela tăcut, şi la ultima scenă, când Ralph mărturiseşte „Indianei“ dragostea lui, căpitanul exclamase deodată, parcă fără voie: „A... a!...“

— Ce-i, căpitane, nu te aşteptai la asta? — îl întrebase Piotr Mihailâci.

— Da, nu-mi închipuiam, — mărturisise căpitanul.

Tinerii se plimbară prin grădină până târziu în amurg. Discuţia lor nu încetă nicio clipă. De altfel, Calinovici punea mai tot timpul întrebări şi păstra o poziţie de observator; în schimb, Nastenca vorbi peste măsură de mult. Ea-i spuse de-a-dreptul că s'a mirat când a auzit că el pornise la vizite, şi apoi îi schiţă în trăsături caricaturale întreaga aristocraţie de provincie. Povesti minunat şi cu mult umor, fără să se cruţe nici pe ea, despre prima şi ultima ei apariţie la bal, la acea serată a generălesei, unde fusese mai prejos decât toate celelalte; cum se interesase de ea omul cel mai neînsemnat de acolo, şeful de birou Mediocritschi; în sfârşit, arătă cum şedea generăleasa, cum îşi întorcea capul încet şi grav, vorbind puţin şi abia mişcându-şi buzele.

Căpitanul o asculta şi clătina din cap când şi când.

„E un adevărat drăcuşor de fată!“ îşi zise iar Calinovici.

In vremea asta, Piotr Mihailâci se trezise, se spălase şi, gata dichisit, se întorsese în salon să bea un must de agrişe, pe care de obicei i-l pregătea Pelagheia Evgrafovna şi i-l servea chiar cu

mâna ei. Şi acum stăteau şi vorbeau amândoi în şoaptă despre tânărul director.

— Of, doamne, doamne! — Nici nu ne-am putea dori pentru Nastenca un altul mai bun decât el, — sporovăia Pelagheia Evgrafovna.

Îi plăcea mult îmbrăcămintea îngrijită a lui Calinovici şi firea lui delicată, dar, mai ales o bucura faptul că dăduse atenţia cuvenită mâncărurilor gătite de ea.

— Cum o vrea dumnezeu! — spuse Piotr Mihailâci ridicând din umeri.

Când tinerii se întoarseră, menajera se retrase îndată şi, după datina casei, Nastenca începu să toarne ceaiul.

— Cum să ne trecem seara? — întrebă bătrânul. — Joci cărţi, Iacov Vasilici? Ce ar fi să facem o partidă de preferans.

Propunerea aceasta îl cam încurcă pe Calinovici.

— Dacă doriţi... De altfel, nu joc la mize mari! — răspunse el.

— A, noi facem joc mare: câte o copeică!

— De acord.

— Domnule căpitan, — spuse Piotr Mihailâci, întorcându-se către fratele lui, — te rog, pregăteşte masa de joc!

Căpitanul îi îndeplini rugămintea cu o vădită mulţumire: desfăcu masa de joc, o şterse, căută cărţile şi creta, le puse la locul cuvenit şi aşeză scaunele. Îi plăcea foarte mult să joace o partidă, două.

Nastenca se hotărî să joace şi ea deşi nu jucase niciodată până atunci. Şi astfel se aşezară toţi patru. Jocul nu era prea serios; totuşi a fost un prilej pentru a scoate la iveală, în oarecare măsură, caracterul celor care jucau. Căpitanul era atent, chibzuindu-şi cu deosebită grijă fiecare mişcare; Piotr Mihailâci, dimpotrivă, se înfierbânta, anunţa jocuri riscate, se supăra, o certa pe Nastenca pentru greşelile ei, deşi le făcea şi el mereu, şi-l ameninţa pe căpitan cu degetul, dojenindu-l: „Nu-i tocmai cinstit, înălţimea voastră... ne cam duci".

Nastenca părea absentă: aci lăsa să treacă jocurile, aci anunţa fără să aibă nimic — şi de câte ori Calinovici dădea cărţile şi nu juca, ea i se adresa cu rugămintea s'o înveţe. Cât despre el, juca destul de atent şi pare-se că se străduia să nu piardă — şi nici nu pierdu. Numai căpitanul câştigă dela fratele şi

dela nepoata lui. După aceea se servi masa. La despărţire, Nastenca îl întrebă pe Calinovici dacă-i place să citească cu glas tare.

— Da, citesc, — răspunse el.

— Când mai veniţi pe la noi, o să vă rugăm să ne citiţi ceva.

— Dacă doriţi. — Calinovici începu să-şi ia rămas bun.

Când el ajunse în antreu, Nastenca spuse din nou:

— Vă aşteptăm neapărat!

— E un tânăr simpatic, tare simpatic! — grăi Piotr Mihailâci după plecarea lui.

— E foarte deştept, — adăugă Nastenca.

— Da, e o minte sănătoasă, — urmă bătrânul. — Se învaţă serios astăzi la universitate; din an în an tot mai bine.

— Tată, îl poftești şi mâine la masă? — întrebă Nastenca.

— Am să-l chem; unde să se ducă deocamdată? — răspunse Piotr Mihailâci şi, după ce se gândi puţin, adăugă: — Mă gândesc acuma la cine să-i găsim locuinţă.

— Chiar peste drum de noi este ceva de închiriat, — observă Nastenca.

Piotr Mihailâci făcu cu ochiul fratelui său.

— Oho! — strigă el. — Ce zici de Nastasia Petrovna a noastră căpitane? Hai?... Vrea să-l aibă pe tânărul director chiar în faţa ferestrelor ei...

— Da, — răspunse căpitanul.

Nastenca se înroşi.

— Trebue s'o întrebăm pe văduva slujbaşului; chiriaşii ei au plecat, — hotărî Pelagheia Evgrafovna, strângând cărţile, bucăţile de cretă şi aşezând la locul lor masa de joc şi scaunele.

— Da, da. Locuinţa-i bună! — reluă Piotr Mihailâci. — Treci mâine pe la ea, comandantule, dar vezi să te tocmeşti.

— Da, am să dau o fugă, — răspunse menajera.

— Numai, uite ce e, — urmă Piotr Mihailâci, — dacă închiriază peste drum, atunci trebue să-i dăm şi ceva mobilă, fiindcă se prea poate să nu aibă acolo.

— Da, om strânge... şi i-om da... — răspunse cam cu ciudă Pelagheia Evgrafovna şi plecă.

Piotr Mihailâci adusese vorba tocmai despre lucrul la care ea se gândise mai înainte şi pe care îl chibzuise mai bine decât el.

După aceea, se retrase fiecare în camera lui.

Cea dintâi se ridicase Nastenca şi, spunând că-i foarte obosită, se apropie de taică-său, care, ca în toate serile, făcu semnul crucii asupra ei, o sărută şi îi ură să doarmă în pace. Dar ea nu se culcă; multă vreme după aceea, lumina ardea încă în odaia ei: Nastenca scria o nouă poezie care începea astfel:

Ori cine-ai fi, tu cel mai mândru dintre oameni!

6

Toate s'au petrecut aşa după cum le ticluise Pelagheia Evgrafovna. Calinovici închirie o locuinţă la văduva slujbaşului. Gazda era o femeie mică şi grasă, căreia îi plăceau grozav plăcintele, cafeaua şi ceaiul — şi nu se dădea înlături nici dela o votcă. Rămăsese văduvă de mult — nici nu se mai ştia de câţi ani; trăia din chiria căsuţei şi era bună prietenă cu Pelagheia Evgrafovna — adică alerga de vreo trei ori pe săptămână la ea ca să bea şi să mănânce, aducându-i în schimb tot felul de noutăţi din oraş; şi când nu se întâmpla nimic, atunci născocea ea câte ceva. Menajera se gândise la toate când plănuise să-l instaleze pe Calinovici acolo; pe de o parte, locuinţa prietenei nu rămânea goală, iar pe de alta, ştia că gazda va putea afla tot ce se putea afla despre tânăr şi-i va da raportul de-a fir a păr. Intr'adevăr, văduva slujbaşului începu să-şi pândească locatarul ca pe un iepure şi, la început, era încântată de el

— Măiculiţă! — făcea ea, repezindu-şi braţele înlături. — Ce om! Deştept, modest... Minunat, minunat bărbat.

Mai târziu, după ce Calinovici primise mobila oferită de către Piotr Mihailâci şi o aşezase în locuinţa lui, ea nu-şi mai încăpu în piele de încântare şi, îmbujorată la faţă, dădu fuga peste drum.

— Pelagheia Evgrafovna, maică dragă! — începu ea şi ochii îi sticleau de mulţumire. — Nu-mi mai recunosc locuinţa, nu-mi vine să cred că-i casa mea, că-s odăile mele; parcă mă tem să mai calc prin ele. Până mai deunăzi a stat la mine un boier, un moşier, şi a băgat casa în boale, a murdărit peste tot; iar la ăsta, frumosul de el, e numai mândreţe şi curăţenie. Minunat, minunat bărbat!

Vorbele acestea îl înălţau şi mai mult în ochii Pelagheiei Ev-

grafovna pe noul director care, în urma vizitelor nu tocmai fericite pe la funcţionari, se hotărî, după cât se pare, să cunoască mai deaproape oraşul şi împrejurimile lui. Deaceea pornea pe uliţi, cerceta antichităţile bisericeşti din catedrală, ieşea câteodată pe ogoarele şi pajiştile învecinate, privea ceasuri întregi râul şi, rătăcind în zi de târg prin piaţă, se învârtea mai ales printre femei şi ţărani ca să audă graiul lor şi să le studieze tipurile şi fizionomiile. Dar — vai! Nu-i trebui prea mult ca să le studieze pe toate şi se plictisi tot atât de repede. O zi seamănă cu alta ca două picături de apă. Aşa, de pildă, vara la şase dimineaţa, soarele e destul de sus. In căsuţele dughengiilor lumea se trezeşte. Fumul se înalţă din coşuri, iar pe străzi se împrăştie un miros iute de peşte şi de ceapă, semn că gospodinele au început să gătească. Doi pescari întârziaţi, din mahala, se îndreaptă spre mal şi, după ce se închină cu faţa spre catedrală, îşi coboară bărcile în apă. Din când în când, fetele de dughengii, rumene, voinice şi late în şolduri, ies pe poartă, cu cobiliţele pe umeri şi, legănându-se când pe un picior, când pe celălalt, se duc în grabă după apă, în timp ce mamele lor ţipă cu glas piţigăiat, certându-se cu vecinele, care nu se lasă mai prejos. Prin ogrăzi, găinile flămânde cotcodăcesc de zor. Clopotele sună de utrenie. Lângă catedrală se opreşte un cupeu ciudat: un fel de trăsurică acoperită, trasă de un cal. Din ea coboară bătrâna domnişoară moşierească, care a sosit înaintea părintelui protopop. Pentru a fi mai aproape de lăcaşul domnului, s'a mutat dela moşia ei în oraş, împreună cu două slujnice rotofee, care în curând ajunseră o ispită pentru funcţionarii tineri şi holtei. Pe trotoarul de lemn, stricat în mai multe locuri, trece neisprăvitul Cadnicov, un tânăr din boierime, care a intrat de curând în serviciu la cancelaria mareşalului nobilimii, spre a face carieră. Poartă mănuşi, dar n'are cravată, iar şapca şi-o ţine în mână. Are părul ud. Chiar acum a făcut o baie: se dă în vânt după asta. Deşi nu e decât şase şi ceva, a izbutit să se scalde de vreo trei ori până la ora asta .. Liturghia s'a sfârşit. In prăvăliile lor, negustorii îşi beau ceaiul cu colaci. Prin ferestrele deschise ale instituţiilor se zăresc feţele turtite şi umflate ale şefilor de birou, iar conţopiştii îşi scot pe geam, pentru o clipă, capetele frizate şi pomădate. Pe la scările de intrare încep să tragă trăsurile; mai întâi trăsura casierului, apoi a poliţaiului, a judecătorului şi ale altor demnitari ai oraşului. Medicul trece

şi el la vizite. Ora aceasta e una din cele mai însufleţite; mai târziu, pe la două, nu mai vezi măcar un cal în faţa instituţiilor. Obloanele sunt trase peste tot; băieţii de prăvălie, ca să-şi omoare vremea, ademenesc porumbeii care se plimbă prin piaţă şi uguie într'una: „gu-u, gu-u". Increzători, sperând că vor căpăta de mâncare, ei se apropie; când însă băieţii, în loc să-i hrănească, încearcă să-i prindă de coadă, porumbeii se înalţă şi zboară. Un căţeluş, ieşit dumnezeu ştie de unde, se năpusteşte după ei, în hazul celor care stau şi privesc. In casele mai înstărite, soţiile negustorilor şi dughengiilor, după ce dau pe gât un păhărel bun de vişinată de casă şi mănâncă bine, adorm după perdeluţele de stambă, pe saltelele înfoiate de puf, aduse de zestre. Bărbaţii lor, când nu-s plecaţi din oraş, fac şi ei aşijderea, dar se culcă în subsol sau în magazie. Slujbaşii mănâncă şi se pregătesc apoi de culcare, afară numai dacă, îndată după masă, nu s'au certat cumva cu consoartele lor. Pe străzi — ţipenie de om; doar tânărul Cadnicov dacă mai trece la scăldat. La patru şi jumătate se trag clopotele pentru vecernie. Incetul cu încetul, toate încep să reînvie. Femeile sătule de somn, cu faţa buhăită, se duc la fântână să se spele. Elevii ies dela liceu şi dela seminar şi, când se întâlnesc, sar la bătaie. Lacheii generălesei strâng masa, servită cu tot fastul, în vase de argint, deşi stăpânele n'au mâncat altceva decât ficat prăjit, porcuşori şi ochiuri; apoi lacheii, după ce-şi amăgesc foamea cu ciorbă limpede de varză, se aşează, cu livrelele lor, pe banca de lângă poartă şi încep să asmută un căţeluş asupra câinilor care se'ntâmplă să treacă pe drum, ba chiar şi asupra vacilor ce se întorc dela păşune.

Lângă forturile oraşului, grupuri de oameni se plimbă agale. Tinere doamne şi domnişoare arborează în bătaia soarelui, rochii şi pălării în culori vii, strălucitoare. Priveşti grupurile şi te întrebi dece oare nu se adună cu toţii în chioşcul dela forturi ca să danseze, mai ales că prin oraş trece un evreu cu ţimbalul; cu siguranţă că fiul judecătorului, un licean din clasa a şaptea, nu s'ar da deloc înapoi dela aceasta; nu mai puţin şi fata de cincisprezece ani a unuia din consilierii permanenţi. De două săptămâni ei sunt îndrăgostiţi nebuneşte unul de altul şi nu au putinţa să schimbe nici măcar două vorbe. Dar nimeni nu dansează! Când grupurile se întâlnesc, se salută, schimbă câteva cuvinte şi pe urmă se despart. Iată-l şi pe tânărul fiu al primarului, care trece

pe stradă într'o cabrioletă cu un cal negru, atrăgând asupra lui atenţia tuturor! E un pătimaş iubitor de cai şi se spune că-i face zile amare lui taică-său fiindcă se dă în vânt după chefuri şi numai cu boierii.

Soarele apune. Aerul se mai răcoreşte; lumea se împrăştie, se întoarce acasă; la ferestre încep să se aprindă luminile. Iat'o pe Olgunca cea desculţă, la lumina unei lumânări, punând masa în casa prefectului, care se aşează la cină cu numeroasa lui familie! Iat'o pe soţia poliţaiului, plimbându-se prin salon cu un tânăr ofiţer cu care se vedea bine că cochetează! Iată, într'o căsuţă, şi un copist ambiţios, fost elev la seminar, slujbaş la primărie, care acum, seara, trece pe curat, cu scrisul lui citeţ, a şaptea foaie, ca să-i facă mâine plăcere secretarului; şi parcă nici nu simte oboseala dar, oprindu-se o clipă, trage adânc, dintr'odată, tot fumul din luleaua de lângă el, umplută cu tutun de Nejin. Pe urmă, îşi scuipă în palmă, întinde mâna ca să şi-o desmorţească şi începe iar să tot aştearnă la rânduri pe hârtie. Iată casa unui negustor de vază; în odaia din colţ, bătrâna lui mamă se pregăteşte să îndrepte feştila candelei ce arde în faţa ungherului cu icoane scumpe, şi cată mânioasă la prispa sobei unde a aţipit tânăra ei noră, pe care fiu-său a adus-o de curând în casă, dela Moscova.

La han, jupânul, cu ceafa groasă, în cămaşa lui de stambă, se aşează la masă şi se socoteşte cu un cărăuş, mişcând domol cu degetele-i groase şi umflate bilele abacului. Cărăuşul, într'o scurtă zdrenţuroasă, stă înainte-i şi faţa lui mâhnită parcă spune: „Ce hoţoman! Asta ia pielea de pe om!"

Iată, văzută din stradă, aproape întreaga viaţă a orăşelului în care a nimerit eroul meu; în ceeace priveşte însă sinceritatea. bunătatea şi iubirea de oameni, despre care vorbea Piotr Mihailâci, acestea toate vor fi existat poate cândva, demult. Dar acum cred că toată lumea ştie că prefectul, şeful administrativ al judeţului, raportează în fiecare an despre vizitele păgubitoare ale poliţaiului pe la moşiile statului. Inspectorul judecătoresc, un băiat încă tânăr, face greutăţi şi pune tot felul de piedici judecătoriei judeţene pentru orice proces-verbal, de câte ori simte că-i rost de învârteală. Chiar şi prefectul — bătrânul acela — cu toată bunătatea lui, e la cuţite cu doctorul din pricina administrării în comun a sumelor de bani alocate spitalului. Nu mai departe de-

cât zilele trecute cei doi fraţi Masleanicov, negustori destul de bogaţi, când să-şi împartă moştenirea lăsată de părinţi, s'au bătut în piaţă şi s'au tras de păr, faţă de toată lumea, pentru o şubă roasă, din blană de şop[1]), rămasă dela tatăl lor. Asta-i iubire de oameni? Aici hălăduesc mai mult răutatea, ura şi pisma; iar peste toate — lâncezeala şi urâtul, de care nu scapă nici slujbaşii mai vechi, deprinşi cu asemenea viaţă. Veniturile lăturalnice ale diferitelor slujbe au ajuns acum curat de râs, deaceea nici nu se mai pomenesc jocuri de cărţi pe mize grase; iar oamenilor, ca să-şi mai treacă vremea, le-a mai rămas o singură distracţie: bunăoară, asesorul judecătoriei vine uneori la consilierul permanent, un bun prieten al lui; se salută ... şi pe urmă încep să caşte amândoi.

— Ei, Semion Grigorici, ne-ai adus ceva noutăţi? — întreabă consilierul.

— Nu, n'am mai auzit nimic, — răspunde celălalt şi amândoi cască iar.

— Şi cum ai venit, pe jos sau cu trăsura? — îl descoase cel dintâi.

— Dar dece?

— Aşa, întreb şi eu. Nu vrei să trecem pe la Semionov? Trebue să aleg un vinişor pentru masă.

— Cum nu? Să trecem.

Se duc la Semionov, desfundă şi beau cu prilejul acesta două sticle de madera, şi se întorc acasă mult mai bine dispuşi, tăinuind cu grijă, faţă de nevestele lor, unde au fost şi ce-au făcut; dar, de fiecare dată, ele ghicesc după ochi cum stau lucrurile şi tabără cu aspre mustrări, urmate uneori şi de lacrimi. Ca să zbicească aceste lacrimi, soţii făgăduesc solemn că nu vor mai călca în ruptul capului pe la Semionov; femeile însă nu prea le dau crezare; şi asta nu fără temei — căci ştiu că asemenea făgăduieli nu ţin mai mult de o săptămână.

Eroul meu era încă mult prea tânăr şi prea bine crescut ca să se lase atras de felul acesta de distracţii; şi nici prin firea lui, se pare, n'avea deloc asemenea înclinări. I se urîse să-şi tot treacă timpul cercetând oraşul şi aproape în fiecare zi lua masa la familia Godnev, rămânând acolo mai totdeauna până noaptea târ-

[1]) *Şop* — mamifer care trăeşte în America (aproape de urs şi de bursuc). (N. trad.)

ziu — acela fiind singurul colţişor unde fusese primit cu braţele deschise şi unde, oricum, vedea oameni mai instruiţi; poate că începuse să fie atras şi din alte motive mai temeinice; dar cu toate că tânărul director îşi petrecea astfel serile, nu se poate tăgădui că dădea şi serviciului atenţia cuvenită. Toată dimineaţa era la şcoală, unde, cum spunea profesorul de matematică Lebedev, izbutise dela început să-şi arate „colţii". Cea dintâi dispoziţie a lui a fost să dea afară pe Tiorca, numind în locu-i pe un fost vagmistru voinic. De obicei, în fiecare joi — zi de târg — lipseau dela şcoală mulţi elevi, copii de dughengii, care erau în schimb prezenţi în piaţă: unii ţineau locul tatălui lor la vânzare, iar alţii căscau gura. Aflând lucrul acesta, Calinovici chemă părinţii elevilor şi le puse în vedere că dacă îşi vor mai opri copiii acasă în zilele de târg, le va elimina odraslele din şcoală. Părinţii crezură că noul director umblă pesemne după vreun dar; au pus mână dela mână şi, astfel, cu puteri unite, cumpărară două căpăţâni de zahăr şi vreo două funturi de ceai, pe care i le aduseră plocon; se înţelege că au fost daţi afară în chip ruşinos, iar mai târziu, când în joia următoare lipsiră din nou câţiva băieţi, Calinovici îi elimină chiar a doua zi — şi nici rugăminţile, nici ploconelile părinţilor nu-l putură îndupleca. In timpul orelor de clasă, el asista când la unul când la altul din profesori, în scopul vădit de a urmări metodele lor de predare. Nu s'ar putea spune că Lebedev, explicând extragerea rădăcinii patrate, s'ar fi încurcat; dar se cam zăpăci şi îndată după ora de clasă a fost chemat la cancelarie, unde i s'a atras atenţia, cu o politeţe rece, că un profesor trebue să stăpânească la perfecţie materia pe care o predă, iar în caz că-i lipsesc anumite cunoştinţe, e mai bine să-şi caute altă îndeletnicire. După aceea, o lună întreagă vânătorul nostru nu s'a mai dus la vânătoare şi spunea mereu, clătinând din capul lui mare şi ciufulit:

— Toceşte acum, băiete, materia din urmă! Iar ţie, plodule cu caş la gură, de ţi-ar găuri careva pielea cu un cartuş pentru mistreţi, ţi-ar trece pofta pe veci să mai faci pe grozavul!

In schimb însă Rumianţev era desgustător cu felul lui de a se linguşi pe lângă noul lui şef. Venea în fiecare duminică să-l felicite de sărbătoare; când directorul intra în clasa lui, îi făcea totdeauna o plecăciune adâncă şi, în sfârşit, pare-se că, după cum spuneau unii şcolari, trecea pe lângă locuinţa directorului cu

pălăria în mână. Dar toate aceste linguşiri erau zadarnice: Calinovici se purta rece şi neprietenos cu el.

De altfel, furtuna cea mai năpraznică se abătu asupra lui Eczarhatov, care se stăpânise vreo patru luni, dar când primi leafa pe Ianuarie, nu mai putu răbda şi bău. Cu toate că se întoarse liniştit acasă, soţia lui, ca de obicei, se porni să ţipe la el şi să-l ameninţe că va merge să se plângă noului director.

— A! Iaşa Calinovici! — izbucni el, strângând pumnul şi gesticulând ca un tragedian. — Mult mă tem eu de unul ca Iaşa Calinovici! Minte! S'a făcut că nu mă mai cunoaşte; i-a fost ruşine să-l salute pe Eczarhatov. Dar să ştii că îl disprețuesc cumplit. Ticălosul! Mă închin pân'la pământ în faţa lui Piotr Mihailâci, dar în faţa lui n'am să-mi plec capul nici măcar de un verşoc! S'a lepădat de un vechi prieten, ticălosul! Du-te la el, viperă, du-te şi pune-te sub ocrotirea lui Calinovici, că-i de-o teapă cu tine! — strigă Eczarhatov, apropiindu-se de nevastă-sa.

Femeia se şi înarmase cu un vătrai şi luându-şi o poziţie de apărare, ţipă şi ea:

— Incearcă numai să m'atingi! Incearcă! Iţi scot ochii cu cârligul!

Cele două fetiţe mai mici începură să urle înspăimântate. Auzind ţipete, proprietarul casei, un dughengiu, sosi în grabă şi încercă să-l mai potolească pe Eczarhatov; acesta însă strigă ameninţător la el:

— Ieşi afară, plebeule!

„Plebeul" însă nu plecă. Atunci Eczarhatov îl înhaţă de guler şi-l ridică pe sus; dar în acelaşi timp nevastă-sa îl apucă de cravată: fetiţele se porniră să urle şi mai tare... Pe scurt, a fost o scenă de familie dintre cele mai urâte, după care Eczarhatova se duse împreună cu proprietarul casei să se plângă la director; înşiră vrute şi nevrute despre bărbatul ei cel arţăgos şi, ca să-i dovedească ce brutal e, nu-i ascunse nici vorbele de ocară pe care le rostise despre şeful lui. Proprietarul întări spusele femeii. Calinovici îi ascultă liniştit şi atent.

— Foarte bine, voi lua măsurile cuvenite, — zise el şi-i trimise acasă.

Rămas singur, întocmi îndată o adresă către prefect, cerând o anchetă asupra purtării necuviincioase şi brutale a profesorului Eczarhatov, şi apoi, cu cea dintâi poştă, raportă cazul superio-

rului său. Când s'a aflat aceasta şi când i se arătă nesocotitei Eczarhatova la ce primejdii îşi expusese bărbatul, ea dădu iar fuga la director, îl imploră şi i se ploconi până la picioare.

— Tăicuţule! — se perpelea ea. — Nu ne arunca pe drumuri! Câte nu se întâmplă între bărbat şi nevastă; nu toţi trăesc în bună înţelegere. La noi, chilomanuri de acestea se întâmplau adesea, dar pe urmă se potoleau toate... Fie-ţi milă, tăicuţule!

Veni şi proprietarul casei să stărue şi el.

— Eu, domnule, — zise, — n'am nicio pretenţie; v'o jur pe maica domnului, n'am nicio pretenţie; e un om bun, numai că te-a ocărît; cât priveşte despre mine n'am nicio pretenţie.

La toate stăruinţele lor, Calinovici răspunse:

— In ce mă priveşte, eu nu mai pot face nimic acum. — Şi nici nu mai stătu să-i asculte.

Pe urmă, Eczarhatova alergă la Piotr Mihailâci şi-i povesti tot, de-a fir a păr, aşa cum se petrecuseră lucrurile.

— Eşti o proastă, deşi eşti cucoană! Ştii numai să bârfeşti şi să faci zâzanie! — îi răspunse el.

— Piotr Mihailâci, tăicuţule, dar nici nu mi-a trecut prin cap una ca asta! Când asculta plângerea noastră, nici măcar nu s'a încruntat; ne-a ascultat liniştit şi blând, iar acuma vrea să ne bea sângele, vampirul!

— Ei, acuma îţi place? Te plângeai de mine, că-l încurajez! Ehe! — făcu Piotr Mihailâci şi se duse la Calinovici.

— Iacov Vasilici, tăicuţule! — începu el dela uşă. — Ce ai de gând cu Eczarhatov? Dă-l dracului! Garantez eu că niciodată n'are să mai facă pocinoguri d'astea... Aşa ceva i se întâmplă odată la zece ani... — minţi bătrânul ca încheiere.

— Acuma nu mai pot face nimic, — răspunse Calinovici şi spuse că a şi raportat cazul superiorului său.

— Doamne! Doamne! — făcu Piotr Mihailâci. — Iuţi mai sunteţi voi, generaţia tânără! Te iei după o femeie, fără să cercetezi lucrurile. Nu-i bine... — rosti el cu ciudă şi se întoarse acasă, unde toată seara ticlui o scrisoare către directorul general şi, ca fost şef al lui Eczarhatov, îi cerea îndurare pentru acesta şi jura că tânărul profesor nu se va mai purta niciodată în felul acesta.

Intervenţia lui avu oarecare efect: Eczarhatov se alese cu o mustrare aspră şi fu mutat în alt oraş. Bătrânul se pregătise să-i

facă o morală zdravănă; dar, văzând faţa mâhnită a protejatului său când veni să-şi ia rămas bun, în loc de dojană, îl întrebă dacă are bani de drum. Eczarhatov se înroşi până în vârful urechilor şi nu-i răspunse nimic. Piotr Mihailâci scoase repede zece ruble de argint şi i le vârî pe ascuns în mână. Eczarhatov voi să-i apuce mâna şi să i-o sărute, dar Godnev se feri. Chiar din cel dintâi oraş, nenorocitul de el îi trimise o scrisoare pătată toată de lacrimi. Citind-o, Piotr Mihailâci se înduioşă şi-l înnecă plânsul. Nastenca îl întrebă ce are şi el răspunse:

— Voi lua cu mine în mormânt scrisoarea asta! Mulţumită ei, părintele ceresc mă va izbăvi măcar de un păcat.

Peste puţin sosi Calinovici şi, băgând de seamă că Piotr Mihailâci era tulburat, îl întrebă ce i s'a întâmplat. Nastenca îi povesti tot.

— Voi lua cu mine în mormânt scrisoarea asta! — repetă Piotr Mihailâci.

Drept răspuns, Calinovici schimbă o privire cu Nastenca şi amândoi zâmbiră.

In vremea din urmă între bătrân şi cei doi tineri începură să se iste mereu discuţii cu privire la tot felul de întâmplări din viaţă: când era dat afară din slujbă vreun funcţionăraş oarecare, Piotr Mihailâci spunea de obicei: „Păcat! Pe cinstea mea, e păcat!" Iar lui Calinovici, dimpotrivă, asta parcă-i făcea plăcere.

— Faţă de unul ca acesta, ar fi trebuit să se ia măsuri şi mai aspre, — observă el.

— Ehei, Iacov Vasilici, — obiecta Piotr Mihailâci. — E om însurat, domnule! Cu ce are să-şi hrănească de-acum înainte familia?

— Făcea rău la mii de oameni, aşa că pentru binele obştesc poate fi jertfit el şi familia lui, — răspundea Calinovici.

— Ştiu, — nu se lăsa Piotr Mihailâci, — dar ar fi fost bine mai întâi să-l prevină şi poate că s'ar fi îndreptat!

Dacă în oraş se punea la cale vreo căsătorie sau cineva îşi sărbătorea onomastica, Piotr Mihailâci vorbea totdeauna despre asta cu plăcere. „Mă bucur când oamenii se însoară şi se veselesc", încheia el. Calinovici şi Nastenca râdeau, susţinând că toate preocupările acestea sunt vulgare şi stupide; până la urmă bătrânul îşi ieşea din fire şi chiar se răstea la ei, şi mai ales la fiică-sa, care combătea pe faţă, cu destulă îndrăzneală, toate ideile

lui pline de dragoste şi umanitate, şi-l asculta pe Calinovici ca pe un oracol, urmându-l în părerile lui.

Când Piotr Mihailâci începu să critice în familie măsurile aspre pe care le lua tânărul director, ea-i ţinea partea cu înflăcărare zicând:

— Un om care judecă dela o asemenea înălţime morală, nu poate tolera toate astea!

Fraza aceasta o învăţase cuvânt cu cuvânt dela Calinovici.

— Răul există în fiecare din noi, — riposta cu înfocare Piotr Mihailâci. — Numai că noi vedem paiul din ochiul altuia şi nu vedem bârna din ochiul nostru.

— Cum, adică, tată dragă, să fie oare Calinovici mai rău decât toţi domnii ăştia? — întreba ironic Nastenca.

— Nu spun asta! — o întorcea bătrânul. — E un om deştept, învăţat, bine crescut... Îl iubesc foarte mult; dar... îl socotesc prea tânăr şi trufaş.

Cu toate discuţiile acestea, Piotr Mihailâci îl îndrăgise pe Calinovici, îl poftea în fiecare zi la masă şi, dacă nu venea, ori trimetea pe cineva după el, ori se ducea singur să vadă dacă nu cumva era bolnav.

Cât despre planurile de viitor ale Pelagheiei Evgrafovna, bătrânul, desigur, n'avea nimic împotrivă şi, observând că Nastenca îl îndrăgea tot mai mult pe Calinovici, o necăjea bucuros pe tema aceasta:

— Pe cine aştepţi, cine ţi-a răpit inima, cine? — îi spunea în glumă, când o vedea stând la fereastră şi căutând într'una în spre partea de unde trebuia să vină tânărul director.

Nastenca se supăra. Odată, petrecându-l pe Calinovici împreună cu căpitanul, tinerii se mai plimbară multă vreme, iar când fata se întoarse acasă, Piotr Mihailâci o întâmpină cântând:

„Când aseară-l petreceam târziu
Pe drăguţul meu iubit".

Atunci Nastenca izbucni:

— Ce fel de glume sunt astea, tată? Mă jigneşti! — zise ea şi plecă în camera ei.

Peste o jumătate de ceas veni la ea căpitanul:

— Frate-meu e tare necăjit că te-ai supărat pe el. Du-te de-l împacă şi cere-i iertare, — o îndemnă el.

Dar Nastenca nu se duse şi-l rugă pe căpitan s'o lase în pace. Flegont Mihailâci se uită la ea, zâmbi trist şi plecă.

Dela o vreme încoace, căpitanul începuse să se poarte cam ciudat. Când venea Calinovici, îşi urmărea nepoata pas cu pas: dacă Nastenca şedea cu dânsul în salon, era şi căpitanul acolo; dacă tinerii treceau în altă cameră, se ţinea după ei, pufăind din lulea, fără să scoată o vorbă.

Firește că desele vizite ale tânărului director la familia Godnev au fost remarcate în oraş şi răstălmăcite ca de obicei. Cea dintâi dădu tonul chiar gazda lui, care îşi schimbase cu totul părerea despre chiriaşul ei, din pricină că la început, când venea zilnic la el, cu gândul că s'o alege poate cu vreo tratație, Calinovici, spre marea ei mirare, nu numai că nu-i dădea nimic, dar nici măcar n'o poftea să stea jos şi o întreba foarte rece: „Ce doriți?"

— E adevărat, maică, — zicea ea, — că pe om nu-l cunoşti, până nu stai mai multă vreme cu el sub acelaşi acoperământ. Şi mult îmi mai plăcea la început de chiriaşul meu! Dar până la urmă am văzut că-i zgârcit nevoie mare. Nu se îndură, măiculiță, să mănânce acasă nici măcar o bucățică — şi-apoi, să nu-şi cumpere el pâine albă la ceai? Işi umple burta cu tot felul de fleacuri şi, când rămâne acasă, se culcă flămând ca un câine, fără să mănânce nimic. Cu cât mănâncă la Godnevi cu aceea se ţine. Ehei, dar pricepem şi noi de ce-i dau ăia de mâncare. Cică fata moare după el şi grozav ar vrea să-i fie logodnic. Să-i ajute dumnezeu, că doar ce femeie nu doreşte aşa ceva?

Toate aceste zvonuri săgetară inima lui Mediocritschi, care tot o mai iubea pe Nastenca. Tânărul şef de birou se înfundă într'o crâşmă şi trei zile şi trei nopți bău într'una împreună cu prietenul lui Zvezdchin, copist la visterie — un fel de confident al lui, căruia îi desvăluia toate tainele inimii — care-i fuma de obicei tutunul şi cu care chefuia prin cârciumi, când se întâmpla ca Mediocritschi să aibă bani. De data asta, după cât se părea, cei doi prieteni discutau foarte intim. Mediocritschi ţinea în mână o chitară. Zdrăngănea, dus pe gânduri, şi din ceas în ceas se posomora tot mai mult şi „se pierdea" cu totul.

— Saşa!... Hai, iubitule, cântă-mi ceva, să-mi meargă la inimă! — îl rugă Zvezdchin, ameţit şi el.

Drept răspuns, Mediocriţschi luă un acord la chitară şi începu să cânte pe o melodie compusă de el:

Ştii o fată, sau n'o ştii,
Cu păr negru şi ochi vii?
Hei, de un' s'o iau?
D'ici unde boierii-mi stau!

Fata cum o fi trăind
Şi pe cine o fi iubind?
Hei, de un' s'o iau?
D'ici unde boierii-mi stau!

Vine-un tânăr plin de dor,
Nici boier, nici negustor...
Hei, de un' s'o iau?
D'ici unde boierii-mi stau!

— Mai departe, înţelege tu singur şi ia bine aminte! — încheie el, ciufulindu-şi amarnic părul. Ceru apoi încă două pahare de bere.

— Ascultă, Saşa! — Te iubesc... cunosc şi înţeleg tot... — urmă Zvezdchin.

— Stai, aşteaptă! — îl întrerupse Mediocritschi, bătându-se cu pumnul în piept. — Dacă-i aşa, atunci află tot adevărul: ea cocheta şi cu mine.

— Ştiu... — întări Zvezdchin.

— Stai! — îl întrerupse din nou Mediocritschi, ridicând mâna. — Nu-mi pasă de nimic, am trecut eu prin multe!... Aşteaptă! Am s'o fac de ruşine! Am s'o fac de ruşine în faţa lumii! — Şi şopti ceva la urechea prietenului său.

— Foarte bine, Saşa! Ascultă! Doar şi tu mă cunoşti. Dă-i drumul, frate! Dacă ţi-o spun eu, basta! — hotărî Zvezdchin.

— Basta! — încheie Mediocritschi cu glasul stins.

7

Nu trecu mult după întâmplările pe care vi le-am povestit, şi Calinovici primi un aviz dela poştă pentru o scrisoare recomandată şi un pachet. De data aceasta, el — totdeauna liniştit şi măsurat în acţiunile lui — era adânc tulburat: porni îndată cu paşi grăbiţi spre poştă şi, ajuns acolo, începu să tragă din clopoţel cu toată puterea. Ca de obicei, însuşi dirigintele deschise uşa, dar, văzând pe tânărul director, îl întrebă rece cu glasul lui jalnic:

— Ce doriţi?

Calinovici îl rugă să-i elibereze scrisoarea.

— Cu neputinţă, domnule, cu neputinţă: azi nu-i zi de eliberare a corespondenţei, — răspunse nepăsător dirigintele, întorcându-se în sală, urmat de Calinovici care intrase aproape cu sila.

— Cu neputinţă, domnule, cu neputinţă! — repetă bătrânul, — dumneata n'ai binevoit să-mi împrumuţi nicio carte sub cuvânt că n'ai preluat încă biblioteca; iacă, acum nu pot nici eu; legea nu mă obligă să eliberez astăzi scrisorile.

Calinovici îşi ceru iertare şi-l asigură că va merge îndată la şcoală şi-i va trimite toate cărţile pe care le doreşte.

— Fleacuri! Binele trebue să-l faci la vreme, domnule, — rosti el sentenţios. — Dumneata n'ai vrut să-mi aduci mângâiere, mie, om bolnav; asta e singura mea distracţie în clipele de durere sufletească şi trupească.

Calinovici îi ceru din nou iertare şi-l ruga mereu, cu umilinţă, ceeace nu-i era în fire, aşa că bătrânul se uită ţintă la el şi câteva minute îl cercetă cu privirea.

— Dece te interesează aşa de mult scrisoarea asta? — întrebă el. — Mâine va fi în mâinile dumitale. Pentru ce atâta stăruinţă?

— Scrisoarea asta, — răspunse Calinovici, — e dela maică-mea, care-i bolnavă, şi poate că-mi anunţă că nu mai are mult de trăit. Şi dumneata eşti părinte şi-ţi dai seama ce greu e să mori, când singurul tău fiu e departe şi nu-ţi poate închide ochii. Cred că va trebui să plec îndată la ea.

Cuvintele din urmă îl muiară pe dirigintele poştei.

— Dacă-i aşa, atunci da, desigur... în zilele noastre, când

fiul se ridică împotriva tatălui, fratele împotriva fratelui şi fiicele împotriva mamelor, devotamentul filial de care dai dovadă se poate numi, pe drept cuvânt, o scânteie cerească! ... Vai, ferească dumnezeu, nu sunt în stare, domnule, să te refuz. Poftim! — zise el, şi-l duse pe Calinovici în birou.

— Ce scris minunat are mama dumitale! — observă el, cercetând cu luare aminte plicul şi pachetul.

— Văd că-i scrisul unei rude, — răspunse Calinovici, luându-le grăbit pe amândouă şi salutându-l.

— Pentru serviciul pe care ţi l-am făcut, să nu mă uiţi cu cărţile, — îi strigă dirigintele poştei.

Drept răspuns, Calinovici mormăi ceva şi, coborînd în grabă scările, începu să citească din mers scrisoarea; dar nu isprăvi bine nici pagina întâia, că o mototoli nervos şi o vârî în buzunar.

Ajuns acasă, trecu de-a-dreptul în biroul lui şi, sleit de puteri, se aşeză pe scaun. Ţi-era mai mare mila de el; omul acesta, de obicei liniştit şi demn, era acum desfigurat şi pe faţă i se citea disperarea; i se umflaseră vinele la tâmple de parcă tot sângele i-ar fi năvălit în cap. Eroul meu primise una din acele lovituri ale vieţii, care nimicesc speranţele scumpe ale unui tânăr, îi răpesc voinţa, dorinţa de activitate, încrederea în sine, prefăcându-l într'o cârpă, într'un om de nimic, care nu simte decât nevoia de a trăi, fără să ştie dece şi pentru ce. In ziua aceea, Calinovici nu se duse deloc pe la Godnevi, deşi venise vizitiul să-l poftească la ceai. Mai toată ziua şi seara întreagă, se plimbă de colo până colo prin cameră şi bău într'una apă, iar dimineaţa, când sosi la şcoală, aruncă o asemenea privire portarului care se afla pe sală, încât nenorocitul începu să bâţâe din genunchi şi mâinile îi înţepeniră în poziţia de „drepţi".

Şi, ca un făcut, în ziua aceea, se iscă un mare tărăboi în clasă la Rumianţev. Calaşnicov, pe care l-am mai cunoscut şi care repeta a treia oară clasa treia, născocise pentru profesorul de literatură porecla de „iepure cu ochii roşii" şi îndemnă pe elevi să-l huiduiască. „Iar cine nu vrea, adăugă el, să spună, că-i şi rup coastele pe loc". Bineînţeles că se învoiră cu toţii. Ca de obicei, Rumianţev intră pomădat, pieptănat şi, cu un aer important, se aşeză la catedră; deodată, Calaşnicov, aplecându-şi capul sub hartă, strigă cu glasul său de bas:

— Hu-o! Hu-o!

Rumianțev se uită într'acolo.

— Hu-o! Hu-o! — se auziră voci piţigăiate din capătul celălalt al clasei.

Profesorul sări ars.

— Domnilor! Ce înseamnă asta? — se răsti el.

— Hu-o! Hu-o! — îi răspunse toată banca întâia şi pe urmă sala întreagă.

— Hu-o! Hu-o!

Rumianțev ieşi în fugă să se plângă directorului. Calinovici veni în clasă. Toţi elevii fură bătuţi cu vergi, iar Calaşnicov, primi două sute de lovituri, încât, deşi voinic, ceru de câteva ori apă în timp ce ispăşea pedeapsa; pe urmă, fără să mai dea pe acasă, fugi de-a-dreptul dela şcoală undeva, afară din oraş. Rumianțev nu scăpă nici el. Calinovici îl chemă în cancelaria lui şi-l dăscăli un ceas întreg, dovedindu-i cu argumente temeinice că, dacă elevii, în massă, fac năzbâtii, asta înseamnă că profesorul e un neghiob şi că nu ştie să se impună. Intorcându-se acasă, sfiosul profesor de literatură boci o noapte întreagă împreună cu maică-sa, gândindu-se ce pacoste ar mai putea să cadă pe capul lui. In vremea asta, Godnevii stăteau ca pe ghimpi, aşteptându-l cu nerăbdare şi cu oarecare nelinişte pe Calinovici. Ca totdeauna, căpitanul îşi făcu apariţia la ora obişnuită şi, după ce-şi salută fratele, se aşeză la locul lui şi începu să pufăe din lulea.

— Nastea! Hei, Nastea! — strigă Piotr Mihailâci.

— Ce-i, tată? — răspunse ea.

— Vino la noi, draga mea.

Nastenca intră, îmbrăcată cu o rochie nouă şi cu părul făcut bucle. Dela o vreme începuse să se dichisească cu tot mai multă grijă.

— O fi venind astăzi Calinovici? N'o fi cumva bolnav? Să trimitem după el? Ce zici? — îi ceru părerea Piotr Mihailâci.

— Am şi trimis la el, tăicuţule. Cred că vine, — răspunse Nastenca şi se aşeză la fereastra de unde se vedea clădirea şcolii.

Dela o vreme încoace, de câte ori Piotr Mihailâci avea de gând să trimită pe cineva după director, Nastenca i-o lua înainte.

In sfârşit, pe la două apăru şi tânărul director, cu faţa posomorîtă. Salută în treacăt pe căpitan, înclinând uşor capul,

apoi dădu „bună ziua" lui Piotr Mihailâci şi strânse prietenos mâna Nastencăi.

— Ce-i cu dumneata astăzi? — întrebă fata, când Calinovici se aşeză lângă ea şi rămase pe gânduri.

— Cred că l-au supărat băieţii! — observă Piotr Mihailâci. — Şi pe mine mă scoteau adesea din sărite: te necăjesc uneori mai rău decât oamenii mari. Bea un păhăruţ de votcă Iacov Vasilici, şi să vezi cum te linişteşti îndată. Ei, Pelagheia Evgrafovna, dă-ne ceva de băut!

Se servi votcă, dar Calinovici refuză.

— Ce ai? Dece nu ne spui şi nouă? E ciudat din partea dumitale, — îl dojeni Nastenca.

— Dece eşti aşa de curioasă? Nu-i decât o întâmplare obişnuită: o nouă înfrângere, — răspunse el cam în silă.

— Ce este? — întrebă cu nelinişte Nastenca, dar Calinovici oftă şi iar tăcu un timp.

— Măcar odată în viaţă să mă fi răsfăţat şi pe mine soarta! — începu el. — Chiar din copilărie, care lasă, cred, tuturor amintiri plăcute şi luminoase, eu am păstrat numai cele mai triste şi mai apăsătoare impresii. — Până atunci, Calinovici nu spusese niciodată nimic despre el, decât numai că rămăsese orfan încă de copil. — De când mă ţin minte, — urmă el, adresându-se mai mult Nastencăi, — am trăit numai din pâinea altuia, a *binefăcătorului* (Calinovici apăsă asupra ultimului cuvânt), a *binefăcătorului* care l-a ruinat pe tatăl meu, — repetă el cu o strâmbătură. — Şi când tata muri de durere, atunci el, din mărinimie, m'a ocrotit pe mine — un orfan; de fapt, însă, m'a luat să-i supraveghez pe cei doi fii ai lui, nişte tâmpiţi cum rar se găsesc pe lumea asta.

— Ah, ce spui! — exclamă Piotr Mihailâci.

— Dar, cu toate acestea, — urmă Calinovici, adresându-se din nou mai mult Nastencăi, — trăiam în lux, în tovărăşia celor doi neghiobi, care erau înconjuraţi de toată dragostea şi pentru plăcerea cărora părinţii nu ştiau ce să mai născocească... Le cumpărau jucării de câte o sută de ruble odată, iar eu eram nevoit să mă uit la ei cum se joacă, necutezând să mă ating de nimic. Mai totdeauna, dispuneau de mine ca de un obiect: mă înhămau la câte un cărucior pe care trebuia să-l trag şi, dacă n'aveam destulă putere, mă plesneau cu biciul; iar când nu pu-

ţeam să mai rabd şi îndrăzneam să plâng, tot pe mine mă băgau într'o cameră întunecoasă, ca să mă desvăţ de mofturi. Până şi servitorii se amuzau să mă ocolească la masă cu mâncarea şi nu-mi curăţau niciodată cizmuliţele şi hainele.

— E groaznic! — zise Nastenca.

— Doamne, păzeşte! — făcu Piotr Mihailâci.

— Dar cel mai interesant a fost, — urmă Calinovici după o scurtă pauză, — mai târziu, când am început să învăţăm carte: prostănacii ceia de băieţi nu înţelegeau şi nu făceau nimic. Eu le scriam traducerile şi le rezolvam problemele de aritmetică. Şi, în timp ce musafirii şi părinţii erau încântaţi de succesele lor, spuneau despre mine că sunt un elev bunicel, dar mai mult datorită sârguinţii... Intr'un cuvânt, o continuă înjosire morală!

Nastenca asculta pe gânduri. Piotr Mihailâci tot gesticula cu mâinile, iar căpitanul nu se mai uita atât de încruntat la Calinovici. Cu povestirea lui, trezise în toţi o vie compătimire.

— Mă bucur, Iacov Vasilici, — interveni Piotr Mihailâci, — că dumnezeu ţi-a ajutat cel puţin să isprăveşti cursurile universitare.

Calinovici zâmbi amar.

— Mi-a ajutat să isprăvesc cursurile, — repetă el. Dar întrebaţi-mă câte am îndurat. Parcă a fost un făcut: acest binefăcător al meu, sănătos tun, muri subit; când trăia el, conştiinţa îl obliga să-mi asigure măcar masa şi casa — cu zgârcenie, nu-i vorbă, dar o făcea; acum însă nu mai aveam nici asta. Pentru cincizeci de copeici trebuia să dau meditaţii, alergând dela un capăt la altul al Moscovei, şi încă mulţumeam lui dumnezeu când le aveam şi pe acestea; dar erau luni când şedeam flămând într'o cameră neîncălzită şi copiam cu zece copeici foaia, ca să-mi pot cumpăra măcar două-trei chifle pe zi.

— E groaznic! — se înfioră iar Nastenca.

— Intr'adevăr groaznic! — întări Piotr Mihailâci.

Calinovici oftă şi urmă mai departe:

— Patru ani am pătimit astfel. „Iată, mă gândeam, am ieşit candidat, acum drumul mi-e deschis peste tot". Dar... ca să răzbeşti în viaţă, se vede că nu-i nevoie să ai titlul de candidat; e deajuns să fii linguşitor şi josnic, lucruri de care, spre nenorocirea mea, nu sunt în stare. Pe colegii mei, unii din ei nişte dobitoci, i-au trimis şi în străinătate şi i-au făcut dumnezeu ştie

ce, pentrucă se duceau pe la profesori pe scara de serviciu şi sărutau mâinile nevestelor lor — nişte bucătărese nemţoaice; şi mie mi s'a dat funcţia asta de director ca să mă înglodez şi să mă înnăbuş aici.

— Da, da, desigur, funcţia asta nu-i de dumneata! — îl asigură Piotr Mihailâci. — Aşa zic şi eu, nu corespunde nici cu firea, nici cu aptitudinile dumitale.

— Toate acestea mă întristează şi mă scârbesc! — izbucni Calinovici, lovindu-se în piept. — Mă apucă furia când îmi întorc privirea spre trecut; de mi-aş fi realizat măcar un singur ţel! Muncă de rob şi veşnice lipsuri — iată ce mi-a dat viaţa. Orice aţi spune, dar în asemenea împrejurări un om, fie el cât de bun, dela o vreme tot începe să i se împietrească inima!... Chiar şi dumneavoastră, Piotr Mihailâci, îmi reproşaţi adesea asprimea mea! Dar cum să-mi fie milă de oameni, când cei mai mulţi dintre ei suferă, ori pentrucă-s imorali ori că au făcut năzbâtii, ori în sfârşit, fiindcă sunt leneşi şi prea îngăduitori faţă de ei înşişi. Eu n'am să-mi reproşez nimic din toate acestea şi totuşi sufăr... Vreau să mă răzbun şi mă voi răzbuna pe oamenii vicioşi de tot ceeace rabd eu însumi fără nicio vină.

La ultimele cuvinte, faţa tânărului căpătă o expresie de îndârjire.

— Eşti pe deplin îndreptăţit în sentimentele dumitale! — încuviinţă Nastenca.

— Eu, domnule, nu te învinuesc, — zise Piotr Mihailâci, — ci doresc numai ca dumnezeu să-ţi liniştească inima, atâta numai!

Calinovici se ridică şi începu să se plimbe prin cameră, fără să mai scoată o vorbă. Gazdele tăceau, sfiindu-se parcă să-i curme firul gândurilor.

— Dar ce anume te-a tulburat atâta? — întrebă Nastenca, şi glasul îi era plin de compătimire.

— Un lucru de care nu v'am vorbit încă: nădăjduind că printr'un mijloc oarecare tot voi răzbate în viaţă; am scris o nuvelă şi am trimis-o la Petersburg, la o redacţie, unde a zăcut în sertare aproape un an. Am primit-o acum îndărăt, împreună cu această scrisoare. Nu sunteţi curioşi s'o vedeţi? — întrebă Calinovici şi, scoţând din buzunar o scrisoare, o asvârli pe masă.

Piotr Mihailâci o luă şi începu s'o citească încet.

— Tăicuțule, citește mai tare! — zise cu necaz Nastenca.

Bătrânul începu din nou:

— „Iubite prietene! Cred că tăcerea mea te va fi supărat grozav, dar nu-s vinovat! Am dus îndată nuvela ta la destinație, dar n'am primit răspunsul decât acum câteva zile. Mi-au înapoiat-o, cu mențiunea că redacția are material pentru un an de zile. Nu te necăji de această nereușită; după mine, nuvela e foarte bună, dar tot răul vine de acolo că la noi redacțiile sunt un fel de sanctuare, în care intrarea-i oprită pentru simpli muritori, adică (mai deslușit) redactorul are cercul lui de prieteni cu care își aranjează socotelile băneşti, desigur foarte avantajoase pentru el. Ei ocupă toate rubricile revistei, se tămâiază reciproc, se declară genii unii pe alții, rând pe rând; din toate acestea poți ușor înțelege că n'au niciun interes să lanseze oameni noi; oricine ar trimite un cât de mic articol, poate fi pe deplin încredințat că acesta nu va fi citit și va mucezi printre hârțoagele vechi, așa după cum s'a întâmplat și cu nuvela ta".

Bătrânul nu mai fu în stare să citească mai departe și asvârli scrisoarea.

— Cum adică, se poate închipui un redactor care să nu citească? — strigă el, indignat. — Asta-i doar menirea și datoria lui.

— Menirea și datoria lui sunt să-și umple buzunarele, — răspunse Calinovici.

— Chiar așa! — întări Piotr Mihailâci. — In chipul acesta ei nu mai sunt promotori ai culturii, ci tarabagii, și ar trebui să stea la tejghea, iar nu să se ocupe de literatură! ... Auzi, să închidă calea noilor talente ... ptiu!

Calinovici se plimba într'una de colo până colo prin cameră.

— Spune, ai să ne citești și nouă povestirea dumitale? — îl întrebă Nastenca.

— Poate c'o să-mi găsesc odată timp, — răspunse Calinovici.

— Ce să mai găsești? Să nu tot amânăm. Fă bine și citește-ne-o chiar astăzi. Eu mă odihnesc puțin, iar dumneata să ne aduci caietul, — reluă Piotr Mihailâci.

— Lasă, tată, că trimit pe Catia după caiet, — zise Nastenca și, întorcându-se spre Calinovici, adăugă: — Nu-i nicio nevoie să te duci, l-or găsi și fără dumneata.

— Bine, — se învoi el.

Îndată după masă, Piotr Mihailâci se retrase în biroul lui, iar Nastenca se aşeză alături de Calinovici şi chiar destul de aproape.

— Demult ai scris romanul? — întrebă ea.

— De un an şi jumătate, — răspunse el.

— Dar acum scrii ceva?

— Da, scriu şi acum, — răspunse Calinovici, vorbind arar.

— Şi ce scrii acuma?

— Ceva cunoscut dumitale.

— Cunoscut mie? — repetă Nastenca, înclinându-şi capul. — Trebue să ne citeşti şi asta! E şi mai interesant pentru mine, adăugă ea.

— Incă n'am isprăvit.

— Dece?

— Fiindcă nu depinde de mine şi nu ştiu cum se va sfârşi.

— Dar eu cred că totuşi trebue s'o ştii.

— Nu, nu ştiu... — răspunse Calinovici.

Tinerii vorbeau numai în aluzii de acestea, din pricina căpitanului, care nici gând n'avea să se ducă la păsările lui şi şedea liniştit în salon; deschise o carte, prefăcându-se că citeşte, şi-şi aprinse pe puţin a şasea lulea. Nastenca, înciudată, începu să împrăştie fumul.

— Paznicul dumitale nu te slăbeşte din ochi, — zise Calinovici pe franţuzeşte.

— E nesuferit! — răspunse ea încet, făcând o mică strâmbătură. Pe urmă, întorcându-se către unchiul ei, aruncă o vorbă:

— Unchiule, dece nu mai mergi la vânătoare? Tare mi-e poftă de vânat... Ce-ar fi să te duci să vânezi ceva?

— Am dat puşca la reparat... e cam stricată... — răspunse căpitanul.

— Ia-o pe-a lui Lebedev.

— Mi se pare că nu-i acasă: a plecat la vreo treizeci de verste, la o goană.

— Ba e acasă; a fost astăzi la şcoală, — interveni Calinovici.

Căpitanul se înroşi.

— Nu-s deprins cu puşca lui, şi n'am să pot vâna cu ea! — îngăimă el, bâlbâindu-se.

Se înţelege că mintea fără ruşine. Nastenca făcu un gest de nerăbdare. Dianca se apropie şi, drăgăstoasă, îşi rezemă botul

pe genunchii ei; dar când îşi ridică laba să şi-o pună pe piciorul fetei, ea făcu un gest, pe care nu-l mai făcuse niciodată: lovi cu asprime câinele în cap şi zise:

— Dianca dumitale, unchiule, îmi murdăreşte totdeauna rochia.

— *Venez ici!*[1]) — chemă poruncitor căpitanul.

Dianca se uită cu mirare la Nastenca, parcă n'ar fi înţeles dece o lovise, şi se duse la stăpânul ei.

— *Ici, couche!*[2]) — porunci el din nou, aspru, şi Dianca se culcă supusă la picioarele lui.

In zadar tăcură tinerii vreo jumătate de ceas, în zadar începură să vorbească despre lucruri fără niciun interes pentru căpitan, el nu se clinti din loc şi tot timpul se uita în carte.

— Ai ţigări la dumneata? — îl întrebă în sfârşit Nastenca pe Calinovici.

— Da, am, — răspunse el.

— Dă-mi te rog şi mie.

Calinovici îi oferi.

— Dar dumneata nu fumezi?

— N'ar fi rău.

— Să mergem, am foc în camera mea, — zise ea şi ieşi.

Calinovici o urmă.

După ce intrară, Nastenca închise uşa, ca din întâmplare.

Un timp, căpitanul rămase la locul lui; apoi se ridică deodată şi: în vârful picioarelor — ca la vânătoare, când se apropia pe furiş de vreun animal cu auzul fin — ajunse la uşa Nastencăi şi-şi lipi ochiul de gaura cheii. Il văzu pe Calinovici aşezat lângă o măsuţă, şi fumând cu capul plecat. In faţa lui, Nastenca nu-şi mai lua ochii dela el.

— N'ai dreptul să spui că viaţa nu ne dă nimic, — rosti ea încetişor.

— Şi ce-mi dă oare viaţa? — întrebă Calinovici.

— Dragostea, — răspunse Nastenca, — dragostea despre care spui că pentru dumneata e bunul cel mai de preţ... Nu te poate face fericit numai ea... singură?

---

[1]) Vino aici! (N. red. rom.)

[2]) Aici, culcă-te! (N. red. rom.)

— Cu firea şi situaţia mea, ar trebui ca cineva să mă iubească prea mult, chiar nebuneşte! răspunse Calinovici cu un oftat.

Nastenca dădu din cap în semn că nu e de acord.

— Cum poţi spune că nu eşti destul de iubit? Nu-i păcat, dragul meu, să vorbeşti astfel, când nu-i clipă în care să nu mă gândesc la dumneata? Când toată bucuria, toată fericirea mea, este să te pot vedea, când aş vrea să fiu cea mai frumoasă din lume numai ca să-ţi plac? Şi spui că nu eşti deajuns de iubit! Pe lângă toate mai eşti şi nerecunoscător!

Căpitanul se înroşi ca un rac şi începu să asculte cu mai multă încordare.

— Dragostea se dovedeşte prin jertfe, — rosti Calinovici, adâncit în gânduri.

— Oare nu-s gata la orice jertfă mi-ai cere? Dacă pentru fericirea dumitale ar trebui să-mi dau viaţa, mi-aş da-o îndată, bucuroasă, binecuvântându-mi soarta . . . — răspunse cu aprindere Nastenca.

Calinovici zâmbi.

— Aşa spun toate femeile, până când le ceri cea dintâi jertfă, — zise el.

— Şi dece-aş spune vorbele acestea, dacă nu le-aş simţi? Pentru ce? — întrebă Nastenca.

— Din cochetărie.

— Nu, dragul meu, nici vorbă nu poate fi de aşa ceva! Adu-ţi aminte, cum am început să te iubesc! Chiar din ziua când te-am cunoscut; şi după o săptămână ştiai şi dumneata .. Asta-i mai curând nebunie şi nicidecum cochetărie, — rosti Nastenca şi-şi întoarse privirea, căci ochii îi înnotau în lacrimi.

— Să ne împăcăm! — zise Calinovici şi, luându-i mâinile, i le sărută. — Ştiu că poate n'am dreptate. Sunt un nerecunoscător, — urmă el ţinându-i mâinile. — Dar să nu mă învinueşti prea mult. Singură dragostea nu poate face fericit pe un bărbat, şi mai ales pe un bărbat ca mine; sunt ambiţios, nespus de ambiţios, şi ştiu că această ambiţie a mea nu-i un simţământ nesăbuit. Nu-s lipsit de inteligenţă, am o cultură temeinică, în sfârşit am şi o voinţa cum n'au mulţi, şi dacă aş face un singur pas înainte, măcar unul singur, aş ajunge apoi departe . . .

— Trebue să ajungi scriitor şi vei fi scriitor — rosti hotărît Nastenca.

— Nu ştiu... e aproape cu neputinţă! Unii oameni au noroc, alţii n'au. Uită-te în viaţă: unul e prost, neînzestrat şi leneş, dar norocul îi cade — pară mălăiaţă — în braţe, în vreme ce altul trebue să trudească amarnic pentru fiecare bucăţică de pâine, pentru cel mai neînsemnat pas spre izbândă; şi, după cât se pare, — eu fac parte din categoria celor din urmă.

Calinovici tăcu; aplecat deasupra mesei, îşi sprijini capul în mâini şi căzu iar pe gânduri.

— Dragul meu, nu trebue să te pierzi cu firea! Mă întristezi! — zise Nastenca, ridicându-se. — Nu mai fi aşa posomorît, auzi? — Ţi-o poruncesc! — urmă ea, apropiindu-se şi punându-şi mâinile pe umerii lui. — Fă bine şi priveşte-mă vesel. Uită-te la mine! Vreau să-ţi văd faţa.

Calinovici o privi, o cuprinse încetişor de mijloc, trăgând-o spre el, şi o sărută pe frunte.

Căpitanul îşi tot frământa mâinile, în timp ce de pe faţă-i picurau broboane mari de sudoare; se ridică pentru câteva clipe cu gâtul amorţit, dar când se aplecă să se uite din nou, holbă uluit ochii: Calinovici o îmbrăţişa pe Nastenca şi o săruta în neştire pe faţă şi pe gât.

— Anastasi... — şoptea el pătimaş.

Dar, vai! In zadar îşi mai ciulea urechile căpitanul; Calinovici începuse să vorbească franţuzeşte.

— Dece?... — întrebă Nastenca, ascunzându-şi faţa îmbujorată la pieptul lui.

— Dar, draga mea... — începu Calinovici, apoi urmă iarăşi în franţuzeşte.

— Nu, cu neputinţă! — se împotrivi ea, încordându-se toată.

— Dece?

— Aşa... şopti Nastenca şi-l îmbrăţişă pe Calinovici, lipindu-se de pieptul lui, — mi-e frică de tine, ai să mă nenoroceşti.

— Ingerul meu! Comoara mea! — şoptea de zor Calinovici sărutând-o, şi iar începu să vorbească franţuzeşte...

Nastença îl asculta, încordată.

— Nu, — rosti ea desprinzându-se şi se aşeză la locul ei de mai înainte.

Calinovici se întunecă la faţă şi se posomorî. Porni să mai spună ceva pe franţuzeşte şi vorbi îndelung.

— Nu! — repetă Nastenca şi se îndreptă spre uşă.

Căpitanul sări ca ars şi trecu în salon la Piotr Mihailâci.

Nastenca intră în urma lui, aprinsă la faţă; ochii îi străluceau.

— Unde-i literatul nostru? — o întrebă Piotr Mihailâci.

— Cred că vine îndată, — răspunse Nastenca, aşezându-se lângă o fereastră pe care o deschise.

— Ce faci acolo, sufleţelul meu? E frig... — îi atrase atenţia Piotr Mihailâci.

— Nu, nu-i nimic, tată dragă, lasă-mă... — mi-e tare cald... — răspunse Nastenca.

Calinovici intră şi el.

— Poftim, poftim! Geanta dumitale-i aci: mi-a adus-o. Poftim, stai jos şi citeşte-ne, iar noi o să ascultăm, — zise bătrânul.

— Nu, Piotr Mihailâci, iertaţi-mă, astăzi nu pot citi, — se împotrivi Calinovici.

— Dar asta ce-o mai fi însemnând? Dece nu poţi? — întrebă mirat Piotr Mihailâci.

— Nu mă simt tocmai bine; poate cu alt prilej.

— Nu umbla cu fleacuri! Te-au supărat oare până'ntr'atât redactorii aceia? Sunt nişte mincinoşi! O să-i silim să publice nuvela! — zise bătrânul. — Nastenca! — se adresă el fiicei lui. — Poate-l convingi tu pe Iacov Vasilici. Nu mai înţeleg nimic!

Fără să răspundă, Nastenca se uită lung la Calinovici.

— Hotărît că azi nu pot citi, — se învերşună el, îşi luă geanta şi pălăria, îi salută pe toţi cu o singură mişcare şi plecă.

— Asta-i bună! — făcu uluit Piotr Mihailâci. — Ce are astăzi? Nastenca, tu ştii dece n'a vrut să ne mai citească?

— E supărat pe mine, tată. I-am spus că n'are să ajungă scriitor niciodată, — răspunse fata.

Căpitanul tuşi cam ciudat.

— Vai, draga mea, cum eşti şi tu! Cum ai putut să faci una ca asta? După ce era aşa de amărît, l-ai mai supărat şi tu!

— Puţin îmi pasă! N'are decât! Şi eu sunt supărată. — Nastenca se ridică şi, după ce le turnă în grabă ceaiul, se retrase în camera ei.

Rămaşi singuri, fraţii tăcură îndelungă vreme. Neavând altceva mai bun de făcut, Piotr Mihailâci răsfoia ziare vechi urmărind rubrica celor sosiţi şi plecaţi din capitală.

— Unde-i Nastenca? — întrebă el în sfârşit.

Căpitanul se ridică fără să spună nimic, ieşi din odaie şi se întoarse îndată.

— E în camera ei, — zise el.

— Şi ce face acolo? — întrebă iar Piotr Mihailâci.

— Stă culcată pe pat cu faţa'n pernă, — răspunse căpitanul.

Piotr Mihailâci clătină din cap.

— Pesemne că s'au certat. Ei, tinereţe, tinereţe! . . . — făcu el.

In seara aceea, căpitanul deschise gura de câteva ori ca şi cum ar fi vrut să spună ceva; totuşi, până la urmă nu spuse nimic . . .

8

Trecură două zile. Calinovici nu se mai arătă pe la Godnevi. Nastenca îşi petrecea tot timpul în camera ei şi plângea. Până la urmă băgă de seamă şi Pelagheia Evgrafovna.

— Oare dece-o fi plângând într'una domnişoara? — îl întrebă ea pe Piotr Mihailâci.

— S'a certat cu Calinovici şi acuma îşi fac venin amândoi — el trece prin faţa casei, întunecat ca noaptea, iar ea plânge.

Oftând din adânc, Pelagheia Evgrafovna răspunse cu obişnuitul ei: „E, e, e, he, he, he" ceeace însemna că e nemulţumită.

A treia zi, lui Piotr Mihailâci i se făcu milă de Nastenca.

— Ascultă, sufleţelul meu, — zise el cu duioşie, — mă duc la Calinovici. Face prostii şi pe urmă mai stă şi îmbufnat!

— Nu, tată dragă, mai bine-i scriu. Ii scriu chiar acuma şi trimit numaidecât scrisoarea, — sări Nastenca bucuroasă.

— Bine, scrie-i. Cine mai poate să vă înţeleagă! Aveţi şi voi chestiunile voastre . . . — încuviinţă bătrânul, cu un zâmbet blajin.

Nastenca ieşi din odaie.

— Ascultă, frate, — rosti căpitanul, care fusese de faţă şi stătuse tot timpul posomorît, — eu socot că nu şade bine unei fete să trimită scrisori unui bărbat tânăr.

— Da, Flegont Mihailâci, după părerea mea şi a dumitale se prea poate să fie aşa; dar în ziua de azi, domnul meu, sunt alte timpuri, alte obiceiuri.

— Cred că dumneata ai căderea s'o opreşti pe Nastasia Petrovna să-i scrie; de bună seamă că te-ar asculta.

— Ce rost are s'o împiedici? Dacă te-apuci să-i oprești, au să-și scrie într'ascuns și-i mai rău. Lasă-i să-și scrie! Am încredere în Nastenca; niciodată n'am văzut la ea vreo pornire rea; și nu-i chiar așa de rău că a îndrăgit un tânăr sărac. Era și firesc să se întâmple așa.

— Poate să se afle și atunci toată lumea are să vorbească pe socoteala lor! — stărui căpitanul.

— Lasă-i să trăncănească! Vorbele deșarte se spulberă ca cenușa în vânt.

Godneva se întoarse.

— Nastenca, Flegont Mihailâci găsește că nu-i nimerit să-i scrii lui Calinovici; și parcă aș fi și eu de aceeași părere ... — zise bătrânul.

— Da' ce vi se pare că nu-i nimerit? Nu-i scriu cine știe ce, îl poftesc numai să vină pe la noi. In toate cele, unchiul vede tot lucruri care nu-s după cuviință.

— Vede așa fiindcă te iubește și vrea ca toate faptele tale să fie faptele unei fete bine crescute, — răspunse ritos Piotr Mihailâci.

— Ciudată dragoste: să vezi numai rău în toate fleacurile!

— Ascultă, scumpa mea, or fi ele fleacuri după felul cum priviți voi lucrurile în ziua de azi; dar altădată, pe vremea strămoșilor noștri, fetele nici măcar nu se arătau în fața bărbaților, cu obrazul descoperit.

— Ei, și ce înseamnă asta? — întrebă Nastenca.

— Asta înseamnă, — urmă Piotr Mihailâci cu gravitate, — sfială, pudoare — calități ce dau mult mai mult farmec femeii, decât cele mai strălucite talente.

Nastenca nu mai avu timp să-i răspundă: în clipa aceea intră Calinovici.

— A, Iacov Vasilici! — făcu Piotr Mihailâci. — In sfârșit, iată-te! Vinovată de toate e numai arțăgoasa asta de Nastasia Petrovna. Să n'o crezi, domnule, și să n'o asculți! Dumneata poți și trebue s'ajungi scriitor.

Calinovici nu prea înțelese vorbele lui Piotr Mihailâci, dar nu lăsă să se vadă nimic. Ca de obicei se apropie de Nastenca; ea îi dădu mâna cam în silă, apoi lăsă ochii în jos.

— Ți-ai adus opera? — întrebă Piotr Mihailâci.

— Da, o am la mine, — răspunse Calinovici, scoţând din geantă caietul ştiut.

Piotr Mihailâci ceru să se aşeze cu toţii în jurul mesei, îl sili pe căpitan să se apropie şi stărui să ia loc şi Pelagheia Evgrafovna.

Cât ţinu lectura, exclamă mereu:

— Nu-i rău, nu-i rău! Limba-i frumoasă, interesul creşte... — Apoi, când Calinovici se opri pentru un timp, adăugă: — O clipă, Iacov Vasilici; am mare încredere în intuiţia căpitanului. Te rog să ne spui, Flegont Mihailâci, cum o găseşti?

— Nu pot să-mi dau părerea! — răspunse el.

— Lasă, fleacurile, domnule, te împuternicim din partea autorului să ne împărtăşeşti părerea dumitale.

Căpitanul refuză hotărît.

— S'a încăpăţânat! — rosti Piotr Mihailâci şi se adresă fiicei lui: — Ei, dar tu cum o găseşti?

— Mie mi se pare bună... — răspunse ea destul de rezervată, pradă unei tristeţi adânci.

Piotr Mihailâci o ameninţă cu degetul.

Calinovici începu să citească din nou şi, când isprăvi, bătrânul îi făcu un semn cu mâna şi repetă de câteva ori:

— *Bien, optime, optime!*

— Cum au putut domnii aceia dela redacţie să spună că povestirea dumitale nu face să fie publicată? — întrebă Nastenca, zâmbind.

— Nu ştiu, — răspunse Calinovici.

Chipul lui Piotr Mihailâci lua o înfăţişare din ce în ce mai gravă.

— Ai răbdare, aşteaptă! — începu el ritos. — Iacov Vasilici, îmi îngădui să trimit opera dumitale unei cunoştinţe din Petersburg, astăzi personalitate marcantă, şi înainte vreme bun prieten al meu?

— Rezultatul e cam îndoielnic, — se grăbi sceptic cu răspunsul Calinovici.

— Nu! — rosti hotărît Piotr Mihailâci. — Persoana aceasta îmi arată simpatie, iar pe de altă parte se bucură de o mare autoritate printre scriitori. E vorba de Feodor Feodorovici, — adăugă el, adresându-se fiicei lui.

— Sigur că Feodor Feodorovici va interveni să se publice, — întări Nastenca.

— Cu siguranţă! Ii va sili s'o publice; toţi domnii ăştia, redactori şi editori, stau smirna în faţa lui. Aşadar, eşti de acord, sau nu?

— Mă rog! — se învoi Calinovici.

Piotr Mihailâci nici nu vroia mai mult.

— Bine! S'a făcut! — rosti el şi, scoţând îndată un pachet de hârtie de scrisori, alese din el coala cea mai curată şi mai bună; după ce-şi puse ochelarii, începu să scrie cu scrisul lui de modă veche, rotund şi frumos; se oprea din când în când, asudat, şi-şi freca fruntea.

Scrisoarea avea următorul cuprins:

„Excelenţa voastră, prea stimate domn Feodor Feodorovici!

„Deşi vremea, trecând, a lăsat departe, în urmă, zilele frumoase ale tinereţii mele, când am avut fericirea să fim colegi de clasă, şi soarta, ridicându-vă pe bună dreptate, v'a aşezat pe o treaptă a societăţii mult deasupra mea, totuşi — având deplină încredere în statornicia şi în simţămintele nobile ale dumneavoastră şi cunoscând dragostea rodnică pentru succesele literaturii ruse, de care aţi dat dovadă în multe împrejurări — îmi iau îndrăzneala să supun prea luminatei dumneavoastră judecăţi această povestire a unui tânăr, absolvent al facultăţii de litere din Moscova şi succesorul meu în postul de director al liceului. El ar dori ca lucrarea să-i apară într'una din publicaţiile periodice din Petersburg. Intr'adevăr, nemuritorul nostru Caramzin a spus că Parnasul e un munte înalt şi că drumul ce duce spre el e spinos. Mă întreb totuşi dece oare calea aceasta să fie cu desăvârşire închisă pentru tineret? Am auzit că redactorii revistelor nu publică cu plăcere operele scriitorilor începători; dar solicitudinea şi garanţia excelenţei voastre pentru calitatea operei prezentate dumneavoastră spre ocrotire, poate să înlăture acest obstacol. Il cunosc pe autor şi îmi iau îngăduinţa să vă încredinţez că e un om foarte instruit şi însufleţit de cele mai nobile sentimente.

„Vă rog să primiţi asigurarea stimei şi a desăvârşitului meu devotament, cu care am onoarea să fiu

al excelenţei voastre
prea supus servitor,

Piotr Godnev".

Când isprăvi de citit scrisoarea cu glas tare, Piotr Mihailâci îl întrebă pe Calinovici dacă-i mulţumit de cuprinsul şi de forma ei.

— Cât se poate de mulţumit, — răspunse el.

Bătrânul zâmbi, încântat de sine, şi rugă pe Nastenca să-i aducă ceara roşie şi sigiliul din birou. Fata se grăbi să-i facă pe plac.

— Dece să se mai ostenească? Daţi-mi voie să mă duc eu, — se oferi Calinovici şi, intrând în urma Nastencăi în birou, vru să-i apuce mâna, dar ea şi-o trase înapoi.

— Călăul nu-şi mângâie victimele! — zise ea şi se întoarse la tatăl ei.

Piotr Mihailâci luă manuscrisul, îşi făcu mai întâi cruce şi, după ce spuse: „Du-te cu dumnezeu, dragule, spre malurile Nevei", începu să-l învelească cu atâta grijă, de parc'ar fi fost chiar opera lui, care avea să-i aducă în curând nemurirea sau cel puţin un milion de ruble. In acest timp, căpitanul băgă de seamă că Iacov Vasilici se pleacă spre Nastenca şi-i spune ceva la ureche.

— Da, —răspunse ea.

Toată seara, tânărul director a fost foarte vesel şi se străduia s'o înveselească şi pe Nastenca, vorbind mereu cu ea; în sfârşit, la masă, îi veni în gând să-l necăjească puţin pe căpitan, aşa cum făcea de multe ori şi Piotr Mihailâci.

— Astăzi, domnule căpitan, mi-a spus cineva că dumneavoastră vânaţi mai mult cu gloanţe de argint, decât cu cele de plumb. Vă mai procuraţi câteodată vânatul şi dela prăvălie? — îl întrebă el.

Impotriva aşteptărilor, căpitanul păli şi buzele începură să-i tremure.

— Sunt om sărac şi n'am cu ce să-l cumpăr, — răspunse el cu glas înnăbuşit.

Calinovici rămase cam încurcat.

— N'are aface că sunteţi sărac! Onoarea de vânător e mai presus de toate, — răspunse el, silindu-se să glumească înainte. — Am vrut numai să vă întreb dacă ceeace se vorbeşte e adevărat sau nu?

— Vă rog să-mi daţi pace!... Frate-meu, Piotr Mihailâci,

poate să facă astfel de spirite, dar dumneavoastră sunteţi încă prea tânăr, — i-o curmă căpitanul.

— Se vede, unchiule, că nu'nţelegi de glumă, — se amestecă Nastenca.

— Ba nu, înţeleg prea bine tot... — răspunse căpitanul.

— Ostaşule! — rosti grav Piotr Mihailâci. — Potoleşte-ţi nobilul suflet de cavaler şi te rog serveşte-te!

— Dar mănânc, frate! Iartă-mă, am vrut numai să-i pun în vedere...

— Nu, n'aţi făcut numai o observaţie, — răspunse Calinovici, uitându-se pe sub sprâncene la căpitan, — ci mi-aţi răspuns jignitor la o glumă nevinovată. Am să caut să evit a doua oară o astfel de situaţie neplăcută.

— Chiar aşa să faceţi, vă rog! — i-o curmă căpitanul şi aţintindu-şi privirea în farfurie, începu să mănânce.

— Ajunge, domnilor! De unde până unde împunsăturile astea între dumneavoastră? Nu pot să sufăr aşa ceva, — încheie Piotr Mihailâci şi discuţia se sfârşi.

Calinovici plecă cel dintâi. Indată după el plecă şi căpitanul. Când îşi luă rămas bun, mai ceru odată iertare lui Piotr Mihailâci.

— Iartă-mă frate, n'am putut răbda.

— Nu-i nimic, nu-i nimic; numai să vă împăcaţi. Dece să vă certaţi? E un om bun, cât despre tine, apoi n'ai pereche!

Căpitanului parcă îi stătea iar pe limbă să spună ceva, dar nu spuse nimic...

In stradă, Flegont Mihailâci se opri o clipă, se gândi puţin şi pe urmă nu se îndreptă, ca de obicei, spre casă, ci cu totul în altă parte. Era o noapte de toamnă, întunecoasă, de nu se vedea la doi paşi; un vânt puternic şi rece urla, scâncind undeva, într'un horn din apropiere. In nicio casă nu se mai vedea licărind o luminiţă: toţi dormeau duşi, numai câinii mai lătrau când şi când în piaţă.

In faţa locuinţei lui Calinovici, căpitanul se opri, se uită câtăva vreme la fereastră, apoi, o luă înapoi. Se întoarse la casa fratelui său, se aşeză pe cea mai apropiată piatră din marginea trotoarului, scăpără şi-şi aprinse luleaua. In aceeaşi clipă, din fundul curţii locuinţei tânărului director, se ivi o umbră care coborî spre râu şi începu să se strecoare încetişor, ascunzându-se

după buștenii de mesteacăn, așezați dealungul apei. In dreptul grădinii Godnevilor umbra pieri. Paznicul de pe clopotnița din apropiere, vrând s'arate că nu doarme, bătu ora două.

Speriat, un stol de ciori se ridică în zbor de pe acoperișul bisericii și se îndepărtă, croncănind... In sfârșit, atenția căpitanului fu atrasă de două umbre, din care una coti într'o ulicioară, iar cealaltă se apropie de poarta locuinței lui Piotr Mihailâci și începu să moșmonească ceva acolo. Din câteva salturi, căpitanul ajunse lângă poartă și înșfăcă „umbra" de guler.

— Cine ești? Ce faci aici? — întrebă el.

In loc să răspundă, „umbra" încercă să se zmucească, dar în zadar. Parcă încăpuse într'un clește de fier. După măcelarul Ivan Pavlov, care putea duce în spate saci de făină de câte cincisprezece puduri, și după Lebedev care ridica zece puduri, căpitanul era vestit în oraș în ceeace privește puterea fizică: desdoia potcoava ca pe un covrig moale.

— Cine ești? — repetă el.

Omul încercă să-l lovească cu un băț, dar Flegont Mihailâci i-l zmulse cu ușurință. Era o bidinea, muiată în păcură.

Căpitanul înțelese despre ce e vorba.

— Aha! Va să zică te îndeletnicești și cu de-alde astea! — zise el și într'o clipă îl trânti la pământ, îi puse genunchiul în piept și începu să-l mânjească cu bidineaua peste față.

— Săriți, oameni buni! — strigă „umbra".

— Vorba! — porunci căpitanul, apăsându-și ușor genunchiul și mânjindu-l mai departe.

— Săriți! Săriți, oameni buni! — se mulțumi să țipe și „umbra" din ulicioară, în loc să-i dea ajutor.

Strada începu să freamăte.

— Scoală, bărbate! Auzi că strigă cineva în stradă după ajutor! — țipă o dughengiță, trezindu-și soțul care dormea buștean.

Bărbatul deschise o clipă ochii.

— Lasă-mă'n pace! — răspunse și se întoarse la perete înjurând.

— Câine ce ești! N'auzi că strigă cineva după ajutor? Au să găsească vreun mort sub fereastră și tot pe tine au să te tragă la răspundere! — adăugă femeia, înghiontindu-l în coastă; dar când, drept răspuns, auzi doar un mârâit morocănos, se

lăsă păgubaşă, oftând: — Of, doamne! Păcate dela dumnezeu! Să ferească sfântul!

Pe urmă căscă, îşi făcu cruce şi începu şi ea să sforăe.

— Ei, fetelor, fetelor! Catiuşca! Marfuşca! — strigă, ridicându-se în capul oaselor — slabă ca o arătare, cu părul cărunt şi zburlit — bătrâna domnişoară moşiereasă care se mutase la oraş numai ca să fie mai aproape de biserică. — Duceţi-vă şi vedeţi, hoţoaicelor, ce-i cu larma aceea din stradă?

Dar nu-i răspunse nimeni.

— Ah, doamne, dumnezeule! Somnoroase mai sunt! Nimica n'aud astea! — bombăni bătrâna, dându-se jos din pat.

Işi trase pâslarii, aprinse o lumânare dela candelă şi trecu în camera de alături, unde dormeau cele două slujnice. Dar, vai! Paturile erau goale şi cine ştie unde o şterseseră fetele. De bunăseamă că tocmai acolo, unde stăpâna le oprea cu asprime să se ducă.

— Maică precistă! Stăpână! Numai la tine mi-e nădejdea; m'au părăsit cu toţii: şi rudele, şi slujnicele... Ce înseamnă asta? Inchipuiţi-vă destrăbălare: se plimbă noaptea... fumează... ba una din ele s'a întors chiar beată... Sodoma şi Gomora! Da, Sodoma şi Gomora!

In timp ce bătrâna mogorogea astfel, una din fete intră gâfâind, îmbujorată la faţă.

— Ucigaşo! Unde ai fost, unde ai stat atâta? Răspunde! — se răsti stăpâna, desfăcându-şi braţele înlături.

— Am ieşit în stradă, duducă, e mare larmă acolo.

— Minţi, unde-i hoţomanca ailaltă?

— Stăpână, pe cealaltă a apucat-o, iertaţi-mă, şi s'a întins pe cuptor...

— Minţi, minţi!... Vă tai cozile chiar acuma, la amândouă, şi vă trimit înapoi la ţară. Nu mai pot, nu mai am putere s'o scot la capăt cu voi!

— Cum v'o fi voia stăpână, da'noi n'am cutezat niciodată să ieşim din cuvântul dumneavoastră. Mai bine băgaţi-vă în pătuc şi am să vă frec picioruşele, — zise slujnica, şireată; o culcă pe bătrână, îi frecă picioarele până ce adormi, şi plecă iar cine ştie unde.

Larma ridică în picioare şi casa Godnevilor. Pelagheia Evgrafovna, veşnic trează, ieşi cea dintâi în stradă, cu un felinar

în mână, şi lumină pe căpitan şi pe potrivnicul lui, care nu era altul decât Mediocritschi. Recunoscându-l, căpitanul se mânie şi mai amarnic.

— Aha! Va să zică matale boieşti gardurile oamenilor cu păcură! — izbucni el şi începu să vâre cu toată puterea bidineaua în nasul şi în gura junelui şef de birou.

Mânia şi îndârjirea lui Flegont Mihailâci erau cu totul îndreptăţite: după obiceiurile provinciale, a mânji cu păcură poarta casei unei fete sau a unei tinere femei, însemna să le faci de râsul lumii. In mediul dughengiilor, ba chiar şi al negustorilor, ibovnicii părăsiţi se foloseau îndeobşte de mijlocul acesta.

De bună seamă că Flegont Mihailâci n'ar fi isprăvit prea curând răfuiala cu victima lui, dacă în clipa aceea n'ar fi răsărit, ca din pământ, Calinovici. Apariţia sa ului deopotrivă pe căpitan, care scăpă bidineaua din mână, cât şi pe Mediocritschi care, folosind prilejul acesta, se zmuci şi o rupse la fugă. Calinovici era şi el îngrijorat, iar Pelagheia Evgrafovna se pomeni, din senin, că începe să deschidă obloanele.

— Ce s'a întâmplat? — întrebă Calinovici. — N'apucasem bine s'adorm, când deodată am auzit zgomot; m'am îmbrăcat la iuţeală cu ce mi-a căzut sub mână şi am dat fuga încoace.

Menajera îşi desfăcu braţele înlături şi zise:

— Habar n'am!

— Dar ce s'a întâmplat între dumneata şi acel individ, Flegont Mihailâci? — întrebă el, întorcându-se spre căpitan.

— Am să raportez fratelui meu, — răspunse căpitanul, intrând în casă.

— Daţi-mi voie şi mie, — zise Calinovici urmându-l.

Piotr Mihailâci îşi pierduse capul cu desăvârşire. Stătea cu braţele întinse, în faţa Nastencăi, care era culcată pe divan, cu ochii închişi, îmbrăcată tot cu rochia pe care o purtase în seara aceea.

— Pentru numele lui dumnezeu, veniţi mai repede, domnilor, s'a întâmplat o nenorocire! Nastia a leşinat! — strigă el, buimăcit.

Pelagheia Evgrafovna se apucă, grăbită, să descheie rochia Nastencăi, iar Calinovici luă o sticlă cu apă de pe masă şi începu să-i ude capul. Piotr Mihailâci tremura şi întreba mereu:

— Ce-i cu ea? Cum se simte? E mai bine?

In sfârşit, Nastenca deschise ochii, dar văzându-l pe Calinovici lângă ea, se trase repede într'o parte; începu să râdă cu hohote, apoi râsul se schimbă în plâns. Piotr Mihailâci se prăbuşi într'un fotoliu şi se luă cu mâinile de cap.

— Şi-a ieşit din minţi! — se văicări el.

Dar n'a fost decât o puternică criză de isterie. Calinovici, galben la faţă, amuţise. Căpitanul se uita pe sub sprâncene. Numai Pelagheia Evgrafovna nu-şi pierdu cumpătul; o duse pe Nastenca în camera ei, o culcă în pat, îi dădu picături Hoffman şi se întoarse la Piotr Mihailâci să-l liniştească.

— Dar ce-i cu dumneavoastră? Parc-aţi fi un copil mic! — îl dojeni ea.

Avea dreptate: bătrânul era ca un copil.

— Abia aţipisem, — începu el să povestească, — când deodată aud: „Săriţi, săriţi, mă omoară!“... Mi s'a părut că era în grădină, am aprins o lumânare şi am venit încoace; mă uit: Nastenca se întorcea de pe balcon... O strig... şi deodată cade pe divan.

In fraze întretăiate căpitanul istorisi fratelui său toată tărăşenia: cum l-a durut capul, cum a vrut să facă o plimbare şi toate celelalte.

Piotr Mihailâci îşi ieşi iar din fire.

— Ticălosul! Nemernicul! A îndrăznit să-mi facă fata de râs! Chiar acuma mă duc la prefectul de poliţie... chiar acum plec la guvernator... Sunt omul cel mai stimat de aici... Mă duc la prefect! — striga bătrânul şi, cu toate că-l rugară să renunţe la gândul acesta, el începu să se îmbrace în grabă.

— Ştiu dela cine vin toate astea: dela ticăloasa aceea de nevastă a poliţaiului... numai ea l-a pus la cale... Mâine am să-i mânjesc toată casă cu păcură: e ibovnicul ei!... Iar ea, o destrăbălată, mai are cutezanţa să ponegrească o fată cinstită! Are s'o bată dumnezeu!... — încheie el, apoi deschise larg uşa, o trânti şi plecă.

— Ei, asta mai lipsea! N'o să facă nicio ispravă, ba ne mai tulbură şi mai rău. Pe urmă, dădăceşte-l ca pe un bolnav! — bombănea Pelagheia Evgrafovna.

Calinovici se gândi că ar fi bine să-l încolţească pe Piotr Mihailâci şi abia îl putu ajunge lângă prefectura poliţiei.

De cum sosiră acolo, trimiseră îndată după prefect şi bătrânul

funcţionar se ivi fără întârziere, îmbrăcat în uniformă şi încins cu spada. Când îl chema cineva din nobilime, îşi punea totdeauna uniforma completă.

De oboseală şi prea mare turburare, Piotr Mihailâci nici nu era în stare să vorbească, dar, în locul lui, Calinovici istorisi amănunţit cele întâmplate. Bătrânul prefect îşi ieşi de-a-binelea din fire, izbi vârtos cu cârja în podea şi strigă:

— Ho, ho, ho! Ce mai blestemăţii s'au apucat să facă! Am să înfund carcera cu el, conţopistul dracului! — Pe urmă fluieră şi strigă mai tare: — Borzoi![1]) ... Vino încoa!

Sergentul de serviciu sări ca ars de pe patul lui de scânduri şi dădu buzna în camera deţinuţilor; era un individ fără casă şi fără familie, care se angajase la poliţie după ce ceruse de câteva ori să rămână în armată ca soldat, dar nu fusese primit numai pentrucă-i lipseau câţiva dinţi de sus, pe care-i pierduse încă din copilărie, căzând de pe acoperiş.

Înfăţişându-se înaintea şefului său, Borzoi luă poziţia de „drepţi".

— Du-te îndată şi umflă-mi-l de unde-i şti — din pământ, din foc... din apă — pe roşcovanul ăsta de Mediocritschi şi adu-mi-l încoace, ticălosul, viu sau mort! De nu ... cunoşti cârja asta! — se încruntă prefectul, ridicând-o ameninţător.

— Am înţeles, înălţimea voastră! — răspunse Borzoi; făcu stânga'mprejur şi peste o clipă gonea în salturi pe stradă, cu repeziciunea unui adevărat ogar.

— Il bag la carceră, ticălosul! — se stropşi prefectul, păşind cu cârja lui prin birou.

— La carceră! — întări Piotr Mihailâci.

— Ehei! Să nu fi fost eu, domnule, — urmă prefectul, — negustoraşii şi slujbaşii ăştia s'ar fi apucat de prădăciuni în timpul nopţii.

— Da, aşa-i, chiar aşa, — încuviinţă Piotr Mihailâci. — Nu-s om rău, nu doresc nenorocirea nimănui, dar astfel de oameni nu merită să-ţi fie milă de ei.

— N'am nicio milă de ăştia, domnule, — răspunse prefectul, luând o înfăţişare aspră, — eu nu glumesc cu ei. Până şi guvernatorul mă cunoaşte pe mine, bătrânul prefect şchiop.

— Aşa şi trebue, aşa şi trebue! Nici eu, când eram director,

[1]) *Borzoi* — Ogarul. (N. trad.)

nu-i pedepseam pe acei care făceau câte o poznă, dar nu iertam deloc pe bezmetici, pe scandalagii, — se lăudă Piotr Mihailâci.

Calinovici zâmbea, ascultând cum făceau pe grozavii cei doi bătrâni. Se ştia doar cât de aspru era Piotr Mihailâci; iar cât priveşte prefectul, toate măsurile lui poliţieneşti se mărgineau la ţipetele şi la cârja lui, pe care de altfel o mânuia de minune — şi fără îndoială că de cârja aceasta se temea lumea mai mult decât de el însuşi, ca şi cum toată puterea lui ar fi stat într'însa.

Borzoi se înfăţişă cu Mediocritschi. Oricât se spălase, pe faţa lui se mai vedeau destul de bine urme de păcură. Bătrânul prefect se aşează în faţa tablei cu extrasele din legi, într'o poziţie ameninţătoare.

— Unde mi-ai fost astănoapte? — întrebă el.

— Acasă. Unde să fiu? — răspunse destul de obraznic Mediocritschi.

— Cum? Ai stat acasă? Minţi! Ce ai căutat pe strada Dvorianscaia, la poarta domnului Godnev?

— Nici n'am călcat pe-acolo.

— Cum n'ai călcat? Mai şi tăgăduieşti, conţopistule! Să-mi spui adevărul! Ştii că la mine nu merge cu minciuni! — strigă prefectul bătând cu cârja în podea.

— Vă rog să nu bateţi cu cârja şi să nu răcniţi la mine. Sunt funcţionar, — zise Mediocritschi.

Piotr Mihailâci ridică din umeri; prefectul se lăsă pe spatele jilţului.

— Cum? Ce-ţi închipui tu despre serviciul nostru poliţienesc? Ce ar fi trebuit să fac după regulamentul nostru, după regulamentul militar? — se stropşi el şi adăugă pe un ton mai liniştit şi mai oficial: — Răspunde-mi, te rog, la întrebare!

— Nu, n'am să vă răspund! — se înverşună Mediocritschi, — fiindcă nu ştiu dece anume am fost adus aici: m'au înhăţat ca pe hoţi, ca pe tâlhari; şi, întrucât fac parte din personalul judecătoriei judeţene, doresc să mi se dea un apărător; iar dumneavoastră n'am să vă răspund nimic. Binevoiţi să trimiteţi după domnul poliţai, superiorul meu.

— Nu cumva mă bănueşti? Crezi poate că am să procedez ilegal?... La carceră, conţopistule! — strigă prefectul ieşindu-şi de-a-binelea din fire.

— Nu știu nimic, dar cer ca totul să fie legal. Și vă rog să nu mai răcniți la mine! — repetă Mediocritschi cu aceeași obrăznicie.

Bătrânul se ridică și începu să se plimbe aprig prin cameră, și de bunăseamă că dac'ar fi fost numai ei amândoi — prefectul și cu impricinatul — acesta n'ar fi scăpat de cârja lui.

— Sunt de părere că puteți trimite după domnul polițai, dacă domnul Mediocritschi o dorește, — se amestecă în vorbă Calinovici.

— Mă rog, — răspunse prefectul și fluieră îndată.

Borzoi se înfățișă iar.

— Du-te chiar acum acasă la domnul polițai și spune să-l trezească. Poftește-l să vină până aici pentru o chestiune foarte importantă.

Borzoi plecă.

— Cred că domnul Mediocritschi ar putea să părăsească această cameră, — propuse Calinovici.

— Da, poate s'o părăsească! — zise prefectul. — Te rog să treci în camera aceea, — adăugă el cu glas aspru, întorcându-se spre Mediocritschi, care ieși zâmbind batjocoritor.

Pe urmă, Calinovici îi luă pe amândoi bătrânii lângă fereastră și le arătă destul de temeinic, cum că nu era sigur că s'ar putea dovedi ceva printr'o cercetare și că, în același timp, nici lui Piotr Mihailâci nu i-ar veni la îndemână ca numele lui și al fiicei sale să fie amestecate într'o anchetă.

— Ai dreptate, ai dreptate... — întări prefectul.

— Dumnezeule! Toată viața mea n'am avut de-aface cu judecățile și uite unde-am ajuns! — făcu Piotr Mihailâci.

— Și deaceea, — urmă Calinovici, — sunt de părere că, întrucât acum va veni și domnul polițai, domnul prefect împreună cu el, să raporteze amănunțit despre purtarea lui Mediocritschi guvernatorului, care fără nicio anchetă va hotărî mult mai bine.

— Se prea poate să fie și așa; totuși, eu am să-l vâr la carceră, — nu se lăsă prefectul.

— Bine, — încuviință Piotr Mihailâci. — Dumnezeu să mă judece, dar asta n'am s'o iert. Am să-i scriu negreșit guvernatorului și el va înțelege sentimentele unui părinte. Dacă m'ar fi supărat sau m'ar fi jignit numai pe mine, aș fi râs și atâta; dar

a făcut de ocară cinstea fetei mele, şi n'am s'o iert asta niciodată! — se înverşună bătrânul, bătându-se cu pumnul în piept.

Poliţaiul sosi într'un suflet, speriat. Noi îl cunoaştem puţin şi voi adăuga numai că era omul cel mai paşnic din lume, dar fricos fără pereche la serviciu şi încă şi mai fricos faţă de nevastă-sa. Îi povestiră toată întâmplarea.

— Ce vorbiţi! — făcu el şi mai speriat.

— Chiar acum vom întocmi amândoi un raport către guvernator, cu privire la Mediocritschi, — încheie prefectul.

— Da, să-l întocmim, — răspunse poliţaiul, — numai să n'o păţim şi noi până la urmă!

Calinovici îi arătă că, oricum, lor nu li se putea întâmpla nimic şi că, dimpotrivă, ar fi traşi la răspundere dacă ar tăinui faptul.

— Cu siguranţă că vom avea de dat socoteală, — încuviinţă poliţaiul.

— Negreşit, — întări Calinovici şi scrise îndată, chiar cu mâna lui şi de-a-dreptul pe curat, raportul către guvernator, presărându-l cu expresii dintre cele mai tari — raport pe care-l iscăliră atât prefectul cât şi poliţaiul.

Prin despărţitura de scânduri, Mediocritschi auzise tot şi, văzând că afacerea lua o întorsătură proastă pentru el, alergă după poliţai când îl văzu plecând.

— Nicolai Egorici, dece m'aţi părăsit? Eu v'am slujit, v'am slujit totdeauna... şi dacă-i vorba să pătimesc atâta, atunci mai bine le cer iertare.

Poliţaiul se întoarse în sală, urmat de Mediocritschi.

— Vrea să vă ceară iertare, — zise el.

— Înălţimea voastră... — începu Mediocritschi, adresându-se prefectului, şi apoi îşi ceru iertare.

— Nu, nu, — răspunse bătrânul.

— Piotr Mihailâci! — rosti Mediocritschi, întorcându-se către Godnev cu aceeaşi rugăminte. — Nu nenorociţi un tânăr pentru toată viaţa! Dumnezeu din ceruri are să vă răsplătească pentru bunătatea dumneavoastră.

Spunând acestea, Mediocritschi căzu în genunchi în faţa lui Piotr Mihailâci. Bătrânul întoarse capul.

— Înălţimea voastră, iertaţi-mă, — se ruga el fierbinte, târându-se în genunchi în faţa prefectului.

Prefectul începu să-şi tragă mustăţile.

— Iertaţi-l, domnilor, — puse o vorbă poliţaiul, şi poate că bătrânii s'ar fi înduplecat, dar Calinovici se amestecă şi el.

— Se pare, Piotr Mihailâci, că mărinimia n'are ce căuta aici, — rosti el, — iar dumneavoastră, ca prefect, cu atât mai puţin aveţi căderea să acoperiţi astfel de fapte, — adăugă apoi adresându-se prefectului.

— Dumneata, domnule, ai vrut să arunci ocara asupra fiicei mele şi asta n'am să ţi-o iert niciodată! — exclamă Piotr Mihailâci şi plecă.

— Nici eu nu te iert! ... Te scutesc de carceră dar asta nu ţi-o iert, — adăugă prefectul şi se îndepărtă şchiopătând în urma lui Piotr Mihailâci.

Oare e nevoie să mai spun ce potop de bârfeli se abătu după întâmplarea aceasta pe capul bietei Nastenca? Doamnele din provincie, dintre care unele aveau, în cea mai mare taină şi cu multă prudenţă, legături de dragoste cu valeţii lor, iar altele cu dascălii şi seminariştii — doamnele acestea, jignite chipurile în simţul lor moral, începură să trăncănească mai rău decât coţofenele, iar mai abitir decât toate, bineînţeles — soţia poliţaiului, care începu să cutreiere tot oraşul ca o turbată şi să spună că Mediocritschi avea dreptul să facă ceeace făcuse, fiindcă se bucurase de o deosebită atenţie din partea acestei domnişoare Godneva, şi că ea, cu ochii ei văzuse, cum fetişcana asta destrăbălată şedea la fereastră şi se săruta cu tânărul director.

Văduva slujbaşului mai înşirase şi ea vrute şi nevrute pe ici, pe colo. In cea mai mare taină povesti cui voia s'o asculte, că Nastenca venea singură la Calinovici, că şedea pe patul lui şi că nu mai rămânea aproape nicio îndoială despre felul cum îşi petreceau ei timpul.

— Maică-măiculiţa mea! Cum nu se gândesc ele, fetele de azi; nu se păzesc deloc! Dacă nu se teme de dumnezeu, măcar să se teamă c'or ajunge de râsul lumii! — sporovăia ea, ridicând din umeri.

La toate acestea, se mai adăugă şi faptul că Mediocritschi a fost dat afară pe neaşteptate din serviciu, în urma unei dispoziţii a guvernatorului. Toată funcţionărimea îi lua şi mai mult apăra-

rea, ca unuia ce făcea parte din lumea lor, care era carne din carnea lor — simţind totodată că Godnevii şi Calinovici aparţin unei alte lumi, o lume străină de ei.

9

Şi aşa venise şi postul mare, în care vreme felul de viaţă al Godnevilor se schimba foarte mult; în dumineca zisă „a iertării", de lăsatul secului, toţi ai casei îşi cerură iertare unul altuia. In lunea din întâia săptămână a postului, Piotr Mihailâci se ducea foarte devreme la baie, îşi punea de obicei hainele cele mai vechi, începea să se bărbierească mult mai rar şi nu mai citea romane şi reviste, ci mai mult lucrări ştiinţifice şi predici. După datină, săptămâna întâia era sorocită pregătirilor de împărtăşanie: se duceau, bineînţeles, la toate slujbele dela biserică, posteau şi mâncau mai mult mâncare rece. Piotr Mihailâci îşi bea chiar şi ceaiul fără zahăr — numai cu miere; în joia mare, şedea în biroul lui, îmbrăcat pretenţios, într'o redingotă cenuşie de bumbac, cu pieptar de modă veche, cu jabou, şi aştepta să sune clopotele, vestind începutul slujbei. Pelagheia Evgrafovna se spăla şi se pieptăna, ca să meargă la biserică. Nastenca era cu Calinovici în salon şi făcea pasienţe. In anul acela nu ţinuse postul, nu se spovedise şi nici nu se împărtăşise. Poştaşul se ivi în curte. Piotr Mihailâci îl văzu cel dintâi.

— De unde-i scrisoarea? — întrebă el.

Primise un pachet gros şi o scrisoare. Ştampila poştei era dela Petersburg. Bătrânul se sperie.

— Oare nu mi l-o fi înapoiat? — Şi punându-şi în grabă ochelarii, începu să citească scrisoarea.

Chiar dela cele dintâi rânduri, chipul lui se înseninâ. După ce citi până la capăt, îşi făcu cruce şi strigă:

— Iacov Vasilici, Nastenca! Veniţi încoace repede! — Ura!

— Nu putem, tată dragă, suntem ocupaţi, — îi răspunse Nastenca.

— Ura! Veniţi repede, prostuţilor! — îi dădea înainte Piotr Mihailâci.

Nastenca şi Calinovici sosiră.

— Dece ţipi aşa, tată? — îl întrebă fata.

— Iată dece! Vedeţi scrisoarea, revista şi ziarul ăsta? Pen-

tru toate astea, Iacov Vasilici trebue să-mi dea şampanie. Nu vreau să ştiu nimic.

— Dela cine e scrisoarea? — întrebă Nastenca, vrând să ia pachetul de pe masă, dar Piotr Mihailâci n'o lăsă.

— Ne, ne, ne! Prea eşti curioasă! Ai să îmbătrâneşti repede dacă ştii prea multe. — Puse scrisoarea, revista şi ziarul în buzunarul redingotei şi îşi încheie bine nasturii.

— Probabil că-i ceva dela Petersburg, — rosti Calinovici cu glas şovăelnic.

— Nu ştiu. Adu întâi şampania şi pe urmă om vedea noi despre ce e vorba, — răspunse bătrânul pe un ton glumeţ.

— Ei, ce-i? Spune mai repede, tată dragă, că începi să devii plictisitor, — zise înciudată Nastenca.

— Sunt gata să cumpăr chiar o duzină de sticle, numai, pentru numele lui dumnezeu, nu ne mai puneţi răbdarea la încercare, — zise Calinovici, care se îngălbenise la faţă.

Piotr Mihailâci izbucni în râs.

— Să ştii că face, domnule! — declară el.

Pe urmă, scoţând scrisorica scrisă pe hârtie de lux, netedă şi lucioasă, începu să citească rar, cu scurte opriri:

„Iubite Piotr Mihailâci!

„Mă grăbesc să vă răspund la scrisoare şi mă bucur c'am putut să vă fac micul serviciu pe care mi l-aţi cerut; vă trimit şi numărul revistei, în care s'a tipărit povestirea protejatului dumneavoastră şi un ziar ce mi-a căzut întâmplător în mână la clubul englez, cu o recenzie măgulitoare asupra operei lui. Rugând pe bunul dumnezeu să vă aibă în paza lui, rămân cu toată bunăvoinţa"

Cutare.

Aceste rânduri scurte, scrise după cât se pare în fugă şi cam de sus, li s'au părut Godnevilor o scrisoare plină de simpatie.

— Ce scrisorică şi ce om e stimatul meu Feodor Feodorâci! — exclamă Piotr Mihailâci, când isprăvi de citit.

— Trebue să fie un om minunat! — întări Nastenca.

— Nici nu se poate mai minunat! — repetă Piotr Mihailâci. — O inimă nobilă, o inteligenţă superioară, minunat om!

— Ce scrie în gazetă? — întrebă Calinovici, rezemându-şi

capul în mâini, parcă n'ar fi auzit nimic din cele ce se vorbeau în jurul lui.

— Iaca îndată, — răspunse Piotr Mihailâci şi, după ce despături ziarul, începu să citească: — „Foileton, noutăţi literare". Ei, ce-o mai fi şi cu aceste noutăţi literare? Vedem noi acum, — adăugă el, şi citi mai departe. «De multă vreme n'am scris cu plăcere foiletonul nostru, cum o facem în cazul de faţă, şi mărturisim că această satisfacţie nu ne-au procurat-o nici poeziile traduse din limba ungară, în care, printre altele, se găsesc rime ca „tămâie cu lămâie", nici nuvela doamnei D... care, deşi scrisă de o pană uşoară de femeie, are un stil atât de greoi încât nu credem să se găsească vreun om care să fie în stare s'o citească până la capăt — în sfârşit, nici cercetările ştiinţifice ale domnului Sladcopevţev. „Despre cohortele romane", pe care le recomandăm totuşi specialiştilor, pentruca să se bucure de ele şi să le preţuiască cum se cuvine; nu ne-au plăcut nici greşelile de tipar ce se întâlnesc mai la fiecare pagină a acestei lucrări şi care ne dau dreptul să-l învinuim pe autor de neîngrijire în editarea operelor lui (cât despre necunoaşterea gramaticii, nu îndrăznim să-l mai bănuim, deşi am fi oarecum îndreptăţiţi s'o facem)...» Ce-o mai fi şi asta? — exclamă Piotr Mihailâci, oprindu-se din citit. — Până acuma nu văd decât polemică... Ce ţi-e şi cu domnii ăştia foiletonişti!

— Citeşte mai departe, tată! Cu siguranţă că trebue să mai fie ceva, — îl întrerupse Nastenca nerăbdătoare.

Piotr Mihailâci urmă:

— „Dar atunci ce ne-a procurat atâta satisfacţie? — va întreba în sfârşit cititorul. Răspundem că această satisfacţie am resimţit-o citind povestirea domnului Calinovici, al cărui nume, după cât ne aducem aminte, îl întâlnim pentru întâia oară în presă, şi ne este cu atât mai plăcut să recunoaştem în el un literat inteligent, cult şi talentat. Dorim din tot sufletul să nu ne înşelăm în speranţele pe care ni le punem în domnul Calinovici, şi-i urăm să scrie cât mai mult şi să dea cât mai multă amploare ideilor nobile, care se găsesc din belşug în această primă, dar valoroasă operă, de un dramatism desăvârşit".

In vreme ce Piotr Mihailâci citea aceste rânduri, Calinovici schimba feţe-feţe: se vedea că laudele îi făceau mare plăcere, deşi se silea să ascundă acest lucru.

— Ah, ce bine-mi pare! — zise Nastenca, acoperindu-şi ochii cu mâinile.

— Minunat, minunat! — făcu Piotr Mihailâci. — Şi te mai plângeai de soarta dumitale, Iacov Vasilici! Uite cum te răsfaţă şi te aşează dintr'odată în rândul celor mai buni scriitori ai noştri.

— Cine s'ar fi aşteptat la una ca asta? — răspunse Calinovici.

— Nici eu nu mi-am închipuit, — zise Nastenca.

— In schimb, eu mă tot gândeam şi mă aşteptam la aşa ceva, — reluă Piotr Mihailâci. — Se vede că şi eu, bătrânul profesor de literatură, mă cam pricep în lucruri d'astea. Indată ce ţi-am ascultat povestirea, mi-am şi dat seama că-i bună!

— Şi eu, tată dragă, am găsit-o bună ... — spuse Nastenca, — dar chiar aşa, să le placă la toţi ... Cred că niciun scriitor n'a mai debutat cu un astfel de succes.

— Da, foarte puţini, — îşi dădu părerea Calinovici, plimbându-se prin cameră în lung şi'n lat şi silindu-se să-şi stăpânească lacrimile ce-i veneau în ochi.

Piotr Mihailâci observă numaidecât aceasta şi, arătându-i-l din ochi, şopti Nastencăi:

— Se cunoaşte că i-a mers drept la inimă!

— Totuşi, daţi-mi voie să mă uit cum e tipărită, — zise Calinovici şi, luând revista, voi să citească, dar se opri. — Nu, nu pot! — exclamă el, ducându-şi iarăşi mâinile la frunte. — Ce puternic e simţământul de a-ţi vedea opera tipărită ... Nici nu sunt în stare să citesc!

— Nu-i nimic, domnule, nu-i nimic, şi nu trebue să te ruşinezi: lacrimile acestea sunt plăcute; dar uite la ce mă gândesc eu acuma. Oare o să-ţi plătească ceva, sau întâia oară nu se dă nimic?

— Nici vorbă, c'o să-mi plătească, — răspunse Calinovici. — De obicei se plăteşte câte cincizeci de ruble de argint pentru fiecare coală; sunt sigur.

— Câte cincizeci, — repetă Piotr Mihailâci şi, numărând colile, se adresă fiicei lui: — Ei, Nastenca, ia vezi tu cât face nouă şi jumătate înmulţit cu cincizeci?

— Patru sute şaptezeci şi cinci.

— Nu-i rău! Tot să bei!

— Am şi uitat, — zise Calinovici. — Pe cine am putea trimite după şampanie?

— Nu, ai răbdare, — îl opri Piotr Mihailâci, — am glumit adineaori, întâi să mergem la denie, la mânăstire, şi dumneata Iacov Vasilici, să dai ceva pentru o slujbă de mulţumirea sfântului de acolo.

— Ah, da, să dai, Iacov Vasilici! — întări Nastenca. — Cred foarte mult în sfântul nostru.

— Cum nu, bucuros, — răspunse Calinovici.

— Neapărat, neapărat! — stărui Piotr Mihailâci. — In oraşul ăsta, niciun negustor nu pleacă şi nu se întoarce dela iarmaroc fără să se închine moaştelor. Drept să-ţi spun, am făcut în gând această făgăduială, chiar atunci când expediam manuscrisul.

Intră Pelagheia Evgrafovna, gata îmbrăcată cu un palton larg dintr'o stofă bună şi cu o bonetă de mătase, tivită cu blană de lutru; părea foarte mulţumită.

— Ce înseamnă asta, Piotr Mihailâci, — îl luă ea la zor. — Aţi hotărît să plecăm împreună şi când colo nici nu vă sinchisiţi? Demult au tras clopotele!

— Ştiu, cucoană, ştiu, nu-i nimic; mergem cu toţii la mânăstire. Vino şi dumneata cu noi. Iar tu, Nastenca, du-te şi te îmbracă, — zise bătrânul, punându-şi sprinten becheşul[1]) şi luându-şi bastonul.

— Ei, alta acum; de unde aţi mai născocit-o şi p'asta, să mergeţi la mânăstire? E departe tare! Parcă nu-i tot una unde te închini? O să ajungem la sfârşitul slujbei ... — bodogăni menajera şi plecă.

— Acuşi, acuşi! — făcu Piotr Mihailâci ieşind în urma ei; apoi strigă: — Grăbeşte-te, Nastasia Petrovna! Mai repede! Totdeauna trebue să te aşteptăm!

In sfârşit Nastenca apăru şi, însoţită de Calinovici, îi ajunseră din urmă, pe tatăl ei şi pe menajeră, cam pe la jumătatea drumului.

Mânăstirea spre care se îndreptau era o mânăstire veche, săracă, înconjurată din toate părţile de un zid înalt şi gros de piatră, cu urme de metereze şi cu câte un turn la cele patru col-

---

[1]) *Becheş* — cojoc călduros de modă veche, cu creţuri în talie (N. trad.)

ţuri. Poarta cea mare de fier, cu doi arhangheli de tablă, era mai totdeauna încuiată şi credincioşii intrau printr'altă poartă, mai mică. Cele două biserici ce se înălţau în mijlocul curţii, din care una cu clopotniţă, erau şi ele clădiri vechi. De-a-lungul zidului erau înşirate chilioarele şubrede ale călugărilor şi ale personalului ajutător.

Când Piotr Mihailâci cu ai lui se apropiară de mânăstire, se stingea tocmai dangătul trist şi rar al unui clopot mic. La intrarea uneia din biserici; şi anume la aceea care se putea încălzi, şedea un călugăr bătrân şi orb, semn că slujba se oficia acolo. Avea pe cap o scufie rotundă şi era îmbrăcat într'un caftan jerpelit, de bumbac negru, grosolan, încins cu o curea.

Bătrânul, orb din născare, era de câţiva ani un fel de portar al mânăstirii. Imbrăcat totdeauna în caftanul lui de bumbac aspru, necăptuşit, şi cu picioarele goale în nişte cizme ponosite, şedea atât pe gerul de treizeci de grade, cât şi în arşiţa lui cuptor, lângă o măsuţă pe care era o icoană mică a sfântului ale cărui moaşte se păstrau în biserică şi o farfurie acoperită cu un văl cu cruce pe el. In farfurie se strângeau banii pentru mânăstire. Când credincioşii noştri se apropiară, orbul îi auzi şi se ridică îndată.

— Să ne închinăm sfântului, făcătorului de minuni, — zise el, frângându-se de mijloc.

Se rugară cu toţii. Piotr Mihailâci puse pe farfurie o monedă de zece copeici. Calinovici făcu la fel. Intrară sub porticul bisericii, într'o galerie lungă, unde ecoul paşilor lor răsună puternic sub bolţile înalte.

Ca la multe biserici vechi, în galeria aceasta ai cărei pereţi erau zugrăviţi cu scene din vechiul testament, era aproape întuneric. Uşa de fier a bisericii era bine închisă: Piotr Mihailâci se căzni multă vreme până ce izbuti s'o deschidă; în sfârşit, se mişcă greu, scârţâind. Biserica nu era mică, dar slab luminată, aşa că părea mult mai mare; în faţa icoanelor lucrate de meşteri din partea locului ardeau numai candele şi câteva lumânări subţiri de ceară, aruncând o lumină palidă pe chipurile sfinţilor care părea astfel că se desprind din iconostas. Icoanele acestea nu-ţi dădeau nicio emoţie artistică, dar, evocând până la halucinaţie imaginea moaştelor — impresionau nespus.

Erau puţini credincioşi care se rugau: câteva dughengiţe bă-

trâne, din care două erau chincite cu faţa la pământ, şi un ţăran cu caftan cenuşiu, care stătea în genunchi în faţa unei icoane, cu ochii aţintiţi asupra ei, şi murmura o rugăciune, clătinându-şi din când în când capul bălai şi ciufulit. Câţiva călugări bătrâni stăteau la locurile lor obişnuite, lângă peretele din spate, sub cafas.[1]) Slujea chiar stareţul, un bătrân de peste optzeci de ani, alb ca neaua, dar încă voinic, vioi şi cu ochi strălucitori şi ageri. Era un predicator vestit în tot ţinutul şi se purta cam aspru cu credincioşii şi cu călugării. De obicei, când în toate bisericile din oraş slujba era pe sfârşite, aici abia ajungea la jumătate. Deniile ţineau la el cam patru ceasuri. Ieşi vioi din altar, se rugă îndelung în faţa uşilor împărăteşti şi începu apoi să spună rugăciunile sfintei cruci: *„Doamne şi stăpânul vieţii mele!“* După ce făcu trei mătănii, se închină, zise ca în extaz cu glas tare: *„Doamne şi stăpânul vieţii mele!“* Făcu a patra mătanie adâncă, după care se plecă în faţa credincioşilor şi intră în altar. Un călugăr tânăr, care stătea în mijlocul bisericii, începu cu multă râvnă să citească canoanele. La strana din dreapta cântau cinci călugări, cu potcap şi anterie largi. In întuneric, abia luminaţi de amurgul ce se strecura prin fereastra îngustă, întunecată de gratiile de fier, cântau cu glas adânc, plin şi domol, amintind pe cei dintâi creştini, care-şi făceau rugăciunile într'ascuns, prin peşteri întunecoase. Atmosfera aceasta de cucernicie simplă, dar plină de taină, a lăcaşului de închinăciune, pătrunse pe credincioşii noştri. Piotr Mihailâci se aşează în faţă de tot; pe chipul lui se citea o linişte senină. Pelagheia Evgrafovna se retrase într'un colţ, după strana din stânga; nu-i plăcea să se roage în văzul lumii. Nastenca veni alături de ea şi, îngenunchind, începu să se roage fierbinte; din când în când se uita la Calinovici, care stătea dus pe gânduri, în dreapta, lângă strană.

După ce slujba deniilor se sfârşi, Piotr Mihailâci se apropie de stareţ.

— Am dori, părinte, să facem o slujbă de mulţumire.

— Bine, — zise scurt stareţul. Răspunsul acesta scurt, era totuşi binevoitor: altora le răspundea numai dând din cap, în semn de încuviinţare dar la Piotr Mihailâci ţinea mult şi uneori venea chiar să-l vadă la el acasă. — O slujbă de mulţumire! —

[1]) *Cafas* — locul corului (N. trad.)

porunci el călugărilor din stranã şi se îndreptară cu toţii spre micul pridvor al bisericii, unde se păstrau moaştele sfântului.

Serviciul religios începu. Călugării cântară un timp cu voce slabă; când intonară cu glas tare: *„Pre tine te lăudăm, doamne, şi ne rugăm ţie!“* — Nastenca se închină până la pământ şi izbucni într'un plâns isteric. Pelagheia Evgrafovna fu nevoită să vină s'o ridice. După slujbă se apropiară cu toţii de cruce, pentruca stareţul să-i binecuvânteze. Piotr Mihailâci era în frunte.

— Cum o mai duci cu sănătatea? — îl întrebă stareţul, aspru, dar binevoitor.

— Trăesc şi eu prea cucernice părinte, — răspunse Piotr Mihailâci. — Vă rog să blagosloviţi pe tânărul acesta; e un nou scriitor rus. — adăugă el, arătându-l pe Calinovici.

Stareţul îl binecuvârtă. Pe urmă, ţintuindu-l cu ochii lui pătrunzători, îl întrebă deodată:

— Câţi ani ai?

— Merg pe al douăzeci şi şaptelea, — răspunse Calinovici, cam mirat de întrebare.

— Ce bătrân pari! — exclamă stareţul şi întorcându-se spre Nastenca, o privi şi pe ea destul de stăruitor şi o întrebă:

— Dece ai plâns?

— M'au copleşit simţămintele, părinte, — răspunse ea.

— N'ai dece să plângi la rugăciune, afară numai dacă ai a te căi de păcatele şi faptele rele pe care le-ai săvârşit cu voie sau fără voie. — Nastenca se înroşi.

Stareţul o blagoslovi şi pe Evgrafovna şi-şi scoase odăjdiile.

— Şi acum cu bine, întoarceţi-vă acasă; e timpul să închidem biserica, — încheie el şi plecă repede, urmat de călugări.

Când credincioşii noştri ieşiră din mânăstire, trecuse de ora opt. Calinovici, folosindu-se de faptul că era întuneric şi drumul lunecos, dădu braţul Nastencăi şi rămaseră în urma lui Piotr Mihailâci, care o luase înainte şi vorbea cu Pelagheia Evgrafovna:

— Tu, comandantule, nu ştii nimic, dar astăzi avem o mare bucurie.

— Ce bucurie? — întrebă menajera.

— Iacov Vasilici al nostru şi-a văzut tipărită povestirea, pentru care va primi cinci sute de ruble de argint.

Piotr Mihailâci apăsă înadins pe cuvintele din urmă, pen-

truca s'o uluiască pe Evgrafovna; dar ea oftă şi zise încet, ca să nu fie auzită:

— Ştiu că treburile lui şi le face bine, numai că de ale noastre nu prea-i pasă.

Piotr Mihailâci rămase o clipă pe gânduri.

— Lasă, cucoană, am discutat eu cu dânsul în această privinţă, nu de-a-dreptul... aşa... mai pe departe. Ţi-o spun deschis: înadins am adus vorba... îmi tot dă ghies frate-meu... S'a cam ciorovăit cu Calinovici; el urmăreşte acuma idila lor şi-i foarte neliniştit...

— Ce fel de discuţie aţi avut? — întrebă Pelagheia Evgrafovna.

— Discuţia noastră... — începu Piotr Mihailâci, — am discutat ce-i mai bine pentru un tânăr: să se însoare sau nu? La care el mi-a răspuns: „Să te însori din interes e josnic; şi ca un tânăr sărac să se însoare cu o fată săracă e o prostie".

— Aha! — făcu Pelagheia Evgrafovna.

— „Atunci, zic eu, ce-i de făcut într'o astfel de împrejurare?" — reluă bătrânul. — „Un om avut, răspunde el, poate să facă ce-i pofteşte inima, dar unul sărac trebue întâi să-şi asigure o situaţie materială temeinică, pentruca odată însurat să aibă cu ce trăi..." Şi acum înţelege aşa cum poţi; bagă-ţi bine în cap şi acasă ai să te dumireşti.

— Ce să înţelegi? Că n'ai ce înţelege! — răspunse cu ciudă Pelagheia Evgrafovna.

— Ba se poate foarte bine înţelege, — se îndârji Piotr Mihailâci, — că el n'a luat încă nicio hotărîre definitivă, fiindcă Nastenca are foarte puţin, iar el şi mai puţin; dar acuma, slavă domnului, afară de câştigul pe care i-l aduce opera lui, un scriitor mai poate avea şi o slujbuliţă bună, mai bună decât astea ale noastre; se prea poate să-l ţină încă vreo doi ani director, şi pe urmă, deodată, să-l numească inspector: asta înseamnă că va avea neapărat, cu ce să-şi întreţină familia.

— Ce înseamnă că va avea cu ce să-şi întreţină familia? — întrebă Pelagheia Evgrafovna cu ironie. — Chiar şi fără asta ar fi avut din ce să trăiască... Că doar nu lua o fată fără zestre... Mult, puţin, cât are, dar tot are mai mult decât el. Prea departe merge... Auzi? Să se întreţină?... Să nu poată câştiga o pâine cu mintea lui!

— Tocmai, pentrucă are o minte luminată, vrea să fie prevăzător, şi eu respect felul ăsta al lui de a cumpăni lucrurile, — zise Piotr Mihailâci. — Cât priveşte temerile lui Flegont, — urmă el gânditor, ca şi cum ar fi căutat să se convingă singur, — e o prostie să te gândeşti că mai târziu ar putea să iasă ceva rău! Calinovici e un om cinstit şi-i îndrăgostit de Nastenca.

— De îndrăgostit e îndrăgostit, — întări Pelagheia Evgrafovna.

Se pare că tot aşa gândi şi poliţaiul cel grăsun, care tocmai intra atunci în oraş, întorcându-se dela o anchetă mărunţă, pentru nişte bârfeli. Era un burlac bătrân, vestit pentru ura lui de moarte împotriva sexului femenin — ură care mergea până acolo, încât chiar şi pe tinerele neveste ale soldaţilor, care veneau în tabără şi-i prezentau actele lor, le întâmpina şi le petrecea cu sudălmi.

Ajuns în dreptul tinerilor, îi privi câteva clipe, zâmbi — şi părea că inima lui aspră se mai înduioşase puţin — îşi frecă nasul şi pe faţa lui flutura o expresie de şiretenie, parc'ar fi spus: „Da, da, am trecut şi noi prin astea!"

— Eşti fericit astăzi? — îl întrebă fata pe Calinovici, când ajunseră aproape de casă.

— Da, — răspunse el. — şi fericirea asta v'o datoresc numai vouă.

— Dece nouă? Eu cred că talentului tău...

— Ce talent?... La voi am găsit o primire părintească, dragoste, în sfârşit, un sprijin în cele ce am întreprins şi care sunt pentru mine de cea mai mare însemnătate. Multă vreme n'am să mă pot plăti de datoria faţă de voi!

— Iubeşte-mă mereu! Asta-ţi va fi plata.

— Nu pot să nu te mai iubesc şi *nici nu mi-e permis,* — rosti Calinovici, apăsând asupra ultimelor cuvinte.

— *Nu mi-e permis!* — repetă Nastenca şi căzu pe gânduri. — Şi dacă are să se întâmple totuşi vreodată, n'am să pot îndura, am să mor... — adăugă ea şi, în timp ce vorbea, lacrimile îi picurau pe obraji.

— Dece plângi? Asta nu se va întâmpla niciodată, numai dacă...

— Dacă ce?...

— Numai dacă m'aş schimba moraliceşte, — răspunse Calinovici.

— Am deplină încredere în tine! — rosti Nastenca, strângându-i mâna cu putere.

Tăcură un timp.

— Chestiunea-i următoarea, — reluă Calinovici, încruntându-şi sprâncenele, — mi se pare că în ochii a lor tăi încep să nu mai fiu cel dinainte; dela o vreme ei mă privesc bănuitori.

— Care ai mei! Căpitanul?

— Nici nu mai vorbesc de el. Mă urăşte demult şi nu ştiu dece; dar chiar şi tatăl tău... îşi ascunde nemulţumirea; dar eu o văd mereu pe chipul lui, mai ales când rămânem numai noi amândoi; până şi Pelagheia Evgrafovna se încruntă la mine.

Nastenca oftă.

— Au început să-şi dea seama de legătura noastră, — zise ea.

— De unde până unde? De faţă cu lumea sunt doar politicos cu tine, şi nimic mai mult.

— Cum de unde? Din toate: tu eşti mai prudent, dar eu mă dau de gol numaidecât. Când lipseşti, tânjesc de dorul tău.

— Pentru ce?

— Ah, ciudat mai eşti! Pentru ce? Ce-s eu de vină dacă nu mă pot preface? Şi apoi, ce mai e de ascuns? Ştiu cu toţii. Zilele trecute unchiul îi spunea tatei să nu te mai primim în casă.

Calinovici se încruntă şi mai tare.

— Căpitanul ăsta-i o adevărată pacoste! E groaznic! — zise el.

Nastenca îi luă apărarea, oftând:

— Totuşi are suflet bun; şi încă nu spune tot ce ştie. Dar ceeace mă necăjeşte mai rău, e pornirea lui împotriva ta, parc'ar fi convins c'ai să mă înşeli.

— Bine mă mai cunoaşte! — zise Calinovici, zâmbind.

— Nu te înţelege, asta e; dar poţi să-i ceri aşa ceva?

Tot discutând astfel, ajunseră acasă. Căpitanul îi aştepta.

— Am auzit, frăţioare, că te-ai rugat la mânăstire, — se adresă el lui Piotr Mihailâci.

— Da, domnule căpitan, am fost la mânăstire. Iacov Vasilici a adus o slujbă de mulţumire sfântului. Opera i-a fost publicată şi a avut succes mare, iar noi, cum s'ar spune, sărbătorim astăzi

izbânda! În termenii voştri militari, e ca şi cum am fi cucerit o cetate. Voi aveţi gloria voastră, noi pe a noastră!

— Da... desigur... — încuviinţă căpitanul.

— Piotr Mihailâci, dar eu ţin numaidecât să bem şampanie, — zise Calinovici.

— Şampanie?... — repetă căpitanul. — E păcat, domnule; dar pentru bucuria dumitale mi-oi întrerupe postul, ce să fac!

— Cred că cel mai nimerit ar fi să ne adresăm dumitale, stimată Pelagheia Evgrafovna, — spuse Calinovici, întorcându-se spre menajeră, care pregătea serviciul de ceai pe masă.

— Da, să ne adresăm ei, numai ei! — încuviinţă Piotr Mihailâci. — Comandantule, caută-ne o sticlă de şampanie.

Calinovici dădu bani Pelagheiei Evgrafovna şi cu prilejul acesta îi strânse mâna, zâmbind. Ea se înroşi până în vârful urechilor; niciodată nu mai fusese el atât de amabil cu bătrâna domnişoară.

— Totodată, vezi, ai grijă de ceva afumături pentru cină, — adăugă Piotr Mihailâci.

— Găsim noi ceva, — răspunse Pelagheia Evgrafovna şi porni să vadă de masă.

Mai întâi, cu o caligrafie îngrozitoare şi cu o mulţime de greşeli de ortografie, mâzgăli pe o hârtioară cuvintele: „O sticlă de şampanie", apoi încercă să-l trezească pe Gavrilâci, care dormea pe un pat de scânduri. Piotr Mihailâci îl luase la el, de milă, după ce fusese dat afară dela şcoală. Invalidul nu făcea nimic; se încăpăţâna să stea culcat, fie pe cuptor, fie pe patul de scânduri şi, cu toate ocările bucătăresei, nu voia nici măcar să-i aducă apă. Şi acum aşijderea: nu i-a fost deloc uşor Pelagheiei Evgrafovna mai întâi să-l trezească pe Tiorca şi apoi să-i spună ce avea de făcut.

— E închis, — se codi invalidul.

— Prăpăditule! Ce, n'ai mâini să baţi în uşă? Haide, du-te mai repede! Noaptea-i mare! Ai să te saturi de somn! — îl boscorodea Pelagheia Evgrafovna.

— Ei, da, am să mă satur de somn, — bombănea într'una Tiorca, în timp ce deabia îşi trăgea cizmele în picioare şi-şi punea uniforma lui ponosită.

— Dulău bătrân! Ai de gând se pleci odată ori nu? — strigă menajera.

— Ei, mai las'o! — îi răspunse alene Tiorca şi, ţinând bileţelul strâns în mână, ieşi pe uşă.

Pelagheia Evgrafovna porunci bucătăresei să aşeze pirostriile şi începu să gătească singură.

Peste o jumătate de ceas, se ivi şi Tiorca dar numai cu bileţelul în mână.

— Iaca, parcă poţi să-i faci să-ţi deschidă?! — se jelui el.

Apoi, foarte liniştit se desbrăcă şi se urcă iar în patul lui de scânduri.

Pelagheia Evgrafovna scuipă în urma lui:

— Poftim de-l mai ţine pe trândavul ăsta bătrân! — ţipă ea înciudată, şi neavând încotro, îşi luă haina cea veche, se duse ea singură şi izbuti s'aducă şampanie. Pe la unsprezece, masa era gata. In loc de o simplă gustare, ea pusese pe masă ştiucă marinată, morun cu sos alb, plătică uscată, scrumbii afumate — totul aşezat frumos pe o masă mare, rotundă.

— Hotărît că Pelagheia Evgrafovna ne-a pregătit un ospăţ roman, — declară Calinovici, în dorinţa de a mai spune o amabilitate menajerei; iar când se aşezară la masă, stărui să stea şi dânsa tot timpul cu ei şi să nu se mai ridice mereu. De altfel, era foarte bine dispus.

Inainte de a se servi plătica, Piotr Mihailâci umplu cupele tuturor, spuse cu un ton solemn: „In sănătatea tânărului şi talentatului nostru scriitor", apoi goli cupa dintr'o singură sorbitură. Nastenca şedea alături de Calinovici; îi luă mâna, i-o strânse şi bău şi ea o cupă întreagă. Căpitanul o goli numai pe jumătate, iar Pelagheia Evgrafovna sorbi numai o picătură. Lucrul acesta nu-i scăpă bătrânului, care-i sili pe amândoi să golească cupele. Flegont Mihailâci o dădu de duşcă, pe nerăsuflate; Pelagheia Evgrafovna se oprea mereu şi zicea: „Ah, deajuns, are să mă doară capul", dar până la urmă bău tot.

— Daţi-mi voie să ridic şi eu paharul, — zise Calinovici, sculându-se şi turnând tuturor şampanie. — In sănătatea unuia din cei mai buni cunoscători ai literaturii ruse şi a primului meu protector literar! — urmă el, întinzând cupa spre Piotr Mihailâci, şi ciocnind cu el. — In sănătatea micului meu prieten, — rosti Calinovici, întorcându-se spre Nastenca, şi apoi îi sărută mâna.

Adesea, de faţă cu toţi, o numea în glumă „micul meu prieten".

— În sănătatea bravului nostru căpitan, — adăugă el, plecându-se spre Flegont Mihailâci, — şi a dumitale — se adresă el Pelagheiei Evgrafovna.

— Ura! — încheie Piotr Mihailâci.

Băură cu toţii.

— Căpitane! — spuse Piotr Mihailâci fratelui său. — Întinde mâna dumitale de militar, scriitorului nostru. Apollo şi Marte[1]) trebue să trăiască în bună înţelegere. Iacov Vasilici, ciocneşte cu el.

— Cu multă plăcere, — răspunse Calinovici şi umplu repede cupa căpitanului şi a lui, ciocni cu el, iar pe urmă îi luă mâna şi i-o strânse puternic. Dar căpitanul nu-i răspunse cu aceeaşi căldură.

— Să înceteze odată neînţelegerile dintre dumneavoastră, şi în viitor să domnească printre noi pacea şi armonia! — rosti solemn Piotr Mihailâci.

— Sper că Flegont Mihailâci îşi va schimba părerea când mă va cunoaşte mai bine, — zise Calinovici.

— Şi eu nădăjduesc la fel: sunteţi un om cult... — răspunse căpitanul, aruncând în treacăt o privire spre Nastenca.

Drept răspuns, Calinovici îi mai strânse odată mâna.

Şi aşa se sfârşi micul ospăţ la care luaseră cu toţii parte, bucurându-se sincer de izbânda lui Calinovici.

„Ce oameni buni şi îndatoritori sunt pe lume" îşi zicea el, pe când, dus pe gânduri, se întorcea spre casă.

---

[1]) *Apollo* — zeul poeziei, mai mare peste muze în Grecia antică (N. red. ruse.)

Marte — zeul războiului. (N. red. ruse.)

PARTEA A II-A

1

In timp ce în micul meu univers se petreceau lucruri atât de importante, în casa generălesei necazurile se ţineau lanţ. Mai întâi, dumnezeu ştie din ce cauză, bătrâna avu un atac de apoplexie, care deşi trecu fără consecinţe prea grave, lăsă unele urme asupra facultăţilor ei mintale. Nevasta poliţaiului, care izbutise să fie, îndeobşte, primită în casa generălesei, povestea că *mademoiselle* Polina era disperată: o iubea pe maică-sa şi suferea mai mult chiar decât bolnava, şi cu toate stăruinţele şi rugăminţile ei ca s'o facă să plece la Moscova, sau cel puţin în capitala guberniei, pentru a-şi căuta de sănătate, bătrâna nici nu voia să audă. „După boală, s'a făcut şi mai zgârcită" — şoptea nevasta poliţaiului la urechea cunoscuţilor ei. Şi, colac peste

pupăză, în săptămâna a doua a postului, bătrâna mai avu o neplăcere. Mediocritschi, omul ei de încredere, pierzându-şi postul, bău timp de aproape două săptămâni în şir, în cârciuma lui obişnuită. Generăleasa, care habar n'avea de asta, îl însărcinase, cum făcuse de multe ori mai înainte, să ridice dela poştă în numele ei o mie de ruble de argint. El încasase banii, dar de atunci nu se mai arătase şi chiar dispăruse din oraş. Işi închipue oricine cât a doborît-o pe bolnavă îndrăzneala aceasta nemaipomenită şi pierderea unei sume atât de mari. Din această pricină avu un nou atac. *Mademoiselle* Polina nu se mai simţea în stare să îndure atâtea; scrise un bilețel, scurt dar parfumat, cneazului Ivan şi-l trimise în taină cu un curier anume. Cneazul se înfăţişă chiar a doua zi. Generăleasa, care nu se aştepta să-l vadă, se bucură mult de sosirea lui. In mai puţin de un sfert de ceas, el îi schimbă dispoziţia şi o linişti până într' atâta încât îşi exprimă dorinţa să treacă din dormitor în salon. In acest timp, cneazul ieşi în oraş pentru a-şi întâlni cunoscuţii.

In desfăşurarea romanului meu, personajul acesta va juca un rol destul de important şi deaceea cred că e nevoie să mai adaug câteva amănunte despre el. Odinioară, cneazul fusese aghiotantul unui general de gardă, care se făIea cu aghiotanţii săi; acum era moşier şi trăia în huzur, fiind socotit unul din fruntaşii ţinutului. Cu toţi cei cincizeci de ani împliniţi ai săi, cneazul trecea drept un bărbat de o rară frumuseţe, măcar că avea un început de chelie, care dealtfel îl prindea destul de bine; era de statură mijlocie, nu prea gras, cu trăsături fine şi mâinile mici şi frumoase. Imbrăcat totdeauna tinereşte, cu eleganţă şi cu gust, vădea acele purtări alese care aminteau felul de a fi al marchizilor zvăpăiaţi, dar simpatici. La înfăţişarea lui, se mai adăugau manierele cele mai fermecătoare, cele mai elegante; cneazul cunoştea aproape toată gubernia; faţă de moşierii bogaţi şi de înalţii funcţionari, era de o politeţe dusă la exces şi chiar respectuoasă, iar faţă de nobilii scăpătaţi şi de slujbaşii mai mărunţi, era deosebit de prietenos şi îndatoritor. Indeobşte, se pare că toată viaţa lui nu spusese nimănui decât lucruri, plăcute şi măgulitoare. Niciodată nu s'a pomenit ca dânsul să vorbească despre cineva în termeni aspri, răutăcioşi sau batjocoritori, măcar că îi plăcea şi totodată ştia — mai ales când vorbea franţuzeşte — să facă o glumă, care însă nu jignea

pe nimeni. Asculta totdeauna cu bunăvoință pe oricine venea la el cu vreo rugăminte: pe vreo moșieriță văduvă de pildă, care îl ruga cu fața scăldată în lacrimi, să pună o vorbă când va pleca la Petersburg, să-i fie primiți copiii la școală; sau pe vreun funcționar cam beţiv, care fusese prins luând mită și care îi cerea ocrotirea. Nu refuzase niciodată pe nimeni. Dacă cererile acestea aveau sau nu rezultatul dorit — asta-i cu totul altceva. Din pricina împrejurărilor, cele mai multe din ele nu se rezolvau favorabil. Afară de aceasta, ori de câte ori făcea o nouă cunoștință, cneazul, cu darul său uimitor de a ghici, din prima clipă, slăbiciunea fiecăruia, începea discuții despre subiectele pe care le bănuia interesante pentru interlocutorul său. Deaceea toate cunoștințele noi, mai cu seamă acelea de care dintr' o pricină sau alta cneazul avea nevoie, erau totdeauna încântate de el. Cei șapte guvernatori care se succedaseră în vremea din urmă îl socoteau drept omul cel mai nobil și mai devotat, și căutau mereu prilej să-i facă o plăcere. Ceilalți funcționari, dela șefii diferitelor instituții până la cel din urmă copist al primăriei, erau oricând gata să-l servească cu tot ce le sta în putință. La moșia lui, cneazul trăia ca un adevărat boier. Avea patru copii, dintre care doi fii erau în cavaleria de gardă. Fiica lui cea mare crescuse, chiar din leagăn, cu guvernante nemțoaice, franțuzoaice și englezoaice care, bineînțeles, pe cneaz l-au costat o avere. Își petrecea aproape în fiecare an vreo două luni la Petersburg, iar cu doi ani în urmă, când soția sa fusese bolnavă, plecase împreună cu familia la băi, în străinătate, unde petrecuse o vară întreagă. Cu viața pe picior mare pe care o ducea, cneazul ar fi trebuit demult să ajungă la sapă de lemn, mai ales că dela tatăl său, căruia-i mersese vestea de risipitor ce era, moștenise, așa cum știa toată lumea, numai vreo trei sute de suflete, și acelea ipotecate. Era căsătorit cu o doamnă foarte simpatică, cultă, cântăreață talentată, foarte frumoasă pe vremuri dar pe care o luase fără zestre. Cu toate acestea, el nu numai că nu-și pierduse averea, ba chiar și-o sporise, și în loc de trei sute de suflete avea acum peste o mie. Pentru a explica lucrul acesta, circulau prin gubernie unele zvonuri cam încâlcite; de pildă: că ar fi administrat cu prea mare râvnă, în folosul său personal, o moșie foarte întinsă ce se afla sub tutela lui; că ar fi participat la construcția unei case, clădită din sumele adunate dela nobilime, casă care în urmă se dărâmase; se pare că

ar mai fi avut o participaţie şi la o societate comercială din Petersburg, unde fusese administrator şi unde toţi asociaţii îşi pierduseră capitalul; se mai vorbea de legăturile cneazului cu o persoană foarte suspusă şi cu multă trecere, fostul lui binefăcător, care ţinuse la el ca la copilul lui, dar care la un moment dat îl îndepărtase şi nu mai vroia nici măcar să-i audă de nume; şi, în sfârşit, intimitatea cu generăleasa şi fiica ei era şi ea răstălmăcită în fel şi chip: unii susţineau că fiecare cuvânt al cneazului era lege pentru bătrână, şi că ea, care tremura pentru o copeică, nu precupeţea nimic pentru el, că, după cum se ştia din scriptele misiţilor, îi dăduse cu vreo cinci ani în urmă şi douăzeci de mii de ruble de argint pe poliţă; iar alţii o ţineau morţiş că cneazul avea legături de prietenie mai strânse cu *mademoiselle* Polina decât cu maică-sa şi că, atunci când venea la ele, trimiteau pe bătrână la culcare, iar ei stăteau ceasuri întregi singuri în birou. Şi câte şi mai câte.

Fără îndoială că cei mai mulţi dintre cunoscuţii cneazului nu luau în seamă aceste taclale; iar dacă cineva mai pleca urechea la ele, sau chiar era convins de temeinicia lor, socotea totuşi că nu trebue să ducă vorba mai departe, deoarece aproape fiecare, dacă nu era de-a-dreptul îndatorat faţă de cneaz, se bucurase măcar de amabilitatea lui.

De data aceasta, cneazul, cum sosi, stătu puţin cu bătrâna şi apoi se duse ca de obicei pe la cunoscuţii lui din oraş, după ce trase o raită mai întâi pe la diferite instituţii. Negăsind pe nimeni la judecătoria judeţeană, aruncă în treacăt o vorbă bună secretarului, salută prietenos pe curierul care stătea în uşa judecătoriei, iar pe stradă, când dădu cu ochii de poliţai, manifestă cea mai sinceră şi adevărată bucurie, ţinându-i amândouă mâinile şi strângându-i-le cu căldură, cel puţin cinci minute. Trecând apoi cu trăsura pe strada principală şi zărindu-l pe Piotr Mihailâci, îl salută şi-i zâmbi, scoţându-şi de departe pălăria. Piotr Mihailâci se apropie de el şi-l salută respectuos. Îl stima pe cneaz şi spunea despre el: „E un *Taillerand*[1]), domnule, un *Taillerand* al timpurilor noastre".

---

[1]) Corect: *Talleyrand* — iscusit diplomat francez, fost ministru de externe în timpul Directoratului, al Consulatului şi sub Napoleon I (1754—1838). (N. red. ruse.)

— Cum o duceți cu sănătatea? — întrebă cneazul, strângând prietenește mâna lui Piotr Mihailâci.

— Mulțumesc, bine, slavă domnului, mai trăesc! — răspunse el.

— Sunt tare, tare bucuros să vă văd, — continuă cneazul. Piotr Mihailâci se înclină.

— Demult nu ne-ați mai făcut cinstea să veniți pe la noi în oraș, înălțimea voastră.

— Ce să fac? Ce să fac? Dar cred că toate merg pe aici ca și înainte, adică bine și cu rânduială.

— Desigur, — încuviință Piotr Mihailâci. — Ce schimbări ar putea fi pe la noi? — Totuși, — adăugă el, uitându-se țintă la cneaz, — avem o noutate, și încă destul de importantă. Cunoașteți pe noul director al școlii?

— Da, cum să nu, îl cunosc. L-am văzut: pare a fi un tânăr tare cumsecade.

— Da, tare de treabă, — întări bătrânul. — A scris acum un roman care l-a făcut cunoscut în toată Rusia, — adăugă el cu oarecare șovăială în glas.

— Ce spuneți? — exclamă cneazul, a scris un roman?

— Poate că l-ați și citit, e intitulat „Legături ciudate", rosti respectuos Piotr Mihailâci.

— Da, l-am citit, l-am citit, și cel puțin o jumătate de ceas mi-am bătut capul, văzând un nume cunoscut, dar de care nu-mi puteam aminti unde l-am mai întâlnit. E scris tare, tare drăguț!

Cneazul mințea dela primul până la ultimul cuvânt: nu numai că nu citise povestirea lui Calinovici, dar cred că de două zeci de ani nu mai pusese mâna pe vreo carte, iar de citit, citea numai ziarele.

— Criticii, până la unul, se întrec în laude, — urmă Godnev cu o voce mult mai sigură, — și mie-mi pare cu atât mai bine, — adăugă el, înclinându-și după obicei capul pe un umăr, — că dumneavoastră, om cult și care cunoașteți atâtea literaturi străine, vă exprimați astfel, pe când unii domni de pe aici nu catadicsesc nici măcar să ia în seamă opera aceasta, ba mai și râd de ea.

Cneazul clătină din cap.

— A, cum se poate? — făcu el mirat.

— Ce să faci! Nimeni nu-i profet în ţara lui! — răspunse oftând Piotr Mihailâci.

— Dar dece?... Nu-i aşa. Eu, unul, voi trece chiar acum pe la domnul Calinovici să-i mulţumesc pentru plăcerea pe care mi-a procurat-o. La revedere!

Cneazul strânse călduros mâna bătrânului şi plecă.

Trebue să adăugăm că Piotr Mihailâci, de când primise dela Petersburg ştirea îmbucurătoare despre publicarea povestirii lui Calinovici, nu mai vorbea decât despre gloria tânărului său prieten, ceeace îi umplea până într'atâta sufletul, încât chiar în cea dintâi duminecă, ieşind dela biserică după utrenie, împreună cu un bătrân negustor — epitropul bisericii — aduse vorba tot despre aceasta:

— Voi, negustorii — cel puţin unii dintre voi — vă feriţi să vă daţi copiii la şcoală. Foarte rău faceţi! — zise el.

Epitropul, un bătrân zgârcit, cu idei învechite şi adânc înrădăcinate, dar deştept şi viclean nevoie mare, socotind c'ar putea fi vorba de el, întoarse puţin capul într'o parte şi, atent, începu să asculte cu urechea dreaptă, singura cu care mai auzea, deşi uneori, când îi venea la socoteală, se prefăcea că n'aude nici cu aceea.

— Uite, de pildă, noul director, succesorul meu, — urmă Piotr Mihailâci, — e orfan de părinţi şi-i sărac, dar datorită învăţăturii va ajunge scriitor, om renumit şi bogat.

Negustorul strânse din umeri.

— Să-ţi spun eu una, cucoane: fiecare om cu norocul lui!... — rosti el oftând. Apoi, scoţându-şi şapca, adăugă: — Cu plecăciune, înălţimea voastră! — şi coti în ulicioara lui, făcându-se nevăzut după portiţa grea de stejar şi nu numai că o închise cu zăvorul, dar o şi propti cu un drug, după care mai slobozi şi câinele din lanţ.

Punând lipsa aceasta de interes pe seama ignoranţei negustorimii ruse, Piotr Mihailâci, când se duse în aceeaşi zi la poştă, să trimită o scrisoare, se grăbi să discute despre subiectul lui favorit cu dirigintele poştei, pe care, în ceeace priveşte cultura, îl socotea aproape deopotrivă cu el.

— Il cunoaşteţi pe succesorul meu? — întrebă Piotr Mihailâci.

— Da, domnule, a fost pe la mine, — răspunse dirigintele şi oftă.

— A scris o operă, care l-a făcut cunoscut în toată Rusia.

— Ce fel? O, doamne, iartă-mă! — făcu dirigintele poştei aruncând, după obicei, o scurtă privire spre icoane.

— Un roman!

O clipă, dirigintele poştei se uită prin ochelari la Piotr Mihailâci, oarecum compătimitor.

— Ar fi vremea ca la vârsta noastră, să mai citim şi altfel de cărţi, — zise el.

— Bine, dar eu citesc şi de unele şi de altele, — răspunse Piotr Mihailâci, vădit stingherit de această observaţie; se mai rezemă puţin când pe un picior, când pe celălalt, apoi îşi luă rămas bun.

„N'ar fi prost bătrânul, dar e prea unilateral", îşi zise el, mergând spre casă.

Pe cât se pare, aceste încercări neizbutite nu-l lecuiseră încă — şi, chiar în săptămâna aceea, la administraţie, unde se dusese să-şi încaseze pensia, nu se putu stăpâni şi aduse iar vorba despre Calinovici, cu casierul.

— Noul director vine singur să-şi verse cassa? — întrebă el, ca din întâmplare.

— Chiar el în persoană, — răspunse casierul şi sughiţă.

— A scris un roman şi pentru suta asta de pagini va primi şase sute de ruble de argint.

Piotr Mihailâci dorea să-l impresioneze şi pe casier cu aceşti bani, ca şi pe Pelagheia Evgrafovna, dar omul nu răspunse nimic şi sughiţă iar.

Până la urmă, Godnev înţelese că pe casier discuţia nu-l interesa câtuşi de puţin, şi se ridică să plece.

— La bună vedere!

— La bună vedere, — răspunse casierul şi mai sughiţă odată.

„Vai de capul lui!" îşi zise Piotr Mihailâci şi adăugă cu glas:

— Pesemne că v'aţi cam stricat stomacul, de tot sughiţaţi într'una.

— Nu, mă pomeneşte cineva, — răspunse casierul.

Ieşind dela administraţie, Piotr Mihailâci rămase un timp pe

gânduri. „Ei, voi mai încerca", își zise el și nimeri la judecătoria județeană, unde găsi o societate destul de numeroasă: polițaiul, un consilier permanent și, afară de el, judecătorul și asesorul care veniseră dela judecătoria lor să-și mai petreacă puțin vremea pe acolo.

Secretarul, un om încă tânăr, care abia își începuse cariera, îi învăluia pe toți într'o privire blândă. Doi copiști roșcovani, frații lui Mediocritschi, tineri și ei, și care aveau un scris deosebit de frumos, priveau cu mare atenție printr'o ușă cu geam la ceeace se petrecea înăuntru.

Moșierul Prohorov, un uriaș de vreo șaizeci de ani, care venise de curând la oraș, îi distra pe toți. Se iscase o discuție aprinsă despre serviciul militar. Prohorov umbla cu pas milităresc de-a-lungul și de-a-latul camerei, executând felurite mânuiri de armă, cu un vătrai pe care-l ținea în mână în chip de pușcă. Judecătorul îl comanda: „Un, doi! Un, doi!" bătându-se peste șold. Prohorov, cu fața îmbrobonată de sudoare, pășea în cadență cât se poate de conștiincios. „Stai!" comanda judecătorul. Prohorov se oprea. „La stânga!" striga judecătorul. Prohorov își întorcea ochii lui de bou spre stânga. „Încărcarea în doisprezece timpi!" comanda judecătorul. Prohorov se făcea mai întâi că scoate cartușul, că mușcă din el și-l bagă în țeavă, bătându-l cu vergeaua; în sfârșit, ridica trăgaciul și ochia. „Foc!" striga judecătorul. Prohorov pocnea din buze. „Execută frumos", zicea consilierul către asesor. „Cum să nu!" încuviință acesta.

Intr'o astfel de societate, s'ar fi părut ciudat și cu totul nepotrivit să începi o discuție despre literatură, dar Piotr Mihailâci nu se putu stăpâni și, fiindcă mai înainte văzuse pe geam tocmai numărul de ziar în care era lăudat Calinovici, îl luă și începu pe nerăsuflate:

— Aici scrie ceva despre un domn dela noi... — Și citi cu glas tare toată recenzia.

Toți stăteau cu ochii plecați și tăceau ca și cum bătrânul ar fi spus o prostie sau s'ar fi purtat necuviincios.

— Ce putem spune noi despre dumneavoastră, domnilor învățați! Cărțile nu-s pentru de-alde noi! — rupse tăcerea Prohorov, dând onorul cu vătraiul.

— Ei, și ce vrei să spui cu asta? In cărți, domnii mei, nu-i

nimic rău... Şi nu prea văd ce găseşti de râs aici, — observă Piotr Mihailâci, jignit.

— Dar ce să facem? Să plângem pentru cărţile dumneavoastră? — îl luă la vale Prohorov, în hazul tuturor.

Godnev nu răspunse nimic şi plecă în grabă.

Aproape o lună de zile nu mai vorbi cu nimeni despre Calinovici, iar când îl întâlni pe cneaz, aduse vorba cu multă precauţie, după cum am văzut.

Dar bunăvoinţa acestuia răscumpără toate necazurile bătrânului şi-l înduioşă până la lacrimi.

Auzind clopotele pentru liturghie, se duse la catedrală să mulţumească lui dumnezeu că de acum înainte cultura începe să se răspândească şi în provincie, mai ales în rândurile nobilimii, unde până acum nu găseai decât cheflii, crescători de câini, cartofori, care nu citeau niciun fel de cărţi.

Intre timp, cneazul dădu o clipă pe la Calinovici şi de acolo trecu şi pe la bătrâna domnişoară moşiereasă; la rugămintea ei, şi ca s'o liniştească, le trase o săpuneală bună celor două fete cu bujori în obraji, îndemnându-le să-şi slujească după cuviinţă stăpâna şi să-şi schimbe purtările urâte de până atunci.

Sosirea oaspetelui stârni în casa generălesei o forfotă neostoită: chelăreasa cântărea zahărul, lacheii turnau ulei în lămpi şi pregăteau lumânările de spermanţet; uscătivul *maître d'hôtel* trase o raită prin hală şi cumpără peştele cel mai frumos, carnea cea mai bună, şi aduse din pivniţă cel mai scump vin de Rin. Cneazul era mare cunoscător în ale mâncării, iar în ceeace priveşte băutura, se ştia că la masă nu bea decât vinul acesta. Pe la unu, generăleasa trecu din dormitor în salon şi se aşeză pe canapeaua ei preferată, afundându-se în perne. Pe măsuţa de sub oglindă era un teanc de cărţi şi o cutie enormă de bomboane; cneazul adusese din biblioteca lui cărţi pentru *mademoiselle* Polina, iar generălesei bomboane. Aceasta era mare iubitoare de dulciuri şi, cum cneazul avea un cofetar minunat, îi trimitea sau îi aducea adeseori câte patru, cinci funturi de prăjituri din cele mai alese, de care bătrâna se bucura foarte mult. *Mademoiselle* Polina, căreia îi venise inima la loc şi răsuflase uşurată la sosirea cneazului, turna cafeaua dintr'un ibric de argint în nişte ceşti scumpe de porţelan, puse pe o tavă tot de argint. Cneazul se aşeză comod într'un fotoliu moale. Generăleasa îi aruncă o

privire obosită, dar prietenoasă, trecându-şi-o apoi spre ceştile cu cafea.

— Polina, fie ce-o fi, dar trebui să-mi dai cafea, — izbucni bătrâna.

După boală, căpătase o nemaipomenită poftă de mâncare.

— Mămico... — rosti Polina cu un glas care suna şi a rugăminte şi a imputare.

Generăleasa întoarse capul, strângând capricios din umeri.

Mademoiselle Polina dădu din cap şi oftă.

— O ceşcuţă de cafea nu înseamnă nimic; pe cinstea mea, nu-i nimic, — hotărî cneazul.

— Aşa spun şi eu, dar cine m'ascultă? Polina crede că toate-mi sunt oprite şi toate-mi fac rău, — se revoltă bătrâna.

Mademoiselle Polina zâmbi trist, apoi îi turnă cafea şi îi întinse ceaşca.

— Poftim, *maman*; eu ţi-am vrut numai binele...

Generăleasa începu să soarbă încet, cu nespusă plăcere şi mâncă şi două bucăţele de pâine.

— Bună cafea! — exclamă bătrâna.

— Trebue să mai bei neapărat şi un pahar de apă *ma tante*, un pahar de apă! Să nu pierzi niciodată din vedere prescripţia asta, — o sfătui cneazul, ameninţând-o cu degetul.

— De acord! — răspunse generăleasa cu un ton de parcă i-ar fi făcut cine ştie ce hatâr.

— *Mademoiselle* Polina sună; intră un lacheu.

— Rece? — întrebă ea, adresându-se cneazului.

— Da, cât mai rece, — răspunse el.

— Apă rece pentru mămica, — porunci fata.

Lacheul plecă şi se întoarse cu apa. *Mademoiselle* Polina o încercă mai întâi ea, atingând uşor paharul cu mâna.

— Mi se pare că-i prea rece!

Cneazul puse şi el mâna pe pahar.

— E tocmai bună, — zise şi-l întinse generălesei.

Ea bău încet o jumătate de pahar.

— Mi-ajunge, — făcu bătrâna.

— Ei, *ma tante*, cum vrei domnia ta, dar ar trebui să-l bei tot, neapărat tot, — o îndemnă cneazul.

— Bea-i tot, *maman*, altfel o să-ţi facă rău cafeaua! — stărui Polina.

Generăleasa bău în silă paharul până la fund.

— Vai ce mă doftoriciţi atâta? — oftă ea, strecurând o privire spre bomboanele de pe masă. — Pentrucă te-am ascultat, scumpul meu, dă-mi te rog o bomboană din acelea pe care mi le-ai adus, — ceru ea cu blândeţe.

— Nu ştiu, *maman*, dacă e bine înainte de masă, — observă Polina.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, astea-s din cele mai inofensive, — încuviinţă cneazul şi oferi generălesei trei bomboane, în loc de una.

Ea începu să le ronţăe fericită, pe urmă încet-încet lăsă capul tot mai jos şi ţipi.

— E un copil, un adevărat copil! — rosti cneazul în şoaptă.

Mademoiselle Polina oftă.

— Da, un copil! Un adevărat copil! — repetă el şi, mutându-se mai departe, pe alt scaun, îşi aprinse o ţigară.

Polina se aşează alături. Cneazul o privi câtva timp compătimitor.

— O, doamne! Tare ai mai slăbit! — îi şopti el.

Polina zâmbi, tristă.

— Întreabă-mă cum de mai trăiesc, — rosti ea încet, — cum mai pot să îndur atâtea, să sufăr atâta, cât am suferit în timpul din urmă!... Să trăeşti cinci ani în orăşelul acesta unde nu vezi nicio faţă mai ca lumea... iar acum şi boala mamei... N'am linişte nici zi, nici noapte... numai mofturi... tot timpul se jeleşte... şi, pe deasupra, zgârcenia atsa desgustătoare... Crede-mă, mi-e foarte greu; am uneori momente când sunt gata să mă hotărăsc la dumnezeu ştie ce.

Cneazul dădu din umeri.

— Răbdare şi iar răbdare! Orice rău trebue să se sfârşească odată şi pare-se că aici sfârşitul nu-i tocmai departe, — o consolă el, arătând cu privirea spre generălească.

— Răbdare! Uşor de spus! Firește că atunci când eşti aici sunt fericită, dar, orice-ai zice, suntem amândoi într'o situaţie groaznică. Trebue neapărat să mă mărit.

— Dar dela Moscova ce veşti mai ai? — întrebă cneazul.

— Nimic. Ştiam eu c'o să iasă aşa. Adevărul adevărat e că

nu vrea să-mi dea zestrea. La început, la scrisoarea dintâi, i-a răspuns foarte frumos, dar pe urmă, când a făcut aluzie la avere... dumnezeule! Şi-a ieşit din fire, m'a certat şi i-a trimis un răspuns atât de obraznic cum nici nu-ţi poţi închipui.

— O, *mon dieu, mon dieu!*[1]) — exclamă cneazul, privind în sus.

— N'am niciun ban, nici măcar de-un ac cu gămălie, — reluă Polina. — Ce înseamnă asta! După lege, cinci sute de suflete ale răposatului meu tată sunt proprietatea mea. Demult ţineam, dragă vere, să mă sfătuesc cu tine în chestia asta. Nu se poate ca, măcar prin justiţie, să obţin această avere? E doar dreptul meu!

In timp ce ea vorbea, cneazul se posomorî.

— Da, e dreptul tău, şi după lege ai putea să intri îndată în stăpânirea ei, — spuse el răspicat, — dar nu uita că s'ar isca o mare duşmănie, c'ar ieşi vorbe, deoarece ca fiică ai porni făţiş împotriva maică-tii.

— Bine, dar dacă mă mărit, asta ar fi foarte firesc. Altfel, din ce-o să trăim, eu şi bărbatul meu?!

Cneazul încuviinţă din cap.

— Atunci, fără îndoială, ar fi cu totul altceva. Ai avea familia ta, gospodăria ta, şi, vrând-nevrând, va trebui să-ţi dea ce e al tău; însă, *chère cousine,*[2]), — urmă el, dând din umeri, — trebue întâi să te măriţi, chiar dacă pentru asta ar trebui să fugi de acasă. Dar vorba-i cu cine?... Ce poţi face în bârlogul ăsta de urs? Adesea trec în revistă pe eventualii logodnici de aici... Nu şi iar nu! Cei mai buni şi mai serioşi nici gând n'au de însurătoare, iar cât priveşte pe ceilalţi tineri, nu numai că n'ai putea să te măriţi cu vreunul din ei, dar nici măcar nu poţi să-i primeşti în casă.

Drept răspuns, Polina oftă.

— Simt, — începu ea, — că dacă mai rămân aici, mă înnăbuş... Ce folos că-s bogată, şi fiică de general, că numai briliantele mele fac peste o sută de mii de ruble! Ce am eu din toate astea! Sunt mai nenorocită decât fiica celui mai mizerabil slujbaş; pentru aceea tot mai există unele plăceri...

La vorbele din urmă, Polinei îi dădură lacrimile.

---

[1]) Doamne, doamne. (N. red. rom.)
[2]) Dragă verişoară. (N. red. rom.)

— Doamne, dumnezeule! — urmă ea — nu caut nici bogăţie, nici titluri, nici neam mare; vreau numai un om cumsecade, să-i plac şi, cât de cât, să mă iubească ...

In clipa aceea generăleasa căscă şi-şi mişi ochii.

— Polina, eşti aici? — întrebă ea.

— Da, *maman*, — răspunse fata şi, ridicându-se repede de lângă cneaz, se apropie de o măsuţă pe care erau câteva cărţi.

— Ce faci? — întrebă bătrâna.

— Mă uit la cărţi.

— Care cărţi?

— Acelea pe care mi le-a adus cneazul, — răspunse Polina, bosumflată.

— Ce cărţi ţi-a adus? — întrebă generăleasa.

— Reviste, *ma tante*[1]), reviste, — interveni cneazul şi, ducându-şi mâna la frunte, parcă şi-ar fi amintit de ceva, îi spuse Polinei: — Intre altele, ai să găseşti acolo şi nuvela sau romanul unui domn de aici, directorul liceului. Eu nu l-am citit, dar am văzut în ziare că-l laudă.

Mademoiselle Polina începu să-şi aducă aminte:

— Directorul ... — rosti ea, mijindu-şi ochii, — mi se pare c'a fost pe la noi?

— A fost? — întrebă cneazul.

— Da, a fost; dar *maman* l-a primit foarte rece şi de atunci nu s'a mai arătat pe aici.

— Despre ce vorbiţi? — întrebă iar bătrâna.

— Despre cărţi, *ma tante*, despre cărţi, — răspunse cneazul şi, ducând un deget la frunte, îi şopti Polinei zâmbind: — *Voila notre homme*[2]). Ocupă-te de el, distrează-te; tânărul e *très comme il faut*[3]).

Polina zâmbi şi ea.

— Sunt tocmai dispusă la aşa ceva, — răspunse ea. — De altfel mi-a plăcut şi data trecută; e foarte simpatic.

— Foarte simpatic! — întări cneazul.

— Masa-i gata? — întrebă generăleasa.

Mademoiselle Polina ridică din umeri.

— Dar bine, *maman*, abia adineauri am băut cafeaua!

---

[1]) Mătuşă. (N. red. rom.)

[2]) Iată omul de care avem nevoie. (N. red. rom.)

[3]) E foarte cumsecade. (N. red. rom.)

— E adevărat, *ma tante*, e foarte devreme; abia a trecut de douăsprezece, — spuse şi cneazul uitându-se la ceas.

Bătrâna se posomorî şi iar căzu într'o stare de toropeală.

— Tocmai am trecut adineauri pe la el; cred că mâine va veni la mine, — o anunţă cneazul pe Polina.

Ea zâmbi trist.

2

Când se întoarse dela şcoală, Calinovici zări numaidecât cartea de vizită a cneazului. Proprietăreasa, văduva slujbaşului, o primise în lipsa lui şi o pusese în rama oglinzii, aşa cum văzuse că se face la case mari; ea nu putea să-i spună nimic chiriaşului ei, fiindcă de peste o jumătate de an nici măcar nu se salutau. Totuşi nu-i pusese în vedere să se mute, numai din pricina Pelagheiei Evgrafovna, pe care nu voia să o indispună. Pe dosul cartonaşului era scris de mâna cneazului: *„Am trecut pe aici ca să mulţumesc autorului pentru plăcerea pe care mi-a procurat-o!"* Citind numele şi semnătura, Calinovici zâmbi; pe urmă, după ce se gândi câteva clipe, îşi scoase uniforma roasă, se bărbieri cu grijă, se pomădă, se pieptănă şi, punându-şi fracul cel negru, se duse întâi la Godnevi. Ca de obicei, Nastenca îl aştepta în salon, lângă fereastră şi ca totdeauna, se bucură mult de venirea lui, îl luă de mână şi-l aşeză lângă ea.

— De unde vii aşa elegant? — vru să afle fata.

— De nicăieri, — o linişti Calinovici şi, după o scurtă tăcere, adăugă: — Adineaori a fost la mine un musafir neaşteptat.

— Cine? — întrebă Nastenca.

Drept răspuns, Calinovici îi întinse cartea de vizită a cneazului. Citind numele şi cele câteva rânduri scrise, Nastenca zâmbi.

— Ce amabilitate! Numai păcat că n'a făcut-o la timp, — adăugă ea, ironic.

— Ce vrei să spui? Cum adică, „la timp?" — întrebă Calinovici, nedumerit

— Vezi bine că n'a făcut-o la timp! Nu te-ai făcut nici mai bun, nici mai deştept, de când s'a publicat nuvela ta: dece nu-ţi făcea vizite înainte şi dece nici nu voia să ştie de tine până acum?

— Ba, dimpotrivă, a fost totdeauna deosebit de amabil cu

mine, şi totdeauna am dorit să mă împrietenesc cu el. E un om foarte inteligent.

Nastenca dădu din cap, a îndoială.

— Nu ştiu. L-am văzut numai de vreo două ori. Are o faţă de iezuit. Nu-mi place deloc; trebue să fie foarte viclean.

Calinovici nu mai stărui, dar după expresia feţei parcă vroia să spună: „Fiecare-i slobod să gândească ce vrea".

Intre timp se întorsese şi Piotr Mihailâci şi acum se schimba în biroul lui. Auzind glasul tânărului director, îi strigă:

— Calinovici, eşti aici?

— Da, aici, — răspunse el.

— Ai avut un musafir, cneazul a trecut pe la dumneata.

— Ştiu.

— Şi ce ai de gând să faci? — îl întrebă bătrânul, intrând în salon. — Ei, te-ai îmbrăcat elegant tocmai la vreme... Treci pe la el, dragul meu; du-te chiar acum! Să-l auzi cum te ridică în slava cerului.

— Şi dece chiar acum? se amestecă Nastenca. — Nici n'a apucat bine să treacă pe la dumneata, că şi dai fuga să-i faci temeneli. Dar ce mari obligaţii ai faţă de el?... E pur şi simplu ridicol!

— Grozav de ridicol! Multe mai înţelegi tu! — o întrerupse Piotr Mihailâci. — Pentru ce să se ducă? Pentru că aşa cere buna cuviinţă şi, afară de asta, cneazul e un om cu trecere şi-i poate fi folositor lui Iacov Vasilici.

— Şi cu ce poate să-i fie folositor lui Iacov Vasilici? Asta-i foarte interesant, numai că nu prea înţeleg.

Piotr Mihailâci se supără.

— Păi sigur că nu înţelegi, dacă în tine vorbeşte numai trufia! — strigă el lovind în masă. — După capul tău, ar trebui să întoarcem spatele tuturor oamenilor care ne salută; noi şi numai noi suntem buni! — Apoi, către Calinovici: — N'o asculta, Iacov Vasilici!... E neserioasă!...

— Am de gând să mă duc, — mărturisi Calinovici.

Nastenca îl ţintui cu privirea.

— Du-te! — încuviinţă bătrânul. — Dar e cam noroi şi nu face să mergi pe jos; poruncesc îndată să înhame calul. — Apoi ieşi repede.

— Te duci? — întrebă Nastenca.

— Desigur, — răspunse Calinovici.

— Şi dacă eu nu vreau?

— Ciudată dorinţă!

— Ei, să admitem că-i ciudată; dar dacă aşa vreau eu? Oare n'ai să jertfeşti pentru mine fleacurile acestea?

— Nu înţeleg ce-i de jertfit aici. Trebue să-i întorc vizita, şi i-o întorc. Ce vezi rău în asta?

— Se prea poate să nu fie nimic rău; dar eu nu vreau. De câte ori vine în oraş, cneazul stă acolo, la generăleasă, şi eu le urăsc pe femeile acelea. Tu singur mi-ai spus ce rece te-au primit. Are să-ţi vină bine, ţie, cu amorul tău propriu, când au să te întâmpine iar cu mutrele lor?

— Nu mă duc la generăleasă, de care nici nu vreau să aud, ci la cneaz, şi nu eu mă duc cel dintâi la el, ci-i întorc vizita.

— Nu te duce, iubitul meu, îngerul meu, nu te duce! Insist mult de tot. Rămâi la noi astăzi! N'am să te las să pleci. Vreau să te privesc. Uite, ce bine îţi şade!

Nastenca îl luă de mână.

— Intr'un sfert de ceas sunt înapoi, — răspunse el.

— Dar ţi-am spus că nu vreau, — se împotrivi Nastenca.

— Un capriciu şi nimic mai mult, şi încă un capriciu stupid, — se încruntă Calinovici.

— Nu, Jacques, nu-i un capriciu, ci pur şi simplu o presimţire, — mărturisi ea. — In clipa când mi-ai spus că a fost cneazul la tine, mi s'a strâns inima — şi încă aşa de tare, ca şi cum, de pe urma acestei cunoştinţe, ne-ar ameninţa, pe tine şi pe mine, toate nenorocirile din lume. Te mai rog încă odată, nu te duce la generăleasă, nu întoarce vizita cneazului! Oamenii ăştia au să ne piardă pe amândoi.

— A, dac'ai ajuns la presimţiri, m'am lămurit, — zise Calinovici. — Dar eu nu cred deloc în presimţiri, aşa că am să mă duc, — urmă el cu ironie.

— Ştiam prea bine, dinainte, — răspunse ea, — că cea mai mică dorinţă a ta ţi-e mai scumpă decât toate suferinţele mele.

— Dacă ştiai, atunci ce rost mai are toată discuţia asta? — întrebă Calinovici.

Nastenca îşi pierdu răbdarea.

— Ascultă, Iacov! — izbucni ea. — Dece vorbeşti aşa cu mine?... (Glasul îi tremura şi ochii îi înnotau în lacrimi).

Nu-mi vorbi astfel, — urmă, — ţi-am jertfit tot... nu glumi cu iubirea mea! Dacă te porţi aşa cu mine, să ştii, n'am să mai pot îndura. Crede-mă! Voi muri! Om fără de inimă ce eşti!

— Nastenca! Ajunge! Ce-i cu tine? — zise Calinovici încercând s'o apuce de mână, dar ea şi-o trase repede înapoi.

— Pleacă de aici. N'am nevoie de mângâierile dumitale! — spuse ea; apoi se ridică şi plecă, dar în prag se opri: — Dacă te duci la cneaz, să nu mai vii la noi! Nici azi, nici mâine... Să nu mai vii deloc! Nu vreau să te mai văd!... Egoistule!

Calinovici făcu un fel de strâmbătură. Nastenca îi întoarse spatele şi ieşi.

In clipa aceea intră Piotr Mihailâci şi-i strigă dela uşă:

— Calul e gata. Du-te cu bine!

— Vă sunt foarte recunoscător, — răspunse Calinovici şi, punându-şi paltonul, ieşi în faţa casei.

Il aştepta aceeaşi trăsurică, cu care făcuse vizite cu un an în urmă, dar acum era şi mai puţin arătoasă; iarna trecută, nişte borfaşi, vrând să-i fure învelitoarea de piele, o tăiaseră. Şi calul era acelaşi, numai că se mai îngrăşase. Iar pe capră — tot Tiorca; Pelagheia Evgrafovna, chibzuită cum era, îl făcuse până la urmă vizitiu, ca să nu mănânce mâncarea degeaba. Intr'un cuvânt, singura deosebire era că de data aceasta Tiorca nu se mai linguşea pe lângă Calinovici, pe care, după alungarea lui din postul de paznic, îl ura de moarte, iar când îl trimiteau după câte ceva, pentru tânărul director, zăbovea de două ori mai mult decât era nevoie; nu-i vorbă că lipsea el câte două ceasuri, şi când se ducea să ia colaci dela brutăria vecină. Acum mâna calul cu o încetineală ucigătoare, parcă mergea după mort. Calinovici se plictisise.

— Hai mai repede! Parc'ai duce ouă! — îl îmboldi el.

— Calul nu merge mai repede, — răspunse scurt Tiorca.

— Dă-i bici!

— Mai va! Mi-e frică! Nu-i place când dai cu biciu'n el şi îndată te păleşte cu piciorul! — spuse invalidul zmucind uşor hăţurile şi mânând tot la pas.

Calinovici mai aşteptă un timp; dar până la urmă îşi pierdu răbdarea.

— Dă bici calului, ţi-am mai spus odată! — repetă el.

Tiorca tăcea.

— Dă-i bici, îţi spun! — ţipă Calinovici.

— Da' nici n'am bici! — strigă invalidul.

Calinovici, văzând că nu era chip să înfrângă încăpăţânarea lui Gavrilâci, se dădu jos din trăsură.

— Du-te acasă, nu mai merg cu tine, dobitocule! — ţipă el şi o luă pe jos.

Tiorca mormăi ceva pe înfundate şi, ca şi cum nu s'ar fi întâmplat nimic, întoarse trăsurica şi o porni înapoi la trap.

Ca şi întâia oară, în vestibulul locuinţei generălesei, îl întâmpină un lacheu în livrea.

— Înălţimea sa e acasă? — întrebă Iacov Vasilici.

— O clipă, vă rog, — răspunse lacheul şi urcă spre încăperile de sus.

Cneazul şi Polina stăteau în salon la locurile lor obişnuite. Generăleasa mesteca o coajă de scorţişoară, ca să-şi facă poftă de mâncare. Lacheul anunţă sosirea lui Calinovici.

— Hm, vorbeşti de lup şi lupul la uşă! — exclamă cneazul, ridicându-se.

— Primeşte-l aici, — zise repede Polina.

— Da, răspunse el şi se întoarse către bătrână: — *Ma tante*, a venit la mine Calinovici, un scriitor, pot să-l primesc aici?

— Care scriitor? — întrebă ea, clipind din ochi.

— A mai fost la noi, *maman*, acum un an, — îi aminti Polina.

— Unde a fost? — stărui bătrâna.

— A fost aici, la dumneata, — lămuri cneazul.

— Nu ştiu când a fost... nu-mi aduc aminte, — zise bolnava.

— Ei, da' văd că nu-ţi aminteşti, ai uitat. Se poate să-l primesc aici? E un tânăr foarte inteligent şi simpatic, — îi explică cneazul.

— Cum să nu se poată? — Dacă mi-l recomanzi tu, sunt foarte bucuroasă, — răspunse ea.

— Poftească-l, — porunci cneazul lacheului şi trecu în alt salon; Polina se ridică şi începu să-şi potrivească în grabă părul în faţa oglinzii.

Calinovici apăru.

— Vă sunt profund recunoscător că mi-aţi făcut plăcerea de a vă vedea! — începu cneazul, ieşindu-i înainte şi, luându-i mâinile, i le strânse călduros. Cunoaşteţi gazdele? — adăugă el.

Calinovici răspunse că avusese onoarea de a veni o singură dată în casă.

— In cazul acesta, daţi-mi voie să vă reînnoiesc cunoştinţa, — încheie cneazul şi-l conduse în salon.

— *Monsieur* Calinovici, — se adresă el generălesei; dar ea doar clipi din ochi.

Dimpotrivă, *mademoiselle* Polina se înclină cu multă amabilitate.

— *Je vous prie, monsieur, prenez place*[1]), — îl invită cneazul apropiindu-i un scaun şi aşezându-se lângă el.

— *Monsieur* Calinovici n'a fost deloc drăguţ; ne-a vizitat numai o singură dată, — îi reproşă Polina în franţuzeşte.

Calinovici răspunse tot în franţuzeşte că, auzind de boala generălesei, nu îndrăznise să le mai supere. Cneazul şi Polina schimbară o privire: le plăcuse la amândoi fraza franţuzească. întoarsă cu iscusinţă de tânărul director.

Bătrâna nu înceta să clipească, rotindu-şi privirea fără expresie dela fiica ei la cneaz şi dela cneaz la Calinovici.

— Intr'adevăr, *maman*, nu s'a simţit bine în cursul acestui an şi n'a primit mai pe nimeni, — o scuză Polina.

Bătrâna se întoarse spre Calinovici; arătându-i cum îi tremură mâna umflată şi strângând degetele, zise:

— Simt o slăbiciune în mâini, iar degetele mi-s ţepene.

— Cu vremea sensibilitatea va reveni, excelenţă. Asta va trece, — răspunse el.

— Da, va trece, cu siguranţă că va trece, — adăugă cneazul. — Cu ajutorul lui dumnezeu, la vară ai să faci băi reci, la moşie şi să vezi cum te înzdrăveneşti, *ma tante!*

— N'am poftă de mâncare... mi-e gura amară... mâncărurile care înainte-mi plăceau, acuma nu pot să le mai sufăr... — urmă bătrâna, adresându-se iar lui Calinovici, fără să ţină seama de spusele cneazului.

Expresia feţei lui arăta o adâncă compătimire. O clipă, pe buzele cneazului flutură umbra uşoară a unui zâmbet.

— Totuşi, *maman*, ai poftă de mâncare: ai vrea să mănânci, dar prea multă mâncare nu-ţi face bine, — zise Polina.

Bătrâna însă nu luă în seamă cuvintele fiicei sale. Nespus

---

[1]) Vă rog, domnule, luaţi loc. (N. red. rom.)

de mulţumită că întâlnise un om cu care putea să vorbească în voie despre boala ei, îi mai spuse lui Calinovici:

— Imi slăbesc picioarele... nu pot umbla... mă împleticesc...

— Va trece şi asta, excelenţă, — repeta el.

— Oare va trece de tot? — întrebă bolnava.

— Cred că da, — răspunse Calinovici. — Tatăl meu a suferit exact de aceaşi boală şi pe urmă a mai trăit cincisprezece ani şi a fost cum nu se poate mai sănătos.

— Numai cincisprezece ani... şi pe urmă a murit! — rosti bătrâna, căzând pe gânduri.

Calinovici tăcu.

Pe buzele cneazului flutură iar un zâmbet fugar; apoi se uită la Polina.

— Nu vă plictiseşte viaţa asta de provincie, de care vă temeaţi atâta? — se adresă ea lui Calinovici, mai mult pentru a curma discuţia mamei sale despre boală.

— Probabil că anul acesta, *monsieur* Calinovici n'a avut când să se plictisească fiindcă a scris minunatul său roman, — interveni cneazul.

— Romanul l-am scris acum vreo doi ani, — zise Calinovici

— Vă ocupaţi demult cu literatura? — întrebă Polina.

— Da, — răspunse el.

— Ceeace înseamnă că nu vă grăbiţi cu publicarea, — interveni din nou cneazul, — şi asta-i minunat: cu cât eşti mai sever cu tine însuţi, cu atât mai bine. In literatură, ca şi în viaţă, nu trebue să uiţi zicătoarea care spune că omul se va căi de o mie de ori c'a vorbit prea mult, dar niciodată că a spus prea puţin. Minunat, minunat! — repetă el şi, după o scurtă pauză continuă: — Acum însă, când aţi păşit atât de strălucit pe tărâmul acesta, probabil că aveţi multe opere gata scrise sau în lucru.

— In proiect sunt multe, dar deocamdată n'am încă nimic pus la punct, ca să mă pot hotărî să public ceva, — răspunse Calinovici.

— Minunat, minunat! — reluă cneazul. — Şi oricât de mare ar fi nerăbdarea noastră de a citi o nouă lucrare a dumneavoastră, dorim nu mai puţin ca, după ce ne-aţi dăruit o operă atât de reuşită, să păşiţi în cariera dumneavoastră literară cu şi mai mare succes; deaceea nu ne luăm îndrăzneala să vă grăbim:

gândiți bine la ceeace scrieți, meditați îndelung... După întâia dumneavoastră încercare, aşteptăm să ne dați opera capitală şi pe deplin matură...

Calinovici se înclină.

— Da, pe cinstea mea, — urmă cneazul, — v'o spun fără nicio intenție de măgulire, v'o spun numai ca un adevărat admirator al talentului dumneavoastră.

— Mă gândesc adeseori ce greu e să scrii, — interveni Polina în discuție. — Judecând după mine, câteodată nu eşti în stare să scrii o scrisoare, dar un roman! Eu cred că tot timpul cât scrii nu trebue să te gândeşti la nimic altceva: altfel îți pierzi şirul ideilor şi nu te mai poți concentra.

— Eu cred, *ma cousine*, că trebue să ai un talent deosebit, — reluă cneazul, — o imaginație puternică. In timpul vieții mele de hoinar, prin Rusia şi prin străinătate, am cunoscut mulți scriitori şi tot felul de artişti, începând dela un oarecare actor de provincie şi până la Goethe, căruia am avut onoarea să-i fiu prezentat în calitate de călător rus, şi trebue să recunosc că la fiecare din ei am observat ceva neobişnuit — ceva pe care nu-l găsesc la noi, ceilalți muritori de rând. Şi deosebit de asta, fără a mai vorbi de inteligența lor — de altfel nici nu-mi pot închipui un scriitor sau un artist lipsit de inteligență — cei mai mulți sunt extraordinar de nobili şi generoşi.

— Dar dumneavoastră nu v'ați ocupat niciodată cu literatura, n'ați scris nimic? — întrebă cu modestie Calinovici.

— O, doamne, nu! — răspunse cneazul. — Ce fel de scriitor aş mai fi şi eu! Am atâtea alte treburi şi, afară de asta, nici n'aş fi în stare să scriu.

— N'aş putea crede aşa ceva, — îi răspunse pe acelaşi ton Calinovici.

— Intr'adevăr, n'aş fi în stare, — răspunse cneazul, — deşi am trăit aproape toată viața printre scriitori, şi trebue să spun că am avut printre ei multe cunoştințe scumpe mie, — adăugă el oftând.

Discuția se opri un timp.

— Probabil că înălțimea voastră l-a cunoscut şi pe Puşchin? — reluă Calinovici.

— Sigur că da, chiar foarte bine. Am crescut aproape împreună, am ieşit în acelaşi timp în lume, ca tineri — eu, ca sub-

locotenent de gardă, iar el pare-mi-se că lucra pe vremea aceea la ministerul de externe... *C'était un homme de génie*[1])... în adevăratul înţeles al cuvântului. El, Baratânschi, Delvig, Pavel Naşciochin — ultimul a fost chiar în acelaşi regiment cu mine — toţi tinerii aceştia făceau parte din acelaşi cerc.

Polina interveni iar în discuţie.

— Nu-mi aduc bine aminte unde am citit, — spuse ea strecurând o privire printre gene, — că lui Puşchin îi plăcea să fie privit, în societate, mai mult ca om de lume, decât ca scriitor şi poet.

— Cum să-ţi spun, verişoară, — răspunse cneazul, — poate că da şi poate că nu; la început, în tinereţe, o fie fost aşa. L-am întâlnit nu numai la Petersburg, dar şi în Chişinău şi la Odessa: în sfârşit, cunoşteam şi pe doamna aceea de care era îndrăgostit, una din cele mai încântătoare femei din câte au fost vreodată pe lume; pe vremea aceea, aşa cum era la modă printre noi, ţinerii, se prea poate să fi dorit să pară nebunatic... ei, dar pe urmă, când i s'a dus vestea peste tot, când veni apoi şi distincţia acordată de ţar, titlul de *Kammerjunker*, toate acestea l-au făcut să-şi preţuiască talentul.

— Cred că Puşchin avea şi altă măsură pentru talentul său, — observă Calinovici.

— Fără îndoială, — reluă cneazul, — dar ceeace era mai de preţuit la el, — urmă, lovindu-se cu palma peste genunchi, — era dragostea lui pentru Rusia: parcă se străduia să cunoască orice amănunt despre ea; şi, în anii din urmă ai vieţii lui, când venind la Petersburg treceam uneori pe la el, spunea mai totdeauna: „Cneazule, trăeşti în provincie şi hoinăreşti de atâţia ani pe acolo; povesteşte-mi cum e pe la voi şi ce se mai întâmplă prin părţile acele". Odată, ca un făcut, şi chiar în ajunul plecării mele la Petersburg, la noi în gubernie s'a întâmplat ceva groaznic. A apărut la un moment dat un oarecare Solfini. Nu puteai să-ţi dai seama dacă e italian, grec sau evreu; ştiam doar că-i pictor. In iarna aceea locuiam în oraş şi, cum în general îmi place arta, l-am luat sub ocrotirea mea. Făcea portrete minunate: desenul era firesc, lumina — de efect, prindea trăsăturile caracteristice ale feţei cu o exactitate neîntrecută, dar nu finisa

[1]) Era un om genial. (N. red. rom.)

tabloul, nu-şi ducea lucrul până la capăt, mai ales în ce priveşte amănuntele. Asta încă n'ar fi fost nimic, dar mai rău decât toate era că, atunci când îţi făcea portretul, devenea un fel de tiran: şedinţele ţineau câte şapte ore şi era vai şi amar dacăţi trecea prin gând să te scoli şi să pleci; arunca pensula, pleca şi, oricâţi bani i-ai fi dat, nu-şi mai relua lucrul. Întocmai aşa a făcut şi cu soţia guvernatorului. I-am atras atenţia că o astfel de lipsă de tact, mai ales faţă de o asemenea doamnă, nu era, hotărît, la locul ei; la asta mi-a răspuns foarte naiv, cu vorba lui obişnuită: „Mânca-m'ar câinii, doar sunt pictor, nu zugrav; e o proastă! Nu pot să-i fac portretul... Judecaţi-mă cum vreţi".

Polina începu să râdă, Calinovici zâmbi şi el.

— Cneazule, bine-l mai descrii pe Solfini! Parcă-l văd în faţa mea, — zise Polina.

— Da, mă pricep la imitaţii, — răspunse el şi se adresă apoi din nou lui Calinovici: — In concluzie, domnul acesta se îndrăgosteşte de soţia unui personagiu destul de important, o doamnă foarte drăguţă şi cam cochetă, care poate chiar căutase să-l atragă. De altfel nu-i de mirare că el îi plăcuse; era într'adevăr un bărbat frumos, înalt, bine făcut, cu un păr negru şi des, cu nas acvilin, roman, iar în obraji avea parcă două petale de trandafir. Totuşi, între el şi doamna aceea, soţia unui consilier de stat, era o prăpastie. Desigur însă că Solfini, ca cetăţean liber ce era, nu voia să ştie nimic de toate acestea...

— Mi-l închipui în ce situaţie era, — îl întrerupse Polina zâmbind.

— Groaznică! — reluă cneazul. — Incepu să urmărească pretutindeni pe biata femeie, aşa că până la urmă bărbatul ei porunci să nu mai fie primit în casa lor; Solfini deslănţui atunci un scandal şi mai mare: provocă la duel pe soţ, care bineînţeles nu primi. Pictorul cutreiera oraşul înarmat cu un pumnal, cu gând să-l omoare, ceeace îl sili pe soţ să se plângă guvernatorului; nefericitul nostru îndrăgostit, escortat de un jandarm, fu scos din oraş, fără niciun ban, numai cu un palton pe el, pe un ger de treizeci de grade.

— Sărmanul! — exclamă Polina.

— Aveţi răbdare, să vedeţi cum s'au sfârşit toate acestea! — o întrerupse cneazul. — Intâmplarea începe cu fuga lui Solfini

de sub escortă, la cea dintâi staţie. Trece un timp; nu se mai aude şi nu se mai ştie nimic despre el; soţul doamnei pleacă la ţară, ea rămâne singură acasă... şi de aici încolo părerile sunt împărţite: unii spun că Solfini a ieşit ca din pământ, ivindu-se în oraş, c'a mituit servitorii şi a pătruns în casă; iar alţii susţin că i-ar fi scris doamnei câteva scrisori, cerându-i o întrevedere şi că ea ar fi primit.

— E foarte posibil să fi primit; poţi să te hotărăşti la aşa ceva numai dintr'un sentiment de compătimire, — zise Polina către Calinovici.

— Cum să nu, — încuviinţă el.

— Desigur, — reluă cneazul şi continuă: — Dar indiferent cum s'or fi întâmplat lucrurile, fapt e că el intră în dormitorul ei şi încuie uşa... Ce s'a petrecut între ei nu se ştie; atâta doar că deodată s'a auzit un ţipăt şi pe urmă o detunătură. Servitorii au alergat, au spart uşa şi au găsit două cadavre îmbrăţişate. Solfini ţinea în fiecare mână câte un pistol: Unul îndreptat spre pieptul acelei doamne, iar celălalt, a cărui ţeavă o vârîse în gură, îi găurise craniul.

— Cum asta, cneazule? Vai ce îngrozitor şi trist!... — exclamă Polina închizând ochii.

Cneazul nu-i răspunse şi înălţă din umeri.

— Dar în afară de zminteala asta, — continuă el, — şi cu toată firea lui pasionată, în stare să-l împingă la crimă, Solfini era unul din oamenii cei mai buni, cei mai nobili. Aşa, de pildă, una din plăcerile lui cele mai mari era, aceea de a merge la catedrala noastră, când slujea arhiereul, ceeace îi amintea de Roma şi de papa. De obicei, pe scările bisericii, îl întâmpinau o mulţime de cerşetori: „Vai, sărmani de voi, zicea el, n'aveţi nici ce mânca!" Şi le împărţea toţi banii pe care-i avea la el.

— Un artist! — exclamă Polina, oftând.

— Da, un artist în adevăratul înţeles al cuvântului, — repetă cneazul şi rămase pe gânduri, vrând parcă să şi le adune. — Toate acestea, — continuă el după câteva clipe, — le-am povestit lui Puşchin; m'a ascultat şi peste câteva zile ne-am întâlnit iar. „Ştii, cneazule, îmi zise el, că ţi l-am descris pe italianul dumitale! Treci mâine pe la mine să-ţi citesc". M'am dus...

Începe să-mi citească despre vestitul lui improvizator.[1]) „Ei? Cum îţi place?“ mă întrebă el. „Minunat, zic eu; dar ce legătură are cu fleacul meu de povestire?“ „Foarte mare, îmi răspunse el. Mi-a dat în gând să înfăţişez un artist înnăscut, un improvizator, în mijlocul societăţii noastre reci şi egoiste“. Şi astfel Solfini al meu a ajuns nemuritor.

Polina ascultase cu mult interes lunga povestire a cneazului. Şi Calinovici îl urmărise cu cea mai mare atenţie; numai generăleasa se gândea la altceva: glasul bătrânului ei stomac era mai puternic decât orice.

— Stăm curând la masă? — întrebă ea pe fiică-sa.

— Da, îndată, *maman,* — răspunse fata.

Calinovici înţelese că era timpul să plece şi se ridică.

— *Au revoir, au revoir!*[2]) ... — începu cneazul.

— *Monsieur* Calinovici va avea poate amabilitatea să ia masa cu noi? — rosti deodată Polina.

Pe chipul cneazului trecu iar un zâmbet fugar.

— Minunat, minunat! Asta va prelungi pentru câteva ceasuri plăcuta noastră discuţie, — se grăbi el să adauge.

Calinovici făcu o plecăciune.

— Minunat, minunat! — repetă cneazul. — Lăsaţi-vă pălăria şi luaţi loc.

Calinovici se aşează. Începu iar o discuţie destul de însufleţită, în care cneazul vorbea bineînţeles mai mult decât toţi ceilalţi şi mai ales despre literatură. Lăuda orientarea scriitorilor contemporani, orientarea înţeleaptă, practică, în care, slavă domnului, nu mai rămăsese nici urmă din dulceagul sentimentalism al anilor dintre 1820 şi 1830; se bucura de dispariţia totală a odelor, a dramelor nefireşti, care prin minciuna lor bombastică puteau pricinui unui om cu judecata sănătoasă numai crize de ficat; în sfârşit, se mai bucura nespus că nu se mai scriau versuri „pentru ea“, „către lună“, „către stele“. Lăudă literatura franceză pentru forma ei măiastră şi vorbi cu mult respect de literatura engleză; într'un cuvânt se arătă un adevărat diletant în materie de literatură. După cum se poate lesne bănui, năs-

---

[1]) Personagiu din povestirea lui Puşchin „Nopţi egiptene“, care face parte din culegerea „Fragmente de povestiri neterminate“. (N. red. rom.)

[2]) La revedere, la revedere! (N. red. rom.)

cocise pe da-a-'ntregul povestea cu Solfini, numai în dorinţa de a arăta tânărului scriitor marea lui simpatie pentru artişti şi dragostea lui pentru artă, făcând în acelaşi timp şi o aluzie la legăturile lui cu Puşchin, marele poet — un om din rândul celor aleşi, cu prietenia căruia se ştie că se lăudau, după moartea lui, nu numai oameni pe care el nu-i cunoscuse niciodată, ci chiar şi adversarii lui de presă — în virtutea acelei nevinovate slăbiciuni a oricărui muritor de rând, care ţine să stea cât mai aproape de un om mare, pentruca şi asupra lui să se răsfrângă o rază din aureola celui glorificat. Calinovici, cu inteligenţa şi agerimea lui, ar fi trebuit să vadă şi să înţeleagă îndată toate acestea, dar nici nu-i trecu prin gând aşa ceva: prea mare era iscusinţa cu care cneazul, pe căi lăturalnice, pătrunsese în inima lui, măgulindu-l cu rafinată dibăcie; iar tămâierea, oricât de grosolană, are darul de a ne ameţi. Sunt foarte mulţi oameni pe lume, a căror inimă nu se lasă înduioşată nici de rugăminţi, nici de lacrimi şi nici de nedreptatea cea mai strigătoare la cer. De îndată ce-i măgulești, însă, se moaie până la duioşie, şi poţi dobândi dela ei orice; eroul meu, trebue s'o spun, face parte mai degrabă din această categorie de oameni.

La patru şi jumătate, Polina, cneazul şi Calinovici se aşezară la masă. Generăleasa mâncă în dormitorul ei. Masa, servită de o ceată întreagă de servitori în livrele, care aduceau mâncarea în vase şi pe tăvi de argint, a fost minunată, aşa cum poate fi numai într'un orăşel de provincie. Generăleasa mai avea încă de pe vremea răposatului ei soţ — fost vreo unsprezece ani comandant al unui regiment de cavalerie — un bucătar de casă mare care, după moartea stăpânului său, se plictisea fiindcă n'avea ce face şi gătea numai supă de cartofi şi ficat prăjit. Adevărata lui activitate începea numai odată cu venirea cneazului; atunci i se puneau la dispoziţie alimentele de care avea nevoie şi în cantitatea pe care o cerea, şi bătrânul ştia să fie la înălţime!... Aproape după fiecare masă, cneazul nu scăpa prilejul, când îl întâlnea, să-i spună o vorbă bună.

— Straşnic, minunat! — spunea el, sărutându-şi vârfurile degetelor împreunate; — Grigori Vasilici, dumneata, fără discuţie, eşti un talent.

Grigori Vasilici se uita la el cu tristeţe şi răspundea:

— Păcat de talentul meu, înălțimea voastră; am ajuns bucătăreasă, știu să gătesc numai fiertură de ovăz.

Cneazul căuta de obicei să schimbe vorba, nevoind să audă din gura bătrânului o părere poate și mai proastă despre stăpânele lui.

După masă, trecură să-și bea cafeaua și să fumeze într'o cameră de lucru elegant mobilată. Multă vreme visase *mademoiselle* Polina să aibă o asemenea cameră confortabilă, cu un cămin, cu draperii de catifea și cu bibelouri chinezești; dar oricât se lingușise ea pe lângă mamă-sa, oricât o rugase, bătrâna nici nu voia să audă, deoarece cheltuise foarte mult cu instalarea locuinței. Ca în toate împrejurările grele din viață, Polina se adresase tot cneazului.

— O punem noi la cale și pe asta! — făgăduise el și chiar în aceeași seară aduse vorba despre cameră.

— Nu, cneazule, nu și nu, e de prisos! — răspunse generăleasa.

— Pentru ce-i de prisos, *ma tante?* Vară-mea n'are o cameră în care să stea liniștită.

— Nu, e de prisos! — repetă și mai hotărît bătrâna.

— Atunci voi instala eu, pe socoteala mea, această cameră pentru vară-mea, — zise cneazul.

— Știu că ești gata s'arunci cu banii pe fereastră, — răspunse generăleasa zâmbind.

De altfel crezuse că e o glumă. Dar în două săptămâni camera fu gata. Pe Polina o mustra conștiința. Bătrâna nu mai pricepea nimic.

— Ce-i, cneazule, ne dărueşti toate acestea? — întrebă ea.

— Da, le dăruesc, *ma tante*, le dăruesc, dar, în orice caz, nu dumitale, ci verișoarei mele, și nici n'o să te lăsăm să intri la ea în cameră.

— Ah, nechibzuit mai ești! — făcu generăleasa, clătinând din cap, dar cu o vădită mulțumire, îi plăceau darurile sub orice formă.

— *Merci, cousin!*[1]) — zise Polina și, adânc mișcată, îi întinse cneazului mâna, pe care acesta i-o strânse, cu o privire plină de înțeles.

---

[1]) Mulțumesc, dragă verișorule. (N. red. rom.)

După ce se aşezară cu toţii în fotoliile moi şi joase, cneazul îndreptă iar discuţia asupra literaturii, şi, între altele, îşi exprimă uimirea că, aflându-se în anii din urmă la Petersburg, nu întâlnise în societatea bună pe niciunul dintre literaţii mai de seamă. Unde trăesc ei oare? Pe cine cunosc? Numai dumnezeu ştie! Şi, după părerea lui, apropierea scriitorilor de înalta societate era absolut necesară.

— Dumneavoastră, domnilor literaţi, — continuă el, adresându-se de-a-dreptul lui Calinovici, — frecventând lumea bună, veţi întâlni caractere şi subiecte interesante, cunoscute lumii intelectuale, iar societatea, la rândul ei, va începe să îndrăgească ce e al nostru, ce ne este aproape şi scump nouă, ruşilor.

Calinovici obiectă că nu-i tocmai uşor să pătrunzi în înalta societate.

— Ba, dimpotrivă, — protestă cneazul, — trebue numai să încerci să te introduci. Desigur, la început veţi fi neplăcut impresionaţi de atitudinea oamenilor, dar pe urmă, cunoscându-vă, se vor obişnui cu dumneavoastră, vă vor îndrăgi... Adeseori, — urmă el, — vedem în păturile cele mai înalte ale societăţii, oameni care nu se disting prin nimic şi dumnezeu ştie din ce stare sunt şi ce hram poartă. Literatul rus, credeţi-mă, poate să-şi ocupe oricând acolo locul ce i se cuvine. Domnilor, prieteniile dumneavoastră dela periferie şi viaţa pe care o duceţi numai în cercuri restrânse, orice-aţi zice, aruncă o umbră asupra operelor pe care le daţi la iveală. Şi-i pe deplin îndreptăţit proverbul: „Spune-mi cu cine te'nsoţeşti, ca să-ţi spun cine eşti".

După cât se vedea, Calinovici era de aceeaşi părere cu cneazul; abia după ora zece se ridică pentru a-şi lua rămas bun.

— Sper că veţi mai veni din când în când pe la noi, — îl invită Polina.

Calinovici răspunse că va socoti aceasta drept cea mai mare plăcere pentru el.

— Şi eu am o propunere, — interveni cneazul. — Poimâine vor sosi ai mei, şi atunci vom organiza o mică serată literară şi-l vom ruga pe domnul Calinovici să ne citească romanul lui.

— O, asta ar fi foarte, foarte plăcut, — zise veselă Polina. — N'am avut îndrăzneala să vă supăr, dar aş dori nespus de mult să aud pe autor citindu-şi opera; puţini au parte de plăcerea asta.

Calinovici răspunse că e gata oricând să le îndeplinească dorința, îndată ce-i vor porunci; apoi își luă rămas bun.

— Ei, cum ți s'a părut tânărul? — întrebă cneazul după plecarea lui.

— E foarte simpatic.

— Chiar simpatic?

— Da, simpatic, — repetă Polina, privindu-l cu înțeles.

— Ah, femeile, femeile! — exclamă cneazul.

— Să nu mai vorbim despre asta! Doar mă cunoști destul de bine. — Și Polina îi acoperi ușor gura cu mâna, pe care el i-o sărută; apoi se duseră amândoi la generăleasă.

In vremea aceasta Calinovici se întorcea acasă, stăpânit de simțăminte noi. Mai mult decât toate, îl impresionase confortul din casa generălesei. Doamne! Ce deosebire între toate acestea și felul sărăcăcios de viață al familiei Godnev, în mijlocul căreia trăise mai mult de un an, fără să fi văzut altceva mai bun! Trebue să arăt că visul de totdeauna al eroului meu a fost un interior confortabil. De altfel, pentru care dintre tinerii de azi, mai copți la minte și mai serioși, confortul nu are aceeași însemnătate? Autorul a ajuns la convingerea că pentru noi, copiii acestui secol, ideia de glorie... de iubire... de nemurire... concepțiile despre lume... toate sunt fleacuri față de confort. Aceste abstracțiuni există numai întâmplător în cugetul nostru, iar confortul ne stă în față, cu nemăsurata lui putere de atracție. Spre el ne îndreptăm toate sforțările. El e singurul nostru ideal și pentru el jertfim tot ce ne este drag, chiar dacă pentru asta ar fi nevoie să sfâșiem ce avem mai scump în inimă! Ne tăiem vinele, și lăsăm tot sângele să ni se scurgă, numai pentru a urca treptele statuii vițelului de aur și a fi mai aproape de el! Pentru confort muncim din greu, până ne ofticăm!... Pentru confort ne ploconim, ne închinăm ani dearândul și ne înnăbușim conștiința!... Pentru confort ne părăsim familia și patria, pentru el pribegim în jurul lumii, ne înnecăm și murim de foame prin pustiuri!... Pentru confort alergăm, pe căi cinstite sau necinstite, după moșteniri; pentru confort luăm mită și, în sfârșit, tot pentru el, facem și crime!...

3

A doua zi, bătrânul stătea ca pe ghimpi aşteptându-l pe Calinovici, dar el nu se grăbi deloc şi se ivi tocmai spre seară.

— Ei, ce s'aude, domnule? — întrebă Piotr Mihailâci. — Unde şi cum ţi-ai petrecut ziua de ieri? Ai fost la înălţimea sa? Ce-ai discutat acolo?

— Nimic deosebit! Am fost şi am stat de vorbă, — răspunse scurt Calinovici; dar, băgând de seamă că Nastenca stă bosumflată şi că abia-i răspunde la salut, începu, spre necazul ei, să-l laude pe cneaz, şi încheie, spunând că-i foarte mulţumit de noua lui cunoştinţă, fiindcă, fără îndoială, e un om înviorător într'un mediu de provincie.

— Da, da, e un monument de înţelepciune şi de cultură! — exclamă Piotr Mihailâci.

Nastenca asculta cu atenţie.

— Probabil că te-ai distrat foarte bine la noii dumitale cunoscuţi: ai luat şi masa acolo, şi apoi ţi-ai petrecut la ei toată ziua, — zise ea.

Aflase toate acestea dela căpitan, care urmărea, se vede, pas cu pas pe tânărul director.

— Da, am luat masa acolo, — răspunse Calinovici, liniştit şi indiferent.

— Şi eu să nu ştiu nimic! — spuse mirat Piotr Mihailâci. — Cum a fost masa? Istoriseşte-ne... De, ca la un general; se spune că la ei se serveşte, îndeobşte, cu tacâmuri de argint.

— Masa a fost foarte bună, — răspunse Calinovici.

— Îmi închipui! — rosti Nastenca cu dispreţ.

Cuvintele lui Calinovici o scoteau din fire. „Cum se poate ca omul acesta mândru şi mare (mai ales „mare", îşi spunea ea cu profundă convingere) să fie atât de meschin şi să se lase încântat de o invitaţie într'o casă de oameni stupizi şi îngâmfaţi?" se gândea ea şi-şi propuse să arate că nici nu-l bagă în seamă şi că-l dispreţueşte. Şi poate c'ar fi făcut-o dacă ar fi văzut că-i pare cât de cât rău şi că-şi dă seama de vina lui; dar Calinovici, dimpotrivă, se bosumflă şi mai tare; toată ziua nu-i adresă Nastencăi niciun cuvânt, nicio privire cu înţeles şi luă acel ton rece şi politicos, care nu-i plăcea deloc la el şi o făcea să sufere mai mult ca orice. Desigur că într'o asemenea luptă

se dă bătut cel mai generos, cel care iubește mai mult. Seara, după masă, Nastenca nu se mai putu stăpâni și-i zise lui Calinovici:

— Tu ești vinovat și tot tu te superi!

— Cu cei mofturoși sunt și eu la fel, — răspunse tânărul și plecă.

Rămasă singură, Nastenca începu să plângă cu lacrimi amare: „Doamne, doamne! Ce om!" oftă ea. Nu putea nici îndura, nici înțelege toate acestea.

In ziua hotărîtă pentru lectură, pe la vremea prânzului, soția și fiica cneazului sosiră în oraș. Polina se bucură foarte mult de venirea lor, iar cneazul nu întârzie să le anunțe că pregătise pentru ele o mică surpriză, și că în seara aceea un tânăr autor foarte inteligent și instruit le va citi o lucrare a lui — un roman.

— Sper că-i veți da atenția cuvenită, — încheie el cu un zâmbet, pe care credem că soția și fiica lui l-au înțeles.

— A, desigur, asta-i foarte plăcut! — răspunse blajin și cu glas scăzut soția lui, care mai putea trece drept o frumusețe, deși suferea de vreo cinci ani de o boală de nervi. Cel mai mic zgomot îi dădea dureri de cap, și de aceea cneazul, cu o grijă veșnic trează, o ferea de orice tulburare. Tânăra cneaghină, răspunse tatălui ei cu un surâs îngeresc. Trebue să spunem că, deși cneazul era de o delicatețe care mergea până acolo că nimeni din familia lui nu-l văzuse vreodată în halat, știa totuși să se poarte în așa fel ca fiecare cuvânt, fiecare privire a lui să fie lege.

Ceva mai greu le-a fost să anunțe generălesei serata literară. Cneazul își pierdu cel puțin o jumătate de ceas ca s'o lămurească. In sfârșit, bătrâna înțelese, deși nu destul de limpede, și rosti fraza ei obișnuită:

— Sunt foarte bucuroasă, cneazule, și te rog mult să te consideri ca la dumneata acasă... știi doar cât te iubesc.

Drept mulțumire, cneazul îi sărută mâna. Ea aruncă o privire spre cutia de bomboane: el i-o dădu cu totul și ieși. In mintea lui se înfiripă un plan nou. Auzind zvonurile din oraș despre legăturile lui Calinovici cu Nastenca, voia să vadă chiar cu ochii lui și să se încredințeze în ce măsură faptul era adevărat. După ce-l observase cu atenție pe Calinovici la ultima lui vizită, nu prea dădea crezare acestui zvon. Prin aluzii fine, îi ex-

plică toate acestea Polinei, adăugând că n'ar fi rău să-i invite şi pe Godnevi, pentru seara.

Polina îl înţelese foarte bine şi scrise îndată un bileţel lui Piotr Mihailâci, în care-l invita foarte amabil, împreună cu simpatica lui fiică, explicându-i că *„monsieur"* Calinovici, prietenul lor comun, le făgăduise să citească minunatul său roman, şi de-aceea poate că nu vor refuza să împartă cu ei plăcerea de a-l asculta.

...„Şi *maman* a insistat să vă invit şi ne pare foarte rău că ne-aţi uitat cu desăvârşire atâta vreme" — adăugă ea în post-scriptum, după sfatul cneazului.

Primind o scrisoare atât de delicată, Piotr Mihailâci se miră, şi mai ales se bucură pentru Calinovici: „O-o, cum a început să se înalţe Iacov Vasilici al nostru!" îşi zise el şi, temându-se numai de un singur lucru — că Nastenca nu va vroi să meargă la generăleasă — intră sfios în salon şi, cu glas nu tocmai sigur, o înştiinţă pe fiică-sa despre invitaţie. In primul moment, Nastenca se înroşi.

„Ah! Va să zică, aşa te porţi, domnule Calinovici!... Bravo! Te invită să citeşti, şi nu sufli o vorbă!" se gândi ea.

— Ei, ce zici, mergem sau nu? — întrebă Piotr Mihailâci, uitându-se cu nerăbdare în ochii ei.

— Fă cum vrei, dar eu nu mă duc, — răspunse Nastenca.

— Lasă, sufleţelul meu... — începu bătrânul.

Deodată însă faţa Nastencăi luă o altă expresie. In cele câteva clipe se mai gândise.

„Ne invită pentru astă seară. Dece oare? Pesemne că el a cerut-o şi n'a vrut să ne spună. O, scumpul meu!..." se înduioşă ea.

— Nu, tată dragă, am glumit, o să merg. Ţin şi eu mult de tot să iau parte la această serată, — se învoi ea.

Bătrânul o sărută pe frunte.

— Uite pentru asta! — îi mulţumi el, şi apoi, neştiind ce să mai facă de bucurie, îşi frecă mâinile şi adăugă cu naivitate şi blândeţe: — Ce-ar fi să trimitem după Calinovici? Am merge împreună.

— Trimite, dar te rog, nu din partea mea, — încuviinţă Nastenca.

Vroia să se ţină dârză măcar cât de cât. Il trimiseră pe

Tiorca la Calinovici, dar el se înapoie spunând că nu l-a găsit acasă.

— Unde să fie oare? — întrebă Piotr Mihailâci.

— Da' de unde să știu eu? — răspunse furios invalidul, care abia aştepta să se urce iar pe cuptor.

Cum însă erau aproape ceasurile şase, Piotr Mihailâci îl chemă îndărăt, îi porunci scurt să înhame calul, apoi ar mai fi voit să-l probozească pentru neascultarea cu care — ca un bătrân necioplit ce era — îl supărase pe Calinovici; dar Tiorca nici nu voia s'audă: trânti uşa, ca de obicei, şi ieşi.

— Ce animal antediluvian! — exclamă Piotr Mihailâci şi începu să se bărbierească.

Nastenca începuse să se gătească şi ea. Niciodată nu se străduise ca de data aceasta, să se îmbrace potrivit cu chipul ei. Folosi toate micile şiretlicuri cunoscute: rochia de mătase neagră o garnisi cu funduliţe de un roşu aprins, îşi împodobi cu bucle capul drăgălaş, iar la urechi îşi puse cercei mici de mărgean; în sfârşit, voia să apară la generăleasă, în casa aceea cu oameni mândri şi îngâmfaţi, demnă de dragostea lui Calinovici despre care desigur că şi aflaseră.

Piotr Mihailâci se îmbrăcă şi începu să-şi piardă răbdarea.

— Intârziem, cu siguranţă că întârziem, şi avem să fim nepoliticoşi faţă de stăpânii casei din pricina Nastasiei Petrovna şi a bicisnicului celuia de invalid! — spunea el, şi pe urmă îl rugă pe căpitan, care tocmai sosise, să-l zorească pe ticălosul de Tiorca.

Bineînţeles, căpitanul îi făcu voia şi se duse îndată în grajd. Intr'adevăr, Gavrilâci se mocoşea atâta, încât căpitanul trebui să-i ajute, strângând cureaua dela ham şi legând hăţurile. Se făcuse aproape opt când fură gata. In sfârşit, tatăl şi fiica plecară. Era tare anevoie să încapă două persoane, în afară de vizitiu, în trăsura aceea, pe care o ştim, astfel că Nastenca şedea grozav de înghesuită între Piotr Mihailâci şi Tiorca cel greoi. Pe stradă, parcă anume era un noroi cumplit, iar o ploaie mărunţă şi deasă cernea ca prin sită. Tiorca, mânios că-l sâcâiseră toată ziua, se încăpăţână şi-i duse la pas, cu toate ţipetele şi ocările lui Piotr Mihailâci. Ar fi greu să arătăm cu deamănuntul cât de mult a avut de suferit îmbrăcămintea Nastencăi: rochia i se mototolise, pălăria albă de atlas era udă, toate buclele i se

desfăcuseră şi căderau în şuviţe disgraţioase. Totuşi ea îşi impuse să nu-şi piardă cumpătul şi să fie cât mai curajoasă.

Calinovici nu sosise încă, dar societatea restrânsă a ascultătorilor lui era deja reunită în salonul hotărît pentru lectură; o aşezară pe bătrână la un capăt al divanului, iar la celălalt şedea, pe jumătate culcată, soţia cneazului, încă obosită de drum. Cneazul era gânditor şi fuma o ţigară de foi, punând la cale ceva. Polina se uita atent, printre gene, la un model din ultimul număr al unei reviste de modă. Tânăra prinţesă şedea rezemată de speteaza fotoliului într'o atitudine cum nu se poate mai drăgălaşă; cu capul ei minunat, puţin plecată într'o parte, şi cu surâsul ei fermecător, era uluitor de frumoasă. Lacheul anunţă pe Godnevi. Cneazul schimbă o privire cu Polina, şi amândoi se ridicară să întâmpine pe oaspeţi.

Piotr Mihailâci, potrivit ceremonialului cu care era deprins de multă vreme, schimbă un salut cu cneazul, sărută mâna generălesei şi a Polinei, iar pe celelalte doamne le salută cu o plecăciune respectuoasă, întinzând puţin înainte amândouă mâinile. Cât despre Nastenca, doamne, dumnezeule! ... Oricât mi-ar fi de dragă eroina mea, oricât aş găsi-o de inteligentă, bună la inimă şi drăgălaşă, nu pot s'ascund că în clipele acelea era dea-dreptul ridicolă! Silindu-se să nu se zăpăcească şi să se poarte în chip cât mai firesc, dădu Polinei mâna cu îngâmfare, făcu o uşoară reverenţă în faţa cneazului, pe generălească o salută din cap, iar soţiei şi fiicei cneazului le aruncă doar în treacăt o privire. Cneazul, care observase tot, se grăbi să-i dea un fotoliu. Tânăra prinţesă, lângă care se aşezase Piotr Mihailâci, se îndepărtă pe nesimţite de el: îi făcuseră o impresie neplăcută mâinile cele grosolane cu care bătrânul îşi ţinea pălăria demodată şi udă de ploaie. Polina începu să se întreţină cu Nastenca, dar aceasta îi răspundea cam arogant, deşi cu vădită sforţare.

— N'a venit încă scriitorul nostru, — spuse cneazul, uitându-se la Nastenca. Fără să-şi dea seama, ea se înroşi.

— Trebue să vă mărturisesc, înălţimea voastră, — interveni Piotr Mihailâci, — că şi noi, înainte de a veni încoace, am trimis la domnul Calinovici, dar nu era acasă, şi mi-am închipuit că trebue să fi sosit aici.

— Nu, încă nu, dar va veni, cu siguranţă că va veni! — re-

petă cneazul de câteva ori, adresându-se de data aceasta de-a-dreptul Nastencăi.

Ea se înroşi din nou.

In sfârşit, la nouă şi jumătate apăru şi Calinovici. Toată ziua stătuse acasă, dar, închipuindu-şi că Godnevii vor trimite pe cineva la el, poruncise să li se răspundă că plecase. Stând astfel singur, gusta dinainte acea plăcere aleasă, proprie scriitorului, care avea să-i desfete orgoliul în seara aceea. Şi apoi... generăleasa şi Polina, care totdeauna se ţineau atât de mândre, acum se simţeau copleşite până într'atât de talentul lui, încât socoteau drept o fericire să-i asculte opera! In sfârşit, va citi în faţa soţiei cneazului şi a tinerei prinţese, două doamne despre care auzise vorbindu-se că ar fi foarte simpatice şi pe care poate că el le va interesa atât ca scriitor, cât şi ca om.

Gândurile acestea şi aşteptarea îl aduseră pe eroul meu într'o stare de înfrigurare; ar fi vrut să se ducă la generăleasă cât mai repede, chiar de pe la şase, totuşi se înfrână şi, îmbrăcându-se fără grabă, ieşi pe la nouă, vrând astfel să arate că din politeţe era gata să facă plăcere societăţii, dar că nu se prea grăbea, fiindcă pentru el nu era o plăcere deosebită. Intr'un cuvânt, ţinea să păstreze regulile etichetei. Calinovici urcă scara şi străbătu sala până la jumătate cu pasul acela liniştit şi firesc, cu care oamenii tineri intră de obicei în casele unde s'au deprins să fie socotiţi semizei, dar, zărind în oglindă pe Piotr Mihailâci cu înfăţişarea lui stângace şi pe Nastenca cu buclele lăsate, se dădu un pas îndărăt.

„Cum de au ajuns aici?" se gândi el nedumerit. Bănuind că totul era numai o ispravă de-a Nastencăi, îşi propuse să se răfuiască mai târziu cu ea, dar acum, neavând încotro, îşi luă un aer cât mai liniştit şi intră în salon; se plecă politicos în faţa generălesei, a Polinei şi a cneazului; cu un zâmbet de circumstanţă strânse mâna Nastencăi care începu să tremure, în sfârşit, cu acelaşi surâs, strânse şi mâna lui Piotr Mihailâci, care i-o întinsese cu mult înainte — şi, întorcându-şi capul, îşi cam pierdu cumpătul: tânăra prinţesă îl făcu să se fâstâcească.

„Doamne, ce frumoasă e!" gândi el, şi numai dintr'un simţământ de sfială se aşeză ceva mai departe de ea. Dar cneazul, ca să nu se piardă un timp preţios, îl rugă să înceapă îndată lectura şi, întâmplător, îl aşeză alături de fiica lui. Calinovici

simţea pe picior atingerea rochiei ei de mătase grea; zări vârful pantofului ei graţios, dar în acelaşi timp şi pantoful de antilopă ce ieşea de sub rochia Nastencăi; în sfârşit, simţea respiraţia parfumată a tinerei prinţese, parfumată de altfel de cremele şi parfumurile ei scumpe. In acest timp, Nastenca îl învăluia cu o privire gingaşă şi pătimaşă, care în clipele de iubire ar fi putut să-l facă fericit, dar care acum îi părea cu totul necuviincioasă. Calinovici abia putu suporta această privire. I se părea că cneazul observă totul, că soţia acestuia se uită cu blândeţe la Nastenca numai din compătimire, şi că tânăra prinţesă tocmai din acea pricină zâmbeşte ca un înger. Acesta era unul din aspecte — aspectul de culise al lecturii; în aparenţă însă, lucrurile se petrecură precum urmează: autorul citea cu glas ferm, ascultătorii erau destul de atenţi, aşa cum cerea buna cuviinţă, afară de generăleasă, care căsca fără să se sinchisească şi se uita la toţi, parcă i-ar fi întrebat ce anume se petrece şi dacă toate acestea se vor sfârşi curând. Desigur că Piotr Mihailâci îşi arătă plăcerea mai mult şi mai sincer decât toţi ceilalţi, şi de câteva ori începu chiar să aplaude uşor; de fiecare dată cneazul dădea din cap în semn de încuviinţare şi gropiţele din obrajii fiicei lui se adânceau tot mai mult; ea îl găsea foarte caraghios pe Piotr Mihailâci, cu înfăţişarea şi cu aplauzele lui.

— Minunat, minunat!... — exclamă cneazul, când Calinovici termină lectura.

— *C'est joli, c'est joli. N'est-ce pas, princesse?*[1]) — întrebă Polina, întorcându-se către soţia cneazului.

— *Oui,* — încuviinţă ea cu glas blând şi liniştit.

Dar Nastenca, biata mea Nastenca, parc'ar fi căutat cu lumânarea ca în seara aceea să fie cât mai ridicolă. Se adresă deodată cneazului şi începu să discute cu el despre povestirea lui Calinovici, nici mai mult, nici mai puţin, decât în limbajul criticilor de atunci; pomeni despre obiectivitate, spuse ceva în favoarea analizei psihologice. Cneazul îi răspunse foarte atent şi politicos, în vreme ce Polina se uita la ea cu curiozitate. Lui Calinovici i se îmbrobonă fruntea de o sudoare rece. In clipele acelea, ar fi ucis-o pe Nastenca; l-ar fi ucis şi pe Piotr Mihailâci, care asculta încântat neroziile pe care le îndruga fiică-sa. De

[1]) E frumos, e frumos. Nu-i aşa, prinţesă? (N. red. rom.)

altfel, cneazul schimbă repede discuţia şi atrase atenţia Polinei că ea, ca gazdă, se cuvine să-l răsplătească pe amabilul scriitor pentru minunata lui lectură şi să cânte ceva la pian.

— Vară-mea e o mare pianistă, — adăugă el, adresându-se lui Calinovici.

— Fără îndoială că aceasta va fi cea mai bună răsplată pentru mine; de aproape un an şi jumătate n'am mai ascultat muzică, — zise el, bucurându-se de această întorsătură.

— Fie!... Vă rog numai să nu vă închipuiţi că sunt o pianistă, cum spune cneazul, — răspunse Polina, ridicându-se. — Dar *notre chère Catherine*[1]) ne va cânta şi ea ceva pe urmă? — adăugă întorcându-se către tânăra prinţesă.

— Nu cred! — interveni cneazul, uitându-se în treacăt, cu înţeles, la fiica lui. — De vreo două săptămâni, *mademoiselle Catherine* nu-i tocmai în voce, şi deaceea n'aş sfătui-o să cânte.

— Nu, astăseară nu cânt! — zise ea, graseind.

Acestea erau cele dintâi cuvinte pe care le rostea în faţa lui Calinovici. Apoi se ridică, îndreptându-şi trupul armonios.

„Ce fiinţă încântătoare!" gândi el, privind-o; în sfârşit, trecură cu toţii în salon, afară de generăleasă şi de soţia cneazului. Polina se aşeză la pian, iar tânăra prinţesă la spatele ei, sprijinindu-se uşor cu coatele de speteaza scaunului, începu să întoarcă foile cu mâna ei albă, de o frumuseţe clasică. Polina cânta cu înţelegere şi sentiment o bucată destul de grea; dar Calinovici nu auzea şi nu vedea pe nimeni în afară de tânăra prinţesă. Contemplarea i-a fost însă neplăcut întreruptă, când, îndreptându-şi din întâmplare privirea în altă parte, o zări pe Nastenca, rezemată de una din ferestre, privindu-l ca şi înainte cu gingăşie şi patimă. Când ochii lor se întâlniră, fata îl chemă cu privirea să vină lângă dânsa. Drept răspuns, Calinovici îi aruncă o astfel de căutătură, încât biata de ea înţelese în sfârşit tot, şi instinctul îi spuse că în clipele acelea el o ura. Inima i se strânse; când Polina isprăvi de cântat, abia avu puterea să-şi adune gândurile şi, apropiindu-se de Piotr Mihailâci, îi spuse:

— Tată, e timpul să plecăm!

El se ridică, ascultător, şi începu să-şi ia rămas bun. Polina îi rugă să ia masa cu ei.

---

[1]) Scumpa noastră Ecaterina. (N. red. rom.)

— Nu, noi nu rămânem la masă, — răspunse Nastenca şi, după ce o salută pe generăleasă, plecă, fără să se uite măcar la Calinovici.

Piotr Mihailâci o urmă.

Lui Calinovici i se luă parcă o piatră de pe inimă, iar când Polina şi tânăra prinţesă începură să se plimbe la braţ prin salon, veni şi el lângă ele. Deodată, spre groaza de nedescris a celor două femei, prin faţa lor trecu un şoarece; cu prilejul acesta se iscă o întreagă discuţie despre stafii, presimţiri şi preziceri. Calinovici povesti câteva întâmplări ciudate în legătură cu subiectul acesta, făcând pe cele două domnişoare să-l asculte cu o vie atenţie. Fără a mai vorbi de Polina, care cântărea parcă fiecare cuvânt al lui, trebue să recunoaştem că şi tânăra prinţesă începu să-i zâmbească cu mai puţină semeţie şi cu mai multă îngăduinţă, iar povestirea lui despre viziunea regelui Suediei, redată ca un fapt istoric ce nu poate fi pus la îndoială, o interesă atât de mult încât se duse să i-o istorisească şi maică-sii. Soţia cneazului îşi exprimă dorinţa să audă şi ea această anecdotă, despre care spunea că-şi aminteşte nedesluşit de tot. Calinovici repetă povestirea, mai amănunţit şi mai impresionant, încât doamnele se speriară de-a-binelea.

— Asta-i cu neputinţă! — spuseră ele într'un singur glas.

Eroul meu care, după cum am văzut, era de obicei tăcut şi cam aspru în casă la Godnevi, făcu în seara aceea impresia unui tânăr inteligent, amabil şi totodată simpatic, în stare să distreze în chipul cel mai plăcut o întreagă societate.

Când îşi luă rămas bun, cneazul îi repetă de câteva ori, strângându-i mâna cu dragoste:

— Vă mulţumesc mult, mult de tot; a fost pentru noi o adevărată desfătare; sunt încredinţat că şi Polina vă va ruga să mai veniţi pe la ele şi să nu le daţi uitării.

— A, da, chiar vă rugăm, *monsieur* Calinovici! Ne veţi îndatora foarte mult! — stărui Polina cu un ton aproape rugător.

Calinovici îi salută cu o plecăciune care arăta toată bunăvoinţa lui de a îndeplini orice poruncă şi de data aceasta plecă şi mai impresionat din casa generălesei; pe drum era tot timpul cu gândul la confortul de acolo, iar chipul fermecător al fiicei cneazului i se înfăţişa mereu în minte. Îi plăcuse foarte mult şi soţia cneazului, cu faţa ei cam ofilită dar încă frumoasă şi

cu simplitatea plină de grație ce se desprindea din toate mișcările ei. Dar, ajungând acasă, toate visurile lui se spulberară; găsi o scrisoare dela Nastenca și, presimțind imputările ei, o deschise grăbit și cu ciudă: după gândurile fără șir, după neorânduiala scrisului și, în sfârșit, după lacrimile neuscate încă ce pătaseră hârtia, se putea înțelege cât de mult suferise biata fată scriind rândurile acestea.

„Astăzi, te-am cunoscut, Iacov Vasilici — scrie ea. — In mijlocul acelor oameni, ți-ai arătat adevărata față. Odinioară ei m'au jignit adânc și am plâns; dar lacrimile acelea n'au fost nimic față de chinurile ce-mi sfâșie acuma inima. Mi-a fost ușor să îndur disprețul lor, pentrucă și eu îi disprețuiam; dar tu, singurul om pe care-l iubesc și de dragostea căruia eram mândră, te rușinezi de iubirea mea. Nu te poți juca astfel cu oamenii... Iacov Vasilici! Există un dumnezeu! El te va pedepsi pentru mine! Nu-ți scriu ca să-ți cerșesc dragostea — sunt prea mândră pentru aceasta, și mai știu că și tu singur ai suferit atâta în viață, încât suferințele altora nu-ți vor trezi compătimirea. Adio! Mâine am să-l rog pe tata să-mi îndeplinească o singură dorință — să mă lase să mă duc la mânăstire, unde voi ști să fiu moartă pentru lume. Iți doresc fericire cu prietenii tăi din înalta societate. Dumnezeu, în marea lui milă, nu mă va respinge pe mine, păcătoasa, pe care tu ai respins-o. Toată nădejdea mi-e acum numai la el. Adio!"

„Te pomenești că fetișcana asta zmintită face un scandal!" își zise Calinovici, aruncând scrisoarea; și chiar a doua zi, pe la șapte, fără să-și mai bea ceaiul, se duse la Godnevi. Ca de obicei, Piotr Mihailâci plecase la piață; Nastenca abia se sculase și era încă în camera ei. Calinovici intră de-a-dreptul la ea, ceeace până atunci nu se mai întâmplase. Ce au vorbit ei acolo nu se știe: se știe doar că fata trecu în salon să toarne ceaiul, cu ochii plânși, dar cu o expresie destul de liniștită. Calinovici, grav și posomorît, se așeză la locul lui obișnuit.

— Ce să fac, dacă mie mi s'a părut așa! — începu ea, continuând probabil discuția de mai înainte.

Calinovici ridică din umeri.

— Mi-a fost într'adevăr necaz, — răspunse el, — că ați venit în casa oamenilor acelora cu care n'aveați nimic comun, nici ca educație, nici ca fel de a fi — și, în sfârșit, că n'ați înțe-

les în ce scop v'au poftit şi că te-au tratat ca pe amanta mea... Şi e foarte ciudat că tu, fată deşteaptă şi mândră, n'ai fost jignită de faptul acesta.

— Ei, şi dacă m'au socotit aşa? Nu mă mustră conştiinţa! — răspunse Nastenca.

— Conştiinţa şi convenienţele sociale sunt două lucruri deosebite, — răspunse Calinovici. — Dragostea e o pasiune foarte cinstită şi nobilă; dacă însă, pretutindeni arunci priviri pătimaşe... orice-ai spune, asta-i ridicol şi desgustător...

Nastencăi îi dădură din nou lacrimile.

— Cum poţi să-ţi închipui c'o făceam înadins şi cu vreun gând oarecare? — îi reproşă ea.

— Nu înadins, dar stăpânită fiind de gelozia ta nesuferită, de care nu pot scăpa.

— Ah, nu, Jacques! Nu-s geloasă. Asta nu-i gelozie, e dragoste.

— Dragoste! — izbucni Calinovici. — Dragostea nu-ţi dă dreptul să legi un om de mâini şi de picioare. Fac cunoştinţă cu cneazul — îmi faci o scenă! Am avut nefericirea să iau masa la generăleasă împotriva voinţei tale — altă scenă! In sfârşit, se pune la cale o serată literară, şi tu, lipsită cu totul de tact, te duci acolo şi ai o atitudine cât se poate de puţin cuviincioasă. Eu, având în vedere ţelurile mele, pot să fac cunoştinţă cu douăzeci de generălese şi de cneji de felul ăstora; în sfârşit pot să fac curte unei infirme ca Polina şi totuşi să rămân acelaşi faţă de tine. Trebue să-ţi dai seama că, după tot ce s'a petrecut între noi, suntem acum prea legaţi. Eu răspund cu conştiinţa şi onoarea mea, pe care deocamdată n'ai niciun drept să le desconsideri.

Vorbele din urmă o liniştiră cu totul pe Nastenca.

— Iartă-mă! Sunt vinovată! — zise ea, luându-i mâna.

— Nu te învinuesc câtuşi de puţin, dar atâta te rog: nu mai sta mereu în calea mea. Chiar şi fără asta mi-e destul de greu să răzbat.

— N'am s'o mai fac! — făgădui Nastenca şi-i sărută mâna.

Aproape toate neînţelegerile lor luau o astfel de întorsătură încât Nastenca, din acuzatoare, se schimba în acuzată.

După o lună, Calinovici ajunsese să fie considerat la generăleasă aproape ca de-ai casei. Sub un pretext oarecare, Polina îl poftea cel puțin de două-trei ori pe săptămână la masă, sau îl chema să-și petreacă seara la ele. Și el venea. Nastenca nu se mai împotrivea, ba chiar râdea de curtea pe care Polina i-o făcea lui Calinovici.

— Cu siguranță că *mademoiselle* Polina e îndrăgostită de dumneata, — îi spunea ea, față de tatăl și de unchiul ei.

— Da, am băgat și eu de seamă, — răspundea Calinovici.

— Te pomenești că te însori cu ea, — urmă Nastenca, zâmbind șiret.

— Ei și? Parc'ar fi rău? — glumea el — Cu singura condiție însă, ca îndată după cununie să-mi lase prin testament toată averea și pe urmă să moară...

— Și nu ți-ar fi milă de dânsa? — se făcea a-l mustra Nastenca.

— Ba da, de ea mi-ar părea rău, dar m'aș bucura pentru mine, — răspundea Calinovici.

Câteodată, întrecându-se cu gluma, mai adăuga:

— Dece nu-i dă în gând Polinei ca, în amintirea dragostei ei, să-mi dăruiască inelul pe care-l ține în dulapul din birou: un briliant cât un bob de mazăre; pentru așa ceva face să-ți amintești o viață întreagă de orice femeie, chiar dacă n'ar mai avea nicio coastă.

Ca de obicei, Piotr Mihailâci clătina din cap; dar pare-se că pe căpitan asemenea discuții îl amuzau mai mult decât pe toți. Calinovici însă deși la Godnevi vorbea astfel, era foarte politicos și atent cu *mademoiselle* Polina, încât ea putea aproape să creadă că tânărul îi poartă un interes special. Trebue să spunem că, prin purtarea lui, eroul meu își ascundea un gând tainic și de nimeni bănuit — visa la încântătoarea fiică a cneazului, și nerăbdarea lui de a o revedea era pusă la grea încercare. Se hotărîse chiar, de câteva ori, să se ducă la moșia cneazului, deși nu primise nicio invitație; și de bună seamă c'ar fi făcut-o dar, cu totul dela sine, împrejurările se desfășurară în favoarea lui. Generăleasa își aminti deodată de ceeace spusese cneazul despre mutarea la țară și tratamentul cu băi și, gândindu-se că

asta ar costa-o mai nimica toată, hotărî să stea o vreme la conacul ei. Dela început Polina nu se arătă prea încântată, dar ştia bine că zadarnic ar încerca s'o convingă pe maică-sa să-şi schimbe hotărîrea. Din fericire, în aceeaşi zi sosi şi cneazul şi ea îi vorbi, înfrigurată, despre intenţiile bătrânei.

— Ei şi? Aşa-i mai bine! — încercă el s'o liniştească.

— Cum „mai bine"? Ştii doar ce mă reţine aici, — răspunse înciudată Polina.

— Da, — recunoscu cneazul şi, după o clipă de gândire, adăugă: — Nu-i nimic... Il putem pofti la ţară; în felul acesta îl scoatem de sub influenţa persoanelor de pe aici.

— Nu, asta-i cu neputinţă! Ştii doar ce zgârcită e! Are să i se pară, doamne fereşte, c'o să sărăcească! Chiar şi acum spune că prea des ia masa la noi.

— Da, — repetă cneazul, pe gânduri, apoi adăugă: — Nu-i nimic, o să găsim noi ceva...

Polina îl privi întrebător.

In aceeaşi seară veni şi Calinovici. Cneazul se purtă foarte drăguţ cu el şi, printre altele, îi zise pe neaşteptate:

— Uite, Iacov Vasilici, acum eşti liber şi vara-i călduroasă; în oraş te înnăbuşi de căldură şi de praf. N'ai vrea să ne dai nouă această lună şi să fii oaspetele meu la moşie? Nouă ne-ar face mare plăcere, iar pentru dumneata ar putea fi şi o mică distracţie. La noi sunt poziţii frumoase; avem o grădină prin care curge un pârâiaş pitoresc. Unde mai pui că şi *mademoiselle* Polina cu maică-sa vor locui lângă noi, la castelul lor...

Calinovici se înroşi de bucurie: să petreacă o lună întreagă alături de tânăra prinţesă, s'o vadă în fiecare zi, era mai presus de aşteptările lui. Abia putu îngăima Polinei:

— Şi dumneavoastră vă mutaţi la ţară?

— Da, plecăm, — îi răspunse Polina, stacojie şi ea, căci tulburarea lui Calinovici o tâlmăcise în favoarea ei.

— Aşadar, Iacov Vasilici, suntem înţeleşi? — întrebă cneazul.

— Invitaţia dumneavoastră îmi face nespusă plăcere... — răspunse el.

— Minunat, minunat! — repetă cneazul de câteva ori.

Sentimentul fericirii ce-l aştepta îl copleşi până într'atâta pe eroul meu, încât nici nu mai fu în stare să stea liniştit la

generăleasă toată seara, şi-şi luă în grabă rămas bun. Porni cu paşi repezi pe trotoarul de lemn şi, cu o veselie neobişnuită, începu să fluiere un marş; apoi îl salută atât de prietenos pe Rumianţev, care i se nimerise în cale, încât acesta rămase mut de turburare şi nedumerire. Calinovici se duse întins la Godnevi, pe care-i găsi la masă. Oricât se străduia el să-şi ia o înfăţişare liniştită şi nepăsătoare, nu izbutea să-şi ascundă bucuria ce se citea pe chipul lui.

Piotr Mihailâci îl întâmpină cu salutul său obişnuit:

— Bună seara!

— Bună seara şi la revedere! — răspunse Calinovici.

Căpitanul, Nastenca şi Pelagheia Evgrafovna care făcea salata, se holbară la el.

— Cum aşa, la revedere? — îl întrebă Piotr Mihailâci.

— Chiar acum m'a poftit cneazul să-mi petrec vacanţa la el, şi am să mă duc, — răspunse Calinovici, aşezându-se lângă Nastenca.

— Toată vacanţa? Dece aşa de mult? — întrebă ea, pălind uşor.

— Pentrucă vreau să mă mai înviorez puţin, cu atât mai mult cu cât trebue să mai şi scriu; şi aici, hotărît, mi-e cu neputinţă s'o fac.

— Să scrii? Dar cred că poţi să scrii oriunde, — observă Nastenca.

— Nu, nu-i tot una; ştii bine că aici nu pot să scriu, — răspunse Calinovici răspicat.

Şi încheie discuţia.

Intr'o săptămână, generăleasa se mută cu totul la moşie, iar peste două zile, cneazul trimise trăsura după Calinovici. In seara dinaintea plecării lui, Nastenca rămânând singură cu el, începu să plângă; Calinovici îşi pierdu răbdarea.

— Ce vrei dela mine? Iartă-mă, Nastenca, dar tu crezi că trebue să stau toată viaţa numai lângă fustele tale? — îi reproşă el.

— Nu vreau şi nici nu-ţi cer asta; dar lasă-mă cel puţin să plâng şi să fiu tristă, — răspunse Nastenca.

— Ba chiar asta vrei! Iţi rezervi un drept foarte ciudat: acela de a-mi învenina cea mai mică plăcere, — rosti repede şi cu obidă Calinovici.

— Dumnezeu să te ierte dacă mă'nțelegi așa, — zise blând Nastenca, apoi tăcu.

Mai mult — ea singură era încredințată că nu se cade să plângă. Calinovici o deprinsese să se considere tirană, ori de câte ori nu arăta deplină înțelegere pentru vreuna din dorințele lui.

Ca să scape de scena neplăcută a despărțirii, cu prilejul căreia accesul de plâns putea să se repete, a doua zi, la răsăritul soarelui, plecă.

La început, drumul e drept și neted. Cei patru cai vioi aleargă zburdalnic și voios, iar trăsura ușoară și elegantă se leagănă ușor. Aerul dimineții e proaspăt și cam umed. Soarele învălue totul într'o lumină roșietică. Undeva, pe câmp, un țăran strigă la căluțul lui căpățânos. De cealaltă parte a drumului se mișcă domol o cireadă de vaci. Într'un sătuc, o femeie tânără, nurlie, stă în cerdacul dărăpănat al izbei și cască. Se aud oile behăind. Din oraș răzbate dangătul clopotelor, chemând credincioșii la utrenie. Lanurile de secară se încrețesc și unduesc în valuri; mai încolo se întind, verzi, semănăturile de primăvară. Lângă drum, într'o margine de crâng, a crescut stingheră o ciupercă, iar ceva mai departe, alături de un loc unde focul a scrumit cândva iarba, se ițesc vreo două-trei căpșuni ce încep să dea în pârg.

Pe malul povârnit și pietros vizitiul trage piedica la roți, iar caii mijlocași, lăsându-se în hamuri, coboară cu băgare de seamă. Cei patru cai trec apoi la pas peste zăgazul unei mori, tresărind ușor și ciulindu-și urechile la zgomotul neobișnuit al roților și al apei, laolaltă. Nu departe se întinde pădurea, tot mai deasă, abia lăsând pe alocuri lumina zilei, să se prefire printre crengi... Rădăcinile copacilor taie de-a-curmezișul drumul, care trece, cale de câțiva stânjeni, pe lângă băltoace înverzite.

Dar în adâncul desișului răzbate din când în când mireasma lăcrămioarelor, iar de undeva, de aproape, se aude cântec de privighetoare; sumedenie de păsărele prind să ciripească, chemându-se una pe alta, iar un cocoș sălbatic s'a ivit dintr'un tufiș și bate repezit din aripi...

Calinovici se îmbăta de toate, cu acea sete și desfătare cu care tinerii serioși dela oraș cercetează natura dela țară și se

entuziasmează de ea. La gândul că peste câteva ceasuri o va vedea pe încântătoarea prinţesă, inima înceta să-i mai bată. Şi cum nimic nu predispune mai mult pe om la visare ca drumul, în mintea lui începură să se înfiripe, încetul cu încetul, gânduri destul de îndrăzneţe: „Ce ar fi, îşi spunea el, dacă ea s'ar îndrăgosti de mine şi ar deveni soţia mea... Atunci aş fi stăpânul trăsurii şi al cailor... om bogat... bărbatul unei femei frumoase... scriitor cunoscut... Dar Nastenca?"... se întrebă el deodată, şi în mintea lui se ivi fără voie chipul trist al bietei fete, care-l sărutase atât de fierbinte, strângându-se tare la pieptul lui, cu o seară în urmă. Autorul îşi ia îndrăzneala să încredinţeze pe cititor că în clipa aceea, în sufletul eroului său, sălăşluiau două iubiri — lucru care, după cum se ştie, nu-i îngăduit sub niciun cuvânt în romane, dar care în viaţă — dumnezeule! — se întâlneşte la tot pasul. Calinovici se îndrăgostise de Nastenca şi o iubea pentru dragostea ei, înţelegea şi preţuia mult firea ei minunată; în sfârşit, se obişnuise cu ea. Dar ceeace simţea pentru fiica cneazului era mai curând un simţământ estetic, un fel de veneraţie în faţa frumuseţii şi acest simţământ îi dogorea sufletul, la gândul că tânăra prinţesă ar putea fi o soţie foarte potrivită pentru el.

Dincolo de pădure începeau moşiile cneazului, şi chiar din capul locului Calinovici îşi dădu seama că trecuse pe proprietăţile unui moşier modern. Drumul îngust de ţară rămânea în urmă, şi acum caii goneau pe o şosea. De o parte şi de alta, se iveau pe rând ogoare de in şi de trifoi. Pe tarlalele cu semănături de toamnă se înşirau movilite de surcele ce putrezeau, iar în lunci, străbătute de şanţuri săpate cu un rost anume, se înălţau din loc în loc grămezi de buturugi. Şi mai departe, tot îndărătul pădurii, se zărea o clădire lungă, cu un coş înalt, din care ieşea un fum gros — semn că acolo se folosea puterea aburului.

In sfârşit, trăsura trecu de grădina care, cu liniile ei simetrice, părea din depărtare un covor minunat, şi, după ce ocoli, în curtea de onoare, un rond mare de flori, se opri la intrarea principală a casei. Un lacheu tânăr, simpatic, pesemne unul din bărbierii dela conac, îmbrăcat cu o jachetă impecabilă şi vestă albă, ieşi în fugă să-l întâmpine şi, după ce lăsă în jos cu înde-

mânare poclitul de piele al trăsurii, îl sprijini uşor pe Calinovici, ajutându-l să coboare.

— Doriţi să vă conduc de-a-dreptul la cneaz sau treceţi întâi în apartamentul dumneavoastră? — întrebă el, plecându-şi respectuos capul.

— Aş vrea mai întâi să mă schimb, — răspunse Calinovici, după o scurtă şovăire.

— Poftiţi! — se înclină lacheul şi deschise uşa ce ducea la catul de jos al casei.

Calinovici intră. Era un apartament cu totul separat, alcătuit din câteva camere, pentru musafirii care veneau în ospeţie. De jur împrejur erau aşezate divane turceşti, capitonate cu stofă, iar la fiecare colţ câte un cămin. Pe pereţii cu tapete care imitau catifeaua brocată, atârnau tablouri lucrate în ulei, cu rame aurite şi subiecte nu tocmai decente; podeaua era acoperită în întregime cu o stofă groasă, verde. In acest apartament atât de confortabil, lacheul aduse valiza mică şi murdară a lui Calinovici şi, parcă înadins, deschise un dulăpaş de nuc sculptat, care ascundea un lavoar şi o căldare de porcelan. Niciodată nu i se păruse eroului meu atât de desgustătoare şi de nesuferită propria lui sărăcie, ca în clipa aceea.

După ce se spălă repede, zise servitorului:

— Acuma, dragul meu, poţi pleca: obişnuesc să mă îmbrac singur.

Lacheul se înclină şi ieşi. Calinovici se grăbi să se schimbe; îşi puse singurul frac pe care-l avea; celelalte haine le aruncă în valiză, o încuie, iar cheia o băgă în buzunar, ca nu cumva vreunul din servitori să deschidă geamantanul şi să-şi bată joc de garderoba lui, în care se găseau şi cămăşi de olandă cârpite, veste roase şi un pămătuf de bărbierit cu mânerul crăpat.

Se ivi un al doilea lacheu; era mai în vârstă, mai prezentabil şi îmbrăcat în frac, cu o vestă albă.

— Inălţimea sa mi-a dat ordin să vă întreb unde doriţi să luaţi ceaiul: porunciţi să vi se aducă aici sau vă duceţi sus? — întrebă el.

— Vin sus, — răspunse Calinovici.

Lacheul îl însoţi la etaj. Merseră întâi printr'o sală imensă ai cărei pereţi imitau de minune marmora, apoi printr'un fel de salon cu câteva canapele mici, după care urmă salonul cel

mare, cu draperii grele de catifea şi, în sfârşit, trecând printr'o cameră mică, toată numai în oglinzi şi plină de păpuşi, Calinovici ajunse în sufrageria cu uşile deschise spre terasa ce dădea în grădină. Acolo îl văzu pe cneaz, şezând cu toată familia în jurul unei mese rotunde. Pe masă se răsfăţa un samovar de argint cu ceştile lui, şi de jur împrejur, diferite gustări, după moda englezească: un coşuleţ cu pesmeţi, unt proaspăt, brânză, sandiviciuri cu carne de viţel, cu vânat şi cu şuncă, şi chiar pârjoale, ca mâncare caldă. Cneazul era într'un surtuc cenuşiu, subţire, cu o cravată uşoară, legată neglijent. La sosirea lui Calinovici, se ridică.

— Tocmai mă pregăteam să vin la dumneata, — zise el apropiindu-se şi-l îmbrăţişă.

Din fotoliul comod în care şedea, soţia cneazului îl salută destul de prietenos pe oaspete. Tânăra prinţesă, frumos pieptănată, într'o rochiţă simplă — desigur foarte scumpă — îl salută şi ea uşor din cap. In sufragerie, se mai afla o doamnă blondă, strânsă în corset, cu o bonetă ţeapănă pe cap; doamna turna ceaiul. Mai era şi un domn oacheş, cu barbă şi mustăţi şi cu o faţă expresivă; purta o haină de vară după ultima modă şi de gât îi spânzura un monoclu. Lângă el şedea un băiat drăguţ de vreo zece ani, care semăna mult cu soţia şi cu fiica cneazului; era tuns ca la ţară şi purta o cămaşă de mătase roşie încheiată pe un umăr. Domnul cu faţa expresivă ungea cu unt o felie de pâine şi, cu multă grijă, arăta micului cneaz cum trebue unsă felia. Din prezentările făcute de stăpânul casei, Calinovici află că domnul acela nu era altul decât *monsieur* Le Grand, educatorul micului cneaz, iar doamna — *mistress* Netlbet, fosta guvernantă a fiicei lui, care rămăsese pentru totdeauna în familie (după spusele unora — din prietenie; iar după ale altora, fiindcă stăpânul casei luase cu procente micul ei capital, pentru a o reţine astfel în preajmă). *Mistress* Netlbet oferi lui Calinovici un ceai.

— Noi dejunăm târziu, n'ai vrea să iei o gustare? — îl întrebă cneazul.

Calinovici nu mânca de obicei nimic până la ora două, dar se feri să mărturisească aceasta şi începu să aleagă din ochi ce anume să ia; *monsieur* Le Grand îi recomandă să se servească

neapărat cu pârjoale şi cu spanac, pentru care, mai cu osebire, nu precupeţea laudele.

După micul dejun, se ridicară cu toţii ca să se împrăştie care încotro. *Monsieur* Le Grand plecă cu elevul lui să facă exerciţii de gimnastică; stăpâna casei porunci să i se ducă fotoliul pe terasă; cu prilejul acesta, cneazul îi atrase atenţia să se ferească de curent, dar ea-i răspunse că nu se teme şi că dealtfel nici nu-i curent pe terasă; Netlbet se aşeză şi ea alături şi începu să brodeze, tăcută şi gravă. Apoi cneazul propuse lui Calinovici să facă împreună o plimbare pe câmp, dacă nu-i prea obosit. Bineînţeles că el primi numaidecât.

— Papa, merg şi eu cu voi, — zise tânăra prinţesă graseind.

Lui Calinovici i se opri inima în loc de bucurie.

— *Allons!*[1]) — rosti cneazul şi, până să se îmbrace fiică sa, îl luă pe musafir în biroul lui elegant şi cu gust mobilat: întreaga garnitură, îmbrăcată cu piele de safian, masa mare de lucru — erau dela fabrica Turov. Pe pereţi — fel de fel de barometre, termometre, pendule şi portrete de familie. Prin uşa întredeschisă, în mijlocul camerei de alături se vedea un biliard, iar într'un colţ, un strung. După cele câteva ore pe zi pe care le consacra muncii intelectuale, cneazul, după cum spunea el însuşi, obişnuia să facă regulat şi exerciţii fizice.

„Să tot trăeşti pe lume, când eşti bogat!" îşi zise Calinovici, oftând din adâncul inimii.

Intră tânăra prinţesă în pardesiu şi cu o pălărie de păstoriţă, mare, de pai.

— *Allons!* — zise cneazul şi, după ce-şi luă şi el o pălărie cenuşie de pai, îşi conduse musafirul în grădină. Trecând prin sera de portocali şi prin cea de flori, fiica sa îşi exprimă bucuria nespusă că întâiul boboc de trandafir se deschisese şi că singurul fruct de pe uriaşul portocal creştea, plin de sevă.

Când ajunseră la câmp, cneazul începu să-i vorbească lui Calinovici despre planurile lui gospodăreşti, dar tânăra prinţesă îl întrebă, arătându-i o pasăre ce zbura în depărtare:

— Papa, ce fel de păsărică-i aceea?

— E o cioară, *chère amic*[2]), o cioară, — răspunse cneazul.

[1]) Să mergem. (N. red. rom.)

[2]) Scumpă prietenă. (N. red. rom.)

Şi când la înapoiere trecură prin curtea conacului, o trimise pe fiică-sa acasă, iar pe Calinovici îl conduse la grajdul cailor şi porunci grăjdarului să scoată afară armăsarul de prăsilă. La început, trăpaşul murg sări mânios în sus, cu botul în spume, săltând după el şi grăjdarul care rămase câteva clipe spânzurat de căpăstru; apoi, se opri în mijlocul curţii, îşi ridică gâtul, rotindu-şi ochii lui negri, inteligenţi, după care îşi lăsă iarăşi capul în jos, sforăi şi începu să bată cu copita în pământ. Cneazul îl mângâie prietenos peste greabăn şi porunci apoi să i se aducă măsurătoarea: armăsarul avea un metru şi şaizeci şi nouă.

Calinovici se minuna sincer de tot ce vedea şi auzea, şi fiindcă dragostea învălue totul într'o lumină deosebită, întrebarea despre cioară i se păru nespus de drăgălaşă.

— Într'adevăr, aţi izbutit să creaţi aici un colţişor de rai, — se adresă el cneazului.

— Da... ce alta să facem, noi, oameni prozaici, decât să ne îngrijim de bunurile materiale? — răspunse el; apoi, rugând pe musafir să-şi întrebuinţeze timpul după pofta inimii, fără să se simtă câtuşi de puţin stingherit, îşi ceru iertare şi se retrase în biroul lui, pentru a lucra la unele chestiuni de gospodărie. Calinovici se duse pe terasă, la doamne, cu nădejdea s'o mai vadă pe tânăra prinţesă, dar o găsi numai pe soţia cneazului, care privea îngândurată dealurile ce se pierdeau în zare, dincolo de grădină. Vrând să-l întreţină pe Calinovici, îl întrebă după câteva clipe de tăcere „de unde este de loc". Şi când tânărul îi răspunse că e din Simbirsc, se interesă dacă ţinutul e departe. El îi răspunse că e departe, şi prinţesa, mulţumindu-se pesemne cu atâta, tăcu şi îl privi lung şi atât de trist încât până la urmă Calinovici se simţi stingherit.

„Parcă m'ar compătimi şi i-ar părea rău de mine", se gândi el; pe de altă parte, nici dânsul nu găsea cum să înceapă o discuţie oarecare. Dar curând, din camera de alături se auziră exclamaţiile de bucurie ale tinerei prinţese, iar micul cneaz, care sărea într'un picior şi bătea bucuros din palme, intră în fugă pe terasă, ţipând: „A venit *ma tante*, a venit *ma tante*!..." Şi „*ma tante*" nu era alta decât Polina, care se ivi în urma lui, împreună cu cneazul, cu fiica sa şi *monsieur* Le Grand. Prinţesa se bucură mult de sosirea Polinei şi observă îndată că ea purta un costum nou de amazoană, minunat brodat cu fireturi.

— Ce frumos e! — zise ea, cercetându-i îmbrăcămintea.

— *C'est très joli, maman!*[1]) — întări cu însufleţire fata cneazului.

— A! Şi eu, vandal ce sunt, nici măcar n'am observat! — exclamă cneazul şi, punându-şi lornionul începu să examineze costumul Polinei. *Charmant, charmant!*[2])

Monsieur Le Grand îi făcu şi el un compliment, care se referea însă la persoana ei, exprimându-şi admiraţia pentru felul cum o prinde costumul; ea-i răspunse cu un zâmbet fugar şi, întorcându-se către Calinovici, spuse:

— Dar dumitale, *monsieur* Calinovici, se vede că nu-ţi place costumul meu?

— Ba dimpotrivă, numai că nu mă manifest prin vorbe, ci vă admir în tăcere, — zise el, aruncând o privire cu înţeles fiicei cneazului care, la rândul ei îi răspunse uitându-se lung la el.

Polina venise în costum de amazoană, fiindcă pentru după amiaza aceea se plănuise o partidă de călărie, şi atât tânăra prinţesă, cât şi *monsieur* Le Grand şi micul cneaz, erau mari amatori de aşa ceva.

— Vii şi dumneata cu noi? — îl întrebă Polina în timpul mesei pe Calinovici.

— Eu... — începu el.

— Probabil ţi-e frică să călăreşti? — interveni deodată în conversaţie fiica cneazului.

— Dece credeţi că mi-e frică? — zise Calinovici, cam jignit de întrebare.

— Pentrucă eşti civil şi toţi civilii se tem de cai, — răspunse ea.

— Nu, eu nu mă tem, — declară Calinovici.

Indată după masă, începură pregătirile pentru cavalcadă. Nerăbdători, *monsieur* Le Grand şi micul cneaz alergară care mai de care la manej, să vadă cum se pun şeile pe cai. Tânăra prinţesă — voioasă şi ea şi plină de însufleţire — se schimbă repede şi-şi puse un costum de călărie. Maică-sa o rugă cu blândeţe şi o conjură să fie prudentă şi să nu meargă în galop.

---

[1]) E foarte frumos, mamă! (N. red. rom.)
[2]) Minunat, minunat! (N. red. rom.)

— Şi eu te rog acelaşi lucru, — adăugă cneazul, — şi dacă n'ai să ne asculţi, să ştii că azi călăreşti pentru cea din urmă oară.

— Nu-i nimic, — răspunse voios tânăra prinţesă.

— Fiţi fără grijă, n'am s'o las eu, — îi asigură Polina.

— Te rog, — izbucniră într'un singur glas cneazul şi soţia lui.

Când aduseră caii în faţa intrării, cneazul ieşi să urce el singur doamnele în şea. Băiatul şi *monsieur* Le Grand erau demult călare, cel dintâi pe un cal negru, iar francezul pe cel mai aprig trăpaş. Polina şi fata cneazului încălecară pe doi cai frumoşi, dar blânzi. Cneazul poruncise să se aducă pentru Calinovici un cal mai bătrân. Eroul meu minţise când se lăudase faţă de tânăra prinţesă că nu se teme de cai. Nu călărise în viaţa lui şi, când se uită la părul lucios al calului, la gâtul lui încordat din pricina frâului şi mai văzu şi spuma de pe zăbale, încremeni de frică. Dar, nevrând să se trădeze, se pregăti să încalece liniştit.

— *Monsieur* Calinovici, nu încaleci pe unde trebue, — îi strigă Le Grand.

Micul cneaz începu să râdă.

— Tot una-i! — observă cneazul.

— Tot una-i! — repetă Calinovici, ruşinat, trăgând frâul.

Calul începu să dea îndărăt, dar el habar n'avea ce trebue să facă.

— Nu trage aşa tare! — îl învăţă cneazul, văzându-l că se teme.

Calinovici slăbi frâul. Porniră cu toţii. Le Grand aci îşi înfierbânta calul, aci îl domolea, spre marea voioşie a prinţesei şi a micului cneaz care, la rândul lui, dădu pinteni şi zvâcni în galop.

— *Bien, bien!* — strigă francezul şi galopă după el.

Nemaiputându-se reţine, tânăra prinţesă se avântă şi ea în goană. Calinovici rămase în urmă cu Polina.

— Cred că plăcerile noastre dela ţară nu te prea interesează, — începu ea.

— Dece? — întrebă Calinovici, cu gândul mai mult la calul său, pe care-l simţea că vrea să galopeze, fără a bănui că numai el era de vină, fiindcă, vrând să se ţină tare în şea, îi strângea nemilos coastele cu picioarele.

— Te preocupă scrierile dumitale, — răspunse Polina.

Calinovici tăcea.

— E minunat, — urmă ea cu însufleţire, — să poţi scrie tot ce simţi şi gândeşti. Ce n'aş da să am şi eu darul ăsta, să-mi pot povesti viaţa!

— Şi dece n'o povesteşti, — zise în sfârşit Calinovici, preocupat tot de cal, pe care nu izbutise încă să-l stăpânească.

— Nu-s în stare să scriu, — răspunse Polina, — dar am dorit mult, întotdeauna, să mă împrietenesc cu un scriitor şi să-i povestesc trecutul meu; el mi-ar fi lămurit multe, din toate câte nu le înţeleg singură, şi ar fi scris despre mine...

Drept răspuns, Calinovici se uită în depărtare.

— Prinţesa a pornit-o în galop; nu ţi-ai ţinut făgăduiala făcută maică-sii, — observă el.

— Ah, da! Strigă-i, te rog, să nu mai galopeze! — îi spuse Polina.

— Domniţă, cneazul te-a rugat să nu galopezi! — îi strigă Calinovici în franţuzeşte.

Ea nu-l auzi; el mai strigă odată; prinţesa se opri ca să-i aştepte. Mlădioasă, zveltă, strânsă în costumul albastru de amazoană, cu pălăria îndesată pe cap şi cu faţa-i îmbujorată,era uluitor de frumoasă, aşa cum se desprindea, împreună cu calul ei sur, pe fondul verde al crângului lângă care se oprise. Şi în clipa aceasta, eroul meu uită de tot şi de toate — de Polina, de Nastenca şi chiar de calul de sub el...

In seara aceea nu se mai petrecu nimic deosebit: Polina, după insistenţele cneazului, cântă mult la pian, iar Calinovici fu nevoit s'o asculte; din când în când îşi aţintea privirea asupra tinerei prinţese, care se uită şi ea de câteva ori la dânsul, în treacăt, dar cu multă atenţie.

5

La 21 Iulie, era ziua onomastică a cneazului. Ca să-ţi dai seama de toată măreţia acestei sărbători a ţinutului, ar fi trebuit să iei parte la ea. Dis-de-dimineaţă, la bucătărie, în faţa ferestrelor deschise, vreo cinci bucătari şi ajutoare de-ale lor, cu bonete şi şorţuri albe, erau în mare fierbere. Cu mişcări cadenţate, tocau carnea sau amestecau câte ceva în cratiţe, iar printre

ei se plimba grav bucătarul generălesei, pe care cneazul îl chema totdeauna când da câte un prânz de gală, nu pentru c'ar fi avut neapărată nevoie de el, dar mai mult ca să-i facă plăcere: bătrânul bucătar se mândrea grozav cu asta. Pe la nouă, cneazul, însoţit de Calinovici, se duse la biserică să se închine.

Când ţârcovnicii zăriră din clopotniţă trăsura ce se apropia, începură să tragă clopotele. Preotul şi diaconul slujeau în odăjdiile cele mai bune, cu care fusese acoperit sicriul răposatei mame a cneazului. Dascălul şi paracliserul, cu cozile pe spate şi îmbrăcaţi în stihare, alcătuiau un fel de cor împreună cu doi seminarişti veniţi în vacanţă: unul, care urma la filosofie, era bas, iar celălalt, filologul — tenor. După liturghie, se aduse sărbătoritului o prescură întreagă, iar lui Calinovici numai o jumătate.

— Veniţi să luaţi masa la mine, — îi pofti cneazul pe preot şi pe diacon, când se apropie să sărute crucea.

Amândoi îi răspunseră cu o plecăciune smerită. Cneazul îi poftea la masă numai odată pe an — de ziua lui onomastică.

Intorcându-se acasă şi trecând prin curtea cea mare a conacului, cneazul îi arătă lui Calinovici mesele lungi făcute anume pentru sărbătoare, şi două scrâncioburi — unul obişnuit şi altul ca de căluşei.

— Toate astea sunt pentru norod; o să ai prilejul să vezi o mulţime mare, destul de însufleţită, — observă el.

— N'aţi uitat nici norodul, — zise Calinovici, mirat, cu un ton de încuviinţare.

— Da, pe cât pot, îmi place să fac bucurie tuturor, — răspunse cneazul.

In salon se şi înfiinţase un musafir — poliţaiul-şef al plăşii, numit de curând, un om încă tânăr şi ciupit îngrozitor de vărsat; purta o uniformă încheiată până sus, iar un lănţişor de argint îi ieşea din haină ca nişte eghileţi. Când intră cneazul, el luă poziţia de „drepţi" şi spuse cu un ton oficial:

— Am onoarea să mă prezint: Romanus, şeful poliţiei plăşii.

— Imi pare bine, îmi pare bine de cunoştinţă, — răspunse cneazul, strângându-i mâna.

— Şi totodată daţi-mi voie să vă felicit de ziua dumneavoastră, — urmă poliţaiul.

— Mulţumesc, mulţumesc, — răspunse cneazul, strângându-i iar mâna.

— Iertaţi-mă, dacă din pricina îndatoririlor serviciului n'am avut până acum onoarea să mă prezint înălţimei voastre.

— A, nu face nimic! Ştiu cât e de greu serviciul dumitale.

— Serviciul meu, înălţimea voastră, ar fi floare la ureche, dacă poliţaii de plasă n'ar fi aşa cum sunt. Predecesorul meu, după cum ştie poate şi înălţimea voastră, nu mi-a lăsat nimic în regulă — numai o groază de încurcături.

— Aşa, aşa. Dar, după câte am auzit, dumneata le îndrepţi acum pe toate, — răspunse cneazul, cu toate că ştia foarte bine că fostul poliţai, deşi era într'adevăr un beţiv, îşi cunoştea meseria şi era harnic, pe când cel nou era un om de nimic şi un prost. Totuşi,după obiceiul lui, vroia să-i spună dela început o vorbă bună, şi poliţaiul, fericit de această amabilitate, începu să se plimbe prin salon, ţinând degetul cel mare dela mâna stângă sub nasturele de jos al vestonului şi tot bâţâindu-şi capul când la dreapta, când la stânga.

Se iviră preoţii, care îl felicitară încă odată pe distinsul sărbătorit, iar seminaristul făcu un pas înainte şi ţinu un discurs *ad-hoc*, adresându-i-se, cu vorbele: „Preamărite boier!" Cneazul îl ascultă foarte grav şi-i dădu o hârtie de trei ruble. Pe urmă, porunci să se servească ceai preotului, diaconului şi poliţaiului. Ceilalţi slujbaşi ai bisericii se îndreptară spre locuinţa administratorului, ca să ia acolo o gustare.

Apoi, după ce dădu ordinele cuvenite, cneazul se adresă lui Calinovici în franţuzeşte, poftindu-l în sufragerie, unde primi iar felicitări înduioşătoare. Cel dintâi micul cneaz se aruncă de gâtul tatălui său spunându-i:

— *Je vous félicite, papa.*[1])

Cneazul îl sărută pe gură, pe obraji şi pe ochi.

— *Je vous félicite, mon prince!*[2]) — i se adresă *monsieur* Le Grand, salutându-l.

— *Merci, mon cher, merci,*[3]) — răspunse cu însufleţire cneazul.

Intr'o rochie de muselină vaporoasă, toată numai volănaşe, tânăra prinţesă se apropie, drăgălaşă şi veselă de tatăl ei, îi sărută mâna şi-i dădu o tabacheră scumpă, de baga, ce avea

[1]) Te felicit, tată. (N. red. rom.)
[2]) Vă felicit, prinţe! (N. red. rom.)
[3]) Mulţumesc, dragul meu, mulţumesc. (N. red. rom.)

aplicată pe capac o hârtie brodată cu mătase, reprezentând un trandafir. Îi dăruia ceva lucrat în taină de mâna ei şi montat, tot fără ştirea lui, la Moscova.

— *Charmant, charmant!* — exclamă cneazul, cercetând cu deamănuntul darul.

Mistress Netlbet se ridică la rândul ei de după samovar şi, cu o reverenţă pretenţioasă, ură cneazului toate fericirile şi-i prezentă în dar un obiect învelit într'o hârtie, pare-se o pereche de ciorapi de mătase împletiţi de mâna ei.

— A, dar e minunat de ziua ta: primeşti daruri dela toţi! Mi-ar plăcea să fie ziua mea de vreo câteva ori pe an, — zise cneazul, strângând mâna lui *mistress* Netlbet. — Ei, dar înălţimea voastră ce-mi dăruieşte, — întrebă el, apropiindu-se de soţia sa, pe care o luă de bărbie şi o sărută lung.

— Eu n'am nimic, — răspunse ea cu un zâmbet blând.

— Aşa-s soţiile întotdeauna! Nu ţi-ar dărui niciodată ceva, — exclamă cneazul adresându-se lui Calinovici.

Prinţesa zâmbi cu blândeţe şi Calinovici făcu la fel.

La ora unu, doamnele trecură în salonul cel mare şi oaspeţii începură să sosească. Cneazul îi întâmpina pe toţi într'un alt salon. Cel dintâi veni avocatul cu soţia lui — drăgălaşa fiică a prefectului. In curând avea să fie mamă, lucru de care se ruşina tare mult, în timp ce bărbatul ei se arăta foarte mândru de aceasta. Judecătorul aduse în tarantasul[1]) lui pe şeful asistenţei invalizilor şi pe inspectorul accizelor. Cneazul îl întâmpină pe cel dintâi, cu un oarecare respect, fiindcă avea afaceri personale la judecătorie, iar celorlalţi doi le spuse numai câteva amabilităţi de rigoare. După ce oaspeţii fură conduşi în salonul cel mare, la stăpâna casei, judecătorul rămase să stea de vorbă cu doamnele, iar şeful asistenţei invalizilor şi inspectorul accizelor se întoarseră în salonul dintâi şi se alăturară preotului şi poliţaiului — persoane mai pe potriva lor. Dirigintele poştei veni singur. Notarul public stărui să-l ia cu dânsul, dar n'a primit. Cneazul îl întâmpină călduros pe bătrân:

— Bună ziua, venerabile moşnege.

Dirigintele poştei îl felicită cu glasul lui liniştit şi trist şi îi

[1]) *Tarantas* — o trăsură pentru curse lungi. (N. trad.)

ceru voie să facă o plimbare în „Câmpiile Elisee“[1]) ale conacului.

— Vă rog chiar să-mi faceţi această cinste! — încuviinţă cneazul.

Şi bătrânul, fără a se mai prezenta doamnelor, îşi luă pălăria veche de pai şi se duse în grădină; adâncit în gânduri, începu să se plimbe prin aleile cele mai întunecoase.

In vremea aceasta sosise şi poliţaiul judeţului, cu familia. După ce-şi scoase, în antreu, vata din urechi şi şi-o puse cu grijă în buzunarul vestei, porni umil în urma nevestei şi a fiicei sale, o fată tânără care abia isprăvise şcoala, dar care era peste măsură de grasă şi avea pieptul atât de mare încât te minunai cum poate o fată de şaptesprezece ani să aibă asemenea podoabă. Bineînţeles că domnişoara făcu îndată cunoştinţă cu fiica cneazului, care o pofti lângă ea şi o privea liniştit şi rece.

„Dar ăsta cine o mai fi?“ îşi zise cneazul, uitându-se pe fereastră, cu ochii pe jumătate închişi.

In curte intra o troică veche şi hodorogită, trasă de trei gloabe — dealtminteri cu hamuri bătute în tinichele, cu un vizitiu îmveştmântat într'un caftan albastru cam ieşit de soare şi încins cu un brâu vechi de argint. Stăpânul era tânărul nobil Cadnicov, cel cu patima scăldatului, de care am vorbit în partea întâia a cărţii. Il trimisese maică-sa la onomastica cneazului, dorind să se întâlnească acolo cu lume bună. Cadnicov, cu părul lui cârlionţat, purta un frac nou; era însă cam prea slobod în apucăturile lui şi avea ochii roşii. După ce se plecă înaintea cneazului, se duse întins la tânăra prinţesă şi începu să o asalteze cu tot felul de întrebări:

— Cum o mai duceţi cu sănătatea?

— Mulţumesc, bine, — răspunse ea.

— Cum vă treceţi vremea?

— Bine, — răspunse iar fiica cneazului, aruncând o privire lui Calinovici, care stătea lângă o fereastră şi se uita la tânăr cu un aer batjocoritor.

— De multă vreme n'am mai avut plăcerea să vă văd! — se adresă Cadnicov fiicei poliţaiului.

Fata mormăi ceva neînţeles şi se îmbujoră la faţă. După ce

---

[1]) „Câmpiile Elisee“ sau „Eliseum“ — ţară mitică, unde domneşte primăvara veşnică şi trăesc eroi neobişnuiţi. „Câmpiile Elisee“ e şi numele unui bulevard din Paris. (N. red. ruse.)

stătu un timp de vorbă cu domnişoarele, Cadnicov se adresă soţiei cneazului:

— Ce grâne minunate aveţi, înălţimea voastră! Am trecut pe lângă ele şi nu mă mai săturam privindu-le.

— Sunt frumoase?... Nici nu le-am văzut, — mărturisi ea.

— Minunate! Şi maică-mea n'are să aibă nici grâu de primăvară, nici secară! Astă toamnă am însămânţat prea târziu, ogorul era numai glod, iar ovăzul... nici nu mai ştiu dece n'a ieşit: pesemne că n'a fost bună sămânţa. Curată pacoste pentru o gospodărie!

— Fără îndoială, — întări prinţesa.

Cneazul, care se plimba de colo până colo prin salon, se grăbi să curme flecăreala tânărului şi se adresă destul de tare judecătorului:

— Ei, Mihailo Illarionovici, cam când îl aşteptaţi pe guvernator?

— Nu mai ştiu. Demult tot spune că vine, vine, dar încă n'a venit. Cum o da dumnezeu! Aud că-i un om aspru, — răspunse judecătorul, netezindu-şi pălăria cu mâna.

— Nu, nu-i aspru; şi e un om tare capabil, — îl asigură cneazul. — Prin noblețea sentimentelor lui e un cavaler al timpurilor noastre, — urmă el, aşezându-se lângă judecător şi bătându-l prietenos pe genunchi. — Il cunosc încă de pe timpul când era sublocotenent; am făcut împreună campania din douăzeci şi opt[1]) şi numai că nu dormeam sub aceeaşi manta. Când am auzit c'a fost numit guvernator aici, m'am bucurat grozav. E o bună achiziţie pentru gubernie.

Judecătorul asculta destul de indiferent; pesemne că acesta era obiceiul cneazului — să laude peste măsură pe toţi guvernatorii, atâta vreme cât nu erau încă înlocuiţi.

— Dumneavoastră aţi văzut pe excelenţa sa? — întrebă el.

— Incă nu; aştept să sosească, poate că se va abate şi pe la mine, prin pustietatea asta, — răspunse cneazul.

— Cu prilejul acesta nu uitaţi, vă rog, să puneţi şi o vorbă bună... — strecură judecătorul zâmbind.

— O, doamne! — exclamă cneazul. — Socot asta drept cea dintâi datorie a mea, mai ales că judecătoria dumneavoastră ju-

[1]) Anul 1828. (N. trad.)

deţeană poate fi numită, fără să vă măgulesc, o judecătorie model.

Cadnicov, care nu fusese în stare să ia parte la această discuţie, se ridică deodată şi, călcând apăsat pe călcâie, se duse să-l roage pe Calinovici să-i dea o ţigară.

— N'am; şi dealtfel aici nu-i voie să fumezi! — i-o curmă acesta.

— A, da, înţeleg! — zise Cadnicov şi se îndreptă, în sfârşit, spre salonul întâi.

Acolo, şeful asistenţei invalizilor stătea de vorbă cu inspectorul accizelor şi se plângea de Mediocritschi, unul din cei doi fraţi roşcovani, care în fiecare dimineaţă împuşcă vrăbii în grădina lui.

Cadnicov se amestecă şi el în vorbă, începu să-l apere pe Mediocritschi şi înflăcărându-se, striga atât de tare încât se auzea până în salonul cel mare. Cneazul încrunta mereu din sprâncene. Fără îndoială că tânărul, inteligent şi modest din fire, era beat! Neîncumetându-se altfel să vină la cneaz, într'o casă atât de bogată şi de modernă, şi voind să capete curaj, dăduse pe gât două păhărele de vişinată neîndulcită, care-şi făcea acum efectul.

Aşa numita aristocraţie a judeţului începu să-şi facă apariţia pe la patru. Intâi sosi generăleasa: purtată într'un fotoliu, ea fu aşezată lângă stăpâna casei. In urma ei, venea Polina într'o rochie de vară destul de simplă, dar împodobită cu briliante de aproape douăzeci de mii de ruble de argint. De cum intră, începu să stea de vorbă cu Calinovici. Apoi, împotriva tuturor aşteptărilor, se ivi mareşalul nobilimii. De fapt, el şi cneazul erau duşmani de moarte şi se întreceau la tot pasul să-şi căşuneze rău unul altuia, dar faţă de lume se arătau a fi cei mai buni prieteni. Mareşalul nobilimii nici n'apucă bine să se încline în faţa doamnelor, şi cneazul îl şi luă în biroul lui, unde începură o discuţie intimă şi prietenească despre plângerea prezentată guvernatorului de bătrâna domnişoară moşieriţă împotriva celor două fete rotofee, slujnicele ei răzvrătite, care fugiseră nu se ştie unde şi lipseau de o săptămână.

Cel din urmă sosi, într'o caleaşcă elegantă trasă de şase cai, un domn grozav de gras, alb la faţă ca aluatul, cu o mutră cam adormită şi două rânduri de bărbii, care-i atârnau pe piept. Su-

ferea grozav din pricina căldurii, cu toate că purta pantaloni şi vestă de vară, şi o cămaşă de zefir, descheiată aproape de tot. Urcă scara gâfâind şi păşind greoi. Când fu anunţat de sosirea noului oaspe. cneazul fără să mai stea la gânduri se repezi să-i iasă înainte.

Mareşalul nobilimii făcu o strâmbătură ironică, dar se duse şi el să-l întâmpine pe grăsun. Soţia cneazului, care văzuse pe fereastră cine a venit, se cam frământa şi ea. Tânăra prinţesă îşi aţinti privirea spre uşă. Din salon se auziră glasuri: *„Mais, comment... Voilà, c'est un..."*[1]). In sfârşit, musafirul, însoţit de cneaz şi de mareşalul nobilimii, păşi în salon. Soţia cneazului, care primise până atunci doamnele stând jos, se ridică puţin când apăru el şi-i întinse mâna. Până şi generăleasa ieşise parcă din visarea ei şi-l salută, dând din cap de câteva ori.

— *Bonjour, mes dames,*[2]) — rosti domnul cel gras, vorbind cam peltic; strânse mâna prinţesei, şi, fără nicio sfială, se trânti atât de greoi lângă dânsa încât cupidonii de marmoră, aşezaţi de o parte şi de alta a canapelei, se cutremurară, clătinându-se.

Nu băgă deloc în seamă pe celelalte persoane care se aflau în salon şi, remarcând numai pe tânăra prinţesă, o salută din cap, şi-i zise:

— *Bonjour, mademoiselle.*[3])

— *Bonjour,* — îi răspunse ea zâmbind.

Musafirul era un oarecare Cetvericov, burlac, concesionar în câteva gubernii, mare coproprietar la minele de aur din Siberia.

De altfel, întreaga avere o moştenise dela tatăl lui, încât, şi fără amestecul său, totul mergea după vechea rânduială. Era zgârcit, cam înfumurat şi-şi trecea vremea citind romane şi ziare franţuzeşti, mâncând peste măsură şi călătorind neîncetat dela moşia lui, vecină cu aceea a cneazului, în Siberia, iar de acolo la Moscova şi Petersburg. Când îl întreba cineva unde locueşte, Cetvericov răspundea: „In trăsură".

Lui Calinovici nu-i plăcea deloc noul oaspe, iar respectul exagerat cu care îl primiseră stăpânii casei îl desamăgi pe tânărul director. Când împărtăşi Polinei părerea lui, ea zâmbi şi-i răspunse în şoaptă:

[1]) Dar cum... Ia uite, e un... (N. red. rom.)
[2]) Bună ziua, doamnelor. (N. red. rom.)
[3]) Bună ziua, domnişoară. (N. red. rom.)

— Da, şi-au pus ochii pe el. Poate că va fi viitorul logodnic al Caterinei.

— Logodnicul tinerei prinţese! — scăpă uimit Calinovici.

— Da. Şi ce? E o partidă foarte potrivită pentru ea, — răspunse Polina, cu un zâmbet care spunea multe.

Calinovici se încruntă.

Porniră spre masă în cortegiu solemn: cavalerii îşi duceau doamnele la braţ. Poate că nicăieri nu se cântăresc musafirii cu atâta rafinament diplomatic şi nu se drămueşte cu atâta exactitate cine şi ce rang are, ca la mesele mari ale boierimii dela ţară. Aşa s'a întâmplat şi de data aceasta; îţi puteai da seama îndată de starea socială a fiecăruia. Aşa, de pildă, în fruntea tuturor, porni stăpâna casei la braţul lui Cetvericov; după ei o purtară pe generăleasă în jilţ, iar cneazul mergea lângă ea, vrând să dea impresia că ar duce-o la braţ. Cadnicov se repezi spre fiica cneazului, dar mareşalul nobilimii îl îndepărtă uşor cu cotul şi-i luă locul. Polina îl invită pe Calinovici; judecătorul duse la braţ pe soţia poliţaiului; poliţaiul — pe soţia avocatului; avocatul — pe fiica poliţaiului. In salon, se mai aflau câţiva musafiri, pe care cneazul socotise că nu era nevoie să-i mai ducă în salonul cel mare. Erau trei funcţionari mărunţi şi doi nobili săraci, cu feţele arse de soare, împreună cu nevestele lor, cu şaluri de *drap de dames*[1]). Prânzul a fost deosebit de ales, gătit după bucătăria franceză, şi s'a desfăşurat într'o atmosferă de bunăcuviinţă deplină. La început, ca de obicei, vorbeau numai acei din capătul boieresc al mesei, adică: Cetvericov, cneazul şi, din când în când, şi mareşalul nobilimii; mai târziu, după câteva pahare de vin, începură să discute şi oaspeţii din celălalt capăt.

Cadnicov reluă discuţia cu şeful asistenţei invalizilor; poliţaiul plăşii începu să şoptească ceva către poliţaiul judeţului şi, în sfârşit, i se deslegă limba şi dirigintelui poştei, care până atunci tăcuse ca un mut, ascultând numai ce spuneau Cetvericov şi cneazul despre Siberia. Bătrânul se adresă deodată lui Calinovici:

— Nu ştiu ce savant francez spunea că, dac' ar fi să muţi întreaga Europă în Siberia, ar încăpea deplin, ba ar mai rămâne încă destul loc acolo.

Calinovici zâmbi, dar nu găsi nimic să-i răspundă.

---

[1]) Stofă subţire pentru doamne. (N. trad.)

După masă cneazul îi pofti pe toți pe terasa din spre curte. De aici se deschidea o privelişte largă: grupuri de femei şi fete, cu basmalele lor în culori vii, veneau peste ogoare spre conac, ivindu-se de după secara ce crescuse înaltă sau înnotând până la brâu prin iarbă, în luncile încă necosite. Pe alocuri se zăreau siluetele şterse, cenuşii, ale câtorva țărani. Curtea cea mare forfotea de lume: femeile şi fetele, cu sarafane de stambă şi pieptare de mătase sau de brocart, cu basmale pestrițe tivite cu mărgele ce le atârnau pe frunte, se plimbau pâlcuri-pâlcuri.

Doi flăcăi, foraiterul mareşalului nobilimii şi cel al cneazului, dădeau în scrânciob până la grinda de sus două slujnice străine, scuturând înadins scândura, şi de fiecare dată ele țipau cât le ținea gura. Două fete de popă şi nevasta unui vânzător se dădeau în căluşei, pe care-i învârtea de zor un văcar, proptit cu pieptul în val. Lacheul cel uscățiv al generălesei, rezemat de un perete, privea cu tristeţe mulțimea, iar tânărul lacheu al mareşalului nobilimii trăgea dintr'un muc de țigară, întorcându-se mereu ca să dea fumul într'o parte, de teamă să nu-l vadă stăpânii. Câinele cel negru de vânătoare al cneazului hoinărea nepăsător prin mulțime, cu capul şi cu coada în jos, speriind femeile şi fetele.

— Văleu, fetelor! Ian uitați-vă câta mai dulău! — chicoteau ele, strângându-se una în alta

Cneazul ieşi pe terasă, salută norodul şi făcu semn din ochi fiicei lui. Ea plecă şi peste câteva clipe se ivi în curtea cea mare, ținând de mână pe frățiorul ei. In urma lor veneau doi lachei, care purtau tăvi uriaşe încărcate cu munți de turtă dulce şi panglici de mătase şi de fir. Lui Calinovici i se păru că vede o zână, când o zări pe tânăra prințesă ivindu-se aci, pierzându-se în mulțime, împărțind femeilor şi fetelor turtă dulce şi panglici şi zicându-le:

— E pentru voi, dragele mele, luați-le.

Nu s'ar putea spune că țărancele primeau darurile acestea cu cine ştie ce plăcere sau că se repezeau să le apuce; fetele se înroşeau, sfioase, şi abia îndrăzneau să le primească, iar femeile râdeau, ba unele chiar spuneau:

— Dece vă mai osteniți atâta, duducă? Doar n'am venit pentru asta.

Numai o fetiță orfană, desculță şi îmbrăcată cu un sarafan, apucă turtele cu lăcomie, le mâncă într'o clipeală şi începu să

cerceteze panglicile de fir primite în dar, scoţând strigăte de admiraţie. Două bătrâne opriră pe fiica cneazului: una, aproape oarbă, o mângâie pe umăr, şi spuse plângând: „Seamănă leit cu bunică-sa!". Cealaltă ţinea morţiş să dăruiască micului cneaz un ou roşu. Copilul sta la îndoială; soră-sa încuviinţă din cap şi bătrâna primi în schimb o bucată mare de turtă dulce. Ea apucă cu mâna ei osoasă şi pârlită de soare, vârful degetelor mici şi albe ale tinerei prinţese şi începu să le sărute. Fetei îi era tare scârbă, dar se stăpâni şi răbdă.

— *Duduhă,* dă-ni o *panglihăt* — se auzi deodată strigând. Era nebunul din Spiridonov, cel cu capul strâmb şi talpa piciorului răsucită înapoi.

Prinţesei îi făcea rău să se uite la el. Ii aruncă o mână plină de panglici şi se îndepărtă în grabă.

— Pănglici, pănglici! — striga nebunul bătând din palme şi ţupăind într'un picior.

Copiii îl înconjurară, uitându-se cu gura căscată la panglicile de tot felul din mâna lui.

După ce împărţi darurile, tânăra prinţesă urcă în fugă scara spre terasă, se apropie de tatăl ei şi-l sărută, pesemne fiindcă-i dăduse prilejul să facă atâta bine. Pe urmă aduseră în curte, pe mese, trei vedre de votcă, câteva butoaie de bere şi un purcoi de plăcinte. Valetul cneazului, în frac şi vestă albă, ieşi să împartă băutura. Sprijinindu-se cu cotul de masă, îi îndemnă pe cei din preajmă:

— Ce staţi? Veniţi mai aproape!

Ţăranii se uitau unii la alţii şi nu se încumeta niciunul să iasă cel dintâi.

— Ce faceţi? Apropiaţi-vă odată, — stărui valetul.

In sfârşit, ieşi din mulţime un bătrân uscăţiv, gârbov, cu un caftan larg, încins foarte jos, şi cu o cămaşă umflată în faţă. Era unul din ţăranii cei mai zgârciţi şi mai înstăriţi ai cneazului şi mare iubitor de băutură pe socoteala altuia, dar niciodată pe a lui. După ce-şi bău votca, se apropie de bere şi, apucând cu amândouă mâinile ulciorul plin, suflă spuma de deasupra şi bău până se învineţi; pe urmă înşfăcă două plăcinte şi, fără o vorbă, fără să-şi ridice capul, se ploconi şi plecă. Incurajaţi de pilda lui, ceilalţi ţărani începură să se apropie şi ei. Dintre toţi, atrăgea atenţia numai argatul preotului, un băietan spătos, cu faţa

turtită şi cătătura aspră, îmbrăcat în haine de şiac şi cu opinci — un flăcău harnic dar cam prostănac, care nu ştia nici măcar să numere. Cum ieşi din mulţime, porniră toţi să râdă de dânsul; râse şi el şi, după ce-şi bău votca, dădu să plece.

— Dar berea? — făcu valetul.

Flăcăul se întoarse şi bău pe nerăsuflate un ulcior întreg, parcă ar fi băut un pahar ca toate paharele, stârnind iar râsul oamenilor; râse şi el iar, dădu din mână, şi se amestecă în mulţime. Acum era rândul femeilor; dar niciuna nu ieşea din gloată.

— Hai, apropiaţi-vă! — le îndemnă de câteva ori valetul.

— Pelagheia, maică, apropie-te! Dece stai? — se auzi în sfârşit un glas din mulţime.

— Văleu, nu! Iaca-s doi ani de când n'am băut o picătură, — se împotrivi femeia.

— Ei, ce tot „n'am băut o picătură"? Prefăcută ce eşti! — o dojeni cu glas gros o femeie înaltă, cu înfăţişarea aspră, şi ieşi cea dintâi din gloată. După ce goli paharul, făcu o plecăciune valetului.

— Cneazului să i te ploconeşti, nu mie, — îi spuse el.

— Ei, tăicuţule, noi suntem, ia acolo, nişte proaste: de un'să ştim cum şi ce fel? Iartă-ne şi matale, — răspunse femeia şi se îndepărtă.

Apoi începură iar să-i dea ghes Pelagheiei, să bea şi ea. Dar femeia se împotrivea.

— Dece nu te duci, fa?... Ce faci nazuri?... Na, luaţi-o! — zise o femeiuşcă de vreo treizeci şi cinci de ani, glumeaţă de felul ei, împingând-o în faţă pe Pelagheia.

— Văleu, mă vârîţi în păcat! Ce ţi-e şi cu muierile astea! — se văicări Pelagheia, apropiindu-se totuşi de masă; bău o jumătate de pahar şi se oţărî, vrând să-l dea înapoi.

— Ce-i asta? Pân'la fund! — o mustră valetul.

— Aoleu, tăicuţule, nu mai pot, — se codea Pelagheia.

Cu toate acestea îl bău, ba pe deasupra dădu gata şi un ulcior cu bere.

După Pelagheia se apropie o zgâtie de femeiuşcă. In timp ce dădea pe gât paharul de votcă, schimbă pe fugă o privire vinovată cu tânărul bucătar al cneazului.

La votcă mai veni o bătrână, una singură, pe jumătate oarbă — aceea care o mângâiase pe umăr pe tânăra prinţesă.

O adusese o femeie milostivă.

— Dă-i, maică, şi bunicuţei, că doar mai poate bea, — îl rugă ea pe valet.

Acesta îi întinse un pahar cu votcă. Bătrâna îl sorbi cu nesaţ şi, când îi mai puseră şi o plăcintă în mâna ei tremurătoare, îşi făcu cruce şi mogorogi o rugăciune.

Apoi norodul se îndesă numai la bere, care se bucură de mare căutare: câte un nod de femeie mărunţică, putea totuşi să dea gata până la o optime de vadră.

Băutura, care li se cam urcase la cap, trezi veselia ţăranilor. Mulţimea se însufleţi; de pretutindeni se auzeau vorbe şi cântece. Se încinse o horă. O femeiuşcă sprinţară ieşi în mijloc, fluturând batista şi bătând din călcâie, iar bucătarul cneazului porni să joace căzăceasca în faţa ei, de parcă pentru asta îşi primea simbria.

In fundul curţii, lângă hambare, câţiva ţărani cântau în cor.

Deasupra tuturor se ridica glasul solistului, cu un falset atât de înalt şi atât de limpede, încât până şi boierii de pe terasă prinseră să-l asculte cu luare aminte.

— *C'est charmant!* — îşi exprimă cneazul admiraţia adresându-se domnului cel gras.

— *Oui*, — răspunse el.

— E interesant să aflăm cine o fi, — urmă cneazul ascultând cu tot mai multă atenţie.

— E vizitiul meu, înălţimea voastră, — lămuri poliţaiul plăşii, sărind dela locul lui.

— E minunat, minunat! — exclamă cneazul.

Poliţaiul zâmbi mulţumit:

— Deaceea îl şi ţin mai mult, înălţimea voastră, pentru glasul lui. Eu sunt neamţ, după nume, dar îmi plac mult cântecele ruseşti, — zise el.

— E minunat, minunat! — repetă cneazul. — Numai c'ar trebui să-l aducem mai aproape, — adăugă el, întorcându-se spre Cetvericov.

Grăsunul încuviinţă:

— *Oui*...

— Numaidecât, înălţimea voastră, — spuse poliţaiul şi dădu fuga după cântăreţ.

Peste câteva clipe se înfiinţă cu el lângă terasă. La cererea

tuturor, vizitiul cântă „Luminița", și în fiece mlădiere a glasului său tremura duios o adâncă tristețe.

Prințesa, fiica ei și Polina îl cercetau pe cântăreț prin *face-à-main*. *Monsieur* Le Grand își puse monoclul. Voiau să-l vadă cu toții. Era un tânăr bălan, cu ochi mari, albaștri, și atâta tot.

— E frumos flăcăul! — zise Polina către Calinovici.

— Da, — mormăi el.

Gândurile îi erau aiurea. Tânăra prințesă stătea în profil; vrând să-și încerce puterea voinței asupra ei, o privea îndelung și stăruitor, concentrându-se cu tărie numai asupra dorinței ca și ea să-l privească; într'adevăr, parcă fără voia ei, fata își întoarse deodată capul și, ridicându-și încet genele plecate, se uită spre el; pe urmă, un zâmbet fugar îi flutură pe buze și își luă privirea dela Calinovici. Și așa făcu de câteva ori.

După ce flăcăul isprăvi cântecul, soția cneazului aplaudă puțin, cea dintâi, iar după ea, toți ceilalți. Domnul cel gras îi aruncă zece ruble de argint, cneazul tot zece, mareșalul nobilimii — trei, și așa mai departe. Tânărul nu-și dădea seama ce se petrece cu el.

— Strânge-ți banii! Ce te holbezi așa, nătărăule? — îi șopti polițaiul, care stătea lângă el.

— Se vede că v'a plăcut, — zise șeful asistenței invalizilor către dirigintele poștei, care ascultase cu ochii închiși și cu mare atenție pe cântăreț.

— E un cântec duios... — răspunse el.

— Da, e duios; ar fi bine să-i dați și dumneavoastră ceva! — strecură inspectorul, făcând cu ochiul către judecător.

Drept răspuns, dirigintele poștei își pironi privirile undeva, deasupra acoperișului, și oftă: „O, doamne, doamne!"

In salon, lăutarii generălesei dădură semnalul de dans și întreaga societate se întoarse în casă. Cneazul, Cetvericov și mareșalul nobilimii începură o partidă mare de preferans, iar judecătorul, polițaiul județului și inspectorul accizelor — una mai mică.

Calinovici se apropie de fiica cneazului, cu gândul s'o angajeze la dans, dar Cadnicov i-o luase înainte.

— Am promis altcuiva, *monsieur* Calinovici, — răspunse ea cu părere de rău.

Tânărul director îşi exprimă şi el adâncul său regret, înclinându-se, şi o rugă să-i făgăduiască al doilea cadril.

— Neapărat... cu multă plăcere... cavalerul meu e îngrozitor! — răspunse fata.

Calinovici se mai plecă odată, se depărtă şi o invită pe Polina. Ea-i strânse drăgăstos mâna. *Vis-à-vis*-ul lor era *monsieur* Le Grand, care dansa cu drăgălaşa soţie a avocatului. Deşi însărcinată, ea îl înflăcărase la culme pe francez; dela început îi făcuse curte şi o distrase fără încetare, cu toate că ea nu ştia o boabă franţuzeşte, iar el abia vorbea ruseşte şi nu-mi închipui cum se puteau înţelege.

Şeful asistenţei invalizilor, deşi avea părul şi mustăţile cărunte şi faţa numai zbârcituri, nu vroia nici el să se lase mai prejos; era doar militar şi purta încă epoleţii de locotenent! O alese ca parteneră pe fiica poliţaiului şi era acum *vis-à-vis*-ul lui Calinovici.

Ca să fie cât mai mare cadrilul, şi pentruca niciun musafir să nu rămână pe delături, stăpâna casei îl chemă pe avocat şi-l rugă în şoaptă s'o invite pe soţia poliţaiului, care începuse să se supere, fiindcă lumea n'o prea băga în seamă. In faţa lor aveau pe micul cneaz cu *mistress* Netlbet care, afectată şi făcând pe grozava, începu să danseze *chassé en avant* şi *chassé en arrière*[1]).

După cadril urmă un vals. Calinovici nu mai putu răbda şi o invită pe tânăra prinţesă, care primi cu plăcere. In sfârşit îi simţi trupul rezemat de braţul lui şi mâna ei mică strângându-i mâna; îi vedea de aproape pieptul alb ca spuma mării, sorbea parfumul părului ei, cuprins de un fel de beţie. In zadar îi spuse dânsa „ajunge", după ce făcură de două ori ocolul salonului; el o purtă mai departe şi mai făcu un tur, şi apoi încă unul. „Ajunge", zise ea mai stăruitor. In sfârşit, Calinovici reveni pe pământ şi, conducând-o la un scaun, se aşeză alături. Ea obosise, avea ochii languroşi, pieptul îi sălta puternic; cu mâna ei mică îşi îndreptă părul desfăcut de pe tâmple. Calinovici o mânca din ochi. Se ridicară; cadrilul începuse.

— Ce mai scrieţi? — îl întrebă ea.

La început, întrebarea îl cam descumpăni pe Calinovici, dar după o clipă de gândire se hotărî să folosească prilejul.

---

[1]) Figuri de cadril. (N. red. ruse.)

— Scriu, — începu el, — despre o familie... de oameni bogaţi, care trăesc, să zicem, la Moscova şi au o fată, deşteaptă, cu suflet curat, căreia însă îi plac mult petrecerile.

Tânăra prinţesă îl asculta.

— Fata aceasta, — urmă Calinovici, — are nefericirea să inspire dragoste unui om de ispravă, pe care-l preţueşte şi ea, dar care aparţine unei alte clase sociale. Fata ştie că pasiunea aceasta e totul pentru el, că el suferă şi că cel mai mic semn de înţelegere din partea ei ar fi deajuns să-i dea puteri noi.

Atenţia prinţesei creştea tot mai mult.

— Ea ştie toate acestea, — urmă Calinovici, — şi are totuşi tăria de suflet ca, împreună cu prietenii ei din înalta societate, să-şi bată joc de o astfel de pasiune.

— Nu înţeleg, dece să-şi bată joc? Asta înseamnă că ei nu-i place tânărul, — răspunse fiica cneazului.

Calinovici ridică din umeri

— Ba-i place, — reluă el, — dar asta depăşeşte regulile de conduită ale înaltei societăţi. Să te măriţi cu un oarecare bogătaş tâmpit, *să te vinzi*, asta nu-i ridicol în lumea bună şi nici imoral, fiindcă *aşa-i obiceiul;* dar o fată din societatea aceasta *nu poate* să iubească un om fără avere.

— Dece nu poate? — izbucni tânăra prinţesă. — O vară de-a mea, o fată foarte bogată, s'a măritat, împotriva voinţei mamei sale, cu un ofiţer dintr'un regiment de cavalerie de gardă El n'avea avere, dar era foarte frumos şi inteligent.

— Oricum, era un ofiţer din gardă! — obiectă Calinovici.

Vorbea anume împotriva fetelor din lumea mare, pentru a o sili să-l asigure că ea nu seamănă cu ele; i se păru că şi ea vroia să spună acelaşi lucru — cu rezervele şi observaţiile ei — mai ales că rămase câteva clipe pe gânduri şi, după o clipă de şovăire, îi şopti:

— Vă rog să dansaţi cu mine mazurca.

Calinovici se înroşi de fericire.

— Tocmai vroiam să vă rog să mi-o acordaţi, — rosti el în grabă.

— Vă rog, — repetă ea.

Cât a ţinut discuţia aceasta, Polina, care nu dansa şi se afla nu tocmai departe, nu i-a slăbit o clipă din ochi. Încă de pe terasă observase cum Calinovici nu-şi mai lua ochii dela tânăra prinţesă; dar acum, bănuiala întărindu-i-se şi mai mult, trecu pe nesimţite în salon, se aşeză lângă cneaz şi, când acesta se întoarse spre ea, îi şopti ceva la ureche.

— *Pardon*, o clipă numai, — zise cneazul, ridicându-se şi, împreună cu Polina se duse spre camerele din fund. Când se întoarse, trecu prin salon. Calinovici dansa cu tânăra prinţesă, figura a şasea a galopului[1]) şi, când se sfârşi dansul, se despărţi cu greu de dânsa, strângându-i puţin mâna. Ea-i aruncă o privire şi se îmbujoră la faţă. Toate acestea nu puteau să scape ochiului ager al cneazului. Trecând ca din întâmplare pe lângă fiică-sa, îi spuse ceva pe englezeşte. Ea se roşi, se ridică şi plecă; cneazul dispăru şi el. Dar tânăra prinţesă se întoarse curând şi se aşeză lângă maică-sa. Faţa îi ardea.

Calinovici, care dansase în silă toate celelalte cadriluri, aproape fără să schimbe o vorbă cu partenerele lui, aştepta cu nerăbdare mazurca şi, înainte ca ea să înceapă, se apropie de tânăra prinţesă care se plimba prin salon la braţ cu Polina.

— Cred că noi o să deschidem dansul, — zise el.

Fiica cneazului nu-i răspunse nimic şi o întrebă pe Polina:

— Eşti angajată?

— Da, sunt angajată, — răspunse ea cu un zâmbet ironic.

Tânăra prinţesă, ruşinându-se parcă, îl urmă pe Calinovici, şi-şi luă locul la dans. In zadar se străduia el s'o facă să vorbească; ea tăcea ori răspundea monosilabic *da* sau *nu*, şi părea nespus de bucuroasă când alţi cavaleri o invitau la vreo figură a dansului.

— Se vede că ideia pe care am desvoltat-o în nuvela mea e ilustrată în viaţă la tot pasul, — zise în sfârşit Calinovici, care începuse să-şi iasă de-a-binelea din fire; dar tânăra prinţesă parcă nici nu-l auzea.

Jucătorii de cărţi veniră în acest timp şi ei în salon. Cneazul începu să se uite la dansatori prin lornion. Cetvericov şedea alături de el.

---

[1]) *Galop* — un dans. (N. trad.)

Aproape la fiecare dans, tânăra prințesă îl invita stăruitor să danseze. Grăsunul se ridica și, după ce făcea un tur cu dânsa, săltând ușor, se înclina respectuos, iar ea îi răspundea la fel, mulțumindu-i cu surâsul cel mai amabil. Gelozia, ciuda și mânia puseră stăpânire pe sufletul lui Calinovici. Se hotărî ca cel puțin să încerce să spună obrăznicii fiicei cneazului, dar nici aceasta nu-i reuși căci, la sfârșitul mazurcii, ea își înclină distant capul și plecă, luând-o pe Polina de braț. Pe urmă, se servi masa și mai toți musafirii rămaseră peste noapte la conac.

Stăpânii casei dădură dovadă de aceeași iscusită socoteală și la împărțirea camerelor și paturilor. Lui Cetvericov și mareșalului nobilimii li se dădu câte o cameră, cu lavoar de porcelan, rufărie de olandă și plăpumi noi de mătase. In schimb, judecătorului, poliţaiului, dirigintelui poștei și lui Calinovici, li se pregătise o singură cameră, mare. Și aici erau plăpumi de mătase — ce-i drept — dar ceva mai roase, și în loc de lavoare de porcelan, erau lavoare de faianță. Inspectorul accizelor, șeful asistenței invalizilor și tânărul Cadnicov căpătară camera de alături. Aici nu mai erau paturi pentru fiecare în parte, așternutul era pus de-a-dreptul pe divane, pernele — destul de tari și cuverturi de stambă.

Calinovici, chinuit și sfâșiat de simțămintele din timpul zilei, coborî cel dintâi, se desbrăcă și se culcă, cu gândul ca cel puțin s'adoarmă cât mai repede; dar își dădu seama că-i era cu neputință. După el, se ivi dirigintele poștei și începu să se pregătească de culcare. Se desbrăcă, se scotoci multă vreme în sân, scoase o iconiță de email, o atârnă într'un cui pe care-l zărise de mai înainte și începu să se închine mișcându-și buzele încet și bolborosind: „Doamne miluește, doamne miluește!". După rugăciune bătrânul își scoase tacticos flanelele — avea câteva pe el — le împături cu grijă și le așeză pe scaunul cel mai apropiat; pe urmă se apucă să-și strângă sul jambierele, și asta ținu cam un sfert de ceas; în sfârșit, ceru un cearceaf în loc de plapumă, se înveli în el ca într'un giulgiu, până sub bărbie — și, întinzându-se cât era de lung, închise obosit ochii.

Calinovici avu o clipă nădejdea c'o să poată adormi, dar tocmai atunci intrară judecătorul și poliţaiul. După ce s'au des-

brăcat şi şi-au pus papuci de piele verde de safian şi halate de mătase făcute din rochiile vechi ale nevestelor, s'au aşezat pe pat şi s'au pornit să tuşească şi să ofteze. Colac peste pupăză, au mai venit la ei şi şeful asistenţei invalizilor — care nu fumase toată ziua şi acum pufăia cu nesaţ din a patra lulea — însoţit de tânărul Cadnicov, care-l conjura cu cerul şi pământul pe locotenent să-i dea şi lui să tragă măcar un fum. Se vede că oamenii noştri, stîngheriţi peste zi de buna cuviinţă şi de regulile de purtare pe atunci la modă, doreau ca măcar acum să pălăvrăgească puţin, mai în voie.

— Ce întunecoase s'au făcut nopţile! — rosti judecătorul, uitându-se pe geam.

— Da, — răspunse poliţaiul, — adevărat rai pentru hoţi şi pentru pungaşi; ei fură, şi poliţia trage ponoasele.

— Ce mai poliţie sunteţi şi voi! Nici nu face să vorbim! — îl întrerupse locotenentul; şeful asistenţei invalizilor, clătinând din cap. — Numai numele-i de ea!

— Cum nu-i poliţie? Ba-i poliţie în toată regula. — se împotrivi cu blândeţe poliţaiul.

— Nu, nu-i poliţie în toată regula, te înşeli, — i-o întoarse locotenentul. — Uite, la Moscova a fost prefect de poliţie Sulghin; acela ştiu că era prefect; avea poliţie, nu glumă.

— Da, era dibaci, — observă judecătorul.

— Ehei, şi încă ce dibaci, frăţioare! — se amestecă în vorbă locotenentul. — Şi uite, excrocii tot l-au păcălit până la urmă, — adăugă el.

— Da!... — rosti judecătorul zâmbind.

— Care va să zică, l-au păcălit, cu toată dibacia lui, — observă cu oarecare răutate poliţaiul.

— Ei, frăţioare, ce festă i-au mai jucat, ce festă!... — urmă locotenentul. — Nu ştiu, era la o paradă sau la slujbă la catedrală, când, deodată, ce să vezi? Cineva i-a tăiat mâneca şubei. Când şi-a dat seama, ce mai putea face? A tăcut mâlc şi a înghiţit... Şi numai iată că într'o bună dimineaţă, sau într'o seară, vine la valetul lui un vardist şi-i spune: „Excelenţa sa m'a trimis cu mâneca asta de şubă pe care a găsit-o poliţia şi mi-a

poruncit să mă uit, dacă nu cumva-i dela şuba lui...“ Valetul crezu că aşa era, într'adevăr, porunca şefului şi nici nu se gândi să-l refuze: aduse şuba şi plecă liniştit să aşeze nişte scaune, sau — mai ştiu eu — să şteargă farfuriile. Când se întoarse, ce să vezi? Nici tu vardist, nici tu şubă. „Aoleu, făcu el, am păţit-o!“ In sfârşit vine Sulghin acasă. Servitorul îi cade la picioare: „Tăicuţule, excelenţa voastră...“ „Nu-i nimic, frate, îi spune el. Tu eşti un prost, dar nici eu nu-s mai deştept ca tine. Am mai primit şi un bilețel“. Şi i-l arătă. Ii scriau: „Mulţumim cu plecăciune excelenţei voastre că la mâneca noastră aţi adăugat şuba dumneavoastră“. Atâta tot.

Judecătorul zâmbi iar şi clătină din cap.

— Mari ticăloşi! — zise el.

— Ticăloşi! — exclamă povestitorul, mulţumit de sine.

Calinovici era furios şi blestema în gând, obiceiul desgustător ce-l au oamenii, când se întâlnesc la vreo moşie, de a începe să povestească la orice oră din zi sau din noapte, întâmplări banale despre excroci. Dar răbdarea lui avea să fie pusă şi mai amarnic la încercare: tânărul Cadnicov ardea de dorinţa de a istorisi şi el ceva.

— Să vedeţi: odată, excrocii ăştia l-au atacat şi pe Luchin... — începu el.

— Luchin era un om tare voinic, — îi curmă vorba şeful asistenţei invalizilor, căruia-i plăcea mai mult să povestească decât să asculte. — Şi când a fost, domnule, în Anglia cu corabia lui, — urmă el... — Ce făcea Luchin pe corabie, în drum spre Anglia, o ştiau prea bine toţi cei ce-l ascultau, dar locotenentului puţin îi păsa de asta şi-şi dădu iar drumul: — Era acolo un domn, voinic şi el nevoie mare, care anunţa următoarele: „Domnilor, mă voi aşeza pe un fotoliu de fier, şi oricine poftește poate să mă pălmuiască. Dacă mă doboară de pe scaun, plătesc o sută de ruble, iar dacă nu, să mi se dea mie două sute“. A strâns omul astfel o grămadă de bani. Dar iată că odată trece Luchin pe acolo şi întreabă: „Ce-i aici?“ I se spune despre ce e vorba. „Aoleu, dom'le, de când caut eu unul ca dumneata!“ Se apropie de el şi-i zice: „Ţine-te bine, că eu sunt Luchin“. Cu toate că celălalt auzise de dânsul, nu dădu înapoi. «Nu-i nimic, răspunde

el, şi pe mine mă chiamă „aşa şi aşa".» „Bine", zice Luchin, îşi suflecă, mă rog, puţin mânecile şi, după obiceiul nostru, îşi face cruce ca tot creştinul şi când mi-l pocneşte odată... Maică, măiculiţă! Şi omul nostru, şi fotoliul, şi postamentul pe care sta, încep toate să zboare de-a-rostogolul — dracului pomană. Iar domnul acela răcnea ca din gură de şarpe. Ce se întâmplase? Lumea se apropie: şi când colo, ce să vezi? Îşi scrântise falca. „Nu-i nimic", zice Luchin, şi numai ce mi-l înşfacă de guler pe domnul acela, să fie la el acolo! Şi... pleosc în partea cealaltă, de-i îndreaptă falca la loc. „Uite ce-i, adăugă el, nu-mi trebuesc banii tăi, numai să mă ţii minte". „Da, am să te ţin minte, fără doar şi poate", răspunse celălalt...

— Asta înseamnă că Luchin avea putere nu glumă, — începu iar Cadnicov. Neizbutind să spună şi el ceva până la capăt despre excroci sau despre atleţi, se hotărî să se laude măcar cu propria lui putere şi adăugă: — Ia uitaţi-vă cum ridic eu scaunul şi-l ţin numai de un picior din faţă.

— După cum e şi scaunul. De pildă, unul ca ăsta, n'ai să-l poţi ridica, — îl întărâtă şeful asistenţei invalizilor, arătând din ochi un fotoliu destul de greu.

— Cum de nu, îl ridic, — se repezi Cadnicov şi, apucând fotoliul de picior, se încordă din toate puterile, se înroşi ca un rac, şi-l ridică puţin, dar nu izbuti să-l ţină: fotoliul se clătina atât de tare, încât abia-l putu opri să nu cadă, proptindu-l de perete chiar deasupra capului lui Calinovici.

Acesta strigă, scos din fire:

— Ce înseamnă asta, domnilor? Când o să sfârşiţi odată?

— Da' noi credeam că dumneata dormi demult, — zise şeful asistenţei invalizilor.

— Cum să dormi când se povestesc nerozii despre excroci şi-ţi zboară scaunele pe deasupra capului?! — răspunse Calinovici, întorcându-se la perete.

Glasul lui aspru şi batjocoritor tulbură însufleţirea generală.

— Într'adevăr, domnilor, e timpul să ne culcăm, — zise judecătorul.

— Da, e timpul, — repetă poliţiaiul şi se despărţiră.

Calinovici răsuflă uşurat, dar tot nu putu s'adoarmă. Diri-

gintele poștei, care toată vremea stătuse culcat cu ochii închiși, începu să geamă, parcă de durere, și pe urmă se porni să vorbească în somn: „A venit... a venit... a venit!...“ Apoi strigă deodată tare: „A venit“! Se vede că se trezise. Mai bolborosi un „doamne ferește“ și se liniști pentru un timp. Dar acum era rândul polițaiului și al judecătorului care începură și ei să sforăe într'una, pe'nfundate, parcă s'ar fi luat la întrecere.

6

A doua zi, așa cum se întâmplă de obicei după serbările ceremonioase dela țară, o plictiseală de neînchipuit îi cuprinse pe musafiri. Fiecare dorea acum un singur lucru: să plece cât mai repede. Stăpânii casei căutau să-i rețină, dar mai mult de politețe. Și așa, toată lumea mai puțin simandicoasă plecă îndată după dejun; la masă rămăsese numai generăleasa cu fiica ei, Cetvericov și mareșalul nobilimii. Calinovici căutase toată dimineața prilej să stea de vorbă cu tânăra prințesă și s'o întrebe fără înconjur ce înseamnă schimbarea aceasta, dar nici nu fu băgat în seamă. Polina se purta cu el cam batjocoritor. Furios și neștiind ce să facă, după masă, când plecaseră cu toții, se retrase în camera lui și se hotărî măcar să doarmă; dar un servitor veni să-l întrebe din partea cneazului dacă nu dorește cumva să se plimbe? Calinovici se duse. Cneazul îl aștepta în fața casei.

Mai întâi trecură printr'un lan de secară, prin niște lunci, apoi străbătură un crâng. Se treziră la vreo trei verste de conac. Impotriva obiceiului său, cneazul era tăcut și, numai din când în când arăta cu mâna spre priveliștea care se desfășura înaintea lor, exprimându-și admirația. Calinovici era mereu de aceeași părere cu el, dar de fapt se gândea cu totul la altceva și aproape că nici nu vedea ce-i arăta cneazul. După ce trecură peste o râpă, acesta se opri deodată, se gândi un timp, apoi i se adresă lui Calinovici:

— Uite ce-i, Iacov Vasilievici, aș vrea să-ți pun o întrebare, poate cam indiscretă.

Calinovici se înroși, străfulgerat de gândul că poate cneazul ghicise sentimentele lui față de fiică-sa.

— Dacă întrebarea-i indiscretă, e mai bine să n'o mai puneţi, răspunse el pe jumătate în glumă.

— Da, — urmă cneazul cu oarecare şovăire, — dar vorba e că eu vreau să-ţi pun această întrebare îndemnat numai de dorinţa sinceră de a-ţi face un bine, aşa că prefer să fiu indiscret, decât să tac.

Calinovici nu-i răspunse nimic.

— Prefer să fiu indiscret, — repetă cneazul, — fiindcă dacă, acum vreo douăzeci de ani, s'ar fi găsit un om tot aşa de sincer, care să-mi fi spus ceeace vreau să-ţi spun eu acum... a! ce mare bine mi-ar fi făcut şi cât de îndatorat i-aş fi rămas pentru toată viaţa!

Calinovici tăcea.

— Aş vrea să te întreb, scumpul meu Iacov Vasilici, dacă sunt într'adevăr întemeiate zvonurile, cum că te căsătoreşti cu domnişoara Godnev?

Din nou Calinovici, fără voia lui, se simţi stingherit.

— Într'adevăr, alteţă, întrebarea nu-i tocmai discretă, — zise el.

— Şi dumneata nu eşti dispus să-mi răspunzi, nu-i aşa? — îl întrebă cneazul.

— Nu că n'aş fi dispus, — răspunse Calinovici, străduindu-se să se stăpânească şi să pară liniştit, — dar nu sunt în măsură s'o fac, fiindcă nici eu, nici domnişoara Godnev n'avem nicio vină dacă circulă aceste zvonuri.

Cneazul se uită ţintă la Calinovici; înţelegea foarte bine că el vrea să scape numai cu vorbe.

— Vocea poporului, spune proverbul, e vocea domnului. În orice bârfeală este întotdeauna şi un grăunte de adevăr. De altfel nu-i vorba de asta. Spune-mi... sunt hotărît astăzi să te supun unui interogatoriu şi nădăjduesc că n'ai să mi-o iei în nume de rău.

— Cum se poate, alteţă, când aceasta vădeşte grija pe care mi-o purtaţi?! — răspunse Calinovici, ridicând din umeri.

— Da, tocmai, grija, şi încă cea mai sinceră!... Spune-mi un lucru: ai ceva avere?

— Nu, n'am nimic.

— Dar nu cumva te paşte vreo moştenire dela vreo bunică sau mătuşă?...

— Unica mea moştenire e în cap, — zise Calinovici.

Cneazul surâse.

— O moştenire, care, dacă vrei, e foarte bună, — reluă el, oprindu-se din când în când, — dar, ca mijloc de trai, nu-i deloc sigură; *mon chér,* mărfurile intelectualilor se vând foarte greu!... Şi cele ce ni se pare că le-am putea schimba la acelaşi preţ cu briliantele, suntem adesea nevoiţi să le dăm pe o biată aramă amestecată cu tuci... Da, dragă tinere, — urmă cneazul, luându-l pe Calinovici de braţ, — ascultă-mă pe mine, bătrânul care te-a îndrăgit şi apreciază inteligenţa, cultura şi talentul dumitale, ascultă câteva din convingerile mele intime, pe care le-am dobândit cu preţul amar al propriei mele experienţe! De obicei, în tinereţe, toţi privim cu multă, multă, uşurinţă căsătoria, deşi ea e pasul cel mai important în viaţă, fiindcă e aproape singura împrejurare când greşeala unui om nu se mai poate îndrepta. Dacă ai făcut năzbâtii în tinereţe sau ţi-ai petrecut cinci şase ani lenevind prosteşte, e deajuns să te desmeteceşti, să munceşti un an-doi, şi toate se îndreaptă. Ţi-ai pierdut cumva toată averea la cărţi, ai cheltuit cu o femeie — nu-i nimic! Pentru un bărbat singur, pentru un holtei, rănile băneşti nu-s mortale. Ai ocupat un post care nu ţi se potrivea; îţi dai demisia. In sfârşit, ai pierdut o slujbă bună — faci demersuri şi poţi găsi alta şi mai bună... Intr'un cuvânt, aproape toate greşelile, toate uşurinţele, toate se pot îndrepta, dar de jugul căsniciei nu mai poţi scăpa...

— Ideia aceasta, alteţă, e destul de veche, — observă Calinovici.

— Dacă vrei, chiar veche de tot, — reluă cneazul, — dar din păcate, cei mai mulţi o uită; şi ceeace m'a uimit totdeauna este că proştii, călăuziţi mai ales de instinct, procedează mult mai inteligent în asemenea împrejurări, în timp ce oamenii deştepţi sunt foarte nechibzuiţi şi foarte puţin practici în alegerea tovarăşei de viaţă. Am doi fii, — urmă cneazul tot mai însufleţit, — şi dacă nu-s săraci, apoi nici bogaţi nu sunt. Şi uite care-s principiile mele, ca părinte: deşi băieţii nu sunt decât subloco-

tenenți, fiecare din ei n'are decât să se însoare chiar astăzi cu o fată bogată, pe care poate s'o și iubească, ăsta fiind, într'un fel, un pas înainte în viață; sau, dacă vor, n'au decât să ia o fată bogată și fără s'o iubească; dar să se însoare din dragoste cu o fată săracă — asta niciodată! Cu întreaga mea autoritate părintească, n'am să le permit să facă un astfel de pas.

Calinovici zâmbi.

— Principiile dumneavoastră, alteță, sunt fundamental greșite, fiindcă sunt cu totul unilaterale. Hotărît, priviți căsătoria numai dintr'un singur punct de vedere — cel material.

— Ei, și cum ai vrea s'o privesc? — răspunse cneazul înfierbântându-se. — Nu cumva, dragul meu, îmi ceri să țin numaidecât seama de acea pasiune a voastră, profundă și nebunească? *A, mon cher, mon cher!* Ești doar un om deștept. Cum poți să nu înțelegi ce înseamnă dragostea aceasta a voastră, a tuturor tinerilor? Nu-i altceva decât o pornire mascată a sexelor, o sensualitate aţâţată și înfrânată, și nimic mai mult. Și crede-mă că însurătoarea e mormântul unei astfel de iubiri: pe soț și soție îi leagă un sentiment mult mai trainic — prietenia, care, te asigur, pe onoarea mea, că poate să se înfiripeze mult mai ușor între oameni ce nu s'au căsătorit din dragoste, decât între doi îndrăgostiți pătimași, fiindcă ei cel puțin nu cad din cer pe pământ, o lună după nuntă... Dragostea!... Nu pot s'ascult cu indiferență, când această nerozie, această nălucă, produs al unei imaginații înfierbântate, acest sentiment care se naște și trăește numai datorită piedicilor ce-i stau în cale, e luat drept baza unui lucru de importanța căsătoriei. A, dacă — îngădue-mi să-ți spun — ai fi avut o amantă cu care ai fi trăit douăzeci de ani din viață, și dumneata, ajuns aproape la bătrânețe, mi-ai zice: „Am să mă însor cu ea, fiindcă o iubesc...“ Ei, în cazul acesta mă închin, n'am de spus nimic împotrivă!... Dar cum vrei să mă faci să cred în adâncimea și în statornicia dragostei unui tânăr de douăzeci și cinci de ani și a unei fetișcane de șaptesprezece, care, sub impresia romanelor citite, și au jurat unul altuia o dragoste veșnică.

— Se prea poate, alteță, ca toate acestea să fie foarte adevărate, — răspunse Calinovici, — dar sunt prea generale și com-

portă prea multe excepţii. Dacă s'ar conduce după principiile dumneavoastră, foarte puţini ar mai face pasul acesta.

— Ba dimpotrivă, foarte mulţi, — îl întrerupse cneazul, — şi chiar doresc multora această plăcere. Lasă-i să se însoare şi să se distreze!... Oamenii, dragul meu, se împart în două categorii: în oameni de duzină, salahori, cărora le-a fost hărăzit chiar de dumnezeu să se nască, să crească şi pe urmă să se înhame cu o dobitocească răbdare la vreo muncă măruntă. Vezi, tocmai pe tinerii aceştia îi sfătuesc să se însoare: ei vor da naştere altor zeci de oameni tot de duzină pe care îi vor creşte şi educa, datorită binevoitorilor, sprijinitorilor şi mitei. Şi acesta e folosul cel mai de seamă adus de ei societăţii, care are totuşi nevoie de salahori, în toate păturile ei, pentru scopurile economice pe care le urmăreşte. Dar, *mon cher*,[1]) mai există şi o altă categorie de oameni, pe o treaptă cu mult mai înaltă, ea e... cum s'ar spune... crema omenirii: dacă nu-s chiar genii, sunt totuşi oameni care au un talent mai deosebit, în sfârşit, oameni care au menirea să fie motorul societăţii şi nu nişte dobitoace răbdătoare; eşti singur de vină dacă te pun în această categorie, şi cauza e că te-ai îndepărtat mult de mediul dumitale; acum nu mai eşti un director de şcoală, ci un scriitor, aşadar un om chemat la o activitate foarte importantă şi largă. Ai face foarte rău şi nu se cuvine să te legi dela început de mâini şi de picioare printr'o căsătorie nechibzuită.

— Sunt foarte bucuros, alteţă, că în sfârşit vorbiţi de importanţa scriitorului; mi se pare că tocmai asta-mi dă dreptul să dispun liber de inima mea şi să nu mă las condus cu niciun chip de principiile dumneavoastră economice.

— *Mon cher!* — izbucni cneazul, — tocmai titlul de scriitor, repet încă odată, îţi impune mai multă precauţie; titlul acesta, domnule, te obligă, în vederea gloriei dumitale viitoare şi a folosului pe care-l poţi aduce societăţii, să rămâi neapărat burlac, sau să te căsătoreşti cu o fată bogată; soluţia din urmă e şi cea mai bună.

— Toate acestea le privesc cu totul în alt fel, deoarece într'o

[1]) Scumpul meu. (N. red. rom.)

anumită măsură am încredere în mine şi în forţele mele, — răspunse Calinovici.

— Toate le priveşti cu ochii bogatei dumitale închipuiri, pe când eu le judec prin prizma experienţei mele de cincizeci de ani. Să zicem că te vei căsători cu fata despre care vorbeam. E una din cele mai minunate fiinţe şi probabil că va fi şi o foarte bună soţie, că te va iubi, că preocupările dumitale vor fi şi ale ei; dar nu uita că trebue să scrii! Şi îndată se naşte întrebarea: Unde vei locui? Aici, rămânând mai departe directorul şcolii sau te vei muta în capitală?

— Alteţă, vorbiţi ca şi cum aş fi însurat, — obiectă zâmbind Calinovici.

— Ei da, să presupunem că eşti însurat, — îl întrerupse cneazul, — şi atunci unde o să locueşti? — urmă el. — Cu siguranţă că aici, după mijloacele dumitale... Dar în cazul acesta — felicitările mele! E ca şi cum ai fi ieşit abia de pe băncile universităţii: ai planuri minunate, multe idei, multe cunoştinţe, dar în cel mult trei ani, ai să le iroseşti pe toate, ai să te lenevesti, ai să te ratezi în pustietatea aceasta, crede-mă, dragă tinere. Şi pe urmă o să te bată gândul să pleci, de pildă, la Petersburg sau la Moscova, să mai scuturi colbul de pe dumneata; dar nici măcar atâta nu-ţi va fi cu putinţă: toţi bănişorii se vor duce pe naşteri, botezuri, doici, dădace; îi vei cheltui pentruca soţia dumitale să nu fie mai prost îmbrăcată decât altele, pentruca locuinţa să-ţi fie cuviincios mobilată. Viaţa de familie e o vâltoare, un vas fără fund, în ceeace priveşte banul. Dumneata n'ai moştenit nimic, dar mie mi-a rămas dela taică-meu o avere care m'ar fi putut susţine, chiar dac'aş fi servit până la gradul de generalissim. In sfârşit, am fost protejatul unui înalt demnitar, am avut perspectiva să devin la vârsta de treizeci de ani aghiotantul majestăţii sale, şi aş fi obţinut cu siguranţă epoleţii de general. Numai din toate acestea poţi să-ţi dai seama până unde aş fi putut ajunge la vârsta mea de acum; dar m'am căsătorit din dragoste cu o fată săracă — minunată, şi care întrunea toate calităţile unei femei — şi imediat am fost nevoit să părăsesc Petersburgul, să renunţ la orice fel de carieră, să mă îngrop pentru toată viaţa la ţară.

— Totuşi, alteţă, dumneavoastră n'aţi sărăcit după căsătorie, ba dimpotrivă v'aţi îmbogăţit, — observă Calinovici.

Cneazul clătină din cap.

— M'am îmbogăţit... — zise el, — dar ştii oare, dragă prietene, cât m'a costat acest lucru? — Ştii c'am fost nevoit, tocmai în clipa când făceam primii paşi în viaţă — eu, cu educaţia mea aleasă, care nu era deloc obişnuită pe vremea aceea — să-mi stric sănătatea şi să las nefolosite aptitudinile mele, care nici ele nu erau din cele mai mediocre? Da, a trebuit să renunţ la toate acestea şi să mă fac om de afaceri, speculant, negustor, numai pentru a-mi putea întreţine familia şi a-mi creşte copiii, aşa cum se cuvine neamului meu. Dar câte concesii făcute în pofida moralei! Câte abdicări dela conştiinţă! Câte înjosiri, câte adulări risipite faţă de nişte oameni pe care nici n'aş fi vrut să-i cunosc vreodată! Şi acum, când am izbutit într'un fel, simt că nu mai sunt bun de nimic... Nu mă invidia, nu lua exemplu dela mine! Şi tocmai deaceea vreau să te previn, fiindcă am încercat chiar pe pielea mea consecinţele grele şi amare ale unei astfel de greşeli.

— Nu-s aşa de răsfăţat de viaţă, alteţă, — răspunse Calinovici, — şi nici n'am cine ştie ce pretenţii: pentru mine va fi deajuns, dacă, mutându-mă la Petersburg, voi putea duce acolo o viaţă modestă şi voi fi scutit de sărăcie.

— Mă îndoesc că vei fi scutit de sărăcie. Pentruca un om însurat să poată trăi la Petersburg, trebue... să socotim un minim... mai puţin decât atâta nu-mi pot închipui... îi trebue cel puţin două mii de ruble de argint, şi asta, îndurând lipsuri mari, renunţând la un pahar de vin la masă, fără a mai vorbi de o trăsură, de o distracţie. Ţine minte! Două mii! Şi acum, să socotim cu cifre: cât ai încasat pentru cel dintâi, şi trebue să adaug, şi minunatul dumitale roman?

Calinovici se simţi încurcat: îi era ruşine să mărturisească că nu primise încă niciun ban şi că nădăjduia să i se dea ceva de acum înainte.

— Am primit cinci sute de ruble de argint, — zise el.

— Dar câte romane de acestea poţi scrie într'un an? — urmă cneazul. — Unul... hai să zicem două, dar nici într'un caz mai multe, — îşi răspunse tot el. — Şi asta încă într'un an rodnic; dar vor fi şi ani mai puţin fecunzi, şi, cu toate că nu-s nici poet.

nici scriitor, înţeleg foarte bine că nu poţi să scrii neîncetat şi în acelaşi ritm; scriitorul dă operei sale toată fiinţa sa, tot sufletul său; deaceea această muncă e foarte capricioasă şi trebue să aştepţi o anumită stare sufletească — inspiraţia... Aici nu e vorba de o lucrare ştiinţifică, nu-i o muncă de funcţionar pentru care se cere numai răbdare, ca s'o poţi îndeplini zilnic... Aşadar, din toate acestea reiese că încă dela început se vor ivi lipsuri în gospodăria dumitale; nu mai spun că e foarte cu putinţă ca familia să ţi se mărească an cu an, aşa că iată cam cum ar arăta viitorul dumitale la Petersburg. Probabil că o să mai scrii câteva nuvele şi, până la urmă, ai să înţelegi că nu vei putea să scrii toată viaţa, dar că, în acelaşi timp, vei avea din ce în ce mai mare nevoie de bani. Atunci eşti presat, te grăbeşti, publici, îţi pătezi numele şi apoi din scriitor ajungi foiletonist, traducător... şi iată cum te trezeşti că ai irosit tot: şi timpul, şi talentul, ba chiar şi sănătatea. Toate acestea le spun pentru cazul când ai fi căsătorit. De altfel şi pentru un burlac e cam acelaşi lucru: la Petersburg, în orice împrejurare s'ar găsi un om, se desvoltă în el un al şaselea simţ: setea de bani... Câte ispite! Cât lux în jurul lui! Câte plăceri din cele mai rafinate! Şi pentru toate acestea o să ai un singur mijloc de câştig — munca literară. Ah! *Mon cher, mon cher!* — oftă cneazul, clătinând din cap şi lovindu-se peste piept, — Puşchin era un om cu avere, primea câte un cervoneţ[1]) de fiecare vers şi cu toate acestea avea mereu nevoie de bani; iar Polevoi — asta am văzut-o personal când i-am împrumutat cinci sute de ruble — mi-a mulţumit cu lacrimi în ochi, fiindcă în clipa aceea nu avea în pungă nici măcar o jumătate de rublă. Aceasta e literatura noastră rusă! Suntem încă departe de situaţia când cititul va ajunge un bun al tuturor. Câţi oameni ai văzut ieri la mine?! Şi câţi din ei au nevoie de cărţi? Niciunul afară de Cetvericov. Dar cred că şi domnul acela, mareşalul nostru, un om deştept şi foarte bogat, n'a dat niciodată un ban pe o carte. Citeşte numai „Severnaia pcela"[2]), şi nici pe asta n'o cumpără: o ia dela mine... Cu aşa public cititor nu se pot îngrăşa scriitorii noştri!

— Alteţă, toate acestea le ştiu şi eu destul de bine şi nu

---

[1]) *Cervoneţ* — monedă de zece ruble aur. (N. trad.)

[2]) *„Severnaia pcela"* — „Albina nordului". (N. trad.)

m'am bizuit niciodată numai pe literatură; dar dacă mă mut la Petersburg, îmi caut şi o slujbă, — zise Calinovici.

— Desigur... nu-i rău... — răspunse cneazul, — ai să capeţi o slujbă; dar, după categoria dumitale, ce slujbă poţi căpăta? In cazul cel mai bun, funcţionar administrativ. Se poate să fii numit ajutor, sau cel mult şef de birou într'un minister — dar atunci trebue să-ţi iei rămas bun dela literatură. Când te vei întoarce acasă, după şase sau şapte ore de lucru la minister, n'o să fii în stare decât să te duci la teatru, ca să râzi de un vodevil idiot, sau să mergi la un prieten să joci preferans la o copeică; şi dacă ţi-ar da în gând să le faci pe amândouă, se prea poate să iasă şi mai rău. Vorba proverbului: cine aleargă după doi iepuri nu prinde niciunul... Iată, dragul meu Iacov Vasilici, ce am vrut şi am socotit întrucâtva de datoria mea să-ţi spun, şi-ţi repet încă odată: gândeşte-te bine şi cercetează cu atenţie situaţia dumitale.

— Vă sunt adânc recunoscător, alteţă, — răspunse Calinovici, — dar din vorbele dumneavoastră se poate trage concluzia ciudată, că literatura îmi va aduce numai nenorociri, şi nicidecum succesul în viaţă.

— A, nu! Nu!... — îl întrerupse cneazul şi se opri un timp. — Vezi că aici, — urmă el, — sunt nevoit să fac iar o rezervă: spune-mi, pot să vorbesc cu dumneata deschis, aşa cum aş vorbi cu fiul meu?

— Alteţă, interesul pe care mi-l arătaţi vă dă din plin dreptul nu numai să-mi vorbiţi deschis, dar chiar să-mi spuneţi şi cel mai crud adevăr.

— Da; dar chestiunea nu-i aici. Se prea poate să fiu nevoit să numesc câteva persoane şi să vorbesc de unele lucruri, pe care aş dori să le cunoaştem numai dumneata şi cu mine şi, în caz că n'am fi de aceeaşi părere, ţin mult ca această discuţie să rămână între noi.

Calinovici se uită la cneaz, neînţelegând încă unde vroia să ajungă.

— Am fost totdeauna discret... — îl asigură el.

— Cred; şi deaceea iau asupra mea riscul de a-ţi vorbi pe faţă despre un lucru destul de delicat. Adineauri spuneam că un tânăr sărac poate, sau mai bine zis trebue, să se însoare cu o fată bogată, cu adevărat bogată, chiar fără a fi îndrăgostit de ea.

Cneazul rosti cele din urmă cuvinte cu oarecare şovăială şi se opri, ca şi cum ar fi aşteptat ca interlocutorul lui să spună ceva, dar el tăcea, cercetându-l cu o privire fixă şi severă. Cneazul fu nevoit să-şi plece ochii; apoi deodată, îl luă de mână pe Calinovici şi-i zise cu un zâmbet silit:

— Eşti primit acum aşa de prieteneşte în casa doamnei general şi cu atâta atenţie, cel puţin din partea Polinei, încât... dacă am mai ajuta puţin şi noi, ei, doamne! Ce viitor s'ar deschide pentru dumneata şi pentru talentul dumitale! O mie de suflete, dragul meu, o moşie minunat organizată, şi bani, atâţia bani încât până acum nu le ştie nimeni socoteala. Ai putea să pleci unde vrei: la Petersburg, la Moscova, la Odessa, în străinătate... Ai putea scrie liber, fără griji, fără să fii stingherit de alte ocupaţii, oriunde ai dori şi numai acolo unde împrejurările ar fi prielnice inspiraţiei dumitale...

Calinovici era perplex: faţa i se întunecă şi mai tare; nu se aşteptase deloc la o ieşire atât de făţişă din partea cneazului, şi tăcu un timp, parcă şi-ar fi adunat gândurile ca să-i răspundă

— Propunerea dumneavoastră, alteţă, este aproape jignitoare pentru mine, fiindcă sună destul de pronunţat a ironie, — rosti el cu glas înnăbuşit.

— A ironie? — întrebă mirat cneazul.

— Da, a ironie, fiindcă dac'aş fi vrut s'aleg o astfel de cale pentru viitorul meu, planul acesta ar fi fost cu mult mai greu de realizat decât nădejdea în cariera mea literară, nădejde pe care v'aţi străduit cu atâta iscusinţă să mi-o spulberaţi cu desăvârşire.

— Oare aşa să fie? Oare într'adevăr gândeşti ceeace vorbeşti, ca şi cum niciodată n'ai fi băgat de seamă că propunerea mea are mulţi sorţi de izbândă?

— Niciodată nu m'am gândit la aşa ceva şi niciodată n'am observat nimic, — răspunse cu răceală Calinovici.

Cneazul clătină din cap.

— Ei lasă, tinere — eşti prea inteligent şi pătrunzător, pentruca să nu înţelegi îndată atitudinea oamenilor faţă de dumneata. De altfel, dacă din anumite motive, importante pentru

dumneata, ai vrut să nu vezi şi să nu observi lucrul acesta, atunci e mai bine să curmăm discuţia noastră, care n'ar duce la nimic, iar din mine ar face doar un palavragiu.

Cneazul tăcu; Calinovici tăcea şi el — şi astfel, tăcând, amândoi, ajunseră la conac.

7

După această discuţie, cneazul, cu toate străduinţele lui, n'a fost în stare să păstreze faţă de Calinovici atitudinea prietenoasă şi binevoitoare de mai înainte; din fiecare vorbă a lui se desprindea un fel de răceală; avea un aer de superioritate şi părea plictisit. Calinovici îşi dădu îndată seama de această schimbare şi, a doua zi la ceai, îl anunţă c'ar dori să plece.

— Dar eu credeam c'o să stai mai mult la noi, — zise cneazul, schimbând o privire cu fiica lui.

— Nu, am treabă în oraş, — răspunse Calinovici.

— Ne pare foarte rău, dar nu îndrăznim să te mai reţinem. Şi când ai vrea să pleci?

— Sunt silit să plec chiar astăzi.

— Şi dece chiar astăzi? — întrebă cneazul cu un ton care-l făcu pe Calinovici să repete şi mai stăruitor:

— Trebue să plec chiar astăzi.

Cneazul sună şi, când lacheul intră, îi dădu porunca să se pregătească o trăsură cu patru cai.

Gustarea urmă în tăcere, apoi Calinovici se plecă ceremonios în faţa doamnelor, anunţându-le că-şi ia rămas bun. Prinţesa, îl salută de câteva ori, cu multă amabilitate, iar fiica ei se mulţumi să încline uşor încântătorul său cap, şi numaidecât şi-l întoarse în altă parte. In clipele acelea, nu se putea desluşi nimic pe faţa ei.

Mistress Netlbet făcu o reverenţă.

— *Adieu, monsieur!* — exclamă Le Grand, strângându-i viguros mâna.

Trăsura aştepta la scară.

Calinovici se duse în camera lui şi-şi făcu bagajele. Cneazul coborî să-l petreacă. La despărţire, se arătă din nou prietenos şi amabil.

— Vă sunt foarte, foarte recunoscător, — zise el, sărutându-şi şi îmbrăţişându-şi oaspetele...

Calinovici îi mulţumi şi el pentru bunăvoinţa şi prietenia cu care îl primiseră.

— Şi vă rog, — urmă cneazul, strângându-i şi păstrându-i mâna într'a lui, — ca discuţia de ieri să rămână între noi.

Calinovici îl asigură că nu trebue să se neliniştească din această pricină, mai ales că probabil nici nu va mai avea prilejul să vorbească despre asta, fiindcă era foarte posibil ca peste o lună să plece, pentru a se stabili la Petersburg.

— A! Ai de gând să pleci la Petersburg? — îl întrebă cneazul cu tonul cel mai firesc şi apoi spuse, ţinând mereu mâinile lui Calinovici: — Să-ţi ajute dumnezeu!... Iţi doresc din toată inima succes şi, dacă vei avea vreo nevoie, să nu ne dai uitării, pe noi, vechii dumitale prieteni, şi scrie-ne un rând-două. Dacămi va sta în putinţă să-ţi fiu de folos, sunt gata să te servesc. Se prea poate să-ţi schimbi şi concepţiile asupra vieţii, care acum sunt puţin cam studenţeşti. Pentru asta Petersburgul e un dascăl neîntrecut. Atunci să-mi scrii... Cine ştie? Poate până la urmă...

Calinovici înţelese prea bine la ce face aluzie cneazul, şi-i răspunse că socoteşte o mare favoare îngăduinţa de a-i scrie şi cu atât mai mult aceea de a i se adresa cu o rugăminte. Se despărţiră.

La plecare, eroul meu era grav şi posomorît. Acum nu se mai gândea la încântătoarea fiică a cneazului, nu mai admira natura din jurul lui, tulburată şi ea, părând că vrea să fie la unison cu el. Norii se strângeau din toate părţile, zarea se întuneca treptat, ca în amurg. Aerul era înnăbuşitor. Pe movilite, ciorile înfoiate căscau pliscurile a zăduf; rândunelele zburau jos, la pământ. De s'ar fi mişcat măcar iarba, sau o frunzuliţă de pe copaci! Totul era încremenit, ca într'o aşteptare grea, şi numai rar scăpăra câte un fulger şi s'auzea înnăbuşit tunetul. Incepu apoi să picure şi deodată un tunet bubui aproape de tot, rostogolindu-se în depărtare; se porni o ploaie repede; turna cu găleata şi, pe neaşteptate, se stârni un vânt cumplit, îndoind copacii şi ridicând nori de praf. Calinovici puse să ridice poclitul trăsurii şi se cufundă şi mai adânc în gândurile sale. Cât stătuse în orăşelul acesta, nu izbutise să vadă clar în sufletul lui;

tot ce simţea părea învăluit în ceaţă. După cum ştim, chiar dela început îi ieşi în cale Nastasia, cu dragostea ei. Fără să-şi dea seama, Calinovici fusese atras de pasiunea ei aprigă şi nesocotită şi, sub stăpânirea de o clipă a simţurilor, se legase în aşa fel de dânsa, încât o ruptură ar fi fost acum necinstită şi lipsită de omenie. Apoi, neaşteptatul lui succes literar, felicitările din casa generălesei, cneazul, tânăra prinţesă, visurile ce-şi făurise despre ea — toate se perindară cu repeziciune, prin mintea lui... Dar discuţia cu cneazul parcă-l trezise; toate sfaturile, toate observaţiile şi principiile acestuia găsiră un tărâm prielnic. Sămânţa principiilor practice prinsese rădăcini adânci în cugetul eroului meu. Tot ce i-a spus cneazul îl frământase şi pe el mai înainte, dar în chip nedesluşit, ca o presimţire; iar acum toate se limpeziseră, deveniseră mai concrete. In faţa lui erau două căi: pe una din ele, ajungea la o logodnică ce stăpânea o mie de suflete... „Vezi bine, *o mie!*" — îşi repeta Calinovici vrând parcă să se pătrundă de întreaga însemnătate a acestei cifre, şi strâmbându-se de oroare, ca şi cum ar fi strivit o insectă scârboasă. Cealaltă cale — îşi urma el gândul — ducea spre literatură, spre succesele ei ademenitoare, spre o viaţă independentă la Petersburg, unde, orice ar spune cneazul, este un câmp destul de larg ca şi un om sărac dar cu oarecare drepturi câştigate, să-şi poată găsi fericirea! Cu siguranţă că, din toate acestea, cel mai nimerit lucru era să plece pentru totdeauna la Petersburg. Dar Nastenca?... Ce era de făcut? Să se însoare cu ea era cu neputinţă acuma, când îşi dădea prea bine seama că această căsătorie i-ar fi otrăvit tot viitorul cu perspectivele ei de sărăcie! Mult mai bine ar fi s'o curme dintr'odată, decât să se chinuiască toată viaţa!... Aşa cuvânta raţiunea tânărului nostru erou, dar în acelaşi timp sfredelul conştiinţei îi străpungea dureros inima.

Când ajunse în oraş, nu mai avu răbdare şi porunci vizitiului să-l ducă de-a-dreptul la familia Godnev. Oare mai e nevoie să spunem, ce val de bucurie a stârnit sosirea lui? Cea dintâi îl văzu Pelagheia Evgrafovna care, cu mânecile suflecate, spăla vasele în antreu.

— Vai, tăicuţule, Iacov Vasilici! — strigă ea, lăsând în jos ruşinată şorţul ridicat.

— A! frumosul nostru soare! De unde a răsărit şi s'a ivit? —

exlamă Piotr Mihailâci. — Nastenca! — strigă el. — A venit Iacov Vasilici.

Fata scoase un țipăt și intră în fugă.

Calinovici îi sărută mâna. Nastenca, prefăcându-se că-l sărută pe obraz, îl sărută pe gură.

— Ah, ce bine-mi pare că te-ai întors! Mi-a fost așa dor de tine! — se alintă ea.

Piotr Mihailâci făcu o strâmbătură, privindu-i cu duioșie:

— Vai, vai! Vezi dumneata, am ajuns să ne tutuim!

Nastenca se înroși ușor.

— Ei, și ce-i cu asta? Am voie să-i spun „tu", că doar suntem prieteni, — răspunse ea și-i întinse lui Calinovici mâna.

— Desigur, — încuviință el și i-o mai sărută odată.

Căpitanul nu era de față: împreună cu Lebedev, plecase să vâneze la baltă, cale de vreo douăzeci de verste.

Intră Pelagheia Evgrafovna.

— Doriți să luați un ceai sau vreți să mâncați? ... — se adresă ea lui Calinovici.

— Ce-l mai întrebi, bătrânico! Dă-ne și una și alta! — propuse Piotr Mihailâci.

— Nu, aș fi vrut să mănânc ceva, — răspunse Calinovici.

— Ei, dacă vrei să mănânci, atunci să mâncăm ... Hai mai repede! Du-te! — strigă Piotr Mihailâci. Pelagheia Evgrafovna dădu să plece ... — Așteaptă puțin, — o opri bătrânul, care era tare bucuros de întoarcerea lui Calinovici, — vizitiul cneazului e afară ... Fă bine, cucoană, și dă-i să mănânce și să bea vin și bere. Și să ai grijă de ovăz și de fân pentru cai! Asta, fiindcă ni l-au adus pe Iacov Vasilici.

— Las' că-i hrănim noi! Parcă n'am ști și fără dumneavoastră ce trebue să facem! — răspunse ironic menajera și se grăbi să plece, iar Nastenca se apucă îndată să pună masa. Calinovici o rugă să nu se ostenească.

— Nu e nicio osteneală, îmi face plăcere — răspunse ea.

Când se aduse mâncarea, se așeză alături de el, îi servi supa fierbinte și-i schimbă chiar și farfuriile. De altfel, nici Piotr Mihailâci nu-și pierdu vremea: coborî în pivniță și, după ce aduse un clondiraș din cea mai bună vișinată cu lămâie, care îi plăcea mult lui Calinovici, se așeză în fața tinerilor, învăluindu-i în priviri pline de duioșie. Până la urmă, Calinovici simți că nu mai

poate suporta toată această ambianță plină de sinceritate și prietenie.

„Doamne, ce mult mă iubesc oamenii ăștia și cu ce neagră recunoștință o să fiu nevoit să-i răsplătesc!" se gândea el cu durere și nu avea tăria de suflet să le vorbească, așa cum își propusese pe drum, despre intenția lui de a pleca la Petersburg. După masă, când rămase singur cu Nastenca, o îmbrățișă și o sărută mult, nesfârșit de mult.

— Plângi? — îl întrebă ea, simțind o lacrimă pe obrazul ei.

— Nu, asta-i numai așa... — începu Calinovici și o îmbrățișă iar, șoptindu-i ceva la ureche.

— Bine, — se învoi Nastenca.

Toată seara Calinovici stătu abătut. Ca de obicei suferințele tăinuite în sufletul lui îi răscoliseră tot amarul. Piotr Mihailâci încercă să afle cum își petrecuse timpul la cneaz. Dar Calinovici făcu o schimă.

— Cneazul e cel mai mare excroc din câți am întâlnit vreodată, — răspunse el îndârjit.

— *Taillerand, Taillerand!* — încuviință Piotr Mihailâci.

— Soția lui e o idioată, — declară Calinovici.

— Groaznic de idioată! Mi-am dat seama chiar de atunci, — întări Nastenca. — Dar fiica lor?... — întrebă ea. — E tot așa de idioată?

Calinovici se zăpăci.

— Nu, cum se poate așa ceva?... O fată atât de minunată! Nu! — interveni indignat Piotr Mihailâci.

— E idioată! — repetă Nastenca. — Se știe frumoasă și nu-și mai dă silința să gândească și să-și dea seama cât e de proastă.

— Nu e idioată... — începu Calinovici, — dar e culmea mândriei deșarte... o fată care cred că are un fond bun, înnăbușit însă și cu totul deformat de educația pe care i-a dat-o taică-său.

— E groaznic! — reluă Nastenca. — Și atunci când ai citit acolo povestirea ta, mi-era așa de necaz pentru *tine*. Oare a înțeles careva din ei ce-ai scris? Ședeau toate ca niște coțofene.

— Cum ca niște coțofene?... Ba dimpotrivă, le-a plăcut la toți, mai ales Polinei, — observă Piotr Mihailâci.

— Ei, da, Polinei i-o fi plăcut, fiindcă-i mai deșteaptă decât

ceilalți, — răspunse repede Nastenca, — și se prea poate să fi ascultat cu atenție, fiindcă-i îndrăgostită de Iacov Vasilici.

— Tot ce se poate, — întări Calinovici și oftă.

Se întoarse acasă pe la douăsprezece; și, când totul se liniști la Godnevi, în curtea din dos a locuinței lui se ivi iar o umbră, care coborî tiptil spre râu, se furișă pe lângă mal și se făcu nevăzută în dreptul unui chioșc; iar la revărsatul zorilor, umbra se arătă din nou pentru o clipă și toate se petrecură în tăcere...

8

După o săptămână, Calinovici ceru să i se acorde un concediu de patru luni și scrise cneazului despre nestrămutata lui hotărîre de a pleca la Petersburg, rugându-l să-i trimită, dacă se poate, scrisori de recomandație. Drept răspuns, primi îndată o scrisoare adresată unui director de minister și un bilețel din partea cneazului, care-i aducea la cunoștință că persoana căreia îi scria este gata să facă tot ce-i stă în putință. Și pregătindu-se astfel, Calinovici nu se simțea încă în stare să vorbească familiei Godnev despre toate acestea și — lucru ciudat! — de data asta îl stingherea mai ales căpitanul, care între timp se întorsese dela vânătoare. Îi era rușine să și-o mărturisească, dar în fața lui îl cuprindea o teamă de neînvins. Avea impresia că pe Nastenca și pe Piotr Mihailâci ar mai fi putut parcă să-i înșele și să scape; pe Flegont Mihailâci însă, nu. Dar vremea trecea: concediul îi fusese aprobat și n'ar fi fost cu putință să-l mai tăinuiască. Pregătindu-se de mai înainte să înfrunte lacrimile și imputările Nastencăi, uimirea lui Piotr Mihailâci și tăcerea cu tâlc a căpitanului, și hotărînd să le preîntâmpine pe toate printr'o atitudine rezervată, Calinovici își luă inima în dinți și se duse la Godnevi tocmai în timpul mesei, ca să-i găsească pe toți laolaltă. Și chipurile din pricina timpului umed, bău din carafa de pe masă un pahar mare de votcă, apoi atacă de-a-dreptul:

— Astăzi mi s'a aprobat un concediu...

— Un concediu? — repetă Piotr Mihailâci.

— Da, mă gândesc să plec la Petersburg, — urmă Calinovici, cât putu mai liniștit.

— La Petersburg? — întrebă în sfârșit Nastenca și se îngălbeni.

— Da, la Petersburg, — răspunse Calinovici, şi glasul îi tremura de turburare. — Incă în timpul când eram în vizită la cneaz, am primit o scrisoare dela un redactor: îmi propune o colaborare permanentă şi-mi scrie să mă prezint personal ca să iau legătura cu dânsul, — adăugă el, minţind dela primul până la ultimul cuvânt.

La început, Piotr Mihailâci se încruntă, de altfel nu pentru multă vreme.

— Poate că faci bine că pleci... — spuse el cu un aer grav.

— Şi crezi c'ai să zăboveşti acolo mai multă vreme? — întrebă Nastenca.

Intrebarea aceasta îl străpunse pe Calinovici în inimă, ca un cuţit ascuţit.

— Vreo trei-patru luni, — răspunse el.

— Da, trebue să pleci; rămânând aici, n'ai să poţi face nimic!... Da, da, trebue neapărat!... — repetă bătrânul liniştindu-se aproape de tot la ultimul răspuns al lui Calinovici. — Iar tu, Nastasia Petrovna, te rog să nu cauţi să-l faci să renunţe la plecare: trei luni nu-s un veac!

— Eu nu-i spun nimic. Dece să nu plece, dacă trebue? — încuviinţă Nastenca, cu toate că o podidiseră lacrimile, iar mâinile îi tremurau atât de tare, încât nici nu putea să ţină furculiţa.

Calinovici răsuflă uşurat.

„Nici nu mă aşteptam să meargă aşa de uşor!" gândi el, şi, vrând ca plecarea lui să pară o întâmplare cu totul obişnuită, încercă să fie vesel, dar nu izbuti: victimile egoismului său, pe care le avea în faţă, îl chinuiau şi-l demascau. Lăsându-se fără voie furat de gânduri se uita din când în când, şi numai pe furiş, la Flegont Mihailâci, parc'ar fi vrut să ghicească ce se petrece în sufletul lui; dar căpitanul tăcu tot timpul cu încăpăţânare. Piotr Mihailâci, văzând-o pe fată palidă ca o moartă, căzu şi el pe gânduri. După masă, ca de obicei, trecu în biroul lui să se odihnească, dar nu putu să doarmă: îl prinse o pârdalnică de tuse şi se zbuciumă amarnic. In cele din urmă, bătu în perete; acesta era semnalul cunoscut cu care o chema pe menajeră. Ea veni îndată, şi amândoi începură să şopotească; de fapt, se auzea mai mult glasul lui Piotr Mihailâci; Pelagheia Evgra-

lovna îi răspundea doar cu obişnuitul ei: „e... e... e... he... he..."

In timpul acesta, căpitanul, Nastenca şi Calinovici erau în salon, fiecare cufundat în gândurile lui.

— Haidem la plimbare! Vreau să mă destind puţin, — propuse deodată Nastenca, ridicându-se, şi se întoarse către Calinovici.

El o privi lung.

— E cam răcoare astăzi. Ai să răceşti: ce gust ţi-a mai venit? — răspunse Calinovici.

— Nu-i nimic: am o rochie groasă, — zise Nastenca şi-şi puse pălăria.

Calinovici nu se urni din loc.

— Dumneata nu mergi cu noi? — îl întrebă el pe căpitan, dorind pe cât se pare să nu rămână singur cu Nastenca.

— Nici nu mă gândesc! — i-o reteză căpitanul, apoi îşi luă chipiul şi se îndreptă spre uşă; dar, grăbit cum era, îşi uită luleaua şi punga cu tutun. Dianca se ridică şi ea ca să-l urmeze şi, tot gudurându-se, îi tăie drumul. Căpitanul o lovi atât de năpraznic cu piciorul în coaste, încât căţeaua icni, sări în sus schelălăind şi, cu coada între picioare, se ascunse sub un scaun.

— Ce tot te'ncurci în picioarele mele?... Şi încă mai scheauni. Am să te sugrum, ticăloaso! — scrâşni Flegont Mihailâci şi-şi văzu de drum.

Şi, după căutătura lui, puteai să crezi că în clipa aceea, fără doar şi poate, era în stare să-şi gâtue câinele favorit Înţelegând parcă ceva, căţeaua nu îndrăzni să iasă de sub scaun; după un timp, deschise uşa cu botul şi îşi ajunse din urmă stăpânul. Căpitanul nu apucase spre casă, ci o luase în altă direcţie; Dianca începu să meargă după el, ţinându-se însă la oarecare depărtare.

Calinovici observase tot şi ceeace văzu îi dădu de bănuit.

„Unde s'o fi ducând ursul?" se întrebă el, mergând maşinal în urma Nastencăi, care era şi ea foarte tulburată; umbla repede, ochii şi obrajii îi ardeau. Lăsară repede în urmă strada principală şi trecând apoi printr'o ulicioară, ieşiră în câmp.

— Bine, dar încotro mergem? — întrebă în sfârşit Calinovici, ridicând capul şi cercetând împrejurimile.

— La mormântul mamei. N'am fost demult şi vreau să vii şi tu acolo, să te închini, — răspunse ea.

Calinovici tresări.

„Din clipă în clipă, mai greu"! îşi zise şi, fără voie, se uită cu un simţământ de repulsie spre cimitirul ce se zărea în apropiere. Biserica era de lemn, cu ferestre înguste; din pricina vremei, geamurile prinseseră o ceaţă şi toate culorile curcubeului tremurau în ele. Clopotniţa mică, joasă, îmbrăcată toată în scândurele subţiri, împodobite cu desene săpate, sta plecată într'o parte, iar pe acoperişul de şindrilă creştea iarbă şi muşchi. Deasupra tuturor mormintelor se înălţau cruci de lemn, albe şi negre. Numai coloana de marmoră de pe mormântul unui concesionar mort de curând — cu inscripţie şi cruce aurită, ce străluceau în bătaia soarelui — aducea o notă discordantă în simplicitatea cimitirului. Nastenca îl duse pe Calinovici la mormântul mamei sale, acoperit cu o lespede pătrată de piatră, pe care erau săpate următoarele cuvinte — o inscripţie alcătuită anume de Piotr Mihailâci: — *Adu-ţi aminte, doamne, de mine când vei veni întru împărăţia ta.* Această inscripţie o întocmise Piotr Mihailâci pentru lăcaşul de veci al soţiei lui.

— Să ne rugăm! — zise Nastenca, lăsându-se în genunchi lângă mormânt. — Ingenunchiază şi tu, — îi spuse lui Calinovici.

El însă rămase nemişcat. In sufletul lui era un adevărat iad; în clipele acestea, dorea fierbinte ca unul din ei doi să moară. Dar suferinţele lui nu se încheiaseră încă: după ce biata fată se rugă şi plânse sfâşietor, îi luă mâna şi i-o aşeză pe lespedea mormântului.

— Jură-mi, Jacques, — începu ea, stăpânindu-şi lacrimile, — jură-mi pe mormântul mamei, că mă vei iubi toată viaţa şi că voi fi soţia ta, prietena ta. Altfel nu mă va ierta maică-mea. E a treia noapte de când o visez; se chinueşte din pricina mea!

— Nastenca!... Pentru ce toate aceste scene de melodramă? Zău, mi-e destul de greu şi aşa! — izbucni Calinovici, nemaiputându-se stăpâni.

— Nu, Jacques, jură! Asta-mi va fi singura mângâiere, când tu vei fi departe, — insistă Nastenca.

— Jur... — rosti el.

Deodată auziră un fâşâit: din iarba deasă dimprejurul mor-

mântului zbucni o pasăre neagră și începu să fâlfâie din aripi. Calinovici se îngălbeni și, fără voie, sări într'o parte. Nastenca rămase liniștită.

— Dece te-ai speriat? E un corb, — spuse ea.

— Asemenea scene ar putea zdruncina nervii oricui, — răspunse Calinovici.

— Dece te superi?

— Nu mă supăr deloc.

— Ba da, te superi. Dela o vreme încoace te tot superi. Inainte nu erai așa!... — oftă Nastenca. — Dă-mi mâna, — șopti ea.

Calinovici îi dădu supus mâna.

Când intrară însă în oraș, zise:

— Pe aici nu face să mai mergem așa! — Și vru să-și tragă mâna; dar Nastenca nu-i dădu drumul.

— Nu-i nimic, să mergem așa... Lasă! Să ne vadă lumea! Asta vreau și eu!

Calinovici ridică din umeri și tot drumul merse adâncit în gânduri. Era neliniștit și se întreba mereu unde putea să fie în vremea asta căpitanul, ce făcea și ce mai avea de gând să facă?

Intr'adevăr, Flegont Mihailâci punea la cale ceva nu tocmai plăcut pentru Calinovici; după ce plecă dela fratele lui, se duse de-a-dreptul la Lebedev, în mahalaua cazărmilor, unde n'ai fi găsit o singură locuință boierească; profesorul de matematici stătea acolo nu din zgârcenie, ci în urma unei întâmplări nenorocite, de pe vremea când abia intrase în slujbă. Om curat la suflet de felul lui, nu se lăsa stăpânit de nicio patimă; odată însă, în casa poliţaiului, primise să joace cărți și câștigă ceva — îi plăcu... și de atunci cărțile ajunseră pentru el o patimă nesăţioasă; începu să se ducă pretutindeni, unde se puneau la cale sindrofii cu joc de cărți; juca și cu dughengiii și chiar cu servitorii, și nu din sete de câștig, ci pentrucă la masa de joc se simțea ca în luptă, potolindu-și astfel dorul de fapte vitejești. Și așa, după un an de joc nesăbuit, i se întâmplă să dea peste moșierul Prohorov, cunoscut nouă, care mânuia grozav arma, dar încă și mai abitir cărțile, așa încât a te încumeta să joci cu el era ca și cum ai fi pornit la vânătoare de urși fără furcă: era doborît la sigur. In câteva ceasuri, îl ușură pe Lebedev de cinci sute de ruble de argint. Vânătorul se făcu galben ca ceara și-l

rugă umil pe Prohorov să joace înainte pe datorie. Acesta primi şi, spre ziuă, se ridică cu un câştig de vreo cinci mii de ruble asignaţii.

— Ajunge! — zise în sfârşit profesorul de matematici, suflând ca o maşină de aburi; apoi se duse de-a-dreptul la un cămătar şi-i aduse o poliţă pe numele lui.

De atunci două treimi din leafă mergeau lunar pentru acoperirea datoriei; se mută într'o căsuţă simplă, aproape ca o casă ţărănească, şi se hrănea numai cu pâine, cartofi şi varză acră. Când se ducea la vreo cunoştinţă şi i se oferea un ceai sau o lulea, refuza cu glasul lui de bas: „Nu! La mine acasă n'am aşa ceva; pentru ce să mă'nvăţ cu năravi?" Vânător fiind, nu mânca niciodată din vânatul său, ci se străduia să-l vândă cât mai scump, iar banii îi punea deoparte pentru creditorul lui.

„Dece plăteşti? De bună seamă că te-au înşelat", îi spuneau unii. „Nu ştiu; am pierdut şi trebue să plătesc", răspundea Lebedev cu stoicism.

In ziua în care Flegont Mihailâci veni la dânsul, Lebedev îşi petrecuse toată dimineaţa tocând, cu mâna lui, aproape o baniţă de cartofi, şi pregătind din ei făină pentru masă; după aceea mâncase o ciorbă de varză dreasă cu zmântână şi la ciorbă mai dăduse gata şi vreo cinci funturi de pâine neagră. Apoi se culcase şi adormise pe canapeluţa lui sărăcioasă, înfăşurat într'un halat îngust de stambă, care-i lăsa desgolit pieptul uriaş, acoperit cu păr des, ca al lui Isav; cizmele-i enorme, din piele de viţel, rămăseseră în întregime afară din halat. In orice altă împrejurare, dacă l-ar fi găsit pe stăpânul casei dormind, Flegont Mihailâci, delicat din fire cum era, ar fi plecat cu siguranţă; dar de data aceasta, văzându-l că nu se trezeşte din somnul lui adânc, începu să-l zgâlţâe. In sfârşit, Lebedev se mişcă, se ridică puţin, începu să-şi frece ochii înroşiţi şi, recunoscându-şi prietenul, exclamă:

— A, înălţimea voastră!

— Mă rog dumitale să mă ierţi, că te-am trezit, — zise căpitanul.

Cu toată prietenia strânsă care-i lega, când vorbea cu Lebedev îi zicea totdeauna *dumneata*, cum făcea cu toţi cunoscuţii, şi el i se adresa la fel.

— Nu-i nimic! Pesemne că ai nevoie de un foc pentru lulea,

— presupuse Lebedev, trezindu-se de-a-binelea şi netezindu-şi părul ţepos, ca o perie aspră.

— Nu, că mi-am uitat luleaua, — răspunse căpitanul, punând mâna pe nasturele de care atârna deobicei punga cu tutun.

— Atunci ia loc! — îl pofti profesorul, apropiind cu o singură mână un scaun greu, iar cu cealaltă luă de pe geam un ulcior de lemn, plin cu cvas şi-l bău pe nerăsuflate până la fund.

Căpitanul se aşeză.

— Ei, tăicuţule, — oftă Lebedev, — să ştii c'am scăpat băltile din Crusanovo: duminica trecută a tăbărît acolo toată funcţionărimea dela visterie, şi de bună seamă c'au speriat şi ciorile; iar dumneata...

— N'am avut când, — se desvinovăţi căpitanul, înroşindu-se, şi se vedea bine că nu spune adevărul.

— N'ai avut când?... Dar ce dracu'faci? — îl întrebă vânătorul, căscând şi întinzându-se în pat; şi cum sta aşa, în odaia lui mică, părea un leu în cuşcă.

Căpitanul nu răspunse: îşi tot frământa nehotărît mâinile şi nu-şi găsea loc picioarelor; apoi, întrebă deodată:

— Directorul dumitale pleacă la Petersburg?

Se pare că acest eveniment nu prezenta o importanţă deosebită pentru Lebedev.

— Dece n'ar pleca? — I s'a aprobat un concediu de patru luni, — răspunse el.

Amândoi prietenii tăcură un timp.

— De plecat, pleacă, dar se prea poate să nu se mai întoarcă dela Petersburg, — spuse căpitanul, căutând să-l iscodească pe Lebedev.

Drept răspuns, acesta izbucni:

— Ducă-se dracului! Las'să se care unde-o vrea!

Căpitanul îşi frământa iar mâinile şi iar nu-şi mai găsea loc picioarelor.

— Şi scumpul meu frate — ce să fac... trebue să-ţi spun — l-a primit ca pe copilul lui... — începu el, dar glasul i se înnecă.

— Ce să mai vorbim? Că doar se ştie!... — întări Lebedev.

— Bine, da' şi frate-meu, — urmă căpitanul, — nu-i burlac, are şi o fată...

— Se ştie! — repetă Lebedev.

— Şi aici, — stărui căpitanul, — nu suntem în pădure; trăim într'un oraş. Nu poţi astupa gura lumii şi... şi se vorbesc atâtea!

Lebedev tuşi, sau mai degrabă mârâi cu înţeles, dându-şi seama în sfârşit, unde voia s'ajungă căpitanul.

— Intr'adevăr, se vorbeşte foarte mult, — spuse el, dând din cap cu un aer grav.

— Da. Şi cum poţi opri pe oameni să vorbească? — întrebă necăjit căpitanul.

— Se vorbesc multe, foarte multe... Ce să-i faci? Fără îndoială că nu m'amestec; dar îl respect pe Piotr Mihailâci pentru sufletul lui ales şi-ţi mărturisesc că-mi pare rău. Pe cinstea mea că-mi pare foarte rău!...

Căpitanul se uită ţintă în ochii prietenului său.

— Dumneata eşti străin şi tot îţi pare rău, — rosti el cu glasul întretăiat. — Atunci, ce să mai zic eu, pentru care frate-meu e un adevărat tată? Dar nici Nastasia Petrovna nu-i pentru mine o străină; e nepoată-mea... Ei, şi acum ce-ar trebui să fac?

Căpitanul se opri, ca şi cum ar fi aşteptat ca Lebedev să-i răspundă; dar profesorul tăcea şi-şi tot ciufulea chica uriaşă.

— Chiar dacă le-aş spune ceva, crezi c'or să-mi dea ascultare?... Se prea poate ca un singur cuvânt de al lor să fie mai înţelept decât zece de-ale mele, — încheie el.

Lebedev observă cum căpitanul se întoarce şi îşi şterge o lacrimă.

— E un excroc! Iată ce trebuia să le spui! — exclamă vânătorul.

Căpitanul se ridică şi începu să se plimbe tulburat prin casă.

— Dar acuma ce-i de făcut? — întrebă el, dând din mâini. — Eu, ca om de onoare sunt silit să mă bat în duel cu dânsul, aşa cum se obişnueşte între ofiţeri!

Lebedev tuşi iar cu înţeles.

— Ce să fac? — urmă căpitanul. — Să mă judece dumnezeu şi ţarul, dar pe mine n'am să mă cruţ: — l-aş ucide chiar acum, numai că nici frate-meu, şi nici Nastenca n'ar putea să îndure una ca asta... Cum i-a mai înşelat!... N'a fost d'a bună că l-au primit dintru'nceput ca pe copilul casei... Au încălzit la sân un şarpe!

— Un excroc! — întări vânătorul.

— Acum am venit să-mi dai un sfat, să-mi spui şi dumneata ce şi cum... — rosti cu năduf căpitanul, strivindu-şi lacrimile între pleoape.

— Ai răbdare o clipă! — ceru răgaz Lebedev, urmărind un gând al lui şi zburlindu-şi cu furie părul. — Stai!... Uite la ce m'am gândit! Dar în primul rând, dă-l încolo de plâns.

Căpitanul îşi şterse repede lacrimile.

— Aşa, în al doilea rând, du-te la el acasă şi aruncă-i în faţă: „Uite, aşa şi aşa... iată ce se vorbeşte în oraş..." Asta ţi-o spun dumitale... şi în adevăr... am auzit-o chiar cu urechile mele: cică ar fi fost însărcinată, ar fi născut un copil pe care l-a părăsit... cam aşa ceva...

Căpitanului îi ardea faţa, ochii i se injectară, buzele şi obrajii îi tremurau.

— „Ce înseamnă asta?" — urmă Lebedev, bătând cu pumnul în masă. — „Inseamnă că trebue să-ţi răscumperi vina, că de nu, te poftesc să ieşim pe teren, după obiceiul nostru, al militarilor!"... Să vezi că are s'o bage pe mânecă! Pe cinstea mea, are s'o bage pe mânecă!...

Căpitanul chibzuia.

— Aşa am să şi fac, — rosti el în sfârşit.

— Sigur, du-te! — îl îndemnă Lebedev.

— Da, aşa am să fac! — repetă Flegont Mihailâci şi, ca să nu-şi întâlnească duşmanul înainte de a se fi explicat cu el, nu se mai întoarse la frate-său, ci rămase toată seara la Lebedev. Vânătorul îi arătă arma lui favorită şi-l puse să se uite pe ţevi „Ian priveşte, al dracului s'au mai inelat!" îi spuse el. Căpitanul se holbă, dar nici nu vedea, nu înţelegea nimic.

In împrejurarea de faţă, nu prea ştiu ce răspuns ar fi dat eroul meu la provocarea căpitanului, dacă soarta nu l-ar fi ajutat fără voia lui. După ce se întoarseră dela cimitir, Nastenca îl duse aproape cu sila în odaia ei. De cum intră, el luă cea dintâi carte ce-i căzu în mână şi se cufundă în lectură. Câtva timp domni tăcere.

— Ascultă, prietene, mai lasă cartea, încetează odată! — i se adresă Nastenca, apropiindu-se de el. — Uite ce e, Jacques, — urmă ea, şi glasul îi trăda tulburarea, — tu pleci... Ei bine,

pleacă! E în interesul tău... Dar înainte de plecare vreau să mă ceri în căsătorie, pentruca să fiu logodnica ta.

O sudoare rece îmbrobonă fruntea lui Calinovici. „Nu, afacerea asta nu se va sfârşi aşa de uşor, cum mi-am închipuit la'nceput!" gândi el.

— Fie! Dar cred că-i tot una dacă te cer, sau nu te cer în căsătorie, — zise el.

— Cum tot una?... Ciudat mai judeci!

— Hotărît, e tot una, — repetă Calinovici.

— Bine, dar asta-l va linişti pe tata... El nu arată, dar legăturile noastre îl chinuesc îngrozitor. Când erai plecat la cneaz, şedea ceasuri întregi, adâncit în gânduri, şi nu scotea o vorbă... Când i s'a mai întâmplat înainte una ca asta?... In sfârşit, trebue să mă cruţ şi pe mine, Jacques! Tot oraşul mă vorbeşte ca pe o fată stricată. Aşa, cel puţin, am să fiu logodnica ta. Cum oi fi, rea sau bună, dar se cheamă că mă mărit cu tine.

Ce putea să răspundă Calinovici? Pe de altă parte, pretenţiile Nastencăi îl sileau iarăşi să săvârşească o faptă necinstită. „Ei, se socoti el, dacă-i vorba pe'nşelate, încaltea să-i înşel până la capăt!"

Şi zise:

— Dacă într'adevăr Piotr Mihailâci are o bănuială atât de ciudată, şi fiindcă aşa e dorinţa ta, sunt gata, ţinând seamă de opinia publică de aici, să îndeplinesc această formalitate, care n'are nicio noimă.

Tonul acestui răspuns o jigni pe Nastenca.

— Mi se pare c'o faci împotriva dorinţei tale şi numai ca un hatâr, — rosti ea, aprinzându-se.

Calinovici se bucură. Puţine lucruri mai dorise el în viaţă, aşa cum dorea acum ca Nastenca să-şi iasă din fire, ca de obicei, şi să-i spună, furioasă, că după toate acestea nu mai vrea să-i fie nici logodnică, nici soţie. Dar supărarea ei trecu repede; îi propuse din nou, în chipul cel mai firesc şi cu multă simplicitate, s'o ceară în căsătorie, nebănuind nicio clipă că omului care o iubea i-ar veni greu sau i-ar fi neplăcut s'o facă.

— Chiar astăzi trebue să vorbeşti cu tata, fiindcă altfel plecarea ta o să-l neliniştească... I-a mai şoptit câte ceva şi unchiul, — adăugă ea foarte simplu.

— Bine, — răspunse scurt Calinovici, şi se gândea: „Pare-

mi-se că fetişcana asta nesuferită se foloseşte de toate tertipurile, ca să-mi îngreuieze cât mai mult plecarea la Petersburg. Cum de nu înţelege că nu pot să mă însor cu ea? Dar dacă pricepe şi totuşi vrea să mă silească, cum de nu-şi dă seama că eu, cu firea mea, n'am s'o fac nici în ruptul capului?"

Tusea şi glasul lui Piotr Mihailâci, care se auziră din birou, îi curmară gândurile.

— Tata s'a trezit; du-te de-i vorbeşte, — zise Nastenca.

Calinovici nu mai spuse nimic; se sculă şi se duse. La urma urmei, situaţia i se părea ridicolă, şi se hotărî să primească orice, fie ce-o fi. Intr'adevăr, Piotr Mihailâci se trezise şi şedea în jilţul său, cufundat în gânduri.

Calinovici se aşează în faţa lui. Bătrânul nu-şi lua ochii dela el, parcă nu se mai sătura privindu-l.

— Şi va să zică aşa, Iacov Vasilici, pleci departe de noi şi încă pentru mult timp! — rosti el, cu un zâmbet trist. Nu numai din pricina Nastencăi, dar şi lui îi venea greu să se despartă de Calinovici, într'atât se obişnuise cu el.

— Da, — răspunse tânărul, apoi, după ce se gândi puţin, adăugă: — Inainte de plecarea mea, aş vrea să discut cu dumneavoastră despre o chestiune destul de serioasă.

— Despre ce-i vorba? — întrebă grăbit Piotr Mihailâci.

— Chiar dela sosirea mea aici, am fost primit în casa dumneavoastră ca o rudă, — începu Calinovici.

Piotr Mihailâci clătină din cap; toţi muşchii feţei îi tresăriră şi-i dădură lacrimile.

— Bineînţeles că nu m'am folosit de ospitalitatea dumnea voastră fără a urmări un anumit scop, — continuă Calinovici.

— Aşa, aşa, — făcu bătrânul.

— Imi place Nastasia Petrovna ...

— Aşa, aşa, — repetă Piotr Mihailâci.

— Şi vă cer mâna ei, fiindcă doresc acum, când plec, să ştiu că mi-e logodnică, — încheie Calinovici, căutând să se stăpânească.

— Aşa, aşa, desigur, — bolborosi bătrânul şi începu să plângă cu hohote. — Scumpul meu, Iacov Vasilici! Crezi că eu n'am băgat de seamă tot? ... Dumnezeu să vă binecuvânteze! Nastenca ţi-e dragă, şi tu îi eşti drag. Dumnezeu să vă binecuvân-

teze!... — rosti el printre lacrimi, întinzându-şi mâinile spre Calinovici, care-l îmbrăţişă.

— Ei, cine-i acolo? Pelagheia Evgrafovna!... — strigă Piotr Mihailâci.

Menajera intră.

— Du-te de-o cheamă pe Nastia... Iacov Vasilici i-a cerut mâna.

Auzind această veste, menajera se înroşi de bucurie; când să iasă, intră şi Nastenca.

— Nastasia Petrovna, — începu Piotr Mihailâci, ştergându-şi lacrimile şi luând un ton oarecum oficial, — Iacov Vasilici îţi face cinstea să-mi ceară mâna ta; consimţi?

— Da, tată, consimt, — răspunse Nastenca.

— Atunci, domnul să vă binecuvânteze, iar în ceeace mă priveşte, eu am consimţit de mult! — spuse Piotr Mihailâci. — Lipseşte numai căpitanul: are să se bucure şi el. Ei, Pelagheia Evgrafovna, Pelagheia Evgrafovna!

— Dece ţipaţi aşa? Doar sunt aici... — răspunse ea.

— Muierilor! Cum să nu ţipe omul la voi?... — glumea bătrânul, care tremura de bucurie. — Du-te dumneata, maică, sau trimite pe cineva mai sprinten după căpitan, să-i spună să vie îndată aici!... Hai, repede!

— Da' pe cine să trimit? Las' că mă reped eu singură, — răspunse Pelagheia şi se duse. Nu-l găsi însă pe căpitan acasă, şi nici nu ştia nimeni unde e.

— Cum se poate?... Imi pare foarte rău!... — spuse mâhnit Piotr Mihailâci.

Calinovici vroia şi el să-l caute pe Flegont Mihailâci, dar Nastenca nu-l lăsă.

— Unde să-l mai cauţi? O să vină el azi pe aici.

Dar căpitanul nu veni nici până târziu. In seara aceea logodnicii nu erau tocmai veseli; în schimb, Piotr Mihailâci plutea parcă în al nouălea cer. Ii lăsă singuri şi începu să se plimbe grav prin salon. Mai întâi parcă socotea ceva, pe urmă, deodată, rosti cunoscuta tiradă retorică: „Tu, cel ce te-ai fost înălţat în zbor năpraznic, ca regele păsărilor, şi ai ajuns până pe culmile Heliconului!"

— Ce prostie! — încheie el.

In mintea neîntinată a acestui bătrân, bucuria stârnise un

vălmășag de idei tot atât de absurd, pe cât de absurdă era și tirada de care își amintise, dumnezeu știe dece.

Acasă, când intră pe ușă, Calinovici dădu cu ochii de căpitan. Presimțise el ceva și deaceea, stăpânindu-se, rosti destul de liniștit:

— A, Flegont Mihailâci! Bună seara! Sunt nespus de bucuros că vă văd.

Căpitanul nu răspunse.

— Luați loc, vă rog, — îl invită Calinovici, arătându-i un scaun.

Căpitanul se așeză fără să scoată o vorbă. Calinovici veni lângă dânsul.

— Pe unde ați mai fost astăzi? — îl întrebă el prietenos.

— Așa, pe la cunoscuți, — răspunse Flegont Mihailâci.

— Păcat! Astăzi a fost o zi mare pentru noi toți: am cerut-o în căsătorie pe Nastasia Petrovna și am obținut consimțământul.

Căpitanul holbă ochii.

— Ați obținut consimțământul? — rosti el, fără să-și dea seama ce vorbește.

— Da, — răspunse Calinovici, — v'am căutat, dar nu erați de găsit nicăieri.

Căpitanul schimba fețe-fețe: aci se îngălbenea, aci se înroșea până'n vârful urechilor.

— Așadar nu mai plecați la Petersburg? — întrebă el, răsuflând greu.

Lui Calinovici nu-i prea veni la îndemână, dar răspunse destul de nepăsător:

— Ba, de plecat, tot plec, pe vreo trei luni. Ce să fac?... Oricât de greu mi-ar fi, trebue să plec pentru niște chestiuni în legătură cu scrierile mele.

Căpitanul își aținti asupra lui privirea goală.

— Acum, cel puțin, — urmă Calinovici, —plec ca logodnic și nădăjduesc să închid astfel gura bârfitorilor de aici și să liniștesc pe cei din preajma Nastasiei Petrovna.

Căpitanul începu să se zăpăcească.

— N'am tăinuit niciodată că o iubesc pe Nastasia Petrovna, și nici nu aveam pentru ce să-mi ascund sentimentele, fiindcă

totdeauna am avut intenţii serioase, deşi... simpaticul nostru căpitan mă înţelegea poate greşit, — adăugă el.

Căpitanul se pierduse de tot. Lacrimile îi curgeau pe obraji.

— Sunt tare bucuros, — îngăimă el, întinzând lui Calinovici mâna; tânărul i-o strânse cu căldură.

Urmă o scenă mută, destul de lungă, după care Flegont Mihailâci îi întinse încă odată mâna şi-i spuse iar: „sunt tare bucuros!“ Pe urmă, se ridică şi-l salută. Calinovici îl însoţi până la uşă şi, întorcându-se în odaia de culcare, se aruncă pe pat, îşi luă capul în mâini, şi exclamă: „Doamne, dece oare, cât trăim, suntem nevoiţi să minţim la tot pasul şi să facem mereu ticăloşii?“

9

Cu cât se apropia vremea plecării, cu atât Calinovici era mai abătut; niciun argument al raţiunii nu putea face să amuţească glasul conştiinţei — şi — după cum de cele mai multe ori ne dăm seama de preţul oamenilor care ne iubesc cu adevărat, abia atunci când îi pierdem — tot aşa şi simţământul lui pentru Nastenca creştea parcă din clipă în clipă. Niciodată nu-i fusese atât de dragă, şi numai gândul de a o părăsi, poate chiar pentru totdeauna, îi sfâşia inima. Dar, tăinuind toate în sufletul lui, Calinovici părea şi mai rece, şi mai întunecat. Simţea că, dacă Nastenca ar începe să plângă faţă de el, arătându-şi măcar o singură dată tristeţea ei, toată hotărîrea lui s'ar spulbera. Dar ea nu plângea; dragostea o făcea să simtă instinctiv ce greu îi venea omului pe care-l iubea să se despartă de dânsa, şi de-aceea nu vroia să-l chinuiască şi mai mult şi se străduia să fie liniştită. Nu era în stare să facă nimic: stătea ceasuri întregi cu mâinile încrucişate şi cu privirea aţintită asupra vreunui obiect. Dimpotrivă, Pelagheia Evgrafovna muncea cu spor din zori şi până'n noapte, fără răgaz: ea spălă şi călcă cu mâna ei toată rufăria lui Calinovici, prefăcu salteaua lui de puf de parcă atunci venise cu ea din târg, îi cusu o plapumă nouă şi avu grijă să-i facă şi câte un săculeţ pentru săpun şi prosop. Cu vreo două zile înainte de plecare, se gândi şi la merindele de drum: vroia să-i facă lui Iacov Vasilici plăcintă umplută, şi-l trimise anume

pe Tiorca după pui, la Spiridonovna, o dughengiţă pe care o cunoştea; dar el se duse la altă femeie, mai aproape, şi îi aduse nişte stârpituri de pui; Pelagheia Evgrafovna, nemaiputând răbda, îi aruncă în obraz un cocoş viu. Piotr Mihailâci şi căpitanul se ciorovăiau cu căruţaşii şi până la urmă îşi ieşeau din fire.

— Ce şireţi mai sunt şi ruşii noştri! Nici nu poţi să-ţi închipui! — zicea el. — Mă duc la ticălosul cela de Afonca Ciuntul şi-l întreb: „Cât o să iei până la Moscova?..." „Cinzeci de ruble de argint!..." „Cât, ticălosule? Cinzeci de ruble de argint? Bine, da'n douăzeci şi patru[1]) tot tu m'ai dus pe mine şi pe nevastă-mea cu cinzeci de ruble de hârtie..." El râde! „Păi atunci, zice, cumpăram pudul de ovăz cu zece copeici, şi poate că v'am dus cu un tarantas, nu cu rădvanul". „Ei, îl întreb, cât socoteşti numai pentru rădvan?" „Zece ruble". „Foarte bine, zic, primeşte zece ruble pentru rădvan, iar caii o să-i luăm dela poştă". „Nu vreau, îmi răspunde, decc să las câştigul din palmă?" „Atunci am isprăvit!"... îi spun eu şi mă duc la Nichita Sapojnicov. Dar nu mi-a mers: nevasta ticălosului de Afonca, iapa aceea de Nohai, ajunsese acolo înaintea mea, luând-o de-adreptul prin grădini... Sosesc şi eu. „Nicio copeică mai puţin!" Ah! ce oameni!... Neamţul n'ar face una ca asta... nu... niciodată!

— Să le dăm cât cer, — propuse Calinovici, pe care această agitaţie în jurul persoanei lui îl făcea să sufere şi mai mult.

— Nu. N'am să da, domnule! — răspunse Piotr Mihailâci, înfierbântându-se, parc'ar fi fost să piardă în această învoială o jumătate din averea lui. — Fă-mi un bine, frăţioare, — se adresă el căpitanului şi-l trimise la Dmitri Grigorici Hlestanov; acesta îi vorbise de un negustor care pleca la Moscova. Căpitanul se duse bucuros, şi într'adevăr se încredinţă că negustorul era tocmai potrivit ca tovarăş de călătorie. In felul acesta drumul avea să fie cu mult mai ieftin şi Piotr Mihailâci se linişti.

In ajunul plecării, Calinovici se mută cu totul din locuinţa sa şi trebui să rămână peste noapte la familia Godnev. Seara, Nastenca, folosindu-se pentru întâia oară de drepturile ei de logodnică, se aşeză lângă el şi, rezemându-şi capul de umărul

[1]) In 1824. (N. trad.)

lui, îl luă de mână. Calinovici nu mai era în stare să joace teatru.

— Uite ce! — îi şopti el, atrăgând-o spre dânsul şi sărutând-o. — Să stăm toată noaptea împreună, vino la mine...

— Bine, dar când?... După ce se culcă cu toţii?

— Da; vreau să fiu cu tine.

— Şi eu vreau, — răspunse Nastenca. — E cea din urmă oară!... — adăugă ea cu atâta tristeţe în glas, încât lui Calinovici i se strânse inima.

„Doamne, doamne! Şi eu care o părăsesc pe fiinţa asta dulce!" gândi el şi, grăbindu-se să plece de lângă dânsa, se ridică şi se îndepărtă.

Hotărîră ca a doua zi să se scoale devreme, şi deaceea îndată după masă se retraseră cu toţii. Lui Calinovici i-au făcut patul în salon. De cum rămase singur, stinse lumânarea şi se culcă; o nerăbdare febrilă îl cuprinse din prima clipă: începu să asculte cu atenţie încordată ceeace se petrece în camerile de alături. Trecu o jumătate de ceas; tusea lui Piotr Mihailâci se mai auzea încă, iar paşii Pelagheiei Evgrafovna care tropotea pe sală îl umpleau de ciudă. In sfârşit, lumina care cădea pe pajişte, dela fereastra biroului unde dormea bătrânul, pieri şi ea; în mijlocul tăceri adânci, răsuna numai tic-tacul regulat al ceasului din perete. Deodată se auzi un zgomot... Calinovici sări ca ars şi se uită spre camera de unde trebuia să vină Nastenca. Dar acolo era întuneric şi pustiu, aşa că se cam înfricoşă şi se culcă iar; sângele-i fierbea şi părea că simte şi ascultă cu fiecare nerv. Zgomotul se auzi din nou... „Nu, o fi un şobolan care îşi face de lucru cu vreun os. Oare s'ar putea să nu vină?" îşi spunea el, chinuit de gânduri şi întinzându-se în pat, istovit de încordare. Iar foşni ceva... „Eşti aici?" se auzi o şoaptă. Calinovici tresări: în semiîntunericul camerei se pleca spre el, într'un capot alb de noapte şi cu cozile lăsate pe spate, Nastenca... Uitară tot: ea — despărţirea îngrozitoare ce o aştepta; el — ambiţia şi intenţiile lui neomenoase... Părea că fericirea lor avea să fie fără sfârşit... Dar timpul trecea şi se lumina de ziuă. Lucrurile din cameră se desluşeau tot mai limpede. Curtea fremăta: bucătăreasa, auzind trâmbiţa văcarului, scoase vaca pe poartă. Tiorca, pe care Pelagheia Evgrafovna îl alungase de pe cuptor, se duse după apă.

— Adio! — şopti, în sfârşit, Nastenca.

— Adio! — rosti Calinovici.

Luându-şi încă odată rămas bun cu un sărut uşor, ea se duse să se culce şi amândoi adormiră, uitând de despărţirea apropiată.

Nu trecu mult şi Piotr Mihailâci, care degeaba se grăbise să se scoale, o întrebă pe Pelagheia Evgrafovna:

— Ce? Tot mai dorm?

— Da, mai dorm, — răspunse ea.

— Ce oameni lăsători! — exclamă bătrânul şi, pierzându-şi răbdarea, se duse să-l deştepte pe Calinovici.

Nastenca se sculă curând şi ieşi. Era palidă, cu ochii traşi şi privirea obosită. Când îi dădu „bună dimineaţa" lui Calinovici, se înroşi.

Aşa cum se întâmplă de obicei, cele din urmă pregătiri, cu inerentele neplăceri, se prelungiră până târziu după amiază; întâi aduseră rădvanul, apoi sosiră caii şi, în sfârşit, veni şi Afonca Ciuntu, îmbrăcat cu un cojocel argăsit, plin de praf de ovăz şi pătat de păcură, şi înhămă alene caii; pe urmă, sprijinindu-se cu coatele de trăsură, începu să privească flegmatic cum Tiorca, supraveghiat de căpitan, scotea bagajele şi le aşeza la locul cuvenit. Piotr Mihailâci folosi această clipă şi, făcând pe furiş lui Calinovici un semn cu capul, îl chemă în biroul lui.

— Am o mică rugăminte, Iacov Vasilici, — începu el cu glas nu tocmai sigur. — Uite ce-i, — urmă el, scoţând dintr'un dulăpaş un caiet destul de gros, — astea-s păcatele mele literare. Aici sunt şi elegii, şi mici ode, şi, în sfârşit, poezii de dragoste. Nu s'ar putea oare să scoţi câte ceva din toate vechiturile acestea şi să le dai la vreo revistă? Asta mi-ar face mare bucurie acum, la bătrâneţe!

Calinovici îşi stăpâni un zâmbet, auzind cererea aceasta naivă.

— Dece nu?... Cu cea mai mare plăcere, — răspunse el.

— Fă-mi te rog acest serviciu, — reluă bătrânul, — numai să nu-i spui nimic Nastencăi; ar râde de mine, — îi şopti el când plecă.

In salon, o găsiră pe gazda lui care se simţea datoare să-l petreacă, deşi fusese nemulţumită de chiriaşul ei. Sosise şi tovarăşul de drum, negustorul, cu un cojocel strâns pe el, în care

se încălzise de-a-binelea. Pelagheia Evgrafovna pregătise mâncare, cel puţin pentru două mese; dar Calinovici n'a mâncat aproape nimic, iar ceilalţi s'au mulţumit doar să guste din mâncare; numai gazda lui Iacov Vasilici mâncă două bucăţi uriaşe de plăcintă după ce băuse trei păhărele de votcă, şi când zise: „Vai, ce minunată", trase cu coada ochiului la marinata de peşte, pe care de bunăseamă ar fi mâncat-o toată, dacă nu i-ar fi fost ruşine.

— Luaţi o gustare! — îl îndemnă Piotr Mihailâci pe negustor.

— Mulţumesc foarte mult, dar am mâncat! —răspunse el, răspândind un miros de ceapă.

— Ei, acum să ne aşezăm,[1]) — urmă Piotr Mihailâci şi ochii îi înnotau în lacrimi. Se aşezară cu toţii. Tiorca era lângă uşă, şi Pelagheia Evgrafovna îi porunci să se aşeze şi el.

— Ei! — făcu din nou Piotr Mihailâci, ridicându-se; apoi după ce rosti o mică rugăciune şi scoase încă un „Ei!", îl îmbrăţişă şi-l sărută pe Calinovici.

Nastenca îl îmbrăţişă şi ea, dar fără să plângă...

— La revedere, îţi doresc drum bun la dus şi la întors, — îi ură căpitanul, făcând o schimă ca să-şi ascundă emoţia.

Pelagheia Evgrafovna, de mult ce plânsese, avea pete roşii pe sub ochi; până şi Tiorca, sub imboldul unei porniri spontane, apucă mâna lui Calinovici şi i-o sărută, iar gazda lui, îmbujorată la faţă de votcă, îl sărută de trei ori. Pe urmă ieşiră cu toţii în faţa casei, să-l petreacă.

— Doamne ajută, — rosti negustorul, făcându-şi cruce şi aşezându-se în trăsură.

Afonca porni caii. In tot răstimpul acesta Calinovici nu scosese o vorbă;avea o expresie de martir. Işi întoarse capul şi văzu la geam pe Nastenca palidă şi tristă. In sfârşit, casa Godnevilor nu se mai zări. Trecură şi de şcoală, spre care îşi îndreptase zilnic paşii şi unde insuflase atâta frică subalternilor lui. Turlele argintii ale catedralei străluceau mai luminos şi mai minunat ca niciodată. Rămaseră în urmă şi instituţiile, în faţa cărora stăteau liniştiţi câte doi paznici, şi pe urmă, în dreapta,

[1]) Obicei vechi rusesc: înainte de plecare, trebuiau să se aşeze cu toţii la locuriie lor. (N. trad.)

începu valul[1]), cu chioşcul ce se zărea de departe, unde Calinovici o făcuse pe Nastenca să-i mărturisească pentru întâia oară iubirea ei. Ce bucuros, ce fericit a fost în seara aceea! Şi acum fugea de fericirea aceasta pentru a-şi căuta dumnezeu ştie ce altă fericire!... In mahalaua cazărmilor, pe trotoarul năpădit de iarbă, păştea capra diriginţelui poştei, capră dela care băuse şi el lapte. Printre gratiile de fier ale închisorii, zări capetele rase cu chipurile galbene şi istovite ale deţinuţilor; pe urmă văzu cimitirul, şi în clipa aceea îi apăru parcă dinadins mormântul cu lespedea cenuşie, la care jurase că Nastenca va fi soţia lui... Ce apropiate îi erau toate acestea! Şi acum, adio! Oare le va mai vedea vreodată? Sau aceşti doi ani, cu locurile şi oamenii lor, vor pieri pentru totdeauna, cum piere un vis, lăsându-i numai o amintire neştearsă în suflet?... La gândul acesta, o tristeţe apăsătoare, cu neputinţă de îndurat, puse stăpânire pe eroul meu; era prea mult: cufundându-şi faţa în pernă, începu să plângă!

---

[1]) *Val* — vechi fort al unui oraş. (N. trad.)

PARTEA A TREIA

1

Rădvanul cu călătorii noştri mergea de două zile pe şoseaua care duce la Moscova. La staţii schimbau caii, închiriind alţii. Calinovici aproape că nu-şi mai lua capul de pe pernă; negustorul tăcea şi el, posac, aproape tot timpul, şi privea încordat în depărtare; dumnezeu ştie ce gânduri îl frământau. La Serpoviha, cu câteva staţii înainte de Moscova, s'au pomenit pe capră, cu o surugiţă; purta căciulă şi mănuşi bărbăteşti, ca să nu se vadă că e femeie. Negustorul nu se putut opri să-i spună:

— Mai mare ruşinea, mătuşico, să călătorim cu tine; dac'ar fi fost noapte, mai treacă-meargă, dar aşa...

— Nu toate lucrurile se fac noaptea, tăicuţule: am mai dus eu de-alde dumneata şi ziua. Nu eşti cel dintâi... — răspunse

femeia şi mână caii cu bine până la staţie, unde-i întâmpinară o mulţime de surugii.

— A, morişca dracului, iar ai început s'o faci pe surugiul — îi strigă unul dintre ei. — Aţi fost mulţămiţi, domnilor? Că de nu, las c'o luăm noi la rost, — adăugă el, întorcându-se spre călători.

— Tu să-ţi mulţămeşti fetele tale, pe ele să le iei la rost, că pe un bărbat n'ai să-l slujeşti tu mai bine decât mine, — zise femeia şi sări voinicește jos.

După ce schimbară caii, se urcă pe capră un lungan tânăr cu un cercel în ureche, îmbrăcat într'o haină zdrenţuită şi cu pâslari, măcar că vremea era grozav de umedă. Flăcăul fusese argat la staţia de poştă, de unde-l dăduseră afară de curând şi, din fudulie, de câte ori pleca la drum, el tot mai atârna şiragurile de zurgălăi la gâtul cailor. Se purta cu bietele animale ca un adevărat călău şi îndată ce puse mâna pe hăţuri începu să-i strunească:

— Hi-i! — răcni el, pocnind din bici pe deasupra cailor. Calul mijlocaş, vrând să scape printr'un şiretlic, se lăsă în hamuri.

— Huo, diavole! — strigă surugiul şi începu să-l croiască cu biciul.

In sfârşit, calul porni în galop. Dar lunganul tot nu era mulţumit.

— Huo, afurisitule, iar a dat strechea'n tine! —răcni el şi zmuci hăţurile, cărându-i la bice cu nemiluita.

Rădvanul aci se afunda, aci sărea pe la hopuri, zdruncinându-i fără milă pe călători. Calinovici, deşi adâncit în gândurile lui triste, simţi până la urmă nişte junghiuri în coastă.

— Dece mâi ca un bezmetic? — întrebă el.

— Aşa-s eu, iute la drum, — răspunse flăcăul şi strigă: — Hi-i, urechiaţilor! — Apoi, deodată, fără pricină, zmuci atât de tare hăţul calului din stânga, încât bietul animal începu să dea din cap de durere.

— Mai domol! De câte ori să-ţi spun? — repetă Calinovici.

— Nu-i nimic! Nu vă fie teamă, că nu vă pierd eu pe drum! — răspunse surugiul şi, răcnind iar „Hi-i! urechiaţilor!", dădu drumul cailor la trap.

Şi pe negustor îl cam sălta, deşi era om greoi, dar asta părea că nu-l stinghereşte deloc, ba, dimpotrivă, îi făcea haz.

— Toţi caii lor sunt slabi de picioare; dacă nu-i înfierbânţi dela început, atunci e şi mai rău: se opresc în mijlocul drumului, — îl lămuri negustorul pe Calinovici.

— Las', cu mine nu s'or mai opri! Eu îş cam pestriţ la inimă: nu demult am zăcut de friguri şi m'am făcut şi mai iute, — se băgă în vorbă surugiul, întorcându-se şi arătându-şi faţa galbenă toată şi ochii, tot aşa de galbeni.

Şi în vreo două ceasuri străbătură, ca nimica, tot drumul până la staţia următoare. Când intrară în sat, surugiul coti chiar din goana cailor spre izba cea mai mare şi mai arătoasă. Acolo se iscă mare forfotă; un băietan alergă spre celălalt capăt al satului. O babă ieşi la fereastră. Un ţăran, starostele surugiilor, care stătea lângă poartă, îşi scoase şapca şi privi zâmbitor.

— Cine-i de rând? — întrebă surugiul, dându-se jos de pe capră.

— Bătrânul, — răspunse starostele.

— Ei, atunci pregăteşte-te, stimabile, pregăteşte-te. N'ai de ce să mai zăboveşti! — îl zori negustorul.

— Pregătit, jupâne, pregătit, — zise starostele şi, trecând în spatele trăsurii, adăugă: — Pesemne că-i din Moscova... văd că-i un rădvan.

— Da, rădvan, merge până la Moscova, — răspunse surugiul. — Mătuşă Arina! Ian dă-mi un foc, — ceru el, întorcându-se spre baba care se uita pe fereastră şi, scoţând din sân o pungă soioasă şi o lulea scurtă, o umplu cu mahorcă.

Baba se făcu nevăzută, şi peste o clipă se ivi din nou şi-i întinse pe fereastră, cu amândouă mâinile, un cărbune aprins, dar, nemaiputând răbda, îl aruncă jos.

— O-of! Fi-ţi-ar de cap să-ţi fie cu focul tău cu tot... iaca mi-am fript mânuşiţele, — bodogăni ea.

— Pasă-mi-te eşti prea gingaşă! Atunci ce-ai să te faci pe lumea cealaltă, când te-or pune la frigare, acolo, în iad? — o necăji surugiul, ridicând cărbunele şi aprinzându-şi luleaua.

— Ce, şi-au luat vânt caii, măi băiete? — întrebă starostele, cercetând caii ce răsuflau din greu.

Drept răspuns, surugiul se apropie de calul din stânga, care

era mai asudat, şi strigă: „Hei, te-ai înnecat, afurisitule, deatâta gâfâit!“ Apoi îl apucă de bot şi-l făcu să strănute, iar pe urmă, cu luleaua în gură, începu să deshame.

— Hei, stimabile, mai ai mult? Ori poate că nici nu plecăm azi; te pomeneşti că stăm aici până mâine, — se adresă negustorul către staroste.

— Cum ţi-o fi voia, jupâne, se poate şi mâine, — răspunse zâmbind starostele.

— Şi banii tot mâine îi vrei? — i-o întoarse negustorul cu asprime.

Se apropie un ţăran cu un copil în braţe.

— Dece tocmai mâine? Că doar azi avem nevoie de bani, — se amestecă el în vorbă.

— Fireşte! „Azi avem nevoie de bani“. La bani vă înghesuiţi, — zise negustorul, uitându-se la el crunt.

— Acuşi-acuşi pornim, jupâne; nu te mai zori aşa, că tot ai să te mai întorci dumneata pe la noi, — îl linişti starostele; dar acel „acuşi-acuşi‘ începu să devină faptă abia când o bătrână aduse în braţe hamurile şi frâul; apoi veni un băietan de vreo cincisprezece ani, cu un căluţ mic şi cenuşiu ca un şoarece, pe care-l ţinea de moţ şi care se vedea că o să fie calul mijlocaş. După ce-i puse frâul şi hamurile, se propti cu genunchiul în pieptar şi trase de chingă, înroşindu-se la faţă ca sfecla, dar chinga îi scăpă din mâini şi el căzu pe spate.

— Vezi să nu stâlceşti pietrele, băiete! — îl luă peste picior ţăranul cu copilul în braţe, care mai zăbovea în preajmă.

Băietanul se oţărî:

— Mai du-te draculuil Te'nvârteşti şi tu pe-aici cu plodu'n braţel — Işi scuipă în mâini şi începu să tragă iar de curea.

Văzând că unul din caii mărginaşi vine singur, pe surugiul care îi adusese pe călătorii noştri pesemne că îl apucă mila: îi prinse chinga în hamuri şi, lovind calul pe spate, ca să le întindă, zise: „S'a făcut! Merge!“ Lângă o izbă mai îndepărtată, baba care adusese hamurile, se certa amarnic cu un ţăran pentru nişte hăţuri. In sfârşit, veni şi celălalt cal mărginaş; îl aduse şi-l înhămă chiar surugiul, un moşneguţ cărunt şi cam gârbov. Vechiul surugiu stătea cu capul gol şi aştepta bacşiş: se apropie mai întâi de negustor.

— N'am mărunte, stimabile, — răspunse acesta cu nepăsare.

— N'am mărunte! — îl îngână surugiul, scărpinându-se în cap. — Şi se mai ţin că-s negustori... Nişte păcătoşi! — spuse aproape în gura mare, înconjurând rădvanul şi îndreptându-se spre Calinovici, care îi aruncă mânios zece copeici. Nu mai putea să suporte scena aceasta şi-l indigna mai ales negustorul cu faţa lui ţeapănă şi cărămizie, cu toată înfăţişarea lui grosolană. I se părea că nimic nu-l împiedică pe tâmpitul ăsta să trăiască şi să strângă bani. De bună seamă că, pentru zece ruble, ar fi în stare să-şi părăsească zece ibovnice. Şi un butuc ar înţelege desigur mai bine decât el suferinţa unui om în asemenea împrejurări. „Câte întâmplări din viaţa noastră, se gândea Calinovici, pe care un om simplu nici nu le-ar băga în seamă, iau pentru noi proporţii gigantice, numai datorită faptului că suntem înclinaţi să aprofundăm şi să analizăm totul. O, doamne! Se spune că noi suntem hărăziţi desfătărilor alese! Dar care om s'ar învoi să plătească acest rafinament cu suferinţele atât de puţin alese care-mi rod mie acum inima?"

La gândul acesta din urmă, se înverşună şi strigă mânios:

— Mai repede, boilor!

— Indată, tăicuţule, îndată, — răspunse surugiul cel cărunt, suindu-se în sfârşit pe capră. — Văleu, bătrânico! — strigă el apoi. — Ia adă-mi fuga aici, în faţă, un sac cu ovăz, că scaunu'ista-i amarnic de tare, măcar că-i îmbrăcat cu piele!

Bătrâna îi dădu sacul.

— Moşule, n'ai s'ajungi teafăr; mai bine-ai trimite flăcăul, — îl sfătui negustorul.

— Las'că nu-i nimic! De-a fi voia celui de sus, ajungem noi.

— Eheu! Şi încă cum are să mai mâie bătrânul... Hai, dă-i drumul, moşule, — apucă să mai spună starostele.

Rădvanul porni. Calul mărginaş, cel care venise singur, voia cu tot dinadinsul să se întoarcă în curte, şi băiatul, pentru a-l împiedica, îl apucă de căpăstru şi-l trase, lovindu-l cu pumnii în coastă. Ţăranii din uliţă începură să facă haz.

— Trage-l, trage-l! Ian te uită cum pune capul în pământ! — se auzi din mulţime glasul ţăranului cu copilul în braţe. Ceilalţi se porniră pe râs.

Calinovici se înfurie şi mai tare.

„Până şi de-o prostie ca asta se'nveselesc, neghiobii!" îşi zise el cu pismă.

După ce ieşiră afară din sat, bătrânul dădu drumul cailor în trap mărunt. Spre deosebire de surugiul de mai înainte acesta era un om blând. Deodată începu să vorbească singur:

— Iaca, flăcăului i-a părut rău de hăţuri. Da', coţcarule, ţi-o spun cinstit, eu te-am împrumutat cu un cal, cu o vietate, şi tu te zgârceşti la o frânghie! Doar nu m'oi spânzura cu frânghia ta, prostule, că-mi eşti şi megieş!

Bătrânul tăcu un timp, dus pe gânduri, şi parcă tot mai răstâlmăcea în fel şi chip zgârcenia vecinului, apoi se întoarse deodată spre călători şi spuse:

— Ei, taică, cinstite feţe, viclean mai e norodul din satul nostru.

— Viclean? — întrebă negustorul.

— Viclean!... Şi încă cum! Care mai de care mai viclean şi mai hoţ. Iaca, de felul meu îs un om domol, nu-s deloc năbădăios, şi din pricina lor pătimesc şi eu. Ei, poftim, acu' îi părea rău de hăţuri!... Că doar n'am să i le mănânc cu caşă! Cum le-am luat, aşa ţi le-oi da înapoi, potaie!

In timp ce bătrânul tot mormăia aşa, ajunseră la o pădure, care se întindea pe marginea drumului, cale de vreo douăzeci de verste... Şleaul începu să fie din ce în ce mai nisipos. Caii se opinteau în ştreanguri, abia scoţându-şi picioarele din nisip. Soarele scăpăta şi arunca pe drum umbre lungi din spre pădurea înaltă şi întunecoasă ce părea un decor nesfârşit. Calinovici, care din pricina tristeţii şi a zbuciumului nu dormise deloc, simţi în sfârşit că-l fură somnul, dar glasul surugiului îi mai suna încă în urechi.

— Domnilor călători, n'avem a ne lăuda cu satul nostru. Dumneata, domnule negustor, nu pari tocmai tânăr; chitesc că ai auzit de el, că doar ni s'a dus buhul. Ce să ne mai ascundem păcatele?

— Adică, despre ce-i vorba? — întrebă negustorul.

— De... tăicuţule, cam ieşeau la drumul mare, — îi şopti în taină bătrânul.

Negustorul tuşi

— Şi cum adică, se mai ţin şi astăzi de-alde astea? — întrebă el cu glas tărăgănat.

— Ei, astăzi, unde se află! Nici pomeneală de ce a fost mai

înainte. Stăpânirea s'a făcut pe an ce trece mai aspră. Al dela ţinut a biciuit tot satul, aşa, din senin.

— I-a biciuit? — întrebă negustorul cu satisfacţie.

— Da, i-a biciuit, — răspunse surugiul, — dar tot mai fac pozne. Dumnezeu să-i înţeleagă, ce şi cum. Cic'ar fi nişte soldaţi dezertori, dar nu se ştie sigur.

Negustorul îşi drese iar glasul.

— Şi se'ntâmplă des pozne de acestea? — întrebă el.

— Se mai întâmplă, tăicuţule! In vremea cositului au dat peste o femeie ucisă, cu un ţăruş ascuţit înfipt în burtă, iar în primăvară, au găsit în râu un ţăran înnecat. Ce şi-a mai bătut capul şeful postului să afle dacă omul căzuse singur în apă la beţie, sau dacă-l aruncase cineva. Dracu' ştie! Se mai întâmplă destule.

Negustorul slobozi parcă un oftat.

— Nu cumva aţin calea troicilor? — îl iscodi el.

— Dacă se nimereşte vreun om rău, tăicuţule, apoi aţine el şi calea troicii. Uite, cum e şi cu noi acuma: mergem la drum, dar cum să te aperi? Armă la tine n'ai... te trec răcorile... iar lui, dacă-i pus pe atâta, apăi puţin îi pasă, fiindcă în el a intrat necuratul. Numai de n'aş grăi într'un ceas rău, că s'a cam înnoptat.

Negustorului parcă îi cam pierise cheful.

— Ei, lasă! Ce să mai vorbim despre toate astea? — rosti el în silă.

— Ce să mai vorbim, tăicuţule? — zise şi surugiul; apoi adăugă: — Chiar şi în rugăciunea domnului scrie: *„Şi ne izbăveşte de cel viclean"*, iar preoţii ne învaţă pe noi, păcătoşii, că „numai ce te gândeşti la blăstămăţii, şi îngerul tău păzitor a şi zburat departe, cale de mii de verste, şi pe dată intră în tine puterea necuratului: ea umblă cu picioarele tale, lucrează cu mâinile tale şi-şi face cuib în inima ta, ca o pasăre rea..." Aşa ne învaţă, tăicuţule! De diavol, zic ei, trebue să te temi mai abitir ca de foc şi de sabie, mai abitir ca de foamete şi de cutremur; numai rugăciunea către domnul îl alungă, şi în faţa domnului el se topeşte ca ceara".

— Adevărat, aşa-i, — întări negustorul. — Mână mai repede. Ia vezi, ce oameni merg pe marginea pădurii? Parc'ar avea nişte pari în mână! — adăugă el.

— Da, zău, parc'ar avea nişte pari. Ian te uită ce de voinici! Hi, hi, căluţilor! Nu ne lăsaţi, taică! Fel de fel de lume mai întâlneşti pe drum, tăicuţule... Parcă cine poate să ştie ce le mai dă prin gând. Doamne păzeşte şi apără pe tot omul şi în tot ceasul. Hi, hi!

Calinovici îşi aminti fără voie de copilăria lui, când se temea şi el de stafii şi de tâlhari. „Se vede că oamenilor ăstora viaţa le este încă dragă şi plină de o frică tainică; *eu nu mai pot fi superstiţios; nici diavolul, nici iadul nu mă mai înspăimântă,* şi aş fi bucuros să cad sub cuţitul vreunui hoţ de drumul mare, ca să mă izbăvească, în sfârşit, de chinurile acestea infernale", îşi zise el. La gândul din urmă adormi. In vremea aceasta, în locul bătrânului surugiu veni la schimb un băieţandru, pe care nu-l văzură deloc prin întuneric, ci numai îl auziră fluierând ca o păsărică. Apoi plecă şi băieţandrul, şi veni la rând un surugiu voinic şi lat în spete; dar nici pe dânsul mai că nu-l vedeai şi nici nu-l auzeai — îţi venea doar miros greu dela cojocul lui de oaie, iar calul lui sur, înhămat la mijloc, se zărea prin întuneric ca o pată albicioasă. In sfârşit, spre dimineaţă, li se dădu călătorilor trei cai zdraveni şi un surugiu moscovit, un flăcău îndrăzneţ, cu haina strânsă la mijloc şi cu o pălărie de pâslă, împodobită cu panglici. Pe la jumătatea celei din urmă poşte, Calinovici se trezi. In depărtare se vedea Moscova cu turlele poleite ale bisericilor ei. Din mii de coşuri se ridicau drept în sus trâmbe de fum. Şleaul de până acum făcuse loc unei şosele netede şi umblate. In frigul dimineţii, trupurile cailor abureau; goneau atât de repede, că surugiul nu mai putea să-i stăpânească. Trecură pe lângă un batalion în marş. Comandantul, cu mustăţile îngheţate, mergea în frunte, călare pe un cal negru ca pana corbului, iar în urma lui, fanfara, cu clarnetiştii şi ceilalţi muzicanţi, cânta un marş; soldaţii, cu feţele vinete de frig, şi tinerii *junkeri* cu obrajii îmbujoraţi, păşeau în cadenţă. Ceva mai departe, înaintea lor trecea, în scârţâit de roţi, un convoi greoi de căruţe încărcate cu bumbac; sumedenie de cai, fără număr, se opinteau în hamuri, iar şirul harabalelor părea că nu se mai sfârşeşte.

Eroul meu aruncă o privire rece şi nepăsătoare asupra acestei privelişti însufleţite. Numai o brişcă, trasă de trei cai iuţi, care venea din faţă, îi atrase atenţia; un domn între două vârste, cu crucea „Sf. Vladimir" atârnată la gât, stătea tolănit pe perne.

„Se prea poate ca şi eu să călătoresc cândva cu o cruce ca aceasta la gât", gândi Calinovici; iar pe urmă, când intrară în Moscova, i se păru că oamenii pe care îi întâlnea, şi birjarii, şi clienţii lor, se uitau la el cu un fel de stimă, ca la un scriitor rus. De altfel, simţământul acesta slăbi mult atunci când, din pricina modestelor sale posibilităţi materiale, trase la un han din Zariadie, într'o cameră mică şi murdară. Calinovici îşi schimbă hainele în grabă, fiindcă avea de gând să se arate în societate — şi o porni către ceainăria lui Pecichin, unde se ducea uneori pe când era student şi unde ştia că se adună actorii şi unii scriitori; nădăjduia că-l vor primi poate ca pe un nou confrate. Dar, vai! Acolo toate se schimbaseră: altă mobilă, alţi servitori, până şi destinaţia încăperilor era alta; nu numai că nu văzu niciun actor sau scriitor, dar nici clienţi nu prea erau. In prima sală nu găsi pe nimeni, iar în cealaltă, zări doi domni posomoriţi care jucau biliard. Calinovici se aşeză pe o canapea şi se hotărî să vorbească despre persoana sa cel puţin cu chelnerul.

— Aveţi cumva reviste? — întrebă el.

— Da, cum nu!

— Aveţi poate numărul din Iulie? — Şi Calinovici pomeni revista în care se tipărise povestirea lui.

— O clipă... Să întreb la bufet, — răspunse chelnerul şi, întorcându-se repede, îi aduse un exemplar care avea aproape toate foile netăiate.

Calinovici deschise cu emoţie revista şi, făcându-se că începe să-şi citească povestirea, aştepta ca doar-doar chelnerul să-i spună ceva despre opera lui. Dar acesta, deşi stătea în faţa lui în poziţie de „drepţi", aştepta parcă mai curând să i se comande ceva de mâncare sau... de băut.

— Revista-i nouă-nouţă, nu-i uzată deloc, — zise Calinovici, abia ascunzându-şi un zâmbet amar.

— Asta-i după cum se'ntâmplă, — răspunse chelnerul: — Câte una se ferfeniţeşte de tot, iar alta rămâne aşa, nouă... Iată, anul ăsta, sunt până acum trei reviste de acestea, aproape la rând, de care clienţii n'au întrebat deloc.

Calinovici oftă. Cele trei numere erau tocmai acelea în care se publicase povestirea lui.

Amărît de răspunsul nevinovat al chelnerului, trecu în camera de alături şi, spre marea lui mulţumire, văzu acolo un cu-

noscut, nu prea intim, un oarecare domn Circhin, care de vreo cincisprezece ani își petrecea toată vremea în localul acesta. Mânca pârjoale de porc și bea cvas. Calinovici se hotărî să se apropie și să-i aducă aminte de trecut.

— A, da, bună ziua, — spuse Circhin, cu un ton care nu prea arăta multă considerație.

Cu toate acestea Calinovici se așeză lângă el.

— Cum se face că nu v'am mai întâlnit de atâta vreme? — întrebă Circhin, de parcă nu l-ar fi văzut de vreo trei luni.

— Am stat aproape un an și jumătate în provincie.

— A, asta-i, — zise cu indiferență Circhin.

— Acum sunt scriitor și plec la Piter[1]), — adăugă Calinovici, zâmbind.

— A, asta-i! — mormăi iarăși Circhin.

Calinovici mai zăbovi numai din politețe câteva clipe, apoi plecă de lângă acest necunoscător în ale literaturii și peste puțin timp părăsi localul. Se hotărî să cutreiere Moscova, lăsându-se în voia amintirilor și a reminiscențelor evocate de istoria orașului.

Intâi o luă spre Universitate și se opri lângă clădirea cea veche. Iată treptele pe care așteptase cu inima strânsă rezultatul examenului de admitere. Ajunse în fața aripei celei noi și se uită la ferestrele de pe laturi, de care se rezemase odată la cursul de enciclopedie a dreptului; în sfârșit, recunoscu și piatra dela marginea trotoarului de care se împiedicase și căzuse când a ieșit în stradă după examenul de absolvire, aproape nebun de bucurie. Își aduse aminte de toate acestea, le recunoscu, dar numai atât! Dela Universitate se îndreptă spre Cremlin, se descoperi când trecu pe lângă porțile Spaschi, aruncă o privire asupra poziției pitorești a cartierului Zamoscvorecie și se uită la biserica Ivan cel Mare, pe care vremea parcă o albise. Ca și în trecut, dela ea pornea un grilaj înalt; clopotul uriaș și tunul cel mare, zis tunul-țar[2]), erau și ele la locul lor, dar toate acestea îl interesau — vai! — prea puțin pe eroul meu.

Cu gândurile răvășite, se întoarse în camera lui, care i se

---

[1]) *Piter* — Petersburg, în limbajul obișnuit pe acea vreme. (N. trad.)

[2]) *Tunul-țar* — tun turnat la Moscova, în 1856, remarcabil pentru mărimea lui, gigantică pe acele vremuri, cât și pentru basoreliefurile sculptate pe el. Numele de *țar* se datorează proporțiilor lui. Astăzi acest tun se află la Cremlin. (N. red. rom.)

păru şi mai murdară, şi mai respingătoare. Din odaia vecină se auzeau glasuri răguşite de bărbaţi beţi şi ţipete de femei, ameţite şi ele de băutură. După ce se zmulsese cu nespusă durere de lângă femeia de care se simţea atât de legat, viaţa de burlac, liberă şi hoinară, spre care năzuise, îi se părea acum desgustătoare. Neştiind cum să-şi petreacă seara, se hotărî să viziteze pe un cunoscut. Habar n'avea însă unde lucrează, dacă e secretar la primărie sau la senat; ştia doar că are casa lui, şi o soţie foarte blândă, care pregăteşte singură ceai, sosuri şi salată de te lingi pe degete. Când era student, Calinovici se ducea în fiecare duminică să ia masa la ei, dar dece o făcea, pare-se că nu ştia bine nici el însuşi, şi poate că nici amfitrionii. Îşi petrecea vremea acolo, ascultând cu un zâmbet uşor pe gospodina, care-i arăta brâul brodat de dânsa pentru părintele Nicolai şi-i vorbea de „aerul" pe care avea să-l brodeze pentru biserica Buna Vestire. Calinovici discuta adeseori — şi mai totdeauna despre acelaşi subiect cu soţul ei — căruia ca şi căpitanului, îi plăcea foarte mult „Istoria anului 12" a lui Danielevschi, pe care Calinovici nici n'o considera ca o lucrare de istorie. Eroul meu se hotărî deci să se ducă la aceşti oameni simpli, pentrucă cel puţin acolo să-şi satisfacă amorul propriu de literat. Căsuţa lor era aceeaşi, cum o lăsase, numai vopseaua se cam spălăcise; aceeaşi săliţă, aceaşi uşă spre camera servitorilor; acum însă îl întâmpină altă slujnică.

— Stăpânii's acasă? — întrebă el.

— Poftiţi, conaşul e sus, — răspunse ea în şoaptă şi-l duse încetişor pe scara cunoscută.

In camera din dreapta, îl văzu pe stăpânul casei, cu faţa buhavă şi ochii plânşi, stând lângă masă, în halat.

— O-oi, doamne! Ai venit demult? — întrebă el încercând să zâmbească.

— Eşti bolnav? — se interesă Calinovici.

— Nu, mi-am pierdut soţia, — răspunse bătrânul; pe obrajii lui graşi şi lăsaţi se rostogoleau lacrimi.

— Nu mai spune! — exclamă Calinovici cu glas de adâncă compătimire; iar în gând: „Cine dracu' m'a pus să vin la ramolitul ăsta?" — Demult te-a lovit nenorocirea asta? — întrebă apoi.

— Astăzi e a noua zi. Câinele-i închis? — se adresă el cu glas slab, servitoarei care intrase în odaie.

— E închis, — răspunse femeia în şoaptă. — Au venit preoţii, — adăugă ea.

— Bine... pregătiţi acolo tot ce trebue... — porunci văduvul. — Acum se face parastasul, — îl lămuri el.

„Ei, las'că nu mă prinzi tu la asta!" îşi zise Calinovici şi se ridică.

— Nu îndrăznesc să te supăr mai mult...

— Mulţumesc, mulţumesc, — răspunse stăpânul casei, cu ochii în lacrimi, strângându-i mâna.

„In Moscova asta blestemată, se vede că toate-s pe moarte, sau au şi murit", îşi zise Calinovici ieşind în stradă.

A doua zi pe la zece era la gară şi, până la plecarea trenului, şedea gânditor pe o canapea. Dar şi în mijlocul măreţei săli de aşteptare unde forfotea, se frământa, râdea şi vorbea o mulţime plină de însufleţire, în închipuirea lui stăruiau aceleaşi imagini: căsuţa cu salonaşul tapetat, bătrânul trist cu ochelari şi cu surtucul lui de postav, căpitanul ursuz şi blând care sta la geam cu luleaua lui şi, în sfârşit, *ea,* cu ochii trişti, umflaţi de plâns.

— *Monsieur,* fiţi bun şi observ bagaj la mine! — răsună lângă el un glas de femeie, cu accent străin.

Calinovici ridică ochii: în faţa lui era o doamnă tinerică şi zveltă, cu o pălăriuţă albă de atlas, o rochie neagră de mătase ce-i venea ca turnată, şi un şal turcesc aruncat pe umeri. In mâinile ei mici, cu mănuşi noi, franţuzeşti, ţinea un sac mare de călătorie. Calinovici se grăbi să-l ia.

— *Où est ce Gabriel?*[1]) Ce nesuferit! — exclamă doamna şi se făcu nevăzută în mulţime.

Peste câteva clipe, Calinovici o văzu umblând prin sală la braţ cu un ofiţer de husari, gras şi buhăit; doamna sporovăia, într'una, zâmbindu-i uneori şi privindu-l galeş. El îi răspundea din când în când, cu un zâmbet încrezut.

Se dădu semnalul de plecare.

— *Adieu, mon Gabriel!* — exclamă ea cu un ton tragicomic, întinzând ofiţerului mâna.

— *Adieu,* — răspunse acesta cu glas răguşit.

Doamna se apropie de Calinovici. El se sculă şi-i luă bagajul.

[1]) Unde-i Gabriel? (N. trad.)

— *Bien merci!* — îi mulţumi ea, zâmbindu-i drăgălaş.

— *Vous avez déjà un cavalier!*[1]) — îi strigă husarul.

— *Oui,* — răspunse doamna, plecând grăbită.

Calinovici o urmă în tăcere. In vagon doamna se instală ca la ea acasă. După ce-şi puse geamantanul lângă dânsa şi-i zise lui Calinovici, care se aşezase în faţa ei: *„Pardon, monsieur, permettez!"*[2]) — îşi întinse frumoasele ei picioruşe pe canapea, dând la iveală ghetele elegante şi puţintel chiar şi ciorapii albi ca zăpada. Când porni trenul, Calinovici se uită cu atenţie la tovarăşa lui de drum. Faţa ei avea ceva angelic. Ochii albaştri, umezi, priveau galeş de sub genele lungi. Prin pielita feţei, albă şi fragedă, se zăreau vinişoare albăstrui, iar pe buzele ei pline şi roşii, flutura necontenit un zâmbet. Observând privirea vecinului aţintită asupra ei, zâmbi, privind când în jos, când pe geam. După vreo două staţii, convorbirea aceasta fără cuvinte începu s'o plictisească.

— Locuiţi la Petersburg? — întrebă ea.

— Da, — răspunse Calinovici care nu vroia să fie luat drept un provincial. — Dar dumneavoastră? — adăugă el.

— La Petersburg... Acolo-i veselie...

— Veselie?

— Da, baluri mascate... opera italiană... Eu mă duc la toate.

Calinovici îşi aminti fără voie de Nastea, care era sortită să trăiască într'un fund de provincie şi care poate că nu văzuse, de când se ştia pe lume, nici baluri, nici teatre. Il cuprinse o milă adâncă de biata fată, şi tăcu, adâncit în gânduri.

— Ce trist sunteţi! Dece? — întrebă tovarăşa lui de drum.

Lui Calinovici îi veni chef să cocheteze.

— Mi-am pierdut logodnica, — zise el, aruncând o privire spre inelul pe care i-l dăruise Nastenca înainte de plecare.

— O! Aţi iubit? — rosti tărăgănat vecina lui. — Şi eu am iubit, — adăugă ea şi căscă.

Calinovici se uită la dânsa.

— Dar acum iubiţi?

— Acum? Nu, ştiu... nu!

---

[1]) Aveţi deja un cavaler. (N. trad.)

[2]) Iertaţi-mă, domnule, permiteţi! (N. trad.)

— Atunci cine v'a însoţit?

— Dar ce, dumneavoastră vă închipuiţi... Nu, acela a fost fratele meu, — răspunse doamna şi râse cu şiretenie. — Cunoaşteţi cneazul Hilov din Petersburg? — adăugă ea.

— Nu, nu-l cunosc... şi acela... tot frate?

Doamna râse iar.

— O, nu, acela cunoştinţă... Forte simpatie.

— Simpatic?

— Da, dar la el prieten... vai, scârbos, gras, cu nas roşu, vai, nu place!

— Şi husarul e gras.

— Nu, acela bun, fratele bun.

— Dumneavoastră cu siguranţă că sunteţi străină, dar de ce naţionalitate? — întrebă Calinovici.

— Pentru ce?... Eu rusoaică...

— Nu, dumneavoastră nu sunteţi rusoaică vorbiţi stricat rusește: sunteţi sau nemţoaică, sau poloneză.

— O, nu... Eu turcă, — răspunse doamna şi râse iar.

— Atunci toate turcoaicele sunt frumoase, dacă seamănă cu dumneavoastră, — îi făcu el un compliment.

— A, ce linguşitor! — exclamă ea.

— Dece linguşitor?

— Aşa... linguşitor... Cunoaşteţi pe *mamzel* Sara?

— Nu, dar dece, e frumoasă?

— Da, numai că groaznic rea — vai!

Convorbirea urmă pe acelaşi ton şi Calinovici începu să-i facă tot mai multă curte. Aici trebue să lămuresc încă un adevăr, care nu-i acceptat de obicei în romane, şi anume că noi, bărbaţii, adică jumătatea mai puţin delicată a neamului omenesc, nu înşelăm niciodată mai uşor pe femeia iubită, ca în clipa dintâi a despărţirii, deşi o iubim cu aceeaşi patimă. Şi aceasta tocmai pentrucă, amintirile dragostei stăruind încă foarte vii, simţurile cer cu nesaţ desfătările cu care erau obişnuite, lângă noi e un gol, ne lipseşte iubita, pe care suntem gata s'o înlocuim, amăgindu-ne cu cea dintâi apariţie drăgălaşă.

— Dumneavoastră luaţi masa? — întrebă Calinovici, pe când se apropiau de Tveri.

— Da, mie îmi place să mă hrănesc, — răspunse tovarăşa lui de drum.

— Să mănânc, — o corectă Calinovici.

— Ah, da, să mănânc... Bine... — răspunse ea.

Şi când trenul se opri, Calinovici o însoţi în gară, luând-o la braţ.

— *Il fait froid*[1]) — se zgribuli doamna, înfăşurându-se cochet în şalul ei.

„E tare nostimă"! gândi Calinovici, strângându-i pătimaş braţul.

— Două dejunuri! — puronci el chelnerului. *Voulez-vous du vin?*[2]) — se adresă apoi însoţitoarei lui.

— Da, mie-mi place, *comment cela dire, boire?*[3])

— Să beau!

— Da, să beau.

— O sticlă de şampanie! — mai porunci Calinovici.

Chelnerul o aduse. Dopul pocni.

— Ah! — făcu doamna.

— Ce, v'aţi speriat?

— Da, pocnit tare şi speriat... — răspunse ea şi, punându-şi degetul pe marginea paharului în care spumega vinul, zise: — Ei, ei, destul!... Nu-i voie curgi.

„E tare nostimă"! gândea Calinovici.

Doamna începu să mănânce cu poftă pârjoalele.

Inainte de a ajunge la friptură, el ridică paharul şi zise:

— *A votre santé, madame!*[4])

— *Et à la vôtre, monsieur*[5]) — răspunse ea; dar cum îşi duse paharul la gură, se strâmbă: — Vai, amar.

— Dar dumneavoastră ştiţi ce înseamnă după datina rusească dacă rosteşti cuvântul *„amar"*, atunci când bei vin?

— Nu.

— Inseamnă că trebue să te săruţi.

— A... Asta?... Da, forte bine.

— Foarte bine?

— Forte bine, — repetă doamna şi, când se întoarseră în vagon, îşi scoase pălăriuţa şi aşa era şi mai drăgălaşă.

---

[1]) E frig. (N. trad)
[2]) Doriţi vin? (N. trad.)
[3]) Cum să spun, să beau? (N. trad.)
[4]) In sănătatea dumneavoastră, doamnă. (N. trad .)
[5]) Şi în a dumneavoastră, domnule. (N. trad.)

Începuse să se întunece.

„O ființă pierdută, dar drăgălașă" gândi Calinovici, uitându-se la vecina lui. In el se trezi ispititoarea dorință, nu tocmai desinteresată, de a face să vibreze în inima ei coardele simțitoare, ce amuțiseră poate demult, dar care, socotea el, trebue să le aibă o femeie, oriunde s'ar găsi și oricine ar fi ea

— Hotărît sunteți poloneză. Cu cât vă privesc mai bine, cu atât sunt mai convins de lucrul acesta, — începu el.

— Ah, da, numai că înșelați . . . eu mai spus că sunt turcă . . . — răspunse ea.

— Iar eu vă repet că sunteți poloneză și încă poloneză germană, — urmă Calinovici, — pentrucă realizați tocmai acea minunată îmbinare a tipului german cu cel slav; sunteți nespus de frumoasă.

— O, da, da, — recunoscu doamna.

— Desigur că da, — susținu Calinovici. — Și poate că la Varșovia, sau și mai departe, acolo în patrie, trăește tatăl dumneavoastră, și mama, un frate ori o soră, și deplâng soarta dumneavoastră, dacă au aflat cumva de viața pe care o duceți.

Un simțământ de vădită tristețe se răsfrânse pe drăgălașa față a vecinei.

— Cum puteți așa vorbi? Dumneavoastră nu cunoașteți pe mine, — zise ea, de data aceasta fără tonul glumeț de mai înainte.

— Ba da, și mai știu și altceva, — reluă Calinovici: — Știu că vă vine greu și încă tare greu să trăiți în lumea în care trăiți, deși poate râdeți și zâmbiți mereu. Chiar în vremea din urmă, am cunoscut o fată, pe care societatea o disprețuiește, iar părinții o mustră din pricină că bărbatul iubit a părăsit-o; totuși ea e mai fericită decât dumneavoastră, pentrucă din punct de vedere moral nu-și poate imputa nimic.

Vecina asculta. Pe fața ei nu mai rămăsese nici urmă de veselie; ce-i drept, ea nu părea să priceapă tocmai bine vorbele lui, dar le ghicea înțelesul.

— Dumneavoastră nu cunoașteți pe mine: cum puteți vorbi? — repetă doamna.

— Ba vă cunosc, — răspunse Calinovici! — Și am să vă mai spun că singura dumneavoastră mântuire ar fi să vă iubească un bărbat, care nu numai să vă scoată din mediul în care trăiți

acum, dar să vă facă să urîţi ceeace astăzi vă atrage, să vă arate că pentru o femeie mai există şi altă viaţă, mai bună decât accea pe care o duceţi, mai bună decât frecventarea balurilor mascate şi a teatrelor.

Tovarăşa de drum nu înţelese cuvintele din urmă şi, când Calinovici puse mâna pe gheata ei rezemată de canapea, ea-şi trase picioruşul, zicând:

— Cum asta? ... Nu se cade.

— Dece nu se cade? Poate că tocmai eu sunt acel bărbat, — îi şopti Calinovici.

— A, da... nu! N'am eu încreder în bărbaţi!

— Şi dece n'aveţi?

— Aşa, toţi ei sunt răi... vicleni... Vai! Nu!

— Eu nu-s aşa, — zise Calinovici întinzând iar mâna spre gheata ei, dar vecina şi-o trase din nou

— Nu, asta nu se cade, — repetă ea.

— Ei şi dece?

— Aşa; cum se poate asta? Dumneavoastră sunteţi indiscret, vede lumea.

— Dar la Petersburg, o să se poată?

— O-of, cum sunteţi! Pentru ce? Eu nu cunosc... pe dumneavoastră.

— Dar când mă veţi cunoaşte, atunci se va putea? — stărui Calinovici şi, prefăcându-se că se pleacă după ceva, sărută mâna vecinei lui.

— Sunteţi ştrengar, eu tem de dumneavoastră, — se alintă ea, punându-şi cochet mâinile pe piept şi luându-şi picioruşele de pe canapea. Apariţia unor călători curmă convorbirea lor; un moşier burduhănos, cu o şoţie pe potriva lui, se aşezară parcă înadins lângă ei.

— Ne daţi voie? — bubui boierul cu glasul său de bas, şi se lăsă fără multă vorbă pe canapea, alături de tânăra doamnă, în timp ce soţia lui, răsuflând greu şi gâfâind, trecu aproape peste genunchii lui Calinovici şi se aşeză lângă geam. Soldatul care-i însoţea, începu să grămădească la picioarele lor tot felul de perne, de săculeţe şi de legături cu covrigi şi colaci, aşa încât tinerii se treziră cu totul despărţiţi unul de altul. La început drăgălaşa vecină făcu o schimă ironică, apoi zise *„adieu"* şi, rezemându-şi capul de canapea, închise ochii, căutând să adoarmă.

înfuriat că, în loc de ghetuţele tinerei doamne, simte lângă el şoldurile masive ale moşieriţei, Calinovici o înghesui cât putu spre perete.

— Ce înseamnă asta? Vai cum te mai împingi aici! — izbucni ea dând din coate şi răspândind un miros iute de sudoare.

Era prea mult: stăpânindu-şi greaţa, eroul meu o mai împinse odată în perete, trecu pe altă bancă şi legănat de clătinarea neîncetată a vagonului, aţipi.

Potrivit orarului, trenul sosi la Petersburg în zorii zilei. După cum se întâmplă de obicei, cea mai mare parte din călători începură să se agite. Lui Calinovici i se cam strânse inima; ca şi ceilalţi, şterse şi el geamul aburit şi începu să se uite afară: nu văzu decât un câmp nesfârşit, acoperit de brădet mărunt, crescut strâmb şi care parcă fugea înapoi, iar când se încrucişară cu alte vagoane, nici câmpul nu se mai zări. Calinovici socoti atunci, că cel mai bun lucru era să privească la drăgălaşa lui vecină, care şedea ca între două stânci: moşierul şi nevastăsa. Tânăra era cufundată într'un somn adânc şi se trezi abia când se apropiară de gară.

— Am ajuns! — îi spuse el, plecându-se spre dânsa, cu glas mângâietor, aşa cum vorbeşte mama cu copilul: — Te-ai trezit, sufleţelul meu?

— A, da! Am sosit! — răspunse ea căscând cu drăgălăşenie, şi, sprintenă, îşi luă geamantanul şi coborî din vagon.

— Dar unde locueşti? — întrebă Calinovici cu un ton aproape rugător, ajungând-o din urmă.

— Pe Gorohovaia!... Casa Bagov .. Intreabă de mine... Amalchen! — răspunse ea în fugă şi dispăru în mulţime.

Rămas singur, Calinovici se grăbi să-şi ia geamantanul şi, aruncându-l în cea dintâi trăsură care-i ieşi în cale, porunci birjarului să-l ducă undeva la un hotel, dar nu la unul scump. Birjarul, ca să nu-şi bată prea mult capul, îl lăsă la hotelul „Moscova", unde eroul meu ocupă îndată, la etajul al patrulea, o cameră pentru care avea să plătească o rublă de argint. Era o odaie mică, de trei arşini, dar avea o măsuţă şi un divan lustruit. După ce-şi despachetă lucrurile, se aşeză la fereastră şi începu să privească în stradă cu o curiozitate lacomă; trăsuri elegante şi pietoni se duceau şi veneau într'o forfotă necurmată; apoi trecu un pluton de cazaci şi un fel de maşină pe care o trăgeau

vreo zece cai. Calinovici își dădu seama că înaintea ochilor i se înfățișa artera principală a vieții din Rusia. Ridicându-și privirile spre cer, rămase uimit: nu mai văzuse nicăieri soarele atât de jos și norii atât de aproape. In același timp, peste capul lui se lăsă parcă un fel de ceață, îi venea să caște, ochii i se închideau. Se trânti pe divan, aţipi, dormi până la patru și se trezi cu durere de cap și fiori în tot trupul. Acesta era cel dintâi salut al tundrei petersburgheze. Biruindu-și indispoziția, Calinovici ceru să i se servească masa; după ce bău un păhăruț de vin, și o ceașcă bună de cafea tare, ieși în oraș să vadă tot ce avea capitala mai de seamă. Se învoi cu un birjar și-i porunci să-l plimbe pe la toate palatele și catedralele.

— Ia stai! Ce pod e ăsta? — îl opri el când birja începu să-l hurduce pe caldarâmul de piatră de lângă casa Beloselscaia-Beloziorscaia.

— E podul Anicicov. Și palatului tot Anicicov îi zice, — răspunse birjarul.

— Și cine locuește aici?

— Nu știu, n'am auzit.

— Dar biserica?

— Ii zice Cazanscaia.

— E catedrală?

— Da.

„Dece o fi având oare aripile laterale atât de mari?“ se gândi Calinovici.

— Aști doi ostași de tuci parc'ar trage cu pistoalele, — îi explică birjarul; vorbea despre Barclay-de-Tolly și Cutuzov, dar Calinovici nu-l mai asculta. Il apucase ameteala tot privind la atâția trecători și la atâtea trăsuri câte erau îngrămădite lângă Morscaia, iar când ajunseră în piață și văzu Palatul de Iarnă. rămase înmărmurit; măreția și frumusețea acestui edificiu îl impresionară adânc.

— Du-mă mai repede la Neva! — ceru el, zărind de departe cum se rostogoleau valurile fluviului.

Dar vai! Când ajunseră la podul Palatului, Neva îl primi foarte rece. Din spre apă sufla un vânt de miazănoapte atât de aspru, încât nu era chip s'o privești în tihnă, necum s'o admiri.

— Brr! Drace! Că frig mai e! — se zgribuli el, ridicându-și gulerul mantalei până la urechi.

Când ajunse la podul Blagoveşcenschi, dădu drumul birjei şi o luă pe jos, îndreptându-se spre monumentul lui Petru cel Mare. Rămase câtva timp în preajma lui şi, după ce-l ocoli de vreo două ori, se uită la biserica Sf. Isac. Toate acestea începuseră să-l cam plictisească. Neştiind unde să mai meargă, ieşi la întâmplare în bulevardul Voznesensc. Tarabagiii, care se străduiau din răsputeri să pară că ţin prăvălii, începură să se arate tot mai des: aproape la fiecare zece paşi întâlnea câte un evreu, şi din mai toate casele îl izbea miros de ceapă şi de ştiucă prăjită. Dar o privelişte şi mai variată îl aştepta în Sadovaia. Vreo douăzeci de lucrători ieşeau dintr'o cârciumă. Niciodată şi nicăieri nu văzuse Calinovici oameni mai istoviţi şi mai urâţi. Până şi beţia lor era posomorîtă şi fioroasă. De cum se văzură în stradă, unul din ei se trânti pe trotoar şi începu să se izbească îndârjit cu capul de un stâlp de piatră, iar altul, care stătea lângă el, vrând pesemne să-l oprească, îl trăgea de păr, strigându-i: „Hei, diavole, lasă, isprăveşte odată!" Ceilalţi priveau încruntaţi dar rămâneau cu totul nepăsători. Calinovici o luă la picior, ca să scape cât mai repede de o astfel de privelişte, şi ajunse în Sennaia, unde mirosul de alimente ude şi stricate, care venea dela nişte căruţe, îl izbi atât de puternic, încât fugi fără să se mai oprească; mai încolo, îl lovi o miasmă de legume stătute — nu prea plăcută, dar oricum mai puţin scârboasă decât duhoarea de carne intrată în putrefacţie.

După toate amănuntele acestea, Calinovici înţelese că se găseşte în mahalaua cu populaţia cea mai deasă şi mai săracă a oraşului. Incepu să amurgească şi, când ajunse în preajma bulevardului Nevschi se întunecase de-a-binelea; ici-colo se aprindea câte un felinar; trăsurile, abia zărindu-se, se perindau mereu, la nesfârşit, iar în dreptul vitrinelor luminate ale prăvăliilor, trecătorii apăreau pentru o clipă, ca să dispară apoi din nou în întuneric. Şi deodată, în mijlocul acestei zarve, răsună cântecul unei flaşnete.

Fără voie, Calinovici se opri; părea că un suflet de om geme şi plânge întemniţat în bezna şi nămeţii acestui oraş-mormânt.

După ce se înapoie obosit la hotel, îşi rezemă capul de speteaza divanului. La Moscova i-a fost urît; aici însă îl copleşi cu totul o tristeţe neînţeleasă şi apăsătoare. „Ce să fie? se întreba el. Am ajuns în asemenea hal, încât să nu pot fi liniştit şi vesel

decât numai lângă fetişcana aceea? Asta-i ceva mai mult decât dragoste şi remuşcare; e mai curând frică de tine însuţi — stârnită de şirul nesfârşit de case, de străzile largi, de grilajele de fier şi de suflarea rece a Nevei".

2

Trecură trei zile, şi Calinovici, care nu ieşise aproape deloc, nicăieri, era încă stăpânit de acea tristeţe şi frică neîntemeiată. Garderoba lui, pe care n'o mai împrospătase de vreo trei ani, era atât de sărăcăcioasă, încât nu era numai o mărturie bătătoare la ochi a sărăciei lui, dar ar fi putut stârni neîncredere în însăşi moralitatea lui. Cunoscând cerinţele Petersburgului în această privinţă, se hotărî să stea mai bine acasă până ce avea să fie gata rândul de haine comandat la Şarmer şi pe care i-l aduse, în sfârşit, a patra zi, o calfă, cu o înfăţişare foarte distinsă. Calinovici îşi puse rufărie nouă, din cea mai bună, şi fracul cu o vestă de calitate fină; apoi, privindu-se în oglindă, se simţi, fără nicio exagerare, alt om. Ochiul cel mai încercat n'ar fi putut bănui după înfăţişarea lui, că are în faţă un provincial; palid, cu părul încă de pe atunci destul de rar, cu talia zveltă şi ţinuta cuviincioasă, par'că de mic copil s'ar fi plimbat pe cheiurile Nevei în hăinuţe pitoreşti şi, mai târziu, ar fi luat lecţii de dans cu vreun *monsieur Pierrot,* iar pe urmă s'ar fi înscris la Universitate, nu atât pentru învăţătură, cât mai ales ca să-şi desăvârşească felul de a se prezenta în societate. Ştim însă că lucrurile nu s'au petrecut astfel şi că distincţia aceea îi era probabil înnăscută. După ce-şi plăti croitorul, Calinovici se grăbi să se prezinte redactorului revistei care îi publicase povestirea. Nu se îndoia că acesta avea să-l primească cu toată atenţia şi stima; deaceea, după ce citi printre gene, firma de pe uşa redacţiei, trase curajos de sonerie. Un om îi deschise.

— Anunţă-mă, te rog, Calinovici! — îl spuse el cu glas sigur şi răsunător.

Omul plecă.

— A venit Calinovici, — zise el.

— Cine? Care Calinovici? — se auzi alt glas.

— Calinovici, — repetă uşierul.

— Poftește-l, — răspunse înciudat cel dinăuntru.

Ușierul se întoarse.

— Poftiți, — spuse el.

Calinovici fu cuprins de un simțământ neplăcut. Își dădea seama că redactorul îl primește fără să-și amintească cine e. Intră pe prima ușă, de-a-dreptul într'un birou mare, în mijlocul căruia era o masă uriașă cu călimări, creioane, cu un vraf de caiete, numere din „Hudojestvennâi listoc"[1]) și reviste ilustrate franceze — toate aruncate în desordine. Față de altarul acesta, biroul din cabinetul cneazului i se păru lui Calinovici un biet pupitru de școlar.

De-a-lungul pereților erau rafturi, pline și ele de cărți și de gazete. Trei peisagii de Calame[2]), o gravură a lui Jordaens[3]) reprezentând „Schimbarea la față" și, în sfârșit, o pictură în ulei, destul de mediocră, înfățișând un căpșor de femeie, cu ochi languroși dați peste cap — toate aceste tablouri, neînrămate, erau rezemate de fotolii. Pe scurt, totul vădea o desordine artistică — mărturie a materialului bogat, adunat pentru redactarea diferitelor rubrici ale revistei. Intr'un colț întunecat ședea redactorul. Era un tip sangvin, peste măsură de gras. Stătea cu capul dat pe spate, parcă nici n'avea gât, și numai ochii mici, ce-i jucau într'una pe sub ochelarii de aur, vorbeau despre aptitudinile lui comerciale. Ședea pe colțul canapelei, înfășurat într'un surtuc gros de catifea. In cămin, în cealaltă parte a camerei, ardea focul și lumina chipul mult mai simpatic al unui domn, dându-i o înfățișare pitorească; părea să fie un moșier și ședea rezemat într'un baston cu mâner scump, într'o molatică îngândurare, cu ochii lui albaștri ațintiți în tavan. Din toată înfățișarea lui se desprindea ceva de *gentleman*, care parcă vădea că toată viața lui gândise cinstit și mâncase bine. Căminul mai prindea în lumina sa pe un tânăr cu înfățișare foarte modestă, a cărui expresie nu lăsa să se întrevadă nimic promițător. Ședea lângă un raft de cărți și, vrând parcă să nu se observe că nimeni nu-l ia în seamă, se prefăcea că-i cufundat în

---

[1]) „Hudojestvennâi listoc" — „Foaia artistică". (N. trad.)

[2]) *Calame* (1811—1864) — pictor elvețian care zugrăvea din imaginație peisagii decorative. (N. red. ruse).

[3]) *Jordaens* (1593—1678) — renumit pictor flamand. (N. red. ruse).

citirea ziarului desfăcut în faţa lui. Calinovici, cuprinzând tot tabloul dintr'o singură privire, se duse de-a-dreptul la redactor.

— Bună ziua, sunt foarte bucuros să fac cunoştinţă cu dumneavoastră, — zise acesta, ridicându-se puţin, şi adăugă: — *Monsieur* Belavin, *monsieur* Calinovici.

Oaspeţii se plecară în tăcere unul în faţa celuilalt; tânărul de lângă raftul de cărţi le aruncă pe furiş o privire tristă, ca şi cum se aşteptase să fie prezentat şi el, dar n'avusese parte de o astfel de cinste.

— Se pare că sunteţi din Moscova? — spuse redactorul, după ce Calinovici se aşeză.

— Da... însă în vremea din urmă, am locuit în provincie, — răspunse Calinovici.

— In provincie? — întrebă redactorul, aţintindu-şi ochii lui mici asupra interlocutorului său.

— Da, în provincie, — repetă Calinovici, — şi, venind pe aici, — adăugă el cu un ton oarecum oficial, — am considerat că e de datoria mea să trec pe la redacţie, pentru a vă mulţumi că aţi binevoit a face loc în revista dumneavoastră şi micii mele lucrări.

— A, vă rog, asta-i datoria noastră, — se grăbi să răspundă redactorul, lăsându-şi repede ochii în jos şi privind covorul; apoi, vrând parcă să schimbe vorba, întrebă: — Aşadar, aţi trecut prin Moscova?

— Da, prin Moscova.

— Cu calea ferată?

— Cu calea ferată.

— Spuneţi-mi, se călătoreşte bine? — urmă redactorul.

— Foarte bine, — răspunse Calinovici, mirat că interlocutorul lui nu găsise alt subiect mai inteligent de conversaţie.

Redactorul trase din ţigara de foi, slobozi un rotocol lung de fum, şi, cu o atitudine mult mai respectuoasă, se întoarse către domnul pe care-l numise Belavin.

— Aceasta este o problemă extrem de importantă, — începu el cu un ton grav: — Va lega oare calea ferată aceste două oraşe, şi în ce fel?

Drept răspuns, Belavin închise întâi ochii şi un zâmbet batjocoritor îi flutură pe buze.

— Nu cred să fie mare lucru, — zise el. — Inainte de toate,

ceeace-i sigur e că la Moscova se vor scumpi lemnele, iar la Petersburg vor fi poate mai ieftine agrişele.

— Da' de unde! Ce vorbeşti! Dacă ar fi numai repeziciunea în legăturile comerciale şi tot... Mă refer însă la schimbul de idei.

— Cum? — întrebă Belavin cu indiferenţă, strângând iar ochii.

Redactorul îşi plecă privirea şi nu răspunse. „Ce fleacuri şi cu câtă gravitate le discută aceşti doi domni", gândi Calinovici, înciudat.

— Se zice că în vagoane trage la picioare, — începu iar redactorul, adresându-se lui Calinovici.

— N'am simţit, — răspunse el, scurt.

— Nu? — întrebă redactorul.

— Nu, — repetă Calinovici, dar de data aceasta cu un ton atât de batjocoritor, încât tânărul care era cufundat în citirea gazetei îl privi mirat.

Redactorul scoase iar un rotocol lung de fum şi se adresă lui Belavin:

— Vorbeam mai înainte despre domnul acela... Orice aţi spune, dar n'are o poziţie solidă.

Faţa lui Belavin luă o înfăţişare serioasă, vădind pare-se că nu-i deloc de aceeaşi părere.

— Trebue să aveţi în vedere, — urmă redactorul, însufleţindu-se şi străduindu-se parcă să-l convingă, — că, de mai bine de jumătate de veac, poporul acesta nu-şi desfăşoară în faţa dumneavoastră istoria, ci mai degrabă prezintă nişte spectacole istorice.

Belavin asculta.

— Totul e dominat de doctrina enciclopediştilor. Se surpă toate temeliile societăţii, ale statului, ale religiei... Pe urmă... sânge, tulburări. Ce se putea prevedea din toate acestea?... Un singur lucru: că poporul a ajuns la descompunere morală şi materială, şi cu asta, basta!... S'a isprăvit!... Când colo, el renaşte ca pasărea Phoenix şi apare în persoana lui Napoleon I. Dracu'ştie ce mai e şi asta!

Belavin tăcea mereu şi asculta.

— Acest domn porneşte să cucerească Europa, preface toată uniunea germană, schimbă regii, apoi, în chipul cel mai stupid,

se împotmolește la Moscova, iar poporul care-l diviniza, îl predă de viu. Pe urmă Burbonii... revoluția din Iulie, regele burghez... un nou protest, tronul se prăbușește, circulă lozinca: *Liberté, egalité, fraternité*[1]) și toate sfârșesc iar cu un Napoleon, Napoleon al III-lea. — Și redactorul își înclină, nedumerit, capul.

Calinovici era aproape de aceeași părere cu el, dar, prevăzător din fire, nu se manifestă prin nimic, ci se uita numai din când în când la Belavin. Când redactorul isprăvi, Belavin își ridică ochii și spuse cu un ton vădit batjocoritor:

— Nu se poate judeca astfel poporul, dela distanță; e prea superficial și te poți înșela!

— Nu știu dacă te poți înșela sau nu, dar astea sunt faptele, — obiectă redactorul.

Belavin strânse iar ochii și se uită la peretele din fața lui.

— Aceste fapte, — începu el, — au o bază foarte serioasă și inconsecvența aparentă este soarta comună a acelor popoare care nu lasă ideile sociale în cabinetele de studiu, așa cum fac nemții, nu le distilează ca englezii, prin retorta discuțiilor parlamentare — ci le iau și le aplică de-a-dreptul la realitate. Asta-i soarta lor comună! Și deaceea le suntem recunoscători chiar numai pentru faptul că ele servesc cu atâta abnegație drept piatră de încercare a resurselor gândirii omenești. Cuvintele dumitale mă uimesc.

— Da, dumneavoastră vorbiți de o bază serioasă, dar unde e și cum? Ea ar trebui să aibă cel puțin un sistem oarecare, o consecvență logică, și să se desvolte organic, iar nu să dea din colț în colț, — obiectă redactorul, dar Calinovici vedea foarte bine că el căuta doar să scape prin vorbe.

Pe fața lui Belavin trecu un zâmbet ușor.

— Enciclopediștii — începu el, ridicându-și ochii în tavan, — n'au adus poporul la descompunere, așa cum susții dumneata; dimpotrivă, ei combăteau absolutismul feudal și luptau și împotriva altor privilegii sacrosancte de felul acesta — lanțuri care trebuiau sfărâmate.

— Totuși corsicanul a înlocuit aceste lanțuri cu altele, poate și mai grele.

— Dece? — obiectă Belavin. — Revoluția din perioada

[1]) Libertate, egalitate, fraternitate. (N. trad.)

1789—1800 i-a dat, de fapt, poporului şi libertăţi individuale, şi dreptul de proprietate.

— Toate acestea sunt minunate; dar evenimentele din urmă?... — întrebă redactorul.

— Ei şi? — exclamă Belavin aproape fără voie. — E vorba de abuzurile burgheziei, care căuta să pună mâna pe toate drepturile politice, cât şi pe diferite bunuri materiale, iar revoluţionarii dela 1848 i-au arătat că lucrul acesta nu e cu putinţă. Dar, fiindcă de fapt pătura ţărănească n'avea nevoie de anarhie, ci de ordine, care să-i asigure munca, ea s'a agăţat de Napoleon al III-lea şi, dacă el va înţelege ceeace i se cere, va fi mai puternic decât oricine!

— Dar spuneţi-mi, vă rog, unde-i progresul? — întrebă din nou redactorul.

Belavin zâmbi.

— Progresul?... — repetă el... — Progresul e tocmai chestiunea care face obiectul discuţiilor. Noi ştim numai că fiecare epocă slujeşte la desvoltarea până la capăt a unor anumite idei, care la început îşi fac drum cu destulă greutate, iar pe urmă contaminează întreaga atmosferă.

— Asta aşa-i, — încuviinţă redactorul.

La vorbele acestea, Calinovici se ridică de pe locul lui şi, apropiindu-se de un tablou, începu să-l cerceteze. Simţăminte ciudate îl tulburau: în tot cursul acestei convorbiri, dorise grozav să intre în discuţie cu Belavin şi să fie chiar, pe cât se poate, mai presus decât el; dar, vai, cu toate că-şi încordase nespus mintea, simţea că nu se poate ridica nici până la înălţimea concepţiilor lui. „Oare m'am prostit, m'am banalizat până într'atâta în provincie, încât nici nu mai pot vorbi cu oameni de cultură temeinică?" se gândea el. Avea pentru Belavin un dureros respect, amestecat fără voie cu invidie, iar faţă de sine însuşi — dispreţ.

Tânărul de lângă raft, care de multă vreme se uita cu simpatie la Calinovici, se apropie de el.

— Mi se pare că am plăcerea să-l văd pe domnul Calinovici, — începu el.

— Da, în persoană, — răspunse acesta.

— Am citit cu cea mai mare desfătare povestirea dumneavoastră, — adăugă tânărul.

Calinovici îi mulțumi cu o înclinare a capului.

— Și eu sunt scriitor... Dubovschi. Poate că n'ați citit lucrările mele, — urmă tânărul, cu o ciudată modestie și, cu un gest pe care îl socotea elegant, își apăsă pălăria pe genunchi.

— Ba le-am citit, — răspunse scurt Calinovici, care nici gând n'avusese vreodată de așa ceva.

Câteva clipe, tânărul se sprijini când pe un picior, când pe altul.

— Ce mijloace ciudate trebue să folosești acum aici, la noi, ca să fii pe gustul publicului! — începu el cu glas nesigur. — Iată, eu de pildă. Fiindcă... astăzi se publică mai mult studii. am scris anul trecut despre *„Obiceiurile și superstițiile din județul Cozinsc"*; dar criticii au primit cu multă severitate studiul meu și chiar în revista lui Pavel Nicolaici, — adăugă el, arătând sfios cu ochii spre redactor, — a apărut o recenzie puțin măgulitoare pentru mine... Ei și? Desigur, nu mă pot socoti un talent de mâna întâi, dar fapt e că iubesc literatura, că pun în scrierile mele mai multă pasiune decât alții și socot că aceste lucruri nu se pot lua cuiva în nume de rău.

— Fără îndoială, — îl asigură Calinovici, și în același timp își zise: „Ce nulitate!"

Ca să nu se compromită stând de vorbă cu un asemenea domn, se întoarse la locul lui și-și luă pălăria. Dar redactorul observă manevra și i se adresă:

— De fapt, unde ați locuit dumneavoastră?

— In orașul X, — răspunse Calinovici.

— In orașul X?... Frumoase locuri! Am trecut de vreo două ori pe acolo. Pădurile acelea mari... râul... Orașul e așezat pare-mi-se pe un râu?...

— Da, pe un râu.

— Pe un râu pe care trec plute?

— Da, pe care trec plute, — răspunse Calinovici și începu să-și ia rămas bun.

In acest timp, Belavin îl cercetă tot mai atent.

— Trebue să vă mai spun două vorbe, — zise redactorul și trecu în grabă laoparte.

Calinovici îl urmă.

— Povestirea dumneavoastră e intitulată, dacă nu mă înșel, *Cavaleristul,* — adăugă el cu glas scăzut.

— Nu, *Legături ciudate,* — răspunse Calinovici.

— Câte coli?

— Nouă.

— Nouă. Adică de nouă ori patruzeci, face trei sute şaizeci, nu-i aşa?

— Am auzit că se plăteşte câte cincizeci de ruble, — observă Calinovici.

— Nu, nu, — răspunse redactorul cu glas hotărît şi, numărând trei sute şaizeci de ruble, le dădu lui Calinovici.

— Mai am o povestire, — zise el.

— Da, da, poftim, aduceţi-ne-o şi o să vedem... o să discutăm, — îl întrerupse repede redactorul, care se grăbea să se întoarcă la Belavin.

Calinovici îl salută şi plecă.

„Ce dobitoc! Nici nu ştie ce-am scris", gândea el coborînd scara şi muşcându-şi buzele; uşa se deschise iar, şi Dubovschi îl ajunse din urmă.

— Am plecat şi eu, — zise el.

La început, Calinovici mai că nici nu voia să-i răspundă, dar pe urmă se gândi: „Domnul ăsta se'nvârteşte printre scriitori; ia să-l descos eu şi să aflu ce se'ntâmplă şi cum se petrec lucrurile pe aici!"

— Nu vreţi să luăm masa undeva împreună? — îl invită el.

— Cu cea mai mare plăcere, — răspunse Dubovschi.

— Unde am putea merge? Indrumaţi-mă... eu nu cunosc oraşul.

— La Dominic.

— Fie şi la Dominic!

Ajungând acolo se aşezară laoparte, lângă geam, ca să nu fie prea în văzul tuturor. Calinovici porunci să li se servească masa şi o sticlă de vin. Se simţea puţin stingherit, neştiind cum şi de unde să înceapă vorba, dar Dubovschi i-o luă înainte.

— Mi se pare că aţi primit bani dela Pavel Nicolaici? — şopti el plecându-se misterios spre interlocutorul lui.

— Da, am primit.

— Mulţi?

— Opt sute de ruble, — minţi înadins Calinovici.

Dubovschi se dădu îndărăt. Faţa lui îşi pierdu deodată expresia blajină şi mieroasă de până atunci.

— Asta-i plăcut! — făcu el, clătinând din cap cu un zâmbet silit.

— Da, nu-i rău.

— Nu prea i se întâmplă des aşa ceva, — urmă Dubovschi, sorbind din supă şi clătinând din cap, ca şi mai înainte.

— Adevărat? — întrebă Calinovici cu glasul cel mai firesc.

Dubovschi zâmbi iar în silă.

— Nu ştiu, cel puţin asta-i experienţa mea proprie, — răspunse el.

Calinovici îl privi atent, cu compătimire.

— Am scris un studiu istoric, o monografie... „Ermac" — reluă Dubovschi.

— Da.

— Studiu la care am lucrat trei ani, — urmă tânărul autor ridicând din umeri. — Toate documentele, actele, tratatele, absolut toate le-am adunat şi le-am citit conştiincios. N'am lăsat să-mi scape nimic, şi se prea poate ca toate acestea să fi făcut la un loc vreo opt coli de tipar.

— Da, — repetă Calinovici. — Dar vă rog mai serviţi-vă cu vin, —adăugă el, umplând paharele.

— *Merci*, — răspunse Dubovschi, grăbindu-se să bea vinul; şi prinzând, pare-se, la inimă, urmă iar: — Am fost însă destul de prevăzător şi nu m'am adresat de-a-dreptul redacţiei, ci întâlnindu-l undeva chiar pe Pavel Nicolaici l-am întrebat dacă pot spera că ei îmi vor publica lucrarea. Mi-a răspuns: „Cum de nu, cu multă plăcere!" După aceste vorbe eram sau nu îndreptăţit să am o siguranţă oarecare?

— Fără îndoială, — răspunse Calinovici.

Dubovschi începu să-l amuze de-a-binelea.

— Aduc lucrarea, — istorisi el mai departe. — Trece o lună, trec două, trec trei... Şi bineînţeles sunt foarte îngrijorat de soarta operei mele... Alerg, întreb... Intâi nu mi-au răspuns nimic... pe urmă au început să mă primească rece, aşa încât am fost nevoit să le trimit o scrisoare, prin care ceream un răspuns hotărît. Mi-au răspuns că „Ermac" al meu poate fi publicat, dar numai cu importante prescurtări şi suprimări.

— Cu suprimări? Adevărat? — se miră Calinovici cu tonul cel mai serios.

Interlocutorul său răspunse cu un „da" plin de înţeles.

— Aşadar, mă duc să aflu cel puţin de ce fel de suprimări ar fi vorba... — continuă el. — Mi-au arătat lucrarea, ciopârţită pe jumătate. Nu ştiu care deştept, care savant o fi făcut asta. — Dubovschi se opri câteva clipe. — Nu vă mai spun, — urmă el, — cât de jignit m'am simţit în amorul meu propriu de autor; dar sărac cum sunt, din prostie sau din delicateţe — nu ştiu, numiţi-o cum vreţi — am fost de acord.

— Ce vorbiţi?! — se miră iar Calinovici, cu aceeaşi înfăţişare serioasă de mai înainte. — Ei, şi ce s'a mai întâmplat?

— Pe urmă, — reluă Dubovschi, şi expresia de mânie i se schimbase într'una de tristeţe, — pe urmă au publicat lucrarea. Când m'am dus să-mi încasez banii, închipuiţi-vă că m'au plătit cu treizeci şi cinci de ruble coala, atunci când ştiam că tuturor li se dădea cincizeci. Firește că mi-am permis să întreb cu ce drept fac ei această deosebire? Mi-au răspuns liniştit că nu pot să-mi plătească mai mult, iar persoana cu care stăteam de vorbă m'a lăsat şi a plecat. In felul acesta se poartă oamenii? — încheie el, uitându-se întrebător la Calinovici.

Drept răspuns, eroul meu clătină din cap, apoi zise:

— Ar trebui să faceţi ceva, să vă plângeţi cuiva... de pildă guvernatorului general.

— Am şi început să fac demersuri, — răspunse Dubovschi. — Iată, e a treia lună de când tot umblu pe drumuri, pentruca cel puţin să am o explicaţie hotărîtoare, dar din nenorocire ori nu-s primit, ori sunt pus în aşa situaţie, că nu pot vorbi despre nimic.

— Dece s'alergaţi? Trebue neapărat să vă plângeţi guvernatorului general, — stărui Calinovici, care dorea grozav să se iște un scandal.

— Eu nu-s în stare, nu pot face aşa ceva, dar bineînţeles mă simt îndreptăţit să istorisesc Petersburgului întreg, aceste lucruri, — răspunse Dubovschi şi, fiindcă isprăviseră masa, se ridică şi începu să se plimbe prin cameră clătinând din cap.

Calinovici se întinse pe canapea. Interlocutorul lui începuse să-l plictisească

— Dar ce face el cu banii, că-i aşa de meschin? — întrebă Calinovici, mai mult ca să spună ceva.

Dubovschi zâmbi trist.

— Un afemeiat ca el găseşte ce să facă cu banii.

— Afemeiat? — întrebă curios Calinovici.

— Da, — răspunse Dubovschi cu acelaşi zâmbet trist. — Cadâna lui favorită e o franţuzoaică. La Paris, numai pentru datoriile ei a irosit douăzeci şi cinci de mii de franci. Şi dac' am fi venit aici ceva mai devreme, cu siguranţă c'am fi văzut-o într'o trăsură trasă de doi cai negri, cu o blană de urs pe picioare, plimbându-se pe cheiul Nevei... Asta costă. nu glumă!

— A, ce om fericit! — zise Calinovici.

— Da, e din tagma celor fericiţi; dar alţii cum o duc? Deaceea poate că piere şi literatura rusă... In sfârşit... Cunoaşteţi pe dansatoarea Carâşeva?

— Nu, n'o cunosc.

— Tot el o întreţine. Dac'aţi vedea-o! Una mică şi cu pulpele groase.

— Ei, şi? Dacă are pulpe groase, nu-i rău, — observă Calinovici.

Dubovschi făcu o schimă de dispreţ.

— Nu ştiu ce-o fi bine într'asta, cu atât mai mult că de dimineaţă până seara — pare-se — mănâncă numai bomboane... Iar acum... dracu'ştie ce-i la mijloc!... Vestita noastră scriitoare Casinovscaia a locuit astă iarnă la el, iar pentru minunatele ei opere îi plătea câte trei sute de ruble de argint coala. Oare i se cuvine atâta, comparând opera ei, să zicem, cu a mea, pentru care mi s'a plătit numai câte treizeci şi cinci de ruble?..

— Dacă-i drăguţă, dece nu i s'ar cuveni? — obiectă Calinovici.

— Ei, dacă o luaţi aşa, atunci cu siguranţă că i se cuvine! — răspunse Dubovschi cam contrariat, şi începu iar să se plimbe prin cameră, clătinând din cap.

— Dar cine-i conduce atunci revista, dacă el îşi pierde vremea cu femeile? — întrebă Calinovici.

— Are pe un oarecare Zâcov. Şi ăsta-i om inteligent, — răspunse ironic, Dubovschi.

— Care Zâcov? N'a urmat cumva la Universitatea din Moscova? — izbucni Calinovici.

— Ba da, chiar la Universitatea din Moscova.

— Doamne! — exclamă Calinovici. — E un vechi prieten şi coleg al meu şi unul din oamenii cei mai minunaţi.

Dubovschi îşi schimbă îndată tonul.

— Se spune că-i un om foarte bun, — întări el. — Eu nu-l cunoşteam pe atunci; dacă însă m'aş fi adresat lui de-a-dreptul, opera mea ar fi avut poate altă soartă.

— Aşadar, totul depinde numai de el?

— Hotărît, numai de el!

— Dar care-i adresa lui, dă-mi-o te rog!

Dubovschi i-o spuse.

Calinovici şi-o înseamnă îndată şi, fiindcă aflase tot ce-i trebuia şi nu voia să mai lungească vorba cu noul lui cunoscut, începu mai întâi să caşte, iar pe urmă să moţăe. Dubovschi, dându-şi seama că nu mai avea rost să continue conversaţia, îşi luă pălăria şi, cu un zâmbet blând şi linguşitor, îi spuse:

— Sper c'o să-mi îngăduiţi să ne mai vedem?

— Foarte bucuros, — răspunse Calinovici întinzându-i doar mâna, fără să se ridice.

După câteva clipe, Dubovschi, cu gulerul paltonului ridicat şi cu o expresie gravă întipărită pe faţă, păşea ţanţoş pe bulevardul Nevschi.

„Doamne, că prost mai el" îşi spuse Calinovici, uitându-se pe fereastră după el şi, neavând ce face, goli sticla de vin. Sângele i se mai încălzi puţin. Fericitul redactor, cu franţuzoaica, cu dansatoarea şi cu scriitoarea lui, începu să i se înfăţişeze în minte în felurite atitudini ispititoare.

„Ei, lua-i-ar dracu! Haidem şi noi la Amalchen! Trebue să-ţi omori timpul cu ceva, că altfel înnebuneşti de-a-bineala", îşi zise el şi, luând o birjă, porunci să-l ducă în strada Gorohovaia.

— Aici locueşte Amalchen?

Portarul casei Bagov răspunse cu un zâmbet:

— Aici, domnule, poftiţi, la etajul întâi uşa din dreapta, fără carte de vizită.

Calinovici sună. O femeie de vreo treizeci şi cinci de ani, cu trăsături aspre de ţigancă, îi deschise uşa.

— Anunţă că a venit domnul care a călătorit în tren cu *mademoiselle* Amalchen, — zise grăbit Calinovici.

Femeia, obişnuită pesemne cu vizitele persoanelor necunoscute, se întoarse fără să spună o vorbă şi-l lăsă singur.

Peste câteva clipe, se înapoie şi-i zise supărată:

— Daţi-mi paltonul, scoateţi-l!

Calinovici i-l dădu şi socoti că totodată trebue să-i pună în mână şi o rublă de argint.

Faţa slujnicei se înseninâ pe loc:

— Poftiţi înăuntru, domnişoara are să vină numaidecât, — îi zise ea de data asta foarte prietenos, în timp ce-i atârna paltonul.

Calinovici intră. Singura lumânare de stearină, care ardea în faţa oglinzii, lumina slab camera. Storurile erau lăsate. Lângă fereastră, nişte paravane mici împiedicau pe cei din stradă să vadă ce se petrece înăuntru. Pe perete, deasupra pianului, atârna o gravură ce înfăţişa o femeie cu sânii desgoliţi. Mobila era moale, iar canapeaua îmbrăcată cu catifea îl îmbia pe Calinovici să se aşeze lângă o femeie drăguţă.

Amalchen intră. Purta un capot, aruncat în fugă; braţele ei goale, ca sculptate în fildeş, erau albe ca zăpada, desvăluind forme minunate, iar faţa ei părea şi mai angelică.

— Bună ziua, — zise Calinovici, apropiindu-se de ea şi strângându-i mâna.

— Bună ziua! — răspunse Amalchen, lăsându-se leneş pe canapeaua cea ademenitoare.

Calinovici se aşeză lângă dânsa:

— Iată-mă, am venit la dumneata!

— Da, văd, ai venit... — zâmbi ea, aruncându-i o privire galeşă, şi după un timp începu să fredoneze cu un glas destul de plăcut:

Galopaden tanz'ich gern
Mit den jungen hübschen Herr'n[1]

— Ce-i asta? — o întrebă Calinovici.

— *Mit den jungen hübschen Herr'n,* — repetă Amalchen şi apoi, deodată, strigă: — Maşa!

Femeia cea mânioasă deschise uşa.

— Birjar aici?... Este aici?... — întrebă Amalchen.

— Aici, domnişoară! Aşteaptă, — răspunse femeia.

---

[1]) Dansez cu plăcere galopuri
Cu domnii tineri şi drăguţi. (N. trad.)

— Ce nevoie ai de birjar? — se miră Calinovici.

— Vreau să plimb, — răspunse afectat Amalchen şi cântă iar:

Mit den braven Offizier'n
Ganz besond'rs mit Kirassier'n[1]

— Pot merge şi eu cu dumneata? — întrebă el.

— Da.

— Atunci du-te de te'mbracă.

— Da, — răspunse Amalchen şi începu iar să cânte:

Galopaden tanz'ich gern
Mit den jungen hübschen Herr'n

trecând în micul ei dormitor. Peste un minut se întoarse. Purta o haină scumpă de blană şi o pălărie neagră cu o voaletă fină de mătase.

La scară aştepta un faeton cu doi cai.

— Şi unde o pornim? — întrebă Calinovici.

— A, da, vreau mergem departe... — răspunse Amalchen.

— Mergi undeva departe, — porunci Calinovici birjarului.

El îi duse mai întâi în piaţa Amiralităţii; trecu apoi pe lângă Grădina de Vară, peste Podul cu lanţuri şi ieşi în sfârşit pe Chirocinaia.

— Unde mai mergem? — întrebă birjarul.

— Cred că acasă, — răspunse Calinovici.

— O, da! *Il fait froid*, — încuviinţă Amalchen.

— Acasă! — porunci Calinovici.

In faţa locuinţei, Amalchen sări cea dintâi din trăsură.

— Bine, domnişoară, dar banii? — întrebă birjarul, răsucindu-se pe capră.

— Banii, mâine, — răspunse Amalchen, care ajunsese deja la uşă şi fredona iar:

Galopaden tanz'ich gern...

---

[1]) Cu bravii ofiţeri.
Mai ales cu husarii. (N. trad.)

— Cum mâine? Iertaţi-mă, stăpânul ne cere banii, — stăruia birjarul.

— Mâine! — repetă Amalchen.

— Cât ţi se cuvine?... — întrebă Calinovici.

— Douăzeci şi cinci de rublişoare, înălţimea voastră, faceţi-vă pomană. N'avem încotro, că doar şi nouă ni-i cere.

— Cum douăzeci şi cinci de rublişoare?... Ai mers numai pe trei străduţe... — răspunse Calinovici.

— Cum, trei străduţe? Stau la scară de cinci zile. Stăpânul nu vrea să ştie. Iertaţi-mă, dar cum se poate una ca asta?

— Să-i dau? — întrebă Calinovici.

— Da, — încuviinţă Amalchen şi fugi.

Calinovici plăti birjarului.

„Dracu'm'a pus?" îşi zise şi intră şi el în casă.

Se aşezară iar pe canapea. Calinovici nu-şi putea lua ochii dela Amalchen; era nespus de drăgălaşă, aşa cum şedea, puţin gânditoare.

— Maşa, ceaiul! — porunci ea.

Femeia aduse o sticluţă de coniac şi un serviciu frumos de ceai, cu ceainic de argint.

Amalchen îi turnă lui Calinovici ceaiul şi-i puse mai bine de jumătate de ceaşcă de coniac.

— Nu beau, — refuză el.

— Nu se poate, bea! — stărui ea.

— Atunci bea şi tu! — Calinovici îi turnă şi ei o jumătate de ceaşcă şi apoi îşi bău ceaiul dintr'odată. — Ascultă, — începu el, apucând-o pe Amalchen de mână: — Iubeşte-mă!

— A, nu!

— Dece nu?

— Aşa... — răspunse ea şi începu să cânte:

Galopaden tanz'ich gern

— Mai lasă *Galopaden*-ul tău!... Spune-mi, dece nu? — stăruia Calinovici, trecându-şi iute mâna prin păr.

— Aşa! Eu am un bătrân... el nu admit asta.

— Ei, dă-l dracului de bătrân! — izbucni înfierbântat Calinovici şi o îmbrăţişă.

— O, nu: el dă bani!

— Eu am mai mulţi ca el! Am să-ţi dau mai mult. Cât vrei? Iată, încă douăzeci şi cinci de ruble.

— Da... nu... asta nu se poate.

— Şi dece nu se poate, mă rog? Cât vrei să-ţi dau?

— A, mie trebue mult.

— Ei, cât? Vrei cincizeci de ruble?

— A, nu!

— Cincizeci, — repetă hotărît Calinovici şi stinse lumânarea, aşa, ca'n glumă.

— Ştrengar!... — ciripi Amalchen.

3

In viaţa eroului meu, era un lucru cu totul neobişnuit să-şi petreacă timpul cu o femeie ca Amalchen. A doua zi, se strecură pe furiş din strada Gorohovaia în camera lui dela hotel, simţindu-se tulburat şi parcă desonorat... Se desbrăcă repede şi se trânti pe divan.

„Doamne! Rău m'am păcătoşit! Nastenca, scumpa mea prietenă. Vei putea oare să mă ierţi?" îşi zicea el în gând, deşi ştim bine cât de des căuta să se încredinţeze că femeia aceasta nu mai prezintă pentru dânsul niciun interes. In sfârşit, pe la ceasurile cinci se mai linişti. Fără voie, aruncă o privire în pungă şi surâse: lipseau două sute de ruble în capăt. „Şi asta numai într'o singură zi!" Işi aminti apoi cu groază că pe la opt trebuia să vină Amalchen. Ca să scape, se hotărî să-şi petreacă toată seara la Zâcov, care fusese colegul lui de liceu şi de universitate şi singurul lui prieten din tinereţe. Pe când era student, locuiseră împreună, şi dacă omul acesta are în adevăr un cuvânt hotărîtor la revistă, atunci cu siguranţă că va face orice pentru el.

Zâcov locuia într'o curte, la etajul al patrulea: pe uşa apartamentului, în loc de tăbliţă, de alamă, era lipită o bucăţică de hârtie, cu numele lui; dar mirarea lui Calinovici fu şi mai mare când, după ce sună, îi deschise o doamnă tânără, cu înfăţişare plăcută şi blândă; purta o rochie de pânză de casă, şi o basma de lână. Bănuind că trebue să fie soţia prietenului lui, o întrebă politicos:

— Domnul Zâcov e acasă?

— Da e acasă, dar e bolnav, — răspunse doamna.

— Eu sunt Calinovici, poate că pe mine mă va primi.

— A, da, cred că da.

Calinovici o urmă şi în salonaş zări un băieţel frumos, care părea să aibă aproape un an. Copilul stătea singurel pe picioruşele lui strâmbe, cu poalele cămăşuţei ridicate la spate.

Văzând că mamă-se trece pe lângă el şi se depărtează, începu să plângă.

— Taci, Serioja, taci, că te ia mama îndată în braţe, — zise ea, ameninţându-l cu degetul, şi ieşi pe uşa din dreapta.

„Cum de n'are nici măcar dădacă?" gândi Calinovici.

Doamna, intrând în odaia lui Zâcov, anunţă pe vizitator.

— Zău?... Nu se poate! — se auzi un glas care parcă se înnăbuşea de bucurie.

Calinovici nu mai aşteptă să fie poftit şi intră, dar fără să vrea se dădu puţin înapoi. In camera nu prea mare, dar ticsită de cărţi, caiete şi corecturi, aerul era înnăbuşitor, îmbâcsit de mirosul medicamentelor. Zâcov, îmbrăcat cu un halat vechi, şedea pe un divan ros şi spălăcit. In locul tânărului viguros şi plin de sănătate, pe care-l cunoştea din universitate, Calinovici văzu în faţa lui un om care aducea mai curând a schelet decât a fiinţă vie.

— Salutare, Iaşa! — zise Zâcov, ridicându-se puţin şi îmbrăţişându-şi oaspetele.

Calinovici văzu că prietenul lui are lacrimi în ochi, şi-l îmbrăţişă, strângându-l la piept cu putere.

— Şezi, Iaşa, şezi, — zise Zâcov, lăsându-se pe divan şi arătându-i scaunul.

— Eşti bolnav? — întrebă Calinovici.

— Da, sunt suferind, — răspunse Zâcov. — Mă bucur că, cel puţin înainte de a muri, ne-am mai văzut odată.

— Ce vorbă e asta: „înainte de a muri"? — întrebă tresărind dureros doamna Zâcov, care intra cu copilaşul în braţe, şi se aşează mai deoparte.

— Ei, dacă vrei, să nu mai vorbim de moarte, — se învoi Zâcov, cu un zâmbet trist. — E soţia mea şi nu mai e nevoie să-i vorbesc de tine; te cunoaşte.

— Da, vă cunosc, — zise ea, uitându-se prietenos la Calinovici.

— Totuşi, aş vrea să ştiu, pe unde ai mai fost, unde ai trăit şi ce-ai făcut? Spune-mi tot! Că, uite, mie îmi vine greu să vorbesc! — urmă bolnavul.

— Nici nu trebue să vorbeşti, îţi povestesc eu tot, — se oferi prevenitor Calinovici. — Iţi mai aduci aminte, — începu el, — că după ce am terminat universitatea, mi-am făcut rost de o meditaţie şi m'am hotărît să mai aştept puţin? In timpul acesta, la Moscova au început să se ivească posturi de profesori şi, în sfârşit, chiar şi catedre la Institutul Demidov. Aşteptam mereu să-şi amintească şi de mine, dar, firește, nu mă adresam nimănui şi nici nu ceream nimic...

Zâcov încuviinţă din cap.

— Ei însă nu şi-au amintit, — urmă Calinovici, — ba chiar când un domn a adus vorba despre mine, i-au răspuns pur şi simplu că nu mă cunosc.

Zâcov zâmbi cu amărăciune şi clătină iarăşi din cap.

Băieţelul apucă cu mânuţa o riglă şi începu să bată cu toată puterea în masă.

„Neastâmpăratul!" îşi zise înciudat Calinovici.

— Ei, istoriseşte-ne, — stărui bolnavul.

— Ce s'o mai lungesc? — reluă Calinovici. — E o poveste banală: meditaţia se isprăvi; trebuia să mă îngrijesc să am ce mânca, şi în sfârşit m'am prezentat şi le-am spus c'aş vrea să obţin un serviciu. Bineînţeles că m'au purtat cu vorba vreo jumătate de an, iar până la urmă mi-au spus că, dacă vreau, mi se dă bucuros postul de director la liceul din oraşul X. Am primit îndată.

Zâcov bătu revoltat în canapea cu mâna lui osoasă.

— Ah! Daşa, auzi? Ce zici?

Soţia lui strigă mai întâi la ştrengăruşul ei:

— Incetează odată, Serioja! — Şi-şi întinse mâna, pentruca băiatul să lovească în ea, nu în masă; apoi răspunse: — La urma urmei, dece Iacov Vasilievici n'a căutat să obţină ceva printr'o intervenţie?

Bolnavul se înfurie şi mai tare.

— Prin intervenţie!... — exclamă el indignat, şi îl înnecă tusea. — In loc să-l laude pe om, îl învinovăţeşte. Ce-o mai fi şi asta?

— Dece te superi? Nu-l învinovățesc! — răspunse tânăra femeie, cu un zâmbet blajin.

— Ba da, îl învinovățești! ... Uite, așa se mărită fetele, cuprinse parcă de un fel de nebunie, trăesc în lipsuri, rabdă chiar de foame, rup orice legătură cu rudele, iar pe de altă parte îi reproșează bărbatului că nu se pleacă și nu se ploconește; cu alte cuvinte că nu-i un ticălos.

Tusea îl înnăbuși iar.

— Ei, sfârșește odată, nu te mai frământa așa. Bea puțin ceai, — îl îmbie tânăra femeie, dându-i un pahar cu ceai de buruieni.

Zâcov începu să soarbă cu lăcomie. Băiețelul se tot trăgea spre el, iar cu mânuțele încerca să-i atingă părul, încă buclat, ca pe vremuri.

— Ei, și ce-ai făcut pe acolo? — întrebă bolnavul, lăsându-se din nou pe canapea.

— Era cât pe ce să mă prăpădesc de ipohondrie și de inacțiune, — răspunse Calinovici: — Și acum vă mulțumesc c'ați publicat povestirea mea și mi-ați înlesnit să pot ieși și eu cât de cât în lumea largă.

La aceste cuvinte, o umbră de tristețe trecu pe chipul lui Zâcov.

— Ne-ai trimis-o printr'un general, — observă el ironic.

— Da, o cunoștință a uneia din cunoștințele mele, — răspunse Calinovici, întrucâtva nedumerit de cuvintele prietenului.

— Ah, ce oameni de nimic mai sunt și cunoștințele cunoștințelor tale! — replică Zâcov. — Consilierul de stat, pehlivanul, iezuitul acela ... cu perucă ... cu stea ... care se dă drept ocrotitor și mare iubitor al literaturii ruse! A trimis povestirea ta, însoțită de o foaie cu antet, scrisă cu caligrafia aceea de cancelarie atât de tipică, încât îți venea rău, nu alta. Spunea acolo că excelența sa Feodor Feodorovici încredințează pe Pavel Nicolaevici de toată stima lui și-i trimite spre publicare această povestire, că el a citit-o și e de părere să se publice ... Ce dobitoc!

Lui Calinovici nu-i veni tocmai bine.

— Firește că nu știam că ești și tu aici, și că ai un cuvânt hotărîtor, — începu el acum cu un zâmbet silit. — Se'nțelege că nu m'aș fi adresat altcuiva în afară de tine. Uite, am adus și

acum o lucrare. Am să te rog s'o citeşti, să mă ajuţi dacă va fi nevoie să schimb câte ceva şi pe urmă s'o publici.

Calinovici nu stărui asupra celor din urmă vorbe; tonul trăda însă neîndoelnic o rugăminte. Bolnavul se întristă şi mai tare şi pe chipul lui se putea desluşi parcă un fel de îndârjire.

— Ce ţi-a venit să scrii asemenea povestiri, ia spune-mi, te rog? — îl întrebă el deodată.

Calinovici îşi pierdu cumpătul.

— Am vocaţie! — răspunse el, zâmbind în silă şi înroşindu-se; dar revenindu-şi îndată, adăugă: — De altfel, mi se pare cam ciudat că-mi pui o întrebare ca asta.

— Dece? — întrebă Zâcov.

Calinovici ridică din umeri.

— In definitiv, se poate ca povestirea mea să nu-ţi placă; dar să mă întrebi... aşa, în general, şi încă pe acest ton...

— Povestirea ta e o lucrare foarte inteligentă. Şi, doamne, cum ai fi putut să scrii ceva prost! — exclamă Zâcov. — Dar ascultă, — urmă el, apucându-l pe Calinovici de mână, — cine sunt personagiile tale principale?... La noi clocoteşte o dramă, atât în viaţa omului simplu cât şi în a celui din clasa mijlocie... Ea fierbe la tot pasul... patimile sunt îndreptăţite, protestul e legitim: unii se înnăbuşă în sărăcie, alţii sunt mereu obijduiţi fără nicio vină... Cine trăeşte printre slujbaşii ticăloşi şi mişei, ajunge şi el însuşi un ticălos. Iar voi ocoliţi tot, luaţi ca subiecte nişte domni din societatea înaltă şi ne povestiţi cum suferă ei din pricina unor legături ciudate. Cât despre mine, îi scuip în faţă! Nici nu vreau să-i ştiu. Dacă suferă şi ei, pricina e că, de graşi ce sunt, turbează ca nişte câini. Şi, în sfârşit, minţiţi pe socoteala lor! N'ai să găseşti la ei nimic din ce înşiraţi voi pe hârtie, deoarece cu mintea, cu educaţia, cu firea lor meschină şi degenerată nici nu sunt capabili de aşa ceva; li se întâmplă totuşi să sufere şi ei, dar numai pentrucă au o digestie proastă, ori pentrucă nu izbutesc să pună mâna sau să sfeterisească bani de undeva, iar femeile lor pentrucă nu pot să-şi împingă soţul — indiferent prin ce mijloace — la gradul de general. Iar voi le atribuiţi tot felul de frământări subtile!

La ultimele cuvinte, Zâcov avu iar un puternic acces de tuse şi se învineţi.

Soţia lui îngălbeni şi apropiindu-se de el, îi prinse capul în mâini, încercând în felul acesta să-i uşureze puţin chinul.

— Nu te mai frământa atâta! Pe cuvântul meu, c'am să-i spun doctorului! — îl mustră ea. — Să nu-l crezi, Iacov Vasilievici! — se adresă apoi lui Calinovici, care schimba feţe-feţe, muşcându-şi buzele. — Povestirea dumitale ne-a plăcut: şi lui, şi mie, şi tuturor.

— Vă mulţumesc foarte mult, — răspunse el şi se întoarse către Zâcov. — Lămureşte-mă: tu-mi reproşezi numai mediul pe care l-am ales şi care nu înţeleg dece nu-ţi place şi ţie — numai asta, nu-i aşa?

— Nu numai asta, — răspunse cu încăpăţânare bolnavul. — Inainte de toate, ideia e străină şi luată din „Jacques". — Calinovici se înroşi. — Apoi a fost întrupată în personagii, care sunt departe de a fi vii — urmă Zâcov. — Şi iată, acum, în pragul morţii, eu am ferma convingere că artistul chiar şi gândeşte în imagini. Să-l luăm ca pildă pe Puşchin: în avântul lui pur liric: *„In ceasul trist de neuitat, eu plâns-am mult în faţa ta..."* — iată o imagine! *„Braţele-mi ce se răceau în van cătau să te oprească"* Iarăşi o imagine! *„Dar grabnic gura ţi-ai desprins tu din amara sărutare"*. Iar o imagine! In sfârşit, las'o în plata domnului de obiectivitate! Mie dă-mi lirism, dar nu un lirism lipsit de sinceritate, ci unul veritabil, ca acela al nepreţuitului meu Turgheniev, care — fie că rătăceşte în pădure, ori coboară într'o râpă unde-l aşteaptă o droaie de băieţi, sau descrie un ofiţer care se bate în duel — dă totdeauna la iveală simţul lui poetic. Dar să ştii, frate, că dacă eşti înzestrat numai cu puterea de a raţiona, poţi să devii jurist, administrator, savant, dar nicidecum poet ori romancier — asta niciodată!...

Calinovici nu mai obiectă nimic. Stăpâna casei îi luă din nou apărarea:

— Cum de poţi fi atât de categoric, dragul meu? Iacov Vasilievici a scris un singur roman şi tu îţi şi pronunţi sentinţa; când ne va mai da şi alte scrieri, îţi vei schimba părerea despre el, şi sunt toate semnele că aşa se va întâmpla!

Zâcov îşi plesni palmele.

— O, doamne! — exclamă el. — Crezi tu c'aş vorbi eu aşa, dacă nu l-aş preţui atât de mult pe băiatul acesta de ispravă? Vrei s'ajungă ca Dubovschi, căruia i se taie aproape jumătate

dintr'o lucrare, iar el răspunde foarte liniştit că n'are importanţă, că poate să mai scrie alta... In sfârşit, s'o ia dracu' de literatură! Nu face decât să nimicească oamenii! Uite în ce hal am ajuns de pe urma ei: simt un gol aici... caverne... Vezi să nu păţească şi Iaşa ca mine... — încheie Zâcov, închizând ochii şi lovindu-se cu disperare în piept.

Biata femeie se întoarse şi-şi şterse încetişor lacrimile. Calinovici, cu capul plecat, se uita în jos.

— Iată, am un băiat, şi las maică-sii cu limbă de moarte să-i dea voie să se facă ce-o vrea: toboşar, soldat, cârciumar, sergent de stradă — numai scriitor nu, asta niciodată... — încheie bolnavul cu glas răguşit.

Calinovici şi stăpâna casei schimbară o privire în tăcere.

— Aţi trăit tot timpul în provincie?

— Da, — răspunse Calinovici.

— Şi nu v'aţi însurat acolo?

— Nu.

— Cred că în provincie sunt multe fete drăguţe, — zise zâmbind tânăra femeie.

— Nu, — răspunse Calinovici, oftând uşor, şi convorbirea lor mai urmă un timp pe tonul acesta silit.

In sfârşit, Zâcov deschise ochii. Oaspetele profită de acest moment şi, uitându-se ca din întâmplare la ceas, se sculă grăbit.

— Rămâi cu bine, — zise el.

Bolnavul îl privi cu tristeţe.

— Unde pleci? Mai stai!

— Nu pot. Trebue să mă duc. Vreau să trec şi pe la teatru. N'am fost încă, — răspunse Calinovici.

Zâcov se ridică pe jumătate.

— Ei, dacă-i aşa, cu bine şi să-ţi ajute dumnezeu. Totuşi, sărută-mă, — zise el, silindu-se să strângă mai puternic cu mâna lui slabă şi rece mâna lui Calinovici.

Se îmbrăţişară.

— Dragă prietene, — începu Calinovici, — deoarece povestirea mea tot e scrisă şi ar fi păcat să mi se piardă munca în zadar, deşi socoteşti că n'am talent, te-aş ruga totuşi s'o publici şi, mai ales, să-mi dai un serviciu permanent pe lângă revistă, lucru de care am foarte mare nevoie în starea în care mă găsesc

— Bine, bine, las' că te căpătuim noi, numai să te laşi de povestiri, — răspunse Zâcov zâmbind.

— Nu mai fac, nu mai fac, — făgădui în glumă Calinovici, zâmbind şi el.

Stăpâna casei se ridică să-l însoţească şi, lăsând băieţelul lângă un scaun, ieşi în urma lui în antreu.

— Vă rog să nu-i luaţi în nume de rău. Aţi văzut cât e de nervos şi bolnav, — zise ea.

— Se poate?! Dar ce-i cu el? Demult e în starea aceasta?

— Cu siguranţă că tot răul i-a venit din pricina acestei ocupaţii blestemate. Făcea corecturi: muncea zi şi noapte, — răspunse doamna Zâcov şi lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraji.

— Se vede că într'adevăr e mai bine să te laşi de literatură, — zise Calinovici, clătinând din cap.

— Mult mai bine! — întări doamna Zâcov, apoi închise uşa după el.

Eroului meu i-a trebuit multă stăpânire de sine pentru a putea suporta această scenă. Adânca lui amărăciune o poate înţelege numai acela care ştie ce înseamnă orgoliul scriitorului şi crunta desamăgire ce-l poate doborî în atare împrejurări. Şase ani de speranţă — această unică stea călăuzitoare pe drumul către o carieră — parcă nici n'ar fi existat! Pe când se afla în oraşelul acela de provincie şi i se înapoiase povestirea, era deplin îndreptăţit să pună acest fapt pe seama nepriceperii sau a metodelor nedrepte ale redacţiei; dar acu era cu totul altceva. Calinovici îl cunoştea prea bine pe Zâcov, aşa că nici nu i-ar fi trecut prin minte să se mângâie cu bănuiala că el îi vorbise astfel din invidie sau din nepricepere. Afară de aceasta, ca om inteligent ce era, îşi dădea seama şi el, deşi nu prea limpede, de adevăratele-i posibilităţi de creaţie. Parcă prin gura prietenului ar fi vorbit propria lui conştiinţă. Simţea prea bine că nu-i un artist, că n'are acel foc sacru care te face să lucrezi numai pentrucă în munca aceea găseşti toată bucuria şi fericirea vieţii. Se apucase de literatură ca de o ocupaţie aleasă şi rentabilă.

Credea că va putea înşela publicul, dar iată că unul din camenii cei mai luminaţi înţelesese acest lucru şi poate că-l înţelegeau încă mulţi alţii, şi după ei, în cele din urmă, îl va înţelege şi mulţimea! Doamne! Cât s'a blestemat eroul meu pentru toate speranţele lui prosteşti de student, cât a blestemat toată

literatura cu redactorii, cu Dubovschii și Zâcovii ei cu tot. „Trebue să-mi iau o slujbă", hotărî el.

Se duse la teatru numai ca să nu rămână acasă, unde se putea pomeni oricând cu Amalchen. La casa de bilete se întâlni, spre marea lui uimire, cu Belavin. Calinovici era în dilemă: nu știa dacă să-l salute sau nu, dar Belavin, când îl zări, îi întinse foarte prietenos mâna:

— Salutare, Calinovici! Și dumneata pe la teatru?

— Da, — răspunse el.

Își luară locuri alături și intrară amândoi în sală. Lângă ei era un student tinerel, băiat frumos, cu un păr minunat, dat pe spate. Privea în jurul lui cu o expresie gravă și întunecată, care atrăgea atenția.

Calinovici era și el atât de palid și de tulburat, încât Belavin îl întrebă:

— Ce ai? Nu te simți bine?

— Nu prea... Am venit aici tocmai ca să mă distrez puțin... Mi se pare că astăzi se joacă o dramă, nu-i așa? — întrebă el ca să zică ceva.

— Se dă „Othello", — răspunse Belavin. — Nu știu cum va fi în astă seară, dar uneori e admirabil. Ceeace mă încântă mai mult e publicul, simpatic până la naivitate, atât prin ceeace-i place, cât și prin ceeace-l înduioșează...

— Da... — mormăi Calinovici, ca împietrit.

— Ciudat! — exclamă Belavin.

La aceste vorbe, studentul care-i asculta cu luare aminte se uita și mai posomorît la ei. Cortina se ridică. Cine nu-și amintește cum intra de obicei în scenă Caratâghin?[1]) In „Othello", se năpustește în adunarea senatorilor întocmai ca un corb negru, gata să sfâșie nu numai o porumbiță, dar chiar un stol întreg de gâște. In stal și prin loje ropotiră aplauzele.

— Ce-i asta? — rosti încet Belavin, lăsându-și privirile în jos.

Calinovici, care aproape nu vedea nimic din ceeace se petrecea pe scenă, din politeță îi răspunse cu un zâmbet. Studentul se uită iar la ei.

— Nu-i bine, nu-i bine!... — repetă Belavin.

---

[1]) *V. A. Caratâghin* (1802—1853) — celebru tragedian rus, contemporan cu țarul Nicolae I. Se distingea prin jocul lui inteligent. (N. red. ruse.)

— Dece nu-i bine? — îl întrebă deodată studentul, şi ochii îi străluceau aprins.

— Nu-i bine, fiindcă nu vorbeşte şi nu umblă în chip firesc, prea-i impunător, — răspunse Belavin zâmbind, dar destul de politicos.

— Se poartă ca un şef care e obişnuit să comande oştile pe câmpul de luptă; şi cred că e just din punct de vedere istoric, — observă studentul, ridicând din umeri.

— Chiar şi măreaţa calitate de conducător al oştilor nu-i dă dreptul la această atitudine, — obiectă Belavin. — Măreţia lui Othello poate să se manifeste în anumite momente, ca urmare a unei anumite stări de spirit; el nu este un om care, odată pentru totdeauna, adoptă o atitudine sublimă şi încremeneşte cu ea: aşa mănâncă, aşa se plimbă, până şi de dormit doarme tot aşa.

In timp ce vorbea, Belavin se uita cu înţeles la Calinovici. De altfel, în tot timpul actului întâi amândoi făceau schime sau îşi plecau ochii, ori de câte ori sala aplauda frenetic după strigătele puternice ale tragedianului.

Actul întâi se sfârşi şi se lăsă cortina.

Belavin, obosit pesemne de atâta plictiseală, se sculă şi, contrariat, se luă cu mâinile de cap.

— De douăzeci şi cinci de ani, — se adresă el cu ciudă lui Calinovici, — i se încredinţează toate rolurile domnului acestuia, şi până acum n'a pronunţat măcar un singur cuvânt din inimă! Numai zbierete şi iar zbierete! Altceva nimic. E interesant însă la el, după cum am auzit, felul cum îşi creează rolurile. Să zicem, de pildă, că într'un rol ai o gamă de cinci sute douăzeci de simţăminte deosebite. El le reţine pe toate, învăţând rolul cuvânt cu cuvânt, şi apoi, subliniindu-le prin anumite mişcări ale corpului, le înfăţişează pe scenă: sunt supărat pe tine — mă'ntorc brusc, respingându-te cu mâinile; te iubesc — te învălui în priviri de o gingăşie prostească, îţi prind mâinile şi ţi le strâng la inimă; vreau să te înspăimânt — îmi holbez ochii, te apuc de mâini şi ţi le strâng de-ţi pârâe oasele. Şi toate acestea fără nicio consecvenţă în desfăşurarea pasiunii, ci numai aşa, unde-i trece lui prin cap şi unde sunt mai multe semne de exclamaţie în text: acuma poţi să-ţi închipui ce groaznică harababură iese de aici.

— La drept vorbind, asta-i şcoala franceză, — observă Cali-

novici, gândindu-se cu ironie la el însuşi; „Şi tocmai eu, omul cel mai lipsit de talent, discut despre aceste lucruri"?

— Da, — obiectă Belavin, — dar în şcoala franceză, ca'n orice artă veche, există şi tradiţii bune: iată, scriitorii care ştiu de pildă că unele conflicte au fost bine redate în literatură, caută neapărat să le introducă şi în dramele lor. Tot astfel şi actorul: ţine foarte bine minte că domnul X a impresionat publicul printr'un anumit lucru, altul prin altceva, şi atunci caută şi el, pe cât e cu putinţă, să-şi însuşească tot ce a fost bun — şi în felul acesta iese ceva acceptabil, în care se vede cel puţin inteligenţă, stăpânire de sine, bun simţ scenic. Dar în cazul de faţă nu-i nimic, chiar nimic altceva decât pornirea unui taur voinic..

Studentul ascultă, fără să clipească tot monologul lui Belavin.

— In privinţa aceasta, Macialov[1]) e cu mult superior, — observă iar Calinovici, numai ca să spună ceva.

— Dă-mi voie! Dar nici nu se poate compara! — exclamă Belavin. — Ăsta-i un cabotin, un baletist, pe când Mocialov e un om... Dă-mi voie! De n'ar fi decât expresia aceea plină de inteligenţă, cu admirabila mobilitate a feţei şi glasului lui plăcut.. Dă-mi voie!

Studentul interveni în discuţie:

— Ba, dimpotrivă, se spune că Mocialov n'are nici glas, nici statură.

— Nu ştiu ce fel de glas şi de statură ar trebui să aibă — poate că de plutonier sau de tambur major — dar când văd în faţa mea un om care ştie să se transpună în starea sufletească a lui Hamlet, susţin cu tărie că el e un om mare şi un mare actor! — răspunse întărâtat Belavin şi se lăsă în fotoliu.

Cortina se ridică.

La sfârşitul actului al doilea, Belavin se adresă din nou lui Calinovici:

— Ai observat că domnul acesta redă în Othello numai o singură trăsătură, care dealtfel nici nu este a lui, şi anume: setea de sânge. Cum ţi se pare? Pe eroul pătimaş, nervos şi sensibil, îl înfăţişează ca pe un măcelar; din toate, el n'a reţinut decât atâta: Sânge! Vreau sânge! Dracu' ştie ce mai înseamnă şi asta!

Belavin se ridică.

---

[1]) *P. S. Mocialov* (1808—1848) — unul din cei mai vestiţi actori ruşi, adeptul aşa zisului joc „sufletesc". (N. red ruse.)

— Să ieşim, — îi zise el lui Calinovici, însoţindu-şi vorbele de un semn cu capul.

Calinovici îl urmă tăcut. Ieşiră amândoi în *foyer*, unde, după cum se ştie, se adună mai ales publicul din loji şi din primele rânduri de fotolii. Aici, întâmplarea ridică şi mai mult în ochii lui Calinovici pe noua lui cunoştinţă. Chiar dela cei dintâi paşi, se întâlniră cu un general.

— Joacă admirabil! — se adresă el lui Belavin, cu dorinţa vădită de a-i afla părerea.

— Da, e foarte războinic! — răspunse acesta cu un zâmbet ochivoc.

— Aşa-i, — întări generalul şi trecu mai departe.

Apoi, îi ajunse din urmă un domn cărunt, cu o înfăţişare aspră şi o decoraţie mare prinsă de frac.

— Bună seara, Piotr Sergheevici! — rosti el cu un ton insinuant.

— Bună seara, — îi răspunse Belavin în treacăt, cu multă familiaritate.

Una din doamnele pe care le întâlni, i se adresă cu voce aproape rugătoare:

— Când mai vii pe la mine, *cher ami*?[1])

— Chiar astăzi, contesă, chiar astăzi, — îi răspunse el zâmbind.

— Te aştept, — zise contesa şi se îndepărtă.

Fără îndoială că Belavin avea legături cu cele mai înalte cercuri, unde era foarte bine văzut.

„Oare n'ar vrea să intervină pentru mine în vederea unui serviciu?" se gândi Calinovici şi, disperat cum era, intră de-a-dreptul în subiect.

— Am venit aici să mă ocup cu literatura, dar cred că voi fi nevoit să-mi caut un serviciu, — zise el.

— Pentru ce? — întrebă Belavin.

Calinovici ridică din umeri.

— Pentrucă acum totul e concentrat în jurul revistelor, în mâinile redactorilor, şi mă'ndoesc că un om fără avere s'ar putea bizui pe ei, deoarece nu numai că nu plătesc cu dărnicie, dar

[1]) Scumpe prietene. (N. trad.)

după cum se vorbeşte, de multe ori nu plătesc măcar cinstit şi drept.

— Se pare că-i aşa... aşa se spune, — zise Belavin şi clătină din cap cu tristeţe.

— Iar cât despre contactul direct cu publicul... am văzut noi adineaori ce multă pricepere are şi câtă atenţie îţi acordă.

— Da, prea puţină, prea puţină!... — încuviinţă Belavin.

— Şi în sfârşit, — urmă Calinovici, — în ceeace mă priveşte ca scriitor, nu am deloc acea însuşire maimuţărească a actorului, de a imita diferiţi domni şi de a-i înfăţişa apoi ca tipuri. Iar în ceeace mă priveşte ca om, tot ce-aş putea scrie ar avea un singur sens: să-mi afirm ideile. Dar tocmai asta nu mi-e îngăduit să fac!

— Ce rost are aici ideia? Dimpotrivă, noi avem nevoie de lipsă de idei!... — declară Belavin.

— In concluzie, trebue să-mi caut o slujbă, — încheie Calinovici cu un zâmbet.

Belavin se uită în sus, în tavan, apoi îşi lăsă ochii în jos.

— Intr'un stat în care aproape fiecare are o slujbă, fără îndoială că-i mai bine şi mai plăcut să ai şi tu una... fără îndoială! — repetă el.

Apoi amândoi tăcură o vreme.

— Dar şi în cazul acesta, se ivesc pentru mine greutăţi, — începu Calinovici din nou, — pentrucă, hotărît, nu ştiu cum să mă apuc de aşa ceva.

— Nu ştii cum? — întrebă răspicat Belavin. — Asta-i drum bătut. Bate şi ţi se va deschide.

— Oricum, însă, pentru început mi-ar trebui o protecţie cât de mică, — aduse vorba Calinovici, nădăjduind că poate Belavin se va oferi să-l ajute.

Dar Belavin tăcea.

— Singurul lucru pe care-l am e o scrisoare către un director, — urmă Calinovici, şi spuse numele de familie al directorului. — Dar ce fel de om o mai fi şi ăsta?... — se întrebă el, dând din umeri.

— Se pare că-i un om de treabă, — rosti în sfârşit Belavin cu un zâmbet uşor.

Dumnezeu ştie ce-o fi vrut să mai spună cu aceste vorbe.

— Dar nu ştiu când îl pot găsi, — zise Calinovici.

— Cred că dimineaţa, până pe la douăsprezece, câtă vreme e şef; căci de obicei, după ora asta, ajunge şi el un sclav umil, neînsemnat şi ocărît, şi deaceea-i mai bine să-l cauţi dimineaţa, — răspunse Belavin cu un ton vădit ironic, ba chiar răutăcios.

Calinovici socoti că ar fi mai bine să schimbe vorba.

— Probabil că îndată începe iar spectacolul.

— Da, dar eu plec... Te rog să vii să mă vezi. Locuesc pe bulevardul Nevschi, casa Engelhardt, — zise Belavin şi plecă.

Calinovici coborî spre fotolii. De cum îşi reluă locul, studentul îl întrebă:

— Cum îl cheamă pe cunoscutul dumneavoastră?

— Belavin.

— Dar pe dumneavoastră?

— Calinovici, — răspunse el, aşteptându-se ca celălalt să-l întrebe dacă nu cumva e autorul cunoscutului roman *„Legături ciudate"*; dar studentul nu-l întrebă nimic.

„Nici măcar băieţandrul ăsta nu ştie că-s scriitor", îşi zise Calinovici şi plecă şi el.

Tot drumul până acasă, apoi în pat, după ce se culcă, îşi repetă mereu în minte, aproape până'n zori: „Trebue să intru în slujbă, da, neapărat, trebue să intru în slujbă", în timp ce sentinţa lui Zâcov, care spunea că n'are într'însul nimic din ceeace se cere unui artist, îi picura în inimă un venin mistuitor, care-l ardea.

4

Cu toată hotărîrea lui nestrămutată de a-şi găsi un serviciu, Calinovici mai lăsă să treacă aproape o săptămână, până să se prezinte la director ca să-i vorbească.

Incepuse să simtă ce-i Petersburgul şi, cu toate că nu-l cunoştea încă sub aspectul birocratic, presimţea ceva rău.

In sfârşit, într'o dimineaţă, sfios şi nehotărît, se duse şi cu o mână mai puţin sigură decât la redacţie, trase clopoţelul dela apartamentul directorului. Un curier îi deschise uşa.

— Am o scrisoare... — zise cu modestie Calinovici.

— Pentru domnul general? — întrebă curierul.

— Da, pentru domnul general, — răspunse el după o scurtă

sovăire, neştiind că la Petersburg şi un funcţionar civil de categoria a patra poartă numele de general.

Curierul îi arătă sala de aşteptare şi, în vârful picioarelor, se îndreptă spre camera de lucru.

Calinovici intră şi îşi roti ochii în jurul lui.

Tapetul era de o culoare odihnitoare; într'un colţ, se afla un cămin de marmoră cu ornamente de bronz, iar accesoriile lui aveau mânere aurite. Pe după draperia grea, se zărea în salon o adevărată pădure de cactuşi, de banani, de oleandri, care încadrau cu mult rafinament un mobilier dintre cele mai variate. Directorul avea o locuinţă oficială, mobilată pe socoteala statului.

Afară de Calinovici, se mai afla în sală un tânăr funcţionar modest, cu înfăţişare simpatică, îmbrăcat într'o uniformă încheiată până la gât şi cu o geantă în mână. Mai aproape de camera de lucru, se plimba alt tânăr, şi el în uniformă; avea trăsături delicate, dar părea cam adormit şi purta ochelari dubli. Fluiera încetişor o arie din „Lucia", parc'ar fi vrut să arate că nu are prea mult respect pentru locul în care se află. Printre solicitatori era o doamnă tânără cu nişte ochi căprui, minunaţi, dar cu faţa slăbită de suferinţă şi cu buzele uscate. Purta o rochie vopsită, o pălăriuţă ieftină şi mănuşi vechi. Deşi era sărăcăcios îmbrăcată, îţi puteai da seama dintru început că are gust: se vedea că femeia aceasta ştie să se îmbrace şi că altădată se îmbrăca altfel. Nu departe de ea, şedea un bătrânel pleşuv, unul din tipurile Petersburgului de prin mahalaua Ciuhonilor — indivizi a căror înfăţişare arată că n'au fost niciodată inteligenţi, frumoşi, ori înzestraţi cu simţăminte înalte. Dracu'ştie ce rost or fi având pe lume, atâta doar că sunt nişte oameni cumpătaţi. Deşi părea a fi un om de rând, bătrânelul era foarte îngrijit şi îmbrăcat curat. Mai departe, aştepta un alt domn, într'o uniformă strict oficială, cu un veston vechi de funcţionar de categoria a noua, cu spadă şi cu pălăria la subsuoară; după ochii lui gălbui, uricioşi, după nasul mic cu nările răsfrânte şi după zâmbetul cam acru, puteai ghici cu uşurinţă că are o fire violentă.

Trecuse aproape o jumătate de ceas de când aşteptau. Tânărul cu ochelari începu să caşte.

— Oare Lev Nicolaievici va ieşi curând? — întrebă pe un alt funcţionar.

— Cred că da, excelenţa voastră, — răspunse funcţionarul cu respect.

Tânărul începu iar să se plimbe şi să fluiere încetişor.

Din salon ieşi, în sfârşit, o fetiţă de vreo zece ani, cu rochiţa scurtă, scrobită, şi cu pulpele goale, după moda scoţiană.

— Bună ziua, sufleţelule! — i se adresă tânărul cel modest.

Ea-i făcu o reverenţă şi cu mişcări cochete intră în cabinetul lui taică-său, ca să-i dea „bună dimineaţa", apoi ieşi, alergând voioasă, cu un coşuleţ de bomboane în mână.

In urma ei, apăru taică-său, un bărbat înalt, slab, care avea falca de jos ieşită în afară, ca la maimuţe; purta o uniformă elegantă, cu o stea prinsă pe partea dreaptă a pieptului. Când intră, toţi luară o poziţie respectuoasă.

— *Pardon, comte,*[1]) — se scuză el, apropiindu-se repede şi dând mâna prietenește cu tânărul. — Sunt prins până peste cap cu treburile! — adăugă directorul şi ridică mâna deasupra capului; dar unghiile lui lungi, curăţate cu migală, pe care le arătă cu prilejul acesta, te făceau să bănueşti că directorul nu se ocupase până atunci cu treburile de birou, ci cu înfrumuseţarea trupului său şubred şi uscat.

— *Pardon! Dans un moment je serai à vous. Ayez la bonté d'entrer dans ma chambre. Pardon!*[2]) — repetă el.

Tânărul îl salută cu familiaritate şi intră în cabinet. Directorul îşi îndreptă privirea spre bătrân.

— Chestiunea dumitale s'a lămurit, — îi zise, apropiindu-se şi strângându-i mâna slabă.

— Va să zică, excelenţă, pot încasa chiar azi? — întrebă celălalt.

— Cum nu, se poate, şi tot astăzi ai putea să tragi şi un chef, — adăugă directorul, cu o veselie nu tocmai potrivită cu înfăţişarea şi cu rangul lui.

Bătrânul rânji cu o gură până la urechi.

— Dece nu, excelenţă? Nu mă dau pe unul tânăr. Vorba proverbului: „Capul a albit, iar inima a înnebunit". La revedere, excelenţă, — zise el, înclinându-se servil.

---

[1]) Iartă-mă, conte. (N. trad.)

[2]) Iartă-mă o clipă. Fii bun şi treci în cabinetul meu. Iartă-mă (N. trad.)

— La revedere, — repetă directorul şi-i strânse încă odată mâna.

Bătrânul plecă. Funcţionarul în uniformă făcu o schimă ironică. Directorul, politicos dar grav, pofti cu o mişcare a mâinii pe doamna care aştepta, să vină cu el mai deoparte, lângă fereastră. Ea se apropie şi-i şopti ceva; se vedea că vorbele i se opreau în gât şi că i se tăia răsuflarea. „*Mon mari... mes enfants...*"[1]) auzea Calinovici. Directorul o asculta, strângând din umeri.

— *Que puis-je faire, madame?*[2]) — spuse el şi continuă, apăsându-şi mâinile pe inimă: — Dacă soţul dumneavoastră ar fi fost fiul meu sau, în sfârşit, dacă eu însumi aş fi în situaţia lui — nici chiar în cazul acesta n'aş putea şi nici n'aş vrea să fac nimic.

Tânăra femeie era palidă ca o moartă.

— Noi avem o justiţie a noastră, conştiinţa noastră juridică, — continuă directorul. — Printre criminalii politici sunt oameni de o înaltă ţinută morală, soarta lor este de plâns, dar ei sunt totuşi pedepsiţi, pentrucă juridiceşte sunt vinovaţi.

Sărmana femeie se uită la el cu o privire goală şi rătăcită.

— Soţul meu, domnule general, nu e criminal; el şi-a făcut serviciul cinstit, — zise ea cu indignare.

— *Que faire!*[3]) E un an de când e bolnav şi serviciul nu-i nici spital, nici azil. *Je vous répète encore une fois que je n'en puis rien faire*[4]) — încheie directorul şi-i întoarse spatele, fără a se mai sinchisi de suferinţa aceleia care venise să i se facă dreptate şi acum pleca clătinându-se.

„Domnul n'are un suflet prea simţitor!" se gândea Calinovici, în timp ce directorul se apropia de el cu o privire întrebătoare.

— Consilier titular Calinovici, — se prezentă el.

— A, da! *Attendez un peu*[5]) — zise cu destulă bunăvoinţă directorul şi apoi, întorcându-se spre domnul în veston, îl întrebă cu un ton sever, de şef: — Ce doreşti?

---

[1]) Soţul meu... copiii mei... (N. trad.)
[2]) Ce pot face eu, doamnă? (N. trad.)
[3]) Ce să fac? (N. trad.)
[4]) Vă repet încă odată că nu pot face nimic. (N. trad.)
[5]) Aşteptaţi puţin. (N. trad.)

— Vreau să știu, excelența voastră, dece trebue să-mi pierd pâinea? — spuse el cu un glas ce se străduia zadarnic să fie rugător.

Directorul făcu o strâmbătură de dispreț.

— Chestiunea dumitale n'a fost încă cercetată, așa că nu știu nimic și deci nu-ți pot spune nimic, — răspunse el grăbit și, întorcându-se, intră în biroul lui.

Funcționarul în veston îl urmări cu o privire de năpârcă; o clipă își plecă ochii... apoi, parcă i-ar fi dat ceva prin gând, se apropie cu o mutră vicleană de tânărul funcționar cu geantă.

— Dacă nu mă'nșel, am plăcerea să vorbesc cu domnul Macreev, — zise el.

— Intocmai, — răspunse celălalt politicos.

— Va să zică dosarul lui Zabocov se găsește la biroul dumneavoastră.

— Da, la mine.

— Chiar eu sunt nenorocitul de Zabocov, — urmă funcționarul în veston — și deaceea îngăduiți-mi să vă explic măcar dumneavoastră cazul meu. Induraţi-vă!... — adăugă el, potrivindu-și glasul, ca să sune cât mai rugător.

— Mă rog, cu plăcere, — răspunse tânărul funcționar cu aceeași politețe.

— Domnul șef al guberniei scrie, — începu Zabocov, numărând pe degete, — că sunt beţiv și violent; dar când a făcut raportul ăsta, excelența sa a uitat pesemne că, de câte ori venea prin gubernie, eu eram acela care aveam fericirea să-l găzduesc în casa mea, ba chiar mi-a făcut și cinstea să-mi boteze băiatul cel mic. Și acum, vă întreb: dacă sunt un om așa de imoral, cum de a putut domnul șef al guberniei să suporte prezența mea în preajma persoanei dumisale?

— Așa o fi, dar asta are prea puțină legătură cu dosarul, — obiectă cu multă modestie șeful de birou.

— Dece are prea puțină legătură cu dosarul? Dați-mi voie, — obiectă funcționarul, înfierbântându-se. — Afară de asta, domnul șef al guberniei mai scrie că nu-mi văd cum trebue de serviciu și că sunt lacom de bani... Dați-mi voie!... Atunci cum de a ținut el timp de șase ani în serviciu un funcționar neconștiincios și lacom de bani? Ba mai mult, după fiecare control, i se aduceau totdeauna mulțumiri acestui funcționar neglijent,

şi asta a şi fost menţionat în deciziile administraţiei guberniale din anii 1839, 40 şi 41, iar în 1842 am fost decorat cu ordinul „Sf. Ana", clasa treia... Şi cum adică? Nici asta n'are legătură cu dosarul? — încheie el, cu un rânjet furios.

— Mă rog, chiar dacă toate acestea ar avea vreo legătură cu dosarul, ce-ar putea rezulta din ele? — întrebă tânărul şef de birou, începând vădit să se cam încurce.

— Legea arată clar sancţiunile ce se aplică pentru informaţii mincinoase în cadrul serviciului, — răspunse hotărît Zabocov. — N'am să las lucrurile aşa! — urmă el. — Voi cere să fiu judecat de instanţa supremă pentrucă în cazul de faţă, însuşi ministerul a dat dispoziţiuni greşite.

— Despre ce fel de greşeli e vorba, după părerea dumitale? — întrebă tânărul, cu un zâmbet ce se silea să fie ironic.

Zabocov răspunse pe acelaşi ton:

— Greşeli de soiul acesta: am fost îndepărtat din serviciu şi deferit judecăţii; după deliberarea instanţei penale, dosarul a trecut la senat ca să se ia o hotărîre; şi acum pe neaşteptate, ministerul dă dispoziţii să fiu anchetat din nou şi mă expune să fiu ţinut la închisoare... Ingăduiţi-mi să vă întreb: pe ce bază s'a făcut aceasta?

— Pe cât îmi amintesc, pe baza unui nou raport al şefului guberniei, — răspunse şeful de birou.

Iuristul de provincie surâse veninos.

— A, nu, daţi-mi voie! Nu avea dreptul s'o facă! Noul raport al şefului guberniei trebuia să fie transmis senatului, pentru deliberare în complet; atât! Şi numai dacă senatul, în baza drepturilor ce i-au fost conferite de autoritatea supremă, ar fi găsit că este cazul unei cercetări, numai atunci ministerul ar fi putut să dispună o nouă anchetă; dar în niciun caz, ministerul singur nu avea căderea să facă asta, fiindcă încălca autoritatea senatului... Cel puţin aşa prevede legea şi aşa era pe vremuri. Astăzi nu mai ştiu cum e!

— Minunat! — exclamă tânărul şef de birou, cu acelaşi zâmbet de mai înainte. — Dar dacă aţi fi ucis un om şi aţi fi cerut ca acest caz să fie înaintat spre deliberare, împreună cu un dosar despre dumneavoastră?...

— A, nu, nu! Nu interpretaţi în felul acesta! — Dacă aş fi omorît un om, înseamnă c'aş fi săvârşit o crimă, care atrage

după sine pierderea tuturor drepturilor şi, în asemenea cazuri, într'adevăr, poliţia porneşte la acţiune pe urmele proaspete, fără a ţine seama cine este acuzatul, fie că e vorba de un feldmareşal sau de un simplu funcţionar. Invinurile ce mi se aduc mie, însă, stimate domn, sunt de natură pur funcţionărească, aşa că ele au de urmat de-a-dreptul calea deliberării în complet, odată cu acelea care au format obiectul dosarului. Imi închipui că legile sunt aceleaşi pentru toţi şi le cunoaştem şi noi cât de cât: iată eu, de pildă, am încărunţit şi am chelit în slujba ţarului, aşa că-i timpul să mă pricep la chestiile acestea. Dar, după cum am arătat şi în memoriul meu către domnul ministru, toată nenorocirea mi se trage numai din pricina legăturilor intime ale domnului şef al guberniei cu doamna Marcova şi, deşi am cerut de nenumărate ori guvernului să se lămurească această chestiune, demersurile mele au rămas, nu ştiu dece, fără rezultat.

— Aţi mai amestecat aici şi pe această doamnă Marcova, — zise tânărul şef de birou, zâmbind şi lăsându-şi ochii în jos.

— Da, pe Marcova! — întări Zabocov. — Dumneavoastră vă vine să râdeţi; dar se prea poate ca din pricina ei să nu pătimesc numai eu, biet vierme neînsemnat, ci să sufere toată gubernia. Guvernul ar fi trebuit să-şi îndrepte demult atenţia asupra acestui caz. Amorul e puternic: orbeşte şi îndepărtează dela dreptatea prescrisă de legi chiar şi pe oameni mai de seamă decât şeful nostru.

Tânărul şef de birou îşi plecă şi mai mult privirea. El socotea că o astfel de explicaţie, limpede şi sinceră, depăşeşte cadrul serviciului.

— Eu îmi pierd pâinea, nu pentruc'aş avea vreo vină, — urmă Zabocov, — ci numai pentrucă locul meu trebuia să fie luat de domnul Siniţchi, fratele ei, tot aşa după cum, în locul titularului care n'a fost încă numit nici până astăzi în postul de şef al poliţiei din Bahtinsc, funcţionează un supleant, înrudit cu ea. Acum tocmai se face o anchetă cu prilejul crimei săvârşite de o iobagă a acestuia, o fată care şi-a omorît pruncul, aruncându-l în fântână; dar el a tăinuit faptul, pentrucă fata a fost amanta lui.

Tânărul şef de birou schiţă un zâmbet echivoc.

— Cu toate acestea, trebue să fiţi şi dumneavoastră de acord... — începu el, dar în clipa aceea se auzi sunând clopo-

ţelul din cabinetul de lucru şi un curier din camera personalului de serviciu alergă repede într'acolo; apoi se'ntoarse şi întrebă:

— Raportul privitor la conte e gata?

— Gata, — răspunse grăbit şeful de birou.

— Poftiţi înăuntru, — zise curierul.

Şeful de birou îşi luă geanta şi cu paşi repezi, intră în cabinetul de lucru, în timp ce funcţionarul din provincie privea în urma lui cu răutate.

— Dacă omu-i mic, trebue să piară! — rosti el cu un zâmbet veninos, adresându-se parcă lui Calinovici. — Cât despre isprăvile superiorilor, de asta nici nu vor s'audă. Da, aşa-i! Vor trimite acum un şef nou; sub autoritatea lui stau un milion de oameni şi, dacă el şi-ar înţelege câtuşi de puţin rostul, am mulţumi lui dumnezeu şi pentru asta; dar şeful vine şi, la început, se frământă şi zvârle din picioare ca un cal de stepă: „Eu, zice el, caut dreptatea!" Şi când colo, peste cel mult o jumătate de an, tot unul de-ai noştri, tot o mutră d'astea, un şef de birou oarecare, pune şeaua pe dreptate şi o încalecă... Şi toţi au numai un singur principiu: „Nouă să ne dai, dar tu să nu care cumva să te atingi!" Dar de unde să iau? Din sărăcia mea? Să rup din mine? Şi ori avem un şef ca ăsta, ori ne trimit pe alţii, tineri şi voinici. Aceştia îşi mai găsesc şi câte o damă, undeva pe strada Troiţcaia, ba poate nu numai una, ci vreo două-trei, ca paşalele turceşti, şi toată gubernia trebue să îngenunchieze în faţa lor. Şi tot noi, funcţionarii mărunţi, suntem vinovaţi de toate. Ei, doamne, doamne! — încheie Zabocov, strângând nedumerit din umeri, iar pe urmă, adresându-se de-a-dreptul lui Calinovici, adăugă: — Dumneavoastră, domnule, aveţi de gând să ocupaţi aici un serviciu, sau...

— Da, probabil că voi ocupa aici un serviciu, — răspunse el.

— Foarte bine! Să vă ajute dumnezeu! Un tânăr, care capătă slujbă prin locurile noastre uitate de dumnezeu, înseamnă că trebue să se mânjească. In privinţa aceasta, am propria mea experienţă. Fiul meu ăl mare — fără să mă laud — un băiat minunat şi inteligent, a ieşit premiant la examenul de absolvire a Institutului Demidov şi a intrat pe urmă funcţionar cu însărcinări speciale — un pas însemnat pentru un tânăr, dacă treaba ar fi bine rânduită. Dar, pe lângă lipsa lui de experienţă, mai nimeri şi un şef îngâmfat şi încăpăţânat. De cum sosi în guber-

nie, fără să cerceteze şi fără să se informeze, face îndată un raport la Petersburg, cum că a găsit o situaţie proastă şi toate în neregulă; ştiţi, vroia să-şi câştige cât mai repede simpatia superiorilor! „Iată — dragă doamne — ce om de ispravă sunt eu: daţi-mi grade şi cruci..." Dar acolo cerură date. Atunci el alese câţiva funcţionari tineri şi-i trimise prin gubernie. Şi, taică, tăiculiţă! Numai ce auzim că flăcăii noştri se plimbă încolo şi încoace, şi-şi fac de cap. Ii scriu lui fecioru-meu: „Ascultă, Alexandr, zic, verbal, fă-i şefului pe plac, n'ai decât să minţi; dar prin scris ţine-te strâns de textul legii". Ţi-ai găsit! Mi-a răspuns: „Şeful nostru, tăticule, are atâta trecere şi aşa le'nvârteşte pe toate, că nu se prea sinchiseşte de legi!" Înţelegeţi dumneavoastră: ăştia se socotesc mai înţelepţi decât legile; şi la o inspecţie, deşteptul cela al lor a fost mutat aiurea din pricina nesocotinţei cu care dădea dispoziţiile; iar ei au rămas ca racul pe nisip. A venit alt şef, şi ăsta un îngâmfat: om în vârstă, însurat, dar bicisnic — să nu vadă tineret în preajma lui! Apoi, a început să se simtă nevoia de oameni mai cu experienţă, care să ştiţ de unde şi cum să ia birul. I-a chemat la el pe puişorii noştri şi le-a spus cu frumosul: „Se va cerceta purtarea fiecăruia după faptele lui!" Şi când colo, ce să vezi că iese la iveală: ba un abuz de putere, ba o învinuire neîntemeiată, ba un fel unilateral de a conduce treburile. „Nu domnilor, zise el, în chipul acesta nu se mai poate face serviciu!" Şi pe doi i-a deferit justiţiei penale, iar pe al meu l-a silit să demisioneze. „Ei, Alexandr, îi zic, departe aţi ajuns? Acum voi suferiţi, n'aţi făcut nimănui nicium bine, ba aţi mai săvârşit şi ilegalităţi cu duiumul, da!"

— Oricum, e mult mai nobil să suferi în felul acesta, decât să fii dat afară pentru mită! — zise Calinovici, cu o schimă de dispreţ.

— Ce înseamnă mită, domnule! — izbucni Zabocov. — Cine nu ia astăzi mită? Iată, bunăoară, tinerii aceştia, pe care au început să-i trimeată pe la judecătorii; mie, drept să spun, îmi vine rău numai uitându-mă la ei. Altădată, îndărătul tablelor cu extrase din legi şedea ca preşedinte un bătrân chipeş, cu părul cărunt şi pieptul împodobit cu decoraţii. Iar astăzi, dumnezeule, vezi câte un flecuşteţ — tineret de ăsta necopt, superficial şi fluşturatic!... Zice-se că nu primeşte mită; dar ia zgândăreşte ceva mai adânc şi-ai să vezi îndată: un moşier, de pildă, se

judecă cu altul; dreptatea-i de partea unuia, dar până la urmă judecătorul apleacă balanța în folosul celuilalt. Dece oare? Pentrucă acesta dă baluri și mese cu șampanie, cu vin de Porto și coniac, iar dacă nu-i vorba de așa ceva, atunci soția lui e o femeie tânără și deșteaptă, care se pricepe să vrăjească pe tineri cu franțuzeasca ei. Așa-i! Va să zică tot acolo ajungem. Ce mi-e Baba Rada? Ce mi-e Rada Baba? Dar parc' am depus jurământ să nu judecăm strâmb, nici din lăcomie, nici din părtinire, nici pentrucă suntem rude sau prieteni. Dumnezeu pedepsește deopotrivă toate nedreptățile, nu numai necinstea sau mita! Mita poate fi de multe feluri și fără ea nu se poate trăi pe lume.

— Totuși în străinătate nu se cunoaște mita!

— Cum nu se cunoaște? Nu se poate, — se împotrivi Zabocov. — Nu se poate, domnule, să nu fie! — susținu el dârz. — Unde sunt oameni, acolo există și mită. Iată, acum Petersburgul dumneavoastră se laudă: „La noi, zice, funcționarii au o înaltă moralitate". Ehei, așa trebue să și fie! Dacă aș fi locuit și eu într'un palat ca acesta, — urmă Zabocov, cercetând camera cu privirea, — atunci mi-aș fi păzit mai bine cinstea mea boierească și aș fi putut să umblu în toată voia cu unt fără să mă ung pe mâini, ca acuma. Dar, când stai să cercetezi, ce reiese din toate astea? Excelența sa nici măcar n'a dat din cap, ca să ne salute, pe dumneavoastră ori pe mine; dar bătrânelului aceluia, furnisorul de lemne, de materiale pentru luminat și de rechizite pentru cancelarie, i-a dat și mâna. Cum să înțelegem una ca asta? Oracolul tace. Deși noi ne ducem traiul cine știe pe unde, am auzit câte ceva și despre rânduielile de pe aici. Nu nouă ar trebui să ni se trimită inspectori, ci noi ar trebui să fim trimiși încoace, și atunci știu c'am avea ce descoperi... Il ridică pe câte unul în vârf, dar la catul de sus al persoanei lui, adică în căpățână, din păcate, n'are mare lucru. Asta înseamnă că trebue să-ți alegi oameni destoinici; dar nenorocirea e că, astăzi, oamenii sunt grozav de deștepți, și dacă vreunul te simte cumva că ai nevoie de el, apoi, îți stoarce toată vlaga din tine, așa cum îi vine la socoteală... Numai ce vezi că și raportează: cică, „de! îmi fac conștiincios serviciul... Viața-i scumpă în capitală, sunt om nevoiaș"... Așa că i se dă din sumele puse deoparte — că doar sunt destule; și, sub formă de împrumut, i se numără vreo cinci mii de ruble pentru argintărie — da! Și

prin părţile noastre s'a cam legat guvernatorul de capul unui subprefect, şi la inspecţie i-a găsit o lipsă de vreo douăzeci de ruble, după registre; drept pedeapsă a fost trimis să facă armată, ca simplu soldat, fiind socotit *delapidator de bani publici*. Sau, de pildă, soseşte un funcţionar dela Zemstvă într'un sat şi cere să i se dea ceva de mâncare, şi pentru fleacul ăsta i se face observaţie. „Voi, zice, sunteţi nişte lipitori!" fără să mai judece nimeni că până şi unui câine flămând i se dă să mănânce, dacă nimereşte într'o curte străină, la nişte oameni milostivi — da!

Până la urmă, Calinovici se plictisi să-l mai asculte pe Zabocov.

— Cine-i tânărul acela? Contele? Nu ştiţi? — întrebă el, ca să schimbe vorba.

Zabocov surâse şi clătină din cap.

— E noul director adjunct, — răspunse el cu şiretenie. — E de neam mare, domnule, nu-l lasă patria să piară necăpătuit. N'are încă nici barbă, nici mustaţă, şi poate că nici minte n'are prea multă, dar i s'a dat un post de clasa a cincea, cu leafa cam de trei mii de ruble; şi pentru asta semnează şi el, acolo, vreo trei hârtii pe săptămână — da! Iar noi, slujbaşii mărunţi, ne zbatem un an întreg, mâzgălim teancuri de hârtie şi tot ni se spune că luăm leafa pe degeaba; asta-i soarta noastră! — exclamă Zabocov.

In timpul acesta, uşa cabinetului se deschise şi noul director adjunct trecu repede prin sală.

Intr'o clipă, liberalul din provincie amuţi şi făcu „drepţi".

— Vă poftește domnul general, — îl vesti pe Calinovici şeful de birou, care venea în urmă.

Iacov Vasilievici intră în cabinet, care era tot atât de mare ca şi cancelaria redactorului, deosebindu-se numai prin rânduiala mai aspră şi mai funcţionărească. Directorul şedea la birou.

— Luaţi loc! — îl invită el, potrivindu-şi crucea dela gât.

Calinovici se aşeză pe marginea unui fotoliu de lemn.

— *Voulez-vous fumer?*[1]) — întrebă destul de amabil directorul, oferindu-i o ţigară de foi şi întinzându-i şi focul.

Cu toată puterea lui de stăpânire, Calinovici simţi că începe să se cam zăpăcească: mâna îi tremura, când luă ţigara şi o

[1]) Vreţi să fumaţi? (N. trad.)

aprinse cu stângăcie; directorul începu şi el să fumeze şi parcă se pregătea de vorbă mai lungă.

— Cneazul îmi scrie, — începu el, — că aţi dori să ocupaţi un post la Petersburg.

— Este neapărat necesar pentru mine, excelenţă, — răspunse Calinovici, săltându-se puţin pe scaun.

— Da-a, — reluă tărăgănat directorul, — vă voi explica cum stă chestiunea, după cum le-am explicat şi altor tineri, vreo zece la număr, care au venit la mine exact cu aceeaşi cerere, nu mai departe decât săptămâna trecută. Dece, domnilor, vreţi să ocupaţi cu toţii posturi la Petersburg? Să vedeţi ce se'ntâmplă: aici nu ştim ce să facem cu atâţia tineri eminenţi şi instruiţi, pe când în provincie posturile sunt ocupate de oameni de teapa acestui domn scos din slujbă, pe care l-aţi văzut şi care, fireşte, n'a făcut altceva decât să ia mită şi să scrie denunţuri. Nu înţeleg cum vă permite conştiinţa, vouă, tânăra generaţie, să vă împăcaţi cu situaţia aceasta?

— Dar ce fel de slujbe pot fi în provincie? — observă cu modestie Calinovici.

— Oricare aţi dori, — răspunse directorul. — Ce puteţi ajunge aici? Ajutor de şef de birou, şef de birou, sau, în cele din urmă, şef de secţie... Dar asta, recunoaşteţi şi dumneavoastră, e o muncă migăloasă de cancelarie; schimbi dintr'un loc în altul, fără rost, nişte hârtii, care nu prezintă niciun interes; pe când în provincie, orice carieră v'aţi alege — de pildă, aceea de judecător de instrucţie — nu este oare una dintre ramurile cele mai vii de activitate? Şi în această slujbă sunteţi mereu în legătură directă cu poporul, îi cunoaşteţi patimile, viciile, nevoile... Iar dac'aţi deţine postul de secretar la secţia penală, dumneavoastră singur aţi putea hotărî soarta oamenilor, fiindcă ştiu că membrii tribunalului nu fac altceva decât să iscălească. Daţi-mi voie să vă spun, că provincia e cea mai bună şcoală pentru un funcţionar.

— Excelenţa voastră, slujba în provincie n'are niciun viitor, — observă Calinovici.

— Ba dimpotrivă, cu mult mai mare decât în capitală! — îl contrazise directorul. — Aici riscaţi ca de nenumărate ori să fiţi pus în umbră în slujba dumneavoastră, pe când acolo, cu studiile ce le aveţi, vă veţi evidenţia, fără îndoială. Şeful guberniei, sau

directorul vreunei instituţii, îşi va da seama de competenţa dumneavoastră şi, — întrucât nu toţi aceştia îşi încheie cariera în provincie, ci trec în cea mai mare parte aici — va dispune să fiţi transferat odată cu dânsul, ca un funcţionar pe care-l apreciază şi care-i poate fi de mare folos. Iar dumneavoastră vă veţi prezenta de data aceasta ca un om cu experienţă, atât în viaţă cât şi în serviciu. Veţi cunoaşte Rusia, nu numai din statistici, veţi studia însăşi funcţionarea mecanismului administrativ, şi aceasta-i un lucru foarte important. Oamenii practici, care ştiu nu numai să gândească, ci să facă şi treabă, ne sunt cu deosebire necesari în timpurile de astăzi.

Calinovici nu găsea nimic de obiectat şi tăcea.

— O ştiu prea bine, — urmă directorul. — Pe voi, tinerii, vă atrage Petersburgul cu plăcerile lui rafinate; dar, credeţi-mă: ocupând un post, nu veţi avea nici timp, nici destui bani, ca să vă puteţi bucura de ele. Şi în sfârşit, dacă propunerea mea cere abnegaţie, atunci, domnilor, luaţi exemplu dela englezi: ei lucrează, uneori toată viaţa, undeva, într'o colonie îndepărtată, cu aceeaşi râvnă cu care ar lucra la Londra, iar noi nu vrem să sacrificăm nici măcar doi-trei ani din viaţă pentru interesul obştesc, suportând plictiseala unui oraş de provincie. După mine, un astfel de egoism e de neiertat. Dar ce spun?... Chiar şi din punct de vedere egoist, trebue să fugim cu toţii de Petersburg, fie numai din pricina climei lui îngrozitoare, care otrăveşte şi distruge omul la fiecare respiraţie.

„Ehei, cu un cămin de marmoră ca acesta, ce-aş mai suporta eu clima Petersburgului!“ gândi Calinovici.

— Pe mine, excelenţă mă atrag aici mai mult chestiuni personale, pentrucă mă ocup puţin şi cu literatura, — mărturisi el, crezând că astfel se va ridica în ochii directorului; dar acesta rămase indiferent, ba chiar surâse uşor, cu o nuanţă de ironie.

— A, vă ocupaţi cu literatura?... — se miră el. — Cneazul nu mi-a scris nimic despre asta.

— Mă ocup, dar prea puţin, — răspunse Calinovici, dându-şi seama că n'o brodise tocmai bine.

— Şi ce scrieţi dumneavoastră, proză sau versuri? — întrebă directorul.

— Proză.

— Ce fel de proză?

— Scriu nuvele, — răspunse Calinovici, simţind că faţa i se încinsese.

— Nuvele? — repetă celălalt. — In cazul acesta, cred c'ar fi mai nimerit să vă ocupaţi numai cu literatura. Ce nevoie mai aveţi de serviciu? O să vă stingherească în munca dumneavoastră de scriitor, — zise directorul, cu un ton vădit ironic.

— Insemn atât de puţin în literatură, excelenţa voastră, încât sunt gata s'o jertfesc pentru un serviciu, — se grăbi Calinovici să-i mărturisească.

— Da-a, — rosti tărăgănat directorul şi rămase câtva timp gânditor, privindu-şi unghiile lungi. — Aş dori mult să-i fac plăcere cneazului... — urmă el, ridicându-şi capul. — Acum n'am vreme, dar vă rog, atunci când îi scrieţi, să-i transmiteţi din partea mea că-l iubesc, că-l stimez ca şi până acum, şi-mi pare foarte rău c'a început să vină atât de rar pe la Petersburg.

— Ii voi scrie neapărat, — răspunse Calinovici, săltându-se puţin.

— Da-a chiar vă rog, — repetă directorul. — Iar cât vă priveşte pe dumneavoastră, şi dacă doriţi cu tot dinadinsul, pot să vă angajez ca practicant fără leafă, prevenindu-vă în acelaşi timp, că mai mult de zece tineri din serviciul meu sunt în aceeaşi situaţie şi că, bineînţeles, dacă se va face vreo numire, ei vor avea prioritatea, în ordinea vechimii. Dar nu sunt în măsură să vă spun, nici să vă făgăduesc nimic sigur privitor la data când vă va veni rândul.

Directorul se ridică.

Calinovici îi urmă pilda.

— Excelenţă, mi-e cu neputinţă să fac serviciu fără leafă, — zise el.

Directorul strânse din umeri.

Calinovici îl salută.

— Imi pare foarte bine că v'am cunoscut, — rosti directorul, întinzându-i mâna şi îndreptându-şi apoi cu grabă privirile asupra hârtiilor de pe birou.

Intrevederea se sfârşise.

Cu un zâmbet de revoltă, eroul meu coborî încet scara de mozaic. Ziua era întunecată şi ploioasă. Nori grei pluteau jos de tot, parcă atingând coşurile caselor. Birjari cu mutre plouate şi tâmpite roiau în toate părţile, în timp ce trecătorii, sub umbrelele

lor, păşeau posomorîţi şi grăbiţi. Câţiva căruţaşi înfăşuraţi în rogojini mergeau de-a-dreptul prin mijlocul străzii, fără să se uite la nimeni şi la nimic.

Casele cu câte cinci şi şase caturi i se păreau lui Calinovici castele de care nu te puteai apropia şi care priveau rece prin ferestrele lor uriaşe.

— A! E bine de voi acolo, înăuntru! Nu ştiţi ce-i foamea şi nevoia! — murmură el, strângându-şi pumnii şi, fără să-şi dea seama, ajunse pe podul Anicichin; se rezemă de parapetul de tuci şi începu să privească Fontanca. Munca era în toi: spălătoresele stăteau pe podeţe şi clăteau rufele, ici şi colo se adăpau caii, sacagiii îşi umpleau sacalele cu apă, un luntraş ducea cu barca un funcţionar, nişte soldaţi slăbănogi cărau cu roabele piatră de râu spre o casă uriaşă, iar doi ciuhoni împingeau cu prăjina pe apă o stivă de lemne cât toate zilele.

Calinovici îi pismuia pe toţi.

„Se pare, îşi spunea el, că orice om, care ca o vită de povară e în stare să ducă tot felul de greutăţi pe umerii lui, este mai de folos Petersburgului decât unul care cugetă, ca şi cum în acest oraş s'ar fi adunat prea multă inteligenţă, când, în realitate, s'au cuibărit aici numai vicleşugul, perfidia şi puterea de a îndura. Pe bună dreptate se spune că — în mijlocul acestui lux ţipător, lipsit de distincţie, care-ţi sare în ochi la tot pasul, şi al nenumăratelor distracţii ce ţi se oferă şi care ştii dinainte că nu-ţi vor da nici cea mai mică mulţumire — singura impresie cu care rămâne un om care cugetă, e desnădejdea — o desnădejde fără putinţă de scăpare şi pentru care nu există mângâiere. *„Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate!"*[1]) aş fi scris, pentru sărăcimea cinstită, pe porţile de intrare ale oraşului", încheie Calinovici şi o luă agale spre camera lui de hotel fără să simtă că în faţă îl bate ploaia, că apa îi pătrunde pe sub guler şi ghetele lui celenoi sunt ude.

5

Spulberarea proiectelor lui de viitor privitoare la o carieră literară şi încercarea neizbutită de a obţine o slujbă — aceste două lovituri cu care Petersburgul îl întâmpinase pe Calinovici

[1]) „Lăsaţi orice speranţă, voi care intraţi". (*Dante* — „Infernul".) (N. trad.)

au fost deajuns ca, împreună cu clima oraşului, să-l doboare pe noul oaspe. Se îmbolnăvi de spasme nervoase. Cea dintâi perioadă a bolii, o suportă mai uşor, căci zăcu aproape fără cunoştinţă; dar după ce-şi reveni, începu să-l apese o tristeţe de moarte. In locul unei vieţi plăcute, a unei situaţii importante în societate, în loc să facă cunoştinţă cu diverşi oameni de stat, care să ducă lipsă de un literat, de o minte limpede în preajma lor, zăcea bolnav şi singur, într'o cameră întunecoasă şi mucedă de hotel. Ca să aibă pe cineva lângă el, fu nevoit să angajeze cu o mică leafă un bicisnic de servitor zdrenţuros, care pesemne că avusese şi el decepţii la Petersburg, pentrucă era posomorît şi ursuz şi grozav îi plăcea să nu împlinească poruncile sau să facă pe prostul.

In chinuitoarea lui singurătate, sărmanul meu erou îşi amintea parcă înadins de timpul fericit când zăcuse în orăşelul de provincie; Piotr Mihailâci venea de obicei la el dis-de-dimineaţă şi născocea tot felul de povestiri, numai ca să-l distreze; pe urmă, când pleca acasă, spunea cu jumătate de glas: „Cred că după masă o să vie şi Nastea"; şi adevărat că venea. Acum poate că prin faţa hotelului, în splendidele lor trăsuri, treceau sute de femei minunate, dar niciuna nu se uita la ferestrele odăii lui, întunecate şi murdare! Peste câteva zile, se găsi însă şi pentru Calinovici un om de inimă printre cei cinci sute de mii de locuitori ai oraşului: era vecinul lui, care locuia cu un etaj mai sus — un neamţ tânăr, simplu şi naiv, cu un cap frumos, cârlionţat şi cu picioarele groase. Calinovici făcuse mai demult cunoştinţă cu el, când se ducea uneori să ia masa în comun — şi, chiar dela cele dintâi cuvinte, neamţul i se păruse atât de nătâng, încât nici nu mai stătu de vorbă cu el. Totuşi, într'o dimineaţă, tânărul, bun la suflet cum era, auzind de boala lui Calinovici, crăpă uşa cu băgare de seamă şi, arătându-şi numai cârlionţii, întrebă:

— Sunteţi bolnav?

— Da, sunt bolnav. Intră, — îl pofti Calinovici cu glas slab.

Neamţul intră.

— Poate că vă stingheresc? — spuse el, făcând o plecăciune cam prea adâncă.

— Nu. Dece? Sunt foarte bucuros... Ia loc, — zise bolnavul, cu adevărat mulţumit că avea prilejul să vadă un om.

Neamțul se așeză ceremonios și se uită la el o sinceră compătimire.

— Lucrezi undeva? — îl întrebă Calinovici, după o clipă de tăcere.

— Da, lucrez la biroul comercial al lui Eichman, — răspunse neamțul.

— Ai leafă bună?

— Da, îmi dă o mie de ruble.

„Un tâmpit ca ăsta primește o mie de ruble, și eu nu primesc un ban!" se gândi Calinovici și se uită cu invidie la costumul nou și curățel al neamțului, și la cămașa lui fină de olandă albă ca zăpada.

— Știi să joci cărți? — întrebă deodată bolnavul.

— Da, știu, — răspunse neamțul.

— Atunci, hai să jucăm, și te rog mai vino pe la mine, că nu știu ce să mai fac de atâta urît.

— Bucuros, dacă vă face plăcere.

— Dar acum ești liber?

— Da, numai că azi e sărbătoare, ziua mea de odihnă, și aș fi vrut să mă plimb pe Nevschi.

— Dă-l dracului de Nevschi! Nu te-ai plictisit de el? Hai mai bine să începem.

— Mă rog, — se învoi neamțul, deși se părea că în acel moment nu prea avea chef să joace cărți.

— Adu măsuța și cărțile! — porunci Calinovici servitorului.

Omul aduse măsuța și se întoarse în odăița lui.

— Cărțile, neghiobule! — strigă Calinovici.

Servitorul veni iar.

— Nu știu unde-s cărțile.

— In sertarul mesei, dobitocule! — se răsti bolnavul, aproape scâncind de necaz.

Servitorul îi aruncă o privire furioasă și, găsind în sfârșit cărțile, i le întinse obraznic.

— Zilele astea nu știam ce să mă mai fac, așa-mi era de urît; ce n'am încercat să scap de el, până și pasența cea mare, — urmă Calinovici cu un zâmbet amar.

— Ce rău îmi pare! — exclamă neamțul.

Dela primul joc, Calinovici își dădu seama că are de-aface cu un ageamiu și începu să ocărască fără pic de jenă. In vreme ce scria cât pierduse neamțul, îl tot boscorodea: „Așa nu putem juca! Asta se chiamă să pierzi la sigur!... Ai în mână toate cărțile bune și dumneata pasezi!...

— Vai, da... am greșit... da! — mărturisea cu nevinovăție neamțul și juca în același fel și mai departe, pierzând câte trei sau patru levate la rând.

Calinovici strângea din umeri:

— Ce să mai vorbim? Joci ca un zăpăcit! — îl certa el cu un zâmbet de dispreț.

— Ah, da! Acum am jucat prost... — încuviința iarăși neamțul.

Jucară în felul acesta vreo trei partide. Pe la opt, neamțul se ridică să plece.

— Incotro? — întrebă Calinovici.

— Am treabă: mă duc într'o familie, — răspunse vecinul zâmbind.

— Lasă, nu te mai duce! Ce mă fac eu?... Ah! E îngrozitor!... Nu pleca.

— Bine, — se învoi supus neamțul și jucară tot așa până pe la două noaptea.

In zilele următoare, Calinovici, folosindu-se de darul lui de a-și impune voința, îl acapară cu totul pe vecinul său. De cum simțea că s'a întors dela slujbă, nici nu-l lăsa bine să mănânce, că-l și chema la el și-l punea la cărți. Neamțul asuda amarnic în odaia prea încălzită, făcea tot felul de sforțări ca să nu caște, dar nu îndrăznea să plece. După un timp, soarta lui se mai îmbunătăți. Calinovici, aflând că-i place să bea, trimitea uneori să-i aducă o sticlă-două de bere. Dar neamțul se rușina și de lucrul acesta. Când ajungea să-și toarne al treilea sau al patrulea pahar, avea totdeauna obicei să spună: „Oare nu vă supăr cu asta?“ — dovedind o susceptibilitate fără rost, care-l enerva pe Calinovici.

— Bea, te rog... ce sunt mofturile astea?... — spunea el cu ciudă.

După ce se umfla de bere, neamțul juca și mai prost și, mai

de fiecare dată, pierdea câte trei-patru ruble de argint. Toate acestea îl distrau la început pe Calinovici, deşi el se agăţase de joc numai pentruca să scape de gândurile lui triste şi apăsătoare. Dar pe de altă parte, câştigând mereu, se alegea cu câte ceva din asta, încercând oarecum şi o satisfacţie de ordin practic. Totuşi, după o lună, se plictisi de cărţi, iar până la urmă nu-l mai putu suferi nici pe neamţ, cu simplicitatea şi lipsa lui de cultură. Pentruca să-l facă, măcar cât de cât, să-şi spună şi el o părere, Calinovici aduse vorba despre Germania, despre cultura ei şi locul pe care îl ocupă ea în politica mondială; dar zadarnic, neamţul nu pricepea nimic. Trăia pe lume ca într'o visare de copil, şi ceeace-l făcea şi mai mult pe Calinovici să-şi iasă din fire, era că neamţul se simţea fericit. Avea câţiva prieteni, nemţi de-ai lui, pesemne la fel de nătângi ca şi dânsul, şi toată vara — duminicile şi sărbătorile se duceau după peşte; pescuiau cu plasa şi se îmbătau pe acolo, ori făceau plimbări călare prin cartierul vilelor. Afară de asta, neamţul mai cunoştea şi câteva familii cumsecade, unde se ducea la sindrofii, şi a doua zi se arăta încântat de felul cum petrecuse.

— Şi ce faceţi acolo? — îl întrebă odată Calinovici.

— Ce facem? Jucăm loto, dansăm... e foarte plăcut, — răspunse neamţul.

— Dumneata ai iubit vreodată? Ai legături cu vreo femeie? — urmă Calinovici, căutând să-l descoasă.

Neamţul se roşi şi îşi plecă ochii.

— Nu, — răspunse el.

— Cum se poate? Cred c'ăi fi având vreo douăzeci şi cinci de ani.

— Da, am douăzeci şi şase... Când m'oi însura... atunci... dar acum nu.

„Tâmpit mai e! Ce nătăfleaţă!" gândi Calinovici şi tocmai căuta să se descotorosească de musafirul lui, spunându-i că vrea să se culce, când intră servitorul.

— A venit Ivolghin, — anunţă el cu glas cavernos.

— Care Ivolghin? — întrebă destul de tare şi iritat stăpânul.

Servitorul nu răspunse.

— Poftește-l înăuntru! — urmă Calinovici.

Musafirul intră. Era studentul care intervenise în chip atât

de naiv în discuţie, atunci, la teatru. Calinovici se posomorî de-a binelea.

— Poate că dumneavoastră nu mă mai recunoaşteţi? — zise tânărul.

Părul lui bogat era acum mai zburlit, cravata sucită într'o parte, iar la surtuc îi lipseau trei nasturi.

— Ba dimpotrivă... — răspunse Calinovici, arătându-i cu mâna scaunul cel mai apropiat.

Studentul se aşează nestingherit, parc'ar fi fost la el acasă.

— Cu siguranţă, — începu el fără sfială, — că m'aş fi folosit demult de învoirea dumneavoastră de a vă vizita, dar probabil că n'am înţeles bine adresa; am umblat pe la vreo zece case, până v'am găsit.

„Multă bătaie de cap ţi-a mai trebuit pentru asta", gândi Calinovici.

— Dar dumneavoastră v'aţi schimbat grozav de atunci, — urmă studentul.

— Sunt bolnav, — răspunse scurt Calinovici.

— Imi pare foarte rău, — mărturisi tânărul, şi pe faţa lui se vedea o sinceră compătimire. — Şi tocmai acum veneam la dumneavoastră cu o rugăminte... — adăugă el, plecându-şi ochii.

Calinovici tăcea.

— Aţi vorbit atunci despre Caratâghin, şi în general despre jocul actorilor, cu domnul acela ... cum îl chiamă?

— Belavin.

— Da, Belavin; mi s'a părut un om foarte inteligent şi aş fi dorit mult să-l cunosc.

„Cred că el nu prea împărtăşeşte aceeaşi dorinţă", gândi Calinovici.

— Atunci n'am îndrăznit să vorbesc despre mine, — urmă studentul, — dar mie-mi place teatrul la nebunie; pasiunea aceasta o am de când eram copil; aceasta e marea mea fericire, şi totodată nenorocirea mea.

— Dar dece nenorocire? — întrebă Calinovici.

Studentul zâmbi cu amărăciune.

— Fiindcă, — începu el cu ironie, — am avut nefericirea să mă nasc pe lume ca fiu al unui om putred de bogat, care pe deasupra mai e şi general-locotenent şi spune că pentru un nobil rus e o ruşine să se facă actor.

„Va să zică, sunt pe lume şi astfel de tâmpiţi, care suferă pentrucă-s bogaţi şi fii de general", îşi zise Calinovici.

— Dar dumneata ai de gând să te faci actor? — întrebă el.

— Da, sunt aproape hotărît, — răspunse tânărul, — şi găsesc că părerea tatălui meu e fundamental greşită. Socotesc că dacă dumneavoastră, ca nobil, puteţi fi scriitor, dece n'aş putea fi şi eu nobil şi actor în acelaşi timp; nu sunteţi de aceeaşi părere?

— Desigur, a fi actor nu-i o ruşine pentru nimeni; totuşi între aceste două ocupaţii există o deosebire.

— Ce deosebire? Arta apropie pe oameni: scriitorul e un artist şi actorul la fel.

— Cu o deosebire mare şi importantă: creaţia unuia e liberă, originală, iar a celuilalt depinde de altcineva. Sunt aceleaşi raporturi ca între compozitor şi executant: cel dintâi creează, pe când cel de al doilea execută numai, interpretează...

— Cum adică, actorii nu creează şi ei tot atât de liber?... Unul joacă rolul într'un fel, altul în alt fel, nu-i aşa? — spuse studentul adresându-se neamţului.

— Da, aşa-i — răspunse el.

— Nu-i vorba de asta, — zise cu lehamite Calinovici, şi, neavând încredere în puterea de înţelegere a ascultătorilor, nu mai avu chef să le explice ideile lui şi tăcu.

— Dar spuneţi-mi, vă rog, — urmă studentul, — sunteţi de aceeaşi părere cu domnul Belavin în ceeace-l priveşte pe Caratâghin?

— Cine ar putea să nu fie de aceeaşi părere? — îi răspunse cu ironie Calinovici.

Studentul ridică din umeri.

— Nu ştiu, până acum l-am socotit şi-l socot încă un tragedian dintre cei mai mari, şi bineînţeles, fără să vreau, îl imitam, deşi, firește, căutam totdeauna să aduc şi o notă originală.

— Va să zică dumitale îţi place mai ales drama.

— Da, drama. Şi deaceea, pentru a-mi încerca şi eu puterile am început cu Shakespeare: lucrez de două luni la el şi cred că am reuşit întrucâtva.

— Şi cum lucrezi dumneata? — întrebă Calinovici cam ironic.

— De obicei mă închid în camera mea, mă aşez în faţa oglinzii şi încep a studia.

„Se vede că tâmpitul nici nu mai dă pe la cursuri", gândi Calinovici.

— In ce an eşti? — întrebă el.

— In anul al doilea, — răspunse studentul cu dispreţ, — şi probabil c'am să rămân numai cu atâta; chiar dacă tatăl meu n'are să-mi dea „binecuvântarea" şi n'are să-mi lase nici moştenirea de o sută de mii de ruble, asta nu mă va reţine, bine'nţeles dacă voi izbuti să fac din Hamlet ceeace visez eu.

„Mare dobitoc!" îşi zise Calinovici.

— Se pare că rolul lui Hamlet e foarte greu; cere multă fineţe în interpretare, — observă el.

— Grozav de greu! — întări tânărul. — Dar vă pot spune fără înconjur că-l înţeleg prea bine, deoarece, ca să zic aşa, şi eu sunt în situaţia lui Hamlet. Din nefericire, tatăl meu are atracţie pentru fosta noastră guvernantă, din care pricină mama a suferit mult, şi poate că de aici i s'a tras şi moartea. Acum suferim cu toţii, şi eu, ca cel mai mare fiu, simt c'ar fi de datoria mea să mă răzbun pe femeia aceasta, dar nu mă pot hotărî, fiindcă totuşi, îl iubesc şi-l stimez pe tatăl meu.

„Ce idiot! Până şi secretele familiei le divulgă"... gândi Calinovici.

— Pentrucă vreau să-mi urmez chemarea, — sporovăia studentul, — pentrucă nu vreau să mă fac ofiţer şi să joc cum îmi cântă ei, mă consideră, ca şi pe Hamlet, aproape nebun. Deaceea, mi se pare c'aş putea juca rolul acesta cu tot sufletul; mă opreşte numai împrejurarea că n'am cunoscuţi care să aprecieze sau să înţeleagă lucrurile acestea. Să mă încred numai în mine, e cu neputinţă; deaceea, dacă mi-aţi îngădui să joc în faţa dumneavoastră rolul acesta... Am adus chiar volumul... numai dacă-mi îngăduiţi...

— Dacă doriţi... Dar eu sunt un judecător nepriceput, — răspunse Calinovici, blestemând în gând pe musafir şi patima lui.

— Ba dimpotrivă, sunteţi un judecător minunat, — îl încredinţă tânărul, ridicându-se şi scoţând din buzunar traducerea lui Polevoi.

— Vreţi să fiţi atât de bun şi să citiţi rolul regelui şi al reginei? — întrebă el, întorcându-se spre neamţ.

— Mă rog, numai că eu vorbesc foarte prost ruseşte, — răspunse el.

— Nu face nimic: vă rog!... — stărui tânărul şi îşi luă înfăţişarea tristă a lui Hamlet, din scena a doua a actului întâi. — Începeţi! — zise el neamţului care, după ce găsi cu multă greutate pagina în care vorbeşte regele, începu să citească:

— *...Şi acuma, Hamlet, fratele şi fiul meu...*

— *Mai mult înrudiţi, înfrăţiţi mai puţin,* — rosti aparte tânărul, cu un zâmbet trist.

— *Dece mai sunt nori pe fruntea ta?* — citi neamţul.

— *Nu-s nori, stăpâne, prea mă aflu'n soare,* — răspunse Hamlet cu o ironie tristă.

— *...Nu căuta mereu, cu pleoapele lăsate'n jos, pe vrednicul tău tată în ţărână. Ştii doar că e firesc: tot ce trăieşte trebue să moară, trecând prin viaţă în spre veşnicie!* — dădu neamţul replica.

— *Da, doamnă, e firesc,* — confirmă studentul foarte semnificativ.

— *Dacă-i astfel, ce ţi se pare ţie aşa ciudat?* — continuă regina.

— *Pare, doamnă? Nu, chiar este; nu cunosc niciun „pare". Nici mantia mea cernită, bună mamă, nici straiele negre şi solemne, nici hohotul care'nneacă răsuflarea şi nici şiroaiele ce curg din ochi sau chipul schimonosit de suferinţă, nu, niciuna din formele sau înfăţişările durerii nu mă pot desvălui cu adevărat.*

Tânărul încetă deodată să mai recite, strânse din umeri, şi, luând iar tonul natural, se adresă neamţului: — Iartă-mă, — zise el. — E bine?

— Da, e bine, — răspunse neamţul.

Calinovici, supărat, privea în altă parte.

Tânărul nu băga de seamă nimic.

— Ştiu că încă nu-i destul de bine, — mărturisi studentul, — mă stânjenesc replicile. Dar mai bine să spun celebrul *„to be or not to be"*, — se însufleţi el deodată. Trecu repede după uşă, apoi, întorcându-se cu o înfăţişare abătută şi tristă, începu: — *A fi sau a nu fi, iată întrebarea: este mai vrednic să suferi în inima ta loviturile şi săgeţile soartei vrăjmaşe, sau să te înarmezi împotriva unei mări de suferinţe şi, înfruntându-le, să le curmi? A*

muri, a dormi... Nu, nu-i bine! E rece, fără suflet. Nu-i așa? — întrebă el pe neamț.

— De, e rece. Așa e, — încuviință acesta.

— E rece, — repetă nemulțumit actorul. — Imi dați voie să vă citesc un pasaj mai însuflețit, — adăugă el, vorbind febril, și începu din nou: — *O, dacă această carne mult prea tare s'ar subția, s'ar topi, s'ar preface în rouă; sau dacă cel veșnic nu și-ar fi îndreptat legea împotriva uciderii de sine! Doamne! Cât de obositoare, lâncede, șterse, fără de folos, îmi par rosturile acestei vieți. Mi-e silă! Lumea! Grădină în paragină, năpădită de bălării! Numai putreziciunea și grosolănia o stăpânesc. La ce-am ajuns! Mort doar de două luni; nu, nici măcar două! Un rege atât de minunat! Pe lângă acesta, era ca Hyperion față de un satir; atât de iubitor cu mama, încât n'ar fi îngăduit nici vântului să-i atingă prea aspru obrajii. O! Cerule! Să-mi amintesc? Da, se agăța de el, ca și cum pofta ei ar fi crescut pe măsură ce și-o potolea. Și totuși, până'ntr'o lună... Să nu mă mai gândesc. Ușurință, numele tău e femeie! O lună doar! Mai înainte de a se fi învechit încălțămintea cu care a urmat, scăldată'n lacrimi ca o Niobe, trupul sărmanului meu tată! Ea, chiar ea! Doamne! O lighioană fără minte ar fi jelit mai mult! Măritată cu unchiul meu, fratele tatii, dar care semăna cu tata cum semăn eu cu Hercule!* — declamă tragedianul cu însuflețire. — Ei, e bine? Spuneți-mi, vă rog! Am interpretat-o cum se cuvine, sau trebue s'o mai studiez? — se agăță el de data asta de Calinovici.

— Bine, — răspunse acesta și gândi: „Ce-o mai fi și asta pe capul meu?"

— Adevărat? E bine? — întreba mereu tânărul, cu ochii aprinși de bucurie. — De altfel, alt pasaj îl redau și mai bine. Dați-mi voie, — adăugă el și, luându-și din nou o poză dramatică, începu să citească: — *Nu-i oare monstruos ca acest actor, ce joacă doar o născocire, un vis al suferinței, să-și poată într'atât supune sufletul închipuirii sale, încât fața să-i pălească, ochii să i se umple de lacrimi, chipul să-i apară ca rătăcit, glasul să-i sune spart și întreaga făptură să asculte de închipuirea aceasta? Și toate astea pentru nimic! Pentru Ecuba! Căci ce înseamnă Ecuba pentru el, sau el pentru Ecuba? Să plângă pentru ea? Atunci ce-ar face dacă o suferință ca a mea i-ar pune replica pe buze? Ar înneca scena în lacrimi, ar sparge urechile ascultătorilor cu strigătele lui înfricoșătoare, pe cei vi-*

novaţi i-ar înnebuni, pe cei cu sufletul curat i-ar înspăimânta, pe cel neştiutor l-ar ului, şi ar turbura vederea şi auzul tuturor.

Cuvintele dela sfârşit le rosti atât de tare încât o femeie de serviciu, care trecea prin apropiere, se sperie şi, crăpând uşa, întrebă:

— Doamne! Ce s'a întâmplat?

— Nimic, — răspunse Calinovici şi, nemaiputându-se stăpâni, izbucni în râs.

Tânărul se intimidă.

— N'o spun tocmai bine... simt şi eu... Nu-i aşa? — întrebă el.

— Nu, dece? Merge! — răspunse Calinovici căscând. — Dar cât o fi oare ceasul, — întrebă el pe neamţ.

— Nouă. Mie daţi-mi voie să plec; trebue să mă mai duc undeva, — răspunse el, ridicându-se.

— Mă rog, — zise Calinovici şi, dinadins, căscă încă odată. Studentul înţelese că era timpul să-şi ia tălpăşiţa şi el.

— Nici eu nu îndrăznesc să vă mai reţin, — zise, luându-şi şapca, — dar vă rog să-mi îngăduiţi ca, atunci când voi fi mai în formă, să vin la dumneavoastră să vă recit.

— Cu plăcere, — răspunse sec Calinovici şi, după ce musafirii plecară, izbucni furios: — Nemaipomenit! Din tot Petersburgul, tocmai mie mi-a fost dat să-mi cadă pe cap aceşti doi dobitoci. Dac'aş sta o lună la un loc cu ei, m'aş tâmpi şi eu. Nu! — Işi chemă îndată servitorul, şi-i porunci cu toată străşnicia să nu care cumva să-l mai primească pe student; iar pe neamţ hotărî să nu-l mai cheme la el. Neamţul se simţi şi el nespus de mulţumit că-l lasă în pace şi nu mai dădu deloc pe la Calinovici.

6

De aproape o săptămână, eroul meu rămăsese singur cuc şi mai tot timpul se gândea la Nastenca. In singurătate, amintirile îl făcură să retrăiască în toate amănuntele clipele lor fericite de dragoste. Cu toată firea lui închisă, atât de puţin comunicativă, îl năpădi o dorinţă nestăvilită, să-şi deschidă inima cuiva, să-i vorbească de dragostea lui, firește nu din lăudăroşenie deşartă, ci mai mult pentru a se cerceta pe sine şi sentimentele lui, şi

pentru a discuta despre problemele morale, care-l frământau îndeosebi. Gândindu-se pe rând la toţi cunoscuţii, Calinovici se opri fără voie la Belavin. „Iată un om cu care ai putea parcă să mai discuţi, să-ţi mai uşurezi cât de cât sufletul!“ gândi el. Şi, fiindcă nu era sigur că Belavin ar vrea să vină pe la dânsul, îi trimise un bilet prin care îşi cerea iertare că nu trecuse pe la el din pricină că era bolnav şi totodată îl ruga stăruitor să facă o adevărată faptă creştinească şi să vină să-l vadă, că e singur şi suferind şi moare de urît. Drept răspuns, chiar în aceeaşi seară, în micul antreu răsună un glas cunoscut: „Acasă-i boierul?“

Calinovici tresăltă de bucurie. Era Belavin, care intră cu mersul lui cam legănat.

— Bună seara! — zise, întinzându-i prieteneşte mâna.

— Iţi sunt adânc recunoscător, — mărturisi Calinovici, şi în glasul lui se simţea o sinceră recunoştinţă.

— Ce-i asta? Probabil că şi dumneata plăteşti Petersburgului tributul cuvenit. — Belavin se aşeză, sprijinindu-se în bastonul lui cu mâner de aur.

— Da, Petersburgul nu m'a răsfăţat nici trupeşte nici sufleteşte, — răspunse Calinovici.

— Dar, pe cine crezi că răsfaţă! Un oraş fără pic de aer proaspăt, fără credinţă, fără istorie şi fără specific naţional, — înşiră Belavin, oftând. — Dar ia spune-mi, ziceai atunci că vrei să treci pe la o anumită persoană ... Cum ţi s'a părut?

Calinovici zâmbi.

— Omul acesta e drojdia birocraţiei, şi în el a fost ucis tot.

— Cred că nici nu mai avea ce să fie ucis. De altfel, e mai bun decât alţii; sunt unii şi mai răi.

— Las' că şi ăsta! ... Să tot umbli, pân'să dai de unul ca el.

— Aşa-i. Nu e destul să te desvolţi numai intelectualiceşte, dar trebue să te adaptezi şi organic condiţiilor de viaţă de aici — şi e nevoie să se perinde câteva generaţii, să se suprapună câteva straturi, ca să răsară o astfel de floare şi o asemenea eflorescenţă ... E uimitor ... Pare că tot ceeace ar trebui să jignească, să stârnească râsul, mânia sau ciuda omului celui mai simplu — şi cu atât mai mult a unuia evoluat, trăit în alte condiţii sociale — tocmai aceste lucruri îi satisfac pe dânşii într'o mare măsură. Cu toate că ei ştiu prea bine că în activitatea lor nu-i nimic rodnic, nimic viu, deoarece această activitate ori lu-

necă pe deasupra vieții, ori o încovoaie și o frânge, ei se ascund cum nu se poate mai desăvârșit în deșertăciunea sufletului lor, crezând că nimeni nu bănuește acest lucru. E inadmisibil... Inadmisibil!

— De altfel domnul acesta m'a trimis la o activitate mai intensă în provincie, fiind de părere că n'am ce face aici, — observă Calinovici.

— Asta-i chiar amuzant, mai amuzantă decât orice, această mărturisire naivă! — izbucni Belavin și se porni pe râs. — Și frumusețea e că banditul are dreptate! E poate singura dată când, fără să-și dea seama, spune un mare adevăr; pentrucă, ce-i drept, acolo — schimonosit, întortochiat, chinuit — dar tot se mai face câte ceva; pe când aici, chiar nimic, afară doar că scriu și iar scriu... Nemaipomenit!... Va să zică, dumneata n'ai încă serviciu? — adăugă el, după o scurtă tăcere.

— Nu, n'am serviciu, — răspunse Calinovici.

— E mai bine așa, zău e mai bine! Orice-ai zice, dar eu mă uit la toată tagma aceasta a lor ca la un fel de zeitate necunoscută, căreia i se jertfesc sute de minți tinere pe an și care corupe și pierde sumedenie de oameni. Și dacă nu te-au primit, asta înseamnă că au destule jertfe pe altar... Prea destule! Dar dumneata mai scrii ceva?

— Nu, nimic.

— Ei, uite, asta-i rău... foarte rău!

— Ce să fac? Desigur că pentru mine-i tot ce poate fi mai rău, fiindcă mi-am clădit planurile de viitor pe literatură și, în numele acestor speranțe trecătoare, am înnăbușit orice simțământ, orice pornire a inimii. Vă mărturisesc: ca să vin aici, a trebuit să părăsesc o femeie, în viața căreia eu eram tot; și astfel de legături nu se rup ușor, chiar dacă ar fi chestiunea numai de conștiință!

— Da, se'ntâmplă... și, în general, când nu poți raționa, e mai bine să te lași în voia sentimentelor, fie ele chiar cele mai mărunte sau mai banale. Uite, eu sunt burlac, n'am niciun fel de familie și cu târzii păreri de rău privesc la orice părinte; el trăește ca într'un cerc vrăjit, și din tot ce se întâmplă în juru-i, nu-l interesează decât ceeace-l privește direct pe dânsul, sau pe careva din ai lui, legat organic de el — și întrucât cerințele lui sunt

mai mici, el e mai uşor de satisfăcut şi într'adevăr... e de invidiat!...

— Dar poate oricine să se mărginească numai la atât? — obiectă Calinovici. — Nu mai vorbim de chestiunile băneşti, dar uneori se întâmplă şi complicaţii de ordin moral.

— Ce complicaţii de ordin moral? Iartă-mă. Astfel de lucruri se netezesc dela sine, se şterg, cedează, cu timpul...

— Dumnezeu ştie! Nu-i chiar aşa de simplu să contezi pe timp, — îl întrerupse Calinovici. — Iată, de pildă, situaţia mea, — urmă el zâmbind. Cu darul nostru de a ne analiza mereu, nu putem să ne înşelăm multă vreme asupra propriilor noastre sentimente. Astfel, mi-am dat foarte bine seama că, deşi pe fata aceea o iubesc, atâta cât sunt eu în stare să iubesc — paralel cu asta, interesele carierei mele literare, interesele de ordin social şi, în sfârşit, ambiţia mea, cum şi unele cerinţe inferioare, egoiste — toate clocotesc în mine şi mă tulbură. Pot oare să le jertfesc pe toate, să aleg pentru satisfacerea cerinţelor mele sufleteşti numai dragostea, şi aceasta pentru toată viaţa, când eu simt prea bine că dragostea singură nu poate să-mi umple tot sufletul?... Pot face acest lucru? Iată ce mă chinueşte.

Belavin asculta cu luare aminte, privindu-l ţintă pe Calinovici cu ochii lui inteligenţi. Vedea bine că ar fi vrut să-l mai întrebe ceva şi că n'a spus încă tot ce are pe suflet.

— Ei, şi ce anume te frământă acum? — îl iscodi el.

— Desigur că mă frământă întrebarea dacă am făcut bine sau nu c'am părăsit-o pe fata aceea.

Belavin zâmbi şi, plecându-se pe bastonul lui, rămase puţin pe gânduri.

— In vremea din urmă s'a scris şi s'a vorbit foarte mult despre astfel de lucruri, — zise el. — Desigur, dacă femeia a început să te iubească aşa, din senin, fără vreun îndemn din partea dumitale, atunci n'ai dece să te frământi: eşti liber să faci ce vrei, cu toate că eu am cunoscut firi atât de delicate, încât chiar şi în împrejurări de acestea şi-au călcat pe suflet, ajungând adevăraţi martiri ai unei înalte datorii morale.

— Ai unei datorii cu totul imaginare, născocite, — observă Calinovici.

— Da, cam aşa-i, — răspunse Belavin. — Şi tocmai deaceea, acum, în lupta pentru drepturile femeilor, s'a şi acordat

acestei chestiuni o importanţă atât de mare, pentrucă în general, noi, bărbaţii, ne spălăm pe mâini ca Pilat, cu toate că avem o mare vină. De cele mai multe ori femeile ademenite şi înşelate cu speranţe şi făgăduieli, sunt acelea care iubesc cu mai multă pasiune; dar chiar şi în cazul acesta, noi, slavă domnului, nu suntem ca cei din antichitate şi nu putem lăsa ca zeul dragostei să rămână nepedepsit pentru jurămintele lui iluzorii. Când te joci cu pasiunea cuiva, eşti tot atât de vinovat ca şi când cheltueşti nişte bani care nu-ţi aparţin.

— „Ademenite", spuneţi dumneavoastră. Dar cine oare mai îndrăzneşte, în timpurile noastre, să fie un Lovelace? — obiectă Calinovici. — Eu, de pildă, am fost îndrăgostit şi nu mi-am ascuns iubirea; după un timp însă, deşi îmi dădeam seama de tăria sentimentului meu, am văzut că nu...

— Ce „nu"? — întrebă Belavin, ţintuindu-l cu privirea pe Calinovici, care se cam zăpăci.

— Am văzut că nu pot să mă însor cu ea, — răspunse el.

Belavin rămase puţin pe gânduri.

— Să te'nsori! — repetă el. — Cum adică? Dacă nu te poţi hotărî să faci pasul acesta, fie din pricina situaţiei dumitale, fie dintr'o teamă de ordin moral — atunci mulţumeşte-te să iubeşti, şi atât.

— Cum „şi atât"?... — întrebă mirat Calinovici. — Asta ar însemna o dragoste prea cavalerească, fără trup şi fără formă, bună pentru Don Quichotte.

— Don Quichotte! — repetă Belavin, dând cu tristeţe din cap. — Nu spune una ca asta. Mai ales dumneata, ca scriitor, e păcat să susţii această ideie bolnăvicioasă, care a făcut pe mulţi să socotească drept donquichottism, tot ce nu are prestigiu oficial sau nu aduce vreun folos vădit şi practic. Crede-mă, generaţia dumitale îşi va trăi viaţa fără să dea roade, pentrucă şi-a tocit cu desăvârşire romantismul — acel romantism care pe de o parte şi-a găsit expresia în sentimentalism, iar pe de altă parte a vibrat în lira lui Byron şi s'a manifestat prin descoperirea puterii aburului. Căci nu comerţul dumneavoastră, acest escroc pe care-l întâlneşti pretutindeni şi care acum culege numai roadele, a născocit şi a făurit calea ferată şi elicea vaporului; toate acestea le-au creat romanticii ştiinţei. Dece zâmbeşti? Firesţe, începutul acestora nu trebue căutat în capul unui mecanic destoinic,

care şi-ar fi pus iscusinţa în slujba acestor invenţii, ci de-a-dreptul în teoriile pe jumătate nebuneşti ale alchimiştilor. Mă rog, cum e posibil una ca asta?! Eu mă uit cu groază la tinerii de astăzi, — urmă el cu o şi mai mare însufleţire. — In ce constă pentru dânşii tot farmecul vieţii? Banul şi desfrâul! Pentru ei femeia nu prezintă niciun interes decât ca mireasă bogată, sau ca prostituată; e groaznic! Imi aduc foarte bine aminte de unchii şi părinţii noştri, care, dacă i-am compara cu noi, ni s'ar părea adevăraţi atleţi. Oamenii aceştia ştiau să bea dar, în acelaşi timp, fiindcă au trăit în epoca romantismului, ştiau — şi nu le era ruşine — să iubească o femeie ani de-a-rândul, cu toate că nu se întâlneau şi că dragostea lor era însufleţită numai de scrisorile ce-şi scriau.

Aceste vorbe îl făcură pe Calinovici să zâmbească.

— Eu privesc cu totul altfel romantismul — mă refer la romantismul lui Sterne[1]), — obiectă el. — După mine aceasta presupune o completă lipsă de pasiune. Tocmai putinţa de a te mulţumi numai cu scrisori dovedeşte o diformitate morală, pentrucă — orice aţi spune — numai scrisori, şi iar scrisori, vor avea totdeauna asupra unui om normal şi echilibrat un efect mai curând excitant, decât unul liniştitor.

— Adică dece excitant? Dumneata confunzi sentimentul cu sensualitatea.

— O, doamne, dar putem oare despărţi, mai ales în dragoste, sufletul de trup? E ca şi cum ai vrea să desparţi rădăcinile de pământ — rădăcinile care se împlântă în pământ şi pământul care se prinde de ele; şi tocmai deaceea nu-i scriu deloc, acestei fete, ca să nu-i fac şi mai mult rău.

— Când pierzi capul, nu jeleşti părul! Dumneata cauţi să justifici astfel lipsa dorinţei de a-i scrie, — spuse Belavin zâmbind.

— Ba dimpotrivă; şi deaceea îmi vine foarte greu, — reluă Calinovici. — Singurătatea în care trăesc mă'nnăbuşă. Mi-e inima însetată; ştiu bine unde se află izvorul proaspăt ce mi-ar putea potoli setea, dar nu mă duc; nu mă duc numai din pricina acestei analize blestemate care, ca un vierme, nimiceşte încă din

[1]) *Lawrence Sterne* (1713—1768) — scriitor englez, reprezentant al curentului sentimentalist, autorul romanului „Tristram Shandy" şi al „Călătoriei sentimentale". (N. trad.)

germen orice sentiment, orice bucurie; şi vă asigur că e una din cele mai mari nenorociri care se pot abate peste capul omului.

Belavin zâmbi iar.

— Da, — zise el, — mult bine a făcut analiza, dar şi mult rău; era cât pe ce să nimicească filosofia, care, pe umerii lui Hegel, abia izbutise să iasă la suprafaţă din vâltoarea aceea, şi încă nu pe de-a'ntregul; iar celelalte ştiinţe au dispărut, cine ştie unde. Toate s'au risipit în amănunte; esenţialul a pierit cu desăvârşire din primul plan. Oare se vor mai închega toate acestea vreodată într'un tot? Şi la ce vor duce? E uimitor!

— Cu siguranţă că vor duce la descoperiri!

— Da, se poate, dar ele vor fi meschine, sterpe; crede-mă, tot ce-i într'adevăr măreţ, bun şi necesar omului, a fost sugerat numai pe calea sintezei.

— Datorită acelui romantism al ştiinţei! — observă cu un zâmbet ironic Calinovici.

— Da, tocmai datorită romantismului, — răspunse Belavin, ridicându-se. — Dar e timpul să plec. Rămâi cu bine!

— Incotro ?

— Ca de obicei, la opera italiană. La revedere!

— Cu toate acestea, din discuţia noastră, — zise Calinovici, petrecându-şi oaspetele, — se poate trage o concluzie destul de ciudată, şi anume că domnul despre care am pomenit mai adineauri trebue să fie unul dintre cei mai mari romantici.

— Cum adică? — întrebă celălalt.

— Fiindcă nu e nicidecum în stare să analizeze. Cred că n'ai să găseşti la el analiză nici de doi bani.

Belavin pufni în râs.

— Dimpotrivă! La dânsul, dacă vrei, găseşti analiză; şi această capacitate a lui de judecată logică, infructuoasă, de a pune premize şi de a trage concluzii, e mai desvoltată decât la oricine: dar chestiunea este că omul acesta-i o personalitate şi orice lucru fără însemnătate, pus alături de el, pare un fleac egal cu zero. Şi acum, cu bine, *au revoir!* — încheie Belavin.

După această convorbire, Calinovici căzu într'o stare sufletească plină de lirism. Cel dintâi gând al lui fu să-i scrie Nastencăi, şi asta fără întârziere.

Unicul şi scumpul meu prieten! — scria el. — Intâiul meu

cuvânt este: iartă-mă! Iartă-mă că a trecut atâta vreme fără să dau măcar un semn de viaţă.

„Am avut un motiv serios: nu vroiam să-ţi scriu, fiindcă la plecarea mea eram hotărît să te părăsesc, să te las, să nu mai ştiu de tine; şi pentru a-mi justifica purtarea, vreau să-ţi spun numai un singur lucru: când te-am minţit, n'am făcut-o ca un băieţandru zvăpăiat şi uşuratic, ci ca un bărbat în toată firea, care n'a avut altă ieşire şi care recunoaşte acum toată josnicia acelei fapte, pe care o spală cu lacrimi de sânge. Din două rele socoteam că aleg ceeace te-ar face să suferi mai puţin. Nici amărăciunea desamăgirii în dragoste, nici jalea alor tăi, nici supărarea pricinuită de bârfelile de care, cu siguranţă, nu eşti cruţată — nimic nu se poate compara cu chinurile pe care le-ai fi îndurat, dacă n'aş fi plecat şi ne-am fi căsătorit. Ţi-aş fi sfâşiat inima cu regretul meu jignitor, cu lamentările mele zadarnice şi poate chiar cu ura mea. Ce să fac? Nu sunt născut pentru fericirea unei vieţi de familie, sortită sărăciei. Se pare că ambiţia mi s'a desvoltat în dauna tuturor celorlalte pasiuni şi sentimente, ca şi cum un antic cetăţean roman s'ar fi reîncarnat în mine. Visul meu de totdeauna a fost să trăesc în *forum*, în piaţa publică, şi numai gloria poate să-mi umple sufletul zbuciumat. Îmi amintesc: eram copil, începusem să merg la şcoală; toţi — începând cu mama, care era pe patul de moarte şi până la cea din urmă slujnică — plângeau în jurul meu, numai din ochii mei nu picura o lacrimă, şi toate frământările lor mi se păreau ceva prostesc şi supărător.

„Insuccesele n'au stins în mine această pasiune, au învelit-o în spuză numai, făcând-o să mocnească mai încordat şi mai năvalnic. Şi, mânat de ea, te-am părăsit pe tine, unica mea comoară, cu toate că — dumnezeu mi-e martor — din nenumăraţii bărbaţi dintre care ţi-ai fi putut alege un soţ bun şi iubitor, niciunul nu e în stare să te iubească aşa cum te iubesc eu. Dar nu mult după ce mi-am impus acest gest temerar, n'am mai putut suporta situaţia. Astăzi zac la Petersburg, cu speranţele nimicite, mai mult mort decât viu, ajuns aproape la disperare, şi pe lângă toate şi fără bani. Iţi scriu aceste rânduri ca din nou să-mi dăruieşti iubirea ta. Să nu te hrăneşti însă cu gândul că vei fi soţia mea şi nici c'o să ne vedem, fiindcă am hotărît să-mi beau paharul până la fund în Petersburgul acesta desgustător. Totuşi iu-

beşte-mă şi scrie-mi ... Acesta-i singurul lux moral pe care ni-l putem îngădui. Vei înţelege, desigur, tot ce am vrut să-ţi spun şi vei întinde prieteneşte mâna aceluia care e fără voie martirul propriei sale firi.

Al tău, Calinovici".

Aceste rânduri, scrise din toată inima, fără niciun gând ascuns de a poza, porneau dintr'un îndemn spontan, fiindcă în clipele acelea eroul meu o iubea cu adevărat pe Nastenca.

7

După ce trimise scrisoarea, Calinovici ajunse o întruchipare a aşteptării; rătăcea pe străzile Petersburgului trist şi slab ca o stafie, uitând şi de ambiţie şi de sărăcie şi de groaznicele perspective de viitor.

Toată ziua îl frământa numai gândul că va veni poştaşul şi va aduce o veste îmbucurătoare. Într'o dimineaţă, neştiind ce să mai facă de urît, stătea în camera lui, la hotel, rezemat cu pieptul de fereastră, privind cu o curiozitate prostească şi fără noimă în stradă, la întâmplările zilnice, veşnic aceleaşi: portarul casei de peste drum, îmbrăcat cu o cămaşă de stambă şi o flanelă împletită, mătura în silă caldarâmul; din locuinţa cu perdele roşii, dela catul de jos, ieşi o slujnică ciufulită, cu un ibric în mână, şi dădu fuga după apă la un birt din apropiere; apoi trecu alaiul unei înmormântări, în frunte cu făclieri şi preoţi, iar în urmă cupeuri, în care se zăreau bonete negre şi pene albe de struţ. Un precupeţ, cu un ciubăr pe cap, trecea pe stradă şi striga întorcându-se în toate părţile: *„Cegă, hai la cegă, peşte viu-ul"* Altul, care mergea pe trotoar, începu să strige şi el cu glas puternic de tenor, de parcă s'ar fi luat la întrecere cu celălalt: *„Proaspeţi castraveţii!"*

Toate acestea îi erau atât de cunoscute lui Calinovici şi-l desgustau atât de mult, încât scuipă de ciudă şi era cât pe ce să nimerească în pălăria unui funcţionar care trecea pe acolo.

Dar iată că se iveşte o birjă, în care se află o doamnă ce stă cu spatele la el; pare tinerică şi are o pălărie urîtă. Întreabă ceva pe sacagiul, care-şi trage din greu sacaua. Drept răspuns, el arată cu mâna spre poartă; birjarul trage în dreptul ei.

Calinovici simţi deodată că se trezeşte la viaţă şi răsuflă mai uşor; părea că-i vine de undeva un val de aer proaspăt.

Nu-şi dădea seama ce se petrece cu dânsul; se lăsă pe canapea şi, lucru ciudat, fără să ştie dece, începu să asculte cu încordare: parcă tot sângele îi năvălise în inimă. Pe sală răsunară paşi; uşa se deschise şi se auzi un glas cunoscut... Calinovici sări de pe canapea. Presimţirea lui nedesluşită nu-l înşelase: Nastenca intră în cameră.

— Bună ziua! — zise ea.

Calinovici se repezi ca un nebun şi, apucând-o de mână, începu s'o pipăe, ca şi cum ar fi vrut să se încredinţeze că în adevăr ea este şi nu numai o nălucă; apoi urmă scena mută a întâlnirii lor neaşteptate şi fericite, când năvala simţămintelor nu lasă loc cuvântului. Nastenca, fără să-şi dea seama, îşi scoase haina şi pălăria şi le aruncă la întâmplare prin odaie, în timp ce Calinovici, o urmărea tot timpul cu privirea.

— Cum de ai venit? — rupse el tăcerea, în sfârşit, luând-o de mână.

— Dar tu, scumpule, te bucuri c'am venit? Spune-mi! Vai, cum ai slăbit! Ce-i asta? Dece te-ai frământat atâta? — îl întrebă ea, cercetându-l cu atenţie.

— Da, mă bucur, — răspunse Calinovici; se lăsă pe canapea şi o aşează pe Nastenca lângă el. — Dumnezeule! — izbucni el fără veste şi, prinzându-şi capul în mâini, începu să plângă cu hohote.

— Ce-i asta, dragul meu? Nu ţi-e ruşine? Vai, dar încetează! — îl dojeni Nastenca, ştergându-i ochii cu batista.

— Cum de-ai venit? Dumnezeule! — repetă Calinovici.

— Uite aşa: am venit! Mi-ai scris că eşti bolnav, i-am spus tatei şi-am venit.

— Dar tata? Ia spune-mi...

— Tata, sărmanul, e bolnav, să-i plângi de milă... paralizat, — răspunse Nastenca şi glasul îi tremura.

— Cum aşa? — întrebă Calinovici, care nu-şi venise încă în fire.

Oricât de mult se bucura el de venirea Nastencăi, dar în adâncul cugetului său se ivi totuşi josnica întrebare: „Cum şi cu ce bani vom trăi?"

— Porunceşte să mi se aducă lucrurile dela trăsură! Ai pe cine trimite? — urmă Nastenca.

— Da, am. Feodor!

— Fireşte că servitorul nu răspunse la cea dintâi chemare.

— Hei, tâmpitule! — mai strigă odată Calinovici. — Dă fuga şi adu lucrurile dela trăsură! — Feodor mormăi mânios ceva pe sub mustăţi şi se duse.

— Ei lasă, nu-l mai certa! — interveni Nastenca.

Calinovici zâmbi cu amărăciune.

— De-ai şti tu, sufleţelul meu, — se jelui el, — ce-am îndurat dela dobitocul ăsta când eram bolnav...

— Ştiu foarte bine şi mi-am închipuit, dar de-acum încolo s'a isprăvit cu toate astea: am să te servesc eu singură, — răspunse Nastenca, lipindu-se de el.

Feodor intră cu trei legături: era tot bagajul ei.

— Să vezi ce de bani ţi-am adus, dragul meu! — urmă ea, sărind sprintenă de pe canapea şi scoţând dintr'un săculeţ o casetă pe care o deschise şi i-o arătă lui Calinovici. Erau în ea vreo două mii de ruble de argint.

— Nebună ce eşti! De unde-ai luat tot bănetul ăsta? — întrebă el, uluit.

— Nu-i treaba ta, — răspunse Nastenca. — Sunt grozav de obosită şi mi-e o foame de lup. Porunceşte să aducă ceaiul.

— Feodor! Samovarul! Hai, repede! — strigă Calinovici. O strânse pe Nastenca la piept şi începu s'o sărute.

Şi iar îl podidiră lacrimile.

— Ce-i cu isteria asta? Acum sunt lângă tine; dece mai plângi?

— Feodor aduse un samovar vechi, care-şi pierduse demult lustrul, şi două căniţe ştirbe.

— Incetează, dragul meu, eu vreau să beau ceai! Tu nu?

— Ba da, dă-mi şi mie. Demult n'am mai băut ceai cu tine.

— Da, demult, scumpul meu. — Il sărută încă odată şi apoi vru să toarne ceaiul. — Uf, scârboase cești! — exclamă ea, şi se apucă să spele căniţele. — Şi uite-te, *cher ami* ce murdară şi neîngrijită e camera ta! Dar îţi făgăduesc că n'are să mai fie aşa: am să fac eu ordine.

— N'aveam pentru ce să-mi mai bat capul: mă pregăteam să mor...

— Să nu te mai aud că spui aşa ceva. De-acum înainte trebue să te simţi fericit, şi vreau să fii tot atât de bine îmbrăcat, ca atunci când te-am văzut întâia oară; ţin mult de tot la asta!

După ce-şi bău ceaiul, Nastenca se aşează iarăşi lângă Calinovici.

— Ei, acum fii bun şi spune-mi cum ai trăit la Petersburg fără mine. Spune drept! M'ai înşelat?...

— De asta-mi ardea mie? — răspunse Calinovici, simulând un oftat, pentru a ascunde nesiguranţa ce-i tremura în glas.

— Ştiu, prietene, că n'ai să mă'nşeli, dar îmi vine să te trag tare, tare de urechi! Uite aşa!... — făcu Nastenca, apucându-l încetişor de-o ureche. — I-a trăznit lui ceva prin cap, nu scrie un rând, şi stă singur, bolnav...

— Iartă-mă, — zise Calinovici, sărutându-i mâna.

— Să te iert? Dar ştii că era cât pe ce să-mi iau viaţa din pricina ta?

Calinovici se uită în ochii ei.

— Fleacuri! — făcu el.

— Nu, nu-s fleacuri. Dacă vorbeşti aşa, înseamnă că nu-mi cunoşti nici firea, nici dragostea ce-ţi port, — îi răspunse grav Nastenca. — Când ai plecat, nădăjduiam că voi trăi şi mă voi mângâia cu scrisorile tale; dar trece o lună, trec două, trei... în sfârşit, o jumătate de an; şi tu nu-mi scrii nimic. Ce puteam să-mi închipui? Numai c'ai murit! Îi întreb pe toţi, citesc ziarele, revistele, doar-doar oi da de numele tău, dar — nimic! Pe atunci venise şi cneazul în oraş; trecând peste orice ruşine, m'am dus la el... L-am rugat cu cerul şi cu pământul să-mi spună dacă nu ştie ceva despre tine. „Nu ştiu nimic"! mi-a răspuns.

Calinovici asculta cu capul plecat.

— Şi eram hotărîtă să-mi fac seama, — urmă Nastenca. — Mă gândeam că dacă tu te-ai prăpădit, nu-mi mai rămânea altceva de făcut. La ce să mai trăesc pe lume? Mai bine să-mi iau viaţa. Dar pesemne că dumnezeu n'a vrut pieirea mea şi deodată mi-a venit gândul şi dorinţa să mă împărtăşesc... Am ţinut postul şi m'am dus la părintele Serafim, să mă spovedesc. Îl mai ţii minte? Stareţul mânăstirii. I-am spus tot: cum te-ai îndrăgos-

tit de mine și cum m'ai părăsit; apoi că ai murit și că m'am hotărît să-mi curm viața.

Calinovici schiță un zâmbet și clătină din cap.

— Și el ce ți-a spus?

— Mi-a spus: „Legăturile tale pământești sunt tari, dar oare l-ai iubit vreodată pe dumnezeu, te-ai gândit la el, femeie fără minte ce ești?!" Stam în fața lui ca o osândită. In clipa aceea groaznică mi-am cercetat sufletul, mi-am adus aminte de toată viața mea și m'am înspăimântat... Și-mi mai spuse: „Oare inima ta cea păcătoasă s'a împietrit de tot și nu ți-e frică să stai în fața domnului, temutul judecător, care domnește în slavă peste tunete? Roagă-te cu lacrimi de sânge!" M'a apucat un fel de tremur sufletesc, dragul meu, o spaimă... Știi, așa cum uneori, înainte de împărtășanie, te temi că focul ceresc te va arde pe tine, ființă păcătoasă... Mi-am împreunat mâinile și m'am rugat cu evlavie. Se vede că, plângând, mi-am ușurat sufletul și inima. „Acum îți dau canon, urmă el, și numai când oi vedea că ți s'a luminat sufletul, atunci te-oi împărtăși". Incepu apoi să-mi vorbească despre dumnezeu, despre menirea omului... și, ce-i drept, a trezit în mine simțământul acesta religios... Am înțeles atunci, cum spunea și el, că numai înarmați cu credința în dumnezeu putem zăgăzui năvala pasiunilor noastre și numai astfel le putem birui.

Calinovici zâmbi iar. O asculta pe Nastenca, așa cum uneori o mamă ascultă ciripitul drag al copilului ei. Până la urmă, ea băgă de seamă.

— Tu râzi?... Era să mor... și el râde! Ce-i asta, dragul meu? — murmură ea cu lacrimi în ochi.

— Dar nu râd de ceeace crezi tu, — căută s'o împace Calinovici, și-i sărută mâna.

— Știu eu dece râzi! Și pe tine, Jacques, are să te pedepsească dumnezeu pentru asta. Acum ești nemulțumit de viață și te simți nenorocit, mai târziu însă are să-ți fie și mai rău, credemă!... Și pentru mine are să te pedepsească dumnezeu. Inainte de a te fi întâlnit, tot mai semănam a om. Și acum, toate îndoielile astea, ironiile... Și pentru ce? Intocmai cum spunea părintele Serafim: „Inima ți se'mpietrește, mintea nu ne luminează. Numai înarmați cu credința, frica și iubirea de dumnezeu putem înălța edificiul nostru sufletesc".

Calinovici stătea într'adins cu privirea ațintită în altă parte, în timp ce vorbea Nastenca.

— Nu ucide în mine tăria pe care mi-a dat-o omul acesta sfânt...

— Ei, lasă asta, — o întrerupse Calinovici. — Spune-mi mai bine, de când s'a îmbolnăvit bătrânul?

— Tot cam pe atunci, — oftă Nastenca și urmă: — Îți ducea grozav dorul... Și mă mai vedea și pe mine într'o situație atât de disperată. Dacă atunci s'ar fi uitat cineva la noi, s'ar fi îngrozit. Mereu ne gândeam la tine, cu toții. Dar nu zicea nimeni nimic. Și în starea asta jalnică, numai ce mă pomenesc într'o noapte că vin să mă trezească și să-mi spună că tata a fost lovit de paralizie. Dacă n'aș fi avut atunci o credință mare, fără îndoială că mi-ar fi dat prin gând iarăși să-mi pun capăt zilelor, pentrucă era vădit că sunt ucigașa tatălui meu; am primit însă această lovitură ca o nouă încercare ce mi-o trimitea viața și m'am hotărît să trăesc departe de lume, să-l îngrijesc — și tata, dragul de el, mă înțelegea și nu lăsa pe nimeni, în afară de mine, să-i dea doctoriile și să-i schimbe rufăria...

— Și cum de te-a lăsat să pleci? — întrebă Calinovici, uitându-se în ochii ei.

Nastenca strânse din umeri.

— Mai bine nu mă mai întreba, — răspunse ea. — Când am primit scrisoarea, firește că n'am crezut nicio clipă toate fleacurile pe care mi le înșirai, când spuneai c'ai vrut să mă părăsești, fiindcă știu eu bine că așa ceva n'are să se întâmple niciodată. Am priceput numai atâta: că ești bolnav... Și atunci parcă s'a năruit ceva în sufletul meu; l-am uitat și pe tata, și făgăduiala mea — am uitat tot — și m'am hotărît să vin la tine, oricât m'ar costa pasul acesta.

Calinovici zâmbi:

— Dar părintele Serafim? El cum a văzut lucrurile?

Nastenca zâmbi și ea.

— Ce părinte Serafim! Crezi c'am mai îndrăznit să mă arăt în fața lui cu astfel de gânduri?! Mi-am făcut toate pregătirile în ascuns și-am plecat. Uneori, când mă gândesc bine, nici eu singură nu mă mai înțeleg. La urma urmei, ce-i și dragostea asta a mea? Parcă ai avea asupră-mi o putere supraomenească. Să fie oare puterea păcatului? Dar nici păcatul nu mai înseamnă

nimic pentru mine, când eşti tu în joc. Mi se pare că, dacă cineva ar fi încercat să mă încredinţeze că din pricina dragostei mele pentru tine voi fi sortită chinurilor veşnice — tot nu m'aş fi înfricoşat şi aş fi luat aceeaşi hotărîre... Acum merg împotriva tatălui meu. Şi... orice ai spune, — urmă ea, însufleţindu-se din ce în ce mai mult, — îl iubesc grozav; dar dacă e vorba de ceva în legătură cu tine, nu mai simt nicio milă, nici măcar faţă de el. Şi, doamne, ce-am mai minţit, când m'am hotărît să vin la tine! El numai poate citi singur, şi atunci, imitându-ţi scrisul, am ticluit mai întâi o scrisoare, cum c'ai fost tot timpul bolnav, şi că deaceea n'ai scris; dar că acuma, simţindu-te mai bine, mă chemi ca să ne căsătorim, şi că tu nu poţi veni, deoarece tot timpul ai de lucru la revistă. Int'un cuvânt, am născocit o întreagă poveste. Am bolmojit-o şi pe Pelagheia Evgrafovna: am adus-o cu binişorul în odaia mea şi am căzut în genunchi în faţa ei. „Scumpa mea Pelagheia Evgrafovna, — i-am zis, — nu-l tulbura pe tata şi nu-i schimba gândul. Poate că şi dumneata iubeşti pe cineva; spune-mi, cum te-ai simţi, dacă l-ai şti bolnav, undeva departe? Sunt sigură c'ai alerga pe jos până acolo". Ei, şi am înduioşat-o.

Calinovici clătină din cap.

— Dar cu căpitanul? — întrebă el.

— Vai, dragul meu, cu căpitanul am avut de furcă, — răspunse Nastenca. — La început se bosumflase, şi credeam c'am scăpat cu atâta şi că va tăcea ca de obicei. Dar ce să vezi? Vine odată la mine şi, cu vorba lui gângavă, începe cu mustrările — că eu plec, că tata-i aproape pe moarte şi nu mă gândesc în grija cui rămâne... Iţi spun drept, m'a chinuit, de mi se sfâşia sufletul... Şi, în cele din urmă, îmi spune curat că ai să mă înşeli din nou, că, în vreme ce noi te primeam în casă, tu umblai după Polina şi după fata cneazului, iar când ai văzut că eşti refuzat peste tot, ai plecat la Petersburg... Atunci n'am mai putut răbda, m'am înfuriat: „Să nu îndrăzneşti, unchiule, i-am spus, să vorbeşti aşa despre omul acesta pe care nici nu eşti în stare să-l înţelegi; iar cât mă priveşte pe mine, toată dragostea dumitale nu-ţi dă dreptul să mă chinuieşti. Dacă-l părăsesc pe tata, care-i pe moarte, crede-mă că n'o fac cu inimă uşoară; şi în loc să-mi alini durerea şi să mă sprijini cât de puţin în această groaznică împrejurare, dumneata, dimpotrivă, îmi torni venin în inimă şi vrei să stârneşti în sufletul meu neîncredere faţă de omul căruia

îi jertfesc tot!". Am început apoi să plâng cu lacrimi amare; dar nici atunci nu s'a înduioşat. S'a dus la tata şi cât pe ce să-mi facă buclucul; l-a convins că, dacă plec, trebue să-l iau şi pe domnia-sa unchiul, ca să mă apere împotriva ta. Cu firea mea voluntară, îţi dai seama ce furie m'a apucat. I-am trimis răspuns, că am douăzeci şi trei de ani şi, cu toate că nu sunt măritată, n'am nevoie de dădacă şi n'are rost să-l iau cu mine... Aşa s'au isprăvit lucrurile şi am plecat aproape fără să-mi iau rămas bun dela el.

Calinovici clătină iar din cap şi zise:

— Dece ai făcut asta? Ştii că te iubeşte...

— M'o fi iubind, — răspunse Nastenca, oftând, — dar e aşa de încăpăţânat că te scoate din sărite! Închipueşte-ţi că, în zilele dinaintea plecării, n'a vrut să mă ajute deloc şi a trebuit să mă îngrijesc eu singură de toate. Mai întâi, să-mi procur bani. Ştiam bine că tu nu prea ai, şi mă gândeam: cum să viu pe capul tău fără bani?... M'am hotărît să fac ipotecă pe moşie, am vorbit cu tata şi el mi-a dat voie; dar apoi am aflat că lucrul acesta nu merge aşa de repede. „Dumnezeule! mi-am zis. Ce să mă fac?" Şi aşa de tare ardea inima în mine, că nu mai doream nimic decât să pot pleca încoace cât mai repede. M'am gândit să cer un împrumut la dirigintele poştei, şi atunci, dragul meu, mi-a fost dat să văd un om de-o zgârcenie fără pereche. O săptămână întreagă m'am dus la el zi de zi. In sfârşit, s'a hotărît să-mi dea banii, dar cu o dobândă cămătărească... după cum m'am lămurit mai târziu... Cu chiu, cu vai, am căpătat toate hârtiile de care aveam nevoie. Noroc că m'a ajutat Rumianţev; mereu îl trimeteam ba ici, ba dincolo. Mă duc cu hârtiile la diriginte; începe în sfârşit să numere banii... Tremurând tot, se roagă cu ochii în lacrimi: „Să nu mă'nşelaţi!" Şi, vorbind astfel, plângea de-a-binelea.

Nastenca obosise. Tăcu o vreme, dusă pe gânduri.

— Mi-am luat apoi rămas bun, şi ne-am despărţit, — reîncepu ea. — L-am împăcat pe tata numai făgăduindu-i că la toamnă am să vin negreşit împreună cu tine. Şi, chiar te rog, dragul meu, să mergem... Numai acest lucru mi-ar putea uşura mustrarea de cuget de care mi-o pricinueşte purtarea mea egoistă.

Calinovici asculta îngândurat.

— Spune-mi, cum ai călătorit? N'ai luat măcar o servitoare cu tine? — întrebă el, căutând să schimbe vorba şi să nu dea un răspuns cuvintelor din urmă ale Nastencăi.

— Nu, n'am luat... — zise ea. — De altfel, am plecat din oraş cu o moşieriţă — o proastă cum rar întâlneşti. Iţi închipui ce nerăbdătoare eram să ajung mai repede; dar moşieriţa, fricoasă, cum se lăsa seara nu mai voia să meargă mai departe şi ne opream să dormim... Mie îmi stătea mâncarea în gât, iar ea se'ndopa ca o vacă... Şi cum mai sforăia! Pe urmă, ni s'a rupt o roată şi surugiul ne-a turnat la obrăznicii cu nemiluita. La Moscova, am rămas în sfârşit singură. Nu cunoşteam pe nimeni. Era groaznic! M'am dus la gară şi, ca să fac economie, am luat bilet de clasa treia; m'am pomenit numai printre mujici: cojoacele lor miroseau îngrozitor; pe lângă toate, s'a mai legat şi un beţivan de mine şi a început să-mi facă un fel de curte. Noaptea se lăsase... te apuca groaza. Când am ajuns aici şi m'am dat jos din vagon, mi-am făcut cruce. „Dumnezeule! îmi ziceam. Oare de acum înainte n'am să mai fiu singură? Am să-l văd pe el, pe iubitul, pe îngerul meu!" Cât îmi eşti de drag!

Rostind aceste cuvinte, Nastenca îl îmbrăţişă pe Calinovici şi se lipi de pieptul lui. El o sărută, dus pe gânduri. Apoi zise încet:

— Nu, e cu neputinţă să iubeşti aşa!

— Dece-i cu neputinţă ? — întrebă Nastenca.

— Aşa ceva nu se poate, — răspunse Calinovici şi iarăşi îi dădură lacrimile.

8

Părea la început că, odată cu sosirea Nastencăi, viaţa de toate zilele a lui Calinovici apucase pe un făgaş fericit. Se făcuse bine şi începu din nou să se îmbrace elegant şi cu îngrijire. In locul camerei murdare de hotel, închiriară un apartament mic, dar curat şi luminos, pe care-l mobilară cu mult gust.

Pe Nastenca o mai frământă o vreme gândul căsătoriei, dar îi venea nespus de greu să înceapă discuţia şi să ceară ea lucrul acesta. Cât despre el, nici pomeneală. Ca să-l liniştească însă pe taică-său, Nastenca îi scrise că s'a măritat, şi înadins îi arătă şi lui Calinovici scrisoarea.

— Uite, dragul meu, ce-i scriu tatei, — zise ea, zâmbind.

Calinovici, zâmbind şi el, răspunse:

— Da, foarte bine. — Şi atât.

Mulţumită moravurilor libere din capitală, situaţia lor nu stârnea nici comentarii răuvoitoare, nici reprobare din partea nimănui, mai cu seamă că duceau o viaţă retrasă. Numai Belavin şi tânărul student Ivolghin veneau la ei.

Pe cel dintâi l-a poftit Calinovici. Nastencăi îi spusese de mai înainte:

— Draga mea, am să-ţi prezint pe Belavin, un om de o inteligenţă aleasă. Voi trece chiar astăzi pe la dânsul şi cred că într'una din seri se va abate şi el pe la noi.

La început, Nastenca nu păru prea mulţumită.

— Nu... eu nici n'am să m'arăt, — răspunse ea. — Oriceai spune, dar în situaţia noastră de acum, m'aş simţi tare prost... Am s'ascult mai bine de după paravan ce vor discuta doi oameni inteligenţi ca voi.

— Ce prostie! Cum poţi să te simţi prost faţă de un om aşa de cult şi delicat? — o mustră Calinovici.

In dimineaţa aceea, Belavin şedea tolănit într'un fotoliu „Voltaire", în camera lui de lucru. Biblioteci pline de cărţi acopereau în întregime trei pereţi iar deasupra erau aşezate busturi de marmoră ale oamenilor celebri.

Pe masă, în faţa lui, se aflau teancuri întregi de tot felul de reviste şi ziare, răvăşite. De aproape o jumătate de ceas, Belavin, care ori n'avea altă treabă, ori se pasiona în adevăr de ceeace făcea, zădărea, cu o biciuşcă, un prepelicar splendid, cu ochi mai inteligenţi decât ai multor oameni; câinele, ca să-şi înveselească stăpânul, îi arăta prietenos colţii, străduindu-se în zadar să prindă vârful biciuştii cu gura lui înfricoşătoare, sau se trântea pe covorul moale, tăvălindu-se cu mişcări pline de graţie.

Calinovici intră.

— Bună ziua, — îl întâmpină Belavin cu tonul lui prietenos şi, după obişnuitele tânguiri ale amândorora, pricinuite de vremea urâtă din Petersburg, Calnovici începu:

— Ştii că m'am mutat de acolo.

— Da?

— Persoana despre care ţi-am vorbit e acum aici, — adăugă el, zâmbind şi uitându-se în jos.

— Da? — repetă Belavin, privind şi el în jos. — Imi pare foarte bine.

Calinovici spuse apoi cu sfială că el ar dori ca Belavin s'o cunoască pe Nastenca şi deaceea îl roagă să le acorde şi lor o seară.

— Neapărat; chiar astăzi, dacă mă puteţi primi, — răspunse Belavin.

Apoi mai discutară vreo jumătate de ceas despre tot felul de noutăţi şi gazda vorbi pe larg, între altele, despre un articol de fond dintr'o revistă; îl analiză cu fineţea lui obişnuită şi, negăsind în el nimic nou şi serios, exclamă:

— Câtă sărăcie de idei! E uimitor!

— Da, uimitor, — repetă Calinovici.

După ce-şi luă rămas bun, se întoarse acasă.

Belavin chemă un servitor şi-i porunci să fie pregătită trăsura. Avea de gând să facă o plimbare de vreo două ceasuri pe Nevschi, iar pe urmă să ia masa la clubul englez. Aceşti doi oameni, pe care i-am văzut împreună, pot prezenta pentru cititor un fenomen destul de ciudat.

Belavin, pe cât puteai să-ţi dai seama, era prin toate convingerile lui un adevărat romantic, un idealist, sau ziceţi-i cum vreţi, în orice caz un om bogat, care nu fusese în slujbă mai niciodată, sub cuvânt că nu se poate adapta la viaţa de funcţionar. In prima lui tinereţe călătorise mult; cunoştea Roma până la ultimul ei tablou până la cea mai îndepărtată străduţă; străbătuse Elveţia pe jos, trăise şi studiase la Paris, la Londra... Dar numai atât. Cât priveşte viaţa lui, în sine, ea era cum nu se poate mai monotonă şi mai searbădă şi se reducea numai la năzuinţa de a se cultiva mereu — prin discuţii despre frumos, ştiinţă, ori politică — la mese copioase şi veri petrecute la moşie sau în vreo vilă situată totdeauna într'o poziţie încântătoare.

Moşia şi-o gospodărea cu chibzuială şi calm. Cât despre viaţa lui sentimentală, cei mai buni prieteni ştiau numai că fusese îndrăgostit de o fată pe care părinţii n'au lăsat-o să se mărite cu el şi că mai târziu avusese o legătură cu o doamnă foarte drăgălaşă şi deşteaptă, care murise. Dar toate acestea au trecut peste Belavin fără să lase urme; în viaţa lui n'a fost măcar o zi în care să se fi întristat şi părea că n'are niciun motiv să se întristeze.

Pe eroul meu însă, cu toate năzuinţele lui practice, care-i stăteau în fire, îl găsim timp de aproape trei ani într'o stare sufletească cu adevărat-romantică. Care să fie explicaţia? Să fie adevărat că romanticii sunt mai puţin pasionaţi, sau în general, fiindcă sunt mai exigenţi şi năzuesc către un ideal mai rigid, nu au prilejul să se lase târîţi de patimi, şi deaceea se pare că trăesc mai puţin intens şi că se abat mai puţin dela linia lor de conduită?

In aşteptarea lui Belavin, tinerele noastre gazde fac pregătiri; ceruesc podelele din salonaş şi din birou şi aprind lampa pe care au cumpărat-o chiar atunci. Hotărîră apoi ca ceaiul să-l servească Nastenca, adăugând şi ceva lucruri bune, ca să aibă tot dichisul; într'un cuvânt, pregătiră una din acele seri plăcute, cu ceai şi discuţii, atât de obişnuite în lumea funcţionarilor din Petersburg.

— Imbracă-te, rog, cu o rochie de casă nu prea elegantă dar mai drăguţă, — zise Calinovici. Dorea să se poată mândri faţă de Belavin cu iubita lui.

— Da, dragul meu, — răspunse Nastenca, ghicindu-i gândul.

Pe la nouă sună clopoţelul: era oaspetele aşteptat. Calinovici îl recomandă Nastencăi, pe care o prezentă ca stăpâna casei; ea se simţi cam jenată.

— Am vorbit noi mult despre dumneavoastră, încă pe când nu eraţi aici, — zise musafirul cu un ton simplu şi politicos, strângându-i mâna.

— V'a vorbit despre mine? — întrebă Nastenca, aruncând o privire spre Calinovici.

Belavin răspunse cu un „da" plin de înţeles şi se aşează pe un scaun, sprijinindu-se în bastonul lui de preţ.

— Spuneţi-mi, — urmă el, adresându-se Nastencăi ca unei vechi cunoştinţe, — nu e aşa că n'aţi mai fost la Petersburg? Ce impresie v'a făcut? Mă interesează totdeauna să ştiu cum i se pare cuiva care vine pentru întâia oară.

— Până acum am văzut foarte puţin Petersburgul şi vă pot spune că m'a impresionat arhitectura, sau mai bine zis sculptura, fiindcă, în altă parte în Rusia... nici nu ştiu dacă există, sau în orice caz, există în aşa măsură că nici nu prea o vezi; aici însă prezenţa acestei arte se simte din plin şi o întâlneşti la fiecare pas: caii dela pod, sfinxii, statuile de pe case...

Nastenca se silea să-şi exprime gândurile prin consideraţii generale, vădind dorinţa de a vorbi tocmai despre astfel de lucruri, mai inteligente.

— Da, se pare că aşa e! — răspunse Belavin. — Mă controlez acum pe mine însumi! Şi într'adevăr aşa-i... Dar, în treacăt fie zis, ţara noastră nu se întinde pe mile, ci pe sute de grade, şi totuşi nu-ţi poţi face o ideie despre arhitectură, decât dacă vii la Petersburg — aşa ceva nu se poate admite! Suntem o ţară cu prea puţine arte frumoase... mult prea puţine!...

— De când ne tot propunem să mergem la teatru şi nu mai apucăm să ne ducem... şi mi-e grozav de ciudă, — urmă Nastenca.

— Da, să vă duceţi la teatru, să vă duceţi numaidecât, — îi îndemnă Belavin, — dar nu care cumva să nimeriţi la Alexandrinca şi să vă stricaţi prima impresie. Duceţi-vă la opera italiană. Ascultaţi-mă pe mine, opera italiană şi Ermitajul sunt două locuri unde poţi în adevăr să-ţi petreci timpul la Petersburg în mijlocul frumosului.

— Da, şi la Ermitaj, — repetă Nastenca.

— Negreşit. Şi vă mai dau un sfat: să nu începeţi cu şcoala spaniolă, fiindcă-l veţi vedea pe Murillo, după care n'o să vă mai placă altceva: Rafael e foarte slab reprezentat la noi. Şi tablourile din şcoala germană pe care le găsim aici sunt slabe şi neînsemnate... din şcoala franceză poate o să vă impresioneze Poussin, dar Murillo... el exprimă atâta pasiune prin colorit şi mişcare... Doamne! Şi cu câtă sobrietate sunt dozate toate acestea, cu extraordinarul său simţ artistic — inimitabil! Murillo şi bogăţia şcolii flamande... e ceva minunat...

— Sunt tare bucuroasă, — zise Nastenca, emoţionată numai la gândul că le va vedea pe toate. — Nu ştiu, — urmă ea, — cred că nu-s născută pentru muzică, fiindcă n'am ureche, dar teatrul... Ce-i drept, până acum n'am văzut nici măcar teatru mediocru, dar simt că m'aş putea lega cu toată ardoarea de această artă. Şi chiar mi-e necaz pe Iacov Vasilici; acum vreo trei zile a venit la el un tânăr, un oarecare Ivolghin, care-i nebun după teatru, cum spune chiar el, şi vrea cu tot dinadinsul să se facă actor. Dar tocmai deaceea Iacov Vasilici nu vrea să-l vadă! Asta

nu-i nici raţional şi nici nu se potriveşte cu timpurile noastre. — Nastenca vorbea cu o deosebită însufleţire. Belavin o fixa şi o cerceta cu privirea.

— Da, — încuviinţă el.

In vremea aceasta, Calinovici zâmbea.

— Asta-i studentul cela dela teatru, care era atât de atent la ce vorbeam noi, — zise el către Belavin, care înclină capul, arătând că-şi aminteşte... — Tatăl lui e putred de bogat, — urmă Calinovici, — şi l-a înscris la universitate, unde nu face nimic. La început se dădea în vânt după Caratâghin, iar acum, neghiobul, îl studiază pe Shakespeare. A venit la mine când eram bolnav şi a început să facă pe nebunul...

— Ei bine, atunci erai bolnav, dar acuma ce mai ai cu el? — îi luă apărarea Nastenca. — Recunoşti şi tu că năzuinţa lui e nobilă; ăsta nu-i un motiv să-l dispreţuieşti.

Belavin interveni în discuţie:

— Şi mai ales în mijlocul tineretului din Petersburg, care-i atât de rigid, atât de supus convenienţelor sociale, atât de sec şi lipsit de orice aspiraţie care să iasă câtuşi de puţin din comun.

Nastenca întări spusele lui Belavin:

— Da, şi cred că sunteţi de acord cu mine că, dacă toţi se vor purta astfel, vor înnăbuşi într'însul această năzuinţă, în locul căreia se vor cuibări neîncrederea în sine şi lipsa de entuziasm, iar până la urmă aspiraţiile lui vor pieri cu desăvârşire. L-am primit în casă fără să ştiu nimic, dar Iacov Vasilievici nici n'a vrut să se arate... Iar el, mă implora să-i îngădui să mai vină, spunând că lucrul acesta este pentru dânsul o necesitate absolută. Ce rău îmi pare de el! Poate că'n adevăr are talent.

— Ce fel de talent? De unde ai mai scos şi asta! — exclamă Calinovici, cu ciudă. — Nimic nu mă supără mai mult decât bunăvoinţa aceasta dulceagă, atitudinea aceasta calină, care de fapt nu dovedesc decât o lipsă de disciplină morală.

— La mine nu-i nicidecum o lipsă de disciplină morală, ci un sentiment de care-mi dau foarte bine seama, — obiectă Nastenca. — Iată, — urmă ea, arătând spre Calinovici şi adresându-se mai mult lui Belavin, — el ştie foarte bine ce părere proastă aveam eu despre oameni. Dar când m'a lovit o nenorocire cumplită şi am decăzut în aşa hal în faţa opiniei publice, în-

cât se părea că oricine ar putea să-mi arunce piatra, fără să fie pedepsit, nimeni, nici chiar acei oameni pe care îi jignisem cândva, nimeni zic, nu m'a făcut să simt aşa ceva, nici măcar printr'o privire. Atunci am priceput că în fiecare om există o scânteie dumnezeiască, o scânteie de dragoste. Şi de atunci n'am mai urît pe oameni, nu i-am mai dispreţuit.

— O schimbare morală în bine... — observă Belavin.

— Care-i binele? — îl întrerupse Calinovici. — Chiar dumneata eşti un duşman neîmpăcat al răului... Atunci, judecând după cele spuse, ar trebui să-l lauzi şi să-l răsfeţi pe binecunoscutul nostru demnitar.

— Trebue să stârpim răul, să cultivăm binele, — răspunse liniştit Belavin.

— Şi numai atunci veţi urî adânc răul din om, când veţi fi în stare să iubiţi omul pentru acea scânteie dumnezeiască, pentru acel strop de bine, — spuse Nastenca, însufleţindu-se şi bătând cu mâna în masă.

— Bravo! — exclamă Belavin, aplaudând. — Pe cât am băgat de seamă, lui Iacov Vasilici i se pare prea puţin un strop de bine: lui îi place ca totul să aibă un titlu, să fie arătos, să aibă un anumit rang; abia atunci poate să-i acorde încrederea lui.

— Da, aşa-i — îl susţinu Nastenca. — Intotdeauna a avut această înclinare. Aparenţele îl orbeau câteodată şi nu-l lăsau să vadă neruşinarea, care dela început ar fi trebuit să-l revolte. Aminteşte-ţi, de pildă, chiar şi de relaţiile tale cu cneazul, — se adresă ea lui Calinovici care, simţind că discuţia începe să ia o întorsătură umilitoare pentru el, se supără de-a-binelea.

— Staţi, staţi puţin! Am să vă fac îndată plăcerea să vă desfătaţi cu această scânteie dumnezeiască. Am să-i scriu chiar acum acestui june să poftească aici. Aşteptaţi puţin! Să vă sature cu cititul lui! — zise Calinovici cu un ton glumeţ şi totodată înciudat, şi se apucă să scrie bileţelul.

—Dece-l poftești, ca pe urmă să-ţi baţi joc de el? — observă Nastenca.

Belavin aprobă şi el cu o mişcare a capului.

— N'am de gând să-mi bat joc, vreau numai să văd ce-o să faceţi voi, filantropii, pentrucă problema care vă preocupă este de a vă delecta căutând o fărâmă de bine într'o grămadă de

vechituri, problemă pe care niciodată nu veți reuși s'o rezolvați, — răspunse Calinovici și trimise biletul.

Studentul nu se lăsă mult așteptat: nici nu se ridicaseră încă dela ceai și el sosi, radios.

—Vă sunt adânc recunoscător, zise el gazdei.

Calinovici îl prezentă lui Belavin.

— *Monsieur Belavin!* — rosti el, cu ironie.

Studentul era în al nouălea cer.

— Ce bucuros sunt că am fericirea... — începu el, cu sfială, așezându-se lângă noua sa cunoștință. — Poate că Iacov Vasilici v'a spus...

Belavin îi răspunse cu un zâmbet politicos.

— Dar cu Hamlet cum mai merge? — întrebă Calinovici.

— M'am lăsat de Hamlet, — răspunse naiv studentul. — Hamlet, cum foarte bine ați spus și dumneavoastră, e prea adânc și prea subtil ca să-l pot interpreta; acuma vom avea un spectacol de amatori, într'o familie pe care o cunosc. E ceva nespus de plăcut pentru mine și tocmai vroiam, dacă-mi îngăduiți, să vă cer un sfat. Aș vrea să jucăm „Romeo și Julieta". Fără îndoială că nu se poate monta toată piesa, dar eu am propus și țin mult să jucăm câteva scene.

— Și bineînțeles, dumneata îl interpretezi pe Romeo? — îl luă la vale Calinovici.

— Da, însă nu știu cum voi izbuti. Desigur că am încredere în mine, pentrucă, oricum am studiat mult rolul, dar greutatea vine de acolo că niciuna din fetele care iau parte la spectacol nu vrea să primească rolul Julietei.

— Și dece? — întrebă Nastenca.

Studentul strânse din umeri.

— Ele spun că rolu-i greu, că Julieta îl iubește pe Romeo și că-i necuviincios să exprimi pe scenă acest sentiment.

Nastenca surâse ironic.

— Văd că aici e ca și în provincie, — spuse ea adresându-se lui Belavin. — Știu că acolo au vrut să joace într'o familie „*Prea multă minte strică*", și nicio doamnă n'a vrut să ia rolul Sofiei, din pricina legăturilor ei cu Molcialin.

— Aceasta e, în general, soarta spectacolelor de amatori, — zise Belavin.

— Ei, citeşte-ne ceva, — propuse Calinovici, cu scopul vădit de a se distra pe socoteala lui Ivolghin.

— Dacă-mi daţi voie... am adus cartea cu mine, — sări el numaidecât, fără să bănuiască intenţiile gazdei. — Numai că-mi vine greu să citesc singur şi nici nu cred că s'ar putea... Vă rog foarte mult să citiţi rolul Julietei, — zise el întorcându-se spre Nastenca. — *Soyez si bonne!*[1])

— Aşa n'am citit niciodată şi mă tem că voi citi prost, — răspunse ea, uitându-se în treacăt la Calinovici.

— Cred că veţi citi foarte bine, — stărui studentul.

— Fără îndoială! Şi nimeni afară de tine n'ar putea citi rolul Julietei, — adăugă şi Calinovici.

Nastenca clătină uşor din cap, parcă a imputare.

— Bine, fie, — se învoi ea, şi vrând să îndulcească ironia din tonul lui Calinovici, luă cartea, cercetă întâi toată scena care urma să fie obiectul lecturii şi apoi, cu toată seriozitatea, începu să citească.

— Minunat! — exclamă studentul, entuziasmat şi prinse şi el să declame după carte, cu înflăcărare.

Calinovici aruncă o privire ironică Nastencăi şi lui Belavin, dar ei nu-i răspunseră, ba, dimpotrivă, Nastenca începu monologul şi, cu cât înainta, cu atât se însufleţea mai mult şi „intra" mai bine în rol: obişnuită din copilărie să citească cu glas tare, izbuti să redea pasagiul aproape în chip desăvârşit.

— Ştiţi ceva? Dumneavoastră citiţi minunat, aveţi un adevărat talent pentru scenă, — zise în sfârşit Belavin, care în vremea aceasta avusese o expresie, după care nu puteai ghici la ce se gândeşte.

— Sunt foarte bucuroasă! — mărturisi precipitat Nastenca. — Te pomeneşti că mă fac actriţă, — adăugă ea, uitându-se la Calinovici.

— Mai ştii? — zise el.

Studentul ajunsese în culmea exaltării.

— Minunat, minunat! — exclamă el şi, întorcându-se către Belavin, îl întrebă: — Ei, dar eu v'am plăcut? Spuneţi-mi, vă rog, cum am citit?

---

[1]) Fiţi aşa de bună! (N. trad.)

— Nu-i rău! Numai să fii atent la vers: trebue să pătrunzi mai adânc înțelesul și în general să joci cu nerv, ceva mai nuanțat, — răspunse el.

— Da, în adevăr, tocmai aici vreau să ajung și eu, — recunoscu studentul. — Dar dumneavoastră sunteți minunată! — se adresă el către Nastenca. — Și desigur... eu nu îndrăznesc... dar ar fi o adevărată binefacere dacă ne-ați îngădui să vă rugăm să jucați rolul Julietei. Spectacolul are loc în casa unei bune cunoștințe de a noastre, *madame Volmar*... Chiar mâine trec pe la ea și când îi voi spune, fără îndoială, o să fie încântată.

— Vă mulțumesc, dar eu n'am mai jucat până acuma, — pretextă Nastenca, nu cu prea multă convingere.

— *De grâce, soyez si bonne*![1]) Fiți mărinimoasă, sunt gata să vă rog în genunchi! — stărui studentul.

— Nu, nu va juca! — hotărî Calinovici și, ca să curme discuția, se întoarse către Belavin și începu să vorbească cu totul despre altceva.

Dar studentul nu se lăsă; el nu încetă cu stăruințele și o tot ruga în șoaptă pe Nastenca. Ea nu prea era atentă la ceeace-i spunea și, deschizând acel volum, care pentru întâia oară îi cădea în mână, se lăsă furată de lectură.

— Doamne! Ce frumos! — exclamă ea.

Studentul o privea cu înduioșare.

Belavin, din când în când, își oprea asupra ei ochii lui albaștri, visători.

Pe la douăsprezece, oaspeții își luară rămas bun.

In antreu, Belavin îi șopti lui Calinovici:

— Ei, dragul meu, dumneata ai o adevărată comoară...

Calinovici zâmbi, mulțumit de sine, și se întoarse cam îngândurat la Nastenca.

— Ce om minunat trebue să fie Belavin! — spuse ea.

— Da, — răspunse mașinal Calinovici. In clipa aceea gândurile lui erau departe.

---

[1]) Vă implor, fiți atât de bună. (N. trad.)

Scene ca acelea descrise în capitolul precedent se repetară destul de des, şi apropierea sufletească dintre Nastenca şi Belavin era din ce în ce mai vădită. In vremea aceasta, Calinovici se îndepărta de ei, închizându-se în sine. Firea lui nu era făcută să se desfete cu o dragoste senină şi cu o prietenie firească. Iar confortul modest care-l înconjura, îi apărea acum ridicol până la desgust.

Calinovici îşi întorcea cu ură privirea dela vitrinele încărcate cu atâtea lucruri care-ţi luau ochii şi pe care el le socotea strict necesare unui om civilizat. Seara, când trecea pe lângă casele cele mari, luminate feeric, şi când prin geamurile de cristal dela catul de jos, vedea flori şi policandre, candelabre şi tablouri uriaşe în rame aurite — se oprea fără voie şi, scrâşnind din dinţi de invidie şoptea: „Ce frumos e, cât de bine trăesc şi ce noroc pe unii dobitoci!" Tot aşa îl tulburau trăsurile, blănurile scumpe şi, însfârşit, Petersburgul funcţionăresc, în uniformă. I se strângea inima când vedea ieşind din vreo instituţie câte un tânăr, în uniformă de *Kammerherr*[1]), cu trese aurite, decorat cu cruci şi stele. In afară de aceste dorinţe, izvorîte din capriciu şi ambiţie deşartă, îl neliniştea şi o problemă esenţială: banii aduşi de Nastenca aveau să se isprăvească cel mult într'un an; ce se va întâmpla pe urmă? Calinovici nu câştiga nimic, de nicăieri. Din pricina vieţii trândave pe care o ducea, începu să simtă scârbă şi dispreţ faţă de el însuşi. Fire activă, în stare să muncească, nu putea totuşi să-şi câştige o bucată de pâine şi trăia din cele de pe urmă fărâmituri ale averii aduse de iubita lui — săracă şi ea. Povara acestei situaţii nu mai putea s'o poarte; era peste puterile lui. In sfârşit, pentru a face totuşi ceva, se hotărî să-şi calce pe inimă şi să trimită lui Zâcov nuvela lui, implorându-l s'o tipărească şi mai ales să-i dea de lucru la revistă. Nu se simţea însă în stare să ducă el singur lucrarea; îi era teamă că poate va fi nevoit să înghită dela prietenul lui câteva lecţii pline de adevăruri amare. Dar, ca să se scuze, trimise vorbă c'a fost bolnav trei luni de zile şi că nici acum nu iese încă din casă.

Drept răspuns primi un plic îndoliat. Adresa era scrisă de o mână de femeie şi era toată udă de lacrimi. Soţia lui Zâcov îi

[1]) Titlul onorific dela curtea ţarului. (N. red. rom.)

răspundea: „Prietenul căruia-i scrieţi nu mai este: sunt două săptămâni de când a murit; a aşteptat tot timpul să vă mai vadă odată. Nu ştiu ce să fac cu cererea pe care am primit-o. Dacă doriţi, pot să trimit manuscrisul dumneavoastră lui Pavel Nicolaici, care, după moartea soţului meu, pare-se că are de gând să se poarte îngrozitor cu noi..." Calinovici nu fu în stare să citească mai departe; soarta îi dădea cea din urmă lovitură. El ştia că Zâcov, chiar dacă-l jignise, era totuşi singurul om din Petersburg care ar fi putut fi părtaş la necazurile lui şi, cu trecerea pe care o avea, l-ar fi putut sprijini în cariera literară, dacă ea ar fi rămas singurul lui mijloc de trai; acum însă, nu mai avea pe nimeni şi nimic.

Voi toţi, tineri şi bătrâni, care căutaţi la Petersburg slujbe, ocupaţii, pâine, veţi înţelege desigur situaţia eroului meu. Ştiţi poate din experienţă ce înseamnă, în asemenea cazuri, să-ţi pierzi şi cel din urmă reazim, în timp ce în tine clocoteşte revolta, la gândul că aici, în Petersburg, sunt sute de ramuri de activitate, mii de slujbe cu lefuri mari, locuinţe ca în poveşti şi şefi care, dacă vă'ndrăgesc, fac pentru voi orice — în timp ce ţie nu ţi se dă nimic şi numai tu nu eşti primit nicăieri! Calinovici se grăbi să plece de acasă, pentruca Nastenca să nu vadă cât e de desnădăjduit. Câteodată îşi pierdea parcă minţile şi-l năpădeau gânduri absurde: să găsească o pungă cu o sută de mii de ruble, pierdută de cineva, să-şi vândă sufletul pentru bani şi, în sfârşit, să se facă tâlhar la drumul mare, să strângă bani din jaf şi apoi să se întoarcă şi să trăiască din nou în societate.

Deodată în spatele lui răsună un glas: „Iacov Vasilici!" Calinovici tresări: era glasul cneazului Ivan. Peste o clipă, din trăsura elegantă în care se afla, cneazul sări pe trotoar drept în faţa lui.

— Ce mai faci şi cum o duci? Am să-ţi pun o mie de întrebări şi am să-ţi fac o mie de reproşuri. Dar, mă rog, să-mi fi scris măcar un singur rând! — îl asaltă cneazul, strângându-i după obiceiul lui, amândouă mâinile.

— O duc aşa şi aşa. Trăesc la Petersburg, — răspunse el.

— Da, dar spune-mi, te rog, ai vreun serviciu? Scrii ceva?

— Nu, serviciu n'am, iar de scris — mai nimic.

— Da, — spuse din nou cneazul. — Dar, în general, cum o duci? Bine?...

— Așa și așa.

— Așa și așa, — repetă cneazul. — Acum ești de-ai noștri, om însurat.

Calinovici se înroși.

— Nu, nu-s însurat, — răspunse el.

— Cum?... Vorbești serios?... — se miră cneazul, privindu-l drept în ochi. — Atunci ce-i cu zvonurile de pe la noi, că te-ai căsătorit? *Mademoiselle* Godnev e la Petersburg?

— Da, la Petersburg.

— Și e adevărat că nu ești căsătorit?

— Nu sunt căsătorit, — răspunse încă odată Calinovici.

— Hm! — făcu cneazul. — Ce bine-mi pare că te-am întâlnit, — mai zise și, luându-l pe Calinovici de braț, porni împreună cu el. — Uite ce frumos se face Petersburgul: dacă te-ai întoarce peste vreo cinci ani, nici nu l-ai mai recunoaște. Iată, clădirea asta care se ridică... ce minunată are să fie! — sporovăia cneazul, urmărind parcă un gând.

— Sunteți singur aici, alteță, sau cu familia, — întrebă Calinovici, pe care-l cuprinse deodată dorința s'o vadă pe tânăra prințesă...

— Sunt singur. *Mademoiselle* Polina a sosit și ea aici. Mai-că-sa a murit, iar ea se gândește să se stabilească definitiv la Petersburg; eu am venit, între altele, și ca s'o însoțesc, — răspunse cneazul distrat și, gândindu-se parcă la ceva, se opri puțin. — Ești liber astăzi? — întrebă apoi, deodată. — N'ai vrea să iei masa cu mine într'o cârciumioară, și pe urmă să mergem la *mademoiselle* Polina? Locuește într'o vilă, dincolo de Peterhof, una din cele mai frumoase poziții din câte sunt pe lume.

Calinovici tăcea.

— Te rog, — stărui cneazul.

Eroul meu nu lua masa nicăieri decât numai acasă și știa prea bine că Nastenca îl va aștepta toată ziua și va fi îngrijorată; totuși, fără să-și dea seama dece, primi.

— Minunat, minunat! — se bucură cneazul și, chemându-și vizitiul, îl luă pe Calinovici cu el. Cei doi armăsari suri goneau ca vântul pe caldarâmul de lemn. Calinovici simți iar plăcerea de a fi legănat într'o trăsură bună și se trezi în el mândria deșartă că poate sta tolănit pe o pernă moale, privind de sus la mulțimea deasă a trecătorilor.

— Pe Mozscaia, — porunci cneazul.

Se opriră la Dusso. Chiar în cea dintâi sală, îi întâmpină un chelner în frac, cu vestă şi cravată albă, şi cu un şervet pe braţ.

— Bună ziua, Mihailo, — îi spuse prietenos cneazul.

Chelnerul zâmbi satisfăcut şi respectuos.

— Înălţimea voastră a sosit demult? — întrebă el.

— Nu, aiba am venit... Să ştii că ăştia-s toţi tătari! Şi ceea-ce-i mai interesant, e că sunt cu toţii oameni foarte cinstiţi, — zise cneazul, intrând cu invitatul lui în una din încăperile din fund.

Mihailo îi urmă.

— Ei, dă-ne ceva de mâncare, — adăugă apoi, aşezându-se pe canapea cu naturaleţea omului umblat. — Dar te rog numai, nu mâncarea voastră obişnuită.

— Am înţeles, înălţimea voastră, — răspunse chelnerul.

— Să ne faci întâi, numai dacă aveţi carne de viţel foarte bună, câte un cotlet *au naturel*, dar nu cumva să puneţi unt. Apoi cred că aveţi pui.

— Şi încă din cei mai buni, înălţimea voastră: o rublă şi jumătate de argint un pui.

— Ei, da... Să ne dai şi supă, dar nu supa voastră, pe care o gătiţi prost; spune s'o facă *à la tortue*,[1]) ca să fie picantă *Comprenez-vous?*[2])

— *Oui, je comprends*[3]), — răspunse tătarul, hlizindu-se.

— Aş vrea şi ceva peşte.

— Păstrăvi, înălţimea voastră!

— Bine... Adu-ne vin, şampanie; spune s'o frapeze şi mai dă-ne şi o sticlă de vin de Rin. Dar poate, la masă, dumitale-ţi place mai mult vin roşu? — se adresă cneazul lui Calinovici.

— Mi-e tot una, — răspunse el.

— Tot una? De altfel, vinul ăsta-i foarte bun.

— Doriţi vin de cinci sau de opt ruble? — întrebă chelnerul.

— De opt, de opt, dragul meu, — răspunse cneazul.

Chelnerul plecă.

— Da, sunt oameni extraordinar de cinstiţi! — repetă cneazul.

---

[1]) Cu broască ţestoasă. (N. trad.)

[2]) Înţelegi? (N. trad)

[3]) Da, înţeleg. (N. trad.)

Peste o jumătate de ceas masa era gata.

— Nu, n'are aroma care trebue, — zise cneazul, după ce mâncă supa, — şi şniţelele nu-s bune de nimic, dragul meu! — adăugă el, întorcându-se către chelner. — Sunt şi uscate, şi afumate. Asta-i curată barbarie, să dispuneţi în felul acesta de stomacurile noastre! Nu-i aşa? — se adresă el lui Calinovici.

— Da, — răspunse acesta, înciudat că e silit să-i cânte în strună, căci lui îi plăceau grozav toate mâncărurile, mai ales în comparaţie cu supa turbure şi carnea seacă de vită, gătite de bucătăreasa lor, căreia îi plăteau o leafă de trei ruble.

Gustă apoi din vinul parfumat de Rin, care alunecă atât de plăcut pe gât. Gândindu-se că, după prescripţia medicului — ca să se întărească puţin — ar trebui să bea totdeauna asemenea vin, dar că e nevoit să se mulţumească cu madera aceea de şaizeci de copeici, se învenină şi mai rău.

— Să ne dai fructe în loc de prăjituri! Cred că-i mai bine, — zise cneazul.

Şi, când isprăviră masa, sorbi din păhărelul de maraschin, îşi aprinse o ţigară de foi şi se tolăni pe canapea.

— Iacov Vasilici, spune-mi ceva interesant! — începu el; se vedea că are chef de vorbă.

— Pe aici nu se întâmplă nimic deosebit. Dar prin părţile dumneavoastră ce se mai aude? — întrebă Calinovici.

— Ei, doamne! Ce poate să fie interesant în pustietatea noastră! — răspunse cneazul. — De altfel, acum în urmă, am avut multe griji. Cu prilejul morţii venerabilei noastre bătrâne — fără a mai vorbi de durerea pe care ne-a pricinuit-o... a trebuit să limpezesc oarecum treburile. A rămas o avere colosală, cum nu se aşteptase nimeni. Numai bani ghiaţă, în bancnote, s'au găsit în valoare de cinci sute de mii de ruble de argint... e grozav...

Un fior de ghiaţă străbătu trupul lui Calinovici.

— Şi se pare că şi moşia e foarte bună? — se interesă el, făcând o sforţare ca să-şi păstreze sângele rece.

— Uite ce-i cu moşia. Afară de venitul din dijmă, mai are şi cinci mori moderne; şi dacă socotim doar câte trei mii de ruble de argint pentru fiecare moară — asta în anii cei mai proşti — înseamnă că numai de aici revin anual în totul vreo cincisprezece mii de ruble de argint. Şi lângă Moscova mai are o moşie... o

moşie care înainte era socotită fără importanţă, un fleac. Dar se vede că aşa le e dat bogaţilor, să le vină norocul de pretutindeni: s'a hotărît peste noapte ca linia ferată să treacă pe acolo. Unui domn i-a dat în gând să parceleze terenul acesta pentru grădinărie şi acum numai el plăteşte zece mii de ruble bani ghiaţă pe an. Dragul meu, numai o singură parcelă ca aceasta e pentru altul o avere — şi nu cere de mâncare, nu se poate îmbolnăvi, nici reparaţii nu-i trebue. E un venit pentru toată viaţa, de pe urma unui capital veşnic — ceva minunat!

Calinovici îl asculta pe cneaz ca pe un demon ademenitor. Îi tresărea dureros inima. „Şi toate acestea ar fi putut fi ale mele", îi săgeta prin gând.

Când se făcu socoteala, erau de plată treizeci şi două de ruble. Cneazul dădu treizeci şi cinci, spuse chelnerului „opreşte-ţi restul!" şi se ridică.

Calinovici îl urmă.

„Omul ăsta dă bacşiş trei ruble de argint parc'ar da zece copeici, iar eu mă frământ că va trebui să plătesc o rublă de argint vaporul dus şi întors şi, zău că n'aş face fasoane, dacă m'ar lua el pe socoteala lui. Uf! Sărăcie! Cu ce preocupări josnice şi mişelești umpli tu sufletul omului!" îşi spuse cu amărăciune eroul meu şi, ca să nu i se împlinească dorinţa, se grăbi să fie cel dintâi la cassă, să-şi cumpere bilet.

Vaporul ieşi în larg, înaintând cu repeziciune. Mulţimea compactă de călători se îngrămădea voioasă pe punte. Numai Calinovici stătea îngândurat; dar cneazul reluă pe nesimţite discuţia dinainte:

—Bună afacere mai e şi navigaţia asta, dă cincisprezece până la optsprezece la sută. Bine ar fi dacă vară-mea şi-ar învesti banii aici.

— Cum? Banii ei nu sunt plasaţi?

— Nu, — răspunse înciudat cneazul, — sunt depuşi la bancă în chipul cel mai tâmpit şi, orice-ai zice, în secolul nostru de iniţiativă e stupid şi parcă nu te rabdă nici conştiinţa să-i ţii acolo. Dar ce vrei să fac? Ea, ca femeie, deabia s'a hotărît să cumpere ferma aceasta cu loc de pescuit, cu fâneţe, cu vaci, şi-i încântată. De fapt, asta-i numai o jucărie, o picătură de apă în mare, faţă de averea imensă pe care ar fi trebuit s'o valorifice;

şi dacă ar fi să organizezi gospodăria cu mai multă chibzuială, ea ar aduce un venit sigur de o sută de mii de ruble pe an... cât un ducat german!

Lui Calinovici îi tresări iar inima. „Şi toate acestea ar fi putut fi ale mele!" se frământa el mereu.

In vremea aceasta, vaporul se apropie de debarcader; acolo îi aştepta o barcă de serviciu. Părea că totul era menit să-l farmece pe Calinovici. Seara era senină, liniştită şi caldă; soarele, care scăpăta spre asfinţit, strălucea ca o pată de foc peste marea ce se întindea în depărtare şi, poleind-o cu aur la orizont, luneca scânteind peste valurile mărunte. Cei doisprezece lopătari, în cămăşi roşii împodobite cu galoane, începură să vâslească — şi părea că pornesc avântaţi, ca nişte păsări, cu aripile întinse. Pe ţărm începură să se ivească, pitite printre grădini, vile cu stiluri variate. Din unele răzbăteau acorduri de pian, iar prin verdeaţă se zăreau fete drăgălaşe în rochii albe, strânse pe corp. In sfârşit, barca se opri în faţa unei vile: treptele de marmoră ale unui mic debarcader coborau drept în mare.

— *Allons!* — zise cneazul sărind jos, şi-l duse îndată pe Calinovici în aleia grădinii, unde dela primii paşi avură prilejul să admire bogăţiile arhitectonice ale vilelor din împrejurimile Petersburgului; în depărtare, se zărea una din acele căsuţe atât de frumoase, în stil gotic, care se mai văd şi acum în oraşelele din Germania. Cu cât înaintau, cu atât se desfăşura în faţa lor o perspectivă mai largă: ici se ivea o pată pestriţă — un chioşc chinezesc, spre care un podeţ de lemn, ca o jucărie, trecea peste un şanţ; colo, apărea o grotă, sau o boltă întunecoasă de salcâmi, ce ducea undeva departe, iar la intrare, un mic Amor, pe un soclu de piatră, îndrepta spre tine un deget ameninţător, ca şi cum ar fi vrut să te prevină: „Muritorule, nu intra, că vei pieri!" Dar terasa din faţa casei întrecea orice închipuire. Plante asemănătoare cu plopii se înălţau din ciubere uriaşe de lemn, întinzându-şi spre terasă loburile frunzelor lungi; în rondul din mijloc înfloreau trandafiri mari, cât pumnul, încercuiţi într'o coroană de dalii multicolore. Balconul era năpădit de iederă.

In primul salon, o găsiră pe stăpâna casei stând comod pe un divan mic, în faţa unei măsuţe de lucru, aurite. Polina, fiind în doliu, purta o rochie albă şi i se părea lui Calinovici mai tânără şi mai frumoasă, datorită desigur pieptănăturii, inventată proba-

bil anume pentru ea. In faţa ei şedea un bătrân cu faţa gravă şi cu două decoraţii.

— Fac prinsoare că nu ghiceşti pe cine ţi-am adus, — zise cneazul, intrând.

— A *monsieur* Calinovici! Dumnezeule! Ce vânt te-a adus pe la noi? — exclamă Polina, întinzându-i prietenos mâna. — *Monsieur* Calinovici! — îl prezentă ea bătrânului, rostind şi numele acestuia. Calinovici recunoscu unul din acele nume impunătoare care fac să tresalte fără voie inimile muritorilor de rând. Se plecă în faţa bătrânului, cu teamă şi cu stimă în acelaşi timp, şi apoi se aşeză într'o atitudine respectuoasă.

— Am încercat să trec astăzi pe la excelenţa voastră, dar n'am fost primit, — zise cneazul.

Şi în glasul lui se simţea respectul.

— Da, azi am plecat devreme, — răspunse bătrânul cu glas tărăgănat, parc'ar fi spus cine ştie ce mare adevăr.

— Dar baroana? — întrebă cneazul, adresându-se Polinei.

— Vai, baroana m'a supărat grozav astăzi. Inchipueşte-ţi că-l aşteptam pe conte să vină la masă, — răspunse Polina, arătând spre bătrân. — Se anunţase şi baroana. Era ora patru şi nu venea; patru jumătate... ea tot nu se arăta. Mi-era o foame grozavă! In sfârşit, soseşte contele! Bineînţeles, i-am făcut observaţie. Nu-i aşa?

— Da, mi-a făcut observaţie şi încă foarte aspră, — întări bătrânul, zâmbind.

— Dar baroana tot nu venea! — urmă Polina: — In sfârşit, după ora cinci soseşte şi trimisul ei cu o scrisoare, în care spune să n'o mai aşteptăm fiindcă i s'a stricat ceva la trăsurică, şi a jurat să nu vină la vilă decât dacă mână singură.

Contele clătină din cap.

— Adorabilă femeie! Ţin strașnic de mult la ea. Ce drăgălaşă e! *N'est-ce pas?*[1]) — i se adresă Polina.

— Da, *c'est une femme de beaucoup d'esprit.*[2]) O cunosc de când era copilă şi încă de pe atunci avea ceva original în felul ei de a fi. *Une femme de beaucoup d'esprit!* — repetă el.

---

[1]) Nu-i aşa? (N. trad.)
[2]) E o femeie foarte deşteaptă. (N. trad.)

— Da, da! — întări Polina. — Ei, şi dumneata? Spune-mi cum îţi merge? — se adresă ea lui Calinovici, căutând să-l facă să vorbească.

— Zvonul care a ajuns la urechile noastre despre *monsieur* Calinovici e cu totul neîntemeiat, — se amestecă în vorbă cneazul.

— A-de-vă-rat? — făcu Polina, cam emoţionată.

— Cu totul neîntemeiat, — confirmă Calinovici, — cu un aer dispreţuitor.

— Ei, poftim! — scăpă Polina şi apoi căută îndată să schimbe discuţia, punând o întrebare bătrânului.

— Mi se pare c'a sosit baroana, — zise cneazul.

— Ce bine-mi pare! — exclamă Polina.

In clipa aceea intră repede în cameră o femeie minunată şi atât de elegantă, încât îl impresionă grozav pe Calinovici, care nu-şi închipuise niciodată că ar putea cineva să fie atât de bine îmbrăcat.

— *Bonjour, prince!*[1]) — spuse ea. — Doamne! Ia te uită cine-i aici! Bunicule! — exclamă, întorcându-se spre bătrân.

— Iar „bunicule"? — făcu el, dând din umeri.

— Nu, nu, nu eşti bunic, eşti june şi ferice, — răspunse şăgalnic baroana. — *Bonjour, chère Pauline!*[2]) Vai, ce obosită sunt! — zise ea, aşezându-se pe divan.

— Ai venit cu trăsurica? — o întrebă Polina.

— Bineînţeles! Sunt foarte necăjită. Închipuieşte-ţi, în drum spre voi mi-am pierdut o brăţară, nici eu nu ştiu cum. Imi pare foarte rău, mai ales că mi-o dăruise fratele meu. Nesuferita asta de Beauty goneşte ca o nebună: o ţineam strâns şi probabil c'am atins brăţara cu mâneca sau cu mănuşa. Imi pare grozav de rău!

— Şi baronul vă permite să mânaţi singură?

— Când e vorba de mânat, nici nu mă sinchisesc de ce spune el; lasă-l să bombăne.

— Probabil c'a renunţat! — zâmbi cu înţeles bătrânul.

— Cred şi eu! — întări baroana. — Vai, să nu uit, *à propos* de brăţara mea, — urmă ea, adresându-se Polinei. — Ieri sau alaltăieri am fost în oraş şi am trecut pe la *monsieur* Lobri. Mi-a

[1]) Bună ziua, prinţe. (N. trad.)
[2]) Bună ziua, dragă Polina. (N. trad.)

spus că e de acord să-ţi asorteze şi să-ţi transforme toate briliantele tale; şi chiar te rog să nu le dai altuia; omul ăsta e un geniu în meseria lui.

— E posibil, toate? Sunt prea multe, — zise Polina.

— Negreşit, toate, *chère amie!* — răspunse baroana. — Nu ştii ce mult se poartă briliantele. *Rappelez-vous*[1]), — se adresă ea bătrânului, — la balul dela doamna Vronscoi, *madame* Peinar era acoperită toată cu briliante; dar erau aranjate cu atâta gust încât nu supărau ochii şi făceau un *ensemble* fermecător.

— *Vous-avez beaucoup de perles?*[2]) — întrebă bătrânul pe Polina.

— Atâtea că m'am plictisit de ele! — răspunse ea

— Te rog, adu-le să le vedem, — insistă baroana. — *Chère amie, soyez si bonne;* mie îmi plac grozav briliantele şi mi se pare c'aş fi în stare să mă joc toată ziua cu ele, ca o baiaderă.

— Dece? Nu... — se opune Polina.

— Le aduc îndată, — se oferi cneazul.

Baroana îl rugă:

— *Ayez la complaisance!*[3])

Cneazul se duse după bijuterii.

— E ceva! — zise el, trecând pe lângă Calinovici şi dându-i să încerce în mână greutatea casetei.

Polina o descuie, plictisită, scoţând cu băgare de seamă din ea diferite obiecte.

— *C'est magnifique! C'est magnifique!*[4]) — se agita bătrânul, entuziasmat, uitându-se când la cercei, când la briliante, când la colierul de perle.

— Dar ce caraghios sunt lucrate toate acestea, — exclamă baroana, şi ochii-i aruncau luciri repezi. — Ia uitaţi-vă la pieptenele ăsta! Vai! Ce proaste mai erau bunicile noastre! Cum au putut purta asemenea montură?

— Zilele trecute am fost împreună cu vară-mea să evaluăm obiectele acestea, — se adresă cneazul, bătrânului — şi numai

[1]) Vă amintiţi. (N. trad.)
[2]) Aveţi multe perle? (N. trad.)
[3]) Fiţi atât de amabil. (N. trad.)
[4]) Sunt splendide! Sunt splendide! (N. trad.)

pietrele, fără montură, au fost evaluate la suma de două sute de mii de ruble.

— Da, cam așa trebue să fie, — încuviință contele.

Când sfârșiră discuția despre briliante, trecură cu toții în sufragerie să ia ceaiul. Un samovar uriaș de argint, piesă veche, așezat pe o masă rotundă, aduse din nou în discuție același subiect.

— Ce să fac cu argintăria? E grozav de demodată, — se plânse Polina.

— Cât privește argintăria, *chère cousine,* orice ai spune, nu sunt nicidecum de părerea ta. Gândește-te numai la cupele și vasele în stil antic. Ce contur, ce forme minunate! Al Toate sculpturile astea cu scene din viața bacantelor și a gladiatorilor... cu nimfe goale... Cât privește finețea execuției, sculptorii de acum sunt niște ageamii față de cei vechi. Ar fi un adevărat sacrilegiu să transformi lucruri atât de frumoase.

— Vă spun drept că nu știu ce să fac! — zise Polina.

— Cum nu știi? — reluă cneazul. — In viitoarea ta locuință vei avea probabil un cămin, și va face un efect minunat când îl vei împodobi cu această comoară.

— Da, cred că va fi drăguț, dar numai vă rog să nu puneți prea multe piese, ca să nu semene a magazin de argintărie, — observă baroana.

— Sigur că nu-i nevoie de prea multe, e deajuns s'alegi pe cele mai bune. Cum o să le pui pe toate? — zise cneazul. — După campania din Polonia, — șopti el, plecându-se la urechea lui Calinovici și acoperindu-și gura cu mâna, — răposatul general administra moșiile confiscate, așa încât îți poți închipui ce izvor nesecat și pe câte lucruri a putut el să pună mâna.

Conversația continuă pe același ton.

In sfârșit, cneazul îi aminti lui Calinovici c'ar fi momentul să plece, și își luară rămas bun. Polina fu atât de amabilă, încât lăsă pe ceilalți musafiri și-i conduse pe ei până la debarcader.

— Te rog, *monsieur* Calinovici, să nu mă dai uitării, — insistă Polina. — Vino odată și rămâi toată ziua aici, ca să discutăm nestingheriți și să citim ceva împreună. Ce-ai mai scris? Te rog s'aduci tot, când vii, — zise ea.

Calinovici o salută.

Aceeaşi barcă de serviciu îi duse până la vapor.

Marea, luminată de lună, era şi mai frumoasă, dar eroul meu n'o mai băgă în seamă.

— Simpatic contele! — începu cneazul. — Şi unde mai pui că are o trecere nemaipomenită! Ţine grozav de mult la zglobia noastră baroană. In legătură cu aceasta circulă fel de fel de zvonuri, cu toate că nu s'ar putea bănui ceva serios din partea ei; e prea tânără pentru aşa ceva şi face parte dintr'o lume prea suspusă. Dar, în orice caz, are mare influenţă asupra lui. Cu ajutorul ei e uşor să-l înduplecî, şi ea-i destul de accesibilă: îi place să cheltuiască, face datorii, şi dacă ştii s'o iei pe această cale, poţi să obţii multe.

Calinovici asculta cu atenţie cuvintele cneazului, privind posomorît cupola catedralei Sf. Isachie, ce strălucea în depărtare. In provincie se putea conduce după alte principii, mai înalte, mai nobile, mai cinstite; dar, la Petersburg, aşa ceva era aproape cu neputinţă. Din gândurile, din aspiraţiile lui, pierise cu desăvârşire acel avânt poetic care altădată se manifesta în înclinaţia lui pentru ştiinţă, în visurile lui în legătură cu o carieră literară, în simpatia pentru bunul şi blândul Piotr Mihailovici şi, în sfârşit, în dragostea lui pentru energica şi drăgălaşa Nastenca. Acum, toate acestea trecuseră, şi în faţa lui nu vedea decât oraşul de piatră, fără inimă, unde era în mare cinste o singură axiomă — că, în viaţă, banii sunt totul pentru om.

După felul brutal cum sună Calinovici la uşa locuinţei sale, se cunoştea că e supărat; Nastenca nu dormea încă. Veni şi-i deschise.

— Dragul meu! Dar ce-i cu tine? Unde ai fost? Numai dumnezeu ştie ce gânduri negre mi-am făcut.

— Nu trebuia să-ţi faci gânduri negre. Am fost cu câţiva cunoscuţi la Pavlovsc. Nu poţi sta tot timpul numai între patru pereţi! — răspunse rece Calinovici.

— Dar cum aşa, fără să-mi spui nimic? — Te-am aşteptat până acum cu masa, nici n'am mâncat, — zise Nastenca.

— Treaba ta! — făcu în silă Calinovici şi se culcă îndată; avu însă un somn neliniştit: îi apărea în vis când samovarul de argint, când contele, când cele cinci mori, înşirate una după alta.

10

Cneazul ocupa la hotelul „Demut", unul din cele mai mari apartamente. Într'o dimineaţă, împotriva obiceiului său, şedea la birou, numai într'un halat de mătase şi făcea socoteli. Un domn greoi, cu părul roşu, cu un cap de pasăre şi faţa buhavă, stătea în picioare, cu paltonul pe el, lângă cămin, şi se încălzea. Se vedea cât de colo că e străin.

— Cinci ori opt, patruzeci! Excelent! — rupse tăcerea cneazul, încreţindu-şi fruntea lui roşie.

Domnul cel roşcovan, zâmbi mulţumit.

— Bine! — zise el.

— Cred şi eu că-i bine!... Patruzeci la sută... Cred şi eu! — repeta mereu cneazul, şi apoi, după câteva clipe de gândire, începu iar, ca şi când ar fi vorbit singur: — Lipseşte numai capitalul. De fapt, am eu de unde să-l iau. Dar ce să-i faci? Dela rude! N'o să-mi ceară dobândă; o să-mi spună: Ia banii aşa! Dar acest „aşa" e pentru mine ca un cuţit în inimă. Sunt negustor din fire, încât nu dau şi nici nu iau bani fără dobândă. Mă înţelegi, e o ambiţie negustorească.

— Înţeleg, — zise interlocutorul său. — Dar ce facem?

— Fără'ndoială că n'avem ce face; trebue să iau o hotărîre. Aş vrea totuşi s'o fac cu cât mai multă abilitate, ca să nu fiu prea obligat, — răspunse cneazul şi rămase iarăşi pe gânduri.

Intră valetul.

— Înălţimea voastră, a venit domnul Calinovici, — anunţă el.

— Ei drăcie!... Ce i-a trecut prin minte să vie tocmai azi, — zise cneazul supărat. — Poftește-l!

Musafirul intră. Cneazul îl primi cu obişnuita lui amabilitate.

— Bună ziua, Iacov Vasilici, *prenez place*[1]) — zise el. — Dar ce-ai slăbit aşa? Eşti galben ca ceara.

— Nu m'am simţit tocmai bine în vremea din urmă, — răspunse Calinovici, care era într'adevăr foarte schimbat, iar în ochi i se citea o hotărîre ciudată.

— Prost, prost!... — zise cneazul, vădit absorbit de propriile lui gânduri, şi, întorcându-se către domnul cel roşcovan, îl

[1]) Ia loc. (N. trad.)

întrebă: — Şi dac'am începe cele dintâi operaţii după luna Septembrie?

— E târziu! Maşin merg pe mare, şi acum chiar, la loc acela este apă... şi îngheaţă, — răspunse celălalt.

— Ingheaţă... da... şi navigaţia se va opri. — Ei, drace, proastă treabă! — exclamă cneazul.

— Dece sunteţi atât de îngrijorat? — întrebă Calinovici.

— Am de gând să fac o rafinărie de zahăr. *Monsieur* Pembroc, care e englez... are amabilitatea să-mi pună la dispoziţie proiectul dumisale şi, dacă dă dumnezeu să obţinem aprobarea, putem conta cu siguranţă pe un câştig de patruzeci la sută. — In timp ce vorbea, cneazul se uita pe fereastră. — Ne împiedică numai o nimica toată — n'avem bani! — urmă el cu un zâmbet amar. — Şi când te gândeşti că la atâţia oameni milioanele stau neatinse — capital mort! Dar ăştia-s ca şi câinii tolăniţi pe fân: nici ei nu mănâncă şi nici pe alţii nu-i lasă să se înfrupte. Dumneata, ca om de afaceri, — se adresă cneazul englezului, — ştii prea bine ce înseamnă banii în comerţ. Fleac! Doar un mijloc, ca şi hârtia asta de scris, pe care o găseşti oriunde şi oricând. Principalul e iniţiativa, ideia. Dar la noi e tocmai pe dos: poţi să inventezi orice, chiar şi mijlocul de a culege stelele de pe cer, dacă n'ai bani, nu faci nimic!

— Lipseşte creditul, — spuse grav Pembroc.

— Da, lipseşte cu desăvârşire. Cât despre societăţi pe acţiuni, nici nu mai vorbim, aşa ceva e cu neputinţă: le pui mură în gură, le arăţi cât sunt de avantajoase, dar nimic nu poate să-i urnească din loc. Şi atunci, de nevoie, te ocupi cu fleacuri. Eu unul fac negoţ de treizeci şi cinci de ani; şi ce n'am întreprins? Doar că n'am plantat livezi de portocali în taiga! Şi totuşi nu m'am ales cu nimic! Zici bogdaproste dacă scoţi pe an măcar treizeci de mii de ruble.

Calinovici, care stătea ca pe ghimpi şi probabil că nici nu ascultase toată această discuţie, se grăbi să folosească pauza făcută de cneaz.

— Am venit astăzi la dumneavoastră, alteţă, pentru chestiunea care mă interesează, — zise el.

— Ce s'a întâmplat?

— Nu vă pot spune decât între patru ochi, — răspunse Calinovici.

—Bine, — zise cneazul, apoi, muşcându-şi buzele şi închizând puţin ochii, se adresă englezului: — Aşadar, *sir* Pembroc, afacerea noastră rămâne pe vineri.

— Pe vineri?

— Da, pe vineri. Mai termin şi eu cu chestiunile mele personale.

— *Very well*[1])! — zise englezul şi plecă.

— La revedere, *mon ami*! La revedere! — Cneazul îl însoţi şi se întoarse iarăşi la locul lui. — Bun cap! — continuă el. — Doamne, ce oameni minunaţi sunt englezii aceştia. Iată, de pildă, un simplu mecanic ... se îmbată criţă în fiecare seară, dar e tot atât de capabil ca cel mai mare negustor. Te rog, dragă Iacov Vasilievici, spune-mi acum despre ce vrei să-mi vorbeşti?

— Despre o chestiune personală, alteţă, — răspunse Calinovici, încercând să zâmbească. — După cum spuneaţi atunci, Petersburgul e o bună şcoală pentru tineri.

— Bună, foarte bună! — repetă cneazul.

— Prea bună chiar, — urmă Calinovici. — La cele dintâi întâlniri ale noastre îmi venea greu să vorbesc; dar acum sunt într'o situaţie foarte critică.

— Ei, cum adică? Va să zică nu-ţi merge cu literatura? — întrebă cneazul pe un ton puţintel ironic.

— Ce literatură! — zâmbi dispreţuitor Calinovici. — Inspiraţia singură nu-mi dă satisfacţie. Pentru mine literatura reprezintă o muncă, şi încă o muncă din cele mai obositoare, care-ar trebui să fie răsplătită cu bani grei. Dar din păcate nu e cazul.

— Da'de unde bani grei! O nimica toată! Literatură să faci numai din distracţie, ca scriitorii de pe timpul meu, care scriau numai ca să-şi treacă vremea; dar să-ţi faci din asta o meserie — nu-i nici măcar cuviincios.

— N'ai încotro! — obiectă Calinovici şi continuă: — Pentru mine a trecut vremea să mă fac om de ştiinţă şi, de altfel, nu văd ce foloase aş putea trage. Treapta cea mai înaltă la care aş ajunge ar fi cel mult profesoratul.

Cneazul surâse.

— După mine, — zise el, ridicând din umeri, — profesorul universitar nu-i mai mult decât un învăţător, cu singura deose-

[1]) Foarte bine. (N. trad.)

bire că materia lui e mai vastă. Dar, la drept vorbind, ce fel de oameni sunt profesorii aceştia? Eu cred că mai toţi sunt recrutaţi dintre seminarişti. Şi părerea mea este că nici nu pot fi primiţi într'o casă cumsecade. Eu, cel puţin, nu i-am întâlnit niciodată în cercul nostru, nici la Petersburg, nici la Moscova.

Calinovici nu-i răspunse nimic.

— N'am putut obţine nicio slujbă, — reluă el, după câteva clipe, fără să-şi ridice capul. — Aţi binevoit să-mi daţi o scrisoare pentru un domn... M'am prezentat...

— Ei, şi ce-a spus?

— M'a refuzat, sub cuvânt că nu sunt locuri.

— Imi pare rău! Ar fi fost plăcut pentru dumneata să lucrezi la el. E un om încântător.

— M'a refuzat, — repetă Calinovici. — Şi lucrul devine destul de grav când îţi dai seama că ai putere de muncă, aptitudini, dorinţa de a realiza ceva, şi totuşi nu poţi face nimic... Cred că dacă aş avea mijloace şi dacă prin protecţie mi s'ar deschide un drum, n'aş rămâne în urma altora.

— Dar cine se'ndoeşte? — zise cneazul. — E incontestabil... Totuşi trebue să ne gândim la ceva; nu se poate să rămâi în situaţia aceasta... Aş vrea foarte mult să-ţi fiu de folos!

Calinovici şovăi din nou. Avea faţa crispată şi o expresie de suferinţă.

— Acum regret mai mult ca orice greşeala pe care am săvârşit-o atunci când, din bunăvoinţă pentru mine, aţi făcut o aluzie în legătură cu *mademoiselle* Polina... — zise el.

Cneazul îi aruncă o privire. Nu se aştepta nici el ca discuţia să ia o astfel de întorsătură.

— Hm! — Cneazul îşi lăsă ochii în jos, ca şi cum s'ar fi ruşinat. — Da, ai făcut o greşeală, ai făcut o greşeală... — repetă el.

— Poate că acum s'ar putea îndrepta această greşeală, — continuă Calinovici, bătând toba cu degetele în masă, ca să nu se observe că-i tremură.

— Hm! Acum! — repetă cneazul şi, ducându-şi un deget la frunte, închise ochii; tot felul de gânduri îi treceau prin minte. — In general, o greşeală e greu de îndreptat; dar mai ales aceasta, şi mai greu.

— Poate cu ajutorul dumneavoastră va fi mai uşor, — strecură Calinovici.

— Poate! — repetă cneazul. — Totul e în mâna soartei; dar s'au pierdut multe posibilităţi... foarte multe! Pe atunci mai trăia mama Polinei care, fie vorba între noi, era o bătrână cu toane, zgârcită, autoritară, şi era firesc ca fata să vrea să scape de ea şi de plictiseala vieţii de provincie. Acum însă s'au schimbat împrejurările. Afară de asta, sunt sigur că pe atunci te simpatiza, dar acum nu mai ştiu cum stau lucrurile. Iţi aminteşti versurile lui Puşchin: „Cine-i va spune lunei oare: Voesc aici să te opreşti!" Cine va spune unei inimi care, chiar dacă nu e tânără, e totuşi feciorelnică: Fii statornică în iubire. Şi, în sfârşit, Petersburgul de astăzi, o, doamne, dumnezeule! Cât de repede află el tot ce se petrece. Ia priveşte numai câţi generali şi aghiotanţi imperiali roesc în jurul ei...

— Fără îndoială, alteţă, că niciodată n'aş fi îndrăznit să deschid această discuţie; dar de câte ori, în vremea din urmă, am fost pe la *mademoiselle* Polina, ea s'a purtat foarte atent cu mine, ca şi înainte.

— Foarte bine că te-ai mai dus s'o vezi; asta înseamnă că n'am făcut prea rău că v'am reînnoit cunoştinţa; însă, dragul meu, chestiunea e următoarea: dacă începem să discutăm serios această afacere, trebue înainte de toate să fim cu totul sinceri unul faţă de celălalt, şi-ţi spun din capul locului că atât eu cât şi *mademoiselle* Polina ştim foarte bine că dumneata eşti încurcat cu o femeie... Asta nu se poate... Gândeşte-te şi dumneata.

Calinovici se încruntă.

— Alteţă, dacă aceasta constitue o piedică, sunt gata s'o înlătur; vă'nchipuiţi că şi eu am prevăzut... — răspunse el cu glas înnăbuşit.

— Poţi s'o înlături, dragul meu Iacov Vasilievici, prin feluri mijloace, — obiectă cneazul. — Dar, ca om cu experienţă, mai ştiu că se poate întâmpla să te însori din interes cu una, fără să încetezi s'o iubeşti pe cealaltă... Sunt şi cazuri de astea... Nu crezi?

— Alteţă, Petersburgul n'a izbutit să mă strice chiar până într'atât; şi apoi, la întâlnirile din urmă cu Polina, am avut prilejul s'o cunosc şi s'o apreciez.

— Indiscutabil! E o fată excepţională. Dar în orice caz, ca femeie deşteaptă, ambiţioasă şi poate cam geloasă din fire, nu încape îndoială că ea îţi va cere să rupi definitiv vechea legătură. Inainte de toate, mă simt dator să-ţi pun această condiţie, deoarece fericirea Polinei mi-e tot aşa de scumpă ca şi a propriei mele fiice.

— Vă înţeleg foarte bine, alteţă! — încuviinţă Calinovici.

— Acum, în ceeace mă priveşte pe mine, — zise cneazul ridicându-se şi închizând uşa, — în ceeace priveşte amestecul meu în această chestiune, — urmă el aşezându-se din nou, — vreau să te întreb dacă te-ai desbărat de apucăturile dumitale studenţeşti care, între noi fie vorba, nu sunt decât nişte aiureli. Pentru mine, lucrul acesta e de o mare importanţă.

Calinovici îşi lăsă ochii în jos. Înţelegea foarte bine că pentru reuşita cauzei lui trebuia să se lepede cu totul de lucruri care, împotriva voinţei sale, mai dăinuiau în sufletul lui.

— Alteţă, nu mai sunt cel ce-am fost ... — îl asigură el.

Cneazul zâmbi ironic.

— Şi Platon Mihailovici îi spunea lui Ceadschi[1]) că nu mai este acelaşi! — obiectă el. — Iţi spun drept că mi-e teamă să intru în relaţii intime cu dumneata, ca nu cumva să mă pomenesc din nou într'o situaţie delicată, ca atunci când ai binevoit să mă înjoseşti dela înălţimea moralităţii dumitale şcolăreşti... In orice caz, n'aş vrea să mai am parte vreodată de un perdaf ca acela!

— Nu mai sunt ce-am fost... — repetă Calinovici.

Cneazul rămase puţin pe gânduri.

— Bine, fii atent, te cred, — zise el. — Cel dintâi cuvânt al meu e că sunt *negustor*, adică un om care nu întreprinde o afacere, dacă ea nu-i aduce un câştig sigur; afară de aceasta, când cineva îmi răpeşte timpul şi când fac cuiva un serviciu, e ca şi cum mi-ar lua bani peşin... Sunt atât de prins cu treburile mele personale, încât, dacă mă ocup cu altceva, trebue negreşit să-mi neglijez afacerile şi să sufăr astfel o pagubă sigură. Asta în primul rând. In al doilea rând: influenţa mea asupra Polinei poate că-i mai mare decât îţi închipui... Desigur că aceasta se datoreşte în oarecare măsură vechii noastre cunoştinţe, apoi legăturilor de rudenie, interesului pe care l-am arătat totdeauna pentru trebu-

[1]) *Ceadschi* — e diformat: corect — *Ceatchi*. (N. red. ruse)

rile lor şi, în sfârşit, prieteniei noastre atât de strânse. N'a fost bărbat care să-i fi plăcut Polinei şi eu să n'o fi ştiut. Sunt sigur că ea nu s'ar decide niciodată să se căsătorească, fără să fiu şi eu de acord; ba mai mult: pot să-ţi spun că, dacă ea ar fi cam nehotărîtă, tot de mine ar depinde ca să se aplece balanţa. Şi, în sfârşit, în al trielea rând: oricine se va căsători cu ea, va avea un venit anual de aproape şaizeci de mii de ruble, adică, dragul meu, s'ar putea socoti ca un prinţ domnitor ... încât, pe cinstea mea, nu-i mult dacă pentru această afacere aş lua vreo cincizeci de mii de ruble de argint; iar pe de altă parte, zău c'ar fi o prostie din partea mea să-mi ofer serviciile gratuit. Am patru copii şi, dacă n'aş mai fi ciupit câte un gologan pe ici-pe colo, demult aş fi dat faliment; iar în faţa unui astfel de raţionament, cade orice morală. N'ai decât să mă judeci cum vrei, dar altfel afacerea nu se face nici pentru dumneata, nici pentru nimeni altul pe lume, — încheie cneazul şi se lăsă ostenit în fotoliu.

Oricât se îndoise până atunci Calinovici de cinstea cneazului, dar o asemenea propunere întrecea tot ce-şi putuse închipui despre el. Iar pe deasupra îl mai pândea o primejdie şi din altă parte.

— N'am atâţia bani, alteţă, — răspunse el.

— O, doamne! Doar nu-s nebun să mă bizui pe banii dumitale, pe care ştiu bine că nu-i ai! — izbucni cneazul. Chestiunea se pune altfel. E vorba numai despre un singur lucru: dacă eşti de acord cu condiţia pe care ţi-am pus-o — bine; dacă nu eşti de acord — iarăşi bine.

— Sunt de acord, — răspunse Calinovici.

— Atunci suntem înţeleşi, cu toate că la drept vorbind, nu pot făgădui nimic, înainte de a şti care-i părerea Polinei: dacă va fi de acord şi dânsa, am să-ţi mai propun unele amănunte, pe care am să te rog să le accepţi.

— Când aş putea să ştiu, cneazule, care-i soarta mea? — întrebă Calinovici, ridicându-se şi luându-şi pălăria.

— Chiar mâine. Astăzi mă duc la Peterhof şi mâine o să am cinstea să-ţi dau răspunsul, domnule viitor proprietar al unei averi de milioane... Minunat lucru, — zise cneazul, însoţindu-i şi strângându-i mâna.

Prevăd potopul de învinuiri care, pe bună dreptate, se va abate asupra lui Calinovici; întru apărarea eroului meu, mă con-

sider însă îndreptăţit să aduc la cunoştinţa cititorului numai câteva cazuri, pe care eu însumi le-am întâlnit în viaţă. Aşa, de pildă, dumneavoastră, doamnă Maianova! Din încântătoarea dumneavoastră guriţă nu ies, precum se ştie, decât cuvinte pline de înaltă noblеţe şi dreptate; totuşi, în salonul dumneavoastră aristocratic, unde în modesta mea persoană era admis uneori şi un scriitor, povesteaţi odată cu un ton pătruns de cea mai caldă aprobare, că excelentul dumneavoastră *beau-frère*[1]) a făcut o minunată partidă. Din întâmplare, cazul excelentei dumneavoastră rude era identic cu acesta. Iar dumneata, care eşti considerat ca un adevărat Aristide[2]) al zilelor noastre, dumneata, prietenul nostru, la ale cărui prânzuri ne desfătam cu nesaţ, dumneata n'ai nimic pe suflet? Ştie o lume cum vreme de zece ani ai tras cu iscusinţă sforile, pentru a pune mâna pe o moştenire. Zece ani — asta e ceva mai grav decât să treci o singură dată peste conştiinţa ta. In schimb, de acum înainte putem fi siguri de calitatea prânzurilor pe care ni le vei oferi. Voi, generaţia tânără, care încă nu cunoaşteţi bine viaţa, dar care în schimb vă daţi foarte bine seama de strălucirea şi vraja banului, veţi avea voi oare îndrăzneala să rostiţi împotriva eroului meu cuvântul „vinovat"? Iar pe voi, bătrânii, care admiraţi numai eroii virtuoşi, nici nu vă mai iau ca judecători. Afară din locaşul dreptăţii! Viaţa voastră e pătată de lucruri şi mai urâte! N'aţi visat decât să dobândiţi, prin orice mijloace, moşii bine înzestrate, case solide şi vile încântătoare. Acum vă rugaţi lui dumnezeu, ca şi copiii voştri să urmeze aceeaşi cale. Şi dacă-i vorba să învinuim pe cineva, apoi n'avem decât să învinuim veacul nostru, cu atât mai mult cu cât această noţiune e abstractă! Totul gravitează în jurul unui singur focar. Uitaţi-vă: până şi în Europa civilizată şi umanitară, cavalerii s'au transformat în simpli negustori, iar bursa a luat locul arenelor!

Cât despre eroul meu, pot să spun măcar atât: suferea sincer şi adânc. Intorcându-se dela cneaz, starea lui sufletească era aceea a unui om care a săvârşit o crimă. Mergea pe bulevardul Nevschi, unde la tot pasul întâlnea domni liniştiţi şi veseli, dintre

---

[1]) Cumnat. (N. trad.)

[2]) *Aristide* — 530-470 — înaintea erei noastre — om politic grec, supranumit *cel drept*. Numele lui simboliza integritatea vieţii politice şi patriotismul. (N. red. rom.)

care mulţi, fără îndoială, aveau pe conştiinţă fapte de o mie de ori mai mârşave. Acasă, Calinovici îl găsi pe Belavin. Nastenca era plânsă şi ţinea în mână o scrisoare. Fără s'o ia în seamă, strânse în tăcere mâna prietenului său şi se aşeză pe un scaun.

— Chiar acum am primit scrisoarea, — zise Nastenca. — Tata a murit.

Calinovici se uită la ea şi se îngălbeni. Ea îi întinse scrisoarea. Era dela Pelagheia Evgrafovna, care rămăsese pe drumuri, pentrucă moşioara fusese vândută în urma procesului intentat de către dirigintele poştei. Scria cu slove stâlcite cum bătrânul se plânsese mereu, până în ultimele clipe, că fiica şi ginerele lui nu mai veneau. Menajera mai spunea că aceasta i-a grăbit sfârşitul... Calinovici tresări.

— Numai asta ne mai lipsea! — izbucni el disperat.

Nastenca, pierdută, căta stăruitor în ochii lui, aşteptând o vorbă de mângâiere, dar el tăcea. Belavin îl cerceta şi el cu privirea.

— Rămâne de văzut cine-i mai de plâns; cel care moare sau cei care-şi duc viaţa înainte? — zise el, încercând să-i dea curaj Nastencăi.

— Pe mine, Mihailo Sergheici, la drept vorbind, nu asta mă zdrobeşte. Ştiam că tata îşi trăise traiul... Am să mă rog pentru sufletul lui şi am să-i fac pomeniri. Dar aş fi dorit să-l mai văd odată înainte de a muri... Parcă presimţeam ceva şi în vremea din urmă mă tot trăgea inima să mă duc la el; dar Iacov Vasilievici n'a putut... aşa că nu mi s'a împlinit dorinţa.

Aceste vorbe picurară otravă în inima lui Calinovici. Ca de obicei, suferinţele mari se manifestau la el printr'o izbucnire de mânie.

— Cum poţi spune că doreai să pleci, când în timpul din urmă te pregăteai să faci teatru? — întrebă el.

— Nu ţi-e ruşine să vorbeşti aşa? Vai, Jacques, Jacques! — îl mustră Nastenca şi, zâmbind cu tristeţe, se adresă lui Belavin: — Inchipuiţi-vă că s'a supărat fiindcă studentul venea şi mă tot ruga să joc, şi fiindcă m'am dus şi eu odată la teatru... Mi-a plăcut aşa de mult! Ce-i drept, vroiam să joc. Găsiţi că e ceva stupid sau ridicol? Dac'aş dori bunăoară să cânt la pian, sunt sigură că n'ar spune nimic, fiindcă-i un lucru admis şi fiindcă la pian cântă şi prinţesele lui. Dar numai pentru simplul motiv

c'am îndrăznit să-mi exprim dorința de a face teatru... de două săptămâni îmi spune într'una vorbe jignitoare și până și în clipa asta, groaznică pentru mine, n'a uitat să-mi facă mustrări.

— Nu-ți fac mustrări, dar spun ce-a fost, — o întrerupse Calinovici. — Era de așteptat c'o să moară, și dacă pentru tine e atât de dureros, era mai bine să nu fi plecat de-acasă, — mormăi el printre dinți.

— Și pentru asta tot eu sunt vinovată! Doar tu singur mi-ai scris...

— Nu ți-am scris să vii, — rosti Calinovici cu glas înnăbușit.

Nastenca nu mai putu răbda:

— Cum poți vorbi așa? — izbucni ea, plesnindu-și palmele: — O să te pedepsească dumnezeu pentru mine, Jacques! Să vă spun sincer, Mihailo Sergheici; sunteți prietenul lui; vorbiți-i... Nu știu ce-i cu dânsul dela o vreme: mă chinuește... ironiile acestea... disprețul... lipsa de respect față de mine... Mi se pare că deabia așteaptă să mor. Mă rog într'una lui dumnezeu: Doamne! învață-mă cum să mă port cu el! L-ați auzit și dumneavoastră... ce-i în stare să spună, în clipa când îmi plâng părintele, pe care l-am pierdut.

Nastenca nu mai putu continua și, izbucnind în plâns, se duse în odaia ei.

— Jelește-te! Jelește-te la oameni! — strigă în urma ei Calinovici.

— Ascultă, Iacov Vasilievici, purtarea dumitale e îngrozitoare, — vorbi în sfârșit Belavin, care până atunci tăcuse. — De-ce o chinuești pe femeia asta? Cu ce-a greșit, ce-a făcut?

— Dă-mi voie să-ți spun, Mihailo Sergheici, că dumitale ți-e îngăduit mai puțin decât oricui să judeci în asemenea chestiuni. Nu ți-ai câștigat niciodată o bucată de pâine cu munca dumitale și nici n'ai avut vreodată de-face cu o femeie capricioasă.

— Unde vezi capricii? — întrebă Belavin.

— Știu eu unde! Și dacă mă supăr și turbez, e pentrucă eu sunt îndreptățit s'o fac, dar ea nu! — strigă Calinovici furios și trecu în camera lui de lucru.

Plânsetele Nastencăi se auzeau din ce în ce mai tare. Belavin, revoltat și mâhnit până în adâncul sufletului de toată scena

aceasta, rămase câtva timp pe gânduri, după care se ridică şi se duse la Calinovici.

— Ascultă, — zise el, intrând. — Nastasia Petrovna nu se simte bine. Trimite cel puţin după doctor.

— Avem servitori; n'au decât să se ducă ei! — răspunse Calinovici.

— S'ar putea ca doctorul să nu vrea să vină, când îl chiamă un servitor şi, la urma urmei, după ce doctor să trimitem? Mai bine mă duc eu.

— Mă rog, dacă n'ai altceva mai bun de făcut... — răspunse Calinovici.

Belavin ridică din umeri şi plecă. După o jumătate de ceas se înapoie cu doctorul.

Calinovici nici nu se arătă. Se sili din răsputeri să păstreze aceeaşi atitudine de indiferenţă monstruoasă, ştiind bine că pentru Nastenca aceasta nu însemna nimic faţă de ceeace o aştepta în viitor.

11

Amurgea. Pe la ceasurile şapte, Polina şedea la debarcaderul ei de granit şi privea printre gene în depărtarea albăstruie a mării. Bucurându-se de libertatea vilegiaturii, purta o rochie largă de muselină, care cădea, în bogate cute vaporoase, pe piatra tare şi grosolană, acoperindu-i pantofii brodaţi cu aur. O mantilă de hermelină, aruncată pe umeri, o apăra de briza umedă a mării. Imbrăcămintea aceasta îi dădea Polinei mai curând aerul unei femei mature şi cu câţiva copii, decât al unei fete tinere. In depărtare se zărea o barcă.

„Mi se pare că-i el!" îşi zise Polina, mijindu-şi tare ochii.

Venea cneazul. In câteva minute ajunse la debarcader.

— *Bonjour*! — strigă el. Apoi, fără altă introducere, o întrebă: — Eşti singură? — Şi sări din barcă.

— Da, singură.

— Minunat! Avem de vorbit ceva foarte important... Să mergem!

— Să mergem. Vai! Ce obosit arăţi!

— Grozav! Toată ziua mi-am bătut gura! — exclamă cneazul intrând în salon şi trântindu-se într'un fotoliu.

Polina se așează în fotoliul de alături.

— Și ce-ai făcut? — întrebă ea.

— Ce-am făcut? Mai întâi am vorbit cu un domn despre afaceri, pe urmă cu un altul, și de data asta numai despre tine.

— Cum așa?

— Uite așa, te cere în căsătorie.

Polina se înroși puțin.

— Fleacuri! Cine-i? — întrebă ea.

— Tot cel vechi... Calinovici! — răspunse cneazul și își plecă ochii.

Polina zâmbi.

— Demult caută să mă iscodească, — continuă cneazul cu un aer de nepăsare, — dar în sfârșit astăzi mi-a vorbit deschis și m'a rugat să aflu părerea ta.

Polina tăcea, îngândurată, și-și mângâia hermelinele.

— Nu-i un mire prea strălucit pentru Petersburg, — zise ea.

— Da. De altfel... — începu cneazul, dar se opri. — Și, de fapt, nu-i nevoie să-ți spun eu; cum o să-ți dicteze inima, așa are să fie, — adăugă el, după o scurtă tăcere.

Polina zâmbi cu amărăciune.

— Ce poate spune biata mea inimă? — zise ea, acoperindu-și ochii cu mâna: — Știi și tu că în viața mea am iubit un singur bărbat — pe tine! Și oricine ar fi acela cu care m'aș mărita, ar însemna să-mi bat joc de căsnicie.

Din nou cneazul își lăsă privirile în jos.

— Nici vorbă că am fost lipsită de judecată atunci, ca o fetiță, — continuă Polina. — Dar prea multă minte n'am nici acum; de când mă știu, nu mă gândesc și nu visez decât la un singur lucru: că odată, ai să fii și tu liber.

— Vezi bine, draga mea, că asta nu s'a întâmplat. Ce pot să fac? — exclamă dânsul.

Polina oftă.

— Știu că nu s'a întâmplat, — rosti ea cu tristețe. — Desigur că pe atunci, când duceam o viață așa de grea lângă mama, când eram parcă legată de mâini și de picioare, m'aș fi măritat cu oricine, dar acum... nu știu... Mi-e frică să-mi pun lanțuri noi. Și pentru ce?

— Lanțurile există oricum, — răspunse cneazul. — Să te înfunzi iarăși în pustietatea noastră dela țară, în plictiseală și

bârfeli — ar fi o crimă... Să mă mut eu la Petersburg, nu-mi permit afacerile. Aşa că-i tot una. Tot nu putem trăi unul lângă altul.

Polina rămase pe gânduri.

— Dar ceeace găseai tu că nu-i prea strălucit în această căsătorie, — accentuă cneazul, — mie mi se pare tocmai foarte potrivit, deşi nici vorbă că aşa cum se prezintă lucrurile astăzi, ai putea găsi un om cu situaţie şi avere... Dar, *chère cousine,* nu se ştie cum ar privi omul acesta trecutul tău şi cum s'ar purta în viitor. Poate că în cazul acesta ţi-ai pune într'adevăr lanţuri, şi încă mult mai grele decât cele dinainte.

Polina se înroşi, cufundată în gânduri.

— Cu totul altfel stau lucrurile cu domnul acesta, — îşi urmă cneazul vorba. — Noi îl culegem de pe drumuri, gol şi flămând, aproape un cerşetor; el ne va rămâne îndatorat pentru toate. Şi cum nu-ţi dă nimic, va trebui, vrând-nevrând, să închidă ochii asupra multor lucruri — apoi, chiar dac'ar vrea să te împiedice dela ceva, va sta în puterea ta să-i iei tot ce i-ai dat.

Prin capul Polinei se perindau tot felul de gânduri.

— Şi ce i-a venit tocmai acum? Iţi mai aduci aminte de cele discutate cu el prima oară? — întrebă ea.

— Fleacuri! O dragoste de student pentru o fată şi atâta tot!

— Vezi însă că durează. Femeia asta-i aici!

— Femeia asta, — zise cneazul cu un surâs ironic, — şi-a dat arama pe faţă. Mi se pare că pentru dânsa el a trecut acum pe planul al cincilea; şi de altfel asemenea legături nu prea contează. In sfârşit, aceasta-i prima condiţie pe care i-am pus-o. Fleacuri!... Totul e să-ţi placă ţie, pentrucă, oricum, vei fi soţia lui, iar el va fi soţul tău; şi ăsta-i lucrul cel mai important.

— Iţi spun drept că îmi place mai mult decât oricare altul; dar am suferit atât de mult până acum, încât am impresia că nu mai sunt în stare să simt ceva pentru un om. Dar, la urma urmei, — adăugă ea după o clipă de gândire, — e un om deştept, şi am putea să-l facem să-şi ia o slujbă.

— Negreşit! Are să-şi ia o slujbă! — răspunse cneazul. — Şi, în definitiv, mai e şi scriitor. Şi dacă domnii aceştia nu reprezintă nimic atâta timp cât sunt săraci, când ajung însă oameni cu stare — mai ales în secolul nostru de cultură — pe cinstea

mea că-i tot atât de onorabil să fii nevasta unui scriitor, ca şi a unui general.

— Fără îndoială! — încuviinţă Polina.

Cneazul îşi dădea foarte bine seama că, în ceeace o privea pe mireasă, chestiunea era ca şi pusă la punct; dar el mai vroia ceva.

— Nu ştiu cum ai să judeci tu, — reluă cneazul, — dar eu mă gândesc că, deoarece ai să trăeşti la Petersburg, în cercul tău de oameni cu situaţii care de care mai strălucite, ar fi bine să nu-l prezinţi drept un om sărac. Lasă-l să apară ca un om cu stare. S'ar putea da sfoară că-i vorba de o dragoste veche, cu care maică-ta nu era de acord, fiindcă el n'are niciun titlu, dar că, firește, pentru tine asta nu poate fi o piedică: te măriţi cu el. Minunat! Totul se poate aranja foarte uşor: îi dărueşti o părticică din averea ta şi-i dai astfel posibilitatea să se ridice în aşa fel, încât nimeni nu va putea bănui nimic... Aşa trebue făcut...

— Da, se poate face, — încuviinţă Polina.

— Ba chiar trebue să se facă, — stărui cneazul. — Cu atât mai mult, cu cât în felul acesta se va pune capăt tuturor bârfelilor şi nimeni nu va mai comenta cum şi dece te căsătoreşti. Răspunsul va fi foarte simplu: mirele e un om tânăr, inteligent, instruit, cu avere — vă potriviţi deci foarte bine... Cât despre el, dac'ar fi ca mai târziu să vină la noi cu pretenţii, putem să-i spunem pe şleau: „Stimate domn, ai primit bani, aşa că nu-ţi rămâne decât să taci".

Polina stătea iar adâncită în gânduri.

— N'am dreptate? — încheie cneazul, întinzându-i mâna.

Ii întinse şi ea mâna.

— Ce să-i spun acestui domn? — o întrebă el, privind-o galeş.

— Vai... nu ştiu... Zău, nu ştiu... — repetă Polina. — Spune-i ce vrei, mi-e tot una.

— Va să zică *da*! Nu-i aşa?

— Fie şi *da*!

Cneazul se şi ridică, îndată.

— *Adieu*, — zise el.

— Unde pleci? Mai stai!

— Nu, nu pot, trebue să plec. *Adieu*.

— *Adieu*, — repetă Polina şi, când cneazul îi sărută mâna, ea nu se mai putu stăpâni; îl strânse în braţe şi-şi lăsă capul pe umărul lui.

Lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraji.

— Mi-e frică, dragul meu, mi-e frică! — şopti ea.

— Iţi aduci aminte de vechea noastră înţelegere? Dacă te măriţi, să fie fără lacrimi, — o dojeni cneazul, ameninţând-o cu degetul şi îndepărtând-o uşurel. Rosti apoi încă odată, „*Adieu*“ şi plecă grăbit.

Adeseori, foarte adeseori, mai târziu, Polina avea să se întrebe cum de s'a putut hotărî atât de uşor la această căsătorie, fără să se gândească nicio clipă la ceeace face. Nici vorbă că şi ea, ca orice fată, vroia să se mărite, şi fără îndoială că vechea ei dragoste pentru cneaz nu mai era aceeaşi ca înainte, iar în timpul din urmă, când începu să-şi dea seama cât e de interesat, aproape că se temea de dânsul. Calinovici îi plăcea; era deştept şi chiar îi semăna puţin: slab, palid şi blond ca şi ea. Cam aceste motive o determinaseră, cel puţin în primele cilpe, să facă un pas atât de important. „Soarta şi iar soarta!“ îşi zicea ea mereu: soarta pe care omul antic credea că trebue s'o înfrunte şi, pe această temă, îşi construia în mod conştient intriga tragediilor sale.

Cum ajunse la Petersburg, cneazul trecu mai întâi pe la englez, pe care ca de obicei, îl găsi beat, dar cu mintea limpede.

— Ei, ce mai e nou, *sir*? — întrebă el. —Afacerea e ca şi făcută; până într'o lună o s'avem cincizeci de mii de ruble bani ghiaţă... înţelegi?

— Da, înţeleg. Asta forte bine, — răspunse englezul.

— De bine, ştiu că-i bine! — zise cneazul, pe gânduri. — Dar vorba-i, — urmă el, plescăind din limbă, — că eu am jertfit aici un izvor de care puteam să mă folosesc toată viaţa şi a trebuit să mă mulţumesc numai cu aceste cincizeci de miişoare! Ce să fac? Nu pot altfel! Asta mi-e firea: odată ce mi-am băgat ceva în cap, nu mi-o poţi scoate, orice-ai face.

— Dacă mata fi la Londra, mult afaceri pot să ai; mata mult minte.

— Da, am şi eu un pic de minte... Dar dumneata, tăicuţule, fă bine de te culcă şi trage-i un pui de somn; mâine trebue să începem intervenţiile pentru obţinerea aprobării.

— Bine, eu doarme mult, — răspunse Pembroc.

— Hai, la culcare, la culcare! — stărui cneazul.

După ce puse lucrurile la cale cu englezul, se înapoie la hotel, unde fu foarte surprins găsindu-l pe Calinovici, care-l aştepta posomorît şi palid

— Ce s'a întâmplat, Iacov Vasilici? — întrebă cneazul. — Chestiunea dumitale merge chiar mai bine decât mă aşteptam. Polina a consimţit aproape.

Calinovici se îngălbeni şi mai rău. Cneazul observă turburarea lui:

— Dar ce-i cu dumneata? Arăţi tare prost... Poate nu te simţi bine?

— Nu, n'am nimic — răspunse Calinovici. — Femeia despre care v'am vorbit, nu ştiu... nu pot s'o părăsesc, — izbucni el cu glasul înnecat de lacrimi şi, apucându-se cu mâinile de cap, se trânti pe canapea.

De rândul acesta, îngălbeni cneazul.

— Fii serios, dragul meu! Ce înseamnă asta? Cum se poate aşa ceva? O iubeşti chiar atât de mult? Intr'adevăr?

— Nu ştiu! O iubesc şi-o urăsc totodată, e tot ce pot spune, — izbucni Calinovici ca ieşit din minţi.

— Nici una, nici alta nu-i de înţeles, — replică cneazul. — S'o urăşti n'ai pentru ce, dar nici să te neliniştesti prea mult n'ai motiv. Slavă domnului, în ziua de azi femeile nu mai mor din dragoste.

— Unele mor! — strigă Calinovici. — Dumneavoastră nu sunteţi în stare să înţelegeţi, pentrucă în adevăr prinţesele dumneavoastră nu prea obişnuesc să se omoare; dar în celelalte clase sociale, slavă domnului, se mai văd asemenea întâmplări. A mai vrut odată să se omoare, şi numai pentrucă nu-i scrisesem.

Cneazul sta cu mâinile încrucişate şi-l asculta.

— Numai pentru atâta? Nu mai spune! Asta-i în adevăr foarte impresionant.

Calinovici îşi ieşi din fire.

— Vă rog să încetaţi! Cinismul dumneavoastră e în general de prost gust, şi în cazul de faţă e cu totul ne la locul lui Nici nu vă daţi seama cât de mult vă coborîţi, vorbind în felul acesta, — îi aruncă în faţă, furios, Calinovici.

Cneazul dădu din umeri.

— Să presupunem, — răspunse el, — că mă cobor, fiindcă înţeleg dragostea altfel de cum o înţelegi dumneata; dealtminteri, vârsta mea îmi dă oarecare drepturi. Dar acum să stăm de vorbă ca doi oameni cinstiţi. Ce vrei să faci? Gândeşte-te bine! Nu mai departe decât astăzi vii şi-mi spui că fata-ţi place, mă rogi să-i comunic c'o ceri în căsătorie; îţi aduc un răspuns aproape afirmativ, pentruca după aceea să-mi spui c'o iubeşti pe cealaltă şi că n'o poţi părăsi... Oricum ai lua-o, dar astea-s fapte de nebun: cu dumneata nu numai că nu poate nimeni să facă vreo afacere, dar nici măcar nu poate să stea de vorbă. Dracu' ştie ce-o mai fi şi asta, — încheie cu demnitate cneazul.

— Da, sunt aproape nebun! — izbucni Calinovici. — Dar doamne! Dac'ar cunoaşte ea chinurile mele, cu siguranţă că m'ar ierta. Înţelegeţi ce-i în sufletul meu? Iadul, nu altceva! Fie-vă milă de mine! — strigă el, bătându-se cu pumnii în piept.

— Înţeleg perfect toate acestea, — răspunse cneazul, — şi susţin că tot răul vine dela educaţia prostească din universitate, unde vi se împuiază capul cu tot felul de idei minunate şi înduioşătoare, dar care nu pot fi aplicate niciodată în viaţă. La nemţi, cel puţin studenţii îşi fac de cap numai atâta timp cât sunt în universitate, dar cum îşi isprăvesc studiile, ajung oameni de treabă. La noi însă, universităţile strică pe oameni pentru toată viaţa. In situaţia dumitale, niciun *junker* din regimentele de gardă n'ar sta pe gânduri, măcar o clipă fiindcă lucrurile astea nu fac nici două parale; iar dumneata, om inteligent şi cult, nu vrei să te ridici câtuşi de puţin deasupra dumitale însuţi, pentruca apoi să priveşti lucrurile liniştit. La urma urmei, asta-i curată copilărie... Ai o legătură cu o fetişcană, care te iubeşte, şi pe care o iubeşti, cu toate că de asta mă cam îndoesc... Foarte bine! Ţi se prezintă o partidă strălucită, care ar deschide carieră oricărui nobil dela curtea de aici. Şi partida aceasta, pe lângă avere, îţi mai aduce, cum singur spuneai, o fată minunată care, spre marele dumitale noroc, te simpatizează atât de mult încât, în clipa când vei deveni logodnicul ei, vrea să-ţi dăruiască o sută de mii de ruble. Şi asta, numai ca să te cruţe de acel simţământ de jenă, pe care-l încearcă orice tânăr sărac care se căsătoreşte cu o fată bogată. Acest gest delicat socotesc c'ar trebui s'o înalţe mult pe femeia aceasta în ochii dumitale! O sută de mii! — continuă cneazul, din ce în ce mai însufleţit. — Cred că pentru

o sumă atât de importantă poți renunța la orice dragoste. Dacă însă atașamentul dumitale pentru fata asta e într'adevăr atât de puternic, atunci dă-i, acolo, vreo cincisprezece mii de ruble de argint, și fără îndoială că astfel îi vei asigura cu mult mai bine viitorul, decât trăind cu ea și lăsând-o să îndure cea mai neagră mizerie. Dragostea însăși te obligă să procedezi astfel.

— Această femeie n'ar renunța la mine nici pentru un milion!

— Poate că la'nceput va plânge și-ți va arunca cu dispreț banii pe care i-i vei oferi; dar, după ce va chibzui, îi va pune bine într'o casetă și, dacă în adevăr e o fată deșteaptă, își va da seama că dumneata ai făcut un sacrificiu mai mare și că ai dat dovadă de o dragoste mai puternică, renunțând la ea, decât dac'ai fi jucat toată viața rolul amantului sentimental și credincios. Ascultă-mă pe mine, așa este... Și pe urmă, după ce vor fi trecut cele dintâi clipe de mânie, nimic n'o va împiedica să se căsătorească și ea cu un om bine văzut, cu un șef de birou, de pildă, să facă o puzderie de copii, pentru a căror sănătate să închirieze vara o vilă undeva la Bezborodca, blagoslovindu-te din tot sufletul, ca pe un adevărat binefăcător.

— Dar dacă ea nu mai apucă timpul acesta fericit și moare? — întrebă descumpănit Calinovici.

— Ii tot dai cu moartea! — îl zeflemisi cneazul. — In romane da, am citit despre astfel de întâmplări, dar, drept să-ți spun, în viața de toate zilele nu le-am întâlnit niciodată. Sfârșește, dragul meu, nu de alta, dar vorbim asemenea prăpăstii, încât până la urmă devine și rușinos și plictisitor. N'ai pic de voință, stimate domn, și n'ai nici caracter, — acesta-i adevărul.

Calinovici rămase adâncit în gânduri.

— Dacă o mai văd odată, totul e pierdut! N'am să fiu în stare să mai fac nimic. Și apoi mai e și Belavin... — zise el.

Cneazul zâmbi și, legănându-se, se lăsă pe speteaza fotoliului.

— Doamne, dumnezeule! Milostive împărate! Asta-i culmea copilăriei, ceva de neînchipuit! — izbucni el. — Ei, poftim, n'ai decât să nu te întâlnești cu ea. La urma urmei, dece să mai dai loc la văicăreli femeiești. Rămâi să dormi la mine, iar mâine îi trimiți un bilet: așa și așa, draga mea, eu sunt bine, sănătos, dar plec din pricina unei chestiuni foarte urgente, care va aduce bună

starea noastră. Iar după ce te'nsori, îi trimiţi banii — şi gata: chestia mi se pare cât se poate de simplă! Drept să-ţi spun, Iacov Vasilici, aveam o părere mult mai bună despre caracterul şi inteligenţa dumitale.

— Alteţă, toţi cei care vă încap în mână trebue până la urmă să se încovoae, — zise Calinovici.

— Eu nu te încovoi, eu te îndrept! — obiectă cneazul. — Dar sunt un prost că-mi bat gura cu dumneata — şi cu asta am isprăvit. Fă cum vrei, — încheie el supărat şi, luând hârtiile de pe masă, începu să le răsfoiască.

Tăcerea ţinu aproape un ceas.

— Alteţă! Apăraţi-mă de mine însumi! — vorbi în sfârşit Calinovici, implorându-l.

In clipa aceea era chiar de plâns.

— Bine, dragul meu, dar ce pot eu să-ţi fac? — îl întrebă cneazul cu compătimire.

— Faceţi cu mine ce vreţi! Sunt al dumneavoastră! — răspunse Calinovici.

— „Al nostru eşti, al nostru eşti! Jură pe spadă"! Nu-mi aduc aminte din ce dramă sunt aceste vorbe; dar fiindcă în timpurile noastre nu mai există spadă, suntem nevoiţi să jurăm pe coli timbrate, aşa că, spune, vrei să mă asculţi sau nu? — întrebă el.

— Vă ascult cu plăcere, — răspunse Calinovici.

— Iată în ce constă în primul rând plăcerea: întrucât dumneata, stimate domn, prin ieşirea aceasta — nu-mi amintesc din ce piesă sunt şi vorbele astea — ţi-ai pus singur pecetea neîncrederii, şi s'ar putea întâmpla ca într'o bună zi să-ţi trăsnească prin minte să te întorci la fosta dumitale idilă, mă gândesc că poate ai fi dispus să-mi iscăleşti chiar de pe acum o poliţă pentru suma de cincizeci de mii de ruble, ce mi se cuvine, şi care m'ar asigura în viitoarele mele acţiuni. Pentru dumneata, asta nu reprezintă nicio primejdie, fiindcă n'ai niciun ban; cât despre mine, n'am niciun interes şi nicio plăcere să te bag la închisoare şi să mai plătesc şi întreţinerea dumitale acolo... Dar când ai să capeţi banii prin mine, va trebui să-mi plăteşti. Te-aï lămurit?

Tot timpul cât ţinu monologul acesta, Calinovici se uita ţintă la cneaz...

— Ca să spunem lucrurilor pe nume, cneazule, suntem amândoi niște escroci . . —zise el.

Cneazul admise:

— Ai puțină dreptate: cam așa ar veni! Dar ce poți face? Asta este.

Calinovici râse răutăcios.

— Vezi bine! — zise el. — Când ai de-aface cu bandiți, trebue să te porți și tu ca un bandit!

Și, rămânând să doarmă la cneaz, se sili din răsputeri să pară liniștit.

12

Chiar de a doua zi, lucrurile începură să se limpezească puțin câte puțin. Calinovici parcă-și pierduse cu desăvârșire orice urmă de voință; îi trimise Nastencăi o scrisoare dictată de cneaz, cu un conținut enigmatic, dar destul de consolator. Au închiriat apoi pe strada boierească Italianscaia o locuință cu două apartamente: unul pentru cneaz și altul pentru mire, căruia cneazul i-a împrumutat dealtfel două mii de ruble de argint, luând firește, mai mult de formă, o poliță de cincizeci și două de mii de ruble. Peste vreo două zile, Calinovici se duse împreună cu cneazul să-și vadă logodnica. Intâlnirea a fost destul de ciudată.

Polina își întâmpină logodnicul, spunându-i cu un ton foarte semnificativ:

— Bună ziua, Iacov Vasilici!

El nu-i răspunse nimic. Toată dimineața și-o petrecură vizitând mica gospodărie a vilei; grajdul de vite, în care se găseau trei vaci grase de Cercassc, ocupa locul de frunte. In grajdul de cai erau cei doi armăsari suri, cu care l-am văzut pe cneaz plimbându-se pe bulevardul Nevschi. Polina porunci să i se aducă pâine și cu îndrăzneală începu să hrănească armăsarii nu tocmai blâzni. Prin curtea gospodăriei umblau forfota găini, pe care tânăra gospodină le ținea pe lângă casă, ca să dea vilei o înfățișare cât mai rustică. Toate acestea i le arătară cu deamănuntul lui Calinovici, ca unui viitor stăpân — și, abia după masă, când de obicei oamenii sunt mai dispuși să discute sincer, cneazul aduse cu dibăcie în discuție chestiunea cea mai importantă.

— Dragă verişoară, cred că Iacov Vasilievici doreşte să-i confirmi personal ceeace i-am transmis eu, — zise el.

Polina, puţin stingherită, lăsă ochii în jos.

— Sunt de acord, — răspunse ea.

— Aşa se cuvine! — urmă cneazul şi, apropiindu-se de balcon, ieşi din cameră pe nesimţite.

Rămânând între patru ochi, logodnicul şi logodnica tăcură o bucată de vreme.

— Spune-mi te rog, Iacov Vasilici, îţi plac? Ştiu că nu sunt tânără, că nu sunt frumoasă... — zise Polina.

Calinovici răspunse, mai mult mormăind, că niciun sentiment de altă natură nu l-ar putea determina să facă ceeace face.

— Dar pe Godneva ai iubit-o? — întrebă Polina.

— Da, am iubit-o, — răspunse Calinovici.

— Mult?

— Mult!

— Şi ai de gând s'o părăseşti cu adevărat?

Calinovici răsuflă adânc.

— M'a înşelat, — rosti el, înnăbuşit.

— Nu! E cu neputinţă!... Cum se poate?... Nu mi-aş fi închipuit niciodată aşa ceva... Nu-mi vine să cred.

— M'a înşelat, — repetă Calinovici, încruntându-se puţin.

— Văd că-ţi vine greu să vorbeşti...

— Da, nu mi-e uşor.

— Atunci să nu mai vorbim, — zise Polina şi rămase pe gânduri. — Totuşi, ascultă, — reîncepu ea după o vreme. — Vreau să fiu sinceră cu dumneata şi să-ţi spun că şi eu am fost îndrăgostită cândva şi credeam că voi deveni soţia celui pe care îl iubeam. Poate c'a fost o mare greşeală din partea mea, dar acum nu mai e nicio primejdie. Oricum, omul acela e mort pentru mine; dar l-am iubit mult.

Calinovici tăcea.

— Nu eşti supărat? — întrebă Polina.

— Cu ce drept?

Polina zâmbi.

— Cu dreptul unui soţ.

— Ce-are face? — răspunse Calinovici, schiţând şi el un zâmbet.

— Nu te supăra... Mi se pare c'am să te iubesc foarte mult! — urmă Polina şi-i întinse mâna, pe care acum pentru întâia oară o atingea el goală, neînmănuşată... o mână transpirată şi rece. O înfiorare nervoasă îl făcu să tresară. Şi cum Polina, parcă înadins, se pleca spre dânsul, simţi şi în respiraţia ei ceva bolnav. In cele din urmă, sosi baroana şi puse capăt chinului acestuia. Ca un fluture sclipitor în rochia ei colorată, intră uşurel, însoţită de cneaz, şi zise:

— *Bonjour!*

— *Bonjour!* — răspunse Polina şi se grăbi să-şi prezinte logodnicul.

— Ah! *Je vous félicite!*[1]) — Apoi se adresă lui Calinovici: — *Et vous aussi, monsieur!*[2]) Şi îi întinse mâna peste masă; el i-o strânse şi gândi:

„Dac'aş fi avut norocul să fie a mea o astfel de mânuşiţă, poate c'aş fi izbutit s'o uit pe Nastenca".

După cum era de aşteptat, baroana începu numaidecât să vorbească despre modă şi, în legătură cu nunta care trebuia să se facă în curând, intră în cele mai mici amănunte, sfătuind-o pe Polina cum şi la cine să-şi facă trusoul, cine să-i aşeze draperiile şi să-i mobileze dormitorul şi celelalte camere — dând dovadă de atâta gust şi pricepere, încât cneazul nu înceta să se minuneze, admirând şi aprobând. Calinovici se prefăcea că ascultă cu interes, dar sufletul îi era îndurerat şi chinuit.

Lucrurile îşi urmară cursul şi, după cum era şi firesc, logodnicul şi logodnica se vedeau zilnic; iar aceste întâlniri nu întârziară să dea roadele aşteptate. Cine nu ştie cum se îndrăgostesc fetele mai vârstnice, urâte, şi de cele mai multe ori inteligente, de cel pe care l-au ales ca obiect al pasiunii lor, de îndată ce li se dă prilejul şi dreptul să se îndrăgostească? Explicaţia e din cele mai simple: ele n'au fost dorite şi răsfăţate de bărbaţi, dar datorită capacităţii lor intelectuale şi sensibilităţii lor deosebite, sunt însetate de dragoste, simt nevoie de sentimentul acesta, şi când o astfel de stea răsare în calea lor, se agaţă pătimaş şi cu sfială de ultima milostivire a soartei, întocmai ca cei mai obij-

[1]) Vă felicit. (N. trad.)

[2]) Şi pe dumneavoastră, domnule. (N. trad.)

duiţi dintre oameni. Cu toate simţămintele pe care Polina le nutrise altădată pentru cneaz, acum, cu fiecare ceas care trecea, se îndrăgostea tot mai mult de Calinovici. Deşi era chibzuită şi zgârcită ca şi maică-sa, ea nu mai aşteptă îndemnul cneazului şi dărui logodnicului ei un cec de o sută cincizeci de mii de ruble de argint. Calinovici îi sărută mâna şi se arătă ceva mai duios cu ea; dar se pare că banii nu i-au adus nici liniştea, nici fericirea; el nu era în stare să îndure această decădere morală şi, într'una din dimineţile acelea petersburgheze, cu ploaie şi vânt, se trezi galben ca şofranul: căpătase gălbenare.

Polina se sperie, se mută îndată la oraş şi vru neapărat să-l îngrijească ea, străduindu-se neîncetat să-l dispună cu desmierdările ei...

Din pricina bolii Calinovici deveni mai nervos şi mai sensibil decât înainte, şi până în cele din urmă ajunse să simtă pentru logodnica lui un adevărat dezgust fizic, pe care nicio putere omenească nu l-ar fi putut sili să-l ascundă. Cine ştie care ar fi fost sfârşitul, dacă medicul care-l îngrijea, cunoscând legăturile dintre ei şi dându-şi seama de adevărata cauză a bolii, n'ar fi socotit că pentru reuşita tratamentului ar fi bine ca logodnica să nu-l turbure pe bolnav şi să-l lase mai mult singur. Acest lucru i-l spuse apoi şi cneazului. Înţelegând situaţia, cneazul începu să folosească tot felul de şiretlicuri: o reţinea pe Polina în apartamentul ei, ori o conducea prin magazine; şi când ea stăruia totuşi să-şi viziteze logodnicul, cneazul căuta să nu-i lase nicio clipă singuri, ca s'o împiedice de a-l copleşi cu gingăşiile ei.

Pregătirile de nuntă erau aproape gata. Calinovici, slab ca un schelet, şedea ca de obicei pe pat, când servitorul îl anunţă c'a venit Grigori Vasiliev, fostul bucătar al generălesei.

— Lasă-l să intre! — porunci el.

Bătrânul bucătar, pe care-l cunoaştem şi care în vremea asta chelise şi mai tare, intră în cameră; purta un surtuc vişiniu de modă veche, cu guler înalt, cizme bine lustruite şi un inel gros de argint.

— Ce doreşti?

Grigori Vasiliev îşi întoarse puţin capul într'o parte şi făcu „drepţi":

— Precum se vede, mă înfăţişez aceluia care-mi va fi toată viaţa domn şi stăpân...

Calinovici se uită la el și aşteptă.

— Ca să vă spun drept, tot aşa m'am înfăţişat şi bătrânului gheneral, căruia în faţa tronului celui atotputernic îi închinăm noi toate gândurile şi mărturisirile inimilor noastre, şi ne rugăm pentru iertarea păcatelor prea milostivului său suflet — şi alta nimica... aşa socot eu!...

Calinovici îşi dădu seama că bătrânul era băut bine şi, ca să scape cât mai repede de el, îi întinse trei ruble de argint; dar Grigori Vasiliev se trase câţiva paşi îndărăt.

— Nu pentru asta am venit, Iacov Vasilici, — făcu el cu un zâmbet batjocoritor, — dar, ca să zic aşa, am venit să vă spun că ieri, stăpâna noastră Polina Alexandrovna a binevoit să-mi trimeată vorbă prin cneaz, precum că se mărită cu dumneavoastră şi are să dea tot felul de mese şi baluri, şi că eu, ca bătrân şi slab ce mă aflu, nu mai sunt bun pentru de-alde astea. Şi aşa, stăpâna mi-a poruncit să mă gătesc de drum şi să mă duc de istov la ţară... Ei, cum să înţeleg eu vorbele stăpânei? Cum vine asta, mă rog dumneavoastră? — încheie bătrânul, şi rămase ca şi cum ar aştepta un răspuns.

Dar Calinovici nu răspunse.

— Că n'aş putea să fac treabă, asta-i numai o vorbă, aruncată aşa, fără noimă, ca să mă amărască, — urmă Grigori Vasiliev, — dar că sunt cumva un om primejdios... asta se prea poate! — adăugă el, cu o mutră plină de subînţelesuri.

— Şi în ce chip poţi fi primejdios? — întrebă în sfârşit Calinovici, care începuse să facă haz de flecăreala bătrânului.

— Dacă mi se porunceşte, mie nu mi-e frică să spun pe şleau ce am de spus, — răspunse bătrânul cu un fel de mândrie. — Grigori Vasiliev nu-i omul care să se lase momit sau cumpărat, ori să se gudure când îl lauzi; aşa ceva n'are să se'ntâmple niciodată. Grigori Vasiliev a avut un singur stăpân, — urmă el cu înduioşare, arătând spre tavan, — pe gheneral... El e acum în ceruri, dar dumneavoastră sunteţi, ca să zic aşa, urmaşul lui; aşa socot eu!

— Desigur, — încuviinţă Calinovici.

— Şi dacă dumneavoastră, — urmă bătrânul însufleţindu-se tot mai tare, — cu puterea asta de moştenitor al gradelor, decoraţiilor şi rânduielilor lui, îmi porunciţi acuma hotărît: „Grişca!

la, frate, măturoiul cel vechi din bucătărie și dă-l afară pe cneazul ăsta din casa mea", — apoi eu trebue să îndeplinesc porunca și alta nimic.

La aceste vorbe, Calinovici cătă cu interes la bătrân.

— Și dece ți-e așa de urît cneazul? — întrebă el.

— Cneazul!... — strigă bătrânul cu lacrimi în ochi. — Cneazul!... Ascultați: pe câmp secara-i verde, paiul ei e înalt, spicul e greu, albăstrelele au înflorit, un vântișor trece prin ele jucându-se și le împrăștie mireasma; inima țăranului saltă de bucurie; dar, de năpraznă, se năpustește un cal sălbatic, calcă, strivește și face tot harcea-parcea. Iaca așa a fost și cneazul în casa noastră; asta este cneazul pentru mine.

— Ce, v'a sărăcit cumva? — întrebă Calinovici.

— Ce să ne sărăcească, dă-l păcatelor! — se oțărî Grigori Vasiliev. — Slavă domnului! După moartea gheneralului a rămas destulă avere: ar ajunge de încălțări nu numai pentru cneazul ăsta neobrăzat, dar încă pentru vreo zece ca de-alde el. Firește ne miram... o știam pe stăpână că strânge avan băierile pungii, că-i femeie aspră și avară, ci numai pentru el nu se zgârcea deloc. Când i-a răposat bărbatul, credeam c'are să-și piardă mințile, sau că și-a face o seamă. Ași! De unde? Cum a rămas de capul ei, numai ce și-a arătat arama: atunci am văzut eu că nici la boierii cei mari femeile nu se lasă de năravurile lor. Când a rămas văduvă și a venit la țară, omul ăsta a început să se lingușească fel și chip pe lângă dânsa. Porunci slujitorilor să ia de pe pereți toate chipurile gheneralului și să le puie pe foc, să ardă ca niște lemne. De! Nu care cumva s'o tulbure pe stăpână! Din clipa aceea, ca un șarpe, s'a cuibărit în inima generălesei și a tot ispitit-o. De acolo a stăpânit și a poruncit el până la sfârșitul zilelor ei. Nici n'apuca bine cneazul să se uite urât la vreun servitor, că îndată generăleasa și dădea poruncă să-l obijduiască pe sărmanul om... Toate chefurile trebuia să i le împlinim. Tremurau cu toții de frica lui și i se târau la picioare.

Calinovici începu să se cam încrunte.

— Vrei să spui c'ar fi fost vreo legătură între ei?

Grigori Vasiliev strânse din umeri.

— Flecăreau fetele din casă, dacă n'or fi mințit... — răspunse el cu un zâmbet amar. — Și toate astea, boierule, noi i le-am fi iertat că, vorba ceea: „Văduva-i a satului". Da'uite ce-i, tăicuțule,

uite ce-i, Iacov Vasilievici... de duduia noastră ne durea în suflet pe toți!... — oftă el cu mâna pe inimă. — Dacă gheneralul nostru acolo unde e, ar ști și ar afla că n'au cruțat-o pe singura lui fată, că nu i-au cruțat tinerețea și curăția... Ehei, tăicuțule! Las'că gheneralul are să le ceară el socoteală la judecata de apoi... Da' mai mult decât atâta, nu pot să mai spun nimic!

— Dece nu? Vorbește! — zise Calinovici, întunecat, și-și lăsă privirile în pământ.

— Să vorbesc? — murmură bătrânul tot mai mâhnit. — Cum să vorbim, când ni-s mâinile legate, picioarele împiedicate și limba tăiată? Fiindcă dumneavoastră luați acum, ca să zic așa, stăpânirea în locul gheneralului nostru, de-a fi s'aud un cuvânt din partea dumneavoastră: „Grișca! Spune-mi tot ce ai pe suflet", Grișca are să spuie. Sau: „Grișca nu acoperi nici pe nevastă, nici pe fiică", Grișca n'are să le acopere! Numai un singur cuvânt; mai mult nu trebue.

— Atunci, hai, vorbește, dac'ai început, — îl îndemnă din nou Calinovici, cu glas și mai grav.

— Să vorbesc? — Grigori Vasiliev clătină din cap cu obidă. — Trebue, tăicuțule. Iacov Vasilievici, trebue să spun, și-s om cu frica lui dumnezeu, că duduia tare îl mai avea drag pe cneaz; poate mai mult decât maică-sa. Ca servitor ce mă aflu... întreb și eu doar atâta: E păgân oare, ori creștin? Nu știu cum de nu și-a stricat și ochii, biata domnișoară, tot uitându-se în spre partea de unde-l aștepta să vie... Tăicuțule, stăpâne! Și dacă v'aș spune câte i-a făcut mamă-sa din pricina asta! Numai maica domnului le vedea pe toate, le înțelegea și le judeca... Noi, oamenii din casă, nu mai știam cum și nici pe cine să slujim. Chiar și când trăia gheneräleasa, eu, cu firea mea cea păcătoasă, le spuneam drept în față ticăloșilor de servitori ai cneazului: „Ce-ați făcut din casa noastră, tâlharilor? Voi și cu stăpânul vostru ne-ați cotropit ca o hoardă tătărească, ne-ați robit și ne-ați sărăcit! Câini ce sunteți!"

Calinovici asculta în tăcere, plecându-și tot mai tare capul.

— Iacov Vasilievici, tăicuțule, — izbucni Grigori Vasiliev, apăsându-și iar mâna pe inimă. — Poate că acuma am să ies eu vinovat; dar, ca în fața icoanei maicii domnului dela Cazan, ne rugăm dumneavoastră, tăicuțule, din tot sufletul și cu lacrimi în ochi, să n'o osândiți pe stăpâna noastră și s'o iertați. Ea nu-i de

vină cu nimic; numai cneazul a împins-o la una ca asta. Acuma-i îndrăgostită avan de dumneavoastră. Vedem noi bine.

Calinovici tăcea.

— E drept că suntem niște robi, — urmă Grigori Vasiliev, — dar tot am putut și noi să vedem cum s'a fost scurs viața ei de fată: la început — învățătură cu duiumul; mai apoi, murea de urât, nu alta: ce fel de petrecere putea să aibă ea lângă o mamă bătrână și avară?... Singura lumină și bucurie pe care o avea în fața ochilor era cneazul, cu trăncăneala și palavrele lui... Ei, și i-a căzut cu tronc, cum zicem noi la țară.

— Atunci dece se mărită Polina Alexandrovna cu mine, dacă îi e drag cneazul? — întrebă fără veste Calinovici.

— S'a stins jarul, s'a potolit, boierule... Nu mai e ce-a fost, — răspunse cu glas liniștitor Grigori Vasiliev. — Să tot fie vreo patru ani de când vedem noi asta. Apoi dânsa nu mai conteneşte zicând fetelor din casă: „Vai, fetelor, tare aș vrea să mă mărit!" Tăicuțule, duduia noastră-i deșteaptă și cu judecată subțire. Poate c'a simțit, în sufletul ei ales, ce păcat face în fața lui dumnezeu-ziditorul. Nici nu vă pot spune cât de mult se bucură de dumneavoastră. Ne întreabă și pe noi mereu: „Ei, l-ați văzut pe logodnicul meu? Așa-i că vă place?"

Calinovici oftă. Porunci bătrânului să nu mai spună nimănui nimic și, după ce-l sili să ia cele trei ruble, îl trimise înapoi acasă; dar Grigori Vasiliev nu se clinti din loc.

— Apoi eu... ce fac cu plecarea mea, prea bunul meu stăpân?... — întrebă el, luând o înfățișare tristă.

— Ai să rămâi! — îi zise Calinovici.

Grigori Vasiliev se întoarse cam neîncrezător și ieși fără grabă.

Bolnavul se apucă cu mâinile de cap și, sleit de puteri, căzu pe pat. „Doamne, dumnezeule!" se tângui el; apoi deodată, simți că i se face rău. Speriat, servitorul care-l îngrijea trimise după Polina și după cneaz, care veniră în grabă. Calinovici stărui ca, neapărat a doua zi, să aibă loc cununia; pesemne că se temea să nu-și schimbe hotărîrea. Polina se bucură.

Cununia s'a oficiat într'un paraclis.

Mirele, palid ca un mort, stătea în fața altarului. La întrebarea preotului, dacă „nu și-a dat nimănui cuvântul?" — n'a răspuns.

Singurele persoane de faţă la cununie au fost cneazul şi soţul baroanei, care au întărit ca martori, cu nobilele lor iscălituri, înscrierea în registrul de căsătorii. După cununie, acasă la tinerii căsătoriţi, s'a servit cunoscuţilor intimi, aşa cum se obişnueşte la Petersburg, ceai, îngheţată şi fructe. Invitaţii băură câteva cupe în sănătatea tinerilor, şi apoi se grăbiră să plece.

Intr'un halat scump, în papuci brodaţi cu aur, cu o expresie lipsită de viaţă, mirele trecu pe covorul mătăsos în dormitorul soţiei; pe urmă se făcu linişte. Şi linişte a fost peste tot până pe la ceasurile trei din spre ziuă; dar atunci, un incendiu izbucni pe neaşteptate în Liteinaia.

In câteva clipe, flăcările au cuprins toată casa. O companie de pompieri veni în goană şi se adună o mulţime de lume. La catul al treilea se auzi strigătul unei femei, care cerea ajutor. Mulţimea se înfioră, dar nimeni nu se urni din loc. Deodată apăru un domn cu paltonul descheiat şi fără cravată... Cu o putere care se cunoştea că nu era firească, aşeză o scară uriaşă şi, ca o veveriţă, se căţără pe ea, sfărâmă cu mâna cerceveaua şi, cu toate că fumul şi flăcările erau cât p'aci să-l cuprindă, sări sprinten pe fereastră. Toţi încremeniră. Peste câteva clipe, se ivi salvatorul cu o femeie leşinată în braţe. Mulţimea îl primi cu aclamaţii: „Ura!" „Bravo!", dar el se făcu nevăzut.

Era Calinovici, tânărul mire.

Cum ajunsese şi ce căuta el acolo? Cu puţin înainte de a izbucni focul, ieşise din casă, alergând ca un nebun, rătăcise o vreme pe străzi până ce, din întâmplare nimerise tocmai la locul incendiului. Şi desigur că nu se aruncase în foc pentru a salva viaţa unui om, ci mai curând ca să-şi găsească moartea. Aşa că ne putem lesne închipui ce clipe pline de farmec şi desfătare îi adusese patul nupţial.

13

Cine nu va recunoaşte că, sub frumoasele aparenţe ale celor mai multe căsătorii, se ascunde atâta murdărie, încât orice întâlnire tainică a unui tânăr cu o fată e cu mult mai presus din punct de vedere moral, decât toate aceste tranzacţii aproape comerciale? Şi totuşi, mai întotdeauna aceşti „tineri căsătoriţi" îşi iau o înfăţişare impunătoare şi solemnă, ca şi cum ar fi săvârşit cine

ştie ce faptă măreaţă şi folositoare. Căsătoria despre care am vorbit era tocmai de acest soi. In fiecare dimineaţă, tânăra soţie îşi sorbea şocolata cu aceeaşi expresie de moliciune sfioasă; pe urmă îşi schimba rochiile de câte două-trei ori pe zi. Pe la două, tinerii se urcau în cupeu şi porneau să facă vizite, după care numeroase cărţi de vizită apărură în cupa de marmoră din salon: *„Comte Koulgacoff", „Madame Digavouroff, née comtesse Miloff",* „Ivan Petrovici Zaharin, general-locotenent", „Serge Milcovky", „Piotr Nicolaevici Trubnov, aghiotant imperial" şi aşa mai departe; ba şi un grande spaniol „Auto de Alvigo" — în sfârşit, toată floarea societăţii din Petersburg, toţi acei pe care-i vedem, fermecători şi luxoşi, perindându-se în faţa noastră, a muritorilor de rând, pe bulevardul Nevschi şi la Opera Italiană. Baroana, prietena Polinei, se dădea în vânt să-i apropie pe tinerii căsătoriţi de toată această protipendadă. In ce măsură era satisfăcut amorul propriu al eroului meu, e greu de spus; oricum, dela o vreme, părea că începe să se deprindă cu situaţia lui, clădită, firește, într'un chip nu tocmai cinstit, dar în schimb, foarte strălucită. Când, cu mâinile la spate, se plimba gânditor prin biroul său imens — în toată ţinuta lui mândră, şi până şi în croiala fracului său, întrevedeai un viitor consilier de stat; totuşi conştiinţa mea de autor mă sileşte să spun că liniştea aceasta era numai o mască; în sufletul lui, Calinovici suferea şi se gândea mereu la Nastenca.

Chiar a doua zi după nuntă, se duse la Pavlovsc, de unde-i trimise douăzeci şi cinci de mii de ruble de argint şi o scrisoare scurtă, prin care o înştiinţa că se căsătorise şi o implora să-şi cruţe sănătatea şi să nu-l blesteme. Nu aştepta răspuns; de altfel, nici nu-i dăduse adresa.

La 23 Octombrie trebuia să fie mare bal la baroană în cinstea tinerilor căsătoriţi. Dimineaţa, în ajunul balului, Calinovici se afla în somptuosul său birou. Clopoţelul sună. Auzi pe sală paşii cneazului, pe care-i cunoştea prea bine. Calinovici... se posomorî...

— Bună ziua şi totodată la revedere! — zise musafirul, intrând în cameră.

— Cum aşa? — întrebă Calinovici fără grabă.

— Plec... Afacerea noastră cu aprobarea e pusă la punct, aşa că acum trebue să mă duc la ţară... să lucrez... să fac

demersuri... — răspunse cneazul. Şi se opri, ca şi cum n'ar fi spus tot ce vroia să spună, dar Calinovici înţelese.

— Poate doriţi să luaţi banii? — întrebă el, după o scurtă tăcere.

— Da, te-aş ruga, Iacov Vasilievici. Sunt acum într'o mare încurcătură; am nevoie de cât mai mulţi bani! — zise cneazul, cu un ton aproape umil.

Calinovici căscă înadins, ca să-şi ascundă un zâmbet de dispreţ, şi cu un aer distrat trase sertarul descuiat al mesei.

— Doriţi în bancnote? — întrebă el.

— Mi-e tot una! — răspunse cneazul, înapoind totodată scrisoarea de împrumut.

Calinovici îi înmână în schimb un bilet către Consiliul de tutelă[1]).

— Exact cincizeci şi două de mii! — rosti el.

— Te cred şi-ţi mulţumesc! — zise cneazul şi, cu delicateţe, fără să mai cerceteze ce era scris, băgă biletul în buzunar.

Calinovici, rupând cu dispreţ scrisoarea de împrumut şi aruncând bucăţelele pe podea, nu scoase nicio vorbă, încât cneazul se simţi cam jenat.

— Ia spune ce-i cu baroana voastră? — întrebă cneazul. — Am întâlnit-o acum câteva zile şi am vorbit despre dumneata...

— Şi eu am vorbit cu ea, — răspunse Calinovici în bătaie de joc. — Azi la ora două o văd iarăşi, — adăugă el, vrând parcă să curme convorbirea.

— Du-te, du-te, — îl îndemnă cneazul. — Nu pierde ocazia! O îndatorezi cu o nimica toată şi, în schimb, ce perspective ţi se deschid! Cred c'ai renunţat la literatură, aşa că trebue să-ţi cauţi un serviciu; şi la Petersburg nu faci nimic dacă nu te strecori pe portiţa din dos. Astă-i cel mai bun mijloc, ca să-ţi încropeşti o situaţie frumuşică.

Calinovici îl asculta cu o expresie de profund dispreţ. Indată după nuntă, începuse să primească nepăsător sau cu ironie sfaturile cneazului.

— Dar ce-i cu Polina? Pot s'o văd? — întrebă musafirul.

— Nu, nu-i îmbrăcată, — răspunse rece Calinovici.

---

[1]) *Consiliul de tutelă* — instituţie din Rusia ţaristă, care exercita controlul asupra administrării averilor văduvelor, orfanilor şi copiilor nelegitimi. (N. red. rom.)

— Atunci, la revedere! — zise cneazul, cam stânjenit.

Gazda se mulţumi să dea din cap, fără să se ridice. Oaspetele plecă.

— Ticălosul! — rosti Calinovici destul de tare în urma lui. După puţin, ieşi din casă. Picior peste picior, se aşeză în micul său cupeu, care o luă repede pe bulevardul Nevschi. In Morscaia, cupeul se opri la intrarea principală a unei case impunătoare. Se ivi feciorul. Calinovici îşi spuse numele.

— Poftiţi, vă rog, — zise servitorul şi, sunând un clopoţel, anunţă la etajul întâi sosirea oaspetelui.

Fără să vrea, Calinovici îşi aduse aminte de cea dintâi vizită a lui, la generăleasă. Acum intra tot într'o casă boierească, dar aici se simţea un aer de adevărată aristocraţie: la ferestre atârnau draperii grele, impunătoare, de catifea; poleiala, mobila, oglinzile — în toate se vedea o bogăţie luxuriantă; plante exotice acopereau aproape în întregime ferestrele cu verdeaţa lor îmbelşugată; parchetul era încă de pe vremea împărătesei Ecaterina, dar n'avea nici cea mai mică zgârietură. Se simţea atmosfera de veche aristocraţie. Baroana nu putea suferi lucrurile acestea vetuste, dar baronul era neînduplecat şi nu vroia să schimbe nimic. Ii îngădui doar să-şi mobileze după pofta inimii micul ei apartament, fără să-i dea însă vreun ban pentru instalare. Totuşi baroana izbutise să-şi aranjeze un interior dintre cele mai moderne, un paradis în miniatură.

Când păşi în salonaşul ei, lui Calinovici i se păru că a intrat în împărăţia unei zâne. Stăpâna casei, care era încă în rochie de dimineaţă şi-şi lua cafeaua, îl primi cu multă amabilitate.

— *Bonjour!* — rosti ea, întâmpinându-l cu un zâmbet îngeresc, aşa cum altădată îi zâmbea fiica cneazului; baroana însă avea o expresie mai inteligentă.

— *Bonjour, madame!* — răspunse el, cu simţământul propriei sale demnităţi, dar cu amabilitate.

— *Désirez vous du café?*[1]) — întrebă baroana.

— *Je vous prie!*[2]) — se înclină Calinovici.

— Doriţi şi o ţigară? — adăugă baroana, întinzându-i bisacteaua de argint cu ţigări.

---

[1]) Doriţi cafea? (N. trad.)

[2]) Vă rog. (N. trad)

Calinovici îşi aprinse o ţigară.

— V'am adus o mică sumă de bani... — începu el.

— Vai, da, da, *merci!* — zise repede baroana, cam stânjenită, şi îndată schimbă vorba. — Spuneţi-mi — urmă ea, — o iubiţi demult pe Polina? Mă interesează grozav să ştiu.

— Da, demult, — răspunse Calinovici cu o minunată prezenţă de spirit.

— E tare plăcută, deşteaptă... nu-i frumoasă, dar e, cum se spune, *une femme d'esprit*[1]); un om inteligent, un scriitor, poate chiar să se îndrăgostească de ea. *Voulez-vous prendre encore une tasse?*[2])

— *Non, merci,* — refuză politicos Calinovici. — Banii... — adăugă el, scoţând din buzunar un teanc gros de bancnote.

— Da, dar mi se pare că trebue să vă dau un fel de chitanţă?

— Nu, nu-i nevoie, — răspunse Calinovici.

— *Merci,* — zise baroana, preocupată, punând banii în sertarul mesei.

Un timp, domni tăcere.

— Şi eu, baroană, am o rugăminte la dumneavoastră... — începu Calinovici.

— Ah, da, ştiu, ştiu! — se grăbi ea să răspundă. — Numai să văd cum aş putea face... Contele... ţine mult de tot la mine, chiar îmi ştie de frică... Dacă v'aţi duce acum cu scrisoarea mea la el, s'ar putea să vă pierdeţi în mulţime; şi, chiar dac'ar vrea să vă spună ceva, n'ar fi de mirare să nu găsească timp. Poate că mai bine... Iată cum facem: contele vine la balul meu. Vă duc de-a-dreptul la el, vă prezint şi-i spun deschis ce vrem dela dânsul.

— Bine... dacă se poate...

— Desigur că se poate... Credeţi că la balurile din Petersburg se vorbeşte altceva? Numai despre afaceri... Ce să faci? Aşa-i oraşul ăsta nesuferit!

Se auzi zăngănit de pinteni. Calinovici se ridică.

— *Adieu,* pe mâine, — zise baroana.

Calinovici se înclină.

---

[1]) O femeie inteligentă. (N. trad.)

[2]) Mai doriţi o ceaşcă? (N. trad.)

— Spuneţi-i Polinei să-şi pună neapărat rochia cea albă. *Elle est magnifique!*

— Ii voi spune, — făgădui Calinovici şi plecă.

De cum se urcă în cupeu, zâmbetul plăcut care-i luminase faţa în timpul vizitei, dispăru. Ii venea să se cufunde şi s'o ducă numai într'o beţie, ca să nu mai vadă şi să nu-şi mai dea seama de ceeace se petrece în jurul lui. Acasă Polina, într'un costum nou de promenadă, căptuşit cu vată, îi ieşi parcă înadins înainte şi-l întrebă dac'o prinde bine.

— Da, minunat, — zise Calinovici, făcând o mutră plictisită.

După o jumătate de ceas, se plimbau amândoi la braţ pe Nevschi.

Bal, bal!... Cuvânt fermecător care te îmbăta odinioară! Puşchin scria: „Iubesc zminteala tinereţii, şi forfota, şi larma vieţii... îmi place al doamnelor alai". Dar pe noi, copiii veacului, nu ne poţi amăgi cu lucruri de acestea. Noi ştim ce înseamnă un bal, şi mai ales un bal în înalta societate. Hotărît, trebue să fii simplu ca un copil, sau ca sublocotenentul pe care-l cunosc eu şi care nici gustul bucatelor nu-l deosebeşte, trebue să ai mintea lui, ca s'o crezi pe baroană, când te asigură cu drăgălăşie că dă balul acesta de dragul invitaţilor şi nicidecum ca să amâne o mică scadenţă de vreo treizeci de mii de ruble de argint, ce apasă asupra ei. Dar tocmai despre acea amânare va vorbi ea, în sunetele fermecătoare ale orchestrei lui Leadov, cu persoanele care au cuvântul hotărîtor în această afacere. Sau iată, de pildă, domnul cu haina încheiată până la gât, ca Dombi[1]), şi al cărui ficat, după părerea medicilor, a putrezit din pricina fierei care se revarsă zilnic! E de crezut oare că această răutate cu chip de om a venit ca să petreacă? Şi dumneata, drăguţă doamnă blondă, care te pierzi în mulţime şi eşti cu gândul aiurea! Simt cum îţi sângerează inima la gândul că soţul dumitale a bătut în aşa hal câmpii la nişte desbateri, încât nu mai încape nicio îndoială despre incapacitatea lui mintală; din această pricină, nu cred că vei mai putea păstra locul acela minunat, în care te simţeai atât de bine. Şi dumneavoastră, excelenţă, pentru ce vă constrângeţi firea de funcţionar şi vă străduiţi să ţineţi capul sus într'un gu-

[1]) Eroul romanului „Dombi şi fiul" de Ch. Dickens (1812—1870). (N. red. ruse.)

ler scrobit, în loc să-l plecați până la pământ la fiecare pas, așa cum vă cere însăși alcătuirea dumneavoastră organică? Știu că vă purtați astfel numai din dorința deșartă de a apărea ca un liber cugetător față de domnul cel cu barbă, care, dus, pe gânduri, se reazemă de o coloană. Și dumitale, doamnă Hmarova, cu tot adâncul meu respect, trebue să-ți spun în față că nu cred în smerenia-ți creștinească, oricât de modestă și de simplă ți-ar fi rochia de bal, și ori cu câtă blândețe în privire ai cerceta toată această lume deșartă și frumos gătită... Nu! In clipa aceasta, viermele răutății îți roade inima. Ai vrea să-l sfâșii în bucăți și să-l calci în picioare, ca pe o năpârcă, pe strălucitul general care stă tolănit nepăsător în fotoliu, lăsându-și capul cârlionțat pe spetează. De vreo jumătate de ceas, el vorbește franțuzește mai frumos ca orice francez și fiecare frază și-o sfârșește cu calambururi. Știi prea bine că el spune fără înconjur că ești o prefăcută, vorbe care dăunează mult prestigiului dumitale! Și tu, cetățene militant! Ai suferit cu bărbăție lovituri peste lovituri și ți-ai făcut o asemenea faimă, încât atunci când un adversar te-a insultat în societate și unul din adepții tăi l-a întrebat cum poate să vorbească astfel, când nici măcar nu te cunoaște, acela i-a răspuns înflăcărând pe toți cei de față cu riposta lui: „Nici pe dracu' nu-l cunoaște nimeni, dar toți îl înjură!" Toate le-ai suportat, dar acum, când ai rămas numai cu penele de păun, fără conștiința puterii aceleia, care altădată făcea una cu semnătura ta, te simți stingherit! Ai venit aici mai mult de nevoie și numai pentru a veghea cu privirea ta de vultur asupra celor patru rumene copile ale tale, ca nu cumva inimile lor să fie cuprinse de un sentiment vulgar pentru vreun proletar. In sfârșit, îți strâng mâna cu toată compătimirea, ție, tânăr blând, victimă nenorocită a unei vajnice zeițe — maică-ta. Ea te-a trimis aici, să cucerești mâna și inima unei strălucite doamne de onoare dela curtea imperială. Dar gândul tău se avântă spre o căsuță din Peschi, unde se află o fată, comoara vieții tale, deși nu îndrăznești nici să-ți închipui că-i vei putea împodobi vreodată numele modest cu nobilul tău blazon. Iar de tine, bărbat cinstit, de viță nobilă, mi-e și mai jale. Impovărat de griji, stai mereu izolat și te gândești că în vremea asta zeci de oameni pregătesc o răzvrătire împotriva ta, pentrucă ai pornit la luptă, ca să stârpești nelegiuirile ce dăinuesc neturburate... Nimeni n'o duce bine printre voi,

martiri ai ambiției, ai banului, ai desfrâului rafinat și ai vieții deșarte de hoinar!

In sfârșit, pe la ora douăsprezece, sosiră și tinerii căsătoriți. Pricina întârzierii fusese toaleta doamnei. Încă de pe la șase, începuse să se coafeze, dar mereu i se părea că pieptănătura nu-i vine bine. Puse coaforul s'o pieptene din nou, ocări pe toată lumea și se apucă apoi să se onduleze singură; se arse cu fierul, îl aruncă coaforului în obraz, schimbă vreo cinci rochii, își rupse pantofii și, până la urmă, începu să plângă. Calinovici, care asista pentru întâia oară la o asemenea criză de nervi, își ieși din fire.

— Sau te îmbraci îndată, sau plec singur! — amenință el pe un ton care o făcu pe Polina să se supună: ascunzându-și turburarea, se îmbrăcă numai decât; toaleta ei însă era cu totul lipsită de gust.

De cum intrară în salon, baroana veni să-i întâmpine.

— Târziu, târziu! — zise ea.

— Nu m'am simțit tocmai bine, — răspunse Polina.

Calinovici, văzând deodată atâtea femei frumoase, încântătoare, se sperie când se uită la trupul diform al soției lui, dar se stăpâni și începu să salute cunoștințele. Grandul spaniol îi strânse mâna, soția senatorului Râdvinov, făcând ochii mici, se uită la el prin *face à main* și-l salută de departe.

Locotenentul Șamovschi, un tânăr blond, foarte insinuant, se apropie și, salutându-l, își arătă marea dorință de a sta de vorbă cu el.

— Spuneți-mi, vă rog, scrieți ceva acum? — întrebă ofițerul.

— Nu, — răspunse scurt Calinovici.

Dar locotenentul nu-l slăbi și, scoțându-și pieptul în afară, întrebă:

— Dar cine-i acum cel mai mare scriitor?

— Fiecare crede că el, — zise Calinovici.

Locotenentul râse.

— Da, se poate să fie adevărat... — urmă ofițerul, dar Calinovici nu găsi de cuviință să lungească discuția și, întorcând spatele cât putu mai politicos, se adresă baroanei, care tocmai trecea pe lângă el.

— Contele e aici? — întrebă el.

— Da... Să nu mă pierzi din vedere. Aranjăm noi... — spuse ea în treacăt.

Calinovici îi mulțumi cu un zâmbet și se duse spre *Madame Digavouroff, née comtesse Miloff,* și o invită la cadril.

Vremea discuțiilor strălucite și pline de spirit trecuse demult, și mai ales a discuțiilor pe teme sentimentale, dintre dansatori și partenerele lor, în timpul dansului. Unul din scriitorii noștri, cneazul Odoevschi — om de lume — a prezis în chip foarte spiritual, pare-mi-se încă de pe la 1830, că eleganții din lumea bună, odată cu desvoltarea societății, vor ajunge să nu mai vorbească deloc. Acum, orice om bine se mulțumește pe tăcute că nu se află într'o societate oarecare, ci în mijlocul acelora care fac parte din elita societății...

Eroul meu se găsea tocmai sub înrâurirea acestui gând, în vreme ce schimba doar câteva cuvinte cu dansatoarea lui. Văzându-se în mijlocul acestei societăți, își zicea, nu fără plăcere, că trecuseră abia trei luni de când doar din stradă putea zări prin fereastră capetele încântătoare ale femeilor și siluetele distinse ale bărbaților. Tot deliciul acestor satisfacții i se năruí însă într'o clipă: aruncându-și privirea spre un colț al salonului, îl văzu pe Belavin alături de un domn cu barbă, care stătea lângă o coloană. Calinovici înghețâ. Și-ar fi dat bucuros jumătate din avere, numai pentru a nu fi în preajma acestui om, care-l putea da de gol în această reuniune distinsă, strigându-i față de toți: „Ticălosule!" „Doamne! Și când te gândești că nu-s un ticălos! Dac'ar cunoaște el toate suferințele mele!" își zicea cu durere Calinovici. Cel dintâi gând i-a fost să se apropie cu orice preț de Belavin, să-și deschidă sufletul și să-i ceară să nu-l disprețuiască, pentrucă nu merită disprețul lui. Se îndreptă spre el și, cu tonul cel mai firesc cu putință, zise:

— Bună seara, Mihailo Sergheici!

— Bună seara.

In glasul plăcut al prietenului său, Calinovici simți un dispreț profund. Nu știa ce atitudine să ia și rămase locului. Belavin îl cerceta din cap până'n picioare.

— Trebue să-ți restitui niște bani, — reluă el și scoase din buzunar biletul pe care-l primise Nastenca.

Calinovici nu găsi altceva mai bun de făcut, decât să-l ia şi să-l pună grăbit în buzunar. Belavin îşi lăsă ochii în jos. Se vedea că-i era şi lui ruşine deasemenea însărcinare.

Totuşi Calinovici nu plecă; se frământa în loc, descumpănit.

— Ce mai nou? Cum o duci? — întrebă el, dar Belavin nu-i dădu nicio atenţie; se adresă domnului cu barbă:

— Spuneaţi adineauri că Cicicov nu merită pedeapsa morală la care l-a condamnat autorul, pentrucă însăşi societatea era vinovată că în el nu se desvoltase noţiunea de cinste. Dar ce-ar fi putut să facă societatea, dacă el era cu adevărat un om de nimic?

— Poate că societatea l-ar fi putut opri, — răspunse domnul cu barbă.

— Dar la noi, dimpotrivă, există pretutindeni tendinţa de a abate pe om dela calea cea bună, — interveni cu modestie în discuţie Calinovici.

— Hm! Tendinţă! — răspunse Belavin cu un zâmbet răutăcios. — Aici nu-i vorba de tendinţă, ci de un caracter mârşav! Şi ce-i conştiinţa la acest soi de oameni? Umbre chinezeşti, pe care educaţia şi buna societate le mătură din cale. Poate că omul îşi examinează din când în când conştiinţa, şi poate se şi sperie, dar instinctele îşi urmează calea. In caz contrar, poţi ajunge la concluzia înspăimântătoare, că în adevăr conştiinţa e ceva convenţional. Dar bunătatea înnăscută în om se manifestă totdeauna nemijlocit, chiar fără voia lui. Incepând dela societăţile cele mai civilizate şi până la cele mai barbare, noi găsim martiri ai onoarei şi ai bunătăţii. Cel care vede nu va fi abătut din drum de orbi, ci el îi va atrage după sine. Dar dacă lucrurile nu se petrec astfel, nu trebue să te plângi că oglinda e proastă: înseamnă că obrazul tău e strâmb! — încheie Belavin cu însufleţire, apoi cu obişnuinţa omului de lume se îndepărtă şi se aşează lângă o doamnă.

Calinovici era distrus. Işi dădea bine seama că Belavin accentuase anume discuţia, ca să lovească în el cât mai nimicitor.

— Vă poftește baroana, — îl anunţă locotenentul Şamovschi, apropiindu-se grăbit.

— A! — exclamă Calinovici, aruncând în sală o privire fără expresie.

— E acolo, în salonul al doilea, — zise locotenentul. — Doriți să vă însoțesc?

Calinovici îl urmă.

— Cunosc toate colțișoarele pe aici, — adăugă mulțumit de sine locotenentul, care cunoștea în adevăr până în cele mai mici amănunte topografia tuturor caselor în care locuiau cunoștințele lui din înalta societate.

Intr'o cameră confortabilă, nu prea mare, găsi pe gazdă împreună cu bătrânul conte, a cărui figură era, de data aceasta, și mai impunătoare. Cu cravată albă și cu decorațiile pe frac, i se păru lui Calinovici că e statuia lui Jupiter[1]), așezată într'o firidă tainică; lângă el se afla baroana, sprintenă și zveltă ca o căprioară.

— Iată-l! — zise ea, arătând spre Calinovici care intra.

Eroul meu se plecă respectuos.

— Mi se pare că te-am mai văzut la soția dumitale, înainte de a te fi căsătorit? — întrebă contele.

— In adevăr, excelență, am mai avut odată cinstea să vă întâlnesc acolo, — răspunse Calinovici.

— Ia loc aici, mai aproape de noi, — îl îmbie baroana.

Calinovici se așeză.

— Baroana mi-a spus, — începu bătrânul, — că ai dori să lucrezi la mine.

— Dacă excelența voastră mi-ar îngădui să sper... — zise Calinovici, dar contele îl opri, dând din cap.

— Ea m'a lămurit, — continuă el, — că n'ai nevoie de leafă, ci dorești numai să ai o slujbă mai importantă.

— Din punct de vedere material, sunt mai mult decât asigurat... — reluă Calinovici; bătrânul însă îl opri iarăși, clătinând din cap.

— Dar dumneata ești scriitor, scrii câte ceva...

— Da, am scris.

— Nu-i nimic, foarte bine; totuși, după ce vei intra în serviciu, am să te rog să încetezi cu scrisul. Și de altfel, ca funcționar și ca om de stat, trebue să rupi, pe cât se poate, legăturile cu domnii aceștia care, fie vorba între noi, sunt cam prost văzuți.

Calinovici nu arătă nicio împotrivire și tăcu.

---

[1]) Zeul cerului, la romani. (N. red ruse.)

Bătrânul se adresă apoi baroanei:

— L-ai prezentat lui Alexandr Petrovici?

— Încă nu, dar am să i-l prezint, — răspunse ea.

— Da, să i-l prezinți; așa are să fie mult mai bine; și să-i mai spui c'ai stat de vorbă cu mine, și că doresc ca mâine să-mi amintească.

— *Merci*, — zise baroana.

Bătrânul îi răspunse cu un zâmbet și pe urmă începu între ei o discuție cu subînțelesuri.

Calinovici pricepu că era de prisos și se retrase.

Belavin nu-i ieșea din minte. „Dar, la urma urmelor, își spunea el, ce drept au domnii aceștia ca, dela utopica lor înălțime morală să se poarte astfel cu oamenii care și-au croit un drum în viață și care muncesc? Cred că el s'a născut în mătăsuri scumpe și'n dantele In asemenea împrejurări e foarte ușor să depeni în minte idei minunate, câtă vreme nu faci nimic! Cred că n'a ridicat niciodată măcar un deget, ca să pună în practică un singur precept de-al lui, ci, ca un pescăruș fără aripi, a stat liniștit pe malul nisipos și călduț, clătinând din cap cu tristețe, în timp ce sub ochii lui se dădeau lupte și se nimiceau corăbii. Rău, bun — așa cum sunt — dar în mine există dorința vie de a munci; eu nu m'am născut ca să stau cu mâinile în sân. Și nu știu ei oare că în viață, ca să faci o singură faptă bună, trebue să săvârșești întâi mii de ticăloșii? Dar de unde până unde și-a luat, mă rog, omul acesta dreptul să judece legăturile mele cu Nastenca și să-mi arunce cu dispreț în față banii dobândiți de mine cu sânge și cu sudoare, pentru fericirea ei?"

Astfel se îmbărbăta eroul meu cu morala vieții de toate zilele: dar în fundul sufletului, conștiința îi spunea limpede că toate acestea sunt lucruri meschine, care se năruesc în fața adevărului anunțat de Belavin. Se hotărî deci să-l silească, cu orice preț, să ia banii înapoi și, odată ce s'a amestecat în această chestiune, să dispună de ei cum o vrea. Cu o frază bine ticluită, porni să-și caute prietenul și-l găsi coborînd scările.

— *Monsieur* Belavin! — strigă el, fugind spre balustradă. — Ia banii! N'avem dreptul, nici dumneata să mi-i înapoiezi, nici eu să-i opresc.

— Lasă fleacurile, păstrează-i! — răspunse Belavin și trânti ușa dela intrare.

Trebue să fii dăruit cu o răbdare într'adevăr supraomenească pentru a putea suporta un astfel de bobârnac. Cel dintâi gând al eroului meu fu să-şi găsească pe loc un martor şi să trimită o provocare inamicului său; şi fără îndoială că aşa ar fi făcut dacă, fără să fie laş, n'ar fi socotit duelul drept o curată nebunie. Apoi, orice s'ar spune, ţeava unui pistol îndreptată asupra ta nu-i un fleac. Şi asta numai fiindcă unui domn oarecare i s'a năzărit să n'aibă stimă pentru persoana ta!

In timp ce gândurile acestea înţelepte potoleau mânia din sufletul lui Calinovici, glasul gazdei răsună lângă el.

— *Monsieur* Calinovici, ce faci? Eşti groaznic! Haidem. Vino să te prezint directorului dumitale. Chiar acum i-am vorbit, — îl îmbie baroana luându-l de braţ.

Calinovici o urmă.

— Am să vă aranjez pe amândoi în aceeaşi partidă. Caută să pierzi; asta-i face plăcere.

— Îi face plăcere? — întrebă Calinovici cu un ton batjocoritor.

— Da! E grozav de cărpănos.

— *Monsieur* Calinovici, Alexandr Petrovici! — rosti ea, apropiindu-se de director.

— Ne cunoaştem, — zise el, întinzându-i mâna.

— Vă cunoaşteţi? — se adresă baroana lui Calinovici.

— Am mai avut odată cinstea să fiu primit de excelenţa sa, — răspunse el.

— Masa dumneavoastră, domnilor, e în salon, — încheie gazda şi se îndepărtă.

Directorul şi Calinovici se măsurară cu privirea, ca doi luptători care s'au mai întâlnit în viaţă.

— V'aţi căsătorit? — întrebă directorul.

— Da, iată soţia mea, — zise Calinovici, arătând spre Polina, care trecea cu altă doamnă. Şi cu toate că nu se ţinea dreaptă, ea ştiu să-l salute de sus; directorul, la rândul lui, când o salută pe Polina, se uită lung la briliantele ei enorme. Asta şi dorise Calinovici, încă din clipa când baroana făcuse prezentările.

— Să mergem pe câmpul de luptă! — spuse directorul, când doamnele se depărtară.

— Să mergem! — răspunse Calinovici.

Inainte de masă, se răspândi zvonul vag că el pierduse la cărți două mii de ruble de argint. Ca să-mi apăr eroul, trebue să spun că, în împrejurarea de față, nu făcuse înadins ca să piardă, ci fusese cu gândul aiurea: chipul nesuferit al lui Belavin, cu zâmbetul lui ironic, îl urmărise toată vremea.

Peste vreo două săptămâni, se publică decizia prin care consilierul titular Calinovici era numit funcționar cu însărcinări speciale pe lângă X. In cazul de față, superiorii nu se înșelară; eroul meu se dovedi a fi un strălucit anchetator. Peste un an, el fu înaintat asesor de colegiu[1]) și decorat cu ordinul „Sf. Ana" clasa treia, iar după vreo doi ani primi titlul de consilier aulic. Ocupând mai târziu postul de funcționar cu însărcinări speciale clasa cincea, el dobândi în decurs de patru ani gradul de consilier de colegiu și ordinul „Sf. Vladimir", și, în sfârșit, fu numit în funcția de vice-guvernator în gubernia M.

---

[1]) *Asesor de colegiu* — înalt grad funcționăresc, în Rusia țaristă. (N. red. rom.)

PARTEA A PATRA

1

Calinovici fu numit tocmai în gubernia în care funcţionase pe vremuri ca umil director de şcoală. Poate că cititorul ştie că la noi fiecare gubernie are politica ei proprie, care fireşte că n'are nimic de-aface cu politica din „Débats" „Siècle" şi „Times"![1]) Nouă nu ne pasă cine domneşte în Franţa — Filip sau Napoleon — iar pe regina Angliei puteţi s'o măritaţi şi cu sultanul Turciei, numai să nu se facă recrutări la noi. In schimb ne interesează îndeaproape cine anume ne administrează, cine e guvernatorul nostru. Despre această politică discută la un pahar de vin, într'o cârciumă sau într'o pivnicioară, secretarii şefii de birou

[1]) Denumirea unor ziare franceze şi engleze. (N. red. ruse.)

şi ceilalţi slujbaşi mai mărunţi, fac spumă la gură de atâta frământare, şi au toată dreptatea, fiindcă de pe urma acestei politici pătimesc ei. Nobilimea cultă e şi ea mai preocupată de chestiunile de politică locală, decât de cele despre care vorbesc gazetele. Politica aceasta condiţionează activitatea diferitelor instituţii şi, în cele mai multe cazuri, ea influenţează într'un anumit fel ochiul nepărtinitor al procurorului.

Nestabilitatea acestei politici şi schimbările ce intervin în ea, se răsfrâng mai ales asupra oamenilor aşa zişi bine intenţionaţi. Când guvernează unul singur, chiar fiară să fie, tot ajungi să te înţelegi cu el; şi pot să spun cu satisfacţie că gubernia de care ne ocupăm noi o ducea bine în această privinţă: de peste cincisprezece ani o administra generalul-locotenent Bazariev. Era bine pentru gubernie, şi nici pentru el nu era rău, deşi trebue să spunem că în viaţa omului nu s'a pomenit încă drum fără spini, mai cu seamă când e vorba de guvernator în plină activitate; aşa că şi generalul-locotenent avu parte de câţiva spini. Mai întâi s'au iscat neînţelegeri serioase cu mareşalul nobilimii, deoarece soţia guvernatorului, care se purta ca o ţarină, şi-a îngăduit să nu facă anumite vizite, deşi cu această purtare vătăma interesele soţului ei. Datorită însă faptului că guvernatorul ducea o viaţă potrivită cu rangul lui şi ţinea casă deschisă, îi câştigă aşa de bine pe nobili încât, din simpatie pentru el, aceştia, la cea dintâi alegere, îl răsturnară pe mareşal, cu o majoritate zdrobitoare. Îi veni apoi în gând şi unui procuror să ducă războiu cu guvernatorul şi, împotriva dispoziţiilor personale ale acestuia, înaintă unele proteste pe cale administrativă gubernială. Dar totul se sfârşi cu mutarea în interes de serviciu a procurorului într'o gubernie îndepărtată. Dar cea mai serioasă luptă — şi cea din urmă — a avut-o guvernatorul cu fostul vice-guvernator, care la început era cu totul inofensiv, ca un om incapabil şi lipsit de personalitate ce se întâmplase să fie, şi care răzbătuse numai pentrucă se căsătorise cu nepoata nelegitimă a unui demnitar. Dar, deodată, parcă îşi pierdu minţile şi — nici mai mult nici mai puţin — se apucă să facă greutăţi arendaşilor, strigând şi grozăvindu-se pretutindeni că-i va nimici pe guvernator, cu toată clica lui. Unii, mai săraci cu duhul, începură chiar să şovăe şi erau gata să-l creadă, iar câţiva din opoziţie, cu vădită intenţie rea, profitară de ocazie şi ridicară capul cu îndrăzneală — asta însă nu pentru multă vreme.

In tot timpul acesta, Bazariev se purta ca şi cum n'ar fi ştiut nimic şi lăsă deplină libertate grăsunului Cetvericov, concesionarul guberniei, să-şi apere singur drepturile. Cetvericov învârti lucrurile în aşa fel, încât peste trei săptămâni vice-guvernatorul fu chemat „la dispoziţia ministerului"!, iar guvernatorul, cu prilejul Anului Nou, primi într'un grad superior decoraţia pe care o avea de mai înainte. Aşa că, din toate luptele, bătrânul ieşi curat ca lacrima şi cu o nouă aureolă a autorităţii lui, iar succesul său din urmă dovedise destul de vădit influenţa lui în cercurile din Petersburg, îi întărise definitiv prestigiul şi spori dragostea de care se bucura în gubernie. Se vede că era de neînfrânt; dar, orice s'ar zice, când faima cuiva atinge culmea, trebue să intervină întotdeauna, ca un făcut, şi ceva de rău augur... Mulţi se frământau, întrebându-se cu teamă ce fel de om o fi noul vice-guvernator. De altfel răspunsurile erau dintre cele mai promiţătoare.

După cum se ştie, la noi fiecare şef vine însoţit de o clică, cunoscută sub denumirea de *funcţionarii lui;* iar ceilalţi funcţionari, *care nu sunt ai lui,* văd de mai înainte în aceştia pieirea lor. De data asta, înaintea noului nostru vice-guvernator sosise un funcţionar pe care-l ceruse chiar el dela minister. Era încă tânăr, bine îmbrăcat, slab, cu faţa pământie; prin felul lui de a vorbi şi de a se purta semăna foarte mult cu Calinovici, când era mai tânăr şi poate că şi el, cândva, avea să fie vice-guvernator; deocamdată însă, după cum se vorbea, era numai viitorul secretar al guberniei. Tânărul, tăcut ca toţi cei din Petersburg, nu făcea nicio aluzie la aceasta, şi-şi vedea numai de treaba pentru care fusese trimis: închirierea unei locuinţe pentru vice-guvernator; alese în partea cea mai frumoasă a oraşului, pe splai, o casă imensă de piatră şi începu să se ocupe de amenajarea ei.

Prin oraş se răspândi zvonul:

„Noul vice-guvernator trebue să fie putred de bogat!"

„Ehei, o să ne stoarcă el bine, dacă se întinde atâta!" îşi ziseră alţii.

Arhitectul guberniei se hotărî cel dintâi să lămurească lucrurile. La prima vedere părea un prostănac, care nu-şi cunoştea meseria; se pricepea însă de minune cum să se linguşească pe lângă şefii lui, chiar cu mult înainte de sosirea lor, pe când aceştia se aflau poate la o depărtare de peste o mie de verste. Fără a ţine seama

de o anumită bună cuviință, el apăru pe șantier, se prezentă tânărului și-l întrebă:

— Pregătiți locuința pentru excelența sa?

— Da, pentru excelența sa, — răspunse tânărul, cu țigara în gură.

— E foarte greu cu meșterii aici, și mai sunt și tare scumpi, — urmă arhitectul.

— N'are afaceă, — răspunse tânărul în silă, privindu-și vârful cizmelor bine lustruite.

Arhitectul făcu o mutră de om preocupat.

— Dar excelența sa n'ar dori ca lucrările să se execute cu o companie de deținuți? Comandantul companiei, căpitanul Timcov, e oarecum subalternul meu, și e un om de ispravă. El preia lucrări pentru multe persoane oficiale, fiindcă nu-l costă nimic. Dacă e nevoie, bunăoară, de cincisprezece oameni, el trece această cifră în registrul lui de plată, dar de fapt trimite patruzeci. Dece să-ți fie milă de tâlharii ăștia? Chiar după lege se cuvine să-i pui la muncă și să-i împovărezi. Și dacă excelența sa dorește, pot să dau îndată dispoziții.

— Nu, excelența sa nu dorește, — răspunse tânărul cu vădită ironie și, aruncând mucul de țigară, trecu în altă încăpere.

Arhitectul plecă numaidecât plouat.

— Nu-i bine! — mormăi el în stradă și, urcându-se într'o trăsurică, se îndreptă spre comisia lui.

— Mă'ntorc dela locuința vice-guvernatorului; au trimis după mine, ca să mai văd câte ceva pe acolo, — zise el.

— Și ce zvonuri se mai aud, tăicuțule? — întrebă un ofițer de stat major.

— Ce zvonuri? După câte am văzut și am auzit, trebue să fie un om cum nu-i găsești perechea și mare iubitor de dreptate, — răspunse arhitectul.

— Se spune că-i un om minunat! — vorbi cam peltic, cu limba lui împleticită, un deputat al nobilimii, lăsând din mână ziarul „Severnaia pcela" pe care de dimineață îl tot citea într'una.

A lăuda la început un superior e ceva extrem de caracteristic funcționarilor și, în această privință, ei pot fi împărțiți în trei categorii: cei din categoria întâia sunt cei mai tineri și, trebue să spunem, și cei mai nobili, care laudă, nici ei singuri nu știu de-ce... pentrucă-i vorba de un șef nou, și nu de cel vechi, care

numai cu mutra lui de superior le-a acrit sufletul mai rău decât merele pădurețe. Din categoria a doua fac parte funcționarii șireți, diplomați, care îndeobște nu țin la superiori, dar îi laudă numai fiindcă așa e bine: „Nu se știe încă pe care îl va lua șeful pe lângă el; poate chiar pe mine, așa că e mai bine să nu fiu nevoit să-mi schimb părerea atunci"; în sfârșit, în a treia categorie, cea mai naivă, intră funcționarii a căror ticăloșie este desinteresată și izvorăște numai dintr'o pornire lirică a inimii. Ei îl laudă pe superior numai fiindcă e mai-marele lor, la care țin într'adevăr sincer!

Dintre aceștia era și secretarul comisiei. Auzind laudele ce se aduceau noului vice-guvernator de către membrii comisiei, se simți așa de mișcat, că nu-și mai putu stăpâni năvala simțămintelor și numaidecât împărtăși tot ce aflase colegilor de birou, care la rândul lor răspândiră cele auzite prin căsuțele de lemn în care locuiau funcționarii, iar seara — prin cârciumi și pivnicioare, unde se mai bea câte un pahar de vin. In felul acesta, ajunse câte ceva și la urechile funcționarilor din celelalte birouri. Doi copiști dela administrația guberniei, care fuseseră persecutați de fostul vice-guvernator, se înflăcărară atât de tare încât se luară la trântă chiar acolo, în cârciumă, spre marea veselie a publicului: la început, în glumă, iar apoi, înfierbântându-se, își rupseră piepții cămășilor și, fiindcă în cele din urmă s'au bătut de-a-binelea, până la sânge, au fost duși la poliție.

Până și bătrânele văduve de funcționari, și alte femei în vârstă, flecăreau prin biserici, la utrenie, despre noul vice-guvernator, iar cele mai tinere, la piață, trăncăneau și ele pe seama lui:

— Se spune, draga mea, că-i un om de treabă! Tare de treabă! Și funcționarii noștri se bucură cu toții, — spuneau unele către cunoștințele lor.

— Vai, cum să nu te bucuri? Se poate?! Doar nu-i tot una dacă-i bun sau rău, — răspundeau celelalte.

Și așa, toată lumea se interesa de vice-guvernator și toți îl lăudau.

In sânul societății alese se răspândiră despre Calinovici zvonuri nu mai puțin măgulitoare și care, pornind din imediata apropiere a guvernatorului, păreau cu atât mai întemeiate.

De multă vreme guvernatorul obișnuia să dea recepții în fiecare joi. Se aduna atunci mica lui curte, adică oamenii cei mai

apropiați de dânsul. La o asemenea recepție se afla, ca de obicei, și soția șefului administrației financiare, o doamnă foarte drăgălașă și încă tânără. Soția guvernatorului era mult mai în vârstă, însă cu o înfățișare falnică și parcă anume făcută pentru apariții spectaculoase. Lângă peretele din fund al salonului de recepție, se afla o estradă, pe care se urca din când în când, ca să fie și mai impunătoare. Semăna atunci cu sveltele ducese de pe scenă, îmbrăcate în rochii de catifea, pe care ducii cu pulpe groase le însoțesc la operă și balete, așezându-le în fotolii aurite, ca să privească și să admire mulțimea care dansează. Cele două doamne nu se puteau suferi și prietenia lor era numai de natură diplomatică; dar amândouă ședeau în fotolii și brodau, pentruca să arate intimitatea legăturilor lor.

Dintre bărbați era de față mareșalul nobilimii, pe care l-am mai întâlnit cândva la cneaz și care, în vremea din urmă, ardea de dorința să primească ordinul „Sf. Ana" cu coroană și se străduia din răsputeri să intre în grațiile guvernatorului; când îl primea, rămânea la el tot timpul, de dimineață și până noaptea târziu. Mai laoparte se afla omul de încredere al casei, șeful cancelariei, un domn care începuse să se cam îngrașe și care încă nu se obișnuise să stea în salonul guvernatorului, fără să se facă mititel în colțul lui. Printre altele, avea însărcinarea ca, la fiecare semn al stăpânei casei, să sară ars și să iasă în vârful degetelor din salon, ca să poruncească servitorilor să aducă ceai sau înghețată. Nevasta lui, o femeie tânără și cu obrajii rumeni, broda și ea, dar guvernatoarea n'o băga în seamă; în schimb, guvernatorul o mânca din ochi. Bătrânul, care încă se ținea bine, purta o redingotă neîncheiată în față, cu epoleți bogați, ale căror franjuri se legănau pe umeri, și în totul era așa de simpatic, că atunci când în pantaloni albi și cu cizme înalte militare asculta liturghia la catedrală, foarte multe dintre doamnele cele drăgălașe susțineau că — hotărît lucru — te-ai mai putea îndrăgosti de el. Se zice că tânăra soție a șefului cancelariei înțelegea mai bine decât oricine această posibilitate. Conversațiile nu erau prea însuflețite. După cum se știe, doamnele ai căror soți au grad de general nu sunt fetițe de pension, așa că nu prea obișnuesc să flecărească. Mareșalul nobilimii avea o ținută cam rigidă, și însuși guvernatorul, care tocmai isprăvise de semnat un teanc întreg de acte de ale administrației guberniale, părea puțin obosit.

— Nu doriţi o ţigară de foi? — întrebă Bazariev, adresându-se mareşalului nobilimii.

— Dacă nu le supără pe doamne... — zise el, luând ţigara din mâna guvernatorului.

— Mă rog! Suntem obişnuite, — încuviinţă stăpâna casei.

— Nu-s proaste ţigările, — observă guvernatorul.

— Ba-s chiar minunate! — exclamă mareşalul, îndreptând cu mâna o şuviţă de fum spre nas şi zicându-şi cu invidie: „Nu-i tocmai rău să fumezi asemenea ţigări, când concesionarul îţi dă cu miile!"

Pe la zece sosi şi locotenentul de geniu Hovschi, pe care soţia guvernatorului îl preţuia mult, deoarece cânta minunat la pian; el izbuti în sfârşit să aducă în discuţie un subiect ceva mai interesant.

— Viu direct dela debarcader, excelenţă, — raportă el generalului. — Au sosit lucrurile vice-guvernatorului.

— A! — făcu bătrânul.

— Sunt minunate! — urmă locotenentul, adresându-se de data aceasta mai mult doamnelor. — Mobila e îmbrăcată în catifea roşie imprimată cu flori negre — nu-i prea originală, dar admirabil executată. Pe urmă, candelabre, lustre şi în sfârşit tablouri enorme din şcoala flamandă! M'am uitat la câteva din ele şi desigur că-i greu să-ţi faci o părere, dar fără îndoială că trebue să fie autentice. Sunt o minune!

— Nu înţeleg ce minune poate să fie? Cine n'are lucruri de acestea? — observă în treacăt soţia administratorului financiar, care nu voia să admită sub niciun cuvânt că altcineva ar putea să aibă un salon cu lucruri mai de preţ decât al ei.

Mareşalul nobilimii zâmbea pe sub mustaţă.

— Nu ştiu, excelenţă, — începu el cu glas nehotărît, — ce informaţii aveţi dumneavoastră, dar eu trebue să vă mărturisesc că, venind încoace, am trecut şi pe la cneazul Ivan. Noul vice-guvernator, prin soţia lui, e înrudit cu cneazul, care îl laudă grozav: „Numai faptul că-i om cu avere, spune el, inteligent... capabil... stăruitor... integru..." Nu ştiu, poate că mai exagerează din pricina rudeniei.

— Nu, nu-i nicio exagerare! — Nicidecum! — întări guvernatorul. — E unul dintre cei mai buni funcţionari din minister;

de altfel asta am şi cerut. Era şi timpul să mi se dea un ajutor, aşa cum mi-am dorit eu totdeauna.

— Intocmai, excelenţă! Căci dorinţa dumneavoastră este ca toate să meargă din ce în ce mai bine, — îi ţinu isonul mareşalul nobilimii.

— Da, toate să meargă din ce în ce mai bine! — confirmă guvernatorul.

In timpul acestei discuţii, şeful cancelariei era numai ochi şi urechi, iar când mareşalul se opri lângă masa de joc, el se apropie şi — înainte de a se începe partida de cărţi — îi şopti:

— Aţi discutat cu excelenţa sa despre vice-guvernator?

— Da, bătrânul dumneavoastră-i tare mulţumit.

— Vai de mine, dar cum să nu fie mulţumit! — reluă umil interlocutorul său. — Excelenţa sa are pe cap mii de hârtii la cancelarie, dar de acum înainte va fi liniştit cel puţin în ceeace priveşte conducerea guberniei, ştiind ce fel de om se va îndeletnici cu treaba asta. Vai de mine! Şi chiar numai faptul că se dă numaidecât curs cererilor sale, — acordându-i-se omul pe care şi l-a ales singur — asta-i foarte important!

— Desigur că-i important! Inseamnă că se bucură de mare trecere, — observă mareşalul nobilimii.

— Da, se bucură de mare trecere! Slavă domnului, putem să-l slujim în pace, cu râvnă! — continuă şeful cancelariei, închizând ochii.

După ce făcu o partidă de preferans la guvernator, mareşalul nobilimii se duse la alt mareşal, în a cărui cameră, la hotel, de patru zile şi patru nopţi se juca vârtos *chemin-de-fer*. In jurul unei mese acoperite cu cărţi roase şi zdrenţuite, şedeau câţiva jucători cu feţele murdare de cretă, crispate de atâtea emoţii stăpânite şi istovite de nesomn şi beţie. Unii erau în surtuc, alţii în halat sau chiar în cămaşă; totuşi şi aici discutau despre noul vice-guvernator.

— De unde vii? — îl întrebă gazda, care se curăţase cu totul la joc, dar, nesinchisindu-se de aşa ceva, se lungise pe o canapea, ca un adevărat sibarit.

— Dela guvernator, — răspunse mareşalul cu un zâmbet. — Am vorbit tot timpul numai despre noul vice-guvernator.

— Ei, şi ce se mai aude, tăicuţule? Ce mai e nou? — întrebă consilierul administraţiei guberniale.

— Ce să fie! Bătrânul dumneavoastră îl laudă, şi-i foarte mulţumit de el! — răspunse mareşalul.

— N'o fi Calinovici? — întrebă bancherul jocului, un domn oacheş şi, după cât se părea, arţăgos şi ursuz.

— Da, Calinovici... Ei, şi? — răspunse mareşalul, cam supărat.

Bancherul zâmbi.

— Las' c'o să vă scoată el laudele pe nas. A inspectat gubernia noastră, când eram şi eu pe acolo, şi aşa i-a luat în răspăr pe bieţii funcţionari, că n'or uita cât or trăi.

— Ei, dar sceptic mai eşti! — exclamă gazda, înfăşurându-se în halatul său elegant, cu croială pariziană.

— O să vă arate el vouă „sceptic"! Şi ce mutră are ticălosul, parcă-i o năpârcă. Taie'n carne vie şi nici nu se sinchiseşte!

Dar nimeni nu dădea crezare vorbelor bancherului şi zvonurile binevoitoare despre Calinovici se răspândeau mereu, mai departe.

2

Cam peste vreo trei săptămâni, o caretă englezească, trasă de opt cai de poştă, zbura pe drumul ce duce spre oraşul de reşedinţă al guberniei. Venea noul vice-guvernator. La gâtul lui se vedea crucea „Sf. Vladimir", pe care o dorise cândva cu atâta râvnă.

Inaintea caretei, într'un tarantas răblegit, gonea din răsputeri poliţaiul, ţinându-şi cu mâna tricornul, ca să nu-i zboare din cap şi străduindu-se să se sprijine cu un aer tineresc în spada lui cea subţirică. Il trimisese în întâmpinare chiar guvernatorul, pentru a-l primi cu cât mai multă cinste pe viitorul său colaborator. Dar se pare că stima şi atenţia deosebită cu care era întâmpinat eroul meu, nu-l interesau şi-i făceau prea puţină plăcere. El nu mai era nici pe departe copilandrul afectat, pe care l-am întâlnit la început, când şi-a luat în primire cea dintâi slujbă. Şedea în caleaşcă, şi ţinea capul plecat. Incepuse să încărunţească puţin cam de timpuriu. Obrajii galbeni, scofâlciţi, erau brăzdaţi de zbârcituri adânci; doar ochii cenuşii exprimau mai multă siguranţă şi mai multă hotărîre ca în trecut.

Alături de el, şedea Polina. Imbătrânise şi ea şi era slabă ca o momâie. Tot timpul drumului dela ultimul popas până la reşedinţă, Calinovici nu schimbă o vorbă cu soţia lui şi mai toată vremea nici n'o băgă în seamă. In clipa când, ajuns în faţa locuinţei sale, se pregătea să coboare din trăsură, poliţaiul, care sărise cu grabă din tarantas, vru să-l ia de braţ.

— Incetează! — porunci Calinovici, înroşindu-se puţin, apoi, încercând să îmblânzească asprimea acestui refuz, adăugă: — Iţi sunt foarte recunoscător, numai că te ostenești degeaba; cred că ai destule treburi şi fără asta.

Apoi, întorcându-se, văzu pe prefectul poliţiei, un locotenent-colonel cu nasul roşu, care-şi cunoştea bine meseria. Prefectul, salutând milităreşte şi, făcând doi paşi înainte, îi dădu raportul, arătând că în oraş totul e în bună rânduială, raport care de altfel nu intra în îndatoririle lui legale; dar dânsul socotise că nu strică să facă exces de zel.

— Când veţi binevoi să vă prezentaţi excelenţei sale? Astăzi sau mâine? — întrebă el, păşind slugarnic în urma lui Calinovici.

— Nici azi, nici mâine. Sunt încă obosit, — răspunse el.

Prefectul poliţiei rămase cam mirat, dar, cum se cuvine unui bun subaltern, se sili să ascundă aceasta, apoi salută.

In aceeaşi zi, funcţionarii superiori din conducerea guberniei dădură năvală să se prezinte noului şef, dar nu fură primiţi. In sfârşit, abia peste vreo patru zile avu loc audienţa de prezentare a vice-guvernatorului. Cu prilejul acesta, prefectul poliţiei, însoţit de cazacul lui, alergă în grabă să raporteze guvernatorului că noul vice-guvernator vine să se prezinte. Şeful cancelariei, care aştepta raportul în camera de primire, îşi potrivi ţinuta. Un aghiotant, care citea nişte ordine militare, le puse deoparte. Funcţionarul de serviciu îşi netezi părul în faţa oglinzii.

Calinovici sosi într'o trăsură elegantă, uşoară ca o jucărie, trasă de o pereche de armăsari mici, dar de rasă. Lăsându-şi în camera de primire mantaua căptuşită cu blană de biber, vice-guvernatorul rămase într'o uniformă elegantă, fină şi bine croită, aşa cum numai croitorii din Petersburg ştiu să croiască. După ce răspunse politicos la salutul fiecăruia, cu maniera şi tonul unui funcţionar din capitală, trecu repede în cabinet unde, plecându-şi respectuos capul, cum se cuvine unui subaltern, se prezentă guvernatorului.

— Sunt nespus de bucuros să vă cunosc, dragul meu Iacov Vasilici, — îl întâmpină acesta întrucâtva oficial, dar în acelaşi timp se grăbi să-i ofere cu amabilitate un scaun, luând şi el loc. — Spuneţi-mi, vă rog, ce mai e nou pe la Petersburg? Tot aşa larmă? Tot aceeaşi activitate? — întrebă el.

— Da, ca totdeauna, — răspunse Calinovici.

— E un oraş minunat, minunat! — urmă guvernatorul cu oarecare gravitate. — I-aţi văzut pe colegii dumneavoastră, membrii administraţiei guberniale? — adăugă el.

— Au fost la mine, excelenţă, dar nu mă simţeam tocmai bine în urma călătoriei şi n'am putut să-i primesc.

— A, da! Nu-i nimic. Atunci o să-mi îngăduiţi să vi-i prezint astăzi.

Calinovici mulţumi, înclinând capul.

— Poate că doriţi să inspectaţi birourile administraţiei guberniale, pentruca mai târziu să fiţi orientat în activitatea dumneavoastră de control?

— Tocmai voiam să vă rog, excelenţă, — răspunse Calinovici.

— V'aş fi îndatorat! Chiar vă rog şi eu. Nu sunt din acei guvernatori care îşi închipuie că dac'au condus treburile unei gubernii timp de cincisprezece ani, cum am condus eu aici, înseamnă că toate merg bine; dimpotrivă, nu sunt decât un om, şi cu cât îmi veţi desvălui mai multe rele, cu atât mai recunoscător am să vă fiu... Se poate ca multe lucruri să ne fi scăpat din vedere; în multe domenii se lucrează cu încetineală... şi, fiindcă sunteţi ajutorul meu cel mai apropiat, am să vă rog numai un singur lucru: ca noi împreună, cu puteri unite, să ne străduim să îndreptăm pe cât cu putinţă toate acestea. La Petersburg am auzit vorbindu-se atâta despre dumneavoastră, încât sunt aproape sigur dinainte de succes.

Calinovici îi mulţumi din nou, fără vorbe, plecându-şi numai capul.

— Sunt dator să vă previn, — urmă guvernatorul, — ca să conduci această gubernie şi să îndeplineşti sarcina de guvernator nu-i un lucru tocmai uşor: de fapt, aici, ne găsim cu toţii ca în fruntea unor ducate de sine stătătoare. Aşa, de pildă, aceasta-i camera bunurilor statului... mai este camera finanţelor... pe urmă justiţia... domeniile coroanei şi, în sfârşit, administraţia

dumneavoastră gubernială, împreună cu șefii poliției județene și șefii poliției orășenești. Reiese limpede, din desfășurarea cea mai simplă și mai firească a lucrurilor, că niciuneia din toate aceste instituții nu-i face plăcere, când o altă instituție se amestecă în sfera ei de activitate și începe să-și dea păreri... Ar însemna ca fiecare să-și vadă de treaba lui. Totuși nici asta nu se poate, căci guvernatorului i se spune: tu ești șeful, stăpânul guberniei.

— Cu toate acestea, excelență, se pare c'ați știut să înlăturați în chip fericit toate greutățile, — observă Calinovici.

— Da, hotărît, atâta cât mi-a fost cu putință, — reluă cu un aer biruitor guvernatorul. — Nu văd dece aș da loc la neînțelegeri? Pentru ce?... Iată, acum au început să lucreze comisiile de recrutare și, dacă vă interesează, uitați-vă, aici pe masă sunt teancuri întregi de hârtii; o să găsiți plângeri din partea țăranilor statului împotriva a tot felul de abuzuri săvârșite de autoritățile respective. Cu toate acestea, ți-e imposibil să faci ceva; poți cel mult să-ți dăunezi ție însuți. Chiar acum o săptămână, a sosit aici un aghiotant imperial, care are în sarcina lui directă cercetarea acestor chestiuni; acum trei zile, după câte am auzit, domnia-sa s'a stabilit în casa domnului președinte al comisiei, unde pare-se că face muzică cu soția acestuia. Ei, ce vreți să mai facă guvernatorul?

Calinovici răspunse numai cu un zâmbet.

— Și acum chestiunea cu schisma, — continuă mult mai încet guvernatorul, — ce înseamnă asta?... Fără îndoială, care din noi, creștini ortodoxi, nu înțelege că toate sectele acestea sunt plaga societății noastre, și care din supușii țarului, de rangul meu de pildă, nu dorește stârpirea acestui rău? Dar trebue să știi pe cine să urmărești. „A, ăsta-i corupător!" spun ei, și îndată îți arată pe câte un țăran bogat, sau pe un negustor: „Acesta, zic ei, se bucură de mare stimă, la dânsul vine să târguiască mult norod, vin cunoscuți". Dar dacă în adevăr e corupător sau nu, asta n'a dovedit-o încă nicio cercetare. Câteodată totul se bazează numai pe un denunț; de pildă că fata cutare, Maria Grigorievna, se ducea până la vârsta de cincizeci de ani la biserica ortodoxă, iar la cincizeci și unu a încetat să se mai ducă, pentrucă a convertit-o un oarecare Feodor Cuzmici — atâta tot! Dar să zicem că ar fi așa; să admitem că în adevăr,

pentru mântuirea sufletului lor, s'au lăsat convertite de el două-trei fete oarbe, schiloade sau șchioape; după mine însă, chiar și în cazul de față, trebue să cumpănim atât răul despre care am vorbit, cât și folosul pe care acest om îl aduce societății. Așa, de pildă, sunt în măsură să vă spun că, oriunde s'ar găsi un astfel de om, el e totdeauna binefăcătorul întregii regiuni: dă cu împrumut grâne și bani, și, dacă are vreo fabrică, mai dă și de lucru oamenilor; în sfârșit, el născocește îndeletniciri noi: pune, de pildă, să se strângă ciuperci și le cumpără dela cei săraci în cantități mari, pe care le vinde apoi la prăvăliile Miliutin — oameni din aceeași tagmă de sectanți ca și el. Poate să spună cine ce-o vrea despre mine, eu voi prețui întotdeauna asemenea oameni. Uite, cu totul altceva sunt pelerinii, nomazii lor, care la drept vorbind chiar mențin această erezie spirituală prin învățătura lor falsă. Dar aceștia sunt cu totul altceva. Nu-i las nici măcar să crâcnească; cum ne cade câte unul în mâini, îndată la pușcărie cu el: acolo îi prigonesc cât pot.

Dacă guvernatorul ar fi fost mai puțin furat de propriile lui vorbe și s'ar fi uitat mai atent la chipul ajutorului său, ar fi observat un zâmbet nu tocmai măgulitor pentru el.

— Cum sunt funcționarii de aici, excelență? — întrebă Calinovici, uitându-se în jos și voind parcă să-l provoace la o discuție sinceră.

— Sunt oameni de ispravă, — răspunse guvernatorul. — M'am străduit să-mi organizez cel puțin departamentul meu, cât mai bine cu putință — și, trebue să vă spun, eu sunt aspru cu funcționarii. Funcționarul meu trebue să fie un al doilea eu al meu. Iată ce sistem am: în timpul inspecțiilor, nu mă uit la toate hârțoagele lor — asta-i o nerozie, un lucru de mică însemnătate — dar cercetez regiunea, țin seamă de nevoile ei. Dacă nu sunt plângeri, se chiamă că funcționarul e bun. Firește că, în caz contrar, trebue să ai în vedere și cine se plânge. Nu numai că nu dau curs plângerilor intriganților ăstora de dughengii sau slujbași destituiți, ci dimpotrivă caut chiar să-i strivesc. Asta-i în felul ei o molimă, și dacă o lași să se răspândească, nimeni nu mai poate trăi de răul ei. Dar dacă ți se plânge un moșier sau vreun negustor, adică un om de treabă, înseamnă că funcționarul l-a scos din sărite, și atunci sunt fără cruțare. Nu gubernia-i fă-

«ută pentru noi, ci noi suntem făcuți pentru gubernie; asta înseamnă că ei trebue să fie mulțumiți de noi. Asta-i sistemul meu.

In ce măsură era Calinovici de acord cu acest sistem, cu greu puteai s'o afli după expresia feței lui.

— De altfel e ora douăsprezece, ar fi timpul, — zise guvernatorul și sună.

Intră un aghiotant, care se descoperi și-și luă casca în mână. Generalul îi spuse pe franțuzește să dea dispoziții pentru trăsură, și propuse vice-guvernatorului, dacă dorește, să meargă împreună la palatul gubernial. In sala de așteptare fură opriți câteva clipe de petiționari. Un căpitan în retragere, în uniformă și cu un tricorn cu pană, se plângea împotriva soției care-l părăsise, luând cu ea și așternutul pentru două persoane, făcut din banii lui, cu prilejul nunții. O bătrânică zbârcită, mărunțică, cu ochii urduroși, cum îl văzu pe guvernator, îi căzu la picioare, plângându-se că propriul ei fiu o bătuse cu un flaut peste cap. Generalul stătu de vorbă cu ei îndeaproape și dădu aghiotantului cererile lor scrise, probabil ca să arate noului său ajutor atenția pe care o acordă el chestiunilor de serviciu.

— Ce moravuri grosolane! — zise guvernatorul, ieșind împreună cu Calinovici. — Unul o bate pe maică-sa, femeie bătrână, iar celuilalt nu-i pasă atâta că i-a fugit nevasta, cât că i-a luat salteaua de puf... Și cu toți aceștia trebue să te înțelegi într'un fel oarecare.

In fața casei, șeful poliției îi aștepta în poziție de „drepți". Guvernatorul făcu un semn impunător cu mâna, trăsura trase la scară și, când Calinovici vru să se urce într'a lui, nu-l lăsă.

— Mergeți cu mine; mai vorbim de una-de alta ...

Calinovici îi îndeplini dorința. Șeful poliției, urmat de cazacul său, o luă înainte; pe drum, guvernatorul întreținea parcă dinadins o discuție foarte însuflețită și aproape prietenoasă cu vice-guvernatorul. Funcționarii și negustorii pe care-i întâlneau în cale, și care aproape că încremeneau în poziția de „drepți" pe stradă, nu puteau să nu observe aceasta; iar soția unui funcționar cu însărcinări speciale, o doamnă încă foarte tânără, care era cu trăsura, porunci vizitiului să meargă la pas și, mijindu-și ochii, privi îndelung printre gene în urma celor doi șefi.

Cu toate că era o zi rece de toamnă, intendentul — trist și înfrigurat, având pe el numai un veston — aștepta la intrarea

palatului guberniał. De altfel, nu după multă vreme muri, poate de răceală, dar poate şi din pricina supărărilor.

— Bună ziua, stimabile, — îi zise în treacăt guvernatorul şi, ţinând tinereşte capul sus, urcă repede scările.

Cine a încercat simţământul plăcut de a sui ca şef scara unei instituţii, va înţelege cu uşurinţă că trebue să fii un om cu nervii prea tociţi pentruca în acele clipe conştiinţa propriei tale demnităţi să nu-ţi dea un sentiment de mândrie; dar pare-se că eroul meu nu-l avea — era vădit că în mintea lui sălăşluiau gânduri grele şi întunecate. Mergea cu capul plecat şi era preocupat să nu rămână în urma şefului.

Funcţionarii dela cancelaria gubernială stăteau smirna.

— Numai oameni cumsecade! — şopti guvernatorul.

Când intrară în birou, membrii administraţiei guberniale se prezentară noului vice-guvernator.

— Serghei Nicolaici, de câţi ani eşti dumneata consilier? — întrebă guvernatorul pe primul consilier.

— De optsprezece ani, excelenţă, — răspunse el cu un ton umil.

— Câte observaţii a primit în tot timpul acesta administraţia gubernială din partea senatului? — urmă guvernatorul.

— După cât îmi amintesc, parcă niciuna, — răspunse consilierul.

Guvernatorul zâmbi.

— Niciuna nu-i rău! — făcu el, îndreptându-se din şale.

— Domnul asesor e un absolvent al Universităţii din Moscova. Iată-l şi pe Valentin Osipâci! Lui îi datorăm organizarea atât de bună a gospodăriei orăşeneşti, şi sunt sigur că alta la fel nu mai există nici într'o gubernie, — încheie guvernatorul, arătând spre un consilier din secţia a doua care în adevăr avea înfăţişarea unui gospodar şi se holba ţintă la Calinovici, ca un taur.

Primsecretar era roşcovanul Mediocritschi: steaua lui răsărise odată cu a şefului cancelariei, cumnatul lui; soţiile lor, surori, erau fiicele preotului Criprenschi. Când află cine fusese numit vice-guvernator, Mediocritschi îngheţă. Nu se destăinui însă nimănui şi, gândindu-se să apară sub o altă înfăţişare, lăsase să-i crească în vremea din urmă cogeamite favoriţi — şi în adevăr se păru că vice-guvernatorul nu-l recunoaşte. Guvernatorul

se exprima cu vorbe măgulitoare mai ales despre consilieri, ca să-i răsplătească de rândul acesta pentru faptul că trădaseră pe fostul vice-guvernator.

Conduse apoi pe vice-guvernator prin secţiile instituţiei.

— Domnilor! Iată noul dumneavoastră şef, sub a cărui directă supraveghere veţi fi de azi înainte. In serviciul domniei-sale să puneţi toată râvna şi să daţi dovadă de cinste, — declamă el cu glas răsunător; apoi nu-şi îngădui să reţină mai multă vreme pe vice-guvernator.

Calinovici plecă.

De altfel, lucrurile nu se isprăviră cu atâta. In aceeaşi zi, guvernatorul îi întoarse vizita şi, cerând cu stăruinţă să fie prezentat stăpânei casei, Polina îmbrăcată cu o scurtă de călătorie, fu nevoită să-l primească în salonul nemobilat, plin de lăzi, de cutii şi de tot felul de lucruri. In timpul vizitei, descoperiră că guvernatorul a cunoscut pe răposatul părinte al Polinei, sub comanda căruia fusese câtăva vreme în armată şi despre care toată lumea ştie c'a fost un om minunat. Vice-guvernatoarea răspunse cu politeţe la această amabilitate şi, deşi se simţea încă foarte obosită în urma călătoriei, după vreo două zile făcu o vizită soţiei guvernatorului, care-o reţinu mai bine de două ceasuri şi izbuti s'o convingă să bea o cafea. Totodată o imploră să fie cu deosebită băgare de seamă în alegerea cunoştinţelor, şi-i dădu chiar şi o mică listă, ce cuprindea numele doamnelor cu care ar putea totuşi să se împrietenească. Soţia guvernatorului nu se opri aici, ci lăsându-şi laoparte mândria, întoarse Polinei vizita chiar a doua zi, bău şi ea o cafea şi stătu vreo trei ceasuri. Pe urmă, începu să spună pretutindeni că noua vice-guvernatoare, deşi nu-i frumoasă, e o femeie foarte simpatică. Despre Calinovici, atât bărbaţii cât şi doamnele care-l văzuseră, spuneau deasemenea că nu-i frumos, dar are o expresie foarte inteligentă.

3

Legăturile prieteneşti care se înfiripaseră între şeful guberniei şi vice-guvernator erau îmbucurătoare pentru societate şi, ca urmare, se prevedea un sezon de iarnă din cele mai plăcute. Mai întâi, cneazul Ivan se mută la oraş şi bineînţeles că-şi pregăti saloanele pentru primiri. O altă casă care-şi deschise porţile era

casa ginerelui său, Cetvericov cel gras, însurat de vreo cinci ani cu fermecătoarea fiică a cneazului. Tânăra prinţesă devenise o încântătoare doamnă. A treia casă, tot atât de ospitalieră, era aceea a mareşalului nobilimii, cel care se străduia să obţină ordinul „Sf. Ana", ce se poartă la gât. Cât despre şeful administraţiei financiare, ce să mai vorbim? Oameni ca el şi subalternul lui, consilierul secţiei de băuturi spirtoase, aveau casă deschisă. Administratorul camerei bunurilor statului, atât pentru a înnăbuşi zvonurile răuvoitoare care circulaseră despre el cu prilejul recrutării, cât şi pentru a-l distra pe aghiotantul imperial, n'avu încotro şi învingându-şi zgârcenia, se hotărî să dea şi el în iarna aceea două-trei serate. În ceeace-l priveşte pe guvernator, el pusese în program, în afară de obişnuita primire de fiecare joi, şi trei baluri mari. Pe deasupra mai făgăduia că va face tot ce-i va sta în putinţă ca să aducă pe impresarul din Caluga, cu minunata lui trupă. Apoi lumea aştepta, deasemeni, cel puţin un bal la vice-guvernator, deşi el nu manifesta nicio înclinaţie pentru viaţa de societate. In sfârşit, toate mergeau cum nu se poate mai bine şi intraseră în făgaşul obişnuit. Cneazul, ca rudă a vice-guvernatorului şi străduindu-se vădit să-l apropie de general, spunea, de câte ori se ivea prilejul, că domnul Calinovici e încântat şi de ordinea din administraţie şi de gubernie. Lumea aproape-l credea; dar cei care ştiau cum stau lucrurile în realitate — ca, de pildă, consilierul administraţiei guberniale şi procurorul — vedeau şi înţelegeau foarte bine că nu era tocmai aşa. Oricum, era limpede că vice-guvernatorul voia să lucreze cu totul independent. Neînţelegerea începu dela intendentul administraţiei guberniale, care, după cum ştim murise din pricina râvnei prea mari pe care o depusese în serviciu. Guvernatorul, întrucâtva influenţat, destinase locul vacant ajutorului de intendent, făcând în acest scop şi o propunere administraţiei guberniale; vice-guvernatorul însă se înfăţişă la el şi-i spuse că doreşte să fie numit în acest post un funcţionar de-al lui, vânătorul Lebedev, cunoscut nouă, şi pe care în vremea aceasta îl şi chemase la dânsul.

— Nu văd dece am primi oameni din alte departamente, când noi avem aici o mulţime de-ai noştri? — obiectă guvernatorul pe bună dreptate.

— Pe omul acesta îl cunosc, şi cel puţin sunt sigur, excelenţă, că n'are să fure nici lumânările, nici hârtia statului.

Guvernatorul se mulţumi să zâmbească şi căzu de acord, nevrând să se certe din pricina unor fleacuri. A doua furtună se deslănţui asupra lui Mediocritschi. După ce inspectă cancelaria administraţiei, vice-guvernatorul înaintă guvernatorului un raport, în care arăta că în lucrările primului secretar, a găsit o neorânduială nemaipomenită şi — ce e mai grav — intenţionată. Domnul Mediocritschi — amestecat pe vremuri într'o afacere de sustragere a o mie de ruble de argint dela o persoană particulară, fapt bine cunoscut chiar de vice-guvernator — nu s'a îndreptat, după cum reiese din cele pomenite, nici până în ziua de astăzi. Deaceea socoteşte că, în interesul serviciului, el trebue să fie concediat. Cine cunoaşte raporturile de serviciu, va înţelege că înaintarea unei astfel de cereri, fără a înştiinţa de mai înainte pe şeful guberniei, însemna o sfidare şi o dorinţă vădită de a stârni nemulţumirea şefului cancelariei, care în administraţie are, după cum ştiau toţi, mâna dreaptă şi un *alterego* al guvernatorului. Trecură trei zile, fără ca bătrânul să fi dat aprobarea; dar vice-guvernatorul trimise o nouă scrisoare, pe jumătate oficială, în care spunea că, dacă excelenţei sale nu-i este pe plac să-l îndepărteze pe Mediocritschi, el va fi nevoit să-şi ceară dela minister mutarea în altă gubernie. Şi astfel chestiunea ajunse până acolo, încât guvernatorul, pentru a nu lăsa biata victimă pe drumuri, izbuti cu destulă bătaie de cap să-i dea locul de director al închisorii. Faţă de funcţia de onoare de prim-secretar, pe care o deţinuse până atunci, nici vorbă că această schimbare însemna pentru Mediocritschi un salt mortal îndărăt. Pentru completarea postului rămas vacant, avu loc din nou o ciocnire neplăcută: guvernatorul dorea ca măcar în postul acesta să numească un funcţionar din cancelaria sa, de pildă, pe unul dintre ajutoarele şefului său de birou, un om care-i era pe deplin credincios şi devotat. Dar vice-guvernatorul îl înştiinţă că pentru locul acesta are în vedere tot pe un vechi cunoscut de-al nostru; pe Eczarhatov, despre care se informase de mai înainte dacă mai bea ca odinioară sau nu. Când află că Eczarhatov rămăsese văduv şi că de şapte ani nu mai bea deloc, Calinovici îi scrise personal şi-i propuse postul de prim-secretar. Eczarhatov, aducându-şi aminte de fostul lui şef, refuză la început; vice-guverna-

torul, însă, îi scrise a doua oară, cerându-şi iertare pentru felul cum se purtase mai demult, pe de o parte din pricina propriei lui firi neînduplecate, iar pe de alta, chiar din pricina nenorocitei slăbiciuni a lui Eczarhatov. „Dar cum, odată cu trecerea anilor, adăugă el, atât eu cât şi dumneata ne-am îndreptat cusururile, cred că acum ne vom înţelege, şi te rog prieteneşte să împarţi cu mine grelele îndatoriri ale serviciului şi să-mi ajuţi să pun în aplicare convingerile cinstite şi nobile care ne-au însufleţit pe amândoi în tinereţe, între zidurile sfinte ale universităţii". Blajinul Eczarhatov nu mai putu rezista unei astfel de chemări şi se prezentă noului său protector. Era ciudat să-i vezi pe aceşti doi vechi prieteni la cea dintâi întâlnire: unuia puţin îi mai lipsea să fie general; îmbrăcat cu un halat de catifea, şedea în biroul său grandios, numai în piele de safian şi în covoare; celălalt, sta respectuos în faţa lui — într'o uniformă roasă, cu cizme urîte de piele grosolană, şi cu chipul trist, ca de obicei; iar în trăsăturile lui fine se reflectau gânduri nobile şi serioase. Calinovici se arătă foarte binevoitor şi, peste vreo două zile, numirea lui Eczarhatov era fapt împlinit. Guvernatorul se mărgini să se poarte cu răceală şi, ori de câte ori avea prilejul, căuta să facă şicane noului funcţionar.

— In ceeace priveşte administraţia guberniei, — declară el pe faţă în societate, — sunt hotărît să las toată libertatea vice-guvernatorului, fiindcă el este şeful cel mai direct al administraţiei; locul lui e aici, iar al meu — în gubernie.

Dar mai târziu se dovedi că vice-guvernatorul începuse să se amestece şi în rânduielile guberniei. Din numeroasele şi variatele cazuri întâmplate, am să vă povestesc unul, fiindcă aici au fost amestecate persoanele pe care le cunoaştem mai bine. Toată lumea ştie că în clipa de faţă postul de poliţai nu face nici cât o ceapă degerată: doar trei-patru sute de ruble pe care le ciupeşte dela concesionar, apoi chiria pentru cai, şi poate că-i mai iese ceva şi din anchete. Dar din toate acestea trebue să mai dea o parte şefului cancelariei şi să mai ungă şi pe cei dela administraţia gubernială, ca să nu-i facă neajunsuri prea mari — aşa că până la urmă îi mai rămâne te miri ce şi mai nimic. Dar în niciun caz nu se poate spune asta despre postul celui mai blând om din lume, poliţaiul din binecunoscutul nostru orăşel X. Până şi moşierii cu câte trei sute de suflete obişnuiau să spună îna-

intea alegerilor: „Dacă mă faci poliţai în oraşul X., apoi nu mai doresc nimic şi nici regele Angliei nu-mi trebue să fiu". Toată învârteala era cu plutăritul: în fiecare primăvară treceau în jos, pe râu, până la trei mii de plute, şi proprietarii lor aveau obiceiul, înrădăcinat de multă vreme, să dea poliţaiului pentru fiecare plută, la „eliberarea biletului", câte o monedă de aur, ceeace aducea îndeobşte un venit de cincisprezece mii de ruble de argint. De această slujbă îi făcuse rost poliţaiului chiar doamna, soţia lui, prin alergătura şi intervenţiile ei personale; aşa că vă puteţi închipui simţămintele ei, când află că noul vice-guvernator nu era altul decât odorul de Calinovici! Pot să vă încredinţez că în clipele acelea uitase toate bârfelile pe care le născocise cândva pe socoteala lui şi a Nastencăi. Infrigurată, şi ca într'un acces de isterie, spunea tuturor, plesnindu-şi palmele: „L-am văzut aproape zilnic, trei ani la rând: de pe atunci avea în toată înfăţişarea lui ceva deosebit, ştiţi, ceva de Petersburg! Cât priveşte simpatica lui soţie! Doamne, dumnezeule! Eram mai mult decât prietenă cu familia ei... da, mai mult... Şi iubirea asta a lor... Ştiam tot. Da' mai era una îndrăgostită de dânsul; şi el... când la una, când la cealaltă... şi totul era aşa de nostim, nici nu vă pot spune. O să-l protejeze el, trebue să-l protejeze pe Simion Nichitici al meu". Şi, tot vorbind, soţia poliţaiului devenea aproape poetică în laudele pe care le aducea vice-guvernatorului şi lacrimi de duioşie îi curgeau pe obrajii plini. Toate acestea nu-i ajutară cu nimic şi nimic din proorocirile ei nu se împlini. In postul mare, când urma să înceapă eliberarea biletelor pentru plute, vice-guvernatorul intră fără veste la guvernator şi-i prezentă un raport, în care arăta că în oraşul X. poliţia judeţeană încasează încă de multă vreme, în folosul ei personal, o taxă nelegală dela proprietarii de plute. In vederea curmării acestei practici, cerea îndepărtarea din serviciu a poliţaiului actual, un om care s'a obişnuit cu abuzul mai sus menţionat. In caz că excelenţa sa va găsi că această acuzaţie nu e destul de întemeiată, faptele urmează a fi confirmate de instrucţia cazului, procedându-se conform legii, atât cu persoanele direct vinovate, cât şi cu cele care au admis aceste acţiuni nelegale. Când guvernatorul primi hârtia, ridică mâinile la cer. Ce să facă în cazul de faţă? Dac'ar ordona o anchetă, s'ar putea ca neghiobii aceia de mujici să flecărească despre toate plângerile

pe care ei le înaintaseră împotriva poliţaiului şi cărora nu li se dăduse curs. Iar pe de altă parte, cum să se întemeieze numai pe învinuirea adusă de vice-guvernator şi să jertfească fără nicio anchetă un funcţionar care-şi îndeplinea până la una obligaţiile lui directe cât şi cele indirecte!... Tot sfătuindu-se cu şeful cancelariei cum să întoarcă lucrurile, ca să iasă mai bine, bătrânul se şi îmbolnăvi; dar — cum cămaşa ţi-e totdeauna mai aproape — luă hotărîrea, fără a mai da chestiunea publicităţii, ca în baza unor informaţii, chipurile secrete, poliţaiul să fie trecut candidat la un loc de simplu poliţist.

După această întâmplare nenorocită, însuşi autorul o văzu pe soţia poliţaiului năpustindu-se în goana mare în oraşul de reşedinţă al guberniei şi plângând nu cu lacrimi ca toate lacrimile, ci cu lacrimi de sânge! Şi nu atâta împotriva lui Calinovici era ea indignată — căci tot ce făcuse el pornea numai din ura pe care i-o purta, pentrucă dânsa, cu nobleţea ei prostească, nu putuse închide ochii asupra legăturii lui murdare cu ticăloasa de Godneva — cât împotriva guvernatorului, împotriva acelui bătrân ramolit, pe care îl plătea chiar ea, cu mâna ei, în fiecare an. Cum de nu i-a fost ruşine să-i trădeze?...

Din pricina fi şcărelilor ei, lucrurile au ajuns până acolo că prefectul poliţiei a fost nevoit s'o evacueze din oraş în urma unui ordin secret al guvernatorului, cu atât mai mult cu cât se pare că acesta nu voia încă să se afle în public despre neînţelegerile lui cu vice-guvernatorul. El spunea mereu că tocmai un asemenea colaborator îşi dorise, ca să-l ajute la descoperirea abuzurilor pe care nu le cunoştea şi care, de altfel în chip firesc, se pot strecura neobservate. Dar o nouă ieşire a vice-guvernatorului îl puse în situaţia de a nu mai putea continua cu această tactică. La administraţia gubernială s'a hotărît să se facă un examen medical asupra facultăţilor mintale ale nobilului Iazvin care, în urma demersurilor moştenitorilor, fusese închis într'o casă de nebuni. Mai toată gubernia ştia că guvernatorul, din pricina legăturilor ce le avea cu rudele care râvneau la avere, arăta mult interes pentru această chestiune şi firesţe că venise să asiste la examen. De faţă erau numai medicii: un inspector cu gâtul strâmb şi cu o decoraţie la gât, şi chirurgul, de origine germană, un lungan cu o privire cam fioroasă. Amândoi, slugi credincioase şi supuse ale guvernatorului, intrară împreună în

instituţie şi salutară respectuos, aşezându-se la locurile lor. După ei veni şi procurorul, un om încă tânăr care, la balurile guvernatorului dansa polca-mazurca până ce cădea istovit. Dintre şefii celorlalte instituţii nu se înfăţişă nimeni şi nici mareşalul nobilimii nu veni; spuseseră cu toţii, odată pentru totdeauna, că din consideraţie pentru şeful guberniei, oriunde îşi va pune el semnătura, acolo şi-o vor pune şi ei pe a lor. Pe scurt, totul era în regulă! La ora douăsprezece îl introduseră pe nebun. Era un tânăr cu fruntea îngustă, craniul turtit, pieptul scobit şi burta ieşită în afară; purta un halat sărăcăcios de flanelă, rufărie cârpită, de pânză ordinară, şi nişte papuci spălăciţi. Îl ţinea de braţ un vagmistru grozav de înalt, cu o expresie diabolică şi care părea că e în stare să potolească şi o sută de draci, nu numai un nebun. Îi însoţea modest, Prohorov, cunoscut nouă de mai înainte, şi care era una din rudele reclamante; acum însă nu mai striga în gura mare, ca altădată, la tribunalul judeţean, ci, zmerit şi ţinând la subţioară un chipiu vătuit, se oprise lângă o uşă; dar guvernatorul, cu o mişcare a capului, îl invită să stea jos. Prohorov se aşeză tacticos şi cât mai departe, pe marginea unui scaun.

— Domnul acesta a mai trecut odată pe la noi! — îi zise guvernatorul lui Calinovici, care şedea la dreapta lui. — Dar senatul mai cere o contraexpertiză.

— Da, ştiu; am citit tot dosarul, — răspunse Calinovici.

Inspectorul cu gâtul strâmb începu să-l întrebe pe nebun cum îl cheamă, de ce religie este, de ce rang social? El îi răspunse tărăgănat şi cu un zâmbet prostesc, de parcă n'ar fi priceput ce înseamnă toate acestea, dar nu se încurcă deloc.

— Ascultă, stimabile, — îl întrebă deodată guvernatorul pe nebun, — cum crezi dumneata, ce se'nvârteşte? Pământul ori soarele?

— Se spunesi dumneavoastră? Eu nu ştiu se se'nvârteste înălsimea voastră! — răspunse el cu vorba lui peltică.

— Ei da, se'nvârteşte unul din ei, pământul sau soarele, dar care anume se'nvârteşte — repetă guvernatorul.

— Dar se se'nvârteste? Cum se poate să vorbisi asa, înălsimea voastră, — răspunse nebunul, dându-se îndărăt cu teamă.

— Nu pricepe! — făcu guvernatorul, strângând din umeri.

— Din expresia ochilor se poate deduce lipsa oricărei gândiri, — întări medicul.

— Dar, ia spune-mi, dece luna nu-i de tuci? — îi trânti deodată asesorul, vrând să urmeze cu întrebări de soiul acelora ale guvernatorului.

Nebunul se uita la el şi tăcea; guvernatorul şi ceilalţi membri zâmbiră. Nemaiputându-şi stăpâni satisfacţia, Prohorov începu să râdă cu hohote.

— Nu, nu se pot pune şi consemna astfel de întrebări! — interveni, ridicându-se de pe locul lui, Calinovici, care până atunci tăcuse. Apoi se adresă bolnavului: — Vino încoace, la mine, dragul meu!

Iazvin începu să se apropie, cu frică.

— Nu te teme; vino mai aproape. Dece tremuri aşa? — îl întrebă vice-guvernatorul, luându-l prietenos de mână.

— Să vedesi, ăsta mă bate mereu, înălsimea voastră, — răspunse nebunul, arătând spre vagmistru.

— Cum poate să facă una ca asta? N'are să mai îndrăznească; o să-l pedepsim, — urmă Calinovici.

— N'am dece să-l bat, înălţimea voastră, numai că face cam multă gălăgie... — începu să raporteze ostaşul, înroşindu-se.

— Taci! — strigă cu asprime vice-guvernatorul. Vagmistrul se dădu puţin îndărăt. Calinovici se adresă iar bolnavului: — Şezi jos, dragul meu, uite aici, ca să mai vorbim puţin, — adăugă el.

— Nu-i nimic, înălsimea voastră, stau si în pisioare, zău ca nu-s obosit, — răspunse Iazvin, mult mai la largul lui.

— Dar dece te scuturi mereu? Nu-ţi plac hainele?

— Se să mai vorbim, înălsimea voastră! Parcă nu se stie c'au luat tot se am avut... Uite se păcătosenie de halat mi-au dat. Ăstia sunt un neam de besivi, înălsimea voastră. Sigur or să le bea; si am avut haine tare bune.

— Dar câte suflete ai? — întrebă Calinovici.

— Am două sute de suflete, înălsimea voastră, — răspunse Iazvin, — mi le-a lăsat tăticu', zău asa!

— Ei, dar ia spune-mi, cum rodeşte grâul pe la voi? Bine sau rău?

— Cum să rodească? Bine, înălsimea voastră, — urmă bolnavul, parcă şi-ar fi venit puţin în fire, — da' unchiu' Mihailo

Ilisi — uite-l că stă colo — numai se spune: „Dese-si trebuesc sie cai, prostule? Te-or mai si uside". Si a mânat toată herghelia la el. Si, precum se stie, înălsimea voastră, la ţară, fără cai, zudecasi şi dumneavoastră! Un cal îsi fase o treabă şi mai ai si un câstig. Săranii mi-au spus: „Boierule, dese ai dat caii? Fără vite nu se poate fase pâine". Dar eu se să fac! Smecheri mai sunt! Parcă n'ar avea un dumnezeu!

Prohorov nu mai putu să rabde şi strigă la el:

— Dacă n'ai fi nebun, n'ai vorbi aşa, şi ai să fii pedepsit pentru asta, dobitocule! — Dar nebunul se supără şi el.

— De se mă ocărăsti? — ţipă el cu înverşunare. — De se să mă pedepsească, dacă spun adevărul? Se crezi tu, că mă sperii? Chiar asa! Se-ai făcut cu fata aseea dela noi? A făcut un băiat cu el, înălsimea voastră! E mujeratic, aleargă într'una după fete.

Guvernatorul îşi pierdu răbdarea.

— Taci! Spui prostii! — strigă el.

Iazvin se sperie. Vagmistrul cel înalt făcu doi paşi spre el.

— Ştii să socoteşti, dragul meu? — se grăbi să intervină Calinovici. — Uite, numără banii aceştia: câţi bani sunt aici? — adăugă el, întinzându-i o pungă grea.

— Tosi banii sunt ai dumneavoastră, înălsimea voastră? Se bogat suntesi!

— Da, sunt bogat. Numără-i.

Bolnavul se scărpină în cap şi-i numără fără să greşească.

— Două mii si sinzesi de ruble, înălsimea voastră, si pe deasupra mai e si hârtia asta de sinsi ruble, — răspunse el, dând laoparte banii; apoi, trăgându-şi mânecile în jos şi zâmbind şi mai prosteşte, adăugă: — Înălsimea voastră, dasi-mi mie astea sinsi ruble.

— Dar dumneata n'ai bani? — întrebă Calinovici.

— N'am, înălsimea voastră, n'am nisi măcar o copeică, zău! Un săran de-ai mei mi-a adus trei ruble, da' când a văzut directorul, le-a luat si pe aselea: „O să-si mai cumperi un cusit, zise, şi o să te omori". Şi adică dese să mă omor? Că doar nu-s prost! Si dese mă sin aisi, împreună cu tosi nebunii?

Iazvin se opri puţin, dar după o clipă de tăcere urmă din nou:

— Înălsimea voastră, porunsisi să-mi dea drumul, fisi asa de bun, că zău, mă tem. S'a întâmplat la noi că un smintit deasestia, un om tare rău, să prindă în tindă o femeie, tot asa de

smintită ca si dânsul, si s'o stâlsească asa de tare în bătăi, că abia a scăpat cu viasa; te pomenesti că mă omoară! Dacă te plânzi sefilor, înălsimea voastră, ei îsi răspund numai atâta: „Trăncăneste tu, că până la urmă, ai să mănânci si bătaie". Zău! Fie-vă milă tăicusule, si porunsisi să-mi dea drumul; cad la pisioarele dumneavoastră, — îl imploră bolnavul şi se ploconi până la pământ în faţa lui Calinovici.

— Ai cel puţin alte rude care să te ia pe garanţie? — întrebă el, ridicându-l.

— Cum să nu, înălsimea voastră, am aisi pe vară mea: sărăcusa de ea! De sinsi ori a făcut plânzere, zău! Spunea: „De se-l sinesi închis pe văru-meu? Îl iau eu la mine". Si cu se s'a ales? Au alungat-o zău asa! I-au zis „Iesi afară".

— Îţi dai seama de ceeace spui şi în faţa cui vorbeşti? — se amestecă iar Prohorov, arătând spre guvernator.

— De altfel, scoateţi-l de aici, ajunge! — porunci guvernatorul.

Cu mâna stângă, vagmistrul îl apucă pe bolnav de cot, ca într'un cleşte de fier, şi, întorcându-l în loc, la dreapta împrejur, îl scoase afară.

— In orice caz, — urmă guvernatorul, — rămân la concluzia de mai înainte, că nu-i în deplinătatea facultăţilor lui mintale. Dar dumneavoastră? — adăugă el, întorcându-se spre medici.

— Nu-i complet sănătos, — confirmă inspectorul.

— Asta se cheamă sănătos? Să vorbească asemenea lucruri în faţa guvernatorului? S'avem iertare! — declară Prohorov către întreaga comisie.

Toţi membrii comisiei iură de aceeaşi părere.

— In cazul acesta, excelenţa voastră, înseamnă că numai eu voi avea o părere cu totul opusă, — obiectă Calinovici. — Sunt de părere că tânărul e pe deplin sănătos.

— Cum sănătos? Ce vreţi să spuneţi? — exclamă guvernatorul, parcă nu şi-ar fi crezut urechilor.

— E sănătos, — repetă Calinovici pe acelaşi ton. — Deaceea sunt de părere că a-l ţine închis într'o casă de nebuni e şi păcat şi contrar legii. E curată barbarie!

— Dar chiar şi după lege, debilii mintali sunt consideraţi şi ei ca nebuni, — observă procurorul.

Vice-guvernatorul însă nici nu-l băgă în seamă şi urmă:

— Cât despre felul cum şi-a gospodărit moşia, propun să se facă o anchetă, iar rezultatele, împreună cu concluziile adunării nobilimii, să fie înaintate senatului spre rezolvare. Dar, aşa cum reiese din spusele lui — c'a fost jefuit de toate vitele — şi, în sfârşit, fiindcă dosarul afacerii cuprinde şi unele plângeri de-ale ţăranilor împotriva fărădelegilor revoltătoare ale acelora care i-au luat averea — această nouă împrejurare este de competinţa unei anchete speciale. Vinovaţii să fie traşi la răspunderea cea mai aspră, întrucât sforţările lor de a înfăţişa pe un om mărginit drept nebun, cu gândul de a-l închide la ospiciu, pentruca ei să-l prade şi să-i nimicească averea — constitue, după mine, o faptă perfect echivalentă cu furtul, cu atentatul la viaţă şi chiar cu crima.

Această cuvântare, strict oficială, a lui Calinovici zăpăci ca un trăsnet întreaga adunare. Prohorov îngălbeni, membrii comisiei nu ştiau încotro să-şi mai îndrepte privirile. Guvernatorul îşi veni cel dintâi în fire:

— Toate acestea sunt minunate! Dar trebue să recunoaşteţi singur că punctul dumneavoastră de vedere e cu desăvârşire nou şi nu reiese deloc din afacerea asta.

— Socot, excelenţă, că punctul meu de vedere e singurul care poate să decurgă din această afacere, — răspunse la rândul lui, şi cu toată politeţea, Calinovici.

— Asta o spuneţi dumneavoastră, dar noi credem că al nostru e singurul. Sunteţi de aceeaşi părere, domnilor? — se adresă guvernatorul membrilor comisiei, abia stăpânindu-şi mânia.

Aceştia dădură din cap a încuviinţare.

— Inseamnă că aşa trebue să se consemneze, — urmă guvernatorul, răsucindu-şi mustăţile. — Aşa chiar să scrii, — porunci el cu asprime secretarului Eczarhatov, — că toţi membrii comisiei rămân la vechea lor hotărîre, iar domnul vice-guvernator va prezenta opinia domniei sale separat. Iar pe dumneavoastră, vă rog, daţi-vă osteneala să nu întârziaţi prea mult, — adăugă el, adresându-se lui Calinovici şi căutând măcar în felul acesta să-l pună în încurcătură.

— O voi înainta chiar mâine, — răspunse el cu un calm desăvârşit.

Guvernatorul se ridică, îndreptându-şi tinereşte statura lui înaltă.

— Bună ziua, — zise el şi salută amabil pe toţi, înclinând capul. — La revedere, Iacov Vasilici. Îmi pare foarte rău că de atâtea ori suntem nevoiţi să nu fim de aceeaşi părere, — se adresă apoi lui Calinovici cu un ton pe jumătate glumeţ, pe jumătate mustrător, şi ieşi mândru din instituţie.

Prohorov porni în urma lui; guvernatorul, după ce vorbi câteva clipe cu el pe treptele clădirii, se urcă în trăsură. Era foarte palid şi tot drumul îşi muşca mustaţa. Cum ajunse acasă, trimise un jandarm, în goana calului, după şeful cancelariei. În vremea aceasta, membrii administraţiei guberniale care rămăseseră în birou tăceau mâlc şi, cu privirile plecate, îşi căutau de lucrările lor. Pe feţele tuturor parcă era scris: *Vin necazuri, vin nenorociri!* Numai vice-guvernatorul era calm, iar pe buzele lui flutura un zâmbet ironic.

4

Toată săptămâna nu s'a vorbit în oraş decât despre ultima neînţelegere dintre cei doi şefi. Lumea, învinuindu-l categoric pe vice-guvernator, se aduna şi mai strâns, şi cu mai mult devotament, în jurul guvernatorului; numai cneazul nu-şi mai găsea loc, ca diavolul înainte de utrenie. De altfel, măgulindu-l pe bătrân mai mult decât toţi, spunea în acelaşi timp că din partea vice-guvernatorului, de data asta n'a fost decât o simplă îndărătnicie, dar că, de fapt, nu-i nimic preconceput, nici rău intenţionat — şi, dorind probabil să aplaneze cât de cât această neînţelegere, plănui o serată la fiica lui. Vorbea lumea că el nu mai era în stare să suporte asemenea cheltuieli: fabrica lui de zahăr dăduse demult faliment. După cum se zvonise, i se pusese sechestru pe moşie, care fusese apoi scoasă în vânzare, iar ginerele lui nu-l ajuta nici cu o copeică. Când se mută în oraş, îşi amanetă toată argintăria, şi părea îndeobşte un om cu totul desorientat; te întrebai ce se făcuse cu minunatul său dar de a vorbi şi faimoasa lui prezenţă de spirit în relaţiile cu oamenii. Serata a pus-o totuşi la cale cu multă chibzuinţă; au fost invitate numai cunoştinţele cele mai intime şi persoanele de care avea mai multă nevoie: guvernatorul cu soţia şi cu aghiotantul său,

vice-guvernatorul cu soţia, familia şefului administraţiei financiare, procurorul cu doi tineri jurişti care vorbeau minunat franţuzeşte şi, în sfârşit, pentru orice eventualitate, locotenentul de geniu, ca să cânte la pian în caz că atmosfera ar deveni cumva plictisitoare. Altcineva nimeni. Guvernatorul sosise de aproape un ceas, şi toată mica societate se adunase, dar Calinovici nu se arăta. Pe chipul cneazului se citea neliniştea.

— Chiar dumneata ai fost la dânsul, nu? — întrebă cneazul în şoaptă pe ginerele lui, care şedea lângă el şi gâfâia.

— Da, am fost chiar eu şi mi-a făgăduit... — răspunse Cetvericov.

Cneazul ridică din umeri.

— Ciudat! — făcu el; dar în aceeaşi clipă sună clopoţelul şi vice-guvernatorul intră. Salută mai întâi pe soţia guvernatorului şi pe guvernator.

— Bună seara, Iacov Vasilici! Nu ne-am mai văzut demult! — zise bătrânul, întinzându-i mâna, dar fără să se ridice de pe fotoliu; totuşi ştiu să se stăpânească atât de bine, încât nu se simţi nici urmă de duşmănie în vorbele lui.

— Cam demult, excelenţă, — întări Calinovici, cu tonul cel mai firesc.

— Dar ce-i cu Polina? — întrebă stăpâna casei, care turna ceaiul la o masă mare, rotundă.

— Nu se simte tocmai bine, — răspunse musafirul.

— Cneazul schimbă o privire cu fiica lui. Soţia guvernatorului se uită şi ea la locotenentul de geniu, care, chiar în dimineaţa aceea, îi provestise ca fapt demn de semnalat, că vice-guvernatoarea, deşi făcea vizite tuturor, nu fusese încă niciodată nici la soţia cneazului, nici la fiica lui. Nu ştia însă nimeni dacă soţul ei nu-i permitea, sau dacă ea însăşi nu voia să vină.

Scaunele fuseseră aşezate în aşa chip, încât vice-guvernatorul ar fi trebuit să se aşeze alături de guvernator; dar, întorcându-se uşor pe călcâie, Calinovici se apropie de stăpâna casei:

— Aş vrea să fiu cât mai aproape de ceai; îmi daţi voie? — întrebă el pe doamna Cetvericov, care strălucea de frumuseţe şi purta o rochie elegantă, de mătase lucioasă. Ea-i aruncă numai o privire cu minunaţii ei ochi căprui şi îl pofti să ia loc. Calinovici se aşează alături, în fotoliul pregătit pentru soţia guvernato-

rului, care nu apucase încă să-l ocupe. Doamna Cetvericov începu să-i pregătească ceaiul.

— Dece puneți atâta zahăr? E groaznic! — observă insinuant Calinovici.

— Ah, da, într'adevăr e mult! — zise doamna Cetvericov, puțin intimidată. — Hotărît că nu știu să servesc ceaiul ăsta nesuferit!

— Dar altceva ce știți să faceți? — întrebă Calinovici.

— Nimic, — răspunse doamna Cetvericov, cam stânjenită.

— Nu-i bine! — rosti Calinovici, și amândoi se priviră câteva clipe turburați.

— Aș vrea să-mi spuneți, — zise stăpâna casei, plecându-se deasupra mesei, — dacă e adevărat că v'ați certat cu domnul de colo? — adăugă ea, arătând discret cu capul spre guvernator.

— De unde ați mai scos-o și asta?... Nu știu ce gândește el despre mine, dar eu sunt foarte mulțumit de dânsul, — răspunse Calinovici în batjocură.

— Ei, nu; glumiți! Dece vă certați cu el? E așa de simpatic!

— Da, e foarte simpatic; numai că ia mită.

— Cum puteți spune așa ceva? Astea-s prostii! — zise gazda.

— Nu e de mirare să spui prostii, când ai în fața ochilor niște mănuțe încântătoare ca ale dumneavoastră și pentru care v'ar fi invidiat însăși Afrodita.

— *Merci* pentru compliment.

— Nu vă fac niciun compliment, — răspunse Calinovici, — și am să vă mai spun ceva, — continuă el cu un accent de sinceritate. — A fost un timp când un anumit tânăr, pentru o singură privire, pentru un singur zâmbet amabil din partea dumneavoastră, era gata să-și dea viața, să se dăruiască el însuși, viitorul lui și tot.

— Știu, — răspunse doamna Cetvericov, plecându-și șiret privirile. — Dar, — urmă ea, — spuneți-mi dacă ați scris romanul acela, despre care poate vă aduceți aminte că-mi vorbeați atunci.

— Nu, îl născocisem înadins, pentru a vă prezice viitorul în care vă desfătați acum.

— Nimic de zis, sunteți foarte bun! — răspunse cu glas mustrător gazda.

— Nu mai bun decât dumneavoastră; suntem demni unul de altul! — răspunse Calinovici și se vedea că, în loc să se apropie

de guvernator, după cum spera toată lumea, avea de gând să se ocupe toată seara de gazdă, făcându-i curte. Dar valetul îi aduse un bilețel. Când îl citi, chipul vice-guvernatorului căpătă o expresie de vădită satisfacție.

— *Adieu,* — zise el, luându-și cu precauție pălăria și strângând pe sub masă mâna gazdei.

— Plecați? — întrebă ea mirată și contrariată.

— Trebue! Nu deranjați pe nimeni. *Adieu,* — repetă Calinovici și ieși.

Cneazul alergă după el, dar nu izbuti să-l ajungă din urmă.

Guvernatorul, abia după o jumătate de ceas, se prefăcu a observa lipsa lui Calinovici.

— Dar unde-i vice-guvernatorul nostru? — întrebă el, cu indiferență.

— Nu știu, a plecat în grabă mare! A primit un bilețel și a plecat, — răspunse cneazul.

Guvernatorul nu răspunse nimic, admirând cu atenție abajurul lămpii. Peste puțin se ivi prefectul poliției. Zornăind din pinteni și din sabie, se apropie de guvernator și, ducându-și mâna la tâmplă, raportă:

— Excelență, chiar acum a sosit un funcționar dela ministerul de interne, consilierul aulic Curopilov.

Guvernatorul păli.

— Pentru ce? — întrebă el, ridicându-se dela locul lui.

— După câte am înțeles din convorbirea dumisale cu domnul vice-guvernator, care e acum la dânsul, pare-se pentru chestiunea Iazvin, — răspunse prefectul poliției.

— Da, minunat!... Ce te holbezi așa la mine, de parcă nu m'ai fi văzut niciodată? — îl întrebă furios guvernatorul.

Prefectul poliției se înroși, dar își veni repede în fire.

— Aveți ceva ordine de dat, excelență? — întrebă el, ducându-și din nou mâna la tâmplă.

— Niciun ordin... Ce fel de ordine?... Du-te... Îți mulțumesc că te-ai ostenit... Niciun ordin... — repetă bătrânul mânios, și prefectul poliției plecă.

— Tâmpitul!... se oțărî guvernatorul în urma lui. — E destul să sosească un funcționar oarecare dela Petersburg, ca să-și piardă capul și să alerge în goană... Mare dobitoc! — adăugă

el cu un ton pe jumătate glumeţ; totuşi nu mai putu să-şi ascundă neliniştea şi plecă fără să mai aştepte masa.

Curând după aceea, se răspândi zvonul că domnul consilier aulic Curopilov nici n'a mai dat pe la guvernator şi că, îndată după întrevederea cu vice-guvernatorul, a şi plecat la moşia lui Iazvin, unde se spune că a început să cerceteze toate dedesubturile chestiunii. Cei din preajma guvernatorului răspândiră apoi vestea că bătrânul e nevoit să plece personal la Petersburg. Această ştire turbură grozav spiritele. Nobilimea, la cea dintâi şedinţă a clubului, hotărî să dea un banchet în cinstea guvernatorului.

— Dar să dăm, domnilor, un astfel de banchet, ca să-i arătăm noi ţâncului acestuia! — spuneau unii.

— Un banchet! — repetară aproape toţi, într'un glas.

Indată însă se puse problema: să-l invite sau nu şi pe vice-guvernator să subscrie? Cei mai săraci cu duhul şi cei care erau cam ameţiţi de băutură strigau: „Nu, nu trebue!... Să-l ia dracu!"... Dar cei mai chibzuiţi stăteau la îndoială. Din fericire, în clipa aceea sosi cneazul şi hotărî:

— Cu ce drept să-l alungăm din societatea noastră? E un om politicos... cuviincios... nobil... în sfârşit e un moşier de pe aici... Dacă vrea să subscrie — minunat; dacă nu vrea — treaba lui.

— Sigur, treaba lui! — aprobară cei cu multă minte.

Şeful administraţiei financiare, în calitate de preşedinte al clubului, urma să prezinte lista de subscripţie lui Calinovici. Deaceea se duse anume la el acasă în cea dintâi zi de sărbătoare, ca şi cum i-ar fi făcut o vizită.

— Se pregăteşte un banchet în cinstea bătrânului nostru guvernator. Doriţi să luaţi parte şi dumneavoastră? — întrebă el cam cu şovăială.

— A, un banchet! Şi fără îndoială că masa va fi excelentă. Mie-mi plac mesele bune. Sunt încântat! — răspunse el şi iscăli îndată.

Se vede că glumise. Lucrul se lămuri şi mai bine în timpul banchetului. Preşedintele clubului primi un bileţel, în care vice-guvernatorul îşi exprima sincera lui părere de rău că, din pricina unei mici indispoziţii, nu poate să împartă cu întreaga societate desfătarea de a gusta din delicioasa cegă şi din curcile îndopate cu nuci — ceeace voia să arate că-i părea rău numai

de masă, nu şi de faptul că nu lua parte la reuniunea de rămas bun, orânduită în cinstea şefului guberniei. Purtarea lui Calinovici făcu să crească şi mai mult dragostea şi stima faţă de guvernator. După ce se servi vinul de Porto, începură cu toţii să-şi exprime sentimentele faţă de şef. Consilierul secţiei de control, care niciodată nu ţinea seama că la mesele oficiale se serveşte foarte mult vin, se îmbăta de obicei chiar dela aperitive. Şi de rândul acesta, beat turtă cum era, se ridică deodată şi se târî până la fotoliul guvernatorului.

— Sunt beat, excelenţă, iartă-mă! — mormăi el. — Când te-a întrebat ministrul ce fel de controlor ai, ce-ai scris? Eu ştiu ce-ai scris; asta înseamnă: trăeşti tu — trăesc şi eu, ai murit tu — am murit şi eu! Sunt beat, iartă-mă! Dar dă-mi mâna să ţi-o pup! Sunt vinovat!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, — zise guvernatorul, dar nu-i dădu mâna, iar consilierul se tot străduia s'o apuce.

Se ridică atunci şeful administraţiei financiare şi puse capăt acestei scene. Făcu un semn funcţionarului cu însărcinări speciale, care se îngrijea de masă; funcţionarul înţelese şi îl duse la locul lui pe controlor, cu efuziunea şi cu recunoştinţa lui cu tot. Şeful administraţiei financiare se pregăti să ţină un toast în cinstea guvernatorului, în care scop îşi ticluise câteva cuvinte bine simţite. Dar, înainte de toate, trebue să arătăm că la dreapta guvernatorului stătea un bătrânel, generalul von Weiden, om de nimic, un ticălos care speria funcţionarii din judeţ cu gogoriţa prieteniei lui cu guvernatorul, în faţa căruia, la rândul lui, se umilea până la slugărnicie. Acum venise cu inima zdrobită să-şi petreacă „prietenul" şi binefăcătorul. La stânga guvernatorului, şedea un oarecare Calamschi, mareşal al nobilimii, care servise în armată numai până la gradul de sublocotenent şi din această pricină nu-şi putuse închipui vreodată că un general o să-l ia în seamă ca pe un om; deaceea, după ce fu ales mareşal al nobilimii şi guvernatorul se purta prietenos cu dânsul, Calamschi începu să nutrească pentru el o dragoste fanatică. Când auzi de plecarea lui, străbătu în goană cinci sute de verste, în două zile, şi izbuti să ajungă la timp la banchet. Amândoi furnizară oratorului nostru un minunat subiect pentru cuvântarea sa.

— Nici vârsta pentru unul, — începu acesta, întorcându-se spre bătrânul general, — nici depărtarea pentru celălalt, — urmă

vorbitorul arătându-l pe mareşal, — n'au fost o piedică pentruca ei să vină să-şi exprime sentimentele, pe care de altfel, le nutrim cu toţii. Ne bucurăm de clipa aceasta, în care mai eşti cu noi, regretăm că ea nu poate dura o viaţă întreagă şi invidiem norocosul Petersburg, care te va primi la sânul său.

— Ura! — strigară toţi, din toate colţurile sălii, ridicând cupele.

Guvernatorul se ridică şi, de înduioşare, îşi pierdu cumpătul.

— Domnilor! La toate acestea nu pot să vă răspund decât numai cu o maximă, scumpă nouă tuturora: „Cu noi este dumnezeu, înţelegeţi neamuri!" — o brodi el ca nuca'n perete.

— Cu noi este dumnezeu! — repetară toţi cu entuziasm.

Bătrânul începu să plângă şi urmă o însufleţire de nedescris. După masă, îl purtară pe braţe. In marea lui înduioşare, guvernatorul ceru şampanie: începu să bea şi-i silea şi pe ceilalţi să facă la fel. Aruncă cincizeci de ruble de argint muzicanţilor, care cântau tot timpul „Mulţi ani trăiască" — şi, în sfârşit, urcându-se în cupeu, scoase capul pe ferăstruică şi îi chemă pe toţi, pe rând, să-l sărute pe obraz.

5

Spuneţi-mi, vă rog, în ce loc şi în ce timp a fost mulţimea altfel decât prefăcută, sperjură şi nestatornică? De cum sosi ştirea şi societatea prinse de veste că la Petersburg situaţia bătrânului e proastă, iar Calinovici, dimpotrivă, e înaintat la gradul de consilier de stat, din aceeaşi zi soţia guvernatorului se pomeni părăsită mai de toată lumea. Fu nevoită să se izoleze în casa cu înfăţişare de castel a rezidenţei şi opinia publică înclină vădit în favoarea duşmanului. Şi deodată, ca din senin, Polina deveni cea mai minunată femeie, pentrucă, deşi avea atâta avere şi nu era nici pe departe bătrână, nu punea totuşi preţ pe toalete, ocolea viaţa mondenă, şi tot timpul şi-l închina familiei. Dar, la drept vorbind, nu ştia nimeni, cum se descurca ea în această viaţă de familie; ba chiar se spunea că nici nu s'ar înţelege cu soţul ei. O lăudau însă, fiindcă trebuiau neapărat s'o laude pentru ceva.

Şi pe Calinovici începură să-l înţeleagă altfel: şi-au dat foarte bine seama, subit, că-i un om de caracter şi că e probabil bine văzut la Petersburg. Cel dintâi care-şi schimbă părerea fu şeful administraţiei financiare, fost general în armată, care părăsise oştirea numai de doi ani şi păstra încă o înfăţişare plină de noblеţe. Trecând peste toate acestea, el se umili până într'atâta încât se duse la consilierul de stat şi îşi ceru iertare pentrucă luase parte la banchetul dat în cinstea guvernatorului, spunând că numai nobilimea îi impusese conduita aceasta, dată fiind calitatea lui de preşedinte al clubului. Secretarul Eczarhatov, care a fost martor la scenă şi părea un om foarte la locul lui, nu mai putu răbda şi, când trecu pe la administraţia gubernială, povesti cum şeful administraţiei financiare îşi apăsa mâna pe inimă, ridicându-şi ochii la cer, şi cum se zbătea să-l convingă pe Calinovici, întocmai ca poliţaiul lui Gogol, că făcuse aceasta „din pricina lipsei de experienţă, numai din pricina lipsei de experienţă". Vice-guvernatorului îi era scârbă să-l mai asculte.

— Dece vă neliniştiţi, excelenţă? Mie mi-e indiferent, pe cinstea mea! — îi spunea Calinovici cu necaz şi dispreţ, dar pentru capul tare al şefului administraţiei financiare acest bobârnac nu însemna absolut nimic, şi îi tot dădea înainte cu ale lui.

— Nici nu poţi să-ţi închipui până unde sunt în stare unii să meargă cu mârşăviile, în orice împrejurare! — încheie Eczarhatov

Toată cancelaria începu să râdă.

Al doilea care se grăbi să vină sub drapelul lui Calinovici fu cneazul.

— Nu se poate... nu se poate... bătrânul n'avea dece să se certe şi să se încăpăţâneze... trebuia să se resemneze.

Cititorul a avut prilejul să vadă că în decursul întregului meu roman n'am căutat niciodată să-l înfăţişez în culori plăcute pe eroul meu, ba dimpotrivă, m'am silit să scot cât mai mult la iveală toate lipsurile lui morale, dar în cazul de faţă nu-mi pot îngădui să trec sub tăcere faptul că, în activitatea lui la serviciul pe care şi-l alesese, era cât se poate de energic şi poate chiar un om folositor. Cneazul, mai inteligent şi mai cult decât toţi ceilalţi, înţelesese mai bine decât ei din ce parte bate vântul. Intr'adevăr, Calinovici putea fi socotit drept reprezentantul

acelei tinere generaţii de funcţionari administrativi care, pe vremea aceea, începuse să iasă la iveală, răzbătând prin scoarţa groasă a matrapazlâcurilor vechilor slujbaşi. Datorită firii lui tânărul vice-guvernator simţise încă de pe băncile universităţii o mare simpatie pentru înfăptuirea ideii obiective de stat în viaţa practică, ceeace ar da posibilitatea să se înlăture toate stăruinţele particulare şi ingerinţele de castă. El adoptase aceleaşi principii şi în administraţie. Chestiunea începu cu primarii oraşelor, cărora le place tare mult să facă negoţ şi fel de fel de învârteli, dar nu le place să muncească pentru binele obştesc. Vice-guvernatorul îi chemă pe toţi şi le puse în vedere că, dacă nu se vor îndeletnici cu treburile primăriei şi nu vor mări veniturile oraşului, el nu-i va mustra, ci le va sigila prăvăliile, fabricile şi uzinele şi le va interzice timp de un an orice vânzare sau cumpărare; şi le atrase atenţia ca nu cumva să îndrăznească a se desvinovăţi, invocând naivitatea şi neştiinţa lor, fiindcă toţi sunt atât de pehlivani, că nu-i întrece nimeni. Primarii ieşiră dela el ca dintr'o baie de aburi şi, chiar în aceeaşi noapte, porniră în galop, cu cai de poştă, spre orăşelul de unde veniseră; tocmiră pe socoteala lor copişti în primării şi desgropară noi izvoare de biruri, despre care mai înainte nici măcar nu se pomenea.

Concesionarii nu scăpară nici ei. Deşi pe grăsunul Cetvericov îl cunoştea personal şi erau şi puţin înrudiţi, Calinovici nu se sfii nicidecum, îl chemă la el şi-l întrebă dacă, ţinând seama că treburile îi merg atât de bine, n'ar crede de cuviinţă să-şi arate într'un fel recunoştinţa lui faţă de societatea de pe urma căreia câştigă milioane şi să doneze vreo zece mii de ruble de argint pentru înfrumuseţarea oraşului.

Vă închipuiţi ce a simţit Cetvericov, acest om cunoscut pentru zgârcenia şi lăcomia lui, când a auzit de aşa ceva.

— Arenda, Iacov Vasilici, nu aduce niciun ban în plus, pentru asemenea cazuri, — zise el înroşindu-se.

Calinovici îşi ieşi din fire.

— Nu vreau să ştiu, domnule, dacă ai sau nu bani pentru asta! — strigă el. — Ar trebui să-ţi fie ruşine să vorbeşti aşa! Cred că toată gubernia ştie că la dumneata acasă crapă cuferele de bani storşi din sărăcia mujicului şi a funcţionarului zdrenţăros. Numai de ruşine şi încă ar trebui să dai înapoi societăţii măcar patru la sută din tot ce-ai adunat prin jaf. Uite, asta mi-l

crucea, — se jură vice-guvernatorul, care se aprinsese de-a-binelea, şi arătă spre icoane, — că, deoarece ai arătat rea voinţă, dacă nu dai... acum, nu zece mii — cum spusesem — dar cincisprezece mii de ruble, am să poruncesc ca duminica şi în zilele de sărbătoare să fie închise cârciumile din toată gubernia în timpul liturghiei şi, dacă cumva cârciumarii dumitale sunt amestecaţi chiar numai pe departe în afaceri de furturi şi crime, am să-i ţin cu anii la puşcărie !

Infricoşat, grăsunul Cetvericov dădea din mâini în neştire.

— Şi scoate-ţi din cap c'ai să mă dobori ca pe fostul vice-guvernator! — urmă Calinovici, lovind cu degetul în masă. — Ei mă cunosc acolo şi nu mă vor preda dumitale. Cât despre mine, înadins voi rămânea aici, ca să nu-ţi dau putinţa să scoţi o vorbă, sau măcar să răsufli... Înţelegi acum toată ura mea, determinată de considerente morale, împotriva manoperelor dumitale? — încheie el, bătându-se în piept.

Grăsunul îşi pierdu cu desăvârşire cumpătul.

— *Mais, mon cher, je vous prie, ne vous emportez pas*[1]) ... — bolborosi el. — Dacă vreţi, pot să v'aduc chiar astăzi baniil

— Da, fă-mi plăcerea; şi chiar mâine se va publica în ziare şi se va raporta ministrului despre donaţiunea dumitale. Nu-i nevoie să ascunzi că te-am constrâns cu ameninţări, fiindcă, în orice caz, cred că din această afacere eu voi ieşi mai onorat decât dumneata! — adăugă el în bătaie de joc, însoţindu-l pe Cetvericov.

— O, da, cu siguranţă! Ce să mai vorbim de asta? — răspunse el, străduindu-se să zâmbească. Când se urcă însă în trăsură, faţa i se întristă amarnic.

— Diavolului celui bătrân, i-am plătit pe un an întreg, şi acum cestălalt îmi mai cere încă cincisprezece mii... Ptiu! Ce ticăloşie! — zise el peltic, mişcând din buzele lui groase şi lăsate'n jos.

In vremea aceasta, conducătorul guberniei trimise un jandarm după şeful companiei de deţinuţi. Peste vreo jumătate de oră, căpitanul Timcov, ridicat din trupă, îmbrăcat în uniforma completă, stătea smirna în sala de primire. Deşi era o fire care nu-şi pierdea cumpătul cu una, cu două, şi avea o faţă atât de

[1]) Dar, scumpul meu, te rog, nu te înfuria. (N. red. rom.)

ţeapănă că părea scoarţă de tei, iar nu piele de om — în acea clipă, neştiind încă pentru ce anume fusese chemat, era atât de palid încât tânărul funcţionar adus de vice-guvernator dela Petersburg şi trecut acum pe lista personalului din administraţia gubernială, se apropie de el şi-l întrebă, căscând batjocoritor:

— Ce-i cu dumneata? Nu cumva eşti bolnav?

— Nu, de loc... — răspunse căpitanul, căruia îi tremurau buzele.

In sfârşit, Calinovici ieşi din cabinetul lui şi, cu toate că în sală mai erau şi alţi câţiva funcţionari, se duse de-a-dreptul la căpitan.

— Ascultă, — începu el, — pentru a curma cu potlogăriile se le săvârşeşti pe spinarea nenorociţilor de puşcăriaşi, pe care-i exploatezi în folosul dumitale, trimiţându-i să lucreze fără plată pe la diferiţi domni... şi care, pe deasupra, mai curăţă curtea şi gropile de gunoi la amanta dumitale... îţi pun în vedere că de azi înainte nu vei mai trimite nicăieri niciun singur om. Ei vor lucra la amenajarea cheiului: în fiecare lună le voi face socoteala chiar eu, şi, în afară de plata cuvenită pentru lucru, vom mai vărsa şi o sumă pentru îmbunătăţirea hranei lor. Vai de capul dumitale dacă varza va fi acră sau carnea stricată! Voi veni eu singur şi pe toate ţi le vâr pe gât. Ieşi afară!

Căpitanul nici nu crâcni şi plecă, făcând stânga'mprejur, după toate regulile. Oprindu-se în faţa clădirii, ridică din umeri, aruncă o privire spre catedrală, parcă şi-ar fi pus toată nădejdea în sfântul locaş, şi se îndreptă spre cazarmă.

Până la urmă, toate aceste măsuri luate de Calinovici începură să uimească şi să sperie pe oamenii mai în vârstă. „E nebun! Nu-i decât vice-guvernator, şi taie şi spânzură... Ce înseamnă asta?“ îşi şopteau ei unul altuia. Cât priveşte pe cei tineri, care de obicei se ridică în mai mare număr împotriva vechii orânduiri a lucrurilor, erau încântaţi de vice-guvernator. Dintre toţi aceştia, cel mai de vază era un licenţiat obez, dela Universitatea din Dorpat, care lucra la cancelaria guvernatorului; tânărul îşi dăduse cuvântul să însemne zilnic în carnetul său câte o duzină de prostii şi câte zece ticăloşii din cele care se săvârşeau acolo. Bătrânul guvernator aflase despre acest lucru, dar nu putea să-l îndepărteze de lângă el, fiindcă licenţiatul fusese trimis dela

Petersburg, sub supravegherea poliției, anume ca să lucreze la cancelarie. Printre cei care protestau, mai era un oarecare domn Cozlenev, un tânăr foarte drăguț, chiar nepotul guvernatorului. Mama tânărului, o femeie nespus de bogată, îl rugase cu lacrimi în ochi pe frate-său să-l ia la dânsul în serviciu pe descreieratul ei de băiat, pe care împrejurările nu-i mai permiteau să-l țină la Petersburg, căci în orice moment putea să fie încorporat în armată ca simplu soldat, sau deportat în Caucaz.

Vă puteți închipui ce isprăvi era în stare să săvârșească un astfel de domn într'o capitală de gubernie; nu mai vorbim de faptul că, în timp ce unchiu-său dădea vreun bal — cel mai grandios bal din toată gubernia — el dădea o serată pentru slujnice— odată pentru cele brune, iar altădată pentru cele blonde; bineînțeles că ele se furișau și veneau la dânsul în grabă, din toate ungherele orașului. El le ospăta în așa fel, încât multe doamne, când se întorceau dela bal, își găseau slujnicele bete moarte. Aproape în fiecare zi de sărbătoare, zmintitul acesta și servitorul lui se suiau pe stâlpii dela poartă, își strângeau picioarele sub ei, luau în gură niște inele mari și făceau tot felul de strâmbături cu nasul, pasă-mite în chip de lei. Toate năzbâtiile acestea mai puteau fi încă luate drept ștrengării, care aveau o scuză oarecare; dar mai era și altceva, mai mult decât asta... Așa, de pildă, Cozlenev, după ce lua zilnic masa la unchiul său, precum îi poruncise maică-sa, umbla cu trăsura prin tot orașul și povestea că mătușa lui, soția guvernatorului, glumea cu dânsul în fiecare după masă, așa cum făcea soția lui Putifar și, drept dovadă, purta cu sine și arăta la toată lumea două surtuce cu poalele rupte.

In sfârșit, al treilea protestatar era un căpitan în retragere, fost într'un regiment de ulani, bărbat nemaipomenit de sprinten și a cărui înfățișare amintea întrucâtva pe banditii italieni. Pentru a-și arăta simțămintele și gândurile lui nobile el reacționa într'un fel cu totul deosebit, și, ori de câte ori întâlnea pe cineva pe care-l socotea ticălos, avea o pornire nestăpânită de a-i strămuta fălcile. Pe atunci, el îi purta sâmbetele șefului de cancelarie al guvernatorului și spunea tuturor că nu se lasă până nu l-o stâlci în bătaie și că, de altfel, asemenea soi rău nici nu trebue să scape teafăr și nevătămat.

Toți domnii aceștia, întrunindu-se odată la club, ședeau la o măsuță și discutau. Licențiatul cel gras istorisea de-a fir a păr cum, în dimineața aceea, Calinovici dovedise șefului cancelariei că-i un tâmpit și un ticălos. Ascultând cele povestite, căpitanul era în al nouălea cer.

— Așa vice-guvernator mai zic și eu! — strigă el. — Trebue să bem în sănătatea lui. Hei, tu, tâmpitule, adu șampanie! — porunci valetului.

Valetul aduse vinul. Tocmai atunci trecea pe lângă ei un funcționar tânăr, bine văzut de Calinovici.

— Ascultă, dragul meu, — i se adresă licențiatul, — o să bem îndată în sănătatea vice-guvernatorului dumitale. Oare nu s'ar putea să-l poftim aici? E alături, la masa de joc. Cred că s'ar putea. E băiat bun.

— Cum să nu se poată?

— Du-te atunci și-l poftește.

— Bine, — se învoi tânărul, și, peste câteva clipe, se întoarse cu vice-guvernatorul.

— Ingăduiți-ne să bem în sănătatea dumneavoastră, — zise căpitanul. — Straşnic vă pricepeți să luați la rost toată această servitorime a guvernatorului și vă rugăm ca și de acum înainte să faceți tot așa!

— Iar rugămintea mea, Iacov Vasilici, — se amestecă și Cozlenev, — e, dacă s'ar putea cumva, ca unchiul meu să fie retrogradat pentruca nimeni să nu mai îndrăznească să-i zică mătușii mele „excelența voastră“... Știu că n'o să poată îndura una ca asta și o să se topească sub ochii noștri, ca o lumânare de ceară.

— Trăiască rațiunea și adevărul! — strigă licențiatul, strângând, cu mâna lui grasă, mâna lui Calinovici.

— Vă mulțumesc foarte mult, domnilor, și atenția dumneavoastră îmi face cu atât mai mare plăcere cu cât ea reprezintă părerea oamenilor celor mai cinstiți și mai distinși, — răspunse el, ciocnind paharul cu toți.

— Să mai vină șampanie! — strigă Cozlenev, dar vice-guvernatorul nedorind pesemne ca entuziasmul acesta să ducă la o familiaritate prea mare, se grăbi să plece, sub cuvânt că-l așteaptă jucătorii.

In vreme ce se petreceau toate acestea, în gubernie se făceau pregătiri pentru soluționarea unei chestiuni destul de serioase: trebuia să aibă loc licitația pentru construirea unui pod de lemn de patruzeci de verste, peste mlaștini — lucrare pentru care, conform primului deviz, fuseseră alocate două sute de mii de ruble de argint. In alte vremuri, nu s'ar fi îndoit nimeni că cel ce va avea parte de această afacere va fi negustorul Mihail Trofimov Papușchin; era în atât de strânse legături de prietenie cu familia șefului guberniei încât, uneori, când soția guvernatorului nu primea nicio doamnă, fiindcă nu apucase încă să-și termine toaleta, Mișca Papușchin se afla în budoarul ei, și asta pentrucă-i adusese cândva în dar un serviciu de argint. E vorba de ace lași Mișca Trofimov care, acum zece ani, era un neînsemnat negustoraș de lemne, pe care l-am văzut îmbrăcat cu o haină grosolană și roasă, când pleca la Moscova în tovărășia lui Calinovici. Dar ia uitați-vă acum la el, ce bărbat fercheș! Uitați-vă cum trece colo, pe strada principală! Arcurile trăsurii mici și lăcuite s'au lăsat sub greutatea lui; lucesc în soare hamurile împodobite cu argint, lucește trupul ca un pepene al celui mai gras armăsar din lume, lucește caftanul, brâul și șapca vizitiului, în sfârșit, lucește Mihail Trofimov însuși! Poartă un surtuc din cea mai bună stofă și s'a îngrășat într'atât, că trebue să tragă ca la vreo cincisprezece puduri; își întoarce greoi căpățâna în toate părțile, ca o focă, iar când meșteșugarii și slujbașii îl salută, îndoindu-se aproape până la brâu, el abia le răspunde, dând ușor din cap. Spune lumea că-i un om grosolan, care nu se teme de nimic, decât de diavoli și tâlhari de drumul mare.

Din partea cealaltă venea arhitectul guberniei; ajungând în dreptul lui, îl salută cu mâna.

Antreprenorul răspunse cu un zâmbet.

Arhitectul îi făcu semn:

— Stai puțin, Mihail Trofimovici, așteaptă!

— Așteptăm, dacă trebue! — răspunse antreprenorul. — Oprește, mă, neghiobule! — strigă el vizitiului.

Vizitiul opri.

Arhitectul se dădu jos din trăsurică și, țupăind ca un cocoș, se apropie în fugă.

— Tot cu chestia veche, — zise el. — Iei sau nu iei în antrepriză podul Manohino?

Antreprenorul se încruntă.

— Frate dragă, când vorbești despre asta parcă îmi dai cu un mai în cap! — răspunse el și continuă gânditor: — Podul vostru din Manohino, după cum se vede, e o afacere de nimic, că altfel n'oi zice.

— Dece de nimic? Ce s'a întâmplat? Ești un om cu toane! ... Cred că nu te-am nedreptățit cu devizul, — zise arhitectul, uitându-se galeș în ochii lui Mihail Trofimov.

— Nu-i vorba de deviz, stimabile. Află că nici nu l-am văzut și nici nu vreau să-l văd ... Ptiu! Scuip pe el, de mult ce mă sinchisesc eu de așa ceva. Că doar nu de ieri, de alaltăieri, ne îndeletnicim noi cu treburi de acestea; dacă rămân eu păcălit, se chiamă că și dumneata ești păcălit. Dar ce să ne mai batem gura degeaba! Acum nu-i vorba de un deviz, acolo, ci că noi, antreprenorii, ne-am prostit — asta-i!

— Ei, și dece v'ați prostit? Ce, ți-e frică de Nicolașca Travin?

— Mutra lui Nicolașca Travin n'a ajuns încă să mă facă pe mine să mă tem de el, și nu numai de el, dar nici de Grigori Petrov al dumitale, nici de Polosuhin, nici de Semion Grebenca; nu mă tem de niciunul dintre ei, fiindcă știu că-s oameni de înțeles.

— Da, sunt oameni de înțeles ... — întări arhitectul.

— De înțeles, — repetă antreprenorul. — Și măcar acum s'ar cădea să nu ne vârîm unul în ciorba altuia. Dacă-mi lasă mie această ocazie, așa cum se prezintă, atunci am să-i dau și eu putința să-și câștige pâinea în alte douăzeci de locuri; dar vorba e că s'au băgat boierii în breasla noastră. Cneazul adulmecă ceva pe aici, poate c'ai auzit și dumneata.

— Cum să n'aud! ... A și făcut o cerere; numai că noi socotim că n'aleargă el chiar după lucrare. Fii pe pace! Incearcă și el să ciupească ceva ... îl știi ce chilipirgiu e!

— Ei, se vede că ești deștept, dar n'ai nimerit-o! — îi răspunse repede, înciudat, antreprenorul. — Și eu m'am gândit ca dumneata; deaccea m'am dus la el și am stat de vorbă.

— Ei și cum e?

— Cum să fie? I-am spus în față: „Ajunge, excelența voastră, sunteți un boier inteligent, nu ne mai încurcați treburile;

luați-vă frumușel dinainte o sumă, ca să vă retrageți, și gata! Eu am să vă cinstesc cu vreo cinci miișoare". Ți-ai găsit! Parcă poți să-l convingi? ... „Ce să-ți spun, Mihail Trofimici, răspunde el, sunt acuma într'o situație așa de grea, încât nu cu cinci, dar nici chiar cu cincisprezece mii nu pot să astup toate găurile, și-am să bag în afacerea asta până la cel din urmă ban; acum sunt înrudit cu șeful guberniei, și el vrea ..."

— Cât despre șeful guberniei, cneazul minte fără doar și poate, numai ca să ne sperie: nu-i el omul acela! — îi luă apărarea arhitectul.

— Las'că înțelegem și noi asta; ce mă tot înveți, că doar nu-s copil! — răspunse cu aprindere antreprenorul. — Nu-s chiar așa de ageamiu, slavă domnului! Apoi m'am dus la șeful guberniei.

— A! Așa da! Asta-i bine! — zise arhitectul.

— Foarte-ți mulțumesc de binele ăsta, m'am săturat! — urmă Mihail Trofimici. — Mi-a tras o săpuneală, c'aș fi dat orice, numai să nu-l aud! Omul ăsta știe să insulte, și alta nimic! Cel puțin asta-i părerea mea. Am început să vorbesc cu el, cum stai de vorbă cu orice om de înțeles: „Așa și pe dincolo, înălțimea voastră, zic eu, la drept vorbind, mă îndeletnicesc de atâția ani cu antreprizele astea de stat, și stăpânirea n'a avut niciodată nemulțumiri din partea mea ..." Aș vrea să știu când și ce fel de nemulțumiri a avut?

— Ce fel de nemulțumiri ar fi putut să aibă din pricina ta? — întări arhitectul.

— Da, ce fel de nemulțumiri, — repetă îndârjit Mihailo Trofimov, — da' ce crezi că-mi răspunde dumnealui? „Nu vreau să știu nimic; mi-ajunge că știu de unde ți-ai strâns milioanele dumitale". „Milioanele, înălțimea voastră, răspund eu, chiar dacă le-aș avea, sunt făcute cu munca și strădania mea". „Toată munca dumitale, zice el, a fost numai să jefuești visteria!" Iacă ce fel de vorbă mi-a trântit! N'am auzit încă una ca asta, nici dela persoane mai sus puse decât dânsul.

Arhitectul oftă și clătină din cap.

— Dar ascultă, frate dragă, ce figură mi-a făcut după aceea — să mori de râs, nu altceva! — urmă Mihailo Trofimov tot mai îndârjit! — „Iar acum, zice el, dacă lucrarea aceasta ți-ar

reveni dumitale, atunci pentru comisia voastră, auzi, nu numai că n'o să dai bacşişul de zece la sută, dar nici măcar o singură copeică, auzi?"

Arhitectul clătină iar din cap şi zise:

— Nu înţeleg dece comisia noastră îi stă până într'atâta în gât.

—Nu mai vorbesc de comisie, dar chiar de mine... Că doar stăpânirea lucrează de capul ei, iar eu de al meu: cine poate să-mi poruncească în treburile mele? Doar sunt banii mei! De vreau, îi fierb, de vreau îi prăjesc sau îi mănânc cu hrişcă, şi gata! Ce să mai vorbim! — se încinse Mihailo Trofimov, bătându-se cu pumnul în piept. — „Iar conducerea lucrărilor, spune vice-guvernatorul, n'am s'o dau niciunui domn de pe aici; am să chem pe cineva anume, dela Piter: pe acela, zice, n'o să-l cumpăraţi". Auzi! Parcă n'am mai văzut noi, frate, oameni din Piter. Poate c'am făcut o prostie, da' i-am spus în faţă: „Doar dacă înălţimea voastră vreţi s'aduceţi niscaiva englezi: se prea poate ca ei să se poarte altfel. Cât priveşte pe cei din Piter, îi cunoaştem noi bine: jupoae mai dihai decât cei de aici". „N'avea nicio grijă, răspunse el, că asta n'are să se întâmple la mine; chiar şi lucrările o să le recepţionez eu singur, am să fac găuri de control la fiecare stânjen. E bine, zice, s'o ştiţi şi p'asta!" Va să zică, are de gând să se lege de toate chichiţele.

— Dar ce-o să vadă el în găurile acelea? Parcă, ce-i de văzut acolo?... — îl întrerupse zâmbind arhitectul.

— Nu ştiu ce are să vadă; pesemne că-l interesează aşa ceva, — răspunse cu înţeles Mihailo Trofimov. — E un om neserios, că altfel n'oi zice! — urmă el, încingându-se iar. — Că dac'ar fi un bun guvernator şi-ar vrea într'adevăr să păzească visteria, atunci nu numai că nu trebuia să se ferească de mine, ba chiar trebuia să mă cheme, să mă caute cu lumânarea, ziua'n amiaza mare, fiindcă pentru treaba asta nu mai găseşti alt om ca mine! E doar o lucrare mare! Cneazul spune c'o să scadă preţul licitaţiei la minimum. Dar astea-s numai vorbe de clacă! Inseamnă că nu-i pasă de nimic, numai bani să iasă, că ce-o fi mai încolo, nu-i treaba lui. Las'că-i cunoaştem noi pe boierii ăştia antreprenori! Mulţi au rămas mofluzi. Numai câţi am văzut eu! Nimeni, oricine ar fi el, nu poate să ia lucrarea mai ieftin decât mine, n'are mijloacele mele... La poartă, mă aşteaptă

chiar şi acum poate vreo cinci sute de oameni, pe care-i am în mâna mea. Şi încă de astăprimăvară... că doar a fost foamete; apoi, în preajma recrutării... am dar avansuri în dreapta şi'n stânga; aşa că, băiete, nici capul nu mă doare. Se prea poate să plătesc un om cu zece copeici pe zi, iar altul să nu-l găsească nici cu şaptezeci şi cinci, aşa că acela n'are încotro, trebue să facă o ofertă la preţ mai mare decât mine.

— Orice-ai spune, Mihailo Trofimici, dar despre toate acestea trebuia să vorbeşti cu vice-guvernatorul; te-ar fi înţeles, — observă arhitectul.

— Vezi de altul, frăţioare! — obiectă antreprenorul dându-şi ochii peste cap. — Dacă-i spui adevărul, se prea poate să nimereşti ca Irimia cu oiştea'n gard — aşa-l văd eu de-al dracului. Şi ne mai păzim şi noi câte puţin: ştim doar cu cine şi ce trebue să vorbim. Nici cu cleştele n'are să scoată o vorbă dela mine, lasă-l să facă ce-o şti.

— Poate că nu vii nici la licitaţie. Aşa de rău te-ai supărat? — întrebă arhitectul.

Antreprenorul se încruntă iar.

— Ba la licitaţie am să vin, afacerile astea nu se fac fără mine, — răspunse el. — Şi acum, „înălţimea sa" ori are să-mi plătească o despăgubire, ca să mă retrag, ori o să-l înfund aşa de rău, de nici el, nici ruda lui n'au să se mai descurce. O să se văicărească o vreme, iar până la urmă or să cadă la picioarele mele să mă roage. Am să le spun pe şleau că nu ei au să-l doboare pe Mişca Trofimov, ci, dimpotrivă, Mişca are să-i înveţe minte pe ei!

— Chiar să-i înveţi! N'ar strica! — îl îndemnă arhitectul şi porni spre trăsurica lui.

— Şi-am să-i învăţ minte! — repetă Mihailo Trofimov, făcând semn vizitiului să pornească.

— Da, să-i înveţi! — îi mai strigă din urmă arhitectul.

— Am să-i învăţ, — repetă iar Mihailo Trofimov, când porni trăsura.

In sfârşit veni şi 17 Septembrie, ziua hotărîtă pentru licitaţie. Domnii membri ai comisiei şi cei care doreau să liciteze erau adunaţi la sediul comisiei de construcţii. Nicolaşca Travin, un mic coţcar care abia începuse să se îmbogăţească şi care se frământa mai mult decât toţi, sta ca pe jăratic. I se zgârceau

mâinile şi picioarele şi-şi mişca tot trupul în chip ciudat. Mihail Trofimov, însă şedea liniştit în fotoliu. Alături de el era Grebenca, un om uscat, numai oase, despre care se spunea că-i scapet şi care se îndeletnicea mai mult cu camăta, decât cu lucrările de antrepriză. Şi dânsul aştepta liniştit. Lui Grigori Polosuhin, un bărbat cu albeaţă la ochiul drept, i se citea însă pe faţă o tristeţe. Cneazul era în partea cealaltă. Obrajii îi erau numai pete purpurii şi avea ochii atât de traşi, parcă n'ar fi dormit câteva nopţi la rând. Bătu ora douăsprezece şi şeful guberniei tot nu sosise încă. Ţinând seama de punctualitatea lui, întârzierea aceasta era destul de ciudată. In sfârşit, blajinul secretar al comisiei intră în sală şi, cu faţa zâmbitoare anunţă: „Vine!" Işi îndreptară cu toţii ţinuta. Calinovici intră. Era galben la faţă, se vedea că-i tremură mâna cu care ţinea geanta.

— Iertaţi-mă, domnilor, dacă v'am întârziat puţin, — zise el, aşezându-se la locul lui de preşedinte, şi apoi, întorcându-se către secretar, adăugă: — Dă-mi te rog, garanţiile care au fost depuse pentru licitaţia de astăzi.

Secretarul i le întinse.

— Sunt toate aici? — întrebă vice-guvernatorul, aţintindu-şi privirea asupra lui.

Secretarul îngălbeni.

— Toate, excelenţa voastră, — răspunse el cu glas tremurător.

Răsfoind hârtiile, Calinovici se opri asupra uneia.

— La drept vorbind, noi le-am cercetat pe toate, — se adresă el membrilor comisiei, — dar chestiunea este că, în ceeace priveşte certificatul camerei civile din Penza, la cererea mea am primit chiar acum înştiinţarea că pentru această moşie nu s'a eliberat niciodată niciun fel de certificat: înseamnă deci că acesta este fals...

In timp ce vorbea, vice-guvernatorul scoase din buzunar şi întinse căpitanului adresa camerei civile. Feţele tuturor se lungiră. Iar Mihail Trofimov se trase chiar puţin îndărăt. Petele de pe faţa cneazului se contopiră într'o singură pată mare, purpurie.

— Asta înseamnă, domnilor, că licitaţia nu se va mai ţine astăzi, — se adresă Calinovici negustorilor, punând garanţiile în geanta pe care o încuie. — Intâi trebue să cercetăm împreju-

rările în care a fost comis falsul, — se întoarse el către membrii comisiei.

— Desigur, — răspunseră toți într'un glas.

Vice-guvernatorul îi salută grăbit și, ca și cum ar fi vrut să curme această scenă penibilă pentru el, ieși repede. Cneazul se strecură îndată în urma lui.

In timp ce trecea prin cancelarie, Calinovici îi șopti ceva. Roșeala de pe fața cneazului se prefăcu îndată într'o paloare grozavă. Câțiva copiști îl văzură apoi, coborînd scara, aproape împleticindu-se; jos, aștepta prefectul poliției, cu care plecă nu se știe unde.

In seara aceleași zile, se răspândi prin oraș o veste îngrozitoare: cneazul Ivan a fost prins cu certificate false, iar vice-guvernatorul l-a trimis la închisoare.

7

Politica micului meu univers se clătină din temelie. Nobilimea luă atitudine hotărîtă împotriva lui Calinovici. Cum se poate să bagi în închisoare un nobil, un cneaz, fără anchetă și fără judecată? — se întrebau toți pretutindeni, la serate, la baluri și prin cluburi. Mareșalul nobilimii din gubernie, pus la cale de amicii cneazului, întrebă în mod oficial pe vice-guvernator pe ce temei a fost arestat cneazul Ivan, în absența delegaților din partea nobilimii? Primi un răspuns îndrăzneț: dată fiind ilegalitatea întrebării, vice-guvernatorul socoate că nici măcar nu e obligat să-i răspundă. Mareșalul raportă ministrului. Tânărul procuror, care în vremea din urmă se hotărîse s'o curme cu cariera lui de dansator și să se însoare cu fiica mareșalului nobilimii, întrebă și el pe conducătorul guberniei pentru ce anume e închis cneazul Ivan Remenschi, consilier de colegiu, și cât de grave sunt învinuirile ce i se aduc? Calinovici răspunse scurt că e închis pentru falsificarea unui certificat; totodată îi puse în vedere procurorului să se ocupe numai de luarea măsurilor de pază legale, pentru a împiedica orice putință de evadare sau orice alte neglijențe și abuzuri ce ar putea interveni în timpul deținerii unui arestat atât de însemnat.

Prefectul poliției, cel cu nasul roșu, începu ancheta. Se spune că, atât din pricina firii lui crude, cât și pentru a-și câștiga merite în fața șefului guberniei, îl chinuia pe cneaz câte două-trei ceasuri cu interogatoriul, fără ca în tot timpul acesta să-i îngăduie măcar să stea jos. Nu se știe pentru ce mai băgară în închisoare, și pe un servitor al cneazului; apoi aduseră sub escortă un dascăl-gravor din orașul X și în sfârșit fu prins, în drum spre Moscova, un cantonist[1]) fugar, care pe cât se pare se pricepea să contrafacă semnături.

Prea sensibilul secretar al comisiei de construcții se spânzură de frică. Unii, trecând pe lângă clădirea poliției, auziră acolo vaiete și gemete, din care se putea înțelege limpede că nenorociții de învinuiți erau puși la cazne în timpul interogatoriului. Și așa, pe unde te duceai, auzeai vorbindu-se fel de fel de lucruri. Bărbații clătinau din cap și așteptau din ceas în ceas ca, în cele din urmă, conducătorul guberniei să primească de sus un astfel de bobârnac, încât să nu-și mai poată veni în fire. Doamnele erau și ele foarte tulburate. Se'ntâlneau mereu ca să stea de vorbă, sau să mai afle vreo noutate. Spuneau că nu știu nimic despre cneaz, că se prea poate să fie vinovat și să-și merite soarta, dar nu puteau să nu-i deplângă familia. Nefericita lui soție, femeia aceea blândă ca un înger, care-și închinase toată viața dragostei pentru soțul ei — să-l vadă acuma în așa hal! Era groaznic! Se spunea că tăcerea ei obișnuită se prefăcuse într'un fel de prostrație. Doctorul care o îngrijea avea temeri serioase pentru starea ei mintală. Pe lângă toate, grăsunul Cetvericov mai făcu și el o ispravă boacănă, dându-și astfel pe față arama lui de negustor. De cum află de nenorocirea care-l lovise pe socru-său, plecă în Siberia, ca să se pună la adăpost de orice bănuială că ar fi avut și el vreun amestec în această afacere; o părăsi astfel pe biata lui soție, care, firește, nu voia să se despartă de părintele ei și să-l lase într'o situație așa de grea. Cât despre Calinovici, nici nu-i nevoie să mai spunem cât de monstruos apărea în ochii doamnelor.

---

[1]) *Cantoniștii* erau fii de soldați, care, în jumătatea dintâi a secolului al XIX-lea, se pregăteau pentru serviciul militar în școli militare inferioare speciale. (N. trad.)

— Cred că sunteți de aceeași părere: nu-i el chiar așa de urât; dar în expresia feții are ceva de inchizitor! — spuneau ele fără înconjur.

Veni apoi toamna — o toamnă ceţoasă şi umedă, ce părea că vrea să fie în unison cu atmosfera de neliniște şi de tristeţe, în care trăiau oamenii. Nopţile erau nesfârşit de lungi. Intr'una din seri, pe străzi, sufla cu furie un vânt rece, îngheţat. Felinarele abia mai sclipeau prin întuneric. De-ar fi trecut măcar un om, o trăsură, dar nu se vedea ţipenie; şi în mijlocul acestei tăceri, toată lumea ştia că groaznica anchetă îşi urmează calea, fără încetare, în subsolurile poliţiei, unde jandarmii introduceau, ori lăsau să plece diferite persoane care aveau vreo legătură cu această afacere. In seara aceea, însuşi vice-guvernatorul era de faţă la interogatoriul ce se lua bătrânului diriginte al poştei din oraşul X; fusese ridicat şi el cu câteva zile înainte şi adus în capitala guberniei. Işi scria răspunsurile în tăcere, cu scrisul lui mare, după cum observară copiştii, dar ce anume scria nu se putea şti.

Casa vice-guvernatorului era deasemenea cufundată în singurătate şi tristeţe. Lumina ardea numai în anticamera cea mare, unde moţăia un fecior şi unde de mai bine de o jumătate de ceas aştepta un domn necunoscut, îmbrăcat cu un palton jerpelit. Din celălalt capăt al casei, cădea în stradă lumina dela camera din colţ, singura încăpere unde, în vremea din urmă, când nu mai ieşea nicăieri, Polina îşi petrecea zile întregi. Purtarea soţului ei faţă de o rudă şi de prietenul vechi al familiei nu putea să-i fie pe plac.

De data aceasta, Polina nu era singură: venise la ea doamna Cetvericov. Ce mult se schimbaseră aceste două femei în timpul din urmă! Soţia vice-guvernatorului îmbătrânise mult; faţa ei, bolnăvicioasă încă din tinereţe, era acum descompusă ca a unui cadavru; pe degetele slăbite, câteva inele de preţ jucau, gata să cadă. Se vedea bine că viaţa de familie, care la început îi adusese puţină bucurie, o sleia acum de puteri. Doamna Cetvericov, nu demult încă frumoasă şi gingaşă ca o floare, se schimbase şi ea; obrajii trandafirii păliseră; pleoapele minunaţilor ei ochi se umflaseră de lacrimi, iar rochia ei nu mai purta nicio podoabă — nici măcar o broşă, ori o agrafă sclipitoare. In loc de rochii înflorate de mătase, purta o haină simplă de mătase neagră. Cozile ei frumoase, încolăcite pe cap, abia se ţineau, prinse în nişte ace.

Cum ar fi putut ea, fiica unui delicvent, să se îmbrace altfel? Cu obiectivitatea istoricului, trebue să spun că această femeie de lume, care până acum nu manifestase niciun fel de sentimente omeneşti, îşi dădea parcă dintr'odată la iveală sufletul ei cald şi gingaş de femeie. Se vedea că pentru tatăl ei era în stare de orice; el era pentru dânsa tipul ideal al bărbatului, dragostea şi fericirea ei... Cneazul, aşa cum fac mai totdeauna oamenii practici, ştiuse să tragă foloase până şi din creşterea pe care o dăduse copiilor lui.

Trecuse ca vreo jumătate de oră, de când amândouă femeile şedeau fără să scoată aproape nicio vorbă. Suferiseră atât de mult încât le era şi silă să mai vorbească; doar din când în când schimbau câteva cuvinte.

— Când l-ai văzut? — întrebă Polina.

— Ieri. Directorul e om bun; îmi dă voie să intru, — răspunse Cetvericova, acoperindu-şi faţa cu mâinile.

— Ei, şi cum e, s'a schimbat?... Şi-a pierdut curajul?

— Ingrozitor! Spune că înainte de toate are nevoie de bani; dar eu n'am niciun ban. Soţul meu a plecat şi nu mi-a lăsat mai nimic. Inchipueşte-ţi, *chère amie,* că nu-i mai aduc nici samovarul, ca să poată bea şi el un ceai; zic că are să dea foc închisorii.

Cetvericova începu să plângă. Polina avea şi ea ochii în lacrimi.

— Acum, toată nădejdea mea e să-l rog pe Iacov Vasilici, aşa cum mi s'a spus. Se poate oare până la urmă să nu-i fie milă? Trebue să aibă şi el măcar un dram de îndurare!

Polina zâmbi cu amărăciune.

— Se pare că Iacov Vasilievici nu ştie ce-i mila, când e vorba de ambiţia lui. Am avut timp să-l cunosc! — răspunse ea.

— Nu, *chère amie,* am să-l conving. Am să cad în genunchi în faţa lui, am să-l implor... sunt femeie: are să înţeleagă. Dă-mi numai voie să-l rog şi lasă-mă singură cu el.

— Bine, — răspunse Polina. — Te previn însă că nici nu-ţi poţi da seama ce om îngrozitor e, — adăugă ea cu un fel de cutremurare nervoasă.

Apoi iar se lăsă tăcerea şi femeile se cufundară în gândurile lor; dar nu trecu mult şi sunetul mânios al clopoţelului le făcu să tresară.

— El e! — zise Polina.

— El! — repetă Cetvericova, şi amândouă îngălbeniră.

In adevăr se întorsese Calinovici. Când intră, feciorul sări ars şi încremeni în poziţia de „drepţi". Domnul cu paltonul jerpelit se apropie în grabă de vice-guvernator.

— Un bileţel, excelenţa voastră... — începu el.

— Aşteaptă acolo, tâmpitule! Uite-l cum se bagă! — îl repezi, supărat Calinovici.

Paltonul jerpelit se dădu înapoi şi se întoarse la locul lui de mai înainte.

Calinovici intră de-a-dreptul în camera lui de lucru. Servitorul puse pe masă două lumânări aprinse. Vice-guvernatorul îi făcu semn să plece şi se lăsă într'un fotoliu, adâncindu-se în gânduri. Se vedea cât colo că nici lui nu-i venea atât de uşor în postul pe care îl deţinea, şi mai ales în vremea din urmă; căruţia dela tâmple îi năpădise aproape tot capul, privirea nu-i mai era atât de ageră, mâinile îi atârnau, istovite. Părea un om distrus moralmente... Dar se auziră paşii uşori ai Polinei şi, într'o clipă, faţa lui Calinovici luă o înfăţişare rece şi aspră.

— A venit Cetvericova; e dincolo, la mine, şi vrea să te vadă.

— Dece?

— Nu ştiu. Probabil că vrea să te roage ceva pentru tatăl ei.

Vice-guvernatorul se înroşi. După întâmplarea nenorocită cu cneazul, îi era dat acum, pentru întâia oară, să întâlnească pe cineva din familia lui: şovăi câteva clipe. Să n'o primească era din cale afară de crud; dar pe de altă parte se ruşina s'o vadă şi se temea de el însuşi.

— Poftеşte-o! — zise în sfârşit.

Polina plecă bucuroasă. Răspunsul acesta îi dădea o mică speranţă.

Doamna Cetvericov intră.

— *Bonsoir,* — îl salută ea.

Era tot atât de zveltă şi de graţioasă ca şi înainte.

Eroul meu o primi cu răceală şi indiferenţă.

— *Bonsoir!* — îi răspunse el şi cu o mişcare a mâinii o pofti să ia loc.

— Am venit, Iacov Vasilievici, să te rog pentru tatăl meu. Indură-te de el! — începu ea fără înconjur.

— Dar ce pot eu să fac? Caterina Ivanovna? — întrebă Calinovici.

— O, doamne! Se spune că de dumneata depinde tot, — exclamă doamna Cetvericov frământându-şi mâinile.

Vice-guvernatorul strânse din umeri.

— Ascultă-mă, Iacov Vasilievici, — urmă ea şi-i întinse mânuţa ei minunată, — mi se pare că ţi-am plăcut cândva; şi apoi, în vremea din urmă, ai fost atât de curtenitor şi spuneai că — numai întâlnirile cu mine îţi aduc mulţumire şi reînvie bucuriile de altădată... Ascultă-mă, am să-ţi fiu recunoscătoare, am să te iubesc toată viaţa; numai scapă-l pe tatăl meu, scapă-l, Iacov Vasilievici!

Şi în timp ce vorbea, doamna Cetvericov tot mai ţinea mâna lui Calinovici şi nici el nu şi-o retrăgea.

— Pentru trecut, — începu el, — nu pot să spun nimic. Iar acum, poţi să mă consideri tiran, criminal — ce să fac? Învaţă-mă dumneata.

— Ascultă-mă, iată ce mi s'a spus că s'ar putea face: tata are alt certificat pentru moşia bătrânului diriginte al poştei: ia-l şi spune că certificatul acesta a fost la dumneata, iar celălalt, pentru care-l judecaţi, a fost numai o greşală. N'are să ţi se întâmple nimic...

Calinovici se încruntă şi-şi trase mâna.

— Bătrânul a şi declarat că abia zilele trecute a dat această adeverinţă. — Se luă cu mâinile de cap. — Vorbeşti ca o femeie. Nu se poate face aşa ceva şi nici nu mai spun ce imorală ar fi o astfel de faptă!

— A scăpa un om nu-i ceva imoral, Iacov Vasilievici!... — observă Cetvericova.

Vice-guvernatorul dădu din umeri.

— Şi crezi că ar folosi la ceva? — o întrerupse el. S'ar întâmpla doar un singur lucru: m'ar băga şi pe mine la închisoare, împreună cu tatăl dumitale, apoi ar veni un alt funcţionar, care ar face întocmai ceeace fac eu acum.

— Nu, asta s'ar putea face! Nu vorbi aşa... — stărui tânăra femeie cu o tristeţe şi o desnădejde sfâşietoare. — Uite, îţi cad în genunchi, îţi sărut mâinile... — spuse ea, şi într'o clipă se plecă aşa de adânc în faţa lui Calinovici, încât şi el trebui numaidecât să se plece.

— O, doamne! Caterina Ivanovna! Ce faci? — exclamă el, străduindu-se s'o ridice.

— Nu, n'am să mă ridic şi nu plec dela dumneata. Scapă-l pe tata!... Scapă-l... — Cetvericova izbucni într'un plâns isteric.

Calinovici o ţinea aproape în braţe.

— Linişteşte-te, Caterina Ivanovna! Linişteşte-te! Iţi dau cuvântul meu de onoare, că până la sfârşitul săptămânii isprăvesc cu chestiunea aceasta: o predau instanţei judecătoreşti, unde sunt mult mai multe mijloace de a uşura soarta învinuitului; în sfârşit, te asigur că voi folosi toate legăturile mele... Vom interveni pentru mila supremă. Trebue să-ţi dai seama că numai ţarul poate să-l mai scape şi să-l graţieze pe tatăl dumitale. Ţi-o jur!

Cetvericova se ridică şi, ca nebună, îşi dădu laoparte cu mânuţa ei minunată o şuviţă de păr ce i se desprinsese de după ureche.

— Eşti un om rău! N'ai să ai parte de fericire dela dumnezeu! — zise ea şi ieşi din camera de lucru clătinându-se.

Polina aştepta după uşă.

— *Tout est fini!*[1]) — zise tânăra femeie cu disperare.

— Am auzit, — răspunse cealaltă, nu mai puţin neliniştită. *Ecoute, chère amie*[2]), — urmă ea, vorbind repede şi însoţindu-şi prietena în salon, — tu te duci pe la el. Lasă-mă odată să mă duc eu în locul tău, cu trăsura ta. Singură nu pot, şi nici nu mi-ar da voie să intru, lasă-mă!... Vreau şi trebue să-l văd. Sărmanul! Suferă din cauza mea.

— Da, sigur, du-te, Polina, du-te, *chère amie!* Doamne! Ce-o să mai fie cu el? — murmură Cetvericova, apoi cele două femei se îmbrăţişară plângând.

In acest timp, Calinovici încremenise rezemat de speteaza fotoliului.

„Toată lumea mă blestemă, toată lumea mă urăşte. Şi pentru ce?" se întrebă el cu un zâmbet ironic. Apoi, pentru a-şi înnăbuşi chinul lăuntric, căută să se ocupe cu ceva şi sună.

Feciorul intră.

---

[1]) Totul s'a sfârşit. (N. red. rom.)

[2]) Ascultă-mă, dragă prietenă. (N. red. rom.)

— Jos, la scară, aşteaptă un om. Cheamă-l încoace! — porunci Calinovici.

Paltonul jerpelit se ivi pe uşă.

— Cine eşti dumneata? — îl întrebă destul de aspru viceguvernatorul.

— Sunt sufleur, excelenţă, — răspunse el. — Cum trupa noastră trebue să sosească aici, doamna Minaeva, adică prima noastră actriţă dramatică, mi-a spus: „Miheici, tu pleci înaintea noastră; cum ajungi acolo, prezintă-te la domnul vice-guvernator şi dă-i biletul ăsta din partea mea". Am primit ordin să vă dau un bilet, excelenţă.

Sufleurul îi întinse cu multă eleganţă o scrisorică şi, trăgându-se câţiva paşi îndărăt, luă poziţia pe care la teatru o iau de obicei lacheii, care poartă ciorapi lungi şi pantofi-rol pe care se vede că-l jucase adeseori.

— Ce-i asta? — întrebă Calinovici, deschizând plicul.

Şi citi:

„După scris vei cunoaşte cine sunt. Peste câteva zile ai să mă poţi vedea jucând pe scena teatrului vostru, dar te implor să nu arăţi cumva cu vreo vorbă sau cu vreo privire că mă cunoşti; altfel n'am să mai fiu stăpână pe mine; dacă vrei să mă vezi, vino poimâine într'o ulicioară îndepărtată din oraşul vostru, unde mă voi stabili în casa lui Corchin. O! Câte-aş vrea să-ţi spun!... A ta..."

Citind aceste rânduri, chipul lui Calinovici se aprinse de bucurie. Scrisoarea era dela Nastenca. Trecuseră zece ani de când nu mai ştia nimic despre ea, dar gândul lui o însoţise mereu. Şi acum, în sfârşit, după atâta vreme, această femeie care îi era devotată ca un câine, răspundea iar la chemarea sufletului său.

— Spune-mi: doamna Minaeva e în trupa voastră şi va sta toată iarna aici? — întrebă el, şi din pricina turburării glasul lui suna cam ridicol.

— Chiar aşa, excelenţă! — răspunse cu eleganţă sufleurul. — Cred că, datorită ei, publicul are să fie mulţumit de trupa noastră; aşa nădăjduim! — adăugă el.

— Va să zică, e o artistă bună? — întrebă Calinovici şi glasul i se tăie.

La întrebarea aceasta, sufleurul zâmbi.

— E o artistă, excelenţă, pe care o înţeleg numai cei ce se pricep la teatru, — răspunse el emoţionat. — Să-mi fie îngăduit să mă dau drept pildă pe mine. Sunt un om neînsemnat. Se cheamă că nici prea simţitor nu sunt, şi cu toate astea nu se poate să nu plâng atunci când joacă ea; nici nu-i mai pot sufla, pentrucă tot jocul ei porneşte din inimă. Chiar şi acum în urmă, la premierele din Caluga, publicul era alcătuit din ofiţeri, din oameni gălăgioşi şi uşuratici, dar şi pe ei i-a răscolit până în adâncul sufletului şi plângeau cu hohote... Pesemne că dumnezeu i-a dat darul ăsta deosebit, ca răsplată pentru bunătatea fără de margini a sufletului ei de înger.

In timp ce vorbea, Miheici băgă de seamă că vice-guvernatorul parcă-i sorbea fiecare cuvânt; atunci, înduioşându-se şi mai mult, îşi dădu drumul de-a-binelea:

— Şi acuma, excelenţa voastră, am să vă mai vorbesc despre mine: nici nu pot să vă spun ce mult bine am eu de pe urma bunătăţii ei! Am o leafă mică: trei ruble de argint pe lună iar mâncarea s'a scumpit, şi tot din leafă trebue să te mai încalţi şi să te îmbraci, potrivit cu rangul tău; că doar nu-s un simplu mujic — sunt artist!... Nu poţi să umbli jerpelit! Dar e îngrozitor cum se strică hainele în cuşca ceea blestemată, din pricina murdăriei... a umezelii... e ceva groaznic! Şi ea, văzându-mă în halul ăsta de mizerie, mi-a spus fără ocol: „Miheici, vino, omule să locueşti la mine; am să te ţiu eu! „Mulţumesc, doamnă, i-am răspuns, mulţumesc!" Cât mă priveşte... sunt gata s'o servesc oricând. Uite, acuma stă la dânsa un unchi al ei: am vrut de atâtea ori să-i curăţ cizmele şi hainele, dar nu mă lasă, că şi le face el singur.

— Dar unchiul locueşte la ea? — întrebă Calinovici, lăsându-şi capul pe spătarul fotoliului.

— Da, la ea, excelenţă. E un bătrânel tare bun. Şi cum o mai iubeşte pe Nastasia Petrovna! Ca un părinte, aşa o păzeşte şi o îngrijeşte; şi, ce-i drept, ar fi păcat să spunem ceva despre domnişoara noastră — nu-i deloc zvăpăiată! Poate că şi excelenţa voastră ştie că altele de meseria ei au câte doi-trei deodată; dar noi, atâta numai că facem parte din teatru, încolo trăim ca într'o mânăstire: nu s'aude suflare bărbătească prin casă, oricât de mulţi amatori s'ar ivi; fiindcă domnişoarei noastre nu-i place niciunul. Uneori, văzând-o cum îşi iroseşte în van

tinerețea, mă cuprinde mila și-i mai spun și eu pe șleau, cu îndrăzneala noastră obișnuită dela teatru: „Dece, Nastasia Petrovna, nu vreți să petreceți cu nimeni... să vă îngăduți o plăcere... în ale dragostei... sau să vă găsiți o iubire". Iar ea îmi răspunde: „Vai, prietene Miheici, am suferit mult în viață. Acum nu mai doresc nimic!" Și, fără îndoială, dacă n'ar fi așa ceva la mijloc, cu siguranță că orice domn, cât de nobil, s'ar putea ocupa de domnișoara noastră: nu l-ar face de râs în fața lumii, — încheie Miheici cu un zâmbet șiret, și vorbele lui cădeau ca picături de smoală fierbinte pe inima lui Calinovici, care nu mai putea să-și ascundă simțămintele ce-l turburau.

— Bine, bine! — se grăbi el să-i curme vorba. — Salut'o pe Nastasia Petrovna din partea mea și spune-i c'am să vin negreșit la teatru, și că voi face întocmai cum mi-a scris. Înțelegi?

— Înțeleg, excelență, — răspunse Miheici cu o înfățișare gravă.

— Da, așa să-i spui! — repetă Calinovici. — Și iată, deocamdată, pentru nevoile dumitale, — adăugă el și, luând de pe masă o hârtie de cincizeci de ruble, i-o întinse sufleurului, care, aproape spăimântat, se dădu un pas îndărăt.

— Excelență, îmi dați o astfel de răsplată, încât nici nu îndrăznesc s'o primesc! — bâigui el.

— Nu-i nimic, ia-o și pleacă: numai să nu spui o vorbă, nimănui.

— Am înțeles, excelență! — Și, înclinându-se cu eleganță, Miheici ieși în vârful picioarelor.

Rămânând singur, Calinovici își împreună cu evlavie mâinile, ridicându-și ochii spre colțul unde era atârnată crucea cu chipul mântuitorului.

— Dumnezeule! Îți mulțumesc că-mi trimiți acest înger păzitor!... Acum nu mai sunt singur; Nastenca mă va scăpa de dușmanii și de răufăcătorii care mă înconjoară! — exclamă el și se lăsă istovit în fotoliu.

Îi curgeau lacrimile și avea o expresie de duioșie, ca și cum în mijlocul viscolului rece și aducător de moarte ar fi adiat asupra lui primăvara și s'ar fi ivit soarele cald, luminos și dătător de viață. Parcă nici n'ar fi trecut prin cei zece ani de viață desgustă-

toare de familie şi de griji aspre la slujbă. Acum îi va fi iarăşi hărăzită tinereţea — cu dragostea, cu plăcerile şi cu iluziile ei.

— Doamne, dumnezeule! Iţi mulţumesc!... Asemenea clipe de fericire face să le plăteşti cu ani întregi de zbucium! Doamne, dumnezeule, îţi mulţumesc!... — murmură el întruna.

8

La capătul străzii principale, Nicolscaia, după ce treci de căsuţele de lemn cu ferestre mici, la care zăreşti uneori flori şi căpşoare de copii, te izbeşte deodată o privelişte tristă şi sumbră: închisoarea uriaşă, cenuşie, cu zid înalt şi acoperiş de tablă. Toate par în bună ordine: armele gărzii sunt aşezate în piramide, iar lângă ghereta pestriţă, stă de strajă un soldat vânăt de frig.

Se lăsa amurgul. In clădire licăreau peste tot luminiţe — când ici, când colo.

In camera de gardă din aripa dreaptă, şedea comandantul gărzii, sublocotenentul Limovschi, de obârşie poloneză. Cu toată uniforma de ofiţer, faţa lui inexpresivă n'avea nimic bărbătesc şi, în timp ce fuma dintr'o lulea, era cufundat în cele mai romantice gânduri: visa la patria lui şi la minunatele femei de acolo. Să ducă o viaţă mondenă, să cunoască femei frumoase şi să danseze — asta era patima sublocotenentului. Ţinea mult să fie luat drept om de lume, şi se silea să vorbească încet, cu voce moale, exprimându-se cu cele mai gingaşe fraze.

Lângă poarta din mijloc, se plimba, cu cheile în mână, tânărul subofiţer Carpenco. Era un păzitor al ordinii mai aspru decât ofiţerul său, şi nu era tocmai uşor să te strecori pe lângă postul lui; lovi cu piciorul chiar şi pe un câine, care trecuse în fugă peste platformă.

— Ei, comedie, — strigă Carpenco, — pe aici ţi-ai găsit s'alergi diavole?

Tocmai atunci sosi în faţa corpului de gardă o trăsură cu perdelele lăsate. Valetul în livrea, care sărise de pe scaunul din spate, intră întâi repede la director, apoi se apropie de subofiţer şi zise:

— A sosit prinţesa. Vă rog să-i deschideţi.

— N'am ordin, — răspunse scurt subofițerul cu accentul lui ucrainian.

— A venit prințesa. Cum se poate să n'aveți ordin? Iertați-mă!

— Ce-mi pasă mie c'a venit, dacă n'am ordin. Uite, chiar adineauri a fost pe aici guvernatorul cu prefectul poliției ... și mi-au dat dispoziții. Hm! A venit!

— Da' cum asta?! Am fost la director și a dat ordin, — stăruia valetul.

— N'a dat niciun ordin. Și la urma urmei ce am eu cu directorul? Doar nu mi-i șef! Eu am pe ofițerul meu ... Auzi, „directorul"! ... — se stropși Carpenco.

— Bine, are să-ți dea ordin și ofițerul, — mai zise valetul și porni în goană.

— Hm! Are să-mi dea ordin, — bombăni subofițerul în urma lui.

— Înălțimea voastră, a venit prințesa și soldații nu-i dau drumul, — raportă valetul, intrând în camera de gardă.

Sublocotenentul sări ars.

— Vai, doamne, doamne! — exclamă el și ieși îndată în fugă. — Deschide! — îi strigă subofițerului.

— N'am ordin, înălțimea voastră ... — îndrăzni să-i răspundă Carpenco.

— Deschide, tâmpitule! — răcni gingașul sublocotenent, care, ca un adevărat cavaler medieval, fiind vorba de apărarea unei doamne, își ieșise de-a-binelea din fire; apoi cu zâmbetul cel mai binevoitor, se îndreptă grăbit spre trăsură.

— *Pardon, madame,* sunt de o mie ori vinovat; îngăduiți-mi să vă ofer brațul, — zise el, și ajută doamnei, care avea fața acoperită de un văl, să coboare din trăsură. — Soldații ăștia ai noștri sunt pur și simplu nesuferiți! — sporovăia ofițerul, conducând-o la braț. — Vă mărturisesc că de multă vreme doresc să am cinstea de a mă prezenta în casa dumneavoastră, dar n'am îndrăznit, neștiind cum veți interpreta aceasta ... dar dacă mi-ați îngădui, atunci ...

— Cum nu, poftiți, o să fim foarte bucuroși, — răspunse doamna, prefăcându-și glasul.

— Pentru mine va fi una din cele mai mari și mai neașteptate fericiri! — exclamă sublocotenentul cu înflăcărare. — Dar,

doamnă, dumneavoastră tremurați? — adăugă el. — Fiți tare, nu vă pierdeți curajul, vă conjur! Pentru dumnezeu, păşiți cu băgare de seamă peste pragul acesta blestemat, să nu vă loviți cumva minunatul picioruş... — o prevenea mereu sublocotenentul, în timp ce treceau prin curtea interioară.

Când păşi pe trepte, înăuntrul închisorii, doamna se înfioră şi mai tare: aerul greu şi înnăbuşitor, ce o izbea de pretutindeni, îi tăia răsuflarea. Lângă ea, aproape, răsuna zângănit de lanțuri. Fără voie se trase într'o parte: duceau un deținut cu capul ras, cu mâinile şi picioarele încătuşate. Undeva în fund, se auzea larmă de glasuri, sfadă. Pe sala aproape cufundată în întuneric, se zăreau țevile armelor şi baionetele sentinelelor.

— Cneazul e aici, — zise în sfârşit sublocotenentul, conducând-o la o uşă cu geamuri. — Vă doresc o întrevedere plăcută, iar eu mă încredințez înaltei dumneavoastră atențiuni, — isprăvi el şi, deschizând uşa, făcu loc doamnei să intre. Apoi se întoarse în camera de gardă, să viseze în voie la primirea de care se va bucura în casa aceea mare, princiară.

Doamna intră şi-l găsi pe cneaz cufundat în gânduri, cu coatele rezemate pe o măsuță. In fața lui ardea o lumânare de seu. Părul dela tâmple uşor încrețit, cărunțise: slăbiciunea feței era accentuată de mustățile şi barba mare şi deasă, pe care le lăsase să crească şi care erau presărate cu fire albe, de parc'ar fi fost stropite cu lapte. Cneazul purta un halat de catifea, ce-l făcea să păstreze încă o înfățişare elegantă; cămaşa curată era descheiată şi lăsa descoperită o parte din pieptul lui alb, acoperit cu păr. Chiar aşa, îmbrăcat fără îngrijire cum era, cu figura lui expresivă, putea fi socotit, desigur, printre cei mai frumoşi bărbați care stătuseră vreodată între zidurile acestei închisori. Foşnetul uşor al rochiei vizitatoarei, îl făcu să se întoarcă. Se ridică şi, nedumerit, se întreba cine poate să fie. Doamna îşi lăsă în jos gluga dela haină.

— Dumnezeule! Polina!

— Da, — răspunse ea, apropiindu-se.

Cneazul îi luă mâna şi începu să i-o sărute. Istovită, ea se lăsă pe patul de scânduri.

— Cum te simți? Eşti sănătos? — îl întrebă, neştiind ce să-i spună.

— Din nefericire, da, — răspunse cneazul şi se aşeză pe scaun.

Amândoi se priviră câteva clipe drept în ochi, ca şi cum ar fi vrut să afle care din ei suferise mai mult în vremea din urmă.

— Cum de-ai scăpat de argusul tău? — întrebă în sfârşit cneazul.

— In trăsura prinţesei şi sub numele ei, — răspunse Polina. — Ţi-am adus bani. Catherine spunea ieri ... aici sunt două mii de ruble... — adăugă ea, scoţând un portofel umflat.

— *Merci.* — Cneazul îi sărută mâna şi, tremurând, bagă banii în buzunarul halatului. Il podidiră lacrimile.

Câteva clipe domni tăcere.

— Adică a fost Catherine pe la voi? — întrebă el.

— Da, a fost şi l-a rugat...

— Ei?... Şi?

— Cum era de aşteptat — nimic.

Cneazul se întunecă.

— Hm! — făcu el în batjocură, şi pare-se că voia să mai spună ceva, dar tăcu.

— Se răzbună pe tine din pricina mea, hotărît că din pricina mea.

— Bine, dar cum de-a aflat? Doar nu i-o fi scris dracu' vreun răvaş!

— I-am spus eu singură tot, — mărturisi Polina cu glas înnăbuşit.

Cneazul ridică din umeri:

— Asta-i curată nebunie! O fată de pension şi tot n'ar fi făcut una ca asta. Iartă-mă, Polina, că-ţi spun!

— Ce era să fac? Iţi aduci şi tu aminte cum m'am măritat cu el; nu eram doar o femeie oarecare, pierdută cu desăvârşire. Doream să-i fiu o soţie adevărată şi m'am pocăit în faţa lui cum se pocăeşte un om numai înainte de moarte. Mi-am deschis sufletul, şi el, în loc să încurajeze această pornire sinceră, a întors arma pe care i-o dădusem, împotriva mea. — Polina tăcu o clipă, apoi urmă, cu un zâmbet amar. — Lucrul cel mai jignitor este că s'a căsătorit cu mine numai din interes şi nu mi-a fost niciodată un adevărat soţ; totuşi se răzbună şi mă urmăreşte pentru trecutul meu. Iar când, la început, ca o proastă ce eram, mă plângeam de răceala lui — şi, aş putea să spun, chiar de dispreţul

lui față de mine — nu se sfia să mă'ntrebe dacă nu sunt și eu de părere că femeile de felul meu nu mai au dreptul să se aștepte la iubire din partea soțului... Îți închipui ce dureros mă loveau asemenea vorbe. Alteori, la Petersburg, când ne adunam, în cerc intim și, într'o discuție obișnuită de salon, venea vorba despre vreo chestie de dragoste mai scandaloasă, dacă ziceam și eu: „Cum adică? E cu putință așa ceva?" — el se amesteca numai-decât, spunând că în asemenea cazuri e mai bine să fii aspru cu tine însuți decât cu ceilalți, și că s'ar cuveni ca fiecare să se examineze întâi pe sine. Atunci, desigur, mă înroșeam fără să vreau. De zece ani, dragul meu, îndur chinul acesta și sunt expusă în fiece clipă la tot felul de jigniri și umilințe!

— Ticălosul! — scrâșni cneazul.

— E cumplit! E un om îngrozitor!... Odată m'a exasperat în așa hal cu înțepăturile lui, încât i-am trântit în față vorbele tale — îți mai aduci aminte? — că el e creatura noastră: „Să nu îndrăznești să te porți astfel cu mine! Dacă în adevăr te simți atât de jignit ca soț, să știi că n'ai acest drept! Te-am scos din noroi, te-am făcut om și ți-am dat și bani..." El n'a răspuns nimic; și-a mușcat buzele cele subțiri și netede și a îngălbenit. Și mai pe urmă a zis: „Da, așa este; iată cele dintâi vorbe adevărate pe care le-ai rostit. Îți mulțumesc pentru lecție". Și a plecat. Eram încredințată, știam sigur că nu se va isprăvi numai cu atâta; și în adevăr, oricine ar fi venit după aceea la noi, oricâtă lume ar fi fost în salonul nostru, el începea regulat să-și desvolte tema: „Ce josnică și de nimic e boierimea noastră" — și să demonstreze că afirmațiile lui sunt juste. Și, după expresia lui, cea mai reușită întruchipare a acestei clase putrede ai fi tu — iartă-mă! „Un om respingător, mârșav, rău și atât de venal, încât nu numai că el însuși se ține de escrocherii, dar simte un fel de plăcere diabolică să corupă și pe alții". Mi-am jurat să nu răspund la toate acestea, ca și cum n'aș înțelege. Văzând însă că asta nu-i deajuns și nu-și ajunge scopul, a început dela o vreme cu revolta împotriva mitei, atitudine cu care se mândrește atât de mult; spunea sus și tare, față de întreaga societate, că tatăl meu, pe când era comandant de regiment, fura; că în timp ce și-a făcut serviciul în Polonia, a furat și de acolo o mulțime de lucruri — și, ca să dovedească adevărul celor spuse, se referea la mine...

Cu alte cuvinte, aducea ca martoră împotriva părintelui, pe propria lui fiică!

Cneazul ridică din umeri.

— Şi încă ceva, — urmă Polina. — Ştii că-i un om care-şi alege expresiile. Când sunt însă eu la mijloc, se schimbă cu desăvârşire, numai ca să mă jignească. E nebun, nu alta! Nu ţine seama nici de cea mai elementară bunăcuviinţă. In sfârşit, acţiunea asta împotriva ta... Invocă spiritul de dreptate, nepărtinirea, îndatoririle de serviciu... Minte! Şi, deşi se răzbună pe tine, adevărata lui ţintă sunt eu. Işi dă prea bine seama că iubirea mea pentru tine poate să reînvie, fiindcă tu eşti singura fiinţă care m'a iubit cu adevărat şi pe care ar fi trebuit s'o iubesc toată viaţa. El simte acest lucru şi, ca să atingă singura coardă care mai vibrează în sufletul meu, a născocit această blestemată afacere. Dacă dă dumnezeu să scapi, — declară Polina cu însufleţire crescândă, — mă voi despărţi de el şi voi trăi în preajma ta, orice ar vorbi lumea... Iar dacă vei fi deportat, voi veni după tine în Siberia. Las' să afle toţi că soţia lui a plecat cu amantul ei, cu omul pe care dânsul l-a nenorocit din răzbunare. Ştiu cât de mult îl voi lovi în amorul lui propriu şi ce pată se va aşterne pe numele lui, pe care ticălosul şi-l păzeşte ca pe tot ce are mai sfânt!...

Văzând-o cât de îndârjită e împotriva soţului ei, cneazul îşi dădu foarte bine seama că în asemenea clipe o femeie e gata de orice.

— Mă mai iubeşti, draga mea? — îi şopti el cu glas linguşitor, aşezându-se pe pat, lângă ea, şi luându-i mâna.

Polina se înroşi.

— Te iubesc! — răspunse ea cu un fel de exaltare mândră.

Cneazul o sărută. Faţa ei ardea.

— Ştiu, el nu spune, dar şi astăzi e gelos pe tine... Cel puţin să aibă pentru ce.

— Da, să aibă! — repetă cneazul.

— In sfârşit, răbdarea are margini: în zece ani, crapă şi o piatră! Nu ştiu cum şi cu ce-aş putea să mă răzbun pentru toate jignirile pe care mi le-a adus şi mi le aduce încă.

Cneazul părea adâncit în gânduri.

— Rămâne doar un singur lucru, — zise el cu glas moale. — Scrie-i baronesei, povesteşte-i despre toată grozăvia vieţii tale

conjugale, explică-i că domnul acesta s'a întrecut cu gluma până într'atâta încât, din ură față de tine, începe să se răzbune și pe rudele tale, și mai spune-i că eu sunt cea dintâi victimă a lui. A, de mi-ar lua apărarea acolo... Cred că nu un om, dar nici măcar un câine n'ar trebui lăsat în puterea unui asemenea tiran, care n'are de dat socoteală nimănui. Aceasta se cheamă dreptate?...

— Sunt gata. Dar ce poate ea să facă?

— Poate să facă foarte mult... Va vorbi, va țipa pretutindeni, va pretinde să se facă dreptate, mă rog, ca în fața unei samavolnicii strigătoare la cer! Iar tu, fiindcă Petersburgului nu-i place să facă nimica pe degeaba, strecoară-i în scrisoare, printre altele, că, socotindu-te vinovată de nenorocirea mea, ești gata să-ți jertfești chiar jumătate din avere pentru a mă salva.

— Da, sunt gata.

— Sau, în sfârșit...— urmă cneazul, ducându-și mâna la cap, ca și cum i-ar mai fi venit o ideie, — în sfârșit, du-te chiar tu la Petersburg... Am să-ți fac câteva însemnări, cum și prin cine să lucrezi acolo.

— Ușor de zis: „du-te"! Dar sunt sigură că n'are să mă lase.

— Dracu' să-l ia! Nici nu trebue să-l întrebi. Ai banii și lucrurile de preț la tine?

— Da.

— Impachetează-le pe toate, alege o zi când nu-i el acasă, trimite să închirieze cai pentru drum și pleacă... Pentru toate acestea nu-ți trebue mai mult de o jumătate de ceas.

Polina clătină trist din cap și spuse cu disperare:

— Teribil mă tem de el!... A, dac' ai ști ce groază-mi insuflă... Mi-a distrus personalitatea, voința... De îndată ce încep să vorbesc cu el, sunt întocmai ca un copil...

— Ție ți-e frică fără să știi dece; dar pe mine mă pândește ocna. Înțelege-mă, Polina! Fie-ți milă! Planul tău de a merge după mine în Siberia e o nerozie, un gând copilăresc; și dacă nu vom lucra acum, când mai există o putință de scăpare, iată care va fi sfârșitul: tu vei rămâne aici, să te bucuri mai departe, de fericire alături de soțul tău, iar eu voi lua drumul ocnei. Asta-i pur și simplu cruzime! Chiar acum, singură ai spus că ești cauza nenorocirii mele. Ajută-mă, fă tot ce-ți stă în putință...

— O, dumnezeule! Te mai îndoeşti că dacă ar depinde de mine...

— Hotărît că depinde de tine, — îi curmă vorba cneazul.

Polina începu să plângă cu hohote...

Deodată se auzi un zgomot... pe sală răsunară paşi. Cneazul tresări şi se îndepărtă în grabă de dânsa; se sperie şi ea, fără să-şi dea seama ce se întâmplă, şi-şi şterse repede lacrimile.

— Ce este? — întrebă ea.

— Nu ştiu, — îi răspunse cneazul în şoaptă.

In aceeaşi clipă, uşa se deschise şi intră Calinovici în uniformă, şi cu decoraţii. Directorul Mediocritschi, care îl însoţea, era galben la faţă ca un mort.

Polina se prinse de un scaun, ca să nu cadă. Faţa eroului meu se crispă toată, dar numai o clipă; pe urmă, zâmbi.

— Alteţă, doamnele vă iubesc atât de mult, încât nu m'am putut opune dorinţei lor de a vă vizita, şi am lăsat-o chiar şi pe soţia mea să vină, deşi aceasta-i ceva cu totul nelegal, — zise Calinovici destul de tare.

— Vă sunt adânc recunoscător, — răspunse cneazul.

— Se pare că n'aveţi o încăpere tocmai bună; mă voi strădui să vă instalez mai bine, — urmă Calinovici. — Ei, dar eu am venit după tine, e timpul! — adăugă el, întorcându-se spre Polina. — Plecăm cu trăsura mea.

— Plecăm, — răspunse ea.

— Atunci haidem. Mi-am terminat treaba, încheie Calinovici, arătând cu mâna spre uşă.

Polina ieşi.

— La revedere! — îi spuse el cneazului, şi plecă.

Binevoitorul sublocotenent îi întâmpină lângă trăsură cu o mutră înfricoşată, şi le ajută să se urce.

— Eu las să intre doamnele la cneaz... S'ar putea să nu primesc o doamnă? — îngăimă el.

— Mai încape vorbă! — răspunse Calinovici, trântind uşa dela cupeu şi ridicând geamul.

Mediocritschi cătă în urma lor cu o privire prostească.

In drum, vizitiului i se păru că aude zgomot în trăsură şi voi să oprească, crezând că poate îl strigă stăpânul; dar în curând totul se linişti. Ajuns acasă, Calinovici intră în camera lui de lucru. Valetul o scoase din trăsură pe Polina aproape în nesimţire şi o duse în apartamentele ei. Toată faţa îi era acoperită cu gluga.

9

După inspecţia vice-guvernatorului la închisoare, urmară măsuri destul de aspre. Cneazul fu mutat într'o celulă cu uşă de fier, în care, de când se clădise temniţa, mai stătuse închis un singur nobil — Vasili Zamiatin, dar acesta tâlhărise timp de zece ani la drumul mare. Comandantul batalionului dădu ordin sever ca, în urma dispoziţiei domnului şef al guberniei, domnii ofiţeri care făceau de gardă la închisoare să nu îngăduie sub niciun cuvânt, în tot cursul instrucţiei, intrarea vreunei persoane străine la deţinutul Ivan Ramenschi. Cât priveşte pe directorul Mediocritschi, şeful guberniei dădu ordin administraţiei guberniale să-l concedieze, fără să i se mai ceară demisia, pe motiv de suspiciune.

In seara din urmă, înainte de predarea serviciului, nefericitul director, cu capul plecat pe piept, şedea în celula umedă şi întunecoasă a cneazului. O lumânare de seu sfârâia pe masă, împrăştiind o lumină slabă. Lângă ea, era o farfurie a lui Mediocritschi, cu o gustare — o bucată de castravete şi o sticlă de votcă, din care şi băuse câteva păhăruţe; cneazul umbla agitat prin celulă. Se vedea că între ei avea loc o discuţie dintre cele mai serioase.

— Ei, şi ce spune ticălosul acela de cantonist?

— Despre cantonist să n'aveţi nicio grijă, înălţimea voastră, — îl încredinţă Mediocritschi. — Stă pentru a treia oară la închisoare, şi a mers de două ori şi printre rânduri[1]) — e om hârşit cu viaţa şi are să-şi ţină gura, cu siguranţă! Am citit tot dosarul, dela primul şi până la cel din urmă rând. El spune răspicat: „Nu ştiu să scriu pentru mine, dar mite să falsific!" Nu şi-a pus nici

[1]) Pedeapsă corporală în Rusia ţaristă: osânditul era silit să treacă printre două şiruri de soldaţi, care-l loveau pe rând cu nuiele. Drumul între cele două şiruri de executori se mai numea şi „uliţa verde" (N. trad.)

semnătura pe declarațiile lui... mare coțcar! Ei caută să-l descoasă acuma, mai mult, ca să afle ce soi de om e. Ehei, chiar și pentru el, să-și dea pe față meseria înseamnă să mai treacă a treia oară prin ulița verde — și cu siguranță că numai de asta nu-i arde. S'a dat drept unul care, chipurile, nu-și amintește de obârșia lui, și nu se clintește de pe poziția asta, măcar să-l tai! «Las' să mă trimeată la compania de pușcăriași, spuse el, că acolo nu-i „uliță verde."» Dar ce să flecărească despre dumneavoastră? Iertați-mă! Ce rost ar avea? Ar însemna să se bage singur în gura lupului — pricepe și el atâta lucru!

— Ei, dar gravorul? — întrebă cneazul, umblând de colo până colo prin celulă.

— Și gravorul face declarații inteligente. O întoarce bine, bătrânul! — răspunse Mediocritschi cu un fel de îndoioșare. „E adevărat, spune el, c'am gravat niște sigilii pentru cneaz, dar acelea erau cu stema familiei lui — atât, și nimic mai mult. Intrucât, lămurește el mai departe, în meseria noastră ne obligăm chiar sub semnatură să facem sigilii oficiale numai la cererea instituțiilor, decе și pe ce bază aș fi făcut acuma asta pentru un particular?"

— S'a comportat inteligent, — zise cneazul.

— Da, inteligent, — întări Mediocritschi.

— Reiese dar că numai Petrușca al meu nu și-a ținut gura... Dracu' știe ce fel de animal mai e și ăsta, — exclamă cneazul.

— Spusele lui Piotr al dumneavoastră n'au nicio importanță dar absolut niciuna! In primul rând, mărturiile iobagilor împotriva stăpânilor se iau în seamă numai pentru cele dintâi trei puncte ale legii; în al doilea rând, el o încurcă.

— O încurcă?

— Da, o încurcă. Zilele acestea a fost pus față în față cu cantonistul; ăsta l-a retezat în toate. „Tu, zice el, spui că m'ai văzut la boier: atunci spune și cu ce haine eram îmbrăcat?" „Cu hainele alea". „Bine, răspunde, da'unde-am eu haine de-astea? Poate vor domnii judecători de instrucție să-mi cerceteze boarfele?" Bineînțeles că hainele acelea nu mai există, fiindcă el poate să se descotorosească de ele de trei ori pe săptămână și să-și găsească altele. „Zici că m'ai văzut la curtea boierului: ei, și m'a mai văzut careva? Că doar nu-s un ac, sunt cogeamite

om; cine m'a mai văzut?" „Cine te-a mai văzut, asta n'o mai ştiu". „Vezi, asta-i, frate, zice el, pesemne că tu vorbeşti mai mult decât ştii. Adu-ţi bine aminte, nătărăule, oare pe mine m'ai văzut?" „Poate că nu chiar pe dumneata", răspunde el... Într'un cuvânt, le încurcă.

— Da, le'ncurcă! — întări cneazul.

— Dar să nu credeţi c'o să'ndruge numai de-astea — mai aşteptaţi puţin! — insinuă Mediocritschi în şoaptă. — Nu ştiu cum are să mai fie acuma, cu urmaşul meu, dar în timpul cât am fost eu director, el stătea la un loc cu Moş Samoilă... un bătrânel, un rascolnic[1]); poate l-aţi văzut, unul cu o barbă albă... Grozav se mai pricepe în asemenea daraveri; acuma niciun deţinut nu se mai duce la interogatoriu, fără să-i ceară sfatul, căci bătrânul le ştie toate... cunoaşte legea... de şapte ani îl tot târăsc prin închisori... Şi nu face asta din interes, ci cu adevărat numai pentru mântuirea sufletului. „Dacă nu i-oi povăţui eu, zice el, pe cei care orbecăesc prin întuneric, la cine să-şi mai găsească ei sprijin?" Cu Piotr a început-o de-a-dreptul: „Petruşa, nu este putere, fără numai dela dumnezeu; dar am auzit că tu te-ai ridicat împotriva boierului. Nu-i bine, frate, zice el... Şi apoi, dacă are să-i fie rău boierului, nici ţie n'are să-ţi fie moale". „Aoleu, moşule, răspunde Petruşa, ce să mă fac eu acum dacă am apucat să spun toate celea?" Şi eu, parcă înadins, am intrat tocmai atunci pe uşă. „Ehei, frate, îi zic, nu mai vorbi aşa: ştim şi noi prin ce mijloace te-au silit să dai primele declaraţii. Am văzut noi cum aduceau la mănunchiuri de nuiele. Poate c'au ajuns tocmai bine pentru vreo două-trei oblojeli". „Chiar aşa a fost, înălţimea voastră!"

— Ce ticăloşi! — izbucni cneazul, clătinând din cap.

— De trei ori l-au luat în primire... — urmă Mediocritschi. — Ei, şi bineînţeles că s'a intimidat şi a mărturisit tot!... Acum trebue mai întâi să-l anunţe pe procuror, iar pe urmă s'o încurce la interogatoriu, lămurind că primele declaraţii i-au fost zmulse cu forţa; aşa i-am şi dat să înţeleagă.

— Cu forţa? Da! Nu-i rău! — reluă cneazul, încuviinţând din cap.

---

[1]) *Rascolnic* — membru al uneia din sectele religioase ce au luat fiinţă în urma schizmei care s'a produs în biserica ortodoxă din Rusia la sfârşitul secolului al XVII-lea. (N. trad.)

— Da, e bine! Dar toată afacerea ar fi putut să se desfăşoare şi mai bine. Gravorul spune şi el c'a fost ameninţat; cât despre cantonist, apoi pentru zece ruble ar arăta şi semnele loviturilor. De pe urma isprăvilor lui din trecut are tot spatele vărgat, aşa că, dacă vreţi dovezi, poftim... iar de veţi mai adăuga şi dumneavoastră acum, că prima declaraţie aţi dat-o de teama torturii cu care v'au ameninţat, neţinând seama de titlul dumneavoastră de nobil şi de cneaz, atunci or să zboare cât colo! — încheie Mediocritschi cu însufleţire.

— Şi or să zboare! — întări cneazul.

— Neapărat! După lege trebue să fie traşi la răspundere. Dar până acuma ei se sprijină mai ales pe mărturiile acestea: se pare că actul pe care l-aţi întocmit a fost alăturat la cererea dumneavoastră; şi chiar dacă acum cei amestecaţi în această afacere ar fi scoşi din cauză, va trebui ca autorităţile să caute pe alţii, pentrucă actul fals există şi, în faţa legii, dumneavoastră apăreţi totuşi ca singurul care l-a ticluit.

Cneazul îngălbeni.

— Trebue sustras! — hotărî el, muşcându-şi mustăţile, — trebue sustras cu orice preţ.

Pe faţa lui Mediocritschi flutură un zâmbet.

— Ba nu trebue sustras, ci — aşa cum intenţionam, atunci — trebue înlocuit, cu atât mai mult cu cât s'a ivit un prilej minunat: certificatul bătrânului diriginte al poştei e din aceeaşi gubernie, din acelaşi judeţ... de parcă amândouă actele ar fi fost turnate în acelaşi tipar. Şi cu toate acestea, nu se poate face nimic! Se spune că prefectul poliţiei nu numai că nu lasă dosarul original în mâinile copiştilor, dar nici măcar nu-l mai aduce la poliţie; face toate interogatoriile din memorie, tocmai pentrucă se teme... La urma urmei, se păzeşte şi el... Unde, mă rog, s'a mai văzut aşa ceva? Şeful guberniei dă dispoziţii pentru facerea anchetei şi ei însuşi ia parte la ea: asta înseamnă că-l îndrumez de-a-dreptul pe judecătorul de instrucţie să acţioneze aşa cum *vreau eu,* şi atunci el, firesţe, ca subaltern, aşa şi face... Se poate una ca asta?

— Adevărat, — întări cneazul.

— Asta nu se poate, — continuă Mediocritschi. — Şi dacă n'ar fi fost la mijloc, asemenea amestec nelegal din partea viceguvernatorului, oare aşa s'ar fi desfăşurat lucrurile? Şi oare pre-

fectul de poliție ar mai fi refuzat atunci să ia bani? Doar îl cunoaștem noi, și încă nu de astăzi; poate c'ați văzut chiar cu ochii dumneavoastră ce interesat e în tot ce face; pentru două-trei mii de ruble, v'ar fi dat nu numai certificatul acela nelegal al dumneavoastră, ba chiar tot dosarul: „Luați-l și ardeți-l, că vă constituim noi altul". Cazuri de acestea s'au întâmplat, chiar când era la mijloc moarte de om, unde adevărat că glasul sângelui striga la cer! Dar dumneavoastră, slavă domnului, n'ați omorît pe nimeni! Și apoi s'ar mai putea susține sus și tare că ați prezentat în adevăr un certificat, dar acela era pentru moșia domnului diriginte al poștei, că nu știți pentru ce autoritățile au luat asemenea măsuri și v'au supus deținerii în stare de arest și că nu odată v'ați plâns de faptul acesta atât inspectorului judecătoresc pentru cauzele penale, cât și procurorului.

Cneazul chibzuia ...

— N'am procură dela diavolul cela bătrân — nu poți să-i pui o dată anterioară! — obiectă el.

— Nici nu-i nevoie de procură; dece vă neliniștiți? E vina lor dacă v'au primit la licitație, fără procură dela cel care ipotechează. Ei nu mai au jurnalul cel vechi, cu procesele verbale ale comisiei. Din îndemnul dumneavoastră l-am speriat atunci pe secretar și l-a ars în fața mea; pe urmă, din prostie și de frică, s'a spânzurat. Deaceea ei nu mai pot acuma să întocmească altul nou; și chiar dacă l-ar întocmi, semnăturile secretarului, care e mort, nu pot să le capete. Ce vă împiedică să folosiți împrejurarea aceasta și să încurcați așa fel ițele, că nici dracu' să nu le mai poată descurca? ... Cunoaștem noi limitele puterii judecătorești. Dacă am izbuti în chipul acesta să încâlcim afacerea, rămâneți cel mult sub bănuială, dar chiar și atunci s'ar putea face apel.

Cneazul își dădea foarte bine seama că Mediocritschi vede destul de bine lucrurile. Nădejdea de *a rămâne numai bănuit,* îi licări în tot farmecul ei, în culorile cele mai atrăgătoare.

— Atunci, ce-i de făcut, hai? — întrebă el.

Mediocritschi strânse din umeri.

— Numai un singur lucru: trebuesc făcute demersuri pentru îndepărtarea rudei dumneavoastră, care ne-a făcut rău tuturor! — spuse el cu un ton hotărît, desnădăjduit; apoi, după câteva clipe de tăcere, urmă cu o tristă înduioșare: — Nici nu vă puteți

închipui ce recunoscătoare are să vă fie toată lumea! De-aţi auzi ce se vorbeşte acum prin birourile administraţiei guberniale! Numai cei cu studii universitare îl ridică în slava cerului; dar ceilalţi funcţionari gem din pricina lui. Acolo, încă de pe vremuri, era obiceiul ca orice petiţionar să se ducă de-a-dreptul la secţia respectivă, unde i se făcea un certificat oarecare; iar el nici vorbă că lăsa pe masă o rublişoară sau două. Dar acum, nici pomeneală de aşa ceva: în birourile cancelariei nu intră măcar un câine. Stau bieţii funcţionari închişi, de parc'ar fi puşcăriaşi! Dacă se întâmplă să vie vreun cetăţean, e poftit îndată la cancelarie. Acolo i se aduce dosarul, i se citeşte şi i se lămureşte tot ce-i trebue. Când şi la ce instituţie a mai fost vreodată asemenea rânduială? Asta înseamnă să iei funcţionarului până şi cea din urmă bucăţică de pâine.

Cneazul abia îl asculta pe Mediocritschi; chibzuia adânc.

— Dar să vă povestesc ceva despre mine, — continuă fostul director, dând de duşcă încă un păhăruţ de votcă. — Dece mă urmăreşte şi mă persecută omul acesta, de când mă ştie! Ei, dece? Fiindcă — iertaţi-mă de vorbă proastă — am uns cândva cu păcură poarta amantei lui, care era şi a mea; dar ea, bestia, merita! Şi în ce situaţie neplăcută m'a pus el atunci! N'am să uit cât oi trăi!

— Da... în sfârşit, te mai persecută şi acuma! — zise până la urmă cneazul.

— Da... şi acuma... Din prim-secretar, iaca în ce slujbă am ajuns! Niciun copist ceva mai răsărit din administraţia gubernială n'ar fi primit slujba aceasta; dar el nici aici nu mi-a dat pace şi m'a pismuit că, poate, mă hrăneam împreună cu copiii mei din mâncarea deţinuţilor. Şi acum m'a lipsit şi de asta! Chiar şi pe un stăpân, când dă afară un ţăran beţiv, legea îl împiedică să-i mâzgălească paşaportul[1]) cu vreo încondeiere oarecare, pentruca omul să-şi mai poată găsi o bucată de pâine şi în altă parte; dar funcţionarului nu i s'a dat nici măcar acest drept! Unde să mă mai aciuez eu acuma? Iertaţi-mă! Orice şef, după ce o să-şi arunce o privire pe certificatul meu, îmi va spune în faţă: „Stimabile, ai fost secretarul administraţiei guberniale, te-au coborît apoi la postul de director al închisorii, iar la urmă

[1]) Echivalent cu buletinul de identitate în Rusia ţaristă. (N. trad.)

te-au dat afară de tot. Cum pot eu să te primesc?" Da'el, vicleanul, când s'a purtat astfel cu mine, ştia desigur lucrul acesta. Şi ce-mi rămâne de făcut? La câmp n'am să pot munci din pricina şubrezeniei mele, vreo meserie n'am învăţat, şi ... să mă fac birjar, nu-mi îngăduie rangul; înseamnă că mi-a rămas numai una: să pun mâna pe cuţit şi să ies la drumul mare.

La vorbele din urmă, îi dădură lacrimile şi îşi şterse ochii cu o batistă de bumbac.

— Toate acestea sunt fleacuri, care cu timpul se vor îndrepta; dar uite ce împrejurare se iveşte acum ... — începu cneazul cu glas cam şovăelnic. — Domnul ăsta s'a ridicat şi se menţine astăzi numai datorită soţiei lui.

— Am auzit.

— Da, — continuă cneazul, — dar soţia lui, după cum ştii, mi-e rudă, şi totodată, ca o femeie bună şi nobilă, înţelege toată mişelia faptelor soţului ei şi astăzi mi-a şi scris că zilele acestea pleacă la Petersburg anume, ca să intervină şi să facă demersuri acolo.

Mediocritschi, cu capul plecat, asculta.

— Deaceea, — urmă cneazul, — fă bine şi du-te chiar mâine la dânsa. Spune-i că te-am trimis eu. O să te lase să intri! Să-i comunici ce-am discutat astăzi şi să te străduieşti să-i explici cât se poate de limpede ce anume vrem noi şi ce trebue obţinut mai întâi.

— Asta se poate, — răspunse Mediocritschi cu glas dulce.

— Da, dar afară de asta, fiindcă, oricum, ea nu-i decât o femeie, şi cu toată dorinţa ei, cu toate posibilităţile pe care le are, n'o să fie în stare să ducă singură la capăt toată afacerea şi să-şi dea seama ce anume trebue făcut, mai ales că multe chestiuni vor trebui poate să fie lămurite prin denunţuri, sau prin înaintarea vreunui memoriu ...

— Foarte adevărat, — încuviinţă Mediocritschi cu acelaşi glas dulceag.

— Din această pricină, e neapărată nevoie ca pe lângă ea să fie un povăţuitor, şi uite, dacă eşti de acord, am să te recomand să te ia la Petersburg cu dânsa, ca pe un om care-mi este devotat şi cunoaşte bine toată afacerea.

O clipă, faţa lui Mediocritschi se lumină de bucurie, dar el socoti îndată că-i mai cuminte să nu se dea de gol.

— Acum dumneata tot n'ai nimic de făcut aici, — încheie cneazul.

— Sigur că n'am! — recunoscu Mediocritschi. — Dar, înălţimea voastră, ca să vorbim drept, — adăugă el după o scurtă pauză şi cu un fel de zâmbet acru, — oricât de nenorocită ar fi acum situaţia mea, nu pot să mă bag pe degeaba în această afacere.

— Ei, la dracu'! Pe degeaba! Cine ţi-a spus asta? Spune, cât vrei! — zise cneazul.

Chipul lui Mediocritschi căpătă o expresie de duioşie.

— Nu vreau mai mult, înălţimea voastră, decât iau ceilalţi. Când plecau de aici unii funcţionari la Petersburg, şi nu pentru chestiuni penale, ci numai pentru reclamaţiuni civile, aproape pentru toţi era un singur preţ, ca la pâine: o mie cinci sute de ruble pe an pentru întreţinere, iar pe urmă o treime sau o jumătate din valoarea reclamaţiei. Dar mie — dacă se rezolvă favorabil chestiunea dumneavoastră — îmi veţi da peste leafă încă zece mii de ruble de argint şi o să fiu pe deplin mulţumit.

— Cum zece mii? Asta-i o avere! Ce ţi-a venit? — izbucni cneazul.

— Dar cum altfel? — răspunse Mediocritschi, plecându-şi capul. — Chiar şi acum, în ceeace priveşte denunţurile... dacă-s anonime nu li se dă aproape nicio crezare, iar dacă trebue iscălite, ai o foarte mare răspundere, şi asta cu atât mai mult cu cât vice-guvernatorul e o persoană importantă şi a-l învinui în faţa guvernului e cu totul altceva decât dacă ar fi vorba de un poliţai oarecare. Se prea poate ca el să aibă trecere pe lângă multe persoane cu vază dela Petersburg şi poate că fiecare din ele va socoti aceasta drept o jignire personală. Sunt un om neînsemnat şi ei pot să mă facă praf şi pulbere... Au să se agaţe de cine ştie ce cuvânt stângaci, şi au să mă dea în judecată penală. Cunosc eu bine chestiile acestea: când eram şef de poliţie într'o plasă am fost judecat pentru fleacuri, pentru tărăgăneală în serviciu, şi tot a trebuit să dau băutură şi mâncare la toţi derbedeii... sărăcisem aproape de tot! Dar înălţimea voastră, — căuta să-i explice Mediocritschi, — n'ar trebui să vă tocmiţi fiindcă — sunt nevoit să v'o spun fără ocol — capul dumneavoastră e ca şi în gura leului sau pe butucul de execuţie, atâta vreme cât omul acesta va trona nestânjenit în postul său.

— Ei, dracu' să-i ia de bani! Ne-om învoi noi! — îl întrerupse cneazul.

— Se înţelege, — răspunse celălalt şi apoi, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi, zise cu tristeţe: — Dacă ne-ar ajuta dumnezeu să-l răsturnăm pe omul acesta, atunci cred că nu mă voi zgârci să îmbrac în aur icoana maicii domnului, stăpâna noastră şi păzitoarea oraşului nostru.

— Da. Va să zică rămâne aşa, — încheie cneazul, dorind să scape cât mai repede de interlocutorul lui.

— Da, deocamdată rămâne aşa!... Vom începe să stăruim, — răspunse Mediocritschi. — Daţi-mi voie să mă'ntăresc pentru drum, — adăugă el, turnându-şi un păhărel de votcă.

— Mă rog, — răspunse cneazul, stăpânindu-şi o strâmbătură, apoi strânse cu un vădit simţământ de neplăcere mâna ce i-o întinse Mediocritschi care, după ce-l salută, ieşi tiptil pe uşă.

Stăpânirea de sine care, după cum am văzut, îi insuflase până atunci curaj cneazului, îl părăsi dintr'odată. Aruncându-se pe pat, oftă din adânc şi gemu:

„Ah, tare greu e! Tare greu!"

Mărturisesc cinstit că şi mie, umil povestitor, mi-a fost greu să duc până la capăt această scenă şi, cu cea mai mare bucurie şi plăcere, îmi îndrept ochiul minţii spre desfăşurarea viitoare a evenimentelor, când, în viaţa aspră a eroului meu, se va ivi, pentru scurtă vreme, o fericire atât de tinerească şi plină de sinceritate!

10

La intrarea teatrului străjuiau două felinare aprinse. Un jandarm călare, înarmat din creştet până în tălpi ca un cavaler medieval, se muncea de zor să-şi liniştească armăsarul. Alt jandarm se plimba pe trotoar, zăngănindu-şi sabia; un vardist cu coif şi cu bastonaş în mână, care se plimba şi el de colo până colo, se ciorovăia cu foraiterul mareşalului nobilimii.

— Ce te tot foeşti încoace şi încolo, vlăjganule? — se stropşi el.

— Dar tu dece latri? — îi întoarse vorba foraiterul.

— Cum să nu latru, diavole, dacă nu păzeşti rândul!

— Tu eşti diavol! Curat diavoli împieliţaţi, asta sânteţi cu toţii! — îl ocăra foraiterul, strunindu-şi caii.

— Dia-voli? Indrăzneşte de mai spune odată, că-ţi arăt eu ţie! — îl ameninţă vardistul şi se îndepărtă.

Vizitiul cel gros al consilierului secţiei de băuturi spirtoase, în virtutea drepturilor stăpânului său, băuse votcă fără plată într'o cârciumă din apropiere, şi acuma dormea dus, în trăsurică. Calul slăbănog al directorului liceului, hrănit pe sponci din ovăzul internatului, începu din senin să bată voiniceşte cu piciorul în pământ. Asta-l înveseli grozav pe vizitiul asesorului, un lungan cam prostănac.

— Ia'n te uită cum aruncă din picioare!... Poznaş cal mai ai, flăcăule! — zise el vizitiului.

— Ce poznaş? O gloabă.

— Gloabă?

— Da, gloabă! — repetă vizitiul directorului.

Şi pe urmă, la intrarea teatrului nu se mai întâmplă nimic.

Tot publicul guberniei, care de atâta vreme murea de urît, se adunase în păr de data aceasta, aşteptând nerăbdător s'o vadă pe Minaeva — neîntrecuta artistă, cum spuneau toţi — în rolul Eulaliei din cunoscuta tragedie a lui Kotzebue[1]): *„Ura faţă de oameni şi căinţa"*. Se mai spunea că şi tragedianul era foarte bun şi juca cu mult suflet. Cu prilejul acestui spectacol de gală, sala teatrului era luminată pe două rânduri. Cortina, care înfăţişa o piaţă publică, se mişca misterios şi, prin mica deschidere din mijlocul ei, un ochi plin de curiozitate cerceta din când în când sala. Toate fotoliile erau ocupate de bărbaţi, printre care mulţi ofereau priveliştea unor chelii lucioase şi netede ca'n palmă. Atrăgea atenţia chipul tineresc al şefului administraţiei financiare, care stătea în rândul întâi, sprijinindu-se leneş de balustrada ce despărţea pe muzicanţi. Locotenentul de geniu, virtuosul pianist pe care-l cunoaştem, era şi el în rândul întâi şi se tot înfăşura în mantaua lui cu guler de biber, izbutind astfel să fie remarcat. In rândul al treilea sau al patrulea, se afla licenţiatul cel gras. Un sublocotenent de marină, în permisie, se uita într'una cu binoclul, închizând ochii pe jumătate şi trecând în

[1]) *Kotzebue* (1761—1819) — dramaturg burghez german, autor a nenumărate piese sentimentale. Reacţionar extremist, fost agent secret al guvernului rus în Germania, a murit asasinat de studentul Sand. (N. red. ruse.)

revistă toate lojile, de parcă voia să arate minunatul obiect publicului înapoiat din provincie, care — își închipuia el — nu mai văzuse niciodată așa ceva. Dar, ca pentru a-i potoli mândria, Mihailo Trofimov Papușchin, gras și veșnic nădușit — care ședea alături de el și, în treacăt, fie zis își plătise locul cu cincizeci de ruble — scoase deodată un binoclu enorm, pe care, nu știa încă să-l țină bine în mână și care trebue să fi costat cel puțin vreo șaptezeci de ruble. Sublocotenentul de marină era zdrobit! Iar în loji se aflau doamnele, strălucind în toalete decoltate, fără să le pese că ar putea răci. Cele mai multe își aduseseră și copiii; unii începuseră chiar să plângă. O lojă, una singură, arăta altfel decât celelalte: era aproape goală. In ea trona numai zvăpăiatul Cozlenev. Spunea că înadins a luat o lojă întreagă, ca să poată leșina în voie la scenele sfâșietoare ale dramei. In sfârșit, bătu ora șapte. Prefectul poliției, cu fața îngrijorată, intră grăbit în sală, se duse de-a-dreptul la șeful administrației financiare și-i șopti ceva la ureche. Acesta îngălbeni. N'apucă bine prefectul să se întoarcă în altă parte, că locotenentul de geniu îl întrebă:

— Ce este? S'a întâmplat ceva?

— Avem un nou guvernator; bătrânul a demisionat.

— La cererea lui?

— Ce cerere?... I s'a poruncit!

— Și cine vine în locul lui? — întrebă locotenentul, începând să se neliniștească.

— Nu știu dacă nu chiar vice-guvernatorul, — răspunse prefectul poliției.

Fața locotenentului se lungi de-a-binelea.

— Cum dracu' se ridică omul acesta!... — izbucni el fără voie; se stăpâni însă numaidecât. — Oare o să vină la teatru? — adăugă el, aruncând o privire spre loja guvernatorială, în care, până mai ieri, apărea scumpa lui protectoare, soția guvernatorului. Acum loja e goală și ea niciodată nu va mai privi de acolo. O tristețe grea puse stăpânire pe tânărul locotenent: abia acum își dădea seama cât îi e de dragă femeia aceasta.

Trecând printre rânduri, prefectul poliției se îndrepta spre licențiatul cel gras, căutând probabil, pentru orice eventualitate, să se pună bine cu el, deoarece se știa că începuse să devină favoritul vice-guvernatorului. Se plecă spre dânsul și-i șopti:

— Guvernatorul a fost scos din funcţie şi vice-guvernatorul e numit în locul lui.

— In sfârşit, era şi timpul! — exclamă licenţiatul. — O să fie foarte bine, e un om minunat! — adăugă el.

Prefectul poliţiei nu răspunse; schimbă doar o privire cu Papuşchin.

— Oare aşa să fie, cum am aflat la Piter? — întrebă acesta.

— Da, întocmai, — răspunse prefectul poliţiei.

Papuşchin oftă.

— Vai şi amar! — rosti el şi căzu pe gânduri.

Nu trecu mult şi noutatea se răspândi şi în loji.

Cuprins de nelinişte, şeful administraţiei financiare se duse numaidecât în lojă, la familia lui, şi-i şopti ceva la ureche soţiei sale. Doamna îşi întoarse spre el ochii ei albaştri, mari şi frumoşi, şi îl privi cu înţeles. Pe de o parte se temea pentru soţul ei, care se bucurasé de prietenia fostului guvernator — pe când cel nou, atâta doar că nu-i era duşman — dar pe de altă parte simţea o mare mulţumire că lungana de guvernatoare a fost în sfârşit răsturnată de pe tronul ei. Soţia preşedintelui instanţei penale, care se afla alături, o întrebă îndată ce-i spusese generalul.

— Guvernatorul a fost destituit, iar vice-guvernatorul îi va lua locul, — răspunse soţia şefului administraţiei financiare cu un ton cât se poate de calm faţă de însemnătatea faptului.

Soţia preşedintelui instanţei penale reacţionă cu totul altfel. Cel ce ştie cum stau lucrurile, va înţelege foarte bine că pe doamna aceasta, dată fiind situaţia independentă a soţului ei, persoana viitorului guvernator ar fi trebuit s'o neliniştească mai puţin decât pe oricare alta. Fiind însă o fire nervoasă, ori de câte ori auzea de vreo schimbare în situaţia persoanelor de vază, se turbura, aşa că fu impresionată şi de această veste.

— Vai, doamne, dumnezeule! Ce vorbeşti? — se văita ea în gura mare, frământându-se în fotoliu, încât fiica ei, o fată de şaptesprezece ani care şedea alături, auzind văicărelile maică-sii se înroşi până'n vârful urechilor.

— Mămico, nu vorbi aşa tare! Se uită lumea la noi, — îi atrase ea atenţia; dar doamna tot nu se potolea.

— Vai, dumnezeule, dumnezeule, — se tânguia şi se frământa ea mereu.

De altfel, trebue să spunem că tot publicul se văicărea, dacă nu pe faţă, măcar în adâncul inimii. Uitaseră aproape cu toţii de minunata artistă pentru care veniseră la teatru şi aşteptau să vadă când şi cum se va ivi noul idol, către care se îndreptau acum toate gândurile. Vardistul zări cel dintâi caii roibi ai vice-guvernatorului şi, năpustindu-se furios asupra unui birjar care tocmai atunci îşi oprise trăsura la intrarea teatrului, începu să-l lovească cu bastonul în cap, peste faţă, unde se nimerea.

— Mână, derbedeule! Nu vezi cine vine? — strigă el.

Clientul birjarului, un negustor, se împotrivi:

— Dă-mi voie, stimabile, ce înseamnă asta? Abia am sosit...

— Mână! — strigă vardistul şi trase cu furie mai laoparte calul birjarului.

Vice-guvernatorul sosi şi modest, ţinându-se cam adus din spate, intră în vestiar. Un subcomisar destul de respectabil, care-şi avea postul acolo, se pregătea tocmai să fumeze o ţigară ce-i oferise, pe lângă un păhărel de votcă, proprietarul bufetului. Când îl văzu pe şeful guberniei, îngălbeni şi-şi aruncă ţigara. Prefectul poliţiei, în persoană, îl întâmpină pe Calinovici în faţa lojei oficiale şi vru să i-o deschidă, însă vice-guvernatorul refuză şi se duse să se aşeze într'un fotoliu.

Apariţia lui în sală făcu o impresie puternică. Toate privirile se îndreptară spre el, şi se simţi îndată o atmosferă întrucâtva oficială. Şeful administraţiei financiare ar fi dorit grozav ca noul guvernator să vorbească întâi cu dânsul. Unul din copiştii la care fostul guvernator ţinea cel mai mult îşi schimbă înadins locul, ca să poată fi văzut de Calinovici — şi, când privirea acestuia se opri asupra lui, făcu o plecăciune până la pământ. Chiar şi licenţiatul cel leneş, se ridică puţin şi-l salută pe guvernator, zâmbindu-i cu înţeles. El îi răspunse tot cu un zâmbet. Locotenentul de geniu, care numai cu o clipă mai înainte îşi exprimase cu atâta nesocotinţă părerea despre el, îl salută acum foarte respectuos, ducându-şi mâna la frunte, potrivit regulamentului. Sexul frumos confirmă şi el un vechi adevăr — cum că nimic nu înalţă mai mult pe un bărbat în ochii femeilor, decât un succes public şi oficial. Până şi doamna Potvinova — căreia, după cum se ştie, îi plac numai băieţii tineri, şi care — pentru a-şi satisface această preferinţă, locueşte la Petersburg, unde în fiecare

duminică invită la ea vreo cinci cadeți[1]) — când apăru șeful guberniei, bărbat încă tânăr, lăsă ca din întâmplare să-i alunece haina de pe umăr, desgolindu-și astfel gâtul plin, cu care se mândrea mai mult decât cu toate celelalte farmece feminine. Iar bătrâna domnișoară, sora directorului dela administrația bunurilor statului, simți și ea cum, de emoție, inima începe să-i bată cu putere. Fusese îndrăgostită mai înainte de aghiotantul imperial care venise în oraș cu prilejul recrutărilor, iar pe urmă îl îndrăgi în taină pe vice-guvernator, și, pradă unei exaltări aproape zmintite, găsea, spre marea nemulțumire a fratelui ei, că toate faptele șefului guberniei sunt pe deplin întemeiate. Și pe scenă se stârni un freamăt neobișnuit. Impresarul care se uita în sală prin ochiul din cortină, văzând că vice-guvernatorul s'a așezat la locul lui, bătu cu putere din palme. Muzicanții începură să cânte, și în curând se ridică și cortina. Scena reprezenta o priveliște dela țară, cu o colibă sărăcăcioasă. Actorul care juca rolul fiului tâmpit al administratorului, străduindu-se să înveselească publicul, numai că nu se dădea peste cap, dar, cu toate acestea, nimeni nu râdea. Apoi apăru Necunoscutul; purta un guler grozav de înalt, și mergea cu capul plecat. Primul tragedian fu primit cu aplauze. Simulând răutatea, începu să vorbească cu valetul lui despre oamenii pe care-i ura; în rolul servitorului, Miheici vădea multă sinceritate mai ales când avea de spus ceva despre doamna Miller. Tragedianul însă asculta cu o liniște întunecată tot ce spunea valetul despre felul ei generos de a se purta cu bătrânul cerșetor și, după ce-i dădu și el bani în ascuns pentru răscumpărarea fiului lui, ieși din scenă cu un aer solemn. Publicul îl aplaudă din nou. Decorul se schimbă: acum înfățișa o cameră într'un castel. Nastenca, în rolul nefericitei Eulalia, care se ascundea sub numele de doamna Miller, intră în scenă. Un ropot de aplauze se deslănțui în rândurile bărbaților din fotolii; doamnele, pline de curiozitate, își aținti*ră face-à-main*-urile asupra ei, iar Cozlenev bătea din palme ca un zmintit. Copistul favorit al vechiului guvernator, care se uita mai mult la noul său șef decât pe scenă, observă că vice-guvernatorul era cuprins de un tremur. Nastenca era și ea turburată; abia stăpânindu-se, începu să vorbească destul de calm și de firesc, dar printre vorbe se simțea

[1]) *Cadet* — elev la școala militară. (N. trad.)

parcă în glasul ei, în atitudinea ei visătoare, în jocul fin al feţii, un dor ascuns, adânc, şi o suferinţă înnăbuşită. Toţi tăceau, ţinându-şi răsuflarea, şi, abia la sfârşitul monologului, când ea, aruncând o privire spre Calinovici, spuse cu un zâmbet trist: „Deşi în lume sunt doar doi ochi de care trebue să mă tem", publicul nu se mai putu stăpâni şi izbucni în aplauze. Cozlenev, nestingherit în loja lui, bătea din mâini şi din picioare cu sinceră însufleţire. Chiar şeful administraţiei financiare, uitând de noul guvernator, rosti aproape cu glas tare: „E bine, foarte bine!", iar copistul favorit al celui vechi băgă de seamă că în ochii guvernatorului, care stătea tăcut şi nu aplauda, străluceau lacrimi. Intr'un cuvânt, oricât de nepriceput era publicul, oricât de puţin desvoltat simţul său estetic, sufletul îşi lua ceeace i se cuvenea şi, când cortina căzu, rămaseră cu toţii ca fermecaţi, sub înrâurirea unui simţământ cu totul nou şi neîncercat până atunci, de care nu-şi dădeau încă bine seama. Pentru întâia oară vedeau pe scena teatrului, nu o actriţă, ci o femeie, a cărei suferinţă era atât de adevărată, cum poate nu avuseseră prilejul să întâlnească nici chiar în viaţă, unde se ştie că dintotdeauna domneşte ipocrizia. In actul al doilea, artista impresionă şi mai mult pe spectatori. Vorbea cu maiorul ca o femeie de lume, preîntâmpina cu delicateţe manifestările de recunoştinţă ale bătrânului cerşetor. In sfârşit, întâlni pe stăpânii ei, contele şi contesa, şi apoi îl îngriji pe conte, când căzu în apă; toţi cei din sală — şi cred că printre ei şi ţăranul necioplit dela galerie, cu barba lui roşcată — simţeau cât suferea eroina din pricina acestei situaţii. Aproape toate femeile tinere îşi dădeau seama că, adeseori, şi ele sunt nevoite să se prefacă — şi-şi ştergeau lacrimile pe furiş. Sora directorului dela bunurile statului se lăsă pe speteaza fotoliului şi, în exaltarea ei, exclamă:

— Nu, asta-i cu neputinţă! In locul ei n'aş fi putut răbda!

După actul al doilea, toţi se'ntrebau cu mult interes ce avea să se mai întâmple.

— Minunată artistă, minunată! — se auzea de pretutindeni.

— E drăgălaşă, nespus de drăgălaşă! — exclamau doamnele.

— O artistă ca dânsa n'am mai văzut decât la Varşovia, când locuiam acolo; hotărît că nici la Petersburg, nici la Moscova nu-şi află pereche, — spunea mereu şeful administraţiei financiare.

Calinovici stătea cu capul plecat.

Odată cu actul al treilea, nodul acțiunii începu să se deslege. In numele fratelui ei, integrul maior, contesa îi face sărmanei Eulalia o cerere în căsătorie. Deși nu avea niciun motiv să refuze, ea stătea în cumpănă, fiindcă socotea că nu suferise încă destul.

— N'ați auzit nimic vorbindu-se despre baroneasa Meinau? — întrebă Eulalia.

— Ba da, — răspunse contesa, — îmi aduc aminte c'am auzit vorbindu-se despre creatura aceea infamă. Se spune că ea l-a nenorocit pe omul cel mai de treabă.

— Da, pe cel mai de treabă! — întări Nastenca, aruncând o privire spre Calinovici.

— A fugit dela el cu un nemernic.

— Așa-i, dar... începu Nastenca, înnecându-se de plâns, dar... — repetă ea, aruncându-se în genunchi, — nu m'alungați, dați-mi un locșor, unde să pot muri în pace.

— Pentru numele lui dumnezeu... dumneata? — întrebă contesa, mișcată.

— Creatura aceea sunt eu, — rosti Nastenca cu glas înnăbușit.

Publicul începu să aplaude, se opri însă cu un fel de solemnitate și ascultă înainte.

— Te asigur că voi tăcea, — zise contesa, ridicând-o.

— Dar conștiința? Conștiința va tăcea oare vreodată? — îngâimă Nastenca.

Publicul nu se mai putu stăpâni și izbucni într'un ropot de aplauze. Biata femeie își isprăvi mărturisirea cu calmul disperării.

— Aveam un soț vrednic de a fi iubit... — urmă ea.

— Nu-ți pierde curajul! — o liniștea contesa.

— Dumnezeu știe dacă mai trăește.

— Privirea ta înfioară! — rosti contesa.

Și într'adevăr ochii Nastencăi parcă se tulburaseră.

— Pentru mine e mort! — se tângui ea, lăsându-și mâinile în jos. Apoi urmă: — Am avut un tată, și durerea ce i-am cășunat, l-a ucis...

Aplauzele ropotiră iar. Vice-guvernatorul își întoarse capul și se uită în spre loja oficială. Sub impresia acestei scene, co-

pleşit de simţămintele ce-l încercau, publicul asculta sfârşitul actului cu un fel de oboseală. După actul al treilea, pauza se prelungi destul de mult. La cererea Godnevei, cortina urma să fie ridicată ceva mai târziu.

Era obosită. Şedea pe banca Necunoscutului. Inaintea ei se postase, plin de entuziasm Cozlenev.

— Ascultă-mă, domnişoară Minaeva, e o splendoare!... O minune!... — perora el. — Ai un joc divin... Eu... să ştii... am să mă'ndrăgostesc cu siguranţă de dumneata.

— Iar eu... să ştii... cu siguranţă n'am să mă'ndrăgostesc de dumneata, — răspunse fără voie Nastenca, aruncând o privire spre culise, unde tocmai se ivise silueta subţire a vice-guvernatorului, iar actorii luaseră poziţie de „drepţi". — Ascultă, — zise ea, grăbită, — întoarce-te în loja dumitale... lasă-mă, sunt obosită, şi mai am de jucat un act foarte greu.

— Şi eu te stingheresc cu ceva, comoara mea? — exclamă cu glas mustrător Cozlenev.

— Ei da, mă stingherești! Pleacă, îţi spun, eşti nesuferit! — îl goni Nastenca.

Cozlenev ridică din umeri.

— Ascultă, tu, drăcuşorule! — se adresă el unui lucrător de pe scenă. — Coboară-mă prin treapta asta: altfel, nu-i chip să ies de aici!

— Dă-i drumul jos, Mihailo, dar repede, că-ţi dau o rublă, — porunci Nastenca.

— Indată! — răspunse lucrătorul şi, cu mişcări grăbite, îl coborî pe Cozlenev.

— Plec în iad şi sunt subjugat pe veci! — strigă el ridicând braţele; dar podeaua se închise deasupra lui şi din partea cealaltă a scenei se ivi Calinovici. Era însoţit de impresar, un om gras şi cu mişcări îndemânatice, care fusese pe vremuri împuternicit pentru accizele date în arendă şi acum se ocupa cu teatrul.

— Dar ce frumos e aici! N'am mai fost niciodată! — zise vice-guvernatorul, uitându-se în jurul lui.

— Slavă domnului, acum s'au îndreptat toate, excelenţă, — răspunse impresarul, frecându-şi mâinile. — Am făcut cinci decoruri noi, am zugrăvit, am reparat mecanismele pe sus; se

putea să omoare vreun artist. Nu pot fi ca alţi impresari, care nu se ocupă serios de teatru. Când am venit aici, nu numai pe scenă, dar chiar şi în sală era mai rău ca într'un grajd. Intr'o săptămână am cheltuit vreo două mii de ruble de argint. Ştiu eu dacă publicul îmi va da concurs? Deocamdată mi-e foarte geru. Să dea dumnezeu s'o pot scoate la capăt.

— Sunt sigur că-ţi va da concursul. Teatrul dumitale are artişti minunaţi, — răspunse Calinovici. — Dar eu am făcut abonament pentru un fotoliu şi o lojă, şi nu l-am achitat încă: iată banii! — adăugă el, întinzându-i trei sute de ruble de argint.

Impresarului începură să-i tremure mâinile.

— Da, avem artişti buni, excelenţă, — urmă el, neştiind ce să mai spună de bucurie. — Trupa-i curăţică şi cu purtări bune! S'au oferit să vină la mine mulţi artişti, şi încă din cei buni, numai că le cam plăcea băutura sau jucau cărţi — şi deaceea nici nu i-am angajat. Plătesc un ban mai mult, dar ştiu că am afăce cu oameni de treabă.

— Bineînţeles, — încuviinţă vice-guvernatorul şi privi spre partea unde se afla Nastenca. Impresarul observă.

— Excelenţă, cum vă place Minaeva noastră? — întrebă el cu o privire şireată.

— E foarte bine! — zise Calinovici cu indiferenţă, aşa cum cerea rangul său.

— E o mare artistă! Numai dumnezeu mi-a trimis această comoară, ca răsplată pentru modestia mea! Nu ştiu cum va fi aici, dar la Caluga făcea reţete mari.

— Nu-i de mirare; e foarte drăguţă, — răspunse vice-guvernatorul, şi se vedea că deabia aşteaptă să se ducă lângă Nastenca.

Impresarul, om priceput şi cu experienţă în chestiuni de felul acesta, găsi de cuviinţă să se retragă.

Calinovici se apropie de ea.

— Ce minunat joci! — zise el.

Godneva îl privi. Doamne! Câtă gingăşie şi câtă dragoste erau în această scurtă privire!

— Vii la mine după teatru? — şopti ea.

— Da, viu, — răspunse Calinovici cu glas înnăbuşit de turburare, apoi, adresându-se artistei care interpreta rolul contesei, făcu câteva aprecieri elogioase asupra jocului ei.

— A, sunt foarte bucuroasă că v'am plăcut! — răspunse aceasta cu afectare şi vice-guvernatorul ieşi de pe scenă.

Impresarul, după ce-l însoţi până la uşă, sună îndată şi cortina se ridică. Tragedianul, care era jignit până în adâncul sufletului de indiferenţa publicului faţă de dânsul, avu totuşi şi el partea lui de aplauze. Cititorul cunoaşte poate scena când Necunoscutul — care nu e altul decât baronul Meinau — vorbeşte maiorului, vechiul său prieten, despre nenorocirile lui, scenă la auzul căreia mulţi îşi amintesc şi acum intonaţia şoptită a răposatului Mocialov, care încă le mai sună în urechi. In scena aceasta, baronul spune că, întorcându-se în patrie, îşi propusese să zmulgă neroziile înrădăcinate de veacuri, acoperite de bezna neagră a superstiţiilor: «O! Acela care ţine la liniştea lui, să nu şi-o jertfească niciodată pentru nesăbuinţele omeneşti. M'au alungat şi m'au jignit, rostea actorul, apăsând asupra cuvintelor; treceam drept om primejdios. „E deştept, spuneau toţi, pretutindeni, dar are suflet rău".»

La aceste vorbe, vice-guvernatorul începu deodată să aplaude şi după el aplaudă întreaga sală, de parcă şi-ar fi recunoscut făţiş vina.

„Colonelul nostru murise, declama actorul. La noi erau mulţi colonei şi credeam că-l vor înlocui cu unul din ei, ceeace era şi dorinţa mea. Dar o femeiuşcă oarecare avea un văr, un zănatic tâmpit şi arogant, care servise numai şase luni, şi acela a fost numit comandantul meu. N'am putut răbda una ca asta şi mi-am dat demisia".

Vice-guvernatorul aplaudă din nou şi după el aplaudară toţi ceilalţi.

„Un prieten al meu, continuă Meinau, pe care-l socoteam omul cel mai cinstit, m'a păgubit cu jumătate din avere. Am îndurat şi asta şi am pus stavilă cheltuielilor. Pe urmă, am mai avut un prieten, unul tânăr, care mi-a sedus nevasta. Ei, îţi ajung acestea? Imi vei ierta acuma oare ura mea faţă de oameni?"

Vice-guvernatorul aplaudă iar, şi de data aceasta chiar cu frenezie. Publicul aplaudă deasemenea, urmărindu-i fiece mişcare cu priviri pline de curiozitate.

Mai era un spectator care nu-l slăbea din ochi, şi pare-se că numai de acesta ar fi vrut el să fie înţeles: Nastenca. Rezemată

de decoruri şi tremurând din tot trupul, ca îl privea în neştire. In scena în care avea să se întâlnească cu soţul înşelat, Nastenca păşi curajoasă şi calmă, ca să ia asupra ei toată povara învinuirii; dar când tragedianul o întrebă cu sinceritate: „Ce vrei dela mine, Eulalia?" ea se înfioră toată. „Nu, pentru numele lui dumnezeu! Nu sunt pregătită încă! Vai, glasul acesta îmi străpunge inima! Şi cuvintele acestea de prietenie! Pentru numele lui dumnezeu, soţul meu mărinimos! Vorbe aspre şi grosolane mi se cuvin, păcătoasa de mine!" Şi în aşa chip rosti aceste cuvinte, încât aproape jumătate din cei care şedeau în fotolii se ridicară în picioare.

— Iată ce înseamnă suflet! — exclamă licenţiatul.

Sutele de cartofori din sală, şperţarii, negustorii potlogari şi chiar cei dela galerie — servitorii ameţiţi de băutură, slujnicele desfrânate — toţi aveau ochii în lacrimi. Doamnele din cercurile mai înalte, nemaiţinând seama de buna cuviinţă, se plecau peste marginea lojilor. Şi astfel, întreaga scenă se desfăşură destul de liniştit, până când Eulaliei i se aduseră copiii. Atunci se aruncă în braţele soţului ei, cu un ţipăt sfâşietor, care-i făcu pe toţi să se cutremure, iar sora directorului dela bunurile statului căzu leşinată. Cozlenev îşi lăsă capul pe despărţitura lojei vecine. Lângă Potvinova, începu să plângă un copil, şi cortina se lăsă... Mulţimea izbucni în ropote de aplauze, strigând: „Minaeva"! Ea ieşi pe scenă. Publicul o mai chemă odată, artista ieşi din nou, cu paltonul pe ea, şi dispăru numaidecât; tineretul însă tot o mai striga şi se deslusea îndeosebi glasul de bas al licenţiatului. Impresarul anunţă că doamna Minaeva plecase, fiind foarte obosită. Apoi se ridică şi vice-guvernatorul. Prefectul poliţiei, pe lângă care trebui să treacă, îl urmă, dar se întoarse îndată.

— Ce, a plecat? — îl întrebă şeful administraţiei financiare.

— Da, a plecat, răspunse prefectul poliţiei. — Am vrut să-l însoţesc, dar nu m'a lăsat.

— Aşa-i, nu îngădue niciodată asemenea lucruri! Dar ţii minte că la bătrânul acela ramolit totul era numai paradă? Acesta-i un om foarte deştept, — zise şeful administraţiei financiare.

— Ei... da! — întări prefectul poliţiei.

II

Careta vice-guvernatorului zbura în goană pe strada principală, Nicolscaia, unde, după ordinul prefectului de poliție, toate felinarele ardeau cu lumină mare, iar pe urmă o luă fără veste pe strada Dvorianscaia, care era cufundată în întuneric; la una ca asta prefectul nu se așteptase deloc, căci drumul obișnuit al lui Calinovici nu era pe acolo.

Trăsura inspectorului dela direcțiunea sanitară, care, ocolind o băltoacă, se abătuse spre marginea străzii, era cât pe ce să nimerească sub oiștea cailor vice-guvernatorului.

— Hei, gură-cască, păzea! Ce, nu mai știi care-i dreapta și care-i stânga?! — strigă vizitiul caretei și, zmucind repede hățurile, atinse roata din față a trăsurii și-i rupse postoroanca.

Vizitiul inspectorului, un paznic dela spital, era gata-gata să cadă de pe capră.

— Ei, drace, mi-au făcut-o bună lotrii vice-guvernatorului! — îndrăzni el să bombănească în urma lor, cu glas scăzut.

In vremea aceasta, careta apucă la dreapta, pe o ulicioară, și fiindcă mersul începu să devină anevoios din pricina făgașului și a gropilor, vizitiul lăsă caii la pas; dar vice-guvernatorul îi dădu ghes, mânios: „Mai repede!" Careta se așternu iar la drum, în goană, și numai datorită arcurilor ei trainice scăpă teafără de hurducături.

Știm încotro se grăbea Calinovici. De l-ar fi privit cineva, s'ar fi gândit, fără voie, că nu-i deloc ușor să hotărăști a cui dragoste e mai aprigă: a unui tinerel fără experiență, care, înfrigurat, cu fața aprinsă, cu buclele poetic răvășite, aleargă la o întâlnire tainică, sau a unui bărbat cu părul scurt și încărunțit, care zece ani de-a-rândul și-a trecut viața fără iubire, în preocupări mărunte, bârfeli funcționărești, lingușiri desgustătoare, stăpânindu-și și pedepsindu-și subalternii — dragostea unui om care a avut prilej în viață să cunoască și să guste farmecul acestor întâlniri tainice, al acelei *afinități sufletești* luată în derâdere de oamenii practici? Totuși, uneori, risipesc și ei sute de mii de ruble, ca — împreună cu Mina de pildă, o oarecare domnișoară nu tocmai tânără, nemțoaică sau spaniolă — să reînvie măcar umbra iluzorie a acestei afinități.

In fața unei căsuțe de lemn de pe ulicioara pustie, Calinovici strigă: „Stai!" și, deschizând singur ușița caretei, se strecură sprinten până la poartă și intră. In curte, fu nevoit să treacă pe punți de scânduri, care jucau sub picioare ca niște clape de pian. In tinda strâmtă se împiedică de o putină, apoi se lovi cu capul de pervazul de sus al ușii și se trezi într'un antreu întunecos unde aruncă jos, cu înfrigurare, șuba cea scumpă, care-l costase două mii de ruble; în sfârșit, intră într'o cameră mică și sărăcăcioasă. Il învălui un miros puternic de tutun turcesc și de ierburi uscate, pe care le pun oamenii la icoane, iar în fața ochilor i se arătă un tablou cunoscut: într'un jilț, Nastenca, îmbrăcată cu o bluză largă, puțin desfăcută la piept, cu părul despletit și cu urme de fard pe obraz. Pe o masă de joc cu postavul ars, era samovarul, iar căpitanul, aplecat asupra mesei, pregătea ceaiul. Purta aceeași uniformă, cu nasturi de culoare deschisă, care parcă nu mai aveau moarte, iar pe masă era aceeași lulea scurtă, de spumă de mare; numai Dianca lipsea — murise. Acum, sprijinit pe labele dinapoi, stătea într'un colț puiul ei, Trezor, un câine mare, leit maică-sa. Pentru a desăvârși acest tablou neprețuit pentru Calinovici, Miheici, care refuzase înadins să facă pe sufleurul în seara aceea, stătea lângă ușă cu o tavă în mână. Își scosese cizmele și-și pusese pantofii pe care-i purta în „Califul din Bagdad", ca să nu tropăe prea tare și să servească ceaiul cu mai multă ușurință.

— Ai venit! — îșî întâmpină Nastenca musafirul, ridicându-se.

— Am venit! — răspunse el voios.

— Am cinstea să-ți prezint pe unchiul meu, căpitanul, care de-altfel ți-e cunoscut.

— Da, bună seara! — zise vice-guvernatorul, întinzând mâna căpitanului, căruia — fie vorba între noi — era gata să i se arunce de gât.

— Bună seara! — răspunse el cu căldură și în același timp ceremonios.

— Ia loc! — îl pofti Nastenca, silindu-se s'ajungă cu mâna un scaun și să-l apropie de Calinovici.

Dar Miheici i-o luă înainte: cu îndemânarea unui lacheu de teatru, aduse cel mai comod fotoliu și tot astfel se dădu îndărăt, trecând la locul lui.

Calinovici se aşează. Se uita lung la Nastenca şi nu era în stare să scoată o vorbă.

— Excelenţa voastră doreşte ceai? — întrebă ea, glumind.

— Da, doresc, — răspunse Calinovici.

Apoi tăcură iar; nu ştiau despre ce să vorbească; se uitau numai unul în ochii celuilalt. Căpitanul începu să toarne ceaiul cu băgare de seamă, iar Miheici, întinse tava, ca să ia în primire ceştile.

— Totuşi excelenţa voastră a cam îmbătrânit! — zise în sfârşit Nastenca, privindu-l cu gingăşie.

El îşi trecu mâna peste părul scurt şi încărunţit.

— Nici dumneata n'ai întinerit!

— Fără îndoială! Dar nu şi sufleteşte, — răspunse Nastenca glumind cu cochetărie.

— Poate şi eu la fel, — zâmbi Calinovici.

Chipul Nastencăi luă deodată o înfăţişare gravă.

— Am auzit, dragul meu... mi s'a spus tot, felul cum lucrezi, cum te porţi, şi îţi spun cu toată sinceritatea că după cele auzite te stimez şi mai mult, — zise ea, oftând.

Calinovici căută în jos şi se grăbi apoi să se adreseze căpitanului, care turnase ceaiul şi se aşezase lângă el:

— Aşa a vrut dumnezeu, căpitane, să ne mai întâlnim!

— Da, — răspunse el şi după cum era de aşteptat, discuţia nu se înfiripa.

— Dar spune-mi, de când şi prin ce împrejurări ai ajuns să faci teatru? — o întrebă Calinovici pe Nastenca.

— E o poveste lungă, — răspunse ea. De altfel, suntem între noi, aşa că putem vorbi deschis. Unchiul n'o să se mai supere: nu-i aşa, unchiule?

Căpitanul plecă ochii.

— Şi tu, Miheici, să nu flecăreşti cu nimeni, auzi? — îi spuse ea sufleurului, ameninţându-l cu degetul.

— Înţeleg, dragă Nastasia Petrovna, şi abia acum, când mă uit la dumneavoastră, vă admir şi mai mult! — răspunse el, lăsându-şi înduioşat capul într'o parte.

— Uite cum a fost! — urmă Nastenca. — In acea zi faimoasă, când ai găsit cu cale să mă părăseşti şi apoi te-ai achitat aşa de mărinimos faţă de mine cu banii aceia, pe care aveam

o poftă nebună să ţi-i arunc în obraz şi să-ţi mai dau şi cu ceva în cap... nu ştiu, zău, ce m'aş fi făcut, dacă n'ar fi fost Belavin...

Calinovici zâmbi:

— Belavin?

— Da... Ce e tonul ăsta?

— *Vous étiez en liaison avec lui?*[1]) — întrebă înadins în franţuzeşte Calinovici, ca să nu priceapă căpitanul şi Miheici.

Nastenca se înroşi.

— De unde ai mai scos şi asta? — zise ea, aruncându-i o privire şireată.

Trebue să spunem că, îndeobşte, la eroina mea se vădea felul de a fi şi de a vorbi al unei artiste; dar acest lucru îi părea şi mai încântător lui Calinovici.

— Ştiu tot ce-ai făcut la Petersburg, — răspunse el.

— Ascultă, — zise Nastenca zâmbind, — dacă vreo femeie te-a convins cândva, sau va încerca să te convingă că, după ce i-a murit ori a părăsit-o soţul sau amantul, ea n'a încetat să-l iubească pe acel bărbat până la moarte — crede-mă că femeia asta, ori n'a simţit nimic în viaţa ei, ori minte. Noi, femeile, n'avem însuşirea de a iubi numai o singură fiinţă; atâta doar că unele femei sunt făcute pentru dragoste, iar altele nu. La o femeie sentimentul acesta e mai desvoltat, la alta mai puţin, iar la alta poate lipsi cu desăvârşire... Dar eu am fost atât de puternic legată de tine, încât, în această privinţă, pot să înfrunt toate femeile din lume! — exclamă Nastenca.

Calinovici îi sărută mâna.

— Şi totuşi, — urmă ea, — când m'ai părăsit şi lângă mine a rămas un alt bărbat, care părea că ia parte cu întreaga lui fiinţă la tot ce mă priveşte — şi doresc celor dragi să aibă întotdeauna un astfel de sprijin — eu îmi dădeam seama de acest lucru şi, fără să vreau, m'am simţit legată de el.

— Şi... — adăugă Calinovici.

— Ce „şi"?... Tocmai acesta e lucrul de căpetenie, că nu urmează niciun „şi"! — se grăbi să răspundă Nastenca. — Ascultă, unchiule, du-te, te rog, şi vezi de masă... Ce nepretuită ar fi acum Pelagheia Evgrafovna! Ce mult s'ar fi bucurat şi ce masă bună ţi-ar fi pregătit! — se adresă ea lui Calinovici.

---

[1]) Ai avut vreo legătură cu el? (N. red. rom.)

— Dar unde-i Pelagheia? — întrebă el.

Nastenca oftă.

— A murit, dragul meu, n'a mai trăit niciun an după moartea tatii! Ea a iubit, a iubit fără încetare, nu așa, ca noi, și asta tocmai fiindcă era o fire simplă și sinceră... Să ne dai și vin, unchiule: vreau ca Jacques să bea azi aici, la mine... Îți mai aduci aminte cum am ciocnit noi toți cu tine, când ai ajuns scriitor? Ce clipe fericite! Dar ce să mai vorbim de toate acestea? E bine și acum!... Du-te, unchiule.

Căpitanul făcu un semn cu ochiul lui Miheici și amândoi ieșiră.

Calinovici se grăbi să profite de lipsa lor și, trăgând-o pe Nastenca la el, o cuprinse în brațe și o sărută.

— Ei? — făcu el, așezând-o pe genunchii lui.

— Ei? Tu mă'ntrebi: „și"?... Dar te înșeli, fiindcă n'a fost nicio legătură între noi... Decc zâmbești așa ironic? Crezi, poate, că-ți ascund ceva?

— Da, cam așa, — răspunse repede Calinovici, zâmbind.

Nastenca tăgădui, clătinând din cap.

— Dragul meu, — spuse ea cu un surâs trist, — pentru mine a trecut demult vremea să-mi păstrez nepătat și să-mi apăr numele și, ca să ți-o dovedesc, am să-ți spun deschis că nu o *pruderie*[1]) m'a oprit dela o legătură cu dânsul, dar că el singur n'a dorit-o. Ei, acum ești mulțumit de mărturisirea asta?

Calinovici zâmbi iar:

— Dar prost a mai fost!

— Ba, dimpotrivă, a fost mai deștept decât noi amândoi. A socotit foarte cuminte că, intrând în astfel de legături cu o femeie, s'ar împovăra cu obligații morale și materiale.

— Crezi?

— Cu siguranță; fiindcă el face parte din categoria acelor simpatici celibatari din Petersburg, care nu se expun la astfel de riscuri, așa că, după mine, e un om mic la suflet! — încheie cu aprindere Nastenca.

— Ei, mai las'o! In tine, draga mea, vorbește acum simțământul dragostei jignite.

---

[1]) Sfială prefăcută. (N. red. rom.)

— Nu, Jacques: asta nu-i dragoste jignită, ci mai curând amărăciunea unei desamăgiri, cu atât mai greu de suportat, cu cât a fost mai neprevăzută ... Ştii bine cât de seducător e acest om, dar abia mai târziu l-am înţeles şi l-am judecat aşa cum trebue. Tu, de pildă, poţi să te înfurii, să pari un om rece, aspru: Belavin, însă, n'avea niciodată o purtare nelalocul ei; plutea veşnic în sfere înalte, era simpatic, era nobil. Aşa că începusem, după cum era şi firesc, să-l socotesc un bărbat ideal. Dar mai târziu, la cea dintâi întrebare serioasă pe care ne-a pus-o viaţa, toată poleiala şi strălucirea falsă au pierit dintr'odată în aşa fel, încât acum, când îmi aduc aminte, totul mi se pare şi trist şi ridicol.

— Dar ce s'a întâmplat?

Nastenca ridică din umeri.

— S'a întâmplat că m'am îndrăgostit cu adevărat de el. La urma urmei, mă obişnuisem cu dânsul şi totodată îmi dădeam seama că şi eu îi plac, pentrucă, orice s'ar zice, îşi petrecea zile întregi la mine, îmi ghicea cele mai mici dorinţi, îmi citea, discuta cu mine. In vremea aceasta, însă, bănişorii mei au început să se cam isprăvească. Eu, cu naivitatea mea provincială mă gândeam: dece să-i ascund situaţia? Şi într'o zi i-am spus de-a-dreptul, foarte simplu: „Uite ce-i, Mihailo Sergheici, nu mai am bani, n'am cu ce trăi; caută-mi, te rog, o slujbă". Nu ştiu cum, dar prea s'a grăbit să mă încurajeze în gândul acesta şi, pare-mi-se chiar a doua zi, mi-a scris că mi-a găsit un loc de însoţitoare la o rudă de-a lui, o contesă bătrână. Dar lasă-mă acum, că trebue să vină unchiul.

Nastenca se aşează iar la loc şi rămase pe gânduri. Calinovici nu se mai sătura privind-o.

— Nici nu poţi să-ţi închipui, dragul meu, cât am suferit acolo, — urmă ea, după o vreme. — Mi-am dat seama că bătrâna nu e decât o fiinţă rea, mândră şi îngâmfată, aşa că, după vreo jumătate de an, simţeam că am să mă îmbolnăvesc din pricina neîncetatei umilinţe aşteptând mereu să-mi ceară când să-i dau scăunaşul, când să-i ridic batista. Belavin ştia de mai înainte toate acestea şi putea să le prevadă; cu alte cuvinte, mă sacrificase. Dar ceeace-i mai grav, e că atunci când, în sfârşit, i-am spus deschis că nu mai pot să stau acolo, unde totul mă jigneşte, că nu-s născută să fiu sclavă şi slujnică ... el s'a îmbufnat deo-

dată şi a început să-mi facă morală şi să mă încredinţeze că mă iubeşte ca pe o soră, că-i gata să facă pentru mine tot ce ar face şi pentru sora lui adevărată... Şi-i tot dădea înainte: soră şi iar soră... Atunci am înţeles ce voia să spună. Amorul propriu s'a trezit în mine. După cum spune Gogol, un om poate multă vreme să-şi ascundă firea lui adevărată, dar, la un moment dat, un singur gest nu tocmai la locul lui e deajuns ca să te lămurească pe deplin. Aşa a fost şi cu Belavin: mi s'a 'nfăţişat pe de-a-ntregul, ca'n palmă. I-am spus: „Şi eu, Mihailo Sergheici te iubesc ca pe un frate, şi nu-ţi cer niciun sacrificiu deosebit".

— Şi ce a răspuns? — întrebă Calinovici.

— Nimic, a tăcut; mi-a făcut impresia acelor fete bătrâne, fără familie, care din pricina sufletului lor pustiu, se interesează de soarta celorlalţi, dar pentru care nu există ceva mai groaznic decât legăturile sincere şi serioase din viaţă, fiindcă lor le place numai să facă paradă de sentimente... Iată de unde vine toată ... omenia lui...

Calinovici zâmbi.

— In sfârşit, doamne, dumnezeule, comparându-l cu tine, am ajuns să te preţuesc mai mult, — îi mărturisi Nastenca. — Şi tu eşti egoist, dar cel puţin eşti un om viu; tu ai năzuit şi năzueşti toată viaţa ta la ceva, tu suferi; şi, la urma urmei, simţi faţă de oameni şi de anumite convingeri ale lor, ori simpatie, ori desgust, şi îndată te şi trădezi. Belavin, niciodată! El le judecă pe toate cu multă noblete, dar atât şi nimic mai mult. Ii vine foarte uşor să trăiască pe lume, pentrucă nu-i altceva decât o cârpă; n'are nici sânge, nici inimă — totu-i numai judecată la el!...

Calinovici nu se mai putu stăpâni:

— Bravo, draga mea! Vorbeşti ca o femeie adevărat inteligentă. — Şi, luând-o de mână, vru iar s'o tragă lângă el.

— Lasă-mă, că vin ceilalţi.

Şi în adevăr, căpitanul intră cu Miheici, aducând masa gata pusă.

Nastenca începu să vorbească iar despre Belavin:

— Acest om se cruţă până într'atât, că n'ar pregeta să fugă la o mie de verste de orice senzaţie, oricât de neînsemnată, dacă ar putea să-l turbure câtuşi de puţin; el n'ar scăpa vreo vorbă care să-l angajeze cu ceva; dar nici eu, nici excelenţa voastră nu

suntem astfel de oameni, deşi poate că'n viaţă am făcut şi noi multe greşeli serioase, nu-i aşa?

— Da, noi nu suntem astfel de oameni, — întări Calinovici, privind-o cu dragoste.

In clipa aceea, Flegont Mihailâci anunţă:

— Masa-i gata!

— Foarte bine, căpitane! Mi-e o foame grozavă! — zise Nastenca şi, aşezându-se, îl îndemnă pe Calinovici:

— *Monsieur, prenez votre place!*[1]) — El se aşează în faţa ei.

— Dar, domnii mei, când stau şi mă gândesc mai bine, — urmă Nastenca, dând din cap — mai bun decât voi amândoi, oameni deştepţi, e tot Ivolghin al meu.

— Cum? Şi Ivolghin e al tău? — întrebă Calinovici şi bău tot paharul de vin, ceeace înainte nu i se întâmpla aproape niciodată.

— Sigur că-i al meu. Şi-i un om minunat.

— Şi cu ce, mă rog, e aşa de minunat?

— Are suflet de artist, — răspunse Nastenca. — Cine a descoperit cel dintâi vocaţia mea artistică şi cine a întreţinut-o, dându-mi, cum s'ar zice, o bucată de pâine pe toată viaţă? Dac'ar fi numai pasiunea lui pentru teatru şi tot trebue să-l iubeşti, şi încă mult!.. Pe vremea aceea, abia murise taică-său; el a ipotecat numaidecât moşia, s'a înţeles cu un impresar bătrân, a venit la mine şi mi-a spus: „Nastasia Petrovna, şi eu, şi dumneata am vrut demult să facem teatru, dar n'am izbutit; acum însă înjgheb un ansamblu de provincie... Te rog din suflet, vino cu noi şi vei fi prima noastră artistă dramatică". La început, am râs de propunerea lui, dar apoi am stat şi m'am gândit: „Şi ce adică? Nu-i mai onorabil să-ţi câştigi pâinea într'un teatru decât să fii slujnică la o contesă ofilită?" Şi atunci m'am hotărît... I-am scris unchiului: „Să plecăm, cavalere, să căutăm un locşor în lume pentru simţămintele jignite... Să-mi vină cupeul, cupeul![2])..." Aşa-i, unchiule?

— Da, aşa-i şi chiar cu aceleaşi vorbe... — răspunse căpitanul, zâmbind cu blândeţe.

Calinovici se încruntase.

---

[1]) Luaţi loc, domnule. (N. red. rom.)

[2]) Din comedia „Prea multă minte strică" de Griboedov. (N. red. rom.)

— Şi încă ceva... — urmă Nastenca, întorcându-se spre el, — văd că toţi domnii ăştia tineri şi chiar excelenţa voastră, cu toţii, orice-aţi spune, ne priviţi de sus pe noi, artistele de provincie; vă place tare mult să alergaţi după noi, să ne faceţi curte; sunteţi în stare să cheltuiţi cu noi chiar şi ceva bani, dar în acelaşi timp nu ne socotiţi vrednice decât de a vă fi amante şi în niciun caz ceva mai mult! Dragul meu, Ivolghin privea altfel toate acestea; tocmai faptul că eram artistă mă ridica în ochii lui, şi doi ani de zile a visat un singur lucru: să-i fiu soţie! — Şi în ziua de astăzi mă ceartă unchiul că nu m'am măritat cu el. Nu-i aşa, căpitane, că n'am făcut bine?

—Dece? Asta-i la voia dumitale! — răspunse Flegont Mihailâci, turnând vin lui Calinovici.

— Vă rog să mă iertaţi, dar domnul Ivolghin nu-i destul de deştept ca să fie soţul dumneavoastră! — se amestecă deodată în vorbă şi Miheici, care stătea lângă masă cu o farfurie în mână.

— Ai dreptate! — făcu vice-guvernatorul.

— Da, nici nu se poate una ca asta, excelenţă! E cu putinţă? Ce fel de căsnicie ar fi fost?... Soţia, cu educaţia pe care-o are, spune ceva, iar pe soţ nu-l duce capul să'nţeleagă. Am auzit noi de multe ori cum vorbea el cu domnişoara: că-i ceea, că-i cealaltă... şi la atâta rămânea; pe urmă, umbla de colo până colo şi-şi tot răvăşea părul.

— Isprăveşte odată, Miheici! Ce tot vorbeşti? Nici noi nu suntem prea deştepţi. Şi apoi, chiar dacă-i puţin cam prostuţ, aducea în schimb zestre două mii de suflete; şi asta e ceva! Cunosc, de pildă, oameni foarte cumsecade, care pe vremuri n'au putut să reziste şi s'au lăsat ispitiţi numai de mie, — glumi Nastenca şi se uită la Calinovici. Dar, băgând de seamă că el se încruntă şi mai tare, schimbă îndată tonul. — Cum? Te superi? Ei, nu. Ce înseamnă asta? Sau poate eşti gelos?... Da?... Atunci, uite ce, ascultă! — zise ea, întinzându-i mâna. — Fii atent! Intr'o zi de neuitat, am citit din întâmplare în ziar, că domnul pe care-l cunoşti a fost numit vice-guvernator... Ce-am simţit atunci, numai dumnezeu ştie; am început să umblu ca o nebună să aflu câte ceva dela oricine puteam... Bineînţeles că mi s'au spus multe... Orice ar fi, mi-am zis eu, vreau să-l văd pe omul ăsta! Şi l-am văzut. Ei, acum te-ai liniştit?

Faţa lui Calinovici se înseninâ.

— Şi ce ţi-au spus despre mine? — întrebă el.

— Spuneau că nu ieşi mită, că eşti foarte deştept şi învăţat, dar fără milă, aspru, tiran... că nu poţi suferi lumea şi probabil că n'ai să vii niciodată la teatru, fiindcă-ţi plac mai mult execuţiile în piaţa publică, decât reprezentaţiile teatrale. — Băgând iar de seamă că vorbele din urmă nu-l încântă pe Calinovici, adăugă: — In sfârşit, laudele erau cu totul îndreptăţite, iar învinuirile — fleacuri, cărora te sfătuesc să nu le dai nicio importanţă.

— Nu, nu-s fleacuri! Căpitane, mai dă-mi vin! — ceru el, întorcându-se către Flegont Mihailâci.

Căpitanul se grăbi cu multă plăcere să-i toarne vin.

— Nu, nu-s fleacuri!... — repetă cu glas sugrumat viceguvernatorul, după ce-şi goli paharul. — Mii de oameni spun despre mine că-s om rece, tiran, că fac numai rău; dar de ce oare nu vrea nimeni să-mi găsească măcar o singură însuşire omenoasă bună; pentrucă n'am fost niciodată ticălos, şi niciodată nu mi-am plecat capul în faţa nimănui?

— Dumnezeule! Dar cine se îndoeşte de asta? — răspunse Nastenca.

— Toţi, — izbucni Calinovici. — Şi nimeni nu recunoaşte că dacă mi-am ajuns vreodată un scop în viaţă, n'a fost nicicând prin rugăminţi sau linguşiri, ci cu totul altfel: prindeam omul în ghiare şi îl sileam să mă servească. Căsătoria mea şi purtarea mea faţă de tine sunt singurele împrejurări în care am săvârşit o ticăloşie; dar la asta m'a împins aceeaşi simpatică societate, care acum mă blestemă şi care m'a sugrumat încă de copil. Dar... ce pot să fac? Mă simt ca o corabie care are mereu nevoie de spaţii întinse.

— Imi pare aşa de rău că nu te-ai făcut scriitor! — îl întrerupse Nastenca. — Asta ţi-era adevărata chemare: ea corespundea şi inteligenţei şi educaţiei tale, în sfârşit, felului în care înţelegi tu lucrurile.

Calinovici îşi ieşi aproape din fire.

— Drace... Literatura! Mi se potriveşte mai puţin ca orice, dar, chiar dacă aş fi fost un Byron sau un Shakespeare rus — ce-ar fi ieşit din asta? Am văzut ce soartă are la noi oricine se distinge în acest domeniu: moare cerşetor ori împuşcat, înne-

bunește ori devine alcoolic... Încă nu le-a sosit vremea!... Asemenea poeți și artiști... nu-s pe măsura noastră.

Câteva clipe, vice-guvernatorul tăcu. Apoi continuă, parc'ar fi vorbit cu sine însuși, gesticulând mereu:

— De peste patruzeci de ani, de când trăesc pe lumea asta, mi-am dat seama ce anume se prețuește în viață. Oare munca cinstită, talentul strălucit, ori inteligența sclipitoare? Nu, niciodată! Numai înfățișarea plăcută, hazardul obârșiei sociale sau, în sfârșit, banii. Eu i-am ales pe aceștia din urmă: m'am vândut prin căsătorie în chipul cel mai desgustător și am devenit milionar. Atunci orizontul s'a luminat numaidecât și în fața mea s'au deschis toate căile. Domnii care nu catadicseau să-și coboare privirile până la mine, s'au trezit la picioarele mele!...

— Știu, știu, înțeleg foarte bine... — întări Nastenca. —

Calinovici se frământa însă din ce în ce mai mult. Bău iar un pahar cu vin.

— Ascultă, — zise el, luând mâna Nastencăi, — acum sunt puțin cam amețit și asta-i poate cea dintâi clipă de sinceritate, după o tăcere groaznică și îndârjită de zece ani. Tu, mica mea prietenă, și dumneata, căpitane, sunteți singurii oameni din lume care aș dori să mă iubească câtuși de puțin și să mă înțeleagă... Uite, știți oare că din cea dintâi zi a căsătoriei mele eu am fost funcționar, cetățean, spuneți-mi cum vreți, dar n'am dispus de persoana mea? Am căutat și am dorit tot timpul numai un singur lucru: să fac ceva folositor pentru binele altora. Atunci, spuneți-mi vă rog dece mă prigonește opinia publică? Sunt bogat, dar duc o viață aproape de sihastru. Ca funcționar, am lucrat zi și noapte, plăteam spioni cu banii mei, singur mă făceam denunțător, detectiv, numai ca să descopăr și răul cel mai mic. In postul meu de astăzi, l-am doborît pe guvernator, care cincisprezece ani de-a-rândul a fost o povară pentru gubernie și a supt banii ei. Pe cneazul Ivan, un ticălos pe care-l cunoașteți, l-am băgat la închisoare pentru o infracțiune penală și am dat afară din slujbă încă vreo cinci sau șase șperțari. Și pentru toate acestea.. pentrucă vreau să curăț gubernia de un gunoi ca ăsta, tot eu sunt învinuit... Pe doi-trei profesori, de cinstea cărora eram sigur, i-am adus aici, numindu-i în posturi destul de mărunte. Ei bine! Mi s'a imputat și asta: se spune că-mi fac o clică, atunci când eu, de-aș vedea chiar pe propriul meu fiu că moare de foame

sub ochii mei, nu i-aș mări leafa nici măcar cu un ban, dacă n'aș ști că aduce un real folos în slujba lui — și mă străduesc să mă port ca un porumbel nevinovat, străin de orice părtinire. Iată singurul meu vis... Asta-i gloria pe care o visez... E tot ce mi-a mai rămas.

Sfârșind, vice-guvernatorul își acoperi fața cu mâinile, și-și lăsă capul în jos.

— Când le treci toate în revistă, — reluă el cu glas îndârjit și ironic, — îți dai seama că numai ușor nu este să trăești într'o societate în care noțiunea de cinste și de dreptate e încă atât de șubredă. Nu, nu-i deloc ușor, să trăești și să acționezi într'o asemenea societate.

— Sunt de aceeași părere. Dar dece te consumi în așa hal? — întrebă Nastenca.

— Dece mă consum? — repetă Calinovici cu o ironie amară. — Te consumi fără să vrei când știi că toți din jurul tău îți sunt dușmani și că trebue să te ridici singur împotriva tuturor. Oriceai spune, dar oricât de tare ar fi un om, în asemenea împrejurări e fatal ca hotărîrea lui să slăbească și el să fie doborît...

Tăcură un timp și, fiindcă sfârșiseră masa, căpitanul și Miheici începură să facă ordine. Nastenca și Calinovici rămaseră iarăși singuri.

— Dar ce-i cu soția ta? Spune-mi, te rog, — întrebă ea.

Aceste cuvinte îl arseră pe Calinovici ca un fier roș. Ridică repede capul și zise:

— Dumnezeu are să ne judece pe amândoi și va hotărî care e mai vinovat: eu sau soția mea. In orice caz, știu că acum ar fi în stare să mă și otrăvească, dacă nu s'ar teme de lege.

— Dumnezeule! Ce înseamnă asta? Ce spui, dragul meu? — exclamă Nastenca și, apropiindu-se de Calinovici, îi puse mâna pe umăr. — Dece ești așa de tulburat? Spune-mi... te'nchini? — adăugă ea în șoaptă.

— Da, mă'nchin, — răspunse Calinovici, oftând. — Totuși, ce ciudată-i întâlnirea noastră, — urmă el, ridicându-și ochii și privind-o. — In loc să ne spunem cuvinte duioase, cuvinte de dragoste, discutăm despre mai știu și eu ce... Așa eram noi înainte?

— Nu-i nimic. Nu înseamnă că ne iubim mai puțin ca înainte!

— Mie, chiar îmi ești mai dragă acum ca înainte, — mărturisi Calinovici.

— Şi eu te iubesc mai mult, — şopti Nastenca şi-l sărută.

Intră căpitanul şi Miheici. Ea se aşeză la locul ei. Tăcură un timp.

— Şi acum, la revedere! — spuse deodată vice-guvernatorul, ridicându-se.

— Unde te duci? — îl întrebă Nastenca.

— Acasă. Am început dela o vreme să cred în presimţiri, şi uite, explică-ţi cum vrei, — urmă el, luându-şi capul între palme, — m'a cuprins o frică nelămurită şi simt... văd limpede că tocmai în clipele acestea, acolo, undeva, în cer, prin tainica voinţă a soartei, viaţa mea ia o nouă întorsătură. O fi spre rău sau spre bine — nu ştiu, dar pare să fie o întorsătură grozavă... da, grozavă.

— Presimţirea asta-i uşor de explicat, — răspunse Nastenca. — Ne-am întâlnit din nou şi desigur că o schimbare, o întorsătură, cum zici tu, trebue să fie.

— Nu, nu-i asta! La revedere!... La revedere, Flegont Mihailâci, — zise el şi plecă.

Nastenca, puţin neliniştită şi tristă, îl petrecu până în antreu. Căpitanul se repezi să-i facă lumină, iar Miheici îi ţinu şuba; luă apoi lumânarea din mâna lui Flegont Mihailâci, şi-l însoţi pe vice-guvernator până la trăsură.

— Doamne fereşte, să nu vă împiedicaţi, excelenţă! — zise sufleurul, susţinându-l uşor de braţ, şi apoi, închizând după el uşiţa dela caretă, adăugă înclinându-se adânc, în timp ce picioarele i se afundau în noroi: — Vă doresc noapte bună, excelenţă!

— Mulţumesc! — răspunse prietenos Calinovici şi porni.

Când ajunse acasă, presimţirea lui se împlini. Pe scara slab luminată, se împiedică de ceva.

— Ce-i asta? — îl întrebă pe fecior.

— Lada... lada conitei, — răspunse el şovăind.

— Ei, şi ce caută aici?

Feciorul se încurcă şi mai rău.

— Coniţa a plecat... lada n'a mai încăput în caretă, şi atunci au lăsat-o aici.

— Cum a plecat, unde? — întrebă Calinovici, fără să se oprească din mers.

— La drum, cu cai de poştă îmi pare... V'a lăsat o scrisoare pe masa dumneavoastră, — răspunse feciorul, galben la faţă.

In sfârşit, vice-guvernatorul se opri, stătu în loc şi privi drept înainte.

— Hm! — făcu el, parcă ar fi gemut şi, răsuflând adânc, trecu în camera lui de lucru. Pe masă găsi biletul Polinei. Iată ce-i scria:

„Cea din urmă manifestare a dumitale îmi dă tot dreptul să-mi îndeplinesc dorinţa pe care o nutresc demult, de a ne despărţi. Dacă-ţi va trece cumva prin minte să mă urmăreşti şi să mă sileşti să trăesc mai departe cu dumneata, mă voi adresa autorităţilor şi le voi ruga să mă apere împotriva dumitale".

Se vedea din toate că vice-guvernatorul nu se aşteptase la asemenea lovitură din partea ei. Uimit, furios şi în acelaşi timp speriat şi de gândul că toată lumea va afla, cum şi din alte considerente, se părea că în primul moment se pierduse cu totul şi, neştiind singur cu ce să înceapă, sună nervos.

Un fecior intră în fugă.

— Du-te şi spune vizitiului să se ducă acolo unde a fost acum cu mine şi să dea biletul acesta! — zise el, întinzându-i un petic de hârtie pe care scrisese câteva cuvinte. — Stai! — strigă vice-guvernatorul. — Să se ducă un jandarm la prefectul poliţiei şi să i se dea ordin din partea mea să se ducă îndată la închisoare, să inspecteze dacă totul e în regulă şi să vie să-mi raporteze.

După ce dădu aceste dispoziţii, scutură din cap parc'ar fi vrut să se învioreze şi intră în dormitorul Polinei. Dulăpiorul în care-şi păstra de obicei banii şi lucrurile de preţ era deschis şi gol. Calinovici zâmbi şi se întoarse în camera lui de lucru. Aici se lăsă în fotoliu şi rămase aşa, cu faţa încremenită, până când, îngrijorată, intră Nastenca, după care trimisese careta.

— Felicită-mă: sunt un om liber şi independent... divorţat! — o întâmpină vice-guvernatorul, chiar dela cei dintâi paşi.

— Ce s'a întâmplat, spune-mi, te rog! — zise ea, aşezându-se, fără să-şi scoată pălăria şi haina.

— Nimic!... Un complot... O conspiraţie împotriva mea. Nu degeaba am găsit-o la el... Iată de unde vin toate!... Cred că acum se sapă o galerie întreagă, pun mine şi torpile, ca să mă arunce dintr'odată în aer... Să aşteptăm... Să vedem... — spuse el, dând din umeri într'un chip ciudat.

Nastenca se uita cu frică la el. Zângănitul unei săbii pe sală îi vesti că sosise prefectul poliției. Calinovici îi ieși înainte.

— Ce ai să-mi spui?

— Totul e în regulă.

— Dar deținutul cneaz Ramenschi?

— E închis. Doarme.

Calinovici se gândi un timp.

— Deoarece n'o să mai fie chemat la cercetări, ușa dela celula lui să fie bătută cu totul în cuie și mâncarea să i se dea prin ferăstruică, — porunci el, aspru.

Prefectul poliției era un om obișnuit cu astfel de lucruri și avea din fire o înclinare spre tot felul de măsuri crude; dar, auzind ordinul acesta, se tulbură.

— In această privință, va da excelența voastră și un ordin scris? — întrebă el.

— Voi da! — răspunse vice-guvernatorul.

Prefectul poliției salută; Nastenca ascultase discuția aceasta tremurând din tot trupul.

— Dragul meu, ce vrei să faci? — întrebă ea, când vice-guvernatorul se întoarse în camera lui de lucru.

— Nimic! Vreau numai să-l închid cât mai bine, fiindcă altfel vor fugi cu toții, — răspunse Calinovici, hohotind isteric, apoi se lăsă iar în fotoliu. — Ei sunt mulți, și eu singur, — adăugă el, și mușchii feței i se contractară.

— Cum ești singur când sunt eu lângă tine? — șopti Nastenca, apropiindu-se de el.

— Da, tu trebue să fii soția mea... prietenă... soră... și las' s'o știe toată lumea, da! Nu mă părăsi, draga mea, — înșheie vice-guvernatorul și, plângând cu hohote ca un copil își reemă fruntea pe pieptul Nastencăi.

Cuprinzându-i capul în mâini, ea-i sărută părul, fruntea, ochii.

Desmierdările acestea sincere parcă-l mai liniștiră. O așeză pe Nastenca lângă el și începu să scrie; lucră aproape toată noptea. A doua zi, trimise o ștafetă cu un teanc de scrisori la Petersburg. Se vedea din toate acestea că se teme de ceva și că își ia toate măsurile de precauție cu putință.

In gubernie, spiritele erau în vremea aceasta într'o continuă frământare. In adevăr, existau şi motive. Erau trei la număr. Pe planul întâi, desigur, se afla numirea noului guvernator: Calinovici, care ocupase în mod provizoriu acest post, fusese încadrat oficial, odată cu înaintarea lui în gradul de consilier de stat.

Al doilea motiv era neaşteptata şi grabnica plecare a soţiei noului guvernator. „Cum şi pentru ce a plecat?" se întrebau mulţi, nu fără mirare. Tocmai şi Calinovici, stând de vorbă cu anumite persoane, dăduse o explicaţie deplin mulţumitoare, spunând că demult avusese de gând să plece la Petersburg cu soţia lui dar, fiind numit guvernator şi neputând părăsi postul, o lăsase să plece singură.

Al treilea motiv era primirea oficială la care noul guvernator convocase pe funcţionari; convocarea, cu totul neaşteptată, scoase oamenii din matca lor. Chiar a doua zi, după primirea decretului de numire, prefectul poliţiei anunţă pe membrii tuturor instituţiilor guberniale şi judeţene, precum şi pe secretari, să se prezinte şefului guberniei în ziua de 12 Martie. Convocarea aceasta produse ca totdeauna oarecare frământare. Aşa, de pildă, autorul ştie foarte bine că judecătorul judeţean, Bobcov, care de vreo câţiva ani avea obiceiul să bea votcă înainte de masă — câte opt pahărele la prânz şi câte zece seara — nu mai bău nicio picătură două zile înainte de adunare, pentruca, nu cumva şeful guberniei să simtă mirosul neplăcut al băuturii. In ajunul zilei cu pricina, primarul, ca în preajma săvârşirii unei taine, îşi tunse puţin barba şi se duse la baia comunală, iar înainte de a pleca să se prezinte, îşi pomădă bine părul. Ajutorul dirigintelui poştei alergă prin prăvălii, dela ora două până la cinci, ca să-şi aleagă o pălărie şi o sabie, dar nu găsi niciuna nici alta pe măsura potenţiilor lui. Moaşa Ernestina, care auzise vorbindu-se atâta despre asprimea noului guvernator, era grozav de îngrijorată şi umbla cu trăsura prin oraş, implorând pe toţi să-i spună dacă ea, ca femeie, deşi funcţionară, trebue sau nu să se prezinte.

In sfârşit, în ziua de douăsprezece Martie, încă de pe la ora zece, mai toată strada din faţa intrării principale a reşedinţei guvernatorului era plină de trăsuri de tot felul, dela îngrijitoarea brişcă a judecătorului Bobcov, până la elegantul cupeu cu

arcuri orizontale al consilierului secției de băuturi spirtoase. Tânăra soție a funcționarului cu însărcinări speciale și soția procurorului trecuseră de vreo câteva ori pe acolo, ca și cum s'ar fi plimbat pe chei, pentruca cel puțin să vadă pe geam ce se petrece în locuința guvernatorului. Intr'o sală mare, se adunaseră toți funcționarii, dela clasa a noua până la a cincea; mai toți, rotofei ca niște pepeni, își suceau mereu gâtul în gulerele lor strâmte, cusute cu aur și totuși atât de inestetice. In preajma camerei de lucru a guvernatorului stăteau cei din administrația gubernială, al căror șir se încheia cu secretarul Eczarhatov, care părea cel mai liniștit dintre toți cei de față. Șeful administrației financiare își ținea în mână chipiul de general și, plimbându-se pe lângă plutonul lui de funcționari, se vedea cât colo că se silește să pară vesel și ironic; cu toate că, în oarecare măsură își îngăduia să facă observații mai slobode, pe față i se citea turburarea. Cei dela comisia de construcții atrăgeau îndeosebi atenția; și mai cu seamă ofițerul superior care, cum spunea zeflemistul Cozlenev, la început, urma să fie făcut canton de șosea, dar după aceea, văzându-se cât e de greoi, s'a renunțat și i s'a dat gradul acesta... Arhitectul guberniei, care sta lângă el, era foarte plouat, căci în timp ce Calinovici nu fusese decât vice-guvernator, în buzunarul lui intrase mai puțin cu vreo trei mii de ruble și acum se putea întâmpla să nu-i mai pice nici atât. Directorul administrației bunurilor statului, ca să se prezinte cu un număr cât mai mare de funcționari, adusese chiar și trei primari de plasă, dar cizmele unuia din ei miroseau atât de urât a unsoare, încât fu nevoit să-l dea afară. Oficiul poștal, datorită legăturilor de rudenie ale dirigintelui cu directorul liceului, era în același grup cu corpul didactic. După ce toate autoritățile se așezară în felul acesta, Calinovici nu se mai lăsă mult așteptat: îmbrăcat în uniforma completă de guvernator, intră fără niciun fel de aroganță, ba dimpotrivă îi salută pe toți cu multă simplitate — și se opri în mijlocul sălii, așa încât mai toată lumea putea să-i vadă fața.

— Domnilor, în urma dispoziției guvernului sunt numit șef al acestei gubernii, — zise el, vorbind repede și lăsându-și ochii în jos. — Felul meu de a administra vă este mai mult sau mai puțin cunoscut din acțiunile mele ca vice-guvernator și, mai târziu,

conducător al guberniei. La toate acestea îmi mai rămâne să mai adaug doar câteva cuvinte. Acei pe care am onoarea să-i văd aici, şi cu mine împreună, suntem cu toţi funcţionari, aşa că nu-i nevoie să ne ascundem unul de altul. Desigur, fiecare din noi înţelege că singura călăuză a oricărui funcţionar, cu gânduri cinstite, trebue să fie legea bunului simţ şi deplina hotărîre de a face binele. Alt imbold el nu trebue să mai aibă pentru acţiunile lui. Dar, în acelaşi timp, cine nu va recunoaşte că, de fapt, lucrurile nu stau aşa nici pe departe?... Nu mai vorbesc de autorităţile poliţieneşti, care ştim că-şi îngăduie să îndrumeze greşit anchetele, dând astfel dovadă de o delăsare voită în aplicarea sancţiunilor; în general, e revoltător faptul că din pricina incapacităţii, a lenei şi a beţiei, nu se iau din timp măsurile ce se impun. Având în vedere că serviciile acestea depind de mine, vă spun de mai înainte că le voi urmări activitatea cu toată asprimea şi nu voi avea niciun fel de îngăduinţă pentru vinovaţi.

La vorbele lui Calinovici, toată lumea se uită fără voie la prefectul poliţiei, care însă, ca om cu experienţă ce era, nici nu clipi măcar.

— Dar afară de aceste cazuri particulare, — urmă guvernatorul, fără să-şi ridice privirea, — mai sunt şi abuzuri statornicite, intrate oarecum în legalitate, dacă pot să mă exprim astfel, care nu atrag după sine niciun fel de reclamaţii şi deaceea aproape că nici nu sunt date în vileag. Aşa, de pildă, în călătoriile mele în interes de serviciu, mi s'a întâmplat adesea să văd cai foarte proşti, şi când întrebam pe antreprenorii de poştă, îmi răspundeau cu toată sinceritatea, că nu pot să ducă altfel treburile, fiindcă dau mită dirigintelui poştei câte cincisprezece ruble de fiecare pereche de cai.

Dirigintele poştei guberniale îngălbeni şi schimbă o privire cu cumnatul lui, directorul liceului.

— In tinereţe, când trăiam prin orăşele de provincie, am auzit ca un fapt divers, că se cer prin percepţii anumite sume la eliberarea actelor de identitate, că se iau dela ţărani taxe pentru spălatul podelelor, pe care, chipurile, ei umblă prea mult cu picioarele murdare şi, în sfârşit, că sunt siliţi să facă donaţii pentru untdelemnul candelelor dela icoane.

Un zâmbet flutură pe buzele reprezentanţilor tuturor instituţiilor; numai cei dela administraţia financiară nu zâmbeau.

Guvernatorul continuă:

— Tot așa, în timpul recrutărilor, am văzut cu amărăciune cum această îndatorire, și așa destul de grea pentru clasele noastre de jos, a ajuns să fie un adevărat seceriș pentru primarii de plasă, șefii districtelor, cercurile de recrutare și mai ales pentru medici.

Spunând acestea, după cum observă toată lumea, Calinovici se uită lung la inspectorul direcției sanitare, cel cu gâtul strâmb, care se făcu parcă mai mic, dându-și seama în sinea lui că, în adevăr, în timpul recrutărilor, când era vorba de bani, nu mai era om, ci diavol împielițat.

Și unul din primari făcu atunci o mutră cam ciudată: când auzi pomenindu-se de recrutări, se încordă tot și, cu o privire rugătoare, cu o schimonositură plângăreață a nasului și a buzelor, parcă spunea: „Nu-s eu de vină... așa au vrut șefii"...

— Toate aceste abuzuri, — glăsui mai departe guvernatorul, îndreptându-și, în sfârșit, trupul și ridicându-și capul, — nu sunt însă atât de mari, ca tranzacțiile domnilor funcționari cu tot felul de furnizori și antreprenori, care — fie că furnizează statului vin sau pâine, fie că preiau vreo lucrare — sunt siliți să aibă în vedere la stabilirea prețurilor pentru licitații, mai întâi persoanele care aprobă oferta, apoi pe cei care supraveghează lucrările și, în cele din urmă, pe cei care le vor recepționa.

Calinovici se opri câteva clipe. In sală domnea o tăcere desăvârșită: toți fuseseră vădit și adânc jigniți.

— Din toate câte le-am înșirat acum, de bună seamă că nici a suta parte nu se întâmplă aici în gubernie; dar chiar dacă s'ar întâmpla lucruri asemănătoare, cu siguranță că noi toți, cei dela conducere, ne vom lua sfânta obligație de a le stârpi și de a le tăia din rădăcină, — încheie el, pe un ton mai mult tăios decât sincer și, salutând pe urmă în toate părțile, se întoarse grăbit în biroul lui.

Tăcerea mai ținu un timp.

— Ce o mai fi și asta? — se desmetici cel dintâi șeful administrației financiare.

— Ne-a scuturat pe toți, ne-a insultat pe toți... — zise directorul camerei bunurilor statului.

— Aspru om, aspru! — repetă, dus pe gânduri, ofițerul superior din comisia de construcții.

Dirigintele poştei şi directorul liceului se uitară duios unul în ochii altuia. Cei dela administraţia gubernială, mai obişnuiţi cu izbucnirile fostului lor vice-guvernator, plecară cei dintâi spre casă, iar după ei şi ceilalţi.

— Ce-o mai fi şi asta? — murmură iar şeful administraţiei financiare, coborînd scările, şi pe loc le şopti câtorva dintre persoanele de vază, să se întrunească şi să discute despre întâmplarea aceasta nemaipomenită.

— Trebue negreşit! — hotărîră cu toţi, şi chiar în aceeaşi zi se strânseră la el vreo zece persoane; ca să nu se afle nimic despre şedinţa lor, se adunară în biroul gazdei, cu obloanele trase, ba chiar şi cu draperiile lăsate.

Mai mult decât toţi se frământa gazda.

— Eu, excelenţă, — se adresă acesta mareşalului nobilimii, duşman aprig al lui Calinovici, de când cu arestarea cneazului, — sunt mai în vârstă decât el, sunt funcţionar mai vechi şi, la urma urmei, am chiar şi grad mai mare, pentrucă el deabia ieri s'a trezit consilier de stat, în timp ce eu sunt general-maior al împăratului meu; totuşi fiindcă-i şeful guberniei, îl voi lăsa totdeauna şi pretutindeni să treacă înaintea mea. Dar când spune într'o adunare generală, şi în auzul tuturor, că noi toţi suntem nişte şperţari, ei, asta nu pot s'o mai rabd!

Mareşalul nobilimii încuviinţă din cap.

— Ce drept are el să vorbească aşa? — se amestecă şi tânărul procuror. — Eu am inspectat câteva gubernii, împreună cu senatorii; şi doar în asemenea misiuni se trimit oameni cu greutate; dar nici aceştia nu şi-au îngăduit să se poarte astfel cu funcţionarii.

— Dacă o să vadă acum pe stradă vreun cal de poştă slab, tot eu sunt vinovat! — adăugă dirigintele poştei guberniale.

In timpul discuţiei, intră şi colonelul de geniu, împreună cu Papuşchin.

— Iată, vi l-am adus pe Mihailo Trofimâci... de curând întors dela Piter, unde a auzit ceva despre noul nostru şef, — zise el, arătând spre antreprenor.

— Ia, spuneţi-ne şi nouă, vă rog, — întrebă de-a-dreptul gazda, — cum îl socotesc oare pe acolo: nebun, neghiob sau poate vreun deştept aşa de mare, că nu-l putem noi înţelege?

— Da' cum să-l socotească? — răspunse grosolan Mişca Papuşchin şi, fără niciun fel de sfială că se găseşte în casa unui general, se trânti într'un fotoliu. — Şi-au dat seama cu toţii că-i om cu trecere mare. Am încercat... fiindcă din pricina lui nici în meseria noastră nu-i prea mare bucurie... am încercat să vorbesc cu unul din şefii lui... „Ce-i asta, domnilor? le-am spus. Puneţi-ne mai bine un bir nou, dar scăpaţi-ne de omul ăsta". „Nu, Mihailo Trofimâci, să nu ceri aşa ceva, mai bine căutaţi să vă împăcaţi. La noi se face numai ce vrea el!..."

— Dar ce, îl socotesc atâta de capabil sau, te pomeneşti, chiar genial? — întrebă mareşalul nobilimii.

— Dumnezeu ştie, domnilor, cum şi dece s'a ridicat omul acesta aici, la dumneavoastră! Mai curând e de crezut că are recomandaţii serioase, niscaiva scrisori dela Hovanschi; se mai vorbeşte iarăşi că se menţine prin soţia lui. Ea-i rudă cu o doamnă care are mare trecere la minister. Dracu-i ştie, am auzit acolo multe... Unele lucruri poate că nici nu le-am înţeles, dar s'a trăncănit mult.

— Aşa o fi, — zise mareşalul guberniei. Şi se gândi: „Să ştii că deaceea o fi trimis-o acuma şi pe nevastă-sa, ca să strângă şi mai tare legătura."

— Se prea poate, — admise şi gazda, oftând. — In orice caz, domnilor, socot că atât eu cât şi dumneata, Feodor Ivanovici, — spuse el ofiţerului superior de jandarmi, — şi desigur şi dumneavoastră, excelenţă, şi dumneata, Rafail Nichitâci, — se adresă el mareşalului nobilimii şi dirigintelui poştei guberniale, — noi toţi trebue să aducem la cunoştinţa şefilor noştri, felul cum am fost primiţi şi să le cerem ocrotire, pentrucă deocamdată nu face decât să vorbească, dar mai târziu va trece şi la fapte, şi atunci nu va mai fi chip să faci serviciu!

Aproape toţi erau de aceeaşi părere. Numai Mişca Papuşchin arunca din când în când gazdei câte o privire cam aspră.

— Şi adică de ce să nu mai poţi face serviciu? Fleacuri!.. Ba are să se poată foarte bine! — zise el.

— Orice-ai zice, nu se poate, — răspunse celălalt, cu ciudă. — Vorbeşti aşa, fiindcă nu ştii ce vrea să zică serviciul.

— Ba se poate! — repetă încăpățânat Mihailo Trofimâci. — Şi fiindcă veni vorba de întâmplări de-asta, să vă povestesc o istorioară țărănească de pe la noi, tare înțeleaptă. Ascultați...

— Nu ne arde nouă de istorioarele tale, Mihailo Trofimâci, — zise ofițerul de geniu.

— Dar ia stai, mă rog! Nu-ți arde de poveşti? — îl apostrofă Papuşchin. — Ba şi poveştile să le asculți, dacă ele te'nvață cum să trăeşti pe lume. Chestia, dragii mei, e cam aşa... — urmă el, netezindu-şi mustățile şi barba, — şi s'a întâmplat în timpuri străvechi, demult tare... A fost odată un țăran grozav de zgârcit... Când treiera, apoi nici de pe muchia toporului nu i-ar fi scăpat vreun bob pe jos. Şi mai avea țăranul acesta, pe lângă altă avere şi o turmă de oi... Intr'un rând, auzi el că în țara nemțească se tunde lâna de pe oi şi că din asta iese folos mare... Şi cum omul nostru nu era prost, se duse îndată la câmp, şi numai ce se apucă să trântească la pământ şi să tundă oaie după oaie; dar oițele, proaste şi nedeprinse cu aşa ceva, se zbăteau şi dădeau din picioare... Ei, şi atunci nu poți să faci treaba cu îndemânare. Aşa, omul nostru: mai de mânie, mai fără voie, le îmbrâncea şi le băga şi foarfeca în coastă... Şi uite aşa, abia scăpa biata oiță din mâinile lui, şi tunsă şi cu coastele stâlcite... Oile se speriară şi, neavând încotro, se duseră la țap să le dea un sfat. „Aoleu, proastelor, proastelor ce sunteți, le certă el. N'aveți decât să stați liniştite — şi alta nimic! Lăsați-l să-şi facă damblaua şi să vă tundă; are să se lipsească el singur de treaba asta, când i s'or face bătături în palme; în răstimp, lâna are să vă crească la loc, încetul cu încetul, iar coastele au să vă rămână întregi, nestâlcite!" Tot aşa vă sfătuesc şi eu pe dumneavoastră, domnilor generali şi domnilor colonei, ca, în chestia de față, să urmați vorbele țapului. Nu vă burzuluiți, lăsați-l să-şi facă damblaua; o să tundă el cât o să tundă, dar vorba proverbului: cu o floare nu se face primăvară... Vă spun eu că dela o vreme are să ostenească!

Toți zâmbiră, auzind ce învățătură trăgea Mihailo Trofimâci din istorioara lui.

— Bună poveste! — zise mareşalul nobilimii.

— Bună! — repetă antreprenorul şi, salutând cu stângăcie, peste puțin plecă.

Parcă însăşi înţelepciunea vorbise prin gura lui Papuşchin. Cum spusese el, aşa au mers treburile în gubernie. Mai toţi funcţionarii — atât cei care luaseră parte la consfătuire, cât şi cei care nu fuseseră de faţă — îşi ziseră în gând: „Dracu' să-l ia! Lasă-l să-şi facă damblaua şi să tundă... Mai întâi de toate, avem din vreme lâna pusă laoparte, şi pe urmă, poate c'o să mai crească alta, cu toate că nu prea repede!" Iar Calinovici lucra, pare-se, ca în povestea lui Papuşchin. Începu să răstoarne şi să tundă unul după altul pe funcţionari ca pe oi. Fireşte, cel dintâi fu concediat şeful cancelariei şi în locul lui veni Eczarhatov. Lovitura se abătu apoi asupra administraţiei bunurilor statului unde, în urma raportului şefului guberniei, directorul fu îndepărtat, iar toţi şefii de districte — mutaţi unul în locul altuia. Poliţia, începând cu cel din urmă gardian şi sfârşind cu comisarii, fu şi ea primenită. Se spunea că prefectul poliţiei, cel cu nasul roşu, era ameninţat de aceeaşi soartă. Afară de asta, pretutindeni se aştepta inspecţia guvernatorului. Şefii de poliţie judeţeană, care se aflau aproape tot timpul la datorie, strângeau rămăşiţele de impozite şi scoteau oamenii să dreagă drumurile, pentruca totul să ia o înfăţişare de bună rânduială. Primarii oraşelor — reşedinţe de judeţ, mai cu înjurături, mai cu bătul, şi uneori chiar pe socoteala lor, pietruiau străzile şi vopseau gardurile. Prin instituţii — la tribunale, la primării şi la judecătorii — secretarii stăteau zile şi nopţi de-a-rândul în birouri şi scriau.

Dar în timp ce activitatea de serviciu se desfăşura astfel în toate domeniile, atât judecătoreşti cât şi administrative, se răspândi în societate un zvon destul de ciudat: Saşca Cozlenev, cunoscutul iubitor de teatru, care ştia toate tainele culiselor, fu cel dintâi care cutreieră oraşul, flecărind cum că noul guvernator — acest ideal de bună purtare ca funcţionar — se încurcase. îndată după plecarea soţiei lui, cu artista Minaeva, la care-şi petrecea toate serile. Faptul acesta li se păru tuturor atât de însemnat, încât două doamne din lumea cea mai bună găsiră de cuviinţă să facă o vizită Nastencăi, care bineînţeles că nu le-o întoarse. Vă dau deplină asigurare că întâmplarea aceasta este adevărată, totuşi, nu-mi voi îngădui niciodată să dau numele lor în vileag, fiindcă cine cunoaşte concepţia aspră şi strictă

despre moralitatea care domneşte în gubernie, va înţelege ce mare era, în împrejurarea de faţă, concesia făcută de cele două doamne — concesie care mai arăta între altele cum sunt în stare să se sacrifice femeile din vremea noastră, ca să-şi ajute soţii în slujba lor. Dar guvernatorul, vrând parcă să-şi manifeste odată pentru totdeauna lipsa de consideraţie faţă de societate, începu să-şi facă de cap de-a-binelea. Adeseori, ziua'n amiaza mare, pleca dela instituţie de-a-dreptul la locuinţa Nastencăi, unde, după cum putea să vadă toată lumea, trăsura lui aştepta la poartă până noaptea târziu; şi mai vedeau cu toţii cum uneori Nastenca se ducea la el acasă, în cupeul lui, fără să ridice măcar geamurile. In sfârşit, lucrurile ajunseră până acolo încât odată, în timp ce lumea forfotea pe bulevard, el trecu într'o trăsură deschisă împreună cu Nastenca.

Două femei tinere — nevasta funcţionarului cu însărcinări speciale şi soţia procurorului — care se plimbau de obicei împreună, i-au zărit cele dintâi şi s'au înroşit de ruşine. Dar soţia preşedintelui instanţei penale, care mai deunăzi era atât de turburată din pricina destituirii fostului şef al guberniei, ieşi în goană din grădină, cuprinsă parcă de un fel de furie, se urcă într'o trăsură şi porunci birjarului s'o ia pe urmele trăsurii guvernatorului.

Sub ochii ei, Calinovici opri trăsura la intrarea casei lui, coborî cel dintâi, apoi îi ajută şi Nastencăi să se dea jos, o susţinu de braţ ca pe o soţie şi intră împreună cu ea în casă, pe uşa cea mare cu geamuri. Nastenca urcă scara în fugă, de parcă ar fi fost la ea acasă, trecu în salon şi, aşezându-se fără nicio jenă pe divan, zise:

— Vai, am obosit... mi-e cald.

Calinovici se aşează şi el şi se uită la dânsa cu tristeţe şi duioşie. Aici nu mă pot stăpâni să spun că eroina mea era atât de frumoasă, încât cine o văzuse numai ca fetiţă, cu siguranţă că n'ar mai fi recunoscut-o. De obicei vârsta de treizeci de ani e o vârstă fatală pentru feţele fragede şi trandafirii ale femeilor: bujorii se prefac în pete roşcate, ochii îşi pierd din strălucirea lor, banalitatea trăsăturilor se accentuiază. Dar femeilor cu faţa inteligentă, după care se ascunde şi frumuseţea spirituală, nu li se întâmplă aşa ceva. La vârsta asta, inteligenţa, sentimentele şi pasiunea dau mai multă expresie, şi fizionomia Nastencăi făcea

parte tocmai din această categorie. Era foarte bine îmbrăcată; Petersburgul şi cariera ei de artistă îi rafinaseră gustul. Pela opt, feciorul aduse serviciul de ceai pe o tavă mare de argint şi-l prepară pe o măsuţă specială. Nastenca se aşeză la masă şi începu să toarne ceaiul ca la ea acasă. Pe uşa laterală veni Flegont Mihailâci şi după el intră fără sfială şi câinele Trezor.

— Bună seara, unchiule! — îi zise amabil guvernatorul.

Căpitanul salută în felul său obişnuit şi, aşezându-se ceva mai departe, plecă ochii. Cu câteva zile mai înainte, avusese o discuţie îndelungată cu Calinovici, în camera lui de lucru; iesi de acolo, dacă nu chiar trist, dar în orice caz foarte turburat. Intorcându-se acasă, clipea din ochi într'un chip cam ciudat.

— ...Ce s'a întâmplat, unchiule, ai vorbit cu dânsul? — întrebă Nastenca.

— Am vorbit, — răspunse căpitanul.

— Sper că te-ai liniştit şi ai înţeles că nu mai are niciun rost să dai îndărăt acum, când faptu-i îndeplinit.

— M-da.

— Şi, în sfârşit, te-ai încredinţat că omul acesta mă iubeşte, — încheie Nastenca.

— Da, — mărturisi Flegont Mihailâci, şi de atunci începu să-şi petreacă mai toate serile la guvernator, împreună cu Nastenca.

In simplicitatea felului lui de a gândi, gradele aveau o însemnătate atât de covârşitoare, încât, deşi Calinovici era tot acel de odinioară, i se părea acum cu totul alt om, şi nu-şi îngăduia niciodată şi cu nimic să uite unde şi în faţa cui se află. Cât priveşte pe guvernator, după schimbările în serviciu pe care le făcea aproape în fiecare dimineaţă, prezenţa acestor oameni buni, nici vorbă că îi odihnea sufletul şi-i dădea un simţământ de linişte şi de bucurie.

In seara aceasta însă era deosebit de trist şi întunecat; aşa că Nastenca îl întrebă ce are.

— Nimic! — răspunse el. — Sună, te rog, draga mea!

Nastenca trase clopoţelul.

Feciorul intră.

— A venit poşta? Trimite jandarmul la Eczarhatov, să-l întrebe!

— Domnia-sa e aici, excelenţa voastră, — răspunse feciorul.

— Dece nu spui nimic, neghiobule? Pofteşte-l, — porunci îngrijorat guvernatorul. Apoi îi ieşi în întâmpinare lui Eczarhatov, care-i întinse un vraf de scrisori. — Ce înseamnă asta, Nicolai Ivanâci, cum de n'ai dat ordin să te anunţe?... Ce scrupule fără rost!

Calinovici răsfoi în treacăt corespondenţa şi se opri asupra unui plic care purta indicaţia: *Personal.* Il desfăcu, citi hârtia cu luare aminte şi apoi izbucni într'un râs aşa de ciudat, încât toţi se uitară la el cu uimire, iar Nastenca se sperie.

— Poşta aceasta afurisită te turbură întotdeauna, — zise ea.

Calinovici nu-i răspunse nimic şi reciti adresa.

— Mai vor lămuriri cu privire la alte trei denunţuri! — zise el, în sfârşit, lui Eczarhatov, cu un zâmbet nervos, şi-i întinse hârtia. — De rândul acesta au trimis şi un adevărat chestionar. Mi se ia un interogatoriu ca unui criminal, sau unui acuzat.

Eczarhatov nu ştia dacă trebue să citească hârtia sau să n'o citească.

— Uite, citeşte-o! N'am nimic de ascuns, nici de ce să mă ruşinez... — zise Calinovici şi hohoti iar.

Nastenca îi aruncă o privire neliniştită; vedea bine că e furios.

— N'am nimic de ascuns, nici de ce să mă ruşinez! — repetă guvernatorul. Apoi se adresă din nou lui Eczarhatov: — Ascultă! — zise el. — Până mai e vreme, n'ai vrea ca în locul serviciului dumitale de astăzi, să iei vreun post de şef de poliţie în oraş sau în judeţ sau, în sfârşit, de şef de district? Mai am încă destulă trecere, ca să pot face acest lucru pentru dumneata.

Propunerea guvernatorului îl uimi şi-l jigni vădit pe Eczarhatov.

— Oare nu mai sunt folositor în actualul meu post? — întrebă el.

— A, dumnezeule, cine spune una ca asta? Dar eu pot fi transferat şi în locul meu va veni altul care o să te dea afară, şi rămâi pe drumuri fără o bucată de pâine!

Eczarhatov se îndreptă din mijloc, îşi înălţă capul şi luă o atitudine mai impunătoare:

— După cât ştiu, Iacov Vasilievici, eu nu servesc anumite persoane, ci servesc cauza... Incât nu văd dece m'aş teme.

Calinovici râse cu hohote.

— Nu serveşte anumite persoane!... Vrea să izbutească servind cauza! La noi, domnule, nu e cu putinţă aşa ceva! — declară el, şi, ridicându-se din fotoliu, începu să se plimbe prin cameră, zâmbind cu răutate. Chipul lui avea o astfel de expresie, încât niciunul din cei de faţă nu îndrăzni să-i vorbească.

— Fii bun, te rog, — îi spuse el în sfârşit lui Eczarhatov, — şi scrie mâine răspunsul la adresă. Ei întreabă pe ce bază a fost arestat cneazul şi cum de-i anchetat fără niciun delegat din partea nobilimii. Scrie-le că autoritatea poliţienească are dreptul să aresteze singură orice persoană care a săvârşit o infracţiune, fiindcă, până ce nobilimea s'ar hotărî să-şi convoace delegaţii, toţi criminalii ar avea timp să dispară care încotro. E destul de limpede şi lesne de'nţeles. Şi la întrebarea: dece nu asistă niciun delegat la cercetări, răspunde că nicăieri şi nicio lege nu impune judecătorului de instrucţie ca nobilii ştiutori de carte să fie interogaţi în prezenţa vreunui apărător; iar ca să născocesc noi dispoziţii, nu-i de competenţa mea. Cât despre arendă, spune-le că am făcut încasări în folosul oraşului şi că, în ceeace mă priveşte, găsesc cu totul legal ca, din veniturile atât de mari pe care le scoate concesionarul, să se restitue societăţii măcar a suta parte. Şi vezi să scrii întocmai aşa şi chiar cu aceste vorbe.

— Numai să nu se simtă jigniţi din pricina expresiilor... — observă Eczarhatov.

— Dar cum? Eu nu-s jignit? Eu nu sunt ofensat, când — după cât ştiu — n'am greşit nici măcar cu gândul în activitatea mea? — exclamă guvernatorul, luându-şi capul în mâini. Apoi, străduindu-se vădit să reia o înfăţişare liniştită, urmă: — Cu privire la întrebarea despre cuvântarea pe care am ţinut-o la instalarea mea, scrie tot ce-am spus, cât mai amănunţit, scrie tot ce-ţi aminteşti; menţionează şi despre ce fel de şperţari am vorbit; iar dacă ai uitat ceva, voi completa eu; le am pe toate în minte. N'am vorbit atunci la întâmplare. Şi acum, la revedere... Du-te şi ocupă-te de chestia asta!

Eczarhatov se înclină şi ieşi.

— Spune-mi, te rog, — întrebă Nastenca, — de unde şi până unde toate neplăcerile acestea? Şi înainte îţi făceai serviciul, şi înainte procedai astfel, şi atunci te avansau, iar acum, poftim, deodată...

Calinovici se uită ţintă în ochii ei şi răspunse batjocoritor.

— Pentrucă n'am avut fericirea să fiu pe placul soţiei mele, Polina Alexandrovna. Ha-ha-ha! Şi desigur, nu pot să-mi încerc puterile cu ea. Iată, n'am în casetă decât cincizeci de mii de ruble, ce mi s'au plătit pentru această căsătorie şi pe care n'am să le risc, căci pot să spun că le-am dobândit cu preţul vieţii şi sunt cele din urmă care mi-au mai rămas. Dar Polina, mulţumită tatălui ceresc, mai are încă o mie de suflete şi sute de mii de ruble, bani ghiaţă. Oricum, nu pot să lupt cu ea.

— Se spune că a plecat împreună cu Mediocritschi. Dece oare? — întrebă Nastenca.

— Da, pungaşul de Mediocritschi... e acum mandatarul ei. Aproape în fiecare săptămână oferă la „Dusso" mese la fel de fel de domni, ca să mă dea pe mine peste cap şi să uşureze situaţia cneazului. In treacăt fie zis, Mediocritschi scrie şi unui ticălos, unei rude de-a lui — fostul şef al cancelariei — că, dacă le va ajuta dumnezeu să mă doboare, atunci el o să se'ntoarcă sigur aici, ca prim-consilier la administraţia gubernială.

Guvernatorul izbucni iarăşi în hohote de râs.

— Cum ar putea să te doboare? — întrebă Nastenca.

Calinovici dădu din umeri.

— Cred, — răspunse el cu ironie, — că, ţinând seama de serviciile pe care le-am adus statului, mai întâi, după ce mă vor mustra cum se cuvine, ca să mă'ndrept moralmente şi să-mi schimb atitudinea în serviciu, se vor mărgini să mă asvârle într'o gubernie mică, unde să nu fie nici picior de nobil. Acolo, la centru, după câte am putut afla, sunt indignaţi de faptele mele, nu numai ca funcţionar, ci şi ca om cu fire aspră şi lipsit cu totul de principii omenoase... Ha-ha-ha!

— Dece te neliniştești? Las' să te trimită! Oriunde ar fi, noi ne vom simţi foarte bine, — răspunse Nastenca.

Calinovici oftă adânc.

— Nu! Asta-i jignitor, nespus de jignitor, chiar pentru tine, ca om, când ştii că timp de zece ani ai pus atâta suflet în tot ce ai făcut... In sfârşit, îţi pare rău şi pentru cauza însăşi care, orice s'ar spune, parcă ar merge cât de cât spre mai bine.

Nu mult după această scurtă scenă, lumea începu să-şi dea seama că vântul a prins să bată din altă parte. Acest lucru se

simți și în chestiunea cu cneazul, când pe neașteptate sosi dela Petersburg o comisie specială, sub președinția consilierului de stat, Opionchin. Numai un om cu totul lipsit de judecată nu și-ar fi dat seama că acesta era un bobârnac pentru guvernator, mai ales că prima dispoziție a comisiei, de îndată ce ea își începu activitatea, fu eliberarea cneazului Ivan, pe baza garanției depuse de fiica lui. Toată lumea se bucură de acest fapt și toți cei care prin serviciul lor nu depindeau de-a-dreptul de șeful guberniei, se duseră chiar a doua zi la cneaz, să-l felicite. El fu însă foarte prevăzător și nu primi pe nimeni, trimițând tuturor vorbă că-i bolnav și mulțumindu-le prin fiică-sa pentru interesul ce i-l poartă. In același timp, în legătură tot cu această afacere, fostului diriginte al poștei i se ridică interzicerea de a părăsi orașul, și el se întoarse îndată la locul unde-și avea serviciul.

A fost apoi eliberat și dascălul-gravor, ca un om căruia nu i s'a putut găsi nicio vină. Iar iobagul cneazului și cantonistul — după cum spunea copistul dela administrația gubernială care lucra acum la comisie, la scrierea actelor — au rămas deținuți mai departe, unul pentru declarații care se contraziceau, iar celălalt pentru delicte pe care le săvârșise în alte împrejurări. Va-să-zică, era limpede că întregii afaceri i se dăduse cu totul altă întorsătură... Unul din membrii comisiei, un om încă tânăr, foarte instruit și, pare-se, o fire mai deschisă decât ceilalți, trăncăni vrute și nevrute.

— Guvernatorul vostru, domnilor, e îndeobște un om cam ciudat; dar în afacerea cneazului, hotărît c'a procedat ca un zmintit! — declară el față de cei puțin o sută de persoane, care drept răspuns, zâmbiră cu înțeles, fără să scoată o vorbă. Numai licențiatul cel gras, care stătea la altă masă, ascultând cu atenție cuvintele tânărului, îl întrebă destul de obraznic:

— Și, mă rog, dece spuneți că guvernatorul a procedat ca un zmintit?

Tânărul dădu din umeri și începu să-i dovedească punct cu punct.

— Mai întâi: guvernatorul a băgat la închisoare un nobil, câtă vreme infracțiunea nu era încă săvârșită.

— Cum nu era încă săvârşită? — obiectă cu îndârjire licenţiatul. — Era gata săvârşită în momentul când cneazul a falsificat certificatul. Iată când a fost săvârşită.

— Ba nu-i deloc aşa! — urmă tânărul cu acelaşi ton de adânc cunoscător. — In această afacere, infracţiunea s'ar putea socoti săvârşită numai dacă însăşi antrepriza, garantată prin certificatul în chestiune, ar fi dat faliment; în acest caz, statul ar fi fost silit să continue lucrările în contul garanţiilor care, de fapt, nu existau. Atunci, în adevăr ar fi fost un prejudiciu real şi deci putea fi vorba de infracţiune.

— Dar dacă, în baza acestui certificat fals, el ar fi luat lucrarea şi cu ajutorul lui dumnezeu ar fi dus-o la bun sfârşit, atunci n'ar mai fi avut nicio vină? — obiectă licenţiatul.

— Cred că niciuna! — răspunse tânărul domn, puţin cam stingherit de această observaţie.

— Şi eu sunt de aceeaşi părere! — zise licenţiatul cu vădită ironie.

— Fapt pentru care vă şi felicit, — îi răspunse tot în zeflemea tânărul, şi îndată se adresă celorlalţi ascultători: — Afară de aceste temeiuri teoretice, uitaţi-vă ce arată înseşi faptele: guvernatorul spune că cneazul Ramenschi a plăsmuit un certificat; cneazul susţine că, dimpotrivă, el a prezentat un act autentic asupra unei moşii care există cu adevărat: e vorba de moşia dirigintelui poştei din „X", căruia secţia civilă îi eliberase un certificat acum un an. Comisia de construcţii a referit că nu-şi mai aminteşte ce fel de certificat fusese în studiul ei, fiindcă a trecut prea multă vreme de atunci. Semnătura cneazului, aflătoare în cerere, a fost recunoscută de jumătate din secretari, dar cealaltă jumătate n'a recunoscut-o. Aşadar, câte şanse sunt pentru şi câte contra?

— Ar urma deci, că certificatul fals a fost ticluit chiar de guvernator? — obiectă licenţiatul.

— Eu nu ştiu nimic, — răspunse tânărul cam în doi peri. — Dumneavoastră ştiţi prea bine că judecătorul de instrucţie n'are dreptul să tragă nicio concluzie într'o afacere, ca să nu încurce

şi să nu influenţeze hotărîrea tribunalului. Eu nu fac decât să înşir faptele.

— Faptele! — repetă licenţiatul, privindu-l drept în ochi. — Asta-i judecata lui Şemeaca![1]) — aruncă el aproape cu glas tare şi, silindu-se cu mişcări greoaie să iasă de după masă se îndreptă spre sala de biliard.

— S'a găsit un apărător! — rosti în urma lui funcţionarul.

Câteva capete se plecară uşor, a încuviinţare.

Firește că tot oraşul află chiar a doua zi despre această discuţie.

— Vai şi amar va fi de capul guvernatoruluil — hotărîră aproape într'un singur glas toţi diplomaţii din gubernie şi numai Papuşchin, căruia nu-i plăcea să renunţe uşor la convingerile lui, li se împotrivi zicând:

— Ba nu va fi nimic rău! Va învinge.

— Ce să'nvingă? S'a speriat şi el. Se spune că de vreo două săptămâni nu mai lucrează deloc, nici la cancelarie, nici la administraţia guberniei — s'a speriat, — căutau să-l încredinţeze ceilalţi.

— Nicidecum! — o ţinea morţiş Papuşchin şi cuvintele lui se adeveriră în curând.

Un foc izbucni la depozitele de sare ale statului şi, ca de obicei, nu se ştia din ce pricină. Calinovici sosi cel dintâi, călărind pe deşelate, la locul incendiului. Il scărmănă zdravăn pe prefectul poliţiei, iar pe căpitanul de pompieri se jură că are să-l facă simplu soldat, apoi luă el comanda. La ordinele lui ameninţătoare, neputincioasa companie de pompieri prinse curaj, dând dovadă de un eroism neasemuit, în timp ce el — prăfuit, plin de funingine, ud leoarcă — sta atât de aproape în faţa flăcărilor, încât calul său începuse să sforăe neliniştit, trăgându-se îndărăt. Tocmai atunci sosi la locul pojarului şi consilierul de stat Opion-

---

[1]) Judecată nedreaptă (după titlul unei vechi poveşti ruse despre judecătorul Şemeaca). (N. trad.)

chin, care venea dela şeful administraţiei financiare, unde luase masa şi băuse bine. Aruncându-şi o privire prin ochelari la groaznica privelişte a nimicirii, strigă şi el la comisar şi porunci pompierilor să îndrepte tulumbele spre altă parte a zidurilor decât aceea pe care o udau. Calinovici auzind ordinul, îşi întoarse deodată calul spre consilier şi-i strigă în gura mare:

— Domnule Opionchin! Câtă vreme eu şi cu domnul prefect al poliţiei suntem aici, nu e nevoie să mai dea şi alţii ordine.

— Eu, excelenţă, ordon pentruca să salvez interesele statului, — răspunse la rândul lui consilierul de stat, înflăcărându-se.

— Eu sunt singurul stăpân aici şi numai eu sunt pus să apăr interesele statului! — strigă Calinovici, bătându-se cu pumnul în piept. — Domnule ofiţer! Fă un cordon şi niciun gurăcască să nu mai treacă peste el; iar cel care va trece cu sila, să fie dus sub escortă! — porunci guvernatorul, adresându-se ofiţerului însărcinat cu menţinerea ordinii.

Acesta dădu plutonului o comandă, şi cordonul se strânse chiar sub nasul consilierului de stat. Liceenii, care alergaseră în goană la locul incendiului, izbucniră în hohote de râs. Opionchin îngălbeni, dar, făcându-se că râde şi el, se sui în trăsura şefului administraţiei financiare şi plecă.

Chiar a doua zi după întâmplarea aceasta, comisia îşi încetă orice activitate şi se întoarse la Petersburg, iar lumea rămase într'un fel de nedumerire chinuitoare. Grozav de mult ar fi vrut toţi să ştie cum se vor isprăvi lucrurile. In sfârşit, la 18 Decembrie se deslegară toate: copiştii, şefii de birou şi secretarii dela administraţia gubernială, după ce citiră adresa sosită în ziua aceea, se prăbuşiră pe locurile lor, holbând ochii şi repezindu-şi mâinile înlături. Intr'o goană nebună, secretarul administraţiei financiare alergă cu birja la şeful lui, care nu plecase încă de-acasă. La amiază, pe la douăsprezece, mai tot oraşul începu să se perinde la mareşalul nobilimii, şi pe faţa celor mai mulţi se citea satisfacţia. Arhitectul guberniei, întâlnindu-l iar pe Papuşchin, îi strigă voios, de departe:

— Ehei? Nu s'a adeverit proorocirea dumitale. Nu s'a adeverit!

— Ce să-i faci dacă nu s'a adeverit? *Prea şi-a făcut şi el de cap... prea de tot,* — răspunse de data aceasta şi antreprenorul.

Iată cuprinsul adresei: „Domnul Calinovici este destituit din serviciu, fiind trimis în judecată pentru acţiuni ilegale, atât în calitatea de vice-guvernator, cât şi în actualul său post".

Am intrat în scenă împreună cu eroul meu, când şi-a luat în primire cel dintâi post, şi mă socot cu totul îndreptăţit să-l părăsesc acum, la retragerea lui din slujbă... Ce să mai fac cu el de aci înainte?... Vremea tinereţii, a dragostei şi a unor noi legături sentimentale, a trecut demult pentru dânsul, iar activitatea de funcţionar, potrivită pentru vârsta lui şi care i-ar mai fi putut da un nou imbold la luptă, a trebuit s'o părăsească pentru totdeauna. Ca un vultur rănit, alăturându-se celor nemulţumiţi, se stabili cu modestie la Moscova, împreună cu Nastenca şi cu căpitanul. Cât priveşte tabăra duşmanilor, cneazul, care ieşise basma curată din toată afacerea, se întoarse la conacul lui şi începu să ducă aceeaşi viaţă pe picior mare, ca şi mai înainte. Cercetând mai de aproape renaşterea acestui Phoenix are o explicaţie foarte simplă: se zice că, înţelegându-se cu Mediocritschi, dispusese în aşa fel de averea Polinei, încât ea-şi pierdu tot capitalul şi jumătate din moşie. Părăsită şi înşelată de toţi, biata femeie nu mai putu îndura această nouă lovitură şi, când apele Nevei porniră să se desgheţe, intră în agonie — cea din urmă neplăcere a vieţii — şi muri. După şase luni dela moartea ei, Calinovici se însură cu Nastenca. S'ar părea că faptul acesta desleagă pentru mine ca romancier, toate firele, dar n'aş putea spune ca vechii povestitori, că eroii mei principali, au tras în sfârşit, după un zbucium îndelungat, la limanul liniştit al căsniciei paşnice şi fericite. Ca să vorbim drept şi adevărat, nici pe departe nu s'au petrecut astfel lucrurile! Frânt moralmente, bolnav, Calinovici se hotărî la o nouă căsătorie fiindcă nu mai spera nimic şi nici nu mai aştepta nimic dela viaţă. Iar Nastenca, deşi părea că dragostea ei e mai degrabă răsunetul unor amintiri, părăsi teatrul şi, mai mult din conştiinţa unei datorii, deveni soţia lui Cali-

novici, căci ea era singura ființă care-i mai rămăsese lui pe lume și se simțea datoare să-l susțină și să-i îndulcească pe cât putea zilele, acum când el nu mai era decât o forță zdrobită, și totuși atât de scumpă ei. Și astfel, dintre toți, numai căpitanul se bucura din plin de viață; el ducea toată gospodăria și nici în ruptul capului nu se adresa nepotului și nepoatei lui, decât cu „excelența voastră".

POSTFAȚĂ

1

Viața și activitatea literară a lui Alexei Feofilactovici Pisemschi s'au desfășurat în perioada transformărilor radicale, ivite în relațiile sociale din Rusia. Prima lui nuvelă, „Nina", a fost publicată în anul 1848, an de o însemnătate deosebită, iar ultimul său roman, „Masonii", în 1880, cu puțin înainte de desființarea organizațiilor narodnice din Rusia, în zorii mișcării revoluționare organizate a proletariatului. Autorul romanului „O mie de suflete", care la moartea lui Pușchin împlinise șaptesprezece ani, a fost prieten cu Turgheniev și Ostrovschi, a colaborat cu Necrasov și Gonciarov și a purtat corespondență cu Tolstoi; cu prilejul morții lui Gogol a scris un articol, fiind încă de pe atunci un scriitor destul de cunoscut. In scurt timp, Pisemschi a devenit celebru. Pentru critica literară din perioada 1850—1860 el era mai presus decât mulți scriitori clasici ai literaturii ruse; la începutul perioadei 1860—1870, Pisarev socotea opera lui Pisemschi mult mai adâncă și cu mai mult relief decât creațiile lui Turgheniev și Gonciarov.

Dar, după ce publică o seamă de foiletoane reacționare sub pseudonimul „Nichita Bezrâlov" (1861) și romanul „Marea zbuciumată" (1863), care stârnesc indignarea justificată a criticii democrate-revoluționare, celebritatea lui Pisemschi apune fulgerător. Marile lui romane: „Oamenii din anii patruzeci", „In vârtej", „Micii Burghezi", „Masonii" și numeroase nuvele și piese din perioada 1860—1880 — cele mai multe scrise cu tot atâta talent — n'au fost luate aproape deloc în seamă de critică. Critica burghezo-liberală de mai târziu a împărțit opera lui Pisemschi în două perioade: perioada dintre 1850 și 1860 — perioadă de înflorire a talentului său; și cea dintre 1860 și 1880 — perioada declinului.

Pisemschi s'a născut în anul 1820, la moșioara Ramenie, din județul Ciuhlomsc, gubernia Costroma. „Bunicul meu — povestește autorul în autobiografia sa — era analfabet, umbla în opinci și își lucra singur pământul". Tatăl autorului, Feofilact Gavrilovici, știa să scrie și să citească și a fost trimis în armată de la vârsta de patrusprezece ani; a luat parte la luptele pentru cucerirea Crimeii și a Caucazului. După ce a servit în oștire vreo treizeci de ani, s'a întors în satul natal cu gradul de maior. La început a ocupat funcția de șef al poliției din Vetluga. Acest soldat bătrân, necioplit și lipsit

de cultură, nu putea să insufle fiului său decât o concepție sănătoasă, practică, despre viață. Autorul și-a petrecut copilăria într'un orășel de provincie și la țară. Familia Pisemschi ducea adeseori lipsă de cele necesare traiului, așa că scriitorul a cunoscut, încă din frageda tinerețe, prețul propriei sale munci. In Ramenie existau țărani mai bogați și cu mai multă influență, din punct de vedere economic decât boierul lor. In nuvela „Taica", moșierul — al cărui prototip este tatăl lui Pisemschi — își spune singur „boierul lui Mihailo Evplov", fiindcă acesta din urmă — deși țăran iobag — prin avutul său și prin afacerile negustorești pe care le învârtea, era de fapt, chiabur și, ca atare, mai cunoscut în județ decât boierul lui. Relațiile lor economice erau de asemenea natură, încât iobagul aproape îl întreținea pe boier (tatăl autorului). A. F. Pisemschi a cunoscut viața plină de contradicții a satului, în toată goliciunea ei și sub aspectul ei adeseori monstruos. Mai târziu, după mulți ani, studiind mai adânc viața satului în perioada iobăgiei, îi spunea lui Grigorovici, un scriitor renumit pe vremea aceea: «„Pentru numele lui dumnezeu, nu mai scrieți despre țărani. Voi, *gentlemen*-ii, nu aveți nicio cădere să vă ocupați de acest subiect. Lăsați-l pe seama noastră! E un lucru care privește pe țărani și eu sunt țăran". In ceeace privește această ultimă concluzie — amintește ironic Grigorovici — mi s'a părut că are dreptate, așa că nu l-am contrazis.»[1])

Pisemschi a învățat la liceul din Costroma și a studiat apoi matematicile la Universitatea din Moscova, absolvind facultatea în anul 1844. După terminarea studiilor universitare a ocupat câtva timp o mică funcție la Costroma, iar mai târziu la Moscova. Incepându-și activitatea literară părăsește serviciul și pleacă la țară. In anul 1848, Pisemschi s'a căsătorit, așa că a fost nevoit să-și ia din nou o slujbă: intră ca funcționar cu însărcinări speciale pe lângă guvernatorul din Costroma. In anul 1853 își dădu iar demisia, și la sfârșitul anului 1854 se mută la Petersburg, bucurându-se încă de pe atunci de un renume literar destul de mare. In perioada aceasta el a scris opere care nici astăzi nu și-au pierdut însemnătatea și interesul, ca de pildă: „Salteaua", „Omul din Piter", „Comicul", „Logodnicul bogat", precum și „Claca", o lucrare cunoscută sub formă de manuscris, dar interzisă de cenzură.

La Petersburg a început perioada de ascensiune a lui Pisemschi ca scriitor. Câtva timp a colaborat la revista „Sovremennic". („Contemporanul") (fiind mai apropiat, îndeosebi, de A. V. Drujinin), publicându-și totodată lucrările și în „Otocestvennâe Zapischi" și „Biblioteca pentru lectură". Cernâșevschi socotea nuvela „Este ea vinovată"?, apărută în „Sovremennic" (1855) drept cea mai bună operă literară a anului. Și celelalte reviste se întreceau în aprecieri elogioase cu privire la Pisemschi, socotindu-l un scriitor original și viguros.

«Tuturor le făcea impresia unei *rarități* în mijlocul Petersburgului — scrie în memoriile sale P. V. Annencov — dar nu a unei rarități pe lângă care treci fără ca să-ți atragă atenția, ci a unei rarități în fața căreia te cprești și la care te gândești mult și îndelung. In vorbele și în părerile lui, nu găseai nimic care să fi fost scos din cărți, care să fi fost învățat pe de rost sau împrumutat din altă parte. Toate raționamentele îi aparțineau lui

[1]) *D. V. Grigorovici* — Opere, 1872, vol. XII, pag. 315.

însuşi, inteligenţei lui practice, fiind cu totul deosebite de teoriile şi părerile cele mai răspândite printre oamenii culţi din timpul acela... Analizând părerile şi ideile cele mai caracteristice ale lui Pisemschi, pe care noi le socoteam cu totul paradoxale, descopeream întotdeauna în ele, sâmburele unei culturi vechi, pe jumătate dispărute şi care s'a mai păstrat încă pe ici-pe colo, în mod fragmentar, de către poporul nostru simplu. Chiar umorul lui, tonul ironic al limbajului, însuşirea de a găsi repede un epitet pitoresc pentru a scoate în evidenţă o anumită trăsătură caracteristică unui personagiu în sfârşit, cuvântul adeseori colorat cu o nuanţă cinică, îl apropia de viaţa satului şi de felul de a gândi al oamenilor din mediul rural. De acolo adia o mireasmă de desiş de pădure deştelenită, de cernoziom răsturnat cu plugul de lemn, acel *„parfum de terroir"*, cum îi spun francezii (miros de pământ, de brazdă). Privindu-l pe Pisemschi în societate şi în mijlocul familiei, din discuţiile cu el şi chiar la lectura operelor sale, cred că în mintea fiecăruia încolţea ideia că în faţa lui se află ţăranul velicorus, aşa cum s'a format în decursul istoriei, ţăran care a trecut prin universitate, s'a adăpat la întreaga civilizaţie a omenirii păstrând însă numeroase trăsături care îi erau proprii până la această iniţiere în cultura Europeană.»[1])

Un alt colaborator al „Sovremennic"-ului — A. N. Pâpin — priveşte întrucâtva altfel ceeace este ţărănesc la Pisemschi. Povestind despre activitatea cercului de colaboratori ai „Sovremennic"-ului din jurul anului 1855, îl descrie pe Pisemschi astfel: «Printre cei ce vizitau cercul era şi Pisemschi Deşi scriitor cu autoritate, de un talent incontestabil, de o inteligenţă originală, el nu te putea atrage nici prin felul lui nemanierat de a se purta ca un provincial, nici prin dialectul lui nu prea elegant din Costroma, care se reliefa puternic, ca şi cum ar fi vrut să spună că acolo nu se simte în mediul său. Şi într'adevăr, când mai târziu a devenit unul dintre conducătorii „Bibliotecii pentru lectură", foiletoanele lui, semnate cu un pseudonim grosolan, am putea spune chiar lipsit de sens (e greu de înţeles dece şi l-a ales), vădeau o tendinţă conservatoare cu totul absurdă.»[2])

La Petersburg, Pisemschi lucrează întens, în primii ani, la romanul „O mie de suflete", citeşte capitole din el în cele mai variate cercuri literare, bate pragul cenzurii ca să obţină aprobarea pentru tipărirea „Artelului tâmplarilor" (care fusese interzis multă vreme), face demersuri pentru punerea în scenă a „Inohondricului".

In anul 1856, invitat de Ministerul marinei, ca scriitor cu renume, să ia parte la o expeditie a oamenilor de litere, Pisemschi călătoreşte pe malurile Mării Caspice, pentru a studia şi descrie regiunile periferice ale Rusiei.

La întoarcerea din Astrahan, Pisemschi găseşte în fruntea „Sovremennic"-ului pe Cernâşevschi *si asistă la primul conflict serios al redactiei cu* cenzura, ivit din cauză că Cernâşevschi publicase, în timpul absenţei lui Necrasov, câteva poezii ale acestuia care nu erau pe placul guvernului (Noembrie 1856). I. I. Panaev, fusese prevenit oficial că, dacă se vor mai repeta

---

[1]) *P. V. Annencov* — „A. F. Pisemschi ca artist şi ca om". Opere complete. A. F. Pisemschi, ed. Wolf, P., 1912, vol. I, pag. CLXXII.

[2]) *A. N. Pâpin* — „N. A. Necrasov", 1905, pag. 14.

asemenea cazuri, ele vor atrage după sine „interzicerea apariției revistei". Pisemschi e supărat din această cauză pe Cernâșevschi, temându-se ca cenzura să nu-și „arată din nou colții".

In anul 1856, apare în volum cunoscuta lucrare a lui Pisemschi „Schițe din viața țărănimii" care se bucură de prețuire unanimă. In articolul referitor la aceste „schițe", Drujinin arată că Pisemschi, Ostrovschi și Tolstoi sunt „reprezentanții unui curent care se situează pe o poziție de independență față de critică".

Pisemschi se îndepărtează tot mai mult de noua orientare a „Sovremennic"-ului, apropiindu-se de Turgheniev, Goncearov și Maicov; are legături de prietenie cu Ostrovschi și caută să-și sublinieze prin toate mijloacele „independența" față de grupurile literare.

La „Sovremennic" se produce o delimitare ideologică precisă. Conducerea revistei trece în mâinile lui Cernâșevschi și ale lui Dobroliubov, care o transformă cu ajutorul lui Necrasov, într'un organ al democrației revoluționare. Scriitorii mai bătrâni și tânărul Tolstoi au o atitudine net dușmănoasă față de „Sovremennic". Drujinin trece la „Biblioteca pentru lectură", cu scopul de a crea o revistă al cărei program să fie „arta pentru artă", în opoziție cu programul „didactic" al revistei democraților-revoluționari, „Sovremennic".

In anul 1857, Drujinin îl aduce pe Pisemschi la „Biblioteca pentru lectură" în calitate de coredactor, dându-i conducerea rubricii literare, iar din luna Noembrie 1860, Pisemschi devine singurul redactor, rămânând în această funcție timp de trei ani.

Funcția de redactor la o mare revistă din capitală întrecea însă, hotărît, posibilitățile lui Pisemschi. El nu era pregătit pentru munca de publicist și organizator, muncă plină de răspundere în acea perioadă de puternic avânt al mișcării sociale.

In anul 1861, Pisemschi publică sub pseudonimul „Bătrâna gloabă foiletonistă Nichita Bezrâlov", în revista pe care o conducea, o serie de foiletoane, în care își bate joc în mod grosolan de întreaga mișcare progresistă, declarând cu cinism că ea nu e decât „minciună și falsă strălucire". Sfârșitul „acestei istorii" cu Bezrâlov a fost că editorul revistei progresiste „Iscra"[1]), V. Curocichin, l-a provocat pe Pisemschi la duel (care, ce-i drept, nu a avut loc). Pisemschi s'a pomenit complet izolat de cercurile literare din Petersburg. In anul 1863, s'a mutat la Moscova. Romanul său „Marea zbuciumată", publicat în „Ruschi vestnic"[2]) a lui Catcov, roman în care își bătea joc de generația veche, dar mai ales de cea nouă, a fost socotit, de critica democrată, drept o lucrare calomnioasă.

In anii care au urmat, scrierile lui Pisemschi erau publicate numai în revistele de mâna a doua din Moscova. Celebritatea lui apusese.

---

[1]) *„Iscra"* — „Scânteia". (N. trad.)

[2]) *„Ruschi vestnic"* — „Monitorul rus". (N. trad.)

In epoca studenției și în timpul cât fusese funcționar la Moscova, Pisemschi făcuse cunoștință și se împrietenise cu A. N. Ostrovschi, iar mai târziu cu alți membri ai „tinerei redacții" a revistei „Moscviteanin"[1]). „Tânăra Redacție", respingând formula reacționară oficială „ortodoxia, autocrația, națiunea",[2]) se orienta spre țărănimea patriarhală și spre negustorime, care, după părerea ideologilor „tinerei redacții", nu fuseseră atinse de „minciuna civilizației". Noua conducere a revistei „Moscviteanin", în fruntea căreia se afla A. P. Grigoriev, Ostrovschi, Filipov, Edelson (cu care Pisemschi colaborase timp îndelungat), a avut o deosebită influență asupra concepției despre lume a autorului romanului „O mie de suflete". In perioada cât a lucrat ca funcționar la Costroma, concepția lui Pisemschi, asupra vieții văzute de pe poziția țărănimii patriarhale, a devenit și mai accentuată. Căutarea temeiurilor morale la oamenii simpli, la țărănime, redarea tablourilor impresionante, „de o măreție macbethiană", a abaterilor morale la țărani, pe care le găsim în creația lui Pisemschi, precum și contradicțiile în părerile lui — toate acestea au fost determinate de influența slavofililor. Lucrând ca funcționar cu însărcinări speciale pe lângă guvernatorul din Costroma, el îndeplinea în același timp și funcția de secretar al comitetului, însărcinat cu cercetarea activității rascolnicilor. Din materialul romanului autobiografic „Oamenii din deceniul al cincilea", se observă că Pisemschi avea față de rascolnici, acești schismatici ai bisericii ortodoxe, o înțelegere deplină, văzând în schismă și în secte, poezia nemeșteșugită a sufletului rus, tendința inconștientă de a înfrumuseța amărăciunea realității iobage, cu iluziile date de religie. In multe din operele lui Pisemschi întâlnim teme cu privire la autoperfecționarea morală, tendința de a opune viața țărănească simplă și sănătoasă, minciunii și falsității „societății înalte", trândăviei oamenilor „culți", civilizați. La el aceste concepții se îmbină cu ura de clasă, proprie micii nobilimi, împotriva marilor moșieri care-i ruinează, iar după reforma țărănească, de atitudinea dușmănoasă față de capitalismul care lovește atât în mica cât și în marea moșierime. Tocmai de pe aceste poziții demască realitatea iobagă realistul Pisemschi, care merge pe drumul deschis de Gogol.

„Inteligentul sceptic Pisemschi și-a bătut joc toată viața de nobili descriindu-i caricatural și cu brutalitate" — scria Gorchi.[3]).

Alta era însă atitudinea lui Pisemschi față de țărănime.

Pisemschi n'a adus niciun element nou în felul cum a caracterizat soarta amară a țărănimii. Nu are nicio lucrare consacrată anume studiului temelor

---

[1]) *Moscviteanin"* — Moscovitul". (N. trad.)

[2]) *„Ortodoxia", „autocrația"* și *„națiunea"* — cele trei postulate proclamate de ministrul învățământului public, Uvarov, în timpul domniei țarului Nicolai I, pe care se sprijinea regimul Rusiei țariste. Prin „națiune" cercurile reacționare din Rusia înțelegeau menținerea unor trăsături pe care le pretindeau a fi specifice țărănimii ruse, și anume: trăsăturile legate de starea ei de iobăgie și pe care țarismul le cultiva în interesele sale proprii. (N. red. rom.)

[3]) *M. Gorchi* — Istoria literaturii ruse. Ed. de stat pentru literatură, 1939, pag. 253.

generale în legătură cu sărăcia, cu greutăţile aspre ale satului iobag. Toate aceste teme le găsim împletite cu imaginile vieţii ţărăneşti, ca un element component, dar nu ca o temă principală, caracteristică, de pildă, operelor lui Grigorovici. Pe Pisemschi îl interesează psihologia ţăranului iobag, trăsăturile concrete ale moralei ţărăneşti, principiile morale ale oamenilor simpli, cauzele trăiniciei de veacuri a lumii ţărăneşti.

In operele lui Pisemschi, omul simplu, iobagul rus, este înzestrat cu o mare putere de creaţie, şi cititorul face fără să vrea comparaţia inevitabilă între Clementi („Omul din Piter") şi numeroşi moşieri pe care-i cunoaşte din operele anterioare ale lui Pisemschi. Chiar în „Omul din Piter" se poate vedea că viaţa dela ţară are multe aspecte întunecate şi lipsite de bucurie (familia, casa lui Clementi, viaţa de toate zilele a locuitorilor din Piter, situaţia grea a femeilor — soţiile celor plecaţi în căutare de lucru); dar, chiar din această tristă realitate se desvoltă acea putere nouă, căreia îi aparţine viitorul. In aceasta constă sensul obiectiv al tablourilor din viaţa satului create de Pisemschi.

Cei mai mulţi dintre criticii lui Pisemschi afirmau că în opera lui nu întâlnim eroi pozitivi. Netemeinicia acestei afirmaţii este dovedită cât se poate de convingător dacă citim povestirile lui din viaţa ţărănească.

Ţăranii lui Pisemschi sunt oameni mândri, care nu se pleacă; în general moralitatea lor, spre deosebire de cea a boierilor, nu degenerează ci dimpotrivă, e o forţă activă, conducătoare.

Urmând drumul lui Gogol, Pisemschi a creat opere în care demască necruţător realitatea vieţii moşiereşti. Dar atitudinea faţă de realitate, poziţia de pe care şi-a desfăşurat Pisemschi critica lui nimicitoare, reprezenta punctul de vedere al micii nobilimi, peste care se suprapuseseră ideile slavofililor, proprii tinerilor grupaţi în jurul revistei „Moscviteanin".

In anul 1856, au apărut în volum „Schiţe din viaţa ţărănimii". Cu acest prilej, în articolul mai sus amintit, pe care l-a scris cu privire la schiţe, Drujinin afirmă că Pisemschi a păşit pe un drum nou, pe o cale deosebită de aceea a curentului critic ce caracteriza întreaga literatură rusă.

De o foarte mare însemnătate pentru înţelegerea operei lui Pisemschi este articolul lui Cernâşevschi, publicat în numărul 4 din 1857 al revistei „Sovremennic", cu puţin înainte de apariţia romanului „O mie de suflete".

Răspunzând articolului entuziast al lui Drujinin, fără însă a menţiona numele autorului, Cernâşevschi scrie că Pisemschi n'a adus niciun fel de schimbări în beletristica rusă, pentru motivul foarte simplu că în ultimii zece ani nu s'a produs nicio prefacere pe acest tărâm şi că literatura îşi urma, cu mai mult sau mai puţin succes, calea pe care o iniţiase Gogol; de altfel nici nu se simţea nevoia unei schimbări, pentrucă drumul ales era cel bun şi adevărat. Totuşi — continua Cernâşevschi — am greşi dacă am ajunge la concluzia că opera lui Pisemschi nu conţine nimic nou sau original. In articolul său, Drujinin n'a vrut să înţeleagă şi să determine adevăratul rol al lui Pisemschi în literatura rusă, deşi lucrul acesta era foarte uşor de făcut, spune Cernâşevschi, fiindcă „rolul lui Pisemschi este atât de strălucit, încât cunoscând oricât de puţin opera lui, te izbesc trăsăturile prin care nuvelele şi povestirile lui se deosebesc de ale tuturor celorlalţi scriitori talentaţi".

„In talentul... lui Pisemschi — afirmă Cernâşevschi — lipsa lirismului reprezintă trăsătura esenţială... Iar izbucnirile sentimentului sunt totdeauna

ţinute în frâu de tonul liniştit, aşa zis epic... Naraţiunea lui stăpânită are o acţiune foarte vie şi puternică asupra cititorului... La el sentimentul nu e exprimat prin digresiuni lirice, ci prin însuşi sensul întregii opere. Pisemschi expune problema cu nepărtinirea vădită a unui referent, dar tonul indiferent al referentului nu dovedeşte nicidecum că el n'ar fi înclinat să dea o soluţie în folosul uneia sau alteia din părţi; ba, dimpotrivă, tot raportul este astfel întocmit, încât soluţia trebue să se aplece în folosul acelei părţi *care după părerea referentului, are dreptate*".

N. G. Cernâşevschi se exprimase însă şi înainte de acest articol, cu multă căldură, despre povestirea lui Pisemschi „Bătrâna boieroaică", apărută în numărul din Februarie 1857 al „Bibliotecii pentru lectură".

El scria în numărul 3 din 1857 al „Sovremennic"-ului: «Cât adevăr cuprinde această povestire! Cât de mult a fost respectată atmosfera patriarhală, atât în limbă, cât şi în concepţie. „Bătrâna boieroaică" este una din cele mai bune opere ale talentatului scriitor, iar din punct de vedere artistic, nuvela aceasta este, incontestabil, mai presus decât tot ce a publicat până acum domnul Pisemschi.»

In articolul despre „Schiţe", Cernâşevschi arată şi căile principale care duc la înţelegerea concepţiei despre lume a lui Pisemschi. Vorbind despre faptul că scriitorul este apropiat de „adevărata mentalitate şi de năzuinţele locuitorilor dela ţară", Cernâşevschi constată că: „Domnului Pisemschi îi vine foarte uşor să păstreze un ton liniştit pentrucă, transpunându-se în acest fel de viaţă, el nu aduce cu sine o teorie raţională asupra chipului în care ar trebui construită viaţa oamenilor din acest mediu. Pisemschi a ajuns la concepţia despre felul acesta de viaţă nu prin ştiinţă, ci prin cunoaşterea realităţii, şi s'a pătruns până într'atât de această realitate, încât simţămintele lui sunt turburate numai de abaterile dela acea întocmire care este socotită firească în acest mediu, şi nu de întocmirea însăşi... Ar fi fost mulţumit dacă s'ar fi respectat tradiţia, dar, după spusele lui, ea e încălcată atât de des şi atât de strigător la cer, încât dumneavoastră, citind cu luare aminte povestirile lui, vă faceţi o idee mai întunecată despre viaţa reală decât dacă aţi citi povestirile scrise de alţi scriitori mai puţin îngăduitori".

Cernâşevschi a înţeles caracterul limitat al concepţiei despre lume a lui Pisemschi, şi a indicat căile principale pentru o justă înţelegere a rolului acestui scriitor în istoria literaturii ruse, precum şi pentru un studiu rodnic al particularităţilor operei lui.

„Pisemschi n'a ajuns la concepţia lui prin ştiinţă" — chiar numai această concluzie justă a lui Cernâşevschi şi ar fi deajuns pentru a înţelege caracterul nestatornic al concepţiilor lui Pisemschi şi pentru a vedea că toată opera lui nu este cimentată de o concepţie armonioasă despre lume. Punctul de vedere conservator, şi anume acela „al bunului simţ", suplinea la Pisemschi pregătirea ideologică.

Pentru el, adevărul era reprezentat prin relaţiile patriarhale ale vieţii ţărănimii din Rusia; calea spre acest adevăr o vedea în perfecţionarea morală a societăţii.

Deşi Cernâşevschi înţelegea prea bine că Pisemschi nu demasca şi nu critica Rusia iobagă de pe poziţiile ţărănimii revoluţionare, totuşi, el foloseşte pentru scopurile lui revoluţionare imaginile veridice ale realităţii pe care autorul romanului „O mie de suflete" le-a creat cu mult talent.

Acum, după ce am analizat ideile lui Pisemschi, ne dăm seama că romanul „Marea zbuciumată" a fost un fenomen firesc în creaţia lui. In condiţiile creşterii avântului revoluţionar, situându-se pe poziţii conservatoare, el nu putea să înţeleagă şi nici n'a înţeles esenţa mişcării progresiste din Rusia.

3

Pisemschi a început să scrie romanul „O mie de suflete" în anul 1853, la moşioara lui, Ramenie, din judeţul Ciuhlomsc. In Decembrie 1853, îi împărtăşeşte lui A. N. Maicov proiectul iniţial al romanului scriindu-i că a început „un nou şi foarte lung roman", în care „va fi vorba despre un scriitor nu prin vocaţie, ci din amor propriu".

In Octombrie 1854, în ajunul mutării lui la Petersburg, Pisemschi îi înfăţişează mai amănunţit aceluiaşi Maicov, tema romanului la care lucrează: „Nu ştiu dacă ţi-am scris despre ideia centrală a romanului meu; în tot cazul, iat-o: orice s'ar spune despre veacul nostru, oricare ar fi manifestările lui sporadice, tendinţa lui principală şi cea mai caracteristică este tendinţa spre practicism; o carieră strălucită, o viaţă cât mai confortabilă, viitorul asigurat pentru tine şi urmaşii tăi — iată idolii la care se închină eroii vremurilor noastre. Şi toate aceste tendinţe nu sunt, de fapt, atât de condamnabile; ambiţia de a face carieră stimulează o hărnicie folositoare; bunăstarea fiecăruia în parte duce la bunăstarea obştească şi aşa mai departe. Problema constă, însă în faptul că omul care păşeşte pe acest drum fără să mai privească în jurul lui, este nevoit să-şi înnăbuşe cele mai nobile şi mai fireşti cerinţe ale inimii: dar, după ce şi-a ajuns ţinta, îşi dă aproape întotdeauna seama că a aspirat doar la nişte lucruri fără importanţă şi că a fost toată viaţa lui, dracu'ştie de ce, un ticălos, nimic mai mult decât un ticălos!"

Din scrisoarea aceasta se vede că Pisemschi îşi pune din nou problema valorii etice, că-l preocupă aspectul moral, apreciind factorii progresului social din punctul de vedere al „bunului simţ".

Pisemschi a lucrat aproape cinci ani la romanul „O mie de suflete", pe care l-a publicat în 1858 în „Otecestvennâe Zapischi". Odată cu schimbarea condiţiilor vieţii sociale şi cu creşterea avântului social, ideia romanului s'a schimbat şi ea, adâncindu-se. Pe Pisemschi îl preocupa gândul de a găsi mijloacele prin care societatea putea să devină mai bună, înlăturând pe gheşeftari şi pe şperţari din mijlocul ei; el se mai gândea la posibilitatea de a opune flecarilor pasivi, descrişi în primele lui opere, chipul plin de viaţă şi de energie al omului militant, care să fie un vrednic exponent al celor mai de seamă interese ale societăţii.

In felul acesta şi-l închipuia autorul pe Calinovici, eroul romanului care făcuse atâta vâlvă. Publicarea acestei opere a stârnit discuţii furtunoase în toată ţara. In legătură cu noul roman al lui Pisemschi aveau loc discuţii aprinse cu privire la diferitele fenomene ale vieţii sociale ruse, la eroii timpului, la principiile creării operelor de artă, în general, ş. a. m. d. In acelaşi timp, cei mai mulţi critici, printre care şi Pisarev, înclinau spre părerea că „O mie de suflete" este cea mai bună operă a lui Pisemschi, autorul prezentând în ea un vast şi cuprinzător tablou al vieţii ruse.

După ciclul de nuvele în care înfăţişa moravurile nobililor, şi după schiţele din viaţa ţărănimii, romanul „O mie de suflete" înseamnă o pagină nouă în opera lui Pisemschi.

Dacă în primele sale lucrări scriitorul se interesa îndeosebi de viaţa mărunţă de toate zilele, în noul roman, locul de frunte îl ocupa viaţa sub aspectul ei social. «In „O mie de suflete", Pisemschi face oarecum o sinteză a aspectelor din viaţa nobilimii pe care le înfăţişase mai înainte — scrise N. Ahşarumov. — Orizontul scriitorului devine mult mai larg acum; el se străduieşte să găsească acele resorturi ascunse ale interesului comun şi ale legăturii dintre toţi membrii societăţii, acele resorturi care unesc pe ţăran cu boierul de vază, pe literat cu negustorul; el se străduieşte să descopere firele care unesc sufrageria unui director de liceu cu biroul unui redactor şi cu anticamera unui mare funcţionar, cu sala de spectacol a unei trupe ambulante de actori din Petersburg sau cu palatul unui moşier bogat; iar acest vast tablou vrea să-l cuprindă în întregime, în cadrul aceluiaşi puternic interes dramatic.»[1])

Romanul „O mie de suflete" are la baza subiectului său, drumul pe care eroul principal şi-l croeşte în societate. Viaţa intimă a lui Calinovici, dragostea lui pentru Nastenca Godneva, căsătoria lui cu Polina, despărţirea de ea, toate acestea nu constitue, după concepţia autorului, conţinutul esenţial al romanului. Intâmplările din viaţa personală a eroului sunt subordonate faptului celui mai de seamă pentru el: să-şi facă o carieră, să ajungă la o situaţie înaltă în societate, pentru a putea realiza anumite principii sociale. Nu tragedia propriei lui vieţi, ci prăbuşirea năzuinţelor lui sociale reprezintă tema fundamentală a romanului.

P. V. Annencov, în cuprinzătorul său articol „Despre romanul vieţii practice în literatura noastră", e împotriva acestui sistem de a construi o operă literară, susţinând chiar că „problemele vieţii sociale, ca elemente de bază într'o operă literară, nu fac parte din domeniul artei, deşi se prea poate să fie mai însemnate şi mai folositoare" decât întâmplările personale ale individului. Dar acelaşi Annencov, recunoscând valoarea artistică a romanului „O mie de suflete", scria:

„Poate că artei ruse îi este sortit să schimbe punctul acesta de vedere şi să creeze altul nou, potrivit căruia întâmplarea particulară poate fi împăcată cu problemele abstracte legate de drepturile omului, iar viaţa sufletească a individului cu interesele practice, constituind în aceeaşi măsură resorturile principale ale romanului, fără ca prin aceasta să fie încălcate legile libertăţii de creaţie" Annencov, atrăgând atenţia asupra „primejdiei" unui asemenea program în artă şi a încercărilor care s'au şi făcut pentru a-l înfăptui (având desigur în vedere şi pe scriitorii democraţi), pune şi romanul lui Pisemschi în categoria unor astfel de încercări „care au fost însă făcute cu o atare putere şi gândire creatoare, încât romanul devine de două ori mai remarcabil şi de două ori mai primejdios, atât pentru imitatori cât şi pentru teoria în sine[2])."

Figura eroului principal din „O mie de suflete" este interesantă, deşi contradictorie în multe acţiuni ale sale. Activul, energicul Calinovici nu disprefuieşte niciun mijloc pentru a-şi atinge scopul propus. El nu năzueşte nu-

[1]) *N. Ahşarumov* — Culegerea „Primăvara", 1859.
[2]) *„Atenei"* Nr. 1, 1859.

mai spre bunăstarea personală, ci are şi un program propriu care constă în a sluji interesele societăţii. El vrea ca prin înfăptuirea ideii unui stat deasupra claselor sociale, prin slujirea statului cu o cinste ireproşabilă, să stârpească toate abuzurile, să schimbe moravurile societăţii. Această principialitate a lui Calinovici nu este născocită. Asemenea idei aveau o circulaţie destul de mare în cercurile largi ale oamenilor din timpul acela. La începutul activităţii lor, atât tânărul Herţen cât şi Saltâcov-Şcedrin credeau că, dacă un om cinstit, funcţionar de stat, aplică fără părtinire legile, el contribue în felul acesta în mare măsură la binele poporului, la înlăturarea numeroaselor racile existente în aparatul de stat.

Fără îndoială că realistul Pisemschi nu putea să zugrăvească un portret dulceag al aceluia care tinde să însănătoşească moravurile societăţii. El ştia, desigur, că în societatea din vremea lui, ca să „faci o faptă bună, trebue mai întâi să săvârşeşti mii de ticăloşii". Pentru un om fără titluri, drumul spre putere, spre o înaltă situaţie socială, putea fi asigurat numai de o mulţime de ticăloşii şi de nelegiuiri. Mai târziu, societatea le uită cu plăcere dacă, odată ajuns în noua lui situaţie, individul nu va încerca să lupte împotriva nenumăratelor fărădelegi de aceeaşi natură cu cele pe care le-a săvârşit şi el, împotriva fărădelegilor rezultate din însuşi sistemul de stat. Dar vai de acela care, încrezându-se în ideia iluzorie a datoriei rigide faţă de stat, va încerca să-şi răscumpere ticăloşiile din trecut printr'o luptă adevărată împotriva viciilor seculare ale clasei lui, dacă va încerca cu tot dinadinsul să aducă îmbunătăţiri aparatului de stat. Se va trezi dintr'odată izolat, va fi călcat în picioare, nimicit chiar de cercul lui social, de întreg aparatul acela de stat pe care încearcă să-l îndrepte.

Calinovici piere într'o luptă inegală vădind netemeinicia şi falimentul ideii obiective a unor juste principii de administrare a statului. Sistemul de guvernare nu poate fi schimbat prin reforme, activitatea aparatului de stat într'o societate cu clase antagoniste nu poate fi îmbunătăţită de indivizi izolaţi. In cazul de faţă există deci un cerc vicios: pe de o parte societatea împărţită în clase nu poate forma un om de acţiune desbărat de relele acestei societăţi şi devotat statului prin ideile pe care le profesează, iar pe de altă parte, un om de acţiune de tipul lui Calinovici nu e în stare să înţeleagă adevăratele racile ale societăţii, adevăratele metode de a le vindeca şi deaceea va pieri inevitabil într'o luptă neegală şi fără niciun rezultat împotriva rutinei.

Singura concluzie care se poate trage, e, deci, aceea că tot aparatul de stat trebue dărâmat până la temelie. Acest lucru nu-l pot înfăptui nici oameni de tipul lui Calinovici, nici Godnevii, nici Eczarhatovii, şi cu atât mai puţin oamenii de nimic de tipul lui Belavin, care ştiu doar atât: „să gândească cinstit şi să mănânce bine". Pe vremea lui Pisemschi, printre militanţii care au luat parte activă la viaţa socială, nu se găseau oameni care ar fi putut să înţeleagă măreţia acestei probleme şi cu atât mai puţin s'o rezolve. Oamenii cei mai buni din acea vreme au numai unele trăsături ale acelor militanţi necunoscuţi ai viitorului, ca de pildă: energia neobosită a lui Calinovici, grija migăloasă a căpitanului şi a matematicianului Lebedev pentru onoarea „familiei", bunătatea şi dragostea de oameni a bătrânului Godnev, statornicia în dragoste a Nastencăi, principialitatea de slujbaş a lui Eczarhatov. Dar, în condiţiile sociale de pe vremea aceea, trăsăturile acestea nu pot fi întruchipate

într'un singur om; după părerea lui Pisemschi, nu exista deocamdată nici concepția despre lume care să le fixeze și să le dea un țel bine determinat.

Aceasta este semnificația obiectivă, socială, a romanului „O mie de suflete", roman care prezintă nenumărate aspecte ale vieții ruse dinainte de reformă, aspecte grăitoare și care se întipăresc în minte. Latura subiectivă a romanului reprezintă însă „mănunchiul complex al stărilor de spirit ale autorului", după cum spunea A. Nalimov în cartea lui despre Pisemschi.

Arătând plăgile societății, străduindu-se să descurce ghemul contradicțiilor sociale, Pisemschi n'a știut să rezolve aceste probleme, ci s'a încurcat în contradicțiile propriei lui concepții despre lume. Din această cauză și Calinovici e construit din nenumărate contradicții: desvoltarea logică a acestui personaj e forțată, ea schimbându-se după intenția autorului.

Dintre revistele din capitală, singura care n'a publicat niciun articol închinat anume apariției romanului „O mie de suflete", a fost „Sovremennic". Există însă un șir de articole ale lui Dobroliubov, în care întâlnim însemnări despre romanul acesta și mai ales despre caracterul lui Calinovici. Dobroliubov socotea că romanul lui Pisemschi are la bază o tendențiozitate reprobabilă și că deaceea nu prezintă niciun interes pentru „critica realistă". In articolul „Când va sosi oare ziua cea adevărată?" Dobroliubov își formulează astfel atitudinea față de romanul lui Pisemschi:

«N'am vorbit deloc despre „O mie de suflete", de pildă, pentrucă după părerea noastră, aspectul social al acestui roman este construit în întregime după o ideie preconceputâ... E cu neputință să te bizui pe adevărul și pe realitatea vie a faptelor expuse de autor, fiindcă atitudinea lui intimă față de aceste fapte nu-i nici firească nici veridică.

«In noua nuvelă a domnului Turgheniev, ca de altfel în mai toate nuvelele lui, întâlnim o atitudine cu totul diferită a autorului față de subiect. In romanul său „In ajun", ne aflăm în fața înrâuririi de neînlăturat a mersului firesc al vieții și al gândirii sociale, căreia, fără voie, i se supunea însăși gândirea și imaginația autorului.»[1])

Cuvintele lui Dobroliubov despre Turgheniev cuprind în ele înțelesul condamnării tendinței sociale reprobabile a romanului „O mie de suflete". Pisemschi, descriind veridic viața rusă, nu găsește în ea niciun erou care să fie exponentul năzuințelor sociale progresiste. Revoluționarul Dobroliubov vede la Pisemschi dorința de a se îndepărta de problemele arzătoare ale vieții sociale. Calinovici, cu teza lui abstractă despre stat, comparat cu Insarov, apare nefiresc și nereal. Avântul mișcării sociale cerea o altă activitate. Eroul lui Pisemschi nu este preocupat de probleme reale, el năzuește spre o ideie efemeră. Deaceea cuvintele lui Dobroliubov sunt întemeiate, atunci când spune că atitudinea intimă a lui Pisemschi față de realitatea vie nu este nici firească, nici veridică. Insarov exprimă atitudinea mai simplă și mai firească a lui Turgheniev față de viața socială; Turgheniev nu poate să nu răspundă la chemarea timpului. Și, deși Dobroliubov relevă în altă parte că din punct de vedere artistic Insarov e o figură „gândită", totuși, întreaga atmosferă socială a romanului lui Turgheniev dă prilej marelui de-

[1]) *N. A. Dobroliubov* — Opere filosofice alese, Gospolitizdat. 1946, vol. II, pag. 180.

mocrat-revoluţionar să scrie aproape fără niciun fel de ocol o înflăcărată proclamaţie revoluţionară sub titlul „Când va sosi oare ziua cea adevărată?“ şi nu o analiză estetică a unei opere artistice.

Pisemschi nu urmează linia principală a literaturii, el nu vede sau nu poate să vadă această linie. In aceasta rezidă înţelesul însemnării lui Dobroliubov despre „O mie de suflete“. Interesantă şi instructivă este şi observaţia lui Dobroliubov despre Calinovici, apărută în articolul „O rază de lumină în împărăţia întunericului“. Referindu-se în acest articol, îndeosebi, la faptul că viaţa rusă ajunsese la un punct când în societate „se simţea o grabnică nevoie de oameni... de acţiune“, Dobroliubov scrie: „In momentul de faţă ni se pune o mare problemă: cum ar trebui să se formeze şi să se manifeste caracterul cerut (la noi) de noua fază a vieţii sociale. Scriitorii noştri au încercat să rezolve această problemă, dar n'au reuşit în măsura necesară. Ni se pare că toate aceste insuccese ale lor se datorau faptului că scriitorii ajungeau numai printr'un proces logic la convingerea că viaţa rusă este în căutarea unui asemenea caracter, şi numai după aceea îl construiau potrivit cu concepţiile lor despre ţinuta morală, în general, şi aceea a omului rus, în special. In felul acesta a apărut, de pildă, Calinovici, care aproape că-l trăgea de barbă pe câte un negustor pentru a-l convinge să jertfească zece mii de ruble în folosul societăţii, şi-l chinuia în închisoare pe bătrânul cneaz cu a cărui amantă se căsătorise, pentru a-şi face o carieră. Tot astfel a apărut şi Stolz[1]), care gospodărea foarte bine moşiile... la fel şi Insarov (care aruncă un neamţ în apă)“[2]) ş. a. m. d.

Dobroliubov înţelegea că realitatea rusă nu dăduse încă eroul de tip nou, eroul revoluţionar, în stare să lupte pentru libertatea Rusiei cu acelaşi simţământ al datoriei care-l însufleţea pe Insarov, în năzuinţa lui de a lupta pentru desrobirea Bulgariei încătuşate. Atât Dobroliubov cât şi Cernâşevschi au luptat pentru făurirea unor astfel de eroi, nu în literatură, firește, ci în viaţă, folosind literatura doar ca mijloc în această luptă.

Calinovici, eroul lui Pisemschi, urmărindu-i pe arendaşi şi pe cei care luau mită, se îndeletnicea cu „un lucru mărunt“, la care se mai adăuga şi o naunţă de răzbunare personală; figura lui, lupta lui, nu prezentau deci nici materialul literar, nici mijlocul care ar fi putut servi fără rezerve cauza revoluţiei. E firesc, aşadar, ca Dobroliubov să vorbească numai în treacăt despre acest roman.

Astăzi, însă, după aproape o sută de ani dela apariţia romanului „O mie de suflete“, un fapt e incontestabil şi anume rolul lui instructiv; el ne face să cunoaştem lumea funcţionarilor din mediul provincial şi din cel al capitalei de gubernie, pe care Pisemschi o descrie viguros şi veridic, numai în culori întunecate — o lume în stare să taie chiar şi avântul unui reformator al moravurilor cu mai multă tărie de caracter decât Calinovici — ne face să cunoaştem şi moravurile societăţii iobăgiste. Toate aceste aspecte prezentate în ro-

---

[1]) Personaj din romanul „Oblomov“ de Gonciarov. Om energic, opus lui Oblomov. (N. red. rom.)

[2]) *N. A. Dobroliubov* — Opere filosofice alese, Gospolitizdat, 1946 vol. II, pag. 352.

man ne ajută să ne formăm o ideie şi mai vie despre Rusia birocratică de odinioară. Latura estetică a acestei opere şi-a păstrat şi ea întreaga valoare.

Suntem îndreptăţiţi să credem că Cernâşevschi şi Dobroliubov priveau cu atenţia cuvenită scenele care zugrăveau realitatea iobagă, şi care reprezintă pentru noi principala valoare a romanului „O mie de suflete". Cernâşevschi, de pildă, în lucrarea lui: «Lămuriri la raportul despre curentul dăunător care străbate întreaga literatură rusă, în general, şi despre revista „Voennâi zbornic"[1]), redactată de cenzorul militar, colonelul Stürmer, în special», scria că «... romanul („O mie de suflete") zugrăveşte, în adevărata ei lumină, viaţa oraşelor noastre de provincie, lucru recunoscut de toţi cititorii ruşi, care au primit cu mult entuziasm minunatul roman al unuia dintre cei mai buni scriitori ai epocii noastre.»[2])

Prima jumătate a romanului „O mie de suflete", consacrată vieţii de provincie, este scrisă cu exactitate şi cu un deosebit relief. Moravurile oraşului de provincie, diferenţierea societăţii de provincie, preocupările spirituale ale unora dintre reprezentanţii acestei societăţi, se desfăşoară larg, firesc şi simplu, în imagini puternice — toate aceste elemente întipărindu-se pentru multă vreme în minte.

Întunecată şi lipsită de bucurie era provincia rusească de odinioară. Funcţionarii, care uitaseră demult şi bruma de învăţătură dobândită în şcoală, erau şperţari, linguşitori şi invidioşi; negustorii — grei de cap şi cu punga plină; proprietarii de case nu aveau altă preocupare decât veniturile lor mărunte şi bârfelile; moşierii ramoliţi, printre care se numărau ticăloşi şi aventurieri de teapa cneazului Ramenschi, se străduiau să se pricopsească şi ei de pe urma negustorilor, care înlocuiau din ce în ce mai insistent nobilimea. Dar şi în mijlocul acestei lumi meschine de provincie existau mici insule de oameni cinstiţi şi simpli, imuni faţă de făţărnicia şi escrocheriile mediului înconjurător. Aşa e în romanul nostru familia Godnev. Din felul în care e zugrăvită această familie, se vede încotro se îndreaptă simpatiile lui Pisemschi, ca artist.

Viaţa Godnevilor se scurge după buna tradiţie rusească şi Pisemschi „ar fi foarte mulţumit dacă s'ar fi păstrat tradiţia" (N. G. Cernâşevschi). Figura lui Piotr Mihailovici Godnev şi a fratelui său, căpitanul, a Nastencăi, a menajerei Pelagheia Evgrafovna, sunt descrise în culori luminoase. Lui Piotr Mihailovici, capul acestei mici familii patriarhale, îi sunt închinate accentele cele mai calde ale romanului. Autorul vorbeşte cu un surâs blând şi îngăduitor despre cusururile lui Piotr Mihailovici, despre cinstea oarecum ridicolă a fratelui său, căpitanul, despre cunoştinţele Nastencăi, dobândite fără niciun sistem, despre mândria ei de provincială, ba chiar şi despre serioasele defecte ale lui Eczarhatov şi ale lui Tiorca. Scriitorul găseşte episoade caracteristice, cuvinte calde şi potrivite pentru a reda întâmplările din viaţa minunatei familii a Godnevilor. Toate amănuntele ce însoţesc aceste întâmplări se întipăresc bine în minte; şi rochia de pânză a Nastencăi, şi paltonul de modă veche al lui Piotr Mihailovici, şi luleaua scurtă a căpitanului,

---

[1]) *„Voennâi zbornic"* — culegeri militare. (N. trad.)

[2]) *N. G. Cernâşevschi* — Opere complete, ed. M. N. Cernâşevschi, 1950—1906, vol. 10, pag. 241.

şi cățelușa Dianca scheunând prin somn. În această lume patriarhală, pe cale de dispariție, fiecare amănunt își are însemnătatea lui, fiindcă este legat de tradiția familiei și de anumite amintiri. Gingășia legăturilor dintre frații Godnev amintește cele mai bune pagini din „Moșieri de modă veche".[1]) Viața monotonă pe care o ducea, o nemulțumea pe Nastenca; la început, aceasta nemulțumire era datorită tinereții, cu pornirile ei nedesluşite, trezite de personajele întâlnite în romanele pe care le citise.

De îndată ce Calinovici soseşte în oraş, el opune acestei familii, modestă în dorințele ei, lumea lui lăuntrică, plină de ambiție îndârjire, iar principiilor scoase din experiența vieții, le opune principiile sale personale. Purtarea lui trufaşă faţă de profesori, trecerea în revistă a întregului „personal", refuzul lui de a-l recunoaşte pe fostul coleg de universitate — cinstitul şi modestul Eczarhatov — şi după aceea comportarea severă faţă de el, comportare care desvălue formalismul sec, caracteristic lui Calinovici, până şi atitudinea, dreaptă de fapt, faţă de ostaşul în retragere Tiorca — toate fac ca cititorul să-l condamne pe eroul romanului.

Chiar şi Piotr Mihailovici, cu sufletul său nobil şi iubitor, e neplăcut surprins de primirea plină de trufie pe care Calinovici o face profesorilor.

Totuşi simţământul acesta de nemulţumire nu-l împiedică pe bătrân să-l poftească pe noul director la masă, să-i pună calul la dispoziție sau să-l ajute să-şi publice romanul, şi, în sfârşit să încredințeze în mâinele lui lipsite de gingăşie, ființa care îi este cea mai dragă şi mai iubită — pe Nastenca.

Un fapt caracteristic pentru multe pagini ale romanului sunt contrastele care subliniază contradicțiile realității înconjurătoare şi care rezultă din aceste contradicții, iar contrastul de situații, care ar părea destul de neînsemnat, duce uneori la importante generalizări sociale. Aşa, de pildă, după publicarea poveştirii lui Calinovici, familia Godnevilor e însufleţită de bucuria că talentul prietenului lor a fost recunoscut. Piotr Mihailovici povesteşte tuturor cu plăcere despre succesele scriitoriceşti ale lui Calinovici. Dar micul Univers familiei Godnev e mult superior din punct de vedere spiritual mediului înconjurător. Scriitorul îl pune pe Piotr Mihailovici faţă în faţă cu „mărimile" oraşului.

Încercările lui Piotr Mihailovici de a le vorbi despre succesele literare ale lui Calinovici şi despre literatură în general, au un sfârşit lamentabil. În aceste scene Pisemschi îşi bate joc cu răutate de negustori, de funcționari şi de nobili. „ . . . Personajele lui Pisemschi sunt vii şi zugrăvite cu un puternic temperament: la dânsul, preoții, funcționarii şi generalii sunt ticăloşi până în măduva oaselor. Nimeni n'a ironizat cu mai multă ascuțime vechiul sistem judecătoresc şi serviciul militar".[2])

Dar „temperamentul puternic" al autorului nu-l împiedică să găsească alte mijloace de exprimare pentru a înfăţişa pe oamenii cu suflet cinstit. El descrie, cu o simplitate plină de curăţenie, pornirile sufleteşti ale eroilor care-i sunt mai dragi. Aşa de pildă, de-a-lungul întregului roman, Pisemschi zugrăveşte cu căldură figura Nastencăi, iar când vorbeşte despre nobilul şi

---

[1]) *„Moşieri de modă veche"* — nuvelă de N. V. Gogol. (N. red. rom.)

[2]) *A P. Cehov* — Opere, Gosizdat, 1929, vol. 24, pag. 289.

tacticosul căpitan Godnev, autorul foloseşte toate nuanţele unui umor fin şi cald.

Cu toată obiectivitatea aparentă, în felul cum Pisemschi se exprimă despre diferitele personaje ale romanului său, simpatiile lui sunt vădite. Scriitorul recunoaşte însă, că înaltele principii morale ale familiei Godnev rămân izolate şi nu înrâuresc întru nimic mediul înconjurător. Iar cititorul îşi dă bine seama că pentru a combate pe ticăloşii de teapa lui Mediocritschi, pe şefii de poliţie hoţi şi pe jefuitorii din lumea nobililor de tipul cneazului Ivan, nu sunt suficiente nici exemplele de comportare morală date de autor, nici mustrarea blândă a lui Piotr Mihailovici, ci se impune altceva — o intervenţie energică. Lui Piotr Mihailovici, de pildă, i se părea că totul se bizue pe iubirea de oameni, pe respectul reciproc. Numai Nastenca îi privea cu scepticism pe concetăţenii ei şi năzuia din tot sufletul spre o lume necunoscută, dar neapărat mai bună.

Romanul este construit în aşa fel, încât abia la sosirea lui Calinovici îţi dai seama de adevăratul caracter al vieţii oraşului. In faţa lui Calinovici se deschide — ca în faţa unui străin venit din altă ţară — un oraş nou şi abia după aceea se întrezăreşte toată viaţa lăuntrică, ce pulsează acolo. Tabloul unei zile obişnuite într'un oraş de provincie (vezi partea I-a, capitolul 4) — imagine a vieţii de toate zilele, în miezul ei, când prin ferestrele deschise ale caselor se pot vedea oamenii cu caracterele lor precis conturate, şi se pot înţelege toate interesele provinciei de altădată — tabloul acesta aparţine celor mai bune pagini ale literaturii ruse.

In oraş nu există nici urmă de legături patriarhale, care lui Piotr Mihailovici i se pare totuşi că mai dăinuesc:

„... acestea toate vor fi existat, poate, cândva, demult. Dar acum cred că toată lumea ştie că prefectul, şeful administrativ al judeţului, raportează în fiecare an despre vizitele păgubitoare ale poliţaiului pe la moşiile statului. Inspectorul judecătoresc, un băiat încă tânăr, face greutăţi şi pune tot felul de piedici judecătoriei judeţene pentru orice proces verbal, de câte ori simte că-i rost de învârteală. Chiar şi prefectul — bătrânelul acela — cu toată bunătatea lui, e la cuţite cu doctorul din pricina administrării în comun a sumelor de bani alocate spitalului. Nu mai departe decât zilele trecute, cei doi fraţi Masleanicov, negustori destul de bogaţi, când să-şi împartă moştenirea lăsată de părinţi, s'au bătut în piaţă şi s'au tras de păr faţă de toată lumea, pentru o şubă roasă din blană de şop, rămasă dela tatăl lor. Asta-i iubire de oameni? Aici hălăduesc mai mult răutatea, ura şi pisma; iar peste toate — lâncezeala şi urîtul de care nu scapă nici slujbaşii mai vechi, deprinşi cu asemenea viaţă."

Firea lui Calinovici se desvălue în contradicţiile vieţii. Asprimea lui nu e pe placul familiei Godnev şi nu se potriveşte cu minunatele principii ale lui Piotr Mihailovici; dorinţa lui necinstită de a-şi ascunde legăturile cu Nastenca apare respingătoare căpitanului, atât de onest. Când Calinovici osândeşte din toate puterile meschinăria oamenilor din orăşel, când introduce în şcoală o orânduială migăloasă, şi chiar când destramă romanticele iluzii literare ale Nastencăi, toate aceste fapte sunt, judecând în mod obiectiv, pozitive. Calinovici e mai inteligent decât Nastenca. „Inteligenţa singură însă nu ajunge" — spune Piotr Mihailovici Godnev. Iar când Calinovici pătrunde în

alt mediu al oraşului, în casa generălesei, mândria lui se topeşte şi e gata să linguşească pe cneaz, pe Polina, pe bătrâna nobilă, admirând şi încuviinţând tot ce fac ei. In această situaţie Nastenca îi este superioară, e mai inteligentă decât el. Principialitatea ei, izvorîtă dintr'un suflet cinstit, a ajutat-o să vadă că şi în palatele bogătaşilor sălăşluesc aceleaşi deşertăciuni şi meschinării, poleite însă cu aur.

Calinovici este exponentul acelei morale pline de contradicţii a societăţii împărţite în clase, morala caracteristică oamenilor care trăiau la hotarul dintre două epoci. In el se dădea lupta între rob şi omul liber, între morala patriarhală şi legile sălbatice ale proprietarului de iobagi sau împăciuitorismul caracteristic liberalului, între datoria socială şi dorinţele personale, între tendinţa de a-i pedepsi pe duşmanii societăţii şi setea de a se răzbuna pe duşmanii personali.

In critica literară există păreri foarte contradictorii în ceeace priveşte caracterizarea figurii lui Calinovici.

N. Ahsarumov, de pildă, vedea în Calinovici un personaj negativ.[1])

E. N. Edelson, dimpotrivă, îl socotea pe Calinovici un erou pozitiv: „Cu toate acele trăsături strict personale din firea lui Calinovici, el rămâne o figură cu desăvârşire tipică". Calinovici este reprezentantul tinerii şi noii generaţii de funcţionari, care trebue să-i înlocuiască pe şperţari. „Numai după frământări chinuitoare ale conştiinţei, el se hotărăşte s'o jertfească pe Nastenca pentru o viaţă cu largi posibilităţi". După căsătorie „a obţinut într'o clipă totul, ca un tribut cuvenit bogăţiei". Dar el „nu s'a lăsat pe tânjeală, nu s'a lăsat pradă unei vieţi molatice... In felul acesta a început adevărata lui activitate de o mare înălţime morală, scoţând la iveală o altă latură mai bună a firii sale".[2])

Apollon Grigoriev nu găsea că personalitatea lui Calinovici ar fi tipic-reprezentativă. „... în niciun caz, viaţa rusă nu va recunoaşte drept erou al ei pe energicul domn Calinovici din „O mie de suflete" de Pisemschi; mai mult, noi credem că Pisemschi însuşi nu-l socoate ca atare".[3])

P. Annencov, a cărui părere generală despre roman am citat-o, ne-a lăsat una din caracterizările cele mai reuşite ale figurii lui Calinovici: „Calinovici este un produs al mediului de care el vrea să se desprindă, pe care vrea să-l schimbe în bine, pe care-l calcă în picioare cu dispreţ şi după a cărui adevărată transformare el va fi poate cel dintâi zmuls şi asvârlit ca o buruiană".[4])

Deosebit de interesantă este o recenzie apărută în „Biblioteca pentru lectură", în care autorul face rezerva că, întrucât Pisemschi are un „cuvânt de spus" la această revistă (fiind coredactor), recenziile vor vorbi numai despre ceeace constitue succesul romanului „O mie de suflete". E posibil ca în această recenzie să se oglindească într'o oarecare măsură chiar părerea autorului despre eroul său principal. „Biblioteca" încearcă să precizeze „deo-

[1]) Culegerea „Primăvara", 1859.
[2]) „Cuvântul rusesc" nr. 1, 1859.
[3]) „Atenei" nr. 1, 1859.
[4]) *P. Annencov* — Opere, P., 1876, vol. I, pag. 264.

sebirile de vederi care există" în părerile asupra romanului, cât și în ceeace privește caracterizarea lui Calinovici.

„In fața noastră — spune recenzia — nu se află un Rastignac al lui Balzac, dominat de o singură ideie: să se îmbogățească și să ajungă cu orice preț și nici un oarecare tânăr egoist care abia dacă se revoltă de josnicia mijloacelor folosite pentru a-și atinge scopul; în fața noastră avem un ambițios, conștient de meritele lui, însetat de viață și însuflețit de năzuința de a juca un rol în societate, dar care s'a desvoltat din punct de vedere moral, ridicându-se adesea în sferele înalte ale gândirii... Fiecare josnicie îl costă soump; el se străduește să muncească... deaceea rămâne un idealist în tendințele lui practice, un visător și un romantic în tendințele lui egoiste."[1])

Dar nici în felul acesta n'au fost înlăturate „divergențele" în aprecierile asupra lui Calinovici. In critica de mai târziu întâlnim tot atâtea păreri contradictorii, ca și în critica din perioada apariției romanului. Dacă înlăturăm elementul întâmplător din aprecierile asupra romanului „O mie de suflete", ne dăm seama că în critica atât de controversată se manifestau, înainte de toate, simpatiile și antipatiile autorilor acestor aprecieri față de reprezentanții anumitor pături sociale.

In cartea sa, Pisemschi nu alege fenomene izolate, particulare, ci tinde spre generalizări, declarând el însuși că faptele urâte ale eroilor săi nu se deosebesc întru nimic de aceleași fapte a sute de oameni din societatea contemporană cu el. Iată una din puținele pagini ale romanului în care scriitorul își pierde tonul lui obișnuit, liniștit și epic, și se adresează direct cititorului, în cuvinte pline de înflăcărare și sarcasm:

«Prevăd potopul de învinuiri care, pe bună dreptate, se va abate asupra lui Calinovici; întru apărarea eroului meu, mă consider însă îndreptățit să aduc la cunoștința cititorului, numai câteva cazuri, pe care eu însumi le-am întâlnit în viață. Așa, de pildă, dumneavoastră, doamnă Maianova! Din încântătoarea dumneavoastră guriță nu ies, precum se știe, decât cuvinte pline de înaltă noblețe și dreptate; totuși, în salonul dumneavoastră aristocratic, unde în modesta mea persoană era admis uneori și un scriitor, povesteați odată cu un ton pătruns de cea mai caldă aprobare, că excelentul dumneavoastră *beau-frère* a făcut o minunată partidă. Din întâmplare, cazul excelentei dumneavoastră rude era identic cu acesta. Iar dumneata, care ești considerat ca un adevărat Aristide al zilelor noastre, dumneata, prietenul nostru, la ale cărui prânzuri ne desfătam cu nesaț, dumneata n'ai nimic pe suflet? Știe o lume cum vreme de zece ani ai tras cu iscusință sforile pentru a pune mâna pe o moștenire. Zece ani — asta e ceva mai grav decât să treci o singură dată peste conștiința ta. In schimb, de acum înainte putem fi siguri de calitatea prânzurilor pe care ni le vei oferi. Voi, generația tânără care încă nu cunoașteți bine viața dar, care în schimb vă dați foarte bine seama de strălucirea și vraja banului, veți avea voi oare îndrăzneala să rostiți împotriva eroului meu cuvântul „vinovat"? Iar pe voi, bătrânii, care admirați numai eroii virtuoși, nici nu vă mai iau ca judecători. Afară din locașul dreptății! Viața voastră e pătată de lucruri și mai urâte! N'ați visat decât să dobândiți, prin orice mijloace, moșii bine înzestrate, case solide și vile încântătoare. Acum vă ru-

[1]) „Biblioteca pentru lectură", 1859, nr. 5.

gați lui dumnezeu, ca și copiii voștri să urmeze aceeași cale. Și dacă-i vorba să învinuim pe cineva, apoi n'avem decât să învinuim veacul nostru, cu atât mai mult, cu cât această noțiune e abstractă! Totul gravitează în jurul unui singur focar. Uitați-vă: până și în Europa civilizată și umanitară, cavalerii s'au transformat în simpli negustori, iar bursa a luat locul arenelor!»

Criticii nobilimii și cei burghezi nu puteau și nici nu voiau să recunoască cât de juste erau aceste cuvinte ale lui Pisemschi.

*

Remarcabil este rolul pe care îl joacă conflictul și lupta în compoziția romanului „O mie de suflete".

In viața Rusiei de odinioară, calea cea mai spinoasă și mai plină de contradicții era aceea care ducea spre putere, iar formarea caracterului se destășura în decursul acestei lupte pentru viață. Deaceea e firesc ca, în romanul despre care vorbim, locul cel mai însemnat (trei părți) să-l ocupe aceste două aspecte ale vieții lui Calinovici. Puterea spre care năzuia el cu atâta însetare — îmbinată cu principiile care erau în contrazicere cu societatea împărțită în clase, nu poate dăinui multă vreme. Deaceea ultima perioadă a vieții eroului ocupă locul cel mai neînsemnat în roman.

Interesantă este numai lupta pentru viață, ea dând naștere celor mai variate aspecte ale relațiilor între oameni. Numai realitatea vie, deși plină de contradicții, merită atenția artei.

Atunci când Calinovici iubește, suferă, se mistue în focul ambiției, luptă singur cu mediul înconjurător și cu propria lui conștiință, autorul ne prezintă amănunțit și cu atenție lumea lui lăuntrică și mediul în care se mișcă eroul: viața strălucește în fața cititorului în toată varietatea ei de culori. Dar, la un moment dat, Calinovici străbătuse toate etapele luptei în drumul spre putere. S'a căsătorit, a devenit posesorul unei averi de milioane și poate să obțină fără greutate o importantă funcție de stat. Acum el urcă tot mai sus, pe o scară largă. Contradicțiile dispar și autorul nu mai e preocupat de amănuntele acestui drum neted parcurs de Calinovici, deoarece diferitele momente care reprezintă treptele ierarhice străbătute de eroul său, sunt banale și meschine.

In fața ochilor cititorului se desfășoară un bal din capitală; cu acest prilej sunt date la iveală dedesubturile intrigilor ce se urzesc în lumea mare, scapără cele din urmă scântei ale luptei aprige dusă de Calinovici pentru a face carieră. Eroul pierde intenționat două mii de ruble de argint jucând cărți cu directorul departamentului unde va intra în serviciu; în fața dărniciei lui nepăsătoare se ridică un ușor murmur de mirare; e ultima manifestare vie a vieții; apoi ea încremenește. Lupta s'a sfârșit — viața eroului devine neînsemnată și lipsită de interes:

«Peste vreo două săptămâni, se publică decizia prin care consilierul titular Calinovici era numit funcționar cu însărcinări speciale pe lângă X. In cazul de față, superiorii nu se înșelară; eroul meu se dovedi a fi un strălucit anchetator. Peste un an el fu înaintat asesor de colegiu și decorat cu ordinul „Sf. Ana", clasa a treia, iar după vreo doi ani primi titlul de consilier aulic. Ocupând mai târziu postul de funcționar cu însărcinări speciale clasa a cincea, el dobândi în decurs de patru ani gradul de consilier de colegiu și or-

dinul „Sf. Vladimir" şi, în sfârşit, fu numit în funcţia de vice-guvernator în gubernia M.»

Dacă străduinţa lui Calinovici n'ar fi fost să pună în aplicare anumite principii sociale, dacă singura lui ţintă ar fi fost cariera, romanul s'ar fi sfârşit cu acest aliniat în stil gazetăresc. Caracterul lui Calinovici, însă, este plin de contradicţii; el trece peste toate principiile morale ale nobilimii pentru a câştiga dreptul de a rămâne un apărător energic al dreptăţii. Eroul nostru îşi pierde timpul, plictisindu-se la balurile din înalta societate, lâncezind în anticamerele demnitarilor influenţi numai pentru a putea acţiona, pentru a putea schimba lumea care-l mâhnea.

Postul de vice-guvernator pe care îl ocupă Calinovici reprezintă treapta cea mai înaltă a carierei sale. El are acum la îndemână mijloace însemnate prin care să poată traduce în viaţă ideia împărtăşită de el, şi anume că trebue să slujeşti statul fără părtinire. Această ideie se ciocneşte cu realitatea, şi viaţa plină de sevă începe să clocotească din nou în paginile romanului.

Lupta lui Calinovici cu societatea n'a putut fi altceva decât o scurtă licărire, căreia i-a luat locul bezna pustietăţii, trivialităţii şi amarei nemulţumiri. E adevărat că eroul romanului, învins în lupta cu viaţa, se căsătoreşte cu Nastenca, şi astfel se unesc două inimi care s'au iubit odinioară. Dar lupta s'a sfârşit şi odată cu ea, atât viaţa cât şi romanul se apropie de sfârşit.

Dar chiar încheind această carte, Pisemschi, „realistul necruţător" nu-l linişteşte pe cititor cu idila fericirii casnice a eroului care a străbătut greul drum al vieţii:

«Calinovici se însură cu Nastenca. Faptul acesta s'ar părea că desleagă toate firele pentru mine, ca romancier, dar n'aş putea spune, ca vechii povestitori, că eroii mei principali, după un sbucium îndelungat, au tras în sfârşit la limanul liniştit al căsătoriei paşnice şi fericite. La drept vorbind, nici pe departe n'a fost aşa! Frânt moralmente, bolnav, Calinovici se hotărî la o nouă căsătorie, fiindcă nu mai spera nimic şi nici nu mai aştepta nimic dela viaţă. Dar şi Nastenca, deşi părea că dragostea ei pentru Calinovici e mai mult răsunetul unor amintiri, părăsi teatrul şi deveni soţia unui consilier de stat, mai ales din conştiinţa unei datorii, căci ea era singura fiinţă care-i rămăsese pe lume omului acestuia şi era datoare să-l susţină şi să îndulcească oarecum viaţa lui — această forţă zdrobită, totuşi atât de scumpă ei. Şi astfel, căpitanul era singurul care se bucura din plin de viaţă; el ducea toată gospodăria şi din „excelenţa voastră" nu-şi mai scotea nepotul şi nepoata.»

Astfel se încheie romanul, cu o nuanţă de ironie, fără să dea vreo soluţie problemelor ridicate.

In „O mie de suflete", principiile estetice ale lui Pisemschi sunt formulate de criticul Zâcov, care, prin situaţia lui tragică şi prin atitudinea lui categoric necruţătoare aminteşte pe Belinschi. In discuţia cu Zâcov pare că găsim tot ceeace caracterizează realismul lui Pisemschi.

Povestirea lui Calinovici fusese publicată într'o importantă revistă din Petersburg, a cărei secţie de critică era condusă de talentatul Zâcov, de altfel, singurul scriitor cinstit din redacţia revistei. Eroul îl vizitează pe critic, pe atunci grav bolnav, urmărind să i se publice şi o a doua lucrare. Ei sunt prieteni din tinereţe, aşa că Zâcov discută sincer cu el:

„— Povestirea ta e o lucrare foarte inteligentă. Şi doamne, cum ai fi putut să scrii ceva prost, — exclamă Zâcov. — Dar ascultă, — urmă el, apucându-l pe Calinovici de mână, — cine sunt personagiile tale principale?... La noi clocoteşte o dramă atât în viaţa omului simplu, cât şi în a celui din clasa mijlocie... Ea fierbe la tot pasul... patimile sunt îndreptăţite, protestul e legitim: unii se înnăbuşă de sărăcie, alţii sunt mereu obijduiţi fără nicio vină... Cine trăieşte printre slujbaşii ticăloşi şi mişei, ajunge el însuşi un ticălos. Iar voi ocoliţi tot, luaţi ca subiecte nişte domni din societatea înaltă şi ne povestiţi cum suferă ei din pricina unor legături ciudate. Cât despre mine, îi scuip în faţă! Nici nu vreau să-i ştiu. Dacă suferă şi ei pricina e că, de graşi ce sunt, turbează ca nişte câini. Şi, în sfârşit, minţiţi pe socoteala lor. N'ai să găseşti la ei nimic din ce înşiraţi voi pe hârtie, deoarece cu mintea, cu educaţia, cu firea lor meschină şi degenerată nici nu sunt capabili de aşa ceva; li se întâmplă totuşi să sufere şi ei dar numai pentrucă au o digestie proastă, ori pentrucă nu izbutesc să pună mâna sau să sfeterisească bani de undeva, iar femeile lor pentrucă nu pot să-şi împingă soţul — indiferent prin ce mijloace — la gradul de general. Iar voi le atribuiţi tot felul de frământări subtile!"

Contrastul pe care autorul îl scoate în evidenţă, între aceste „frământări subtile" — pe de o parte — şi clocotul vieţii „oamenilor simpli", precum şi dramele din viaţa păturilor mijlocii — pe de altă parte — constitue conţinutul principal al operei lui Pisemschi. In aceeaşi scenă cu Zâcov se lămureşte şi problema orientării ideologice în creaţia artistică, problema rolului pe care trebue să-l aibă ideologia scriitorului. Nuvela lui Calinovici e slabă pentrucă are idei străine, luate din „Jacques" al lui George Sand:

„— ... ideia e străină... Ea a fost întrupată în personagii care sunt departe de a fi vii — urmă Zâcov. — Şi iată acum, în pragul morţii, eu am ferma convingere că artistul chiar şi gândeşte în imagini... In sfârşit, las'o în plata domnului de obiectivitate! Mie dă-mi lirism, dar nu un lirism lipsit de sinceritate, ci unul veritabil, ca acela al nepreţuitului meu Turgheniev, care — fie că rătăceşte în pădure, ori coboară într'o râpă unde-l aşteaptă o droaie de băieţi, sau descrie un ofiţer care se bate în duel — dă totdeauna la iveală simţul lui poetic. Dar ştii frate, că dacă eşti înzestrat numai cu puterea de a raţiona, poţi să devii jurist, administrator, savant, dar nicidecum poet ori romancier, — asta niciodată!..."

*

Lucrul cel mai de seamă pentru oricare artist adevărat este atitudinea lui faţă de lumea înconjurătoare. Pisemschi avea profunda convingere că el este un artist obiectiv, neinfluenţat de nicio ideologie, şi că niciun fel de idei străine nu-l vor împiedica să înfăţişeze viaţa aşa cum este ea, fără să falsifice adevărul. In aceasta constă slăbiciunea lui, şi tocmai pe acest drum — ţinându-se izolat de ceeace-i „livresc", de ideologie — îl păndeau pe Pisemschi acele grave greşeli împotriva artei, ca foiletoanele lui Nichita Bezrâlov sau romanul „Marea zbuciumată". Această poziţie a lui Pisemschi când era pus în faţa unor mari transformări sociale, lipsa de principialitate făcea din el un filistin.

Cât de importantă este o concepţie înaintată despre lume rezultă neîndoios din exemplul pe care ni-l oferă autorul romanului „O mie de suflete".

În cele mai bune opere ale lui, Pisemschi ne este apropiat prin critica pe care o face societății nobililor și moșierilor, sistemului de organizare a aparatului de stat, justiției și moralei acestei societăți; el ne este apropiat prin înțelegerea caracterului hrăpăreț al capitalismului care a urmat după iobăgie. Demascarea fără cruțare a frazelor pompoase, a fanfaronadei, a minciunii, a oportunismului, căreia Pisemschi i-a închinat numeroase pagini din romanele și nuvelele lui, rămâne valabilă și pentru timpurile noastre.

„Calmul" lui Pisemschi nu însemna nepăsare. „La el sentimentul nu e exprimat prin digresiuni lirice, ci prin însuși sensul întregii opere" (Cernâșevschi). Aceasta este particularitatea stilului său, care i-a dat putința să înfățișeze veridic viața cu nenumăratele ei contradicții, fapt, care se vede limpede și în „O mie de suflete."

Credincios, în cea mai mare parte a scrierilor sale, principiilor realismului și zugrăvirii veridice a vieții, Pisemschi rămâne și astăzi un artist puternic, un realist.

Iv. Martânov

Redactor de carte: Clejan Cornelia. Tehnoredactor: A. Danielescu. Corector: I. Murgan.

Dat la cules: 30. XII. 1952. Bun de tipar: 6. III. 1953. Tiraj: 12.000 + 150. Hârtie semivelină mată 65 gr/mp. Ft. 61 × 86/16. Coli editoriale: 32,82. Coli tipar: 32. Preţul unui exemplar legat 14,69 lei. Preţul unui exemplar broşat 11,74 lei. Comanda 315. A. 03119. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8. Pentru bibliotecile mari indicele de clasificare 8 S—32.

Tiparul executat la Intreprinderea Poligrafica Oradea, str. Moscovei 5. — R.P.R.

Lei 11,74